FRATRIS

PETRI MARIÆ GAZZANIGA

ORD. PRÆD.

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ

HABITÆ

IN VINDOBONENSI UNIVERSITATE

NUNC VERO METHODO DISPOSITÆ

EMENDATÆ ET AUCTÆ

ACCEDIT TRACTATUS DE SACRAMENTIS EJUSDEM AUCTORIS

TOMUS QUARTUS

DE ANGELIS, DE OPIFICIO SEX DIERUM, AC DE HOMINE, VARIISQUE EJUS STATIBUS.

BASSANI 1831.

SUIS TYPIS REMONDINI

EDIDIT

INDEX

CAPITUM ET PROPOSITIONUM

QUÆ

IN HOC VOLUMINE IV. CONTINENTUR

****

DE ANGELIS

DE OPIFICIO SEX DIERUM, AC DE HOMINE, VARIISQUE EJUS STATIBUS.

Deus in principio condidit mundum plenum bonis omnibus, visibilibus, atque intelligibilibus rebus, in quo nihil melius instituit, quam Spiritus, quibus intelligentiam dedit, & suæ contemplationis habiles, capacesque sui præstitit. S. Augustinus Lib. XXII. *De Civ. Dei* cap. 1.

Post ea, quæ in superiore volumine breviter diximus de rerum creatione, sequitur, ut fusiore calamo de nobilioribus creaturis agamus. Ac primo tractabimus de Angelis, qui inter omnes creaturas potissimum occupant locum; post autem sequitur brevis Dissertatio de opificio sex dierum, ac demum de homine, ac variis ejus statibus; quem ordinem etiam S. Thomas secutus est. Sit igitur

DISSERTATIO I.

De Angelis.

Pauca quidem de Angelis placuit Deo nobis revelare. Unde etiam Dionysius, vulgo Areopagita cap. VI. *De cœlesti Hierarchia* fatetur, a nobis Angelos, eorumque officia *imperfecte* cognosci. Sed noster S. Præceptor merito dictus Angelicus, ex iis paucis revelatis sui ingenii perspicacia bene multa de Angelorum natura, proprietatibus, actionibus, motu &c. collegit, quæ totam hanc materiam difficilem, & obscuram, quoad fieri poterat, illustrarunt. Hunc itaque ducem, post divinam revelationem in sacris litteris, Patrumque traditione contentam, in hac dissertatione sequemur.

CAPUT I.

De Angelorum nomine, & natura.

Angeli nomen græcum est, & proprie significat *nuncium*, a voce ἄγγελος quæ idem est, ac *mitto*. Hebraice autem Angeli dicti sunt מלאכים *Melachim* a voce מלאכה *Melacha*, quæ idem est, ac *ministerium*. *Angelus*, inquit S. Augustinus (Serm. I. in Psalm. CIII. n. 15. Tomo IV.), *officii nomen est, non naturæ. Quæris nomen hujus naturæ, Spiritus est: quæris officium, Angelus est.* Hinc sacræ litteræ nomen Angeli etiam iis hominibus tribuere consueverunt, qui Dei mandata annunciant. Sic Malachiæ II. 7. nomen Angeli tribuitur Sacerdotibus; & Matth. XI. S. Joanni Baptistæ adaptantur ea verba Malach. III. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum &c.*

2. Observandum insuper est, Angelis quandoque in sacris litteris tribui nomen *Elohim*, quod *Deos* significat, unde illud sæpius repetitum in Psalmis *Deus Deorum*, teste S. Augustino (Lib. IX. *de Civit. Dei* cap. postremo Tomo VII.) etiam de Angelis potest intelligi, quamvis *homines quoque in populo Dei eadem Scriptura Deos appellat* (a).

3. Definiri autem potest Angelus cum sancto Joan. Damasceno Lib. II. *de Fide Orthodoxa* cap. 3. *Substantia intelligens, semper mobilis, liberi arbitrii, corporis expers, Deo ministrans,* im-

(a) De nomine E'íρ, *Vigil*, Angelis tributo vide, quæ erudite præmissa sunt versioni Theodotionææ Danielis prophetiæ *De titulo, quo Danielis versio Theodotionæa prænotatur. In Daniele secundum LXX. &c.* Romæ 1772. in fol.

immortalitatem a Deo consecuta. Quæ definitio satis perspicua videtur, ut explicatione non indigeat, nisi forte in illis verbis, *semper mobilis*, quæ ita exponuntur a S. Thoma I. P. q. 50. art. 1. ad 2., *ut Angelus dicatur substantia semper mobilis*, *quia semper est actu intelligens*, *non quandoque actu*, *quandoque in potentia*, *sicut nos*.

4. Addi tamen huic definitioni debet, Angelum esse substantiam spiritualem *completam*, ut distinguatur ab animis humana, quæ est etiam substantia spiritualis, sed *incompleta*, quia ordinatur ad corpus, quocum hominem componit.

CAPUT II.

Angelos existere demonstratur ex Sacris Litteris utriusque Testamenti.

5. Angelos autem existere, non solum veræ Religionis cultores, sed non pauci etiam inter Philosophos ethnicos confessi sunt, qui tamen Augustino observante Lib. IX. *de Civit. Dei* cap. 19., eos nuncupabant *Dæmones*. *Nos autem*, subdit S. Pater, *sicut Scriptura loquitur*, *secundum quam Christiani sumus*, *Angelos quidem partim bonos*, *partim malos*, *nunquam vero bonos Dæmones nominamus* (*a*).

6. At quoniam nihil est adeo certum, & exploratum, quod ab aliquo non rejiciatur, ita hæc veritas suos olim nacta est adversarios. Nam Sadducæi, celebris apud Judæos secta, Angelos esse negabant, teste S. Luca Act. XXIII. 8., quod eo mirabilius est, quod licet Sadducæi omnes Prophetarum libros respuerent, Pentateuchum tamen, ut Deo inspirante a Moyse conscriptum recipiebant, quemadmodum testatur S. Hieronymus Comment. in c. XXII. S. Matthæi, adeoque ignorare non poterant Angelorum mentionem sæpe a Moyse factam fuisse. Sed quod hæretici solemne est, litteralem sensum abjicientes, Angelorum nomine nihil aliud intelligebant, quam internas illustrationes, quibus Deus homines quasi per nuncios alloquitur (*b*).

7. Hunc errorem vetustate jam abolitum infeliciter resuscitare conati sunt sæc. XVI. aliqui ex impia Anabaptistarum secta, aliique non multi obscurioris nominis, qui nec memorari merentur. Hobbesium, Spinozam, ceterosque Materialistas mitto, quos mirum non est hoc religionis nostræ dogma negare, cum religionem ipsam tollere nitantur (*c*).

8. Facillimum est autem demonstrare, Angelos existere, saltem contra eos, qui sacras Scripturas venerari se profitentur. Et primo quidem contra Sadducæos ex ipsis Mosaicis libris, quos solos ipsi admisisse dicuntur. In iis enim frequens est Angelorum mentio; ut illius, qui apparuit Agar in deserto (*Geneseos* XVI., & XXI.), aliorum duorum, qui eripuerunt Loth ab excidio Sodomæ (*Genes.* XIX.), alterius qui Abraham cohibuit, ne filium suum Isaac immolaret (*Genes.* XXII.); & infinitus essem, si omnia Pentateuchi loca in medium afferrem, in quibus fit Angelorum mentio.

9. Nec minus aperte, nec minus sæpe Angeli memorantur in aliis libris, cum historicis, tum propheticis veteris Testamenti; ac demum in Evangelio, atque in omnibus fere paginis novi fœderis; eorumque apparitiones, atque operationes describuntur; beneficia item a Deo hominibus Angelorum ministerio collata, vel pœnæ eorumdem opera impiis inflictæ: atque hæc omnia ita accurate, & distincte referuntur, ut plane delirare vide-

(*a*) Vulgaris apud Ægyptios doctrina spiritus quosdam medios Deum inter, & homines admittebat, rebus hominum procurandis destinatos: quæ postea opinio etiam ad Græcos pervenit; & notus omnibus est celebris ille Socratis genius, quo in consiliis capiendis, ac futuris prævidendis usus fuisse dicitur. Quæstio instituta fuit, albus ne fuerit ille genius, an ater? Aliqui illum Angelum bonum fuisse existimarunt, ut videre est apud And. Dacierium in versione gallica *Apologiæ Socratis* a Platone scriptæ. Tertullianus tamen in Libro *de Anima* cap. 1. eum genium vocat *pedagogum pessimum*. Cui sententiæ subscribunt S. Cyprianus *de Idol. vanitate*, Lactantius Lib. II. *Div. Instit.* cap. 15., & S. Augustinus Lib. VIII. *de Civ. Dei* cap. 14. Hac de re multa erudite collegit Gottefridus Olearius in peculiari dissert. *de genio Socratis* inserta Stanleii *Historiæ Philos.* P. III. cap. 6. Legendus Jac. Bruckerus *in Hist. Crit. Phil.* Tom. I. pag. 543. seq., ubi postquam omnes fere, qui de hac re pertractarunt, erudite indicavit, concludit, prudentis esse, judicium omne suspendere tam de veritate hujus genii *naturæ*, quam de ejusdem genii bonitate, aut malitia, si reipsa spiritum quemdam assistentem eum fuisse credamus: aliqui enim nihil aliud fuisse credunt, nisi summum ipsius Socratis mentis acumen. Simile quiddam narratur de nostrorum Epicorum Poetarum principe Torquato Tasso, ut videri potest in elaboratissima ejus vita scripta ab eruditissimo, atque elegantissimo Petro Ant. Serassio, & Romæ edita anno 1785. Lib. III. pag. 424. De opinione autem Poetarum, Philosophorum, aliorumque de naturis mediis inter Deum, & hominem, consul. Petavius Lib. I. *de Angelis* c. 1.

(*b*) Sadducæi dicti sunt a Sadock, qui fuit Antigoni Sochæi auditor. Hic enim sæpius a magistro suo didicisset, serviendum esse Domino Deo, non famulorum, aut mercenariorum more propter spem mercedis, conclusit, nullam esse in altera vita bonorum, vel malorum retributionem, nec proinde animam esse spiritualem, corporique superstitem; unde postea facile ipsi fuit, etiam Angelos negare, solasque substantias materiales admittere. Ceterum non omnes consentiunt S. Hieronymo dicenti, nonnisi libros Mosaicos fuisse a Sadducæis pro divinis habitos; nam Rabbi Manasse ben-Israel Lib. I. cap. 6. de Sadducæis dicit: *Neque tamen derogabant fidem Prophetis, sed loca Prophetarum in alium longe sensum interpretabantur*. Multa in hanc rem affert Scaliger in *Elencho Trihæreseon*, cap. 76. Videndus etiam Bruckerus in *Hist. Phil.* Tomo II. p. 723. seq.

(*c*) Accusantur inter alios Georgius David, qui pe-

deantur, qui ea ad solas hominum imaginationes, vel internas Dei inspirationes, vel ad quemcumque alium metaphoricum sensum detorquere conantur (*a*).

10. Demum ad invicte demonstrandum existere Angelos unus sufficere potest S. Pauli Apostoli locus in epist. ad Heb., cap. I., ubi comparationem instituit Christum inter, & Angelos, & pluribus adductis veteris testamenti ostendit, quantum Christus fuerit Angelis prælatus; unde postea ipsius divinitatem colligit. Quod Apostoli argumentum, non solum infirmum, sed ridiculum plane esset, si Angeli non existerent. Rursus cum ibidem observet, Filium Dei non angelicam, sed humanam naturam assumere voluisse, plane ostendit, ita certum esse, Angelos existere, ut certum est existere homines.

11. Operæ autem dispendium facerem, si ex Sanctorum Patrum traditione hanc eamdem veritatem magis confirmare vellem. Nulli enim fere sunt veterum scriptorum libri, in quibus frequens non occurrat Angelorum bonorum, & malorum mentio. Mirum itaque non est, a Sancto Augustino Serm. I. in Psalm. CIII. num. 15. Angelorum existentiam in dogmatibus fidei numerari. *Quamvis*, inquit, *non videamus apparitionem Angelorum ..... tamen esse Angelos*, *novimus ex fide*, *& multis apparuisse scriptum legimus*, *& tenemus*, *nec inde dubitare fas nobis est*. Et Sanctus Bernardus Lib. V. *de Considerat*. cap. 4. Se cœlesti Jerusalem loquens: „ Cives, *inquit*, „ Spiritus esse illic potentes, gloriosos, beatos, „ distinctos in personas, dispositos in dignitates, „ ab initio stantes in ordine suo, perfectos in genere suo, corpore æthereos, immortalitate perpetuos, impassibiles non creatos, sed factos, id- „ est gratia, non natura, mente puros, affectu „ benignos, religione pios, castimonia integros, „ unanimitate individuos, pace securos, a Deo „ conditos, divinis laudibus, & obsequiis deditos. „ Hæc omnia ... fide tenemus (*b*)“.

12. Quamquam sancti Augustini, & Bernardi ætate nulla habebatur hujus veritatis expressa definitio Ecclesiæ, quæ postea facta est in Concilio Lateranensi IV. sub Innocentio III. anno 1215., in capite enim *Firmiter* definitum fuit, Deum esse *Creatorem omnium visibilium*, *& invisibilium*, *spiritualium*, *& corporalium*; *qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam*, *spiritualem*, *& corporalem*, *angelicam videlicet*, *& mundanam*. Sed universæ Ecclesiæ consensione hoc dogma jam antea ad fidem pertinebat.

13. Accedunt ad confirmandum hoc fidei nostræ caput etiam aliquæ rationes naturales, sin minus omnino demonstrativæ, saltem admodum probabiles, quas apud S. Thomam I. P. q. 50. art. 1., item Lib. II. *Cont. Gent*. cap. 46., aliosque Theologos quilibet facile invenire poterit (*c*).

14. Denique aliquod etiam pondus habere debet veterum Philosophorum in hac veritate consensio; sive illi ex ratione naturali, sive (quod verosimilius videtur) id ex antiqua traditione didicerint. Sane Tertullianus in *Apologetico* c. 22. ita colligebat: *Dicimus esse substantias quasdam spirituales*, nec *nomen novum est*. *Sciunt Dæmones Philosophi .... Dæmones sciunt Poetæ .... Angelos quoque etiam Plato non negavit*, *utriusque nominis testes esse*, *vel Magi* (idest sapientes) *adsunt*.

15.

culiarem inter suos sectam instituit, quæ dicta est *Georgianorum*, & Bal. Beckerus in *Mundo fascinato*; quamquam fortasse ex quo isti negaverint spirituum operationes, in suspicionem venerunt, etiam spiritus ipsos negasse. Beckerum impugnavit Melch. Leideckerus in Dissert. *Histor. theologica de vulgato nuper cl. Bekeri volumine* in 8. Ultrajecti 1692. Fuit etiam Beckerus suo docendi munere, imo & Ecclesiæ suæ communione privatus. Sed de pseudo-philosophia nostræ ætatis nullum est dubium. Impius Voltairius in *Philosophia Historiæ* Angelorum existentiam vult merum fuisse hominum commentum a Chaldæis primum, & Persis profectum, ab Hebræis autem adoptatum. Qua in re suam eruditionem mirifice ostentat de libro Sadder, idest *Codice Canonum*, quem Persis tradidit eorum legislator Zerdushtus, sive Zoroaster. Sed tota istius levissimi hominis eruditio sponte sua ruit, cum certum sit, Moysem auctorem Pentateuchi, ubi Angeli frequentissime nominantur, esse Zoroastre, aliisque omnibus scriptoribus longe antiquiorem. Vide dicta de Voltairio in Præf. Tom. III. n. 13.

(*a*) Beckerus in suo *Mundo fascinato* multum laborat, ut hujusmodi apparitiones, atque operationes Angelorum metaphorice explicet; sed quam infeliciter, paucis exemplis ostendam. Lib. II. cap. 14. Angelos, quos Scriptura sacra Gen. XVIII. dicit fuisse ab Abrahamo hospitio receptos, vult homines fuisse; cum tamen S. Paulus ad Heb. XIII. 2. hospitalitatem commendans, hoc magnum illius præmium memoret, quod scilicet Abraham meruerit Angelos hospitio recipere; quod certe præmium nullum fuisset, si illi non erant Angeli, sed homines. Multo magis ineptit, cum capp. 20. & 21. conatur tentationem factam Evæ a Diabolo sub specie serpentis in Paradiso terrestri, aliamque factam servatori N. J. C. in deserto, variis excitatis difficultatibus eludere, & utramque in sensu nescio quo metaphorico, & figurato, quem nec ipse determinare potest, intelligendam esse contendit. Hoc quasi specimen sit ineptiarum, in quas incidere necesse est eos, qui Angelorum apparitiones, atque operationes inficiari volunt; cum potius grati animi sensus exigeret, ut magnum Dei beneficium agnosceremus, qui beatos illos spiritus ad nos mittere dignatur, ut hic etiam in terris eorum conversatione aliquo modo fruentes, spem nostram confortemus illius societatis, quæ nos expectat in cœlis. Et cum a malignis spiritibus tentari nos, aut vexari permittit, nos etiam gratia sua adjuvat, ut faciat de tentatione proventum.

(*b*) Quod tamen de corporibus Angelorum dixerat statim emollit addens: *Quamquam de corporibus horum, non modo unde sint, sed an alicubi tenus sint, hæret sententia aliquorum. Unde si quis inter opinabilia magis id ponendum censuerit, non contendo.*

(*c*) Si quis rationum Sancti Thomæ vim accurate

15. Obj. primo cum Juliano apostata (apud S. Cyrillum in Libris II., & III. contra Julianum). Moyses nihil prorsus dicit de creatione Angelorum; cum tamen cetera opera Dei accurate descripserit.

16. Resp., hoc argumentum plane futile esse, postquam Moyses tam sæpe, & tam perspicue Angelos in divinis suis libris commemoravit. Cur autem expressam eorumdem creationis mentionem non fecerit, haud facile est divinare. Illa ratio S. Basilii in Lib. *de Spir. S.* capit. 16. admodum probabilis videtur, quod Deus ore Moysis nonnisi rerum visibilium originem nobis revelare voluerit: quod idem asseruit S. Hieronymus ep. 140. ad Cyprianum n. 2. (*a*). Nonnulli etiam putarunt, aliquam creationis Angelorum factam fuisse mentionem a Moyse, quando dicit creatos fuisse cœlos (initio Geneseos). Ita Origenes Hom. I. in Genesim, & sanctus Augustinus Lib. X. *de Civit. Dei* cap. 9.; qui etiam Angelos fuisse a Moyse designatos putat nomine lucis a Deo creatæ (loco laud., & Lib. 1. *de Genesi* ad litteram capit. 3., & 9.).

17. Ceterum idem S. P. Augustinus bene observavit, creationem Angelorum in aliis scripturæ sacræ locis satis perspicue esse declaratam; ut cum in cantico trium puerorum Danielis III. postquam dictum est: *benedicite omnia opera Domini Domino*, subditur: *benedicite Angeli Domini Domino*, ut intelligimus ipsos quoque esse opera Domini. Pariter in Psalmo CII. dicitur: *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius... benedicite Domino omnia opera ejus*. Ac postremo, si hæc non sufficiant, decretorius est ille locus Apostoli Coloss. I. 16. *In ipso* (scilicet Verbo Divino) *condita sunt universa in cælis, & in terra, visibilia, & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates*, quibus omnibus, ut videbimus infra, Chori Angelorum designantur (*b*).

18. Dices. Expedire tamen videbatur, ut Moyses rerum omnium creationem in Genesi exponens, etiam de Angelorum creatione verba faceret, ne Judæi ad idololatriam proni sibi persuaderent, eos esse increatos, iisque proinde divinum cultum adhiberent; non ergo alia de causa Moyses siluit, nisi quia nulla reipsa sunt Angeli.

19. Resp., Moysen satis hoc idololatriæ periculum præcavisse, tum quia semper Angelos memorat, tanquam Dei ministros; tum etiam quia nihil magis populo inculcavit, quam unum esse Deum, eumque solum adorandum.

20. Ob. secundo cum Voltairio. Nomina Angelis tributa, ut *Michael*, *Gabriel*, &c. chaldaica sunt, non hebraica: probabile ergo est, a Chaldæis, vel Persis, non autem a divinis oraculis, opinionem Angelorum originem trahere.

21. Resp. neg. ant.; nam primo similia nomina apud Hebræos occurrunt, ut *Gaddiel*, & *Gamaliel*. Deinde ipsa forma horum nominum originem denotat hebraicam, præcipue desinentis in אל, quod significet *fortis*; & etiam Deo tribuitur; unde גבריאל *Gabriel* idem est, ac *vir Dei* a גבר *Gabar vir*, & אל *El Deus*. Ceterum viri eruditi notarunt nullum in libris sacris inveniri nomen Angelorum ante captivitatem Babylonicam, & Tobiam omnium primum Angelum *Raphaelem* nominasse; post autem a Daniele fuisse pariter *Michaelem*, & *Gabrielem* nominatos. Imo *Judicum* XIII. Angelus, qui apparuit matri Samsonis, semel atque iterum rogatus, ut nomen suum manifestaret, omnino negavit, respondens Vers. 18. *Cur quæris nomen meum, quod est mirabile?* scilicet occultum. Sed quidquid sit de nominibus Angelorum, quæ tardius innotuerunt (c),

Au-

perpendere velit, adeat Ferrariensem in *Comment.* ad locum laud. Libri II. *Cont. Gent.*, & etiam ad cap. 91., tum Cajetanum pariter in *Comment.* ad locum laud. I. P. Consuli etiam meretur Estius in Lib. II. Sentent. Distinct. II. §. I. & seq.

(*a*) Agit hac de re S. Thomas I. P. q. 61. art. 1. ad 1., tum q. 67. art. 4. In primo loco hæc habet: *Augustinus dicit, quod Angeli non sunt prætermissi in illa prima rerum creatione, sed significantur nomine cœli, aut etiam lucis. Ideo autem vel prætermissi sunt, vel nominibus rerum corporalium significati, quia Moyses rudi populo loquebatur, qui nondum capere poterat incorpoream naturam. Et si eis fuisset expressum, aliquas res esse super omnem naturam corpoream, fuisset eis occasio idololatriæ, ad quam proni erant, & a qua Moyses res præcipue revocare intendebat*. Alio autem in loco diversas affert ex sanctis Patribus hujus omissionis rationes, inquiens: *Alius videtur, quod sit prætermissa a Moyse productio spiritualis creaturæ, sed hujus rationem diversimode assignant. Basilius enim dicit Hom. I. in Hexameron, quod Moyses principium narrationis suæ fecit a principio, quod ad tempus pertinet sensibilium rerum; sed spiritualis natura, idest Angelica, prætermittitur, quia fuit antea creata. Chrysostomus autem Homil. II. in Genesim assignat aliam rationem, quia Moyses loquebatur rudi populo, qui nihil nisi corporalia poterat capere; quem etiam ab idololatria revocare volebat. Assumpsissent autem idololatriæ occasionem, si propositæ fuissent eis aliquæ substantiæ supra omnes corporeas creaturas; eas enim reputassent Deos, cum etiam proni essent ad hoc, quod solem, & lunam, & stellas colerent, tanquam Deos, quod eis inhibetur in Deut. IV.*

(*b*). Vel ex his solis sacris textibus apparet, justam fuisse Justiniani Imperatoris indignationem, qui, ut refert Balsamon in *Collect. Constit. Ecclesiast.* Lib. III. n. 135g., *e quovis loco expellendos esse decrevit, qui dicunt, Angelos non esse Dei creaturas*.

(*c*) Origenes Lib. I. cont. Celsum n. 25. inquit: *De appellatione autem Angelorum Dei, quorum alius Michael, alius Gabriel, alius Raphael nominantur, quisquis in arcana nominum disciplina versatus fuerit, reperiet, indita illis fuisse nomina convenientia rebus, quas Dei summi voluntate in universo mundo administrant*.

Angelos tamen esse non ignorabant Hebræi, quorum apparitiones, variaque officia accurate Moyses descripsit; ut proinde hæc Angelorum notitia nonnisi a divinis oraculis originem trahat (*a*).

22. Ob. tertio. Angelos est solius officii nomen: nihil ergo prohibet, quin omnia sacrarum Scripturarum loca, in quibus fit Angelorum mentio, non de aliquibus substantiis spiritualibus intelligamus, sed vel de variis hominum muniis, qui Angeli nonnonquam appellantur, ut Malachiæ III. 1., & Matth. XI. 10.; vel etiam de internis inspirationibus, quibus nos Deus ad aliquid agendum excitat.

23. Resp., multa occurrere sacrarum Scripturarum loca, quæ nonnisi de substantiis quibusdam spiritualibus ab homine omnino diversis intelligi possunt. Sic Christus Sadducæis respondens Matth. XXII. dicit, homines in resurrectione futuros, *sicut Angelos Dei*; quod ineptissime dictum fuisset, nisi Angeli essent hypostases spirituales ab hominibus diversæ, atque excellentioris gradus. Aliqua item sunt loca, quæ nulla machinarum vi possunt ad internas inspirationes detorqueri; ut cum Christus de parvulis dicebat Matth. XVIII. 10. *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei*. Vide supra n. 8. seq.

24. Concludo hoc caput verbis S. Bernardi Lib. V. *de Considerat.* capit. 4. gratias agendo Deo Servatori nostro, *qui talium nos, & tantorum non desinit jucundare visitationibus, instruere revelationibus, suggestionibus commonere, sedulitate solatiari*.

25. Quæres *quandonam Angeli creati sunt?*

Resp., varias hac de re fuisse sanct. Patrum, & Doctorum opiniones (*b*). Quidam, & præcipue Græci, Angelorum creationem mundi creationem præcessisse putant; quæ tamen sententia parum consentanea videtur sacris litteris, cum Genes. I. dicitur: *In principio creavit Deus cælum, & terram:* item Psalmo CI. *Initio tu Domine terram fundasti;* ac denique Exodi XX. 11. *Sex diebus fecit Deus cælum, & terram, & omnia quæ in eis sunt*. Ex his, aliisque similibus verbis consequi videtur, non fuisse Angelos ante hanc rerum universitatem creatos. Ita S. Thomas I. P. q. 61. art. 5.

26. Alii opinati sunt, fuisse Angelos post hunc visibilem mundum a Deo conditos; quæ etiam opinio repugnare videtur iis Jobi verbis XXVIII. 4.: *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ?... Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*, scilicet Angeli? ergo erant hi creati, quando Deus ponebat fundamenta terræ.

27. Tertia igitur sententia est ceteris probabilior, simul creatos fuisse Angelos cum hoc universo; quam etiam insinuant Patres Concilii Lateranens. (supra num. 12.) cum dicunt, *simul ab initio temporis utramque de nihilo conditam esse creaturam, angelicam, & mundanam*.

28. Quanquam vero Concilium Lateranense id dicat, non tamen efficitur, hanc sententiam pertinere ad fidem, ut nonnulli Theologi contendunt. Scopus enim Concilii non fuit, definire tempus, quo Angeli creati sunt, sed solum Angelos non minus quam res visibiles fuisse a Deo creatos.

29. Vel ut alii conjectantur, voluit Concilium eorum errorem damnare, qui post Origenem docebant, primo fuisse a Deo spiritales substantias creatas; quoniam vero istæ in aliquot, nescio quæ, crimina prolapsæ sunt, fuisse postea creatum mundum, in quem tanquam in carcerem ad luendas suorum criminum pœnas illæ detrusæ sint.

30. Certe duo sancti Doctores Thomas, & Bonaventura, qui post Lateranense illud Concilium floruerunt, nostram sententiam ut quidem probabiliorem, non tamen ut dogma fidei amplexi sunt. Imo Angelicus Præceptor I. P. q. 61. art. 5. expresse dicit: „ Contrarium non esse reputandum „ erroneum, præcipue propter sententiam Grego„ rii Nazianzeni, cujus tanta est in Doctrina Chri„ stiana auctoritas, ut nullus unquam ejus dictis „ ca-

(*a*) Non autem hic sectabimur varia Angelorum nomina, quæ fabulatores Rabbini invexerunt. Quartus liber Esdræ inter apocryphos rejectus duos Angelos antea ignotos *Uriel*, & *Jeremiel* nominat. Liber Henoch pariter apocryphus totus plenus est novis Angelorum nominibus. Cabbalistæ Adam tribuebant Angelum præceptorem nomine *Raziel*, Sem vero *Jephiel*, Abrahæ *Zedechiel*; & sic aliis veteribus Patriarchis alios Angelos propriis nominibus tribuerunt. Sed hæc somnia prosequi non vacat. Angelum tamen *Uriel* ab Auctore Libri IV. Esdræ memoratum antiquis temporibus jam notum, & veneratum a Græcis, & Orientalibus ostendit Renaudotius in notis ad *Liturg. Orient.* Tom. II. pag. 298., & P. Nic. Serarius in c. XII. Tobiæ præter *Uriel* nominat quoque *Sealtiel*, *Jehudiel*, & *Barachiel*; quæ nomina inventa sunt etiam Romæ in quadam pictura, quam describit Franc. Blanchinius in Tom. II. *Opusc.* Romæ 1753. Ac demum in quibusdam antiquis litaniis in Gallia tempore Caroli Magni invocabantur *Uriel*, *Raguel*, & *Tubuel*. Ecclesia tamen Romana nonnisi *Michaelem*, *Gabrielem*, & *Raphaelem* colere, & invocare solet. Imo in Capitularibus Aythonis Episcopi Basileensis (Tom. IV. *Spicilegii Dacheriani* cap. 9.) prohibetur alia Angelorum nomina coli, *præter ea, quæ Prophetica, & Evangelica docet Scriptura*. Et in Concilio Rom. celebrato an. 745. sub Zacharia Pont. damnata fuit oratio cujusdam Aldeberti, in qua Angelorum *Uriel*, *Raguel*, *Tubuel*, *Inias*, *Tubuas*, *Sabaot*, & *Simiel* nomina invocabantur. Prætereo nonnullorum visiones, in quibus nomina quorumdam Angelorum custodum revelata dicuntur, uti nomen *Lauriel* Angeli custodis S. Joannis a Cruce; de quibus agit Card. Albitius *De inconstantia in fide* cap. 40. num. 152. seq.

(*b*) Mittimus sententiam Origenis, qui teste Leontio in Libro *de sectis* Act. X. tradebat: *ante sæcula mentes fuisse, ac puras quidem omnes, tum dæmones, tum animas, tum Angelos ministeria divina obeuntes*; quæ sententia inter errores Origenis numeratur. Vid. Huetius in *Origenianis* Lib. II. c. 2. q. 5.

„ calumniam inferre præsumpserit, sicut nec A-„ thanasii documentis, ut Hieronymus dicit". Vid. etiam S. Bonaventura in Lib. II. *Sentent.* Distinct. 2.

CAPUT III.

De Natura Angelorum. Eos esse incorporeos gravibus argumentis ostenditur; non tamen id ad fidei dogmata pertinere.

31. Nemo, ut puto, ita desipuit, ut Angelorum naturam prorsus corpoream esse diceret, nisi fortasse illi, qui animam etiam humanam corpus sui generis dicebant (*b*). Quæstio igitur solum instituitur, an quemadmodum homo & anima spirituali constat, & corpore materiali, ita & Angeli, cum sint natura sua incorporei, corpora tamen aliqua sibi naturaliter conjuncta habeant?

32. Ita quidem senserunt non pauci veteres Patres, Platonica fortasse Philosophia decepti, ut Justinus Martyr, Origenes, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius. Eidem sententiæ patrocinari etiam dicuntur Athanasius, & Basilius Magnus duo insignia Theologiæ lumina. Augustinus dubius hæsisse videtur, imo fortasse in sententiam, quæ Angelis sua corpora tribuit, fuit aliquando propensus.

33. Alii vero, ut Dionysius vulgo Areopagita, Gregorius Nazianzenus, Jo. Chrysostomus, Theodoretus, Angelos omnino incorporeos esse docuerunt. Quamobrem S. Bernardus Patrum ultimus ita recte concludebat Serm. V. in Cantica: „ Angelica corpora utrumnam ipsis spiritibus naturalia sint, sicut hominibus sua, & sint animalia sicut homines ... videntur Patres de hujusmodi diversa sensisse; nec mihi perspicuum est, utrum alterutrum doceam, & nescire me fateor. Sed & vestris profectibus non multum conferre arbitror harum rerum notitiam". Vide sup. not. ad num. 11. (*a*).

34. Modo tamen communis adeo facta est, & unanimis Theologorum, saltem Catholicorum, imo & Acatholicorum, paucis exceptis (*b*), sententia de incorporea Angelorum natura, ut nemo ei refragare audeat. Nec gravia desunt ad eam confirmandam argumenta. Et primo quidem ea sacris litteris, in quibus Angeli boni vocantur *Spiritus*. Psalmo CIII. *Qui facis Angelos tuos spiritus* (seu, ut S. Thomas legebat eum LXX. *Qui facit Angelos suos spiritus*). Ad Heb. I. 14. *Omnes sunt administratorii spiritus*. Idem etiam dicitur de malis Angelis, ut ad Ephes. VI. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem, & sanguinem, sed contra spiritualia nequitiæ in cælestibus*. Et in Evangelio pluribus locis appellantur *spiritus nequam*, *& immundi spiritus*.

35. Et quanquam ego non inficior, nomen *Spiritus* aliquando in sacris litteris tribui corporibus subtilioribus, ut vento & igni, certum est tamen, eamdem vocem usurpari sæpius ad res incorporeas significandas, ut Deum, & animam nostram. Quamobrem ubi de Angelis sermo habetur, obvius hujus vocis, & litteralis sensus est, eos esse incorporeos; præcipue cum nullibi in sacris litteris corpus Angelis tribuatur. Præterea incorporea Angelorum natura etiam luculenter indicatur Act. XXIII. 8., ubi reprehenduntur Sadducæi, quod dicerent, non esse *Angelum, neque spiritum*; nomen enim *spiritus* videtur tribui Angelis ad designandam substantiam incorpoream, quam Sadducæi negabant.

36. Ulterius, ut supra innuimus, quanquam aliqui veteres Patres sua corpora Angelis tribuerunt, alii vero dubii hæserunt, longe tamen plures sunt, qui Angelos omnino incorporeos esse statuerunt. Nam S. Ignatius Martyr in epist. ad Trallianos eos vocat *ἀσώματοι φύσεις incorporeas naturas*. Gregorius Nyssenus Lib. XII. cont. *Eunomium ἀσώματον κτίσιν incorpoream creaturam*. Gregorius Nazianz. Orat. XXXIV. naturam Angelorum dicit esse *νοερὰν ϗ ἀσώματον intelligentem, & incorpoream*. Eusebius in Lib. IV. *Demonstr. Evang.* cap. 1. Angelos esse dicit *incorporeas, intelligentes, ac divinas virtutes, materia carentes, ac ex omni parte puros spiritus*.

37. Infinitus autem essem, si omnia loca Chrisostomi, Theodoreti, aliorumque afferre vellem, qui Angelos ab omni materiæ concretione puros nobis exhibent. Duos duntaxat addam Latinos, scilicet S. Gregorium Magnum, & S. Fulgentium, quorum prior in Lib. IV. *Moralium* cap. 19. Angelos opponens hominibus, *Angelus*, inquit, *solummodo spiritus; homo vero spiritus, & caro*. Fulgentius autem Lib. *de Fide ad Petrum: Angelos*, ait, *esse spiritus, nullum cum corporeis elementis habentes naturale consortium*.

(*a*) Haud sum nescius, quasdam inveniri veterum loquendi formulas, quibus videtur, Angelos non fuisse creditos, nisi mera corpora. Sed facile est eosdem interpretari de quodam Angelorum integumento corporeo.

(*b*) Missa facimus quorumdam Rabbinorum somnia, qui etiam diversitatem sexus in Angelis esse, delirarunt, ut videri potest apud Manasse ben-Israel *Conciliat. in Exodum* quæst. 30. Hinc illæ fabulæ de Angelis feminei generis, & de Angelorum multiplicatione per generationem. Angelos gigni, & multiplicari S. Gregorius Nissenus arbitratus est, sensu tamen a Rabbinis diverso; nempe sine ulla marium cum feminia commixtione, quomodo multiplicatum iri genus humanum ille censuit, si Adam non peccasset, modo scilicet inexplicabili. Vid. ejus liber *de Opificio hominis* cap. 17. Ceterum Angelos esse incorporeos, luculenter tradit *Orat.* IV. *de Orat. dominica*. Ac de his Rabbinorum ineptiis fuse agit Basnagius *Histoir. des Juifs.* Lib. IV. cap. 9.

(*c*) Mich. Servetus, qui propter negatam divinarum personarum Trinitatem fuit opera Calvini rogo damnatus, in quarta sua epist. ad Calvinum omnibus ner-

tium. Alia SS. Patrum testimonia exhibet Petavius Lib. I. *de Angelis* cap. 5.

38. Accedit postremo auctoritas Concilii IV. Lateranensis, quod, ut supra vidimus n. 12., definivit, *utramque creaturam spiritualem, & corpoream, angelicam scilicet, & mundanam, fuisse a Deo conditam*. Hinc non desunt Theologi, qui hanc nostram sententiam post Synodum Lateranensem ad Fidem Catholicam omnino pertinere putant: verumtamen *alii*, inquit Estius in Lib. II. *Sentent*. Dist. VIII. §. 4., „ Modestius, & „ rectius existimant, his quidem argumentis effi- „ ci, quominus absque temeritate aliqua post La- „ teranense Decretum affirmari possit, Angelos „ esse corporeos, aut habere corpora: satis enim „ ex Decreto apparet, hanc fuisse mentem Pa- „ trum illius Concilii, quod angelica creatura sit „ spiritualis eo modo, quo anima humana spiri- „ tualis est, non autem eo modo, quo aer, & „ ventus, aut aliud quodcumque subtile corpus. „ Ceterum id ab Ecclesia definitum esse, & pro- „ inde ad Fidem pertinere negant. Qua in sen- „ tentia sunt S. Thomas (De malo Quæst. de „ Dæmonibus Art. 1.) *Sixtus Senensis* (Biblioth. „ Sanctæ Lib. V. Adnot. 8.) ... *Barthol. Ca- „ ranza ... Cajetanus* (a), ac *Domin. Bannez*. „ Quibus addi potest etiam Melchior Canus Lib. „ V. de Locis Theol. capite 5. ".

39. Ita autem prosequitur laudatus Guill. Estius dicens: „ Patrum intentionem in eo Decreto con- „ stituendo non fuisse, ut definirent, quasdam „ esse creaturas mere spirituales, & omnino cor- „ poris expertes, sed hoc tantum, Deum esse au- „ ctorem, & creatorem omnium, quæ sunt in u- „ niverso, tam eorum, quæ dicuntur corporalia, „ & visibilia, quam eorum, quæ spiritualia, & „ invisibilia: sive hæc prorsus corpore careant, „ sive alia generaliori ratione spiritualia, & in- „ visibilia dicantur. Hæc autem declaratio pro- „ batur, quia videtur illud Decretum factum con- „ tra hæresim Manichæorum illo tempora non „ parum grassantem, quæ unum rerum Deum „ negabant omnium auctorem. At vero quia Pa- „ tres in eodem Decreto satis videntur explicuisse „ mentem suam de Angelis, tanquam creatura „ pure spirituali, licet absque intentione definien- „ di, inde est, quod temere facturus sit, qui „ post illud decretum ausus fuerit aliter dicere ". Etiam Melchior Canus Lib. XII. *de loc. Theol.* capit. 10. inter exempla propositionis *temerariæ* hæc ponitur, Angelum non esse simul cum mundo creatum, aut non esse incorporeum, quia *utriusque rei contrarium Concilium Lateran. sub Innocen. III. nos docuit*. Consul. Lud. Muratorius sub nomine Lamindi Pritanii *De ingeniorum moderatione in religionis negotio* Lib. I. cap. 13.

40. Sunt etiam quædam rationes, quæ suadent, Angelos esse incorporeos. Prima desumitur ex cap. VIII. Evangel. S. Lucæ, ubi Christus dicit expulisse a quodam viro *Legionem* dæmoniorum. Profecto si dæmones haberent corpora, incredibile videtur, potuisse tantam eorum turbam in uno homine habitare. Præterea nec concipi potest citissimus ille motus, qui Angelis tribui solet, nisi ponatur, eos esse incorporeos. Demum etiam pulchritudo Universi exigere videtur, ut quemadmodum in eo sunt corpora sine spiritu, sunt item spiritus uniti corporibus, ita quoque sint spiritus ab omni corpore secreti, quemadmodum Angelos esse dicimus. Vid. S. Thomas I. P. qu. 51. art. I.

41. Obj. 1. ex sacris Litteris. Gen. VI. 2. dicitur: *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant*. Pro *filiis* autem *Dei* intelligi *Angelos* prob. primo ex versione septuaginta virali, ubi ponitur: *videntes Angeli* &c. Secundo quia ita etiam ponitur in Libro *Henoch*, uti S. Augustinus refert Lib. XV. *de Civit. Dei* cap. 23. Tertio quia reipsa in eo loco describi commixtionem Angelorum cum filiabus hominum plurimi antiqui Patres censuerunt, ut Sanct. Justinus *in Apol. I.*, Clemens Alex. Lib. III. *Stromatum*, Tertullianus *de idololatria* cap. 9., S. Ambrosius *de Arca Noe* cap. 4., Sulpitius Severus Lib. I. *Histor. Sacræ*, Lactantius Lib. II. *Divin. Instit.* cap. 15., & ante hos omnes Flavius Josephus Lib. I. *Antiq. Judaic.* cap. 4. Quanto id etiam patet ex contextu; dicitur enim ex commixtione filiorum Dei cum filiabus hominum ortos esse gigantes; quod certe de naturali commixtione hominum inter se explicari non potest. Demum Angeli proprie *Filii Dei* nuncupantur, quia a solo Deo originem suam immediate trahunt. Si autem

vis conatus est veterum eorum opinionem suscitare, qui Angelis corpora tribuebant. Eamdem sententiam adoptavit Radulphus Cudworthus in *System. mundi intellectuali* cap. V. sect. 3. §. 38., & seq. Celebriorem vero illam reddidit Jo. Christianus Loersius in Academia Teutoburgensi Theol. professor edita dissert. *de Angelorum corporibus* anno 1719. Duisburgi. Loersii argumentis sese opposuerunt Steph. Vitus professor Casselanus in *Schediasmate* inserto Tom. VI. *Biblioth. Bremensis* Part. III.; Laur. Moshemius in notis ad locum laudatum Cudworthi, & el. Ode professor Trajectinus in *Comment. de Angelis*. Non defuerunt tamen Loersii patroni, ac non ita pridem ejus sententiæ vindicias suscepit Petrus Janssen Duisburgensis professor edita diss., cui titulus *corpora Angelorum* &c. Lugduni Batavorum 1767. in 8., in qua tamen nonnisi de cap. XX. S. Lucæ sollicitus est, ex quo plura argumenta omnino invicta ad adstruenda Angelorum corpora se eruisse inani jactatione gloriatur.

(a) Cajetanus in Comment. ad cap. II. Epist. ad Ephes. putat, dæmonem fuisse appellatum *principem tenebrarum, & aeris*, quia corpus habet ex subtiliori aere conflatum. In eadem sententia fuit Steuchus Eugubinus in Lib. VII. *De perenni philosophia* cap. 27.

tem Angeli connubia cum mulieribus iuire potuerunt, corporibus eos constare oportet.

42. Resp. cum Sancto Augustino in Libro XV. *de civit. Dei* capit. 23., quem laudat Sanctus Thomas I. P. quæst. 51. artic. 3. ad 6., nomine *filiorum Dei* non venire Angelos, sed posteros Seth a Deo dilectos: sicuti *per filias hominum* designantur feminæ ex familia impii Cain. Et primo observat S. Pater, non in omnibus codicibus LXX. Interpretum legi *Angelos*, sed in aliquibus legi, sicut in nostra Vulgata *filios Dei*; imo Aquilam celebrem apud Judæos interpretem vertisse *Filios Deorum*. Secundo etiamsi retineatur illa lectio *Angeli*, nihil obstare, quominus hoc nomine intelligantur homines, qùibus in sacris litteris nonnunquam Angelorum nomen tribuitur. Tertio bene notavit Estius, hunc locum neque de bonis Angelis intelligi posse, neque de malis; non de malis, quia hi *Filii Dei* non vocantur, non de bonis, tum quia de his dictum est: *neque nubent, neque nubentur* Matth. XXII. tum etiam quia hæc conjugia ibidem improbata videntur, & S. Augustinus loc. laud. *Angelos sanctos*, ait., *nullo modo illo tempore sic labi potuisse crediderim* (*a*).

43. Librum autem Henoch ut apocriphum, & fabulosum ibidem rejicit S. Augustinus, licet eum scripsisse *nonnulla divina negare non possumus, cum hoc in Epistola Canonica Judas Apostolus dicat*. Genuinum vero librum Henoch aut omnino interiisse, aut fuisse interpolatum, comperta res est eruditis; unde eum, qui nunc extat, nunquam Ecclesia in Canonicorum Librorum censum retulit. Vid. Nat. Alexander *de I. mundi ætate* Dissert. V. prop. 2., & P. August. Calmet Diss. *de Lib. Henoch*.

44. Aliquos sanctos Patres laudatum Geneseos locum de Angelis intellexisse, negari nequit; sed illos deceptos fuisse probabile est, tum ex versione LXX. virali, qua plerumque utebantur, tum etiam ex Libro Henoch, quem nonnulli pro Canonico habuerunt; tum etiam ex opinione satis pervulgata, quod Angeli essent suis corporibus circumvestiti. Quamvis magnus Augustinus, utut de corporibus Angelorum anceps, absurdam tamen vidit esse eorum opinionem, qui laudata Geneseos verba de commixtione Angelorum cum mulieribus intelligebant. Idem censet S. Cyrillus Lib. I. *Glaphirorum*. Imo S. Philastrius Brixiensis *de Hæresibus* cap. 49. eamdem opinionem, Angelos scilicet *miscuisse se cum feminis ante diluvium, & inde esse natos gigantes*, in hæresibus numerare non dubitavit.

45. Nulla vero est difficultas de gigantibus inde prognatis; illos enim fuisse etiam ante illa connubia, satis probabiliter ex textu hebræo colligitur, qui sic habet: *Porro erant in diebus illis in terra Gigantes, qui etiam post fuerunt, quoniam filii Dei cum filiabus hominum congressi sunt* (ita vertit P. Car. Houbigant). Non itaque hæc Gigantum procreatio ex præternaturali commercio Angelorum cum filiabus repetenda est, sed ex naturalibus causis, quibus haud raro fit, ut homines proceræ staturæ, & fortioris complexionis nascantur (*b*).

46. Postrema conjectura appellationis *Filiorum Dei* levis omnino est: nam hac de causa etiam Angeli mali deberent vocari *Filii Dei*, quo tamen nomina eos appellari nullatenus posse, crediderim.

47. Ob. secundo ex S. Litteris cum Loersio. Apud Lucam cap. XX. quærentibus Sadducæis, cujusnam in resurrectione futura esset mulier, quæ septem maritis nupsarat, respondit Jesus v. 35. & seq. *Qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent neque ducent uxores; neque etiam ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, & filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis*. Idem habetur Matth. XXII. 30. & Marci XII. 25. Jam vero hæc similitudo cum Angelis, quæ justis promittitur in resurrectione, non potest esse respectu animæ, cujus proprium non est nubere, sed respectu corporis, cui soli nuptiæ competunt. Hinc efficitur, similitudinem eo tendere, ut homines resumant quidem in resurrectione corpus, sed talis naturæ, ut nuptiarum incapax sit, quale est corpus Angelorum; qui si corpore essent destituti, nulla profecto esset similitudo cum Angelis a Christo in resurrectione justis promissa.

48. Resp. similitudinem cum Angelis, quæ in resurrectione justis promittitur, præcipue spectare eorum immortalitatem, ut quemadmodum Angeli, quia immortales sunt, non indigent nuptiis, quibus eorum species conservetur, ita & justi neque nubent, neque nubentur, *neque ultra mori poterunt, æquales enim Angelis erunt*.

49. Dices primo. Si promissa justis similitudo cum Angelis in resurrectiona non respiceret corpora utrisque similia, & immortalia, Christus Dominus nihil prorsus justis promisisset; nam ipsorum animæ etiam ante resurrectionem erant immortales, non minus, quam Angeli: debet ergo hæc similitudo intelligi de corporibus, ut quamadmodum corpora Angelorum sunt incorruptibilia, ita & nostra futura sint in resurrectione.

50.

(*a*) Non desunt, qui *Filios Dei* intelligant *filios magnatum*, & *filios hominum*, *filios plebejorum*. Philo Judæus in Lib. *de Gigantibus* totum hunc locum Genes. allegorice explicat de Angelis malis, qui hominibus sese miscent, excitando in eis varias, & pravas cupiditates. Vid. Nat. Alexander T. I. *Hist.* Vet. Test. de prima mundi ætate Dissert. VII. de Filiis Dei cum filiabus hominum commixtis, & de Gigantibus antediluvianis ex illa copula genitis.

(*b*) Digna lectu est Dissert. *de Gigantibus* Alexii Symmachi Mazochii *in Spicilegio Biblico* T. I.

50. Resp. hanc similitudinem corporum necessariam non fuisse ad obtinendum scopum, quem Christus Dominus sibi in iis verbis proposuerat; respondebat enim Sadducæis interrogantibus, cujusnam futura esset mulier, quæ successive septem habuerat maritos, respondebat inquam, eam nullius futuram, quia in resurrectione nulla amplius erunt connubia. Quare autem nulla tunc erunt connubia? Quia necesse non erit conservare speciem humanam per generationem, cum homines erunt etiam quantum ad corpus immortales: sicuti necessaria non fuerunt connubia inter Angelos, quia a Deo creati fuerunt immortales. In hoc sita est tota similitudo cum Angelis, quæ nobis in resurrectione promittitur.

51. Frustra autem laborat Petrus Janssen contendens, hic adæquatam omnino institui similitudinem inter justos resurgentes, & Angelos, ut quemadmodum illi corpora resument, ita & isti habeant. Frustra, inquam; neque enim scopus Jesu Christi erat de corporibus Angelorum, vel hominum resurgentium disserere, sed respondere tantummodo quæstioni Sadducæorum, cuinam ex septem, quos habuerat, maritis mulier illa esset in resurrectione restituenda? Quam quæstionem Christus adæquate resolvit, dicendo nihil esse restituendum, quia nulla amplius erunt conjugia, hominibus immortalibus effectis, ut sunt Angeli Dei. Hæc explicatio traditur a S. Augustino in Lib. II. *Quæst. Evang.* Quæst. 49. Tom. III. ubi hunc locum exponens inquit: *Quia connubia propter filios, filii propter successionem, successio propter mortem: ubi ergo mors non est, neque connubia.*

52. Dices secundo. Idem S. Augustinus alio in loco (*de agone Christiano* cap. 31. Tom. VI.) in hunc locum S. Lucæ exponit, ut pro certo habeat, Angelos vestitos esse corporibus, quibus nostra similia erunt post resurrectionem; inquit enim: Quod *Dominus promittit, cum dicit: neque nubent, neque uxores ducent, sed erunt æquales Angelis Dei ... immutabitur ergo caro, & sanguis, & fiet corpus cæleste, & angelicum.*

53. Resp. S. Augustinum dubium de Angelorum natura hæsisse, & quamvis nonnunquam, ut in loco objecto, Angelis sua corpora tribuere videatur, alibi tamen, *id ambiguum esse* scribit, ut Lib. XV. *de Civ. Dei* cap. 23., & Lib. XXI. cap. 10. vult, *non esse de hac re operosa inquisitione laborandum, aut contentiosa disputatione certandum.* Ceterum in loco objecto, ubi non data opera, sed obiter verba Christi Domini apud S. Lucam expendit, S. Pater non ita contendit, similitudinem cum Angelis promissam justis in resurrectione esse in corporibus, ut neget, quod alibi docuerat, similitudinem esse in immortalitate nostrorum corporum, qua fit, ut nullis amplius opus sit connubiis.

54. Ob. tertio. In iisdem sacris litteris quædam Angelis tribuuntur, quæ sine aliquo corpore nec esse, nec intelligi queunt. In Psalmo CII. 20. dicuntur Angeli *potentes virtute*, seu *fortes robore*, ut vertit S. Hieronymus. S. Paulus 1. Cor. XIII. 1. inquiens: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*, membra humana illis tribuit. Ac demum Christus Dominus Matth. XXIV. 31. prædixit, in novissimo die mittendos Angelos *cum tuba, & voce magna*, quod sine ore, & pulmonibus fieri non potest. Quamobrem S. Bernardus Serm. V.° in Cant. ex quo Angeli dicantur *administratorii spiritus*, colligebat, eos habere corpus. „ Quonam ergo modo, *inquiebat*, implent ministerium suum absque corpore, præsertim apud viventes in corpore? Denique non est discurrere, nec de loco ad locum transire, nisi corporum, quod frequenter Angelos facere, tam indubitata, quam nota probat auctoritas. Hinc est, quod & visi sunt Patribus, & ad eos intraverunt, & manducaverunt, & pedes lavaverunt.

55. Resp. hæc, & similia facile explicari de virtute, & operationibus Angelorum, quæ non exercentur ope corporis, aut membrorum, quæ nostris sint similia, sed modo spiritualibus substantiis proprio, quibus Deus eam virtutem impertitus est, quæ est necessaria *ad faciendum verbum ejus*, seu ad ejus mandata exequenda. S. autem Bernardus in eam propendebat sententiam, quæ Angelis sua corpora tribuebat, ut vidimus supra num. 11. quanquam de eadem certus omnino non erat, cujus propterea modestiam laudat Sixtus Senensis Lib. V. *Biblioth. sanctæ* adnot. 8. Cæterum quomodo hæc ministeria exerceantur ab Angelis in corporibus assumptis, mirifice explicat Sanct. Thomas I. P. quæst. 51. artic. 8.

56. Dices. Sæpe Angeli humana specie apparuerunt, comedentes etiam, & bibentes, ut Azarias Tobiæ comes; neque suspicandum est, eos in hujusmodi apparitionibus, & operationibus voluisse mentiri. Præterea Tobiæ VI. 8. dicitur fumus piscis *extricare omne genus Dæmoniorum sive a viro, sive a muliere*, cui simile est, quod refertur 1. Reg. XVI. Davidem citharæ sono compescuisse spiritum malum, quo Saul vexabatur. Demum certum est ex 2. Epistola S. Petri II. & ex Apoc. XXI. Dæmones cruciari, vel saltem post universale judicium cruciandos esse igne infernali, non secus ac alios reprobos corporibus constantes; quæ omnia indicant, sua Angelis corpora non deesse.

57. Resp. primæ difficultati Angelos apparuisse non in propria natura, qua certe invisibiles sunt, sed in specie aliqua assumpta, seu in corpore ex subtiliore aere formato; & in hujusmodi assumpto corpore comedisse, bibisse &c. non vere, sed apparenter tantum; unde etiam Angelus Tobiæ dicebat XII. 19. *Videbar quidem vobiscum manducare & bibere, sed ego cibo invisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.* Nec

Nec tamen hæc mendacia dici poterant; quia, ut bene notat S. Thomas I. P. quæst. 51. art. 3. ad 1. „ Sicut non est contra veritatem, quod in scriptura intelligibilia sub figuris sensibilibus describuntur ... ita non repugnat veritati sanctorum Angelorum, quod per corpora ab eis assumpta videntur homines viventes, licet non sint ". Et insuper hæc omnia ad decipiendos homines facta non erant, sed ut ipsis ex voluntate Dei officiose inservirent (a). Adverto tamen, hac difficultate, si quæ est, premi etiam adversarios. Hi enim certe non tribuunt Angelis corpora humana, in quibus apparuerunt, sed corpora quædam subtiliora & tenuissima, quæ nec videri, nec tangi possunt (b).

58. Secunda difficultas aliquanto operosius solvitur ab Interpretibus. Communiter tamen responderi solet, hujusmodi res egisse in Dæmones non nativa sua vi, quæ ad spiritus pervenire non poterat, sed virtute illis a Deo communicata: quemadmodum Sacramenta agunt in animam spiritualem vi supernaturali rebus sensibilibus a Deo addita.

59. Ex his patet, quid illi objectioni respondendum sit, qua dicitur, Dæmones quibusdam rebus sensibilibus oblectari, ut carminibus, suffitis, nidore carnium, adipe &c. qua de re multa afferri possunt veterum Patrum testimonia. Origines enim Lib. III. *contra Celsum* ajebat, Dæmones *liguritores esse, ac circum sacrificia, & cruores, & vapores sacrificiorum volutari*. Plura habent S. Justinus in *Apologia* I., Athenagoras *in Legatione pro Christianis*, aliique veteres.

60. Resp. enim cum S. Augustino Lib. XXI. *de Civ. Dei* cap. 6., Dæmones his rebus allici, *non ut animalia cibis, sed ut spiritus signis*; seu prout explicat S. Thomas I. P. quæst. 115. artic. 5. ad 3. *inquantum hæc iis exhibentur in signum divini honoris, cujus ipsi sunt cupidi*.

61. Tertia difficultas potest etiam excitari respectu animarum impiorum, quas modo torqueri ab igne infernali credimus. Diluitur autem a S. Augustino Lib. XXI. *de Civ. Dei* cap. 10., ubi postquam retulisset quorumdam sententiam, qui sua Dæmonibus corpora esse dicebant, ita subdit: „ Si autem quisquam nulla habere corpora Dæmones asseverat, non est de hac re adlaborandum operosa inquisitione, aut contentiosa disputatione certandum: cur enim non dicamus, quamvis miris, veris tamen modis spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi "?

62. Ob. quarto. In Synodo II. Nicæna, quæ fuit VII. generalis anno 787. celebrata, definitum fuisse videtur, Angelos constare corporibus. Cum enim Act. V. lectus fuisset quidam Dialogus Joannis Thessalonicensis, in quo corpora Angelis manifestissime tribuebantur, dixit Tharasius Consplus Patriarcha: *Ostendit Pater* (scilicet Joannes Thessalonicensis), *quod & Angelos pingere oporteat, quando circumscribi possunt, & ut homines apparuerunt:* quibus verbis Patres pleno consensu responderunt: *Etiam Domine*.

63. Resp. non singularem Joannis Thessalonicensis opinionem de Angelorum corporibus (c), sed consequentem propositionem, quam ex illa opinione derivabat Tharasius, fuisse a Concilio probatam, scilicet Angelos pingi posse, eorumque imagines coli. Nam primo hic unus erat sancti illius Concilii scopus, sacras Angelorum, ac Sanctorum imagines contra Iconomachos defendere; ad hoc autem multa allata fuere sanctorum Patrum testimonia, imo & miracula, quæ omnia fuisse in Synodo definita, ut dogmata Fidei, nemo dixerit. Secundo iidem Patres in sua professione Fidei Angelos incorporeos esse manifeste professi sunt, dicentes: „ Veneramur imagines sanctorum, & incorporeorum Angelorum, qui tanquam homines figura humana hominibus apparuerunt ".

64. Ob. quinto. Sancti Patres bene multi corpora Angelis tribuerunt; ita ut ante Scholasticorum ævum opinio de corporea Angelorum natura pene communis videretur.

65. Resp. negari haud posse, non paucos sanctos Patres credidisse, Angelos suis corporibus instar hominum esse instructos, fortasse a Philosophia Platonica, quæ plurimum tunc vigebat, innocenter deceptos. Quidam tamen, ut supra ostensum est num. 36., Angelos esse incorporeos aperte tradiderunt. Magnus Augustinus anceps hæsit num. 32., & alios pariter dubios fuisse, nos docet S. Bernardus Lib. V. *de Consideratione* cap. 4. (vide sup. ad num. 11.). Id ipsum repetit S. Pater aliis in locis, præsertim vero Serm. V. *in Cantica*, ubi post relatas varias hac de re veterum sententias ita concludit: „ Videntur Patres de re hujusmodi diversa sensisse, nec mihi perspicuum est, unde alterutrum doceam, & nescire me fateor (d) ".

66. Neque etiam liquido constat, quid proprie antiqui intellexerint nomine illius corporis, quo Angelos instructos esse dixerunt. Quidam enim videntur eosdem corporeos appellassè tantummodo respectu Dei, qui solus purissimus spiritus est,

(a) S. Thomas 2. 2. quæst. 110. art. 1. *Ratio mendacii*, inquit, *sumitur a formali falsitate, ex hoc scilicet, quod aliquis habet voluntatem falsum enunciandi: unde & mendacium nominatur ex eo, quod contra mentem dicitur*. Vid. totus articulus.

(b) Estius in II. *Sent.* Dist. VIII. §. 6. & seq. varias Theologorum opiniones de modo, quo Angeli ab hominibus visi sunt, erudite affert, & minus veras solide confutat, dignus, qui ab harum rerum studiosis legatur.

(c) Fortasse etiam Joannes nonnisi de corporibus ab Angelis assumptis locutus est; id enim videntur significare illa ipsius verba: *& ut homines apparuerunt*.

(d) Vel hæc sola sufficient ad os Hobbesio, aliisque

omnis compositionis expers. Ita inter alios S. Gregorius Papa Lib. I. *Moral.* cap. 3. dicens, *Angelicos spiritus comparatione quidem nostrorum corporum spiritus esse, sed comparatione summi, & increati Spiritus esse corpus*. Et S. Jo. Damasc. qui, ut vidimus num. 3., Angelos definivit *substantias intelligentes, materiæ, atque corporis expertes*, subdit, *eosdem Deo comparatos materiales, & corporeos esse habendos: sola quippe Divina natura materia, & corpore vacat*. Nonnulli materiam nescio quam spiritualem admiserunt, ex qua Angeli compositi essent, ut S. Bonaventura, Alensis, aliique laudati a Card. Norisio in *Vindiciis Augustin.* cap. 4. §. 3.

67. Alii autem corporeos Angelos dixerunt, quia certo aliquo loco definiuntur, Deum autem solum incorporeum, *quia est ubique, & omnia penetrat*, ut loquitur Cassianus Collat. XIII. Si autem Ambrosius naturam Angelorum corpoream esse putavit, quia quamvis *sit expers injuriæ corporalis*, ut loquitur in cap. XII. Luc. non est tamen expers omnis compositionis, cujusmodi expers est *venerandæ Trinitatis substantia, quæ vere pura, & simplex, sinceræ, impermixtæque naturæ est*. Ita habet Lib. XI. *de Abraham* cap. 8. Ex quibus, aliisque, quæ brevitatis studio omittimus, luculenter apparet, nullum satis firmum contra incorpoream Angelorum naturam ex veteribus Patribus duci posse argumentum.

68. Quæ demum ex ratione a Loersio, aliisque afferuntur contra nostram, & communem sententiam, adeo levia sunt, ut nec operæ pretium videatur in iis tempus insumere. Consul. si placet, Laurentius Moshemius in notis *ad Systema intellect.* Radulphi Cudworthi cap. V. Sect. 3. §. 39.

CAPUT IV.

De loco, & motu locali Angelorum.

69. Postquam ostensum est, Angelos esse ἀσώματοι incorporeos, non inutiliter quæritur, quomodo sint in loco, ac de uno loco moveantur ad alium. Certe non possunt esse in loco *circumscriptive*, ut Scholastici loquuntur, idest ut spatio commensurentur, atque ab eo circumscribantur, quomodo res corporeæ sunt in loco. Communiter ergo dicunt Scholastici, Angelos esse in loco *definitive*, quatenus non ubique sunt, sed certis locis quasi definiti. Quo autem modo id intelligatur, non modica est inter eos dissensio.

70. Scotus, & Gabriel Biel docent, Angelos esse in loco *per præsentiam substantialem*; sed iis repugnant Thomistæ, aliique Theologi ea præsertim de causa, quia cum Angeli, utpote incorporei, sint substantiæ indivisibiles, etiam locum indivisibilem occuparent.

71. Et isti tamen aliquantisper inter se dissentiunt; nam aliqui volunt, Angelos esse in loco *per operationem*, qua corporalia attingunt contactu virtutis, eaque movent, vel immutant.

72. Alii vero dicunt, eos esse in loco *per applicationem virtutis*, sive operatio sequatur, sive non: quæ sententia & probabilior videtur, & magis consentanea menti S. Thomæ, qui I. P. q. 52. art. 1. hæc habet: „ Angelo convenit esse in „ loco; æqoivoce tamen dicitur Angelus esse in „ loco & corpus. Corpus enim est in loco per „ hoc, quod applicatur loco secundum contactum „ dimensivæ quantitatis; quæ quidem in Angelis „ non est, sed est in eis quantitas virtualis. Per „ applicationem igitur virtutis Angelicæ ad aliquem locum qualitercumque dicitur Angelus „ esse in loco corporeo". Videatur Estius in II. *Sentent.* Dist. II. §. 7. ubi plures hac de re difficultates proponit.

73. Ex qua doctrina postea infert primo S. Doctor, Angelos non commensurari loco, vel habere situm in continuo: „ Hoc enim convenit cor„ pori locato, prout est quantum quantitate di„ mensiva. *Secundo Angelos non contineri a* „ *loco:* nam substantia incorporea, sua virtute „ contingens rem corpoream, continet ipsam, & „ non continetur ab ea: anima enim est in cor„ pore, ut continens, & non ut contenta. Et si„ militer Angelus dicitur esse in loco corporeo, „ non ut contentum, sed ut continens aliquo mo„ do".

74. Hinc etiam fit, Angelum non posse simul esse in pluribus locis, quia, inquit S. Thomas art. 2., virtus Angeli utpote finita, non se extendit ad omnia, sed ad aliquod unum determinatum. Cum igitur *Angelus sit in loco per applicationem virtutis suæ ad locum, sequitur, quod non sit ubique, nec in pluribus locis, sed in uno loco tantum*.

75. Sic igitur, concludit S. Doctor: „ Patet „ quod diversimode esse in loco convenit corpo„ ri, & Angelo, & Deo. Nam corpus est in lo„ co circumscriptive, quia commensuratur loco; „ Angelus autem non circumscriptive, cum non „ commensuretur loco, sed definitive, quia ita „ est in uno loco, quod non in alio. Deus au„ tem neque circumscriptive, neque definitive, „ quia est ubique".

76. De motu autem locali Angelorum disserendum est cohærenter ad ea, quæ mox dicta sunt. Ut enim bene observat S. Thomas q. 53. artic. 1., sicut esse in loco æquivoce convenit corpori, & Angelo, ita moveri. Cum enim Angelus sit in loco per applicationem suæ virtutis, ita de uno ad alterum locum movetur per contactum virtutis in diversis successive locis. Hic autem successivus contactus potest esse vel continuus, quando nem-

Materiariis obstruendum, qui naturas incorporeas, & inextensas Scholasticorum commenta esse blaterant.

nempe Angelus dimittit successive locum divisibilem, in quo prius erat; vel etiam potest esse non continuus, quando Angelus simul dimittit totum locum, in quo erat, & toti alteri loco se applicat. Ceterum Angelorum motum, sive continuus ille sit, sive non, successivum esse oportet, & quamvis sit rapidissimus, non potest tamen fieri in instanti, quod acuto juxta, ac solido ratiocinio S. Thomas ostendit laud. quæst. 53. art. 3. (a).

77. Moventur porro Angeli, cum eorum ministerio utitur Deus ad nobis sua dona impertienda; unde de iis inquit Apostolus ad Hebr. I. 14. „ Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. *Quæ verba expendens Origenes Lib. V.* contra Celsum *num. 4. Angelos dicebat*, modo ad purissima, eaque cælestia loca, aut etiam supra cælos ad puriores sedes ascendere ad offerendas hominum preces, modo illinc delabi, ut unicuique afferant, quod illi Deus pro meritis conferri jussit ".

CAPUT V.

Ostenditur, Angelos esse natura sua incorruptibiles.

78. Si Fidem Catholicam consulamus, nemo dubitare potest, Angelos omnes tam bonos, quam malos, perpetuo duraturos, ac proinde esse immortales, atque incorruptibiles. Ac de malis quidem asserit S. Judas in sua Epist. vers. 6. illos *in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservari;* & Christus Dominus apud S. Matth. XXV. 41. in extrema die dicturus est reprobis: *Discedite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus.* Quod si mali Angeli nunquam interituri sunt, multo minus interituri sunt boni, qui ad Regnum Dei pertinent, quod ab Apostolo ad Hebr. XII. 28. *immobile* dicitur.

79. Scholastici disputare cœperunt, an Angeli natura sua, seu ab intrinseco, incorruptibiles sint, & immortales, an vero duntaxat Dei dono naturæ ipsorum superaddito? Hoc secundum jam antea placuerat Platoni *in Timæo*, cujus sententiam secuti sunt quotquot putarunt, Angelos esse ex spiritu, & corpore compositos; ut quemadmodum homines, ita & Angeli ex duarum harum partium dissolutione interire possint, neque alia de causa sint in perpetuum duraturi, nisi quia suprema Dei Creatoris voluntate hoc vinculum nunquam sit dissolvendum.

80. At vero S. Thomas I. P. q. 50. art. 5., & Lib. II. *cont. Gent.* cap. 55. multis rationibus evincit, quemadmodum animam humanam, quæ substantia spiritualis est, ita & Angelos ab omni materiæ compositione immunes esse natura sua, & ex intrinsecis suis principiis incorruptibiles, & immortales. Una autem hæc ejus ratio nobis sufficiat: *Nihil corrumpitur, nisi per hoc, quod forma ejus a materia separatur: unde cum Angelus sit ipsa forma subsistens* (utpote substantia penitus incorporea), *impossibile est, quod ejus substantia sit corruptibilis.*

81. Ob. primo. S. Paulus Ep. I. ad Tim. VI. 16. de Deo loquens: *qui solus*, inquit, *habet immortalitatem*: nulla ergo creatura præter Deum est natura sua immortalis.

82. Resp. cum S. Augustinus Tract. XXIII. in Joan. 9. Tom. III., *nomine immortalitatis* ibi intelligi *immutabilitatem*, quæ proprie soli Deo convenit: ut enim S. Thomas observat I. P. quæst. 9. artic. 2. omnes creaturæ, etiam incorporeæ, sunt mutabiles, primo quantum ad esse, saltem habita ratione divinæ potentiæ, a qua in nihilum redigi possunt; secundo ratione finis, a quo possunt deficere; demum quantum ad accidentia, quæ etiam substantiis spiritualibus, & incorporeis insunt, & ab eis removeri possunt. Hanc eamdem Paulini textus explicationem tradit S. Bernardus Serm. LXXXI. in *Cantica* num. 5.

83. Obj. secundo. Sanct. Gregorius Magnus Lib. XVI. *Moral.* cap. 18. de creaturis loquens, *Omnia*, inquit, *tenderent in nihilum, nisi ea manus omnipotentis conservaret*: ergo etiam Angeli natura sua in nihilum tendunt, & sola Dei omnipotentia conservantur.

84. Respondet S. Thomas, certe etiam Angelos indigere manu conservatrice Dei, non quia in eis sit aliquod corruptionis principium, ut est in rebus materialibus, sed quia esse Angelorum dependet a Deo, sicut a causa, & Deus posset illud in nihilum redigere, subtrahendo suam conservationem.

85. Ob. tertio plura SS. Patrum testimonia, qui docent Angelos, non natura, sed gratia esse immortales. Unum, vel alterum afferamus speciminis loco. S. Ambrosius Lib. I. *de Fide ad Gratianum* capit. 2. sic ait: *Neque Angelus immortalis est naturaliter, cujus immortalitas in voluntate est Creatoris.* S. Hieronymus Lib. II. *Dialog.* contra Pelagianos cap. 3. explicans verba Apostoli supra num. 81. laudata, inquit: „ Legimus immortales Angelos, immortales Thronos, & Dominationes, ceterasque virtutes. Sed solus Deus est immortalis, quia non est per „ gra-

(a) Ex solida hac Sancti Thomæ doctrina ii refelluntur, qui corpora Angelis ea etiam de causa tribuebant, ut possent in loco esse, vel loco moveri. Origenes sane Lib. VII. *contra Celsum*, n. 32. *Scimus*, inquiebat, *animam natura incorpoream, & invisibilem in nullo corporeo consistere loco, quin indigeat corpore ad naturam illius loci accommodato.* Et n. 33. *Etiamsi corpore opus habeamus, cum ad alios usus, tum ut in loco corporeo simus &c.*

„ gratiam, ut cetera, sed per naturam". Hujus generis multo plura legi possunt apud Petavium Lib. I. *de Angelis* cap. 5.

86. Resp. mirandum non esse, aliquos Ecclesiæ Patres, qui Angelos non omnino incorporeos esse putarunt, putasse etiam eosdem non esse natura sua incorruptibiles, & immortales; gratia autem id consecutos fuisse, Deo sic disponente, ut nunquam illi spiritus a suis corporibus separarentur.

87. Præterea eorum verba possunt intelligi *de gratia*, quæ non sit donum ordinis supernaturalis, sed quæ duntaxat indicet liberam Dei voluntatem, qua voluit Angelos talis naturæ condere, quæ nullum haberet corruptionis principium.

88. Demum S. Thomas hic ad primum cum sibi objecisset verba S. Joannis Damasceni Lib. II. *de Fide orthod.* cap. 3. dicentis, Angelum esse *substantiam intellectualem gratia, & non natura immortalem*, ita respondet: „ Damascenus accipit immortalitatem perfectam, quæ includit omnimodam immutabilitatem, quia omnis mutatio est quædam mors, ut Augustinus dicit (*Lib. III.* cont. Maximinum *cap.* 12). Perfectam autem immutabilitatem Angeli nonnisi per gratiam assequuntur".

89. Obj. ultimo. In Synodo VI. generali anno 681. Act. II. probata fuit epistola Sophronii Patriarchæ Jerosolymitani, in qua postquam dixisset, intelligibilia, & invisibilia non mori, neque corrumpi, sicut rebus sensibilibus accidit, ita subdit: „ Neque tamen natura sunt immortalia, aut ad incorruptam substantiam transitum fecerunt. Verum gratiam iis indulsit Deus, quæ ab corruptela, & interitu illa vindicat. Sic hominum animæ corruptionis expertes manent: sic immortales perseverant Angeli, non quia naturam revera incorruptam habeant, ut diximus, aut substantia proprie immortali constent, sed quod gratiam divinitus sortiti sunt largitricem immortalitatis, & incorruptibilitatis conciliatricem". (Usi sumus versione Dion. Petavii hoc cap. 5. num. 4.).

90. Resp. hæc Sophronii verba esse similiter explicanda; scilicet Angelos, atque animas hominum esse quidem immortales, at non jure suo, atque independenter a benefica Dei manu, a qua sicut a nihilo educti fuerunt, ita perpetuo indigent conservari, ne in nihilum revertantur. Dicuntur vero natura sua immortales, secus ac res sensibiles, & materiales, quia cum sint substantiæ simplices, nullum habent in se corruptionis principium.

CAPUT VI.

De Cognitione Angelorum.

91. Intellectu, & voluntate esse præditos Angelos ex ipsa eorum definitione (supra num. 3.), S. Jo. Damasceni abunde liquet; & operæ dispendium foret, in re minime dubia ex sacris Litteris, vel sanctis Patribus argumenta conquirere. Sed nonnulla de cognitione Angelorum notatu digna sunt.

92. Ac primo quidem, cum superius ostensum sit, eos esse puras mentes, atque omnino incorporeos, manifeste sequitur, cognitionem Angelorum esse tantummodo intellectualem, non autem partim intellectualem, partim sensibilem, ut est cognitio hominum, qui anima, & corpore constant; qua de re legendus S. Thomas I. P. qu. 54. art. 5. ubi etiam explicat quædam SS. Patrum dicta, quibus tribui videtur Angelis cognitio sensitiva, & experimentalis.

93. Secundo certum est, Angelos non cognoscere objecta in propria sua essentia, quod solius Dei est proprium, cujus essentia omnia continet. Indigent ergo Angeli speciebus ad cognoscendum: hæ species non sunt acceptæ a rebus, ut in nobis contingit; verum sunt Angelis connaturales a Deo in ipsorum conditione impressæ, ad omnia intelligenda, quæ ipsis naturaliter cognoscere competit. Nullæ autem in Angelis esse possunt species a rebus ipsis acceptæ; neque enim Angeli habent sensus, ope quorum possint a rebus materialibus species haurire, ut menti repræsententur; quod perspicue S. Thomas ostendit qu. 55. art. 2.

94. Imo hoc pertinet ad perfectionem intellectus Angelici, ut totam suam cognitionem habuerint ab initio per species rerum divinitus infusas, non autem debeat successive per species acquisitas eam sibi procurare. Unde etiam Ezech. XXVIII. 14. seq. dicitur: *Tu Cherub extentus & protegens .... perfectus in viis tuis a die conditionis tuæ*. Et S. Thomas quæst. 55. art. 2. de Angelis inquit: „ Suam perfectionem intelligibilem consequuntur per intelligibilem effluxum, quo a Deo species rerum cognitarum acceperunt simul cum intellectuali natura". Hanc doctrinam tradit etiam S. Augustinus Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 8. Tom. III.

95. Multa alia acute, & profunde docet S. Thomas in quæst. 58., quæ tota est *de modo cognitionis angelicæ*. Sed præcipue notanda sunt, quæ habet in duobus articulis tertio, & quarto, ubi ostendit, Angelos non cognoscere objecta, neque *discurrendo*, neque *componendo*, & *dividendo*.

96. Et quantum ad primum, majoris claritatis gratia duplicem oportet distinguere discursum. Alius est enim discursus, quo unum objectum successive post aliud intellectus noster cognoscit, & hunc discursum nemo Angelis denegabit, qui consideret, eos non esse semper in actu intelligendi omnia, sed modo unum, modo aliud, saltem loquendo de ea cognitione, qua res cognoscunt per species sibi congenitas: „ Angeli, *inquit S. Doctor qu.* 58. *art.* 2. ea cognitione, qua cognoscunt res per Verbum, omnia cognoscunt una

„ in-

„ intelligibili specie, quæ est essentia divina; & „ ideo omnia simul cognoscunt . . . . ea vero cognitione, qua cognoscunt res per species innatas, omnia illa simul possunt intelligere, quæ „ una specie cognoscuntur, non autem illa, quæ „ diversis ". Hoc ergo sensu cognitio Angelorum est per discursum.

97. Sed discursus vere, & proprie talis tunc habetur, quando a propositionibus notis progredimur ad ignotas in prioribus contentas, & a principiis ad conclusiones. Hic autem discursus in Angelorum cognitione non est. „ Intellectus hominum, *inquit S. Thomas art.* 3. per quemdam „ motum, & discursum intellectualis operationis „ perfectionem in cognitione veritatis adipiscuntur; dum scilicet ex uno cognito in aliud cognitum procedunt. Si autem statim in ipsa cognitione principii noti inspicerent quasi notas „ omnes conclusiones consequentes, in eis discursus locum non haberet. Et hoc est in Angelis, „ quia statim in illis, quæ primo naturaliter cognoscunt, inspiciunt omnia, quæcumque in eis „ cognosci possunt ".

98. Probat insuper S. Præceptor art. 4. in Angelorum cognitione, utpote simplici, nullam esse compositionem, & divisionem, cujusmodi est in nostra cognitione: „ Quia non statim in prima apprehensione alicujus primi apprehensi potest inspicere, quidquid in eo continetur; quod contingit ex debilitate luminis intellectualis in nobis. *Res contra se habet in Angelo; cum enim in eo* sit lumen intellectuale perfectum, „ cum sit speculum purum, & clarissimum, ut „ dicit Dionysius, relinquitur, quod Angelus, „ sicut non intelligit ratiocinando, ita non intelligit componendo, & dividendo ".

99. Pauca demum addamus de celebri divisione cognitionis angelicæ in *matutinam*, & *vespertinam*, de qua S. Thomas agit art. 6. & 7. Hæc angelicæ cognitionis distinctio debetur S. Augustino, qui recte observavit, res creatas duplici modo ab Angelis videri; primo in Verbo Divino, *in quo sunt omnium, etiam quæ temporaliter facta sunt, æternæ rationes, tamquam in eo, per quod facta sunt omnia;* deinde in seipsis, non quasi Angeli a rebus creatis ideas, ac notiones accipiant, quod falsum esse superius num. 95. observavimus, sed in ideis sibi a Deo Creatore inditis. Primam cognitionem S. Doctor vocavit *matutinam*, quia est multo clarior, quam altera, & quam proinde *vespertinam* appellandam esse censuit. *Cognitio quippe*, inquit Lib. XI. *de Civ. Dei* cap. 7. *creaturæ in seipsa decoloratior est, ut ita dicam, quam cum in Dei sapientia cognoscitur* (a).

100. Hæc tamen duplicis cognitionis distinctio *matutinæ*, & *vespertinæ* in malis Angelis locum non habet, qui beatifica visione Dei sua culpa orbati sunt; sola proinde pollent cognitione *vespertina* ex rerum ideis, quæ in ipsis remanserunt, proveniente.

CAPUT VII.

De objecto cognitionis Angelicæ.

101. Certissimum est, non omnia omnino ab Angelis cognosci; solus enim Deus est omniscius; propterea non inutiliter quæritur, quænam ab iis cognoscantur, & quænam ignorentur. S. Thomas qu. 56. & 57. duplex distinguit Angelicæ cognitionis objectum, unum *immateriale*, *materiale* alterum; & nos eodem duce pauca de utroque dicemus.

102. Et primo dubitari nequit, Angelum cognoscere seipsum, & quidem per suam ipsam essentiam intellectui conjunctam. Nam Angeli substantia intelligibilis est, cum sit forma per se subsistens: deinde cum hæc ipsa substantia sit unita intellectui angelico, immediate, & sine ulla alia specie debet ab ipso Angelo cognosci, sicuti lux per seipsam videtur ab oculo. Vid. S. Thomas art. 1.

103. Secundo. Cognoscit unus Angelus alios Angelos, omnesque substantias incorporeas, sed per illarum species sibi a Deo in creatione inditas, per quas ingenitas species etiam objecta corporea cognoscit in propriis eorum naturis.

104. Tertio. Angelus naturali sua virtute a cognitione sui, aliarumque rerum creatarum ascendit ad cognoscendum Deum, quod ut ostendat S. Thomas art. 3., triplicem distinguit Dei cognitionem; primo per præsentiam suæ essentiæ in cognoscente; secundo per præsentiam suæ similitudinis in potentia cognoscitiva, sicut lapis videtur ab oculo per ejus similitudinem in oculo excitatam; tertio quando similitudo rei cognitæ non ab ipsa re cognita desumitur, sed a medio aliquo, in quo repræsentatur, ut cum hominem videmus per ejus imaginem in speculo. Primo modo non potest ab Angelo cognosci Deus virtute sua naturali, sed solum per lumen gloriæ. Tertio modo nos cognoscimus Deum per quamdam ejus similitudinem in rebus creatis. Cognoscunt ergo Ange-

(a) Hanc suam sententiam fuse explicavit S. Doctor in Lib. IV. *de Gen. ad litteram* c. 22. & seq. ubi advertens enumerationem sex dierum, quæ legitur Gen. I. non posse intelligi de diebus qui ab ortu solis usque ad occasum definiri solent, quia talis dies nonnisi tunc incepit, quando conditus est sol, solem autem dici factum quarta die, colligit eamdem dierum enumerationem debere alio modo intelligi, scilicet de cognitione Angelorum, quibus sex rerum creatarum genera successive repræsentata fuere. Et primo quidem in Verbo divino; quæ cognitio, utpote primordialis, dicitur *matutina*; postea autem in propria rerum natura, quæ cognitio dicitur *vespertina*. De hac S. August. sententia vid. supra Tom. III. pag. 367. n. 105.

geli Deum virtute sua naturali secundo modo, hoc est per ipsius Dei imaginem, quam in seipsis vident, utpote in eorum substantia impressam.

105. Quantum vero ad res materiales, primo certum est, eas ab intellectu Angelico cognosci per suas intelligibiles species, sicuti cognoscuntur a nobis; cum hoc tamen discrimine, quod nostræ intelligibiles species sunt ab ipsis rebus desumptæ, in Angelis autem sunt a Deo ipso immissæ.

106. Secundo. Neque solum Angeli cognoscunt res materiales in universali, seu omnia rerum genera, sed eas cognoscunt etiam in particulari: quod aliqui inficiati sunt, quia singularia attinguntur per sensus corporeos, quibus Angeli carent. Angeli enim, ut bene observat S. Thomas q. 57. art. 2., *per species a Deo inditas res cognoscunt, non solum quantum ad naturam universalem, sed etiam secundum earum singularitatem, inquantum sunt quædam repræsentationes multiplicatæ illius unicæ, & simplicis essentiæ.*

107. Et hæc nullam fere patiuntur difficultatem. Non ita autem se res habet, ubi agitur de cognitione futurorum, ac de cognitione nostrarum cogitationum. Quamobrem hæc duo distinctis capitibus exponemus.

CAPUT VIII.

Ostenditur, ab Angelis certo non cognosci futura contingentia, & libera, nisi ex speciali Dei revelatione.

108. Futura contingentia ea dicimus, quæ ex fortuito, & contingenti causarum naturalium concursu pendent, ut variæ aeris tempestates, morbi, aliæque corporum nostrorum affectiones. Futura autem libera, quæ a nostræ voluntatis determinatione in utramque partem flexibili oriuntur. De utrisque quæritur, utrum naturali Angelorum cognitioni subsint.

109. S. Th. I. P. q. 57. art. 3. ita quæstionem resolvit: „ Quæ ex suis causis proveniunt, ut in „ pluribus, cognoscuntur, non per certitudinem, „ sed per conjecturam; sicut medicus præcognoscit „ sanitatem infirmi, & iste modus cognoscendi „ futura adest Angelis, & tanto magis, quam „ nobis, quanto magis rerum causas & universalius, & perfectius cognoscunt: sicut medici, „ qui acutius vident causas, melius de futuro statu ægritudinis prognosticantur. Quæ vero proveniunt ex causis suis, ut in paucioribus, penitus sunt ignota, sicut casualia & fortuita “. Idque multo magis dicendum est de futuris liberis, quorum nulla alia est causa, quam libera nostræ voluntatis determinatio.

110. Et hæc quidem docet S. Thomas de cognitione futurorum in suis causis. Sed si loquamur de cognitione futurorum in seipsis, hæc non convenit, nisi Deo, quia solus Deus videt omnia „ in sua æternitate, quæ cum sit simplex, toti „ tempori adest, & ipsum concludit; & ideo u„ nius Dei intuitus fertur in omnia, quæ aguntur per totum tempus, sicut in præsentia, & „ videt omnia, ut in seipsis sunt. Angelicus autem intellectus, & quilibet intellectus creatus „ deficit ab æternitate Divina; unde non potest „ ab aliquo intellectu creato cognosci futurum, „ ut est in suo esse “. Quæstio igitur solum est de certa futurorum contingentium, & liberorum cognitione in suis causis.

111. Facile autem ostenditur, hæc futura contingentia, & libera naturali Angelorum cognitioni minime subesse, saltem certæ, quamvis aliquatenus cognosci queant ex quibusdam signis, quæ Angelis facilius innotescunt, quam nobis, cum majori intelligendi vi, atque experientia polleant.

112. Ostenditur autem id primo ex sacris Litteris, quæ futurorum istorum certam cognitionem soli Deo reservatam esse dicunt; imo eam, ut veræ divinitatis characterem nobis proponunt. Isaiæ XLI. 23. „ Annuntiate, quæ ventura sunt in „ futurum, & sciemus, quia Dii estis vos; & „ *cap. XLVI.* 9. Ego sum Deus .... nec est si„ milis mei, annuncians ab exordio novissimum „ & ab initio quæ necdum facta sunt “. Ac demum Daniel cap. II. 27. ita Nabuchodonosorem alloquebatur: *Mysterium, quod Rex intelligat, sapientes, magi, arioli, & aruspices nequeunt indicare Regi; sed est Deus in cælo revelans mysteria, qui indicavit tibi, Rex Nabuchodonosor, quæ ventura sunt in novissimis temporibus.* Quem locum expendens S. Hieronymus ita prosequitur: *Frustra igitur ab hominibus quæris in terra, quod Deus solus novit in cælo.* Si vero Angeli nativa sua virtute cognoscerent futura, non posset in hac prævisione veræ divinitatis character constitui, neque hæc prævisio soli Deo reservata dici.

113. Idipsum confirmant passim Sancti Patres. S. Jo. Chrysostomus Hom. XIX. in Joannem num. 2. de prædictione futurorum inquit: *Hoc maxime opus Dei est, quod non possunt Dæmones imitari, etiamsi admodum contendant.* Et ante ipsum Tertullianus *in Apologetico* cap. 20. inquit: *Idoneum, opinor, testimonium divinitatis veritas est divinationis.* S. Hilarius Lib. IX. *de Trinit.* inquit: *Proprium Deo, quid aliud est, quam cognitio futurorum?* Ac demum Sanctus Cyrillus Lib. IV. in Jo. *Nulli alii*, inquit, *quam uni, ac soli naturali Deo futura nosse, convenit.*

114. Suffragatur suo modo huic veritati etiam ratio. Angeli enim non possunt videre hæc futura contingentia in seipsis, quia ut inquit S. Thomas I. P. quæst. 86. art. 4., hoc modo cognosci non possunt, *nisi a Deo, cui etiam sunt præsentia, dum in cursu rerum sunt futura, inquantum ejus intuitus simul fertur supra totum tem-*

temporis cursum (vid. sup. num. 110.). Neque Angeli possunt eadem futura in suis causis cognoscere, quia illæ suapte natura sunt indifferentes, utpote liberæ, vel contingentes. In causa autem indeterminata, & indifferenti non potest cognosci effectus, nisi conjectura.

115. Assertio tamen nostra potissimum innititur, non rationibus philosophicis, sed luculentis Sacr. Litterarum, Sanctorumque Patrum testimoniis, propter quæ nonnulli Theologi minime dubitant, eam in revelatis fidei dogmatibus recensere, ut Juenin in suis *Institut. theol.*

116. Ob. primo: Multa futura contingentia, & libera ab Angelis bonis, imo & a malis prædicta inveniuntur: ergo &c.

117. Resp. cum S. Jo. Damasc. Lib. II. „ De „ fide orthodoxa cap. 4. Futura nec Angeli Dei „ noverunt, nec Dæmones; ea tamen prædicunt „ Angeli, nempe Deo ipsis detegente, ac præ- „ nuntiare mandante, quo fit, ut quæ ab ipsis „ prædicuntur, omnia eveniant. Quin & Dæ- „ mones quoque prædicunt, interdum scilicet, „ quia ea, quæ procul geruntur, cernunt; in- „ terdum sola conjectatione, unde & sæpe men- „ tiuntur; nec fides illis est adhibenda, etiamsi „ eo, quo diximus, modo sæpe vera dicant. " Hinc illorum oracula plerumque erant ambigua, & flexiloqua, ut cuicumque eventui facile possent adaptari. Sed de vaticiniis Dæmonum satis multa diximus in I. P. Tom. I. Diss. II. cap. 8.

118. Atque hoc modo explicari possunt nonnullæ futurorum prædictiones, quas S. Augustinus memorat Lib. XII. *de Genes. ad Litteram* cap. 17., & seq. Aliqua enim potuerunt a Dæmonibus prævideri, & quædam etiam casu evenire (*a*).

119. Dices. Vetus, & pervulgata apud multos opinio est, animum habere in se quamdam divinandi vim, quæ præcipue apparet in moribundis; quarum divinationum multa proferuntur exempla cum a profanis, tum etiam ab ecclesiasticis Scriptoribus, ut a S. Gregorio Magno Lib. IV. *Dialog.* cap. 26., & 27. ubi primo statuit, *ipsam aliquando animarum vim subtilitate sua aliquid prævidere, aliquando autem exituras de corpore animas per revelationem ventura cognoscere.* Deinde ad id comprobandum varia affert experimenta,

120. Resp., hanc quorumdam Philosophorum, maxime Platonicorum, opinionem omni carere fundamento. Eam refert, & simul refutat S. Augustinus Lib. XII. *de Genes. ad Litteram* cap. 13. *Si ita est*, inquit, *cur non semper potest anima divinare futura*, *cum semper velit?* Refellit similiter Augustini fidus sectator S. Thomas 2. 2. quæst. 172. art. 1., qui etiam mentem Sancti Gregorii explicat: „ Quod anima quando ab- „ strahitur a corporalibus, aptior redditur ad per- „ cipiendum influxum spiritualium substantiarum, „ & etiam ad percipiendum subtiles motus, qui „ ex impressionibus naturalium causarum in i- „ maginatione humana relinquuntur, a quibus per- „ cipiendis anima impeditur, cum fuerit circa „ sensibilia occupata (*b*).

121. Obj. secundo ex ratione. Angeli quæcumque cognoscunt, cognoscunt per species a Deo infusas, non autem per species acceptas a rebus, ut superius num. 93. dictum est: vel ergo per hujusmodi species cognoscunt causarum effectus, antequam eveniant, vel nec cognoscere poterunt, postquam evenerint.

122. Resp., effectus causarum, antequam eveniant, cognosci ab Angelis, ut possibiles, postea vero, cognosci ut præsentes, ac demum postquam jam præterierunt, cognosci ut præteritos; semper autem cognosci per easdem species sibi a Deo inditas; ita ut nonnisi connotatio objecti varietur. Hoc plusquam evidens est, quando agitur de cognitione rerum præteritarum; neque enim Angeli novis speciebus indigent, ut res, quas præsentes viderant, postea ut præteritas noscant. Ita etiam poterunt res, quas prius cognoscebant ut possibiles, postea ut præsentes noscere, quin novæ immittantur species.

123. Dices primo. Et cur ergo hujusmodi species Angelorum innatæ, quæ repræsentant possibi-

(*a*) Ex. gr. num. 35. narrat, a quodam patiente spiritum immundum prædici consuevisse, quando ad eum veniebat quidam Presbyter ex distantia duodecim milliarum, & quidem cum omnibus circumstantiis locorum, & temporum. Num. 36. quemdam phreneticum prædixisse mortem cujusdam feminæ. Num. 37. quemdam puerum acerrimis doloribus cruciatum sæpius vidisse duos homines, alterum provectioris ætatis, alterum puerum, a quibus de tempore, quo cruciatus renovari debebant, & de remediis edocebatur. Num. 46. quosdam juvenes per jocum se astrologos simulasse, & cuidam multa vera prædixisse, atque inter alia adventum filii sui, de quo maxime sollicitus erat, qui reipsa eodem tempore supervenit. Num. 47. quemdam pariter joco prædixisse sequenti nocte hominem in proxima sylva a leone interemtum iri, quod & factum est: quas prædictiones, quomodo fiant, *&* *scire difficillimum, & disserere, atque explicare operosissimum* S. Pater reputabat. Nihil tamen in iisest, quod naturalem Dæmonum facultatem superet; & nihil, quod probet, veram futurorum contingentium, & liberorum cognitionem sine Dei revelatione haberi posse.

(*b*) In utroque cap. 26. & 27. & S. Gregorius proposuit unum tantum exemplum prædictionis naturalis, quæ tamen casui potius quam prævisioni adscribi potuit: nimirum cujusdam ægroti, qui vestibus se induit, dicens velle se ad Beati Xysti Ecclesiam via Appia pergere; ingravescenta postmodum morbo defunctus est, & cum debuisset eius cadaver apud B. Januarium via Prænestina sepeliri, mutato consilio fuit in ea Ecclesia B. Xisti, ut illa prædixerat, sepultum. Alia exempla, quæ ibidem affert S. Gregorius, revelationibus divinis tribuit, non autem naturali animarum vi futura cognoscendi.

bilia, præsentia, & præterita, non repræsentant etiam futura?

124. Resp. Sanctus Thomas hic ad 3., quia, ea, quæ præsentia sunt, *habent naturam*, *per quam assimilantur speciebus*, *quæ sunt in mente Angeli*, *& sic per eas cognosci possunt*. *Sed quæ futura sunt*, *nondum habent naturam*, *per quam illis assimilentur*, *unde per eas cognosci non possunt*. Ceterum non tam hic quæritur, quid Angeli cognoscere possint, quam quid reipsa cognoscant. Et prima ac capitalis ratio peti debet ex Sacris Litteris, in quibus cognitio futurorum soli Deo reservatur; quibus inhærentes Sancti Patres, ac præcipue S. Thomas cum toto Theologorum choro certam eorumdem futurorum notitiam, seclusa revelatione, Angelis denegat.

125. Dices secundo. Præsens, & futurum sunt differentiæ temporis: sed intellectus Angelicus est supra tempus, & mensuratur ævo; ergo quemadmodum Angeli cognoscunt præsentia, ita cognoscere debent & futura.

126. Resp. iterum S. Thomas ad 2. „ Quod licet intellectus Angeli sit supra tempus, quo „ mensurantur corporales motus, est tamen in „ intellectu Angeli tempus secundum successionem „ intelligibilium conceptionum, secundum quod „ dicit Augustinus (Lib. VIII. de Gen. ad Litt. „ cap. 20., & seq.), quod Deus movet spiritualem creaturam per tempus, & ita cum sit suc„ cessio in intellectu Angeli, non omnia, quæ „ aguntur per totum tempus, sunt ei præsentia ".

127. Quanquam vero, ut hactenus demonstravimus, Angeli nativa sua virtute futura contingentia, & libera minime cognoscant, ea tamen nonnunquam cognoscunt ex revelatione divina, & Angeli quidem boni ex visione Dei intuitiva, mali vero ex manifestatione Angelorum bonorum, Deo volente, eis facta. Et tantum illi audiunt, inquit S. Augustinus Lib. VI. de *Trinit*. cap. 17., *quantum opus esse ille judicat*, *cui subjecta sunt omnia*.

128. Ex hactenus dictis manifeste consequitur, vanas esse Astrologorum, Genethliacorum, aliorumque hujusmodi impostorum divinationes, quibus non simplices solum, & imperitos, sed etiam doctos, summosque viros sæpe decipiunt. Eos damnavit Sixtus V. in sua Constitutione edita nonis Jan. 1586., quæ incipit: *Cœli*, *& terræ creator Deus*; damnatio quæ confirmata fuit ab Urbano VIII. Constit. *Inscrutabilis* 31. Martii 1631. (a).

CAPUT IX.

Ostenditur ab Angelis non cognosci internas hominum cogitationes.

129. Theologi hac de re in varias distrahuntur sententias (b). Nos S. nostrum Præceptorem sequentes hoc art. sine ulla dubitatione asserimus, internas, & secretas nostras cogitationes ab Angelis non cognosci, nisi per aliquod signum, vel effectum exterius manifestentur, quod non raro contingere solet; timentes enim pallescunt, verecundi erubescunt, & aliæ passiones sæpe exterioribus quibusdam signis manifestantur; præsertim ex variis motibus oculorum, qui propterea non inepte vocantur *animi fenestræ*.

130. Et primo hæc sententia est sacris Litteris omnino conformis, quæ multis in locis cognitionem cordis ita Deo soli tribuunt, ut quasi per epithetum Deus appelletur *scrutator cordium*. Lib. I. Reg. XVI. 7. *Homo videt ea*, *quæ patent*, *Dominus autem intuetur cor*. Psal. VII. *Scrutans corda*, *& renes Deus*. Jeremiæ XVII. 10. *Ego Dominus scrutans cor*, *& probans renes*. Apocal. II. 23. *Ego sum scrutans renes*, *& corda*. Imo hoc esse soli Deo reservatum, aperte docet Salomon 3. Reg. VIII. 39., & 2. Paralip. VI. 30. inquiens: *Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum*.

131. Frustra autem hæc, aliaque id genus sacr. Scri-

(a) Contra fallaces Divinatorum imposturas multa scripsit celebris Jo. Picus Comes Mirandulanus in XII. Libris *adv. Astrologos*. Tribus quoque libris *Astrologiam divinatricem* oppugnavit Hier. Savonarola; totidemque libros edidit Ben. Pererius *de Magia*, *Observat. somniorum*, *& divinatione astrologica*, ut multos alios prætercam, tam ex nostro, quam ex Protestantium cœtu. Imo non pauci inter ipsos gentiles vanitatem ostenderunt, ut Sextus Empiricus in V. Libro *adv. Mathematicos*, & Tullius in Lib. II. *de Divinat.*, ubi capit. 47. hæc inter alia vanissimæ hujus artis exempla affert: *Quam multa ego Pompejo*, *quam multa Crasso*, *quam multa huic Cæsari a Chaldæis dicta memini*: *neminem eorum*, *nisi senectute*, *nisi domi*, *cum claritate esse moriturum*. Post autem jure miratur, adhuc fuisse quosdam; qui iis crederent, *cum prædicta quotidie videant vel ex eventu refelli*.

(b) Nemo Scholasticorum, quod sciam, Angelis absolute tribuit omnium internarum hominum cogitationum notitiam; sed adhuc locum inter se dissentiendi invenerunt. Nam Scotus cum aliquibus suis asseclis putavit, Angelos nativa sua vi posse cognoscere omnes hominum cogitationes, Deum tamen iis denegare suum generalem concursum, hac cordium perscrutatione sibi soli reservata. Quidam mentis cogitationes a liberis voluntatis determinationibus subtiliter distinxerunt, & primas posse ab Angelis naturaliter cognosci, non autem secundas docuerunt; de qua sententia vid. Vasquez Disp. 210. in I. P. S. Thomæ cap. 2. Alii distinxerunt inter substantiam cogitationum, ac volitionem, & earumdem relationem ad objecta, vel finem, aut circumstantias alias; & has quidem cognosci ab Angelis non posse nobiscum sentiunt, secus vero cogitationum, ac volitionum substantiam. Hæc opinio tribuitur Guillelmo Parisiensi, Henr. Gandavensi, & Herveo. Durandus demum a communi Theologorum doctrina facile recedens, probabile existimat, omnes hominum cogitationes, ac volitiones præsentes ab Angelis naturaliter cognosci, non autem præteritas, aut futuras.

Scripturarum oracula quis eludere tentaret, fingendo, his soli Deo tribui cognitionem *omnium* humanorum cordium; ita ut aliqua saltem nostrarum cogitationum pars Angelis naturaliter innotesceret.

132. Frustra, inquam; nam primo hæc exceptio nullum habet fundamentum, ac seipsa ruit. Deinde si Angeli possunt aliquas internas hominum cogitationes nullo exteriori signo manifestatas naturaliter cognoscere, non video, cur non possint omnes, ut non amplius Deus solus dicatur *scrutator cordium, & renum*.

133. Accedit etiam auctoritas quorumdam veterum Ecclesiæ Patrum, qui laudata sacrarum Litterarum oracula ita intellexerunt, ut nemini prorsus præter Deum concederent humanarum cogitationum cognitionem. Sanctus Hieronymus explicans ea verba Jerem. XVII. *Ego Dominus scrutans cor*, inquit: *Per quæ discimus, quod nullus scit cogitationes hominum, nisi solus Deus*.

134. Præterea Patres bene multi inde etiam adversus Arianos veram, consubstantialemque Jesu Christi divinitatem comprobarunt, quod ille secretas hominum cogitationes cognoverit, quod solius Dei proprium est. S. Jo. Chrysostomus Hom. XXIV. al. XXIII. in Jo. explicans ea verba cap. II. 25. *Opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat, quid esset in homine*, inquit: *Nosse, quæ in corde hominum sunt, illius tantum est, qui finxit sigillatim corda, nempe solius Dei ... non egebat testibus, ut eas, quas formaverat, mentes cognosceret*. Etiam S. Hieronymus in cap. IX. Matth. ex iis verbis: *Cum vidisset Jesus cogitationes eorum*, ita pro divinitate Jesu Christi adstruenda argumentatur: *Si autem de Salvatore dicitur: videns autem cogitationes eorum Jesus; nullusque potest videre cogitationes eorum, nisi solus Deus: ergo Christus Deus est, qui scrutatur corda, & probat renes*. Eodem argumento usus fuerat in cap. XVII. Jeremiæ: ac denique pluribus aliis omissis, S. Ambrosius in cap. V. Lucæ num. 12. *Dominus*, inquit, *occultorum cognitione Deum se esse demonstrat*. Quod sanctorum Patrum argumentum fuisset ad probandam Christi Divinitatem ineptum, si etiam Angeli possent occultas hominum cogitationes sua virtute detegere.

135. Postremo hanc sententiam ita probat S. Thomas hic art. 4. „ Voluntas rationalis creaturæ „ soli Deo subjacet, & ipse solus in eam operari potest, qui est principale ejus objectum, ut „ ultimus finis. Et ideo ea, quæ ex voluntate sola dependent, vel quæ in voluntate sola sunt, „ soli Deo sunt nota. Manifestum est autem, quod „ ex sola voluntate dependet, quod aliquis actu „ aliqua consideret; quia cum aliquis habet habitum scientiæ, vel species intelligibiles in eo „ existentes, utitur eis, cum vult. Et ideo dicit „ Apostolus 1. Cor. II. 11., quod quæ sunt hominis nemo novit, nisi spiritus hominis, qui „ in ipso est ". Aliæ hujus veritatis rationes afferuntur a S. Thoma q. VIII. *de verit.* art. 13., & ab aliis Theologis. Veruntamen si etiam nullum hactenus argumentum omnino demonstrativum ex ratione fuisset allatum, non tamen nutaret propositio nostra, quæ potissimum innititur auctoritati sacrarum Litterarum, sanctorum Patrum, & omnium pene Theologorum.

136. Ob. primo. Sanctus Gregorius Magnus Lib. XVIII. *Moral.* cap. 48. olim 27. de Beatis post resurrectionem inquit: *Ipsa eorum claritas vicissim sibi in alternis cordibus patet, & cum uniuscujusque voluntas attenditur, simul & conscientia penetratur*. At vero Beati post resurrectionem erunt similes Angelis, ut dicitur Matth. XXII. S. Gregorio præivit S. Augustinus Lib. XXII. *de Civit. Dei* cap. 29. dicens de tempore resurrectionis: *Patebunt etiam cogitationes nostræ invicem nobis*: ergo &c.

137. Deinde Sanct. Augustinus Lib. I. *Contra Academicos* cap. 6. Tom. I. narrat, quemdam flagitiosissimum hominem Albicerium nomine Carthagine occultissimas res cognovisse; cum autem quidam experiendi causa ab eo flagitasset, ut sibi diceret, quidnam eo momento secum ipse tacitus cogitaret, illico respondisse, cogitare quemdam Virgilii versum; cumque alter iterum interrogasset, quem versum cogitatione volveret, Albicerium versum ipsum secutus recitasse. Hanc profecto notitiam nonnisi a Dæmone Albicerius habere potuit; noscunt ergo Dæmones cogitationes hominum, multoque magis Angeli boni. Non pauca similia cum apud Sanctum Augustinum, tum apud alios auctores haud raro occurrunt.

138. Resp. Primum S. Gregorii testimonium ita explicat S. Thomas, ut solum velit S. Pater, nullam tunc amplius futuram carnis crassitiem, quæ oculos nostros a mentis intuitu impediat: unde subdit: *Ibi quippe uniuscujusque mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondet*. Hoc certe impedimentum tolletur in resurrectione corporum; nec modo est in Angelis. Sed aliud impedimentum remanet, scilicet voluntatis claudentis suas arcanas cogitationes. In beata autem resurrectione fortasse neque hoc impedimentum erit, ut Sancti velint suas cogitationes alios latere. Saltem qualitatem mentis, quantum ad quantitatem gratiæ, & gloriæ, repræsentabit claritas corporis; *& sic unus mentem alterius videre poterit*. Atque hoc eodem sensu locutus videtur S. Augustinus laud. loco *de Civit. Dei*.

139. Quod ex alio S. Augustini opere allatum fuit; imo quæ in hanc rem similia ex aliorum historiis referri possunt, si vera sunt, debent ita explicari, ut illæ cogitationes, quantumvis internæ, & occultæ, fuerint tamen quibusdam exterioribus signis manifestatæ; unde Dæmones, quorum ingenium acutissimum est, potuerint illas saltem conjectura cognoscere. S. Hieronymus in Ps. XVI. ad vers. 20. *Diabolus*, inquit, *in anima*

in-

intrinsecus nescit, *quid cogitet homo*, *nisi per exteriores motus intelligat*. Certe Arioli Chaldæorum non potuerunt Nabuchodonosor somnium iudicare; imo protestati sunt, neminem id facere posse, *exceptis Diis*, *quorum non est cum hominibus conversatio*. Dan. II.

140. Id luculenter explicavit ipse S. Augustinus in Lib. *de Divinat. Dæmonum*. cap. 6. Tom. VI. inquiens: „ Aliquando *Dæmones* & hominum dispositiones, non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atque hinc etiam multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui ista disposita non noverunt. Sicut enim apparet concitatior animi motus in vultu, ut ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscatur, quod intrinsecus agitur, ita non debet esse incredibile, si etiam leniores cogitationes dent aliqua signa per corpus, quæ obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem Dæmonum possunt (a).".

141. Ceterum eodem in loco S. Pater ostendit, sæpe Dæmones falli, & fallere, quod posset innumeris exemplis illustrari. Insigne profecto exemplum habemus in Job, quem, ut observat S. Pater Lib. XII. *de Gen. ad Lit.* cap. 17., certe non tentasset Diabolus, si potuisset nobilem, ac mirabilem ipsius patientiam interius cernere, quæ superandus erat. Insuper idem S. Augustinus loco laud. *cont. Academ.* testatur, Albicerium ipsum *multa sæpe falsa dixisse*: imo fidentes provocat, ut aliquis proferatur ex hoc genere hominum, *qui consultus nunquam* de responsis suis dubitaverit, nunquam postremo falsa responderit. At vero si Dæmones naturali sua vi arcana humana penetrarent, semper possent per suos ministros vera manifestare.

142. Dices. Certum est, ab Angelis omnes sensibiles imagines, quæ excitantur in nostra phantasia, plene cognosci, cum hæc sint corporeæ: cur ergo cognoscere non poterunt ea, quæ sunt in intellectu, cum hæc similiora Angelis sint, quam quæ sunt in phantasia?

143. Respond. cum S. Thoma hic ad 5. neg. cons. Quamquam enim Angeli possint cognoscere *quod est in appetitu*, *& in apprehensione phantastica brutorum animalium*, *& etiam hominum*, *secundum quod in eis quandoque appetitus sensitivus procedit in actum*, *sequens aliquam impressionem corporalem*, *sicut in brutis semper est*; *non tamen oportet*, *quod Angeli cognoscant motum appetitus sensitivi*, *& apprehensionem phantasticam hominis*, *secundum quod moventur a voluntate*, *& ratione... quia intellectus*, *& voluntas non subjacent appetitui sensitivo*, *& phantasiæ*, *sed potest eis diversimode uti*. Similitudo autem illa, quæ est inter actiones animæ, & cognitionem Angelorum, facit, ut illæ possint cognosci, non autem ut reipsa cognoscantur.

144. Dices iterum. Angeli cognoscunt omnes potentias animæ; tum habitus internos intellectus, & voluntatis: ergo etiam cognoscere possunt actus, qui inde fluunt, scilicet cogitationes, & volitiones.

145. Resp. etiam concesso ant., de quo dubitari merito potest, & a Contensonio, aliisque negatur, falsum esse consequens, saltem de cognitione certa singulorum actuum, quia semper a libera hominis voluntate dependet, potentias, & habitus illos ad actum reducere. Hinc S. Thomas q. VIII. *de verit.* art. 13. ad 8. „ Quamvis, *inquit*, notitia habitualis cognoscatur ab Angelo, tamen non sequitur, quod cognoscatur cognitio actualis, quia ex una habituali notitia multæ considerationes actuales progrediuntur". Non inficiamur autem, Dæmones his, aliisque mediis posse conjectando sæpius arcanas hominum cogitationes detegere. Si enim id aliquando possunt homines, juxta illud Proverb. XXVII. 19. *Corda hominum manifesta sunt prudentibus*; quanto magis id poterunt Dæmones hominibus sagaciores?

146. Obj. 2. Possunt Angeli sese in corda hominum insinuare; dicitur enim Joann. XIII. 2. *Cum Diabolus misisset in cor*, *ut traderet eum Ju-*

(a) Hanc tamen doctrinam de cognitione ex solis signis exterioribus S. Pater in Lib. II. *Rectrat.* cap. 3o. ita emollivit: *Rem dixi occultissimam audaciore asseveratione*, *quam debui*. *Nam pervenire ista ad notitiam Dæmonum per nonnulla etiam experimenta compertum est*. *Sed utrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia*, *nos autem latentia*; *an alia vi*, *& ea spirituali ita cognoscunt*, *aut difficillime potest ab hominibus*, *aut omnino non potest inveniri*. Audiatur etiam S. Thomas Quæst. XVI. *de malo* art. 8. *Sicut Augustinus dicit lib. de Gen. ad litt.*, *& in lib. de Divinat. Dæmon. cap. 5.*, *compertum est certis indiciis*, *quod Dæmones cogitationes hominum aliqualiter cognoscunt*; *quas quidem contingit dupliciter cognoscere*; *uno modo secundum quod videntur in seipsis*, *sicut aliquis homo proprias cogitationes cognoscit*; *alio modo per aliqua corporalia signa*, *quod maxime manifestum est*, *cum ex interioribus cogitationibus homo ducitur in aliquam passionem*, *quæ si fuerit vehemens*, *etiam in exteriori apparentia habet aliquid indicium*, *per quod potest etiam a grossioribus deprehendi*; *sicut timentes pallescunt*, *verecundi autem erubescunt*, *ut Philosophus dicit in IV. Ethic.* *Sed etiamsi sit levior passio*, *deprehendi potest a subtilibus medicis per cordis immutationem*, *quæ ex pulsu percipitur*. *Hujusmodi autem exteriora*, *& interiora signa corporalia multo magis Dæmon cognoscere potest*, *quam quicumque homo*. *Et ideo certum est*, *quod Dæmones aliquas cogitationes hominum cognoscere possunt secundum modum prædictum &c.* Atque hinc etiam explicatur, quomodo Energumeni dicantur tacita Exorcistarum præcepta cognoscere, eisque obtemperare; nimirum quando aliquo signo sunt patefacta; non autem si omnino mente Exorcistarum contineantur. Nisi dicamus, ex voluntate Exorcistæ fieri posse, ut hæc præcepta tacita dæmonibus innotescant, quomodo Angeli suas internas cogitationes aliis patefaciunt.

Judas; & Actor. V. 3., ubi noster Vulgatus legit: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum* &c., Græcus textus habet: *Cur implevit Satanas cor tuum* &c.? Ita etiam hunc textum legerunt quidam Latini, ut Hieronymus, Fulgentius, & Beda: poterunt ergo etiam cogitationes cognoscere, imo & excitare. Reipsa Diabolus dicitur *malarum cogitationum incensor*; & a S. Jo. Damasceno etiam earumdem cogitationum *immissor*.

147. Respond. cum Sancto Thoma I. P. qu. CXI. art. 2. ad 2.: „ Dæmones non posse immittere cogitationes, interius eas causando, cum usus cogitativæ virtutis subjaceat voluntati. Dicitur tamen Diabolus incensor cogitationum, inquantum incitat ad cogitandum, vel ad appetendum cogitata per modum persuadentis, vel passionem concitantis. Et hoc ipsum incendere Damascenus vocat immittere ".

148. Obj. 3. Secreta cordium nostrorum sunt objectum proportionatum cognitioni Angelicæ; sunt enim ordinis naturalis, & nobis etiam fatentibus aliquando cognoscuntur ab Angelis, & quidem non per species ab ipsis de novo excitatas, sed per species ingenitas: ergo &c.

149. Resp. primo: Si hæc ratio valeret, valeret etiam, ut probaretur, futura contingentia, & libera, & *distincte* omnia possibilia ab Angelis cognosci; quod nemo asserit. Et illa enim continentur intra sphæram cognitionis Angelicæ.

150. Resp. secundo. Ut aliquid reipsa ab Angelis cognoscatur, non sufficere, quod illud sit ordinis naturalis, atque Angelicæ cognitioni proportionatum; sed requiri ulterius, ut illud habeat aliquam connexionem cum ipso Angelorum intellectu, qua fiat eidem intellectui præsens. Ut vero supra num. 135. cum S. Thoma ostensum est, internæ hominum cogitationes soli Deo, & hominibus cogitantibus præsentes sunt. Id explicat uberius S. Doctor q. XVI. *de malo* art. 8. dicens: „ Id quod cadit sub ordine superioris causæ, non potest cognoscere inferior causa, sed solum superior causa movens, & illa, quæ movetur. Sicut si aliquis civis est sub Præposito, tanquam sub inferiore causa, & sub Rege, tanquam sub suprema, non poterit Præpositus cognoscere circa civem, si quid immediate Rex circa ipsum ordinaverit; sed hoc sciet solum Rex, & civis, qui movetur secundum ordinem Regis. Unde cum voluntas interius non possit ab alio, nisi a Deo moveri, cujus ordini immediate subest motus voluntatis, & per consequens voluntariæ cogitationis, non potest cognosci, neque a Dæmonibus, neque a quocumque alio, nisi ab ipso Deo, & ab homine volente, & cogitante ".

151. Dices. Multa alia sunt, quæ ab Angelis non dependent, nec cum iis connectuntur, ut corpora cœlestia, animæ nostræ &c., quæ tamen ab Angelis cognoscuntur: ergo &c.

152. Resp., hæc pertinere ad physicam, & naturalem mundi perfectionem; cogitationes autem ad ordinem moralem, & liberum; unde non sequitur, si Angelis prima nota sunt, etiam alia innotescere, quæ Deus voluit sibi uni reservare.

153. Dices adhuc. Ipsi etiam liberi intellectus, ac voluntatis actus ad universi perfectionem pertinent: ergo angelicæ cognitioni & ipsi subesse debent.

154. Resp., actus liberos indeterminate pertinere ad universi perfectionem, quæ certe exigit, ut quemadmodum in eo sunt effectus aliqui necessarii, ita sint etiam alii contingentes, & liberi; nihil tamen ad universi perfectionem conferre, ut isti potius determinate actus liberi sint, quam alii; Angelos proinde primum cognoscere, non alterum.

155. Obj. ult. Angeli comprehendunt animos nostros; & Angeli superiores comprehendunt inferiores: ergo &c.

156. Resp. neg. cons. Hæc enim comprehensio non exigit, ut ea etiam cognoscantur, quæ a libera hominum, & Angelorum voluntate procedunt, & quodam quasi velamine occultantur. Neque ista Angelorum comprehensio infinitæ virtutis est, ac Divinæ comprehensioni æqualis. Et de hac Theologorum opinione satis.

Quæres, *an Angeli cognoscant mysteria gratiæ?*

157. Respondet S. Thomas q. 57. art. 5. cum in Angelis duplex sit cognitio, ut supra n. 99. dictum est, scilicet una naturalis, qua cognoscunt res per earum species sibi inditas; alia supernaturalis, scilicet in Verbo, manifestum est, prima cognitione Angelos mysteria gratiæ cognoscere non posse. „ Est autem, *subdit S. Doctor*, alia Angelorum cognitio quæ eos beatos facit, qua vident Verbum, & res in Verbo; & hac quidem visione cognoscunt mysteria gratiæ, non quidem omnia, nec æqualiter omnes, sed secundum quod Deus voluerit eis revelare, secundum illud Apostoli 1. Cor. XI. 10.: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum; ita tamen quod superiores Angeli perspicacius Divinam sapientiam contemplantes, plura mysteria, & altiora in ipsa Dei visione cognoscunt, quæ inferioribus manifestant, eos illuminando. Et horum etiam mysteriorum quædam a principio suæ creationis cognoverunt, quædam vero postmodum, secundum quod eorum officiis convenit, edocentur ".

158. In resp. autem ad primum argumentum docet, mysterium Incarnationis divinæ *in generali* fuisse ab initio omnibus Angelis revelatum, quia ad ipsum sunt omnia Angelorum officia ordinata, Sed de specialibus ejusdem conditionibus, & circumstantiis non fuisse omnes Angelos ab initio edoctos, sed quædam postea cognovisse. Quemadmodum etiam Prophetæ posteriores (ut idem S. Thomas observat ad 3.) plura de hoc mysterio cognoverunt, quam priores. Unde S. Gregorius Homil. XVI. in Ezechiel. dicit: *Per incrementa temporum crevit scientia spiritualium Patrum*,

trum. *Plus namque Moyses, quam Abraham, plus Prophetæ in omnipotentis Dei scientia eruditi sunt*. Origenes putavit, Angelos multa ab Apostolis, & Prophetis de Christi mysteriis edoctos fuisse, quam sententiam etiam nonnulli alii Patres adoptarunt. Vid. Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. q. 5. n. 18.

CAPUT X.

De Locutione Angelorum.

159. Nemini dubium est, posse Angelos sibi invicem, aliisque suas cogitationes manifestare, & hæc manifestatio dicitur Angelorum locutio. Isaiæ VI. 3. Seraphim *clamabant alter ad alterum*; & quamsæpissime in sacris Litteris legimus, Angelos vel inter se, vel cum hominibus esse locutos; unde etiam Apostolus 1. Corinth. XIII. 1. inquiebat: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*; non quod Angeli habeant linguas, sed quia & ipsi loquuntur locutione intellectuali. Præclare Sanctus Gregorius Magnus Lib. II. *Moral*. cap. 4. de Angelis inquiebat, dignum esse, *ut mens nostra qualitatem corporeæ locutionis excedens ad sublimes, atque incognitos modos locutionis intimæ suspendatur* (a). Quæritur ergo, quomodo hæc Angelorum locutio fiat.

160. Sanct. Thomas I. P. q. 107. art. 1., ut locutionem Angelorum aliquo modo exponat, exemplum petit a nobis ipsis; nempe quando mens convertit se ad actu considerandum, quod habet in habitu, loquitur aliquis sibi ipsi; nam ipse conceptus mentis *interius verbum* vocatur. Sic inquit S. Doctor: „ Ex hoc, quod conceptus mentis Angelicæ ordinatur ad manifestandum alteri per voluntatem ipsius Angeli, conceptus mentis unius Angeli innotescit alteri; & sic loquitur unus Angelus alteri: nihil est enim aliud loqui ad alterum, quam conceptum mentis alteri manifestare. *Et art*. 2. Angelum loqui Angelo nihil aliud est, quam conceptum suum ordinare ad hoc, ut ei innotescat per propriam voluntatem ".

161. Huic Sanct. Thomæ, & Thomistarum sententiæ aliqui pauci repugnant, contendentes, Angelos sibi mutuo loqui, vel per signa quædam sensibilia, & corporea in aliquo corpore impressa eo fere modo, quo nos vocem per aerem diffundimus, vel litteras in charta imprimimus, vel per signa nescio quæ spiritualia Angelis nota, vel denique per notitiam actualem in intellectu Angeli audientis ab Angelo loquente productam. Quæ postrema sententia Scoto, ejusque asseclis placet. Nobis satis sit hæc indicasse; qui autem plura desiderant, adeant Scholasticos, qui de his utramque paginam implere solent.

162. Deo autem loquuntur Angeli, cum ipsum laudant, & admirantur, ut explicat Sanct. Gregorius M. laud. Lib. II. *Moral*. cap. 4. Eidem etiam Deo loquuntur, nostras orationes offerentes, quanquam Deo notæ jam sint. Angeli enim, ut S. Augustinus initio enarrat. in Psal. 78. Tom. IV. observat, *quæ hominibus nuntiant, nescientibus nuntiant; quæ autem Deo nuntiant, scienti nuntiant, quando illi offerunt orationes nostras, & ineffabili modo de actibus suis æternam veritatem, tamquam Legem incommutabilem consulunt*.

163. Vicissim etiam Deus nobis per Angelos aliquando loquitur, voluntatem suam indicans. S. Gregorius magnus in Lib. XXVIII. *Moral*. cap. 2. plures modos enumerat, quibus Deus hominibus loqui dignatus est, nempe aliquando *verbis*, ut cum æternus Pater Christo Domino cœlitus respondit: *& clarificavi, & iterum clarificabo*: aliquando *rebus*, ut cum electri species Ezechieli ostensa est: aliquando *verbis simul, & rebus*, ut cum deambulans loquebatur Adamo; *neque enim*, ait laud. Sanct. Pontifex, *Adam post culpam videre in Divinitatis substantia Dominum potuit, sed increpationis verba per Angelum audivit*; aliquando *imaginibus cordis oculo ostensis*; ut cum Jacob in somnis scalam ad cœlum erectam vidit: aliquando *imaginibus ante corporeos oculos*, ut cum Abraham Angeli apparuerunt: aliquando *cœlestibus substantiis*; ut cum vox de nube in Christi baptismo insonuit: aliquando *terrenis substantiis*, ut quando asina Balaam locuta est: aliquando *cœlestibus simul, & terrenis substantiis*, ut cum rubus cœlesti igne ardens Moysi visus est; ac demum *substantia Angelica intime præsente*, *ut Zachariæ*.

Quæres primo, *an ut unus Angelus alteri loquatur, necesse habeat eidem appropinquare?*

164. Affirmant aliqui, maxime propter ea verba apud Prophetam Zachariam II. 3. *Ecce Angelus ... egrediebatur, & Angelus alter egrediebatur in occursum ejus, & dixit ad eum*.

165. Verumtamen id negat S. Thomas qu. 107. art. 4., quia actio intellectualis Angeli omnino abstracta est a loco, & tempore. Quæ autem allata sunt

(a) Merito culpatur Theod. Beza, quod in Comment. ad laudat. Apostol. eos ineptos vocaverit, qui disputant de Angelorum linguis. Non solum enim Theologi, sed etiam nonnulli veteres Patres ex iis Apostoli verbis occasionem sumpserunt de Angelorum locutione disserendi. Inepti quidem sunt, qui post Theodorum Mopsuestenum hanc locutionem nostræ simílem esse arbitrati, quæstionem moverunt de genere linguæ, qua Angeli utuntur, & aliqui eam esse hebraicam, utpote ceteris simpliciorem, & perfectiorem, determinarunt. Vid. Ligfootus in Ep. 1. ad Corinth. XIII. Simili modo desipiebant nonnulli Ethnici tribuentes Diis proprium, & materiale loquendi modum linguæ, quæ a nobis minime intelligi potest. Consul. Maximus Tyrius Dissert. XXVI.

sunt ex Zacharia, & quæ ex aliis Libris canonicis afferri possunt, facile explicantur, quatenus Scriptores sacri nostro captui sese accommodant, perinde ac si Angeli more nostro agerent, aut operarentur.

166. Atque hinc fit, ut Angeli, & Sancti, quanquam toto cœlo a nobis distantes, nostras preces etiam internas ad ipsos directas cognoscere possint. Sane si Lazarus in sinu Abrahæ recumbens voces divitis Epulonis audire potuit, quanquam chaos magnum inter utrumque esset Luc. XVI., & cur non poterunt Angeli, & Beati nos audire de cœlo. Vid. S. Th. I. P. qu. 89. art. 8.

167. Quæres secundo, *an unus Angelus possit alteri ita loqui, ut alii non audiant?*

168. Resp. S. Thomas art. 5., id fieri omnino posse. Cum enim locutio Angeli, ut mox dictum est, nihil sit aliud, quam ejusdem mentis conceptus ad alium ordinatus, liberum autem illi sit, conceptum suum, ad quem vult, ordinare, manifeste consequitur, hujusmodi conceptum ab illis minime intelligi, ad quos non dirigitur.

CAPUT XI.

De Ordinibus, seu Choris Angelorum.

169. **M**aximam esse Angelorum multitudinem, dubitari non potest, dicente Daniele VII. 10. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei*, nempe Deo; & S. Joanne in Apocal. V. 11. *Erat numerus eorum* (Angelorum) *millia millium*, idest innumerabilis, ac propemodum infinitus (*a*). Jam vero innumerabilem cælestium spirituum multitudinem in quosdam ordines, seu classes distributam esse, magno consensu tam veteres Ecclesiæ Patres, quam posteriores Theologi docuerunt. Vid. Sanctus Thomas I. P. q. 108.

170. Sed primus, ut creditur, Dionysius vulgo Areopagita tres hierarchias, & novem esse Angelorum ordines constituit in Lib. *de cœlesti hierarchia*, quem secutus S. Gregorius Magnus Hom. 59. *in Evang.* novem hos Angelorum ordines ex diversis sacrorum Bibliorum locis colligit, in quibus sæpius nominantur *Angeli; Archangeli* autem nomen habetur in Ep. Canonica S. Judæ vers. 9.; *Dominationum* vero, *Virtutum*, *Potestatum*, & *Principatuum* Ephes. I. 21. (*b*), *Thronorum* Coloss. I. 16., *Cherubim* Ezech. X. 1., *Seraphim* Isaia VI. 2. Ex quibus apparet, Erasmum, Bezam, aliosque paucos inepte agere, dum hanc Angelicorum ordinum distinctionem, tanquam commentitiam, explodere volunt.

171. Sancti autem Patres his nominibus non Angelorum dotes, aut officia, sed veros ordines, seu choros designari putarunt. Nam S. Gregorius Papa loco superius laud. *Novem*, inquit, *Angelorum ordines diximus, quia videlicet esse, testante sacro eloquio, scimus, Angelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim*.

172. Sanct. etiam Ignatius Martyr Gregorio multo antiquior in Epist. ad Trallianos distincte memorat *Angelicos ordines .... Virtutum, ac Dominationum discrimina, Thronorumque, & Potestatum varietates, Æonum magnitudines, Cherubim, ac Seraphim excellentias*. Origenes quoque Lib. I. *de principiis* cap. 5., & Lib. IV., & VI. contra Celsum aliquos Angelorum choros enumerat, quanquam non omnes. Et Sanctus Athanasius *in Epist. ad Serapionem* postquam dixisset, omnia a Deo facta suis propriis nominibus nuncupari, ut cœlum, terram, homines, subdit: *& ante hæc omnia Angelos, Archangelos, Cherubim, Seraphim, Virtutes, Principatus, Potestates, Dominationes*, quibus octo Angelorum choris alibi *Thronos* adjungit ut novenarius ordinum Angelicorum numerus habeatur.

173. Eademque distinctio non nominum tantum, sed ordinum etiam in beatis illis spiritibus sæpe invenitur apud alios veteres Patres, Cyrillum Jerosolym. *Catechesi* XI., Basilium in Lib. *de Spiritu S.* cap. 16., Epiphanium *Hæresi* 46., Gregorium Nazianz. *Orat.* 34., Gregorium Nyssenum *Hom.* 15. *in Cantica*, Cyrillum Alexandr. *Lib. V. Commentar.* in Joan., ceterosque pene omnes veteres Scriptores: quanquam non semper omnes istos novem ordines recenset.

174. Nec propterea dicendum est, eos inter se dissentire; nam pro re nata modo plures, modo pauciores recensebant. Sic etiam Ecclesia in *Præfatione* Canonis Missæ, in Cantico *Te Deum*, & in nonnullis aliis partibus liturgiæ modo plurium, modo pauciorum Angelicorum ordinum mentionem facit.

175. Imo bene aliqui Sancti Patres observarunt, quanquam nonnisi novem Angelorum chori nobis ex

(*a*) S. Hilarius Can. 18. in Matth. ex parabola illa Pastoris, qui dereliquit oves 99. in deserto ut eam inquireret, quæ perierat, colligit, numerum omnium hominum esse ad numerum Angelorum, ut unum ad 99.: putat enim in ove, quæ perierat, significari genus humanum ineffabili Christi charitate redemptum; in 99. autem ovibus non errantibus, multitudinem cœlestium Angelorum. Cui explicationi nonnulli alii Patres subscribunt, ut Sanct. Ambrosius ad cap. XV. Lucæ, Sanct. Gregorius Nyssen. Lib. XI. *contra Eunom.* Cyrillus Jerosolymit. *Catechesi* XV., aliique. Sanct. Thomas I. P. q. 50. art. 3. repudiatis quibusdam Philosophorum, ac Rabbinorum opinionibus, concludit, substantias immateriales, cujusmodi sunt Angeli, excedere secundum multitudinem substantias materiales, *quasi incomparabiliter*.

(*b*) Sanctus Hieronymus Comment. ad hunc locum inquirit, undenam Sanct. Paulus hæc nomina edoctus fuerit? Et putat, hæc aut ex traditionibus Hebraicis eum didicisse, aut ex divinis voluminibus spiritualiter intellectis.

ex sacris Libris innotescant, non inde sequi, novem tantummodo eos reipsa esse. Insignis hac de re est S. Jo. Chrysostomi locus Hom. IV. *de Incomprehensibili*, ubi ait: „ Sunt enim, sunt & „ aliæ Virtutes, quarum ne nomina quidem no„ vimus... sunt enim Angeli, & Throni, & Do„ minationes, & Principatus, & Potestates. Sed „ non soli isti sunt cœtus in cœlis, verum infi„ nitæ gentes, & nationes ineffabiles, quas nulla „ explicare potest oratio ". Quod S. Pater eruit ex illis Apostoli verbis Ephes. I. 21. „ Supra omnem „ Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & „ Dominationem, & omne nomen, quod nomi„ natur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in „ futuro: *ex quibus ita concludit:* Videtis, uti „ sint aliqua nomina, quæ manifesta illic erunt, „ cum sint ignota modo ".

176. Neque hæc distinctio Angelorum in diversas classes ignota videtur fuisse Hebræis, qui eam saltem in aliqua parte ex variis Prophetarum Libris colligere potuerunt. Sic Rabbi Moses ben-Majemon in Tract. *de fundamentis Legis* cap. 2. decem Angelorum choros distinguit, quorum tamen nomina cum nostris non conveniunt, præter hæc tria *Angeli*, *Seraphim*, & *Cherubim*. Alia autem septem sunt: *Animalia sancta*, *Rotæ*, *Prævalidi*, *Electra*, *Dii*, *Filii Deorum*, & *Viri*. Paulo autem diversa nomina leguntur in Libro *Midrasch Bereschit*. Et multa alia hac de re fabulati sunt Rabbini, præsertim Cabbalistæ, qui omnium diligentissimi videri voluerunt in definiendis Angelorum ordinibus, hierarchiis, muneribus, dignitatibus, potestatibus &c. (a).

177. Sed ut revertamur ad novem Angelorum choros, superius ex sacra Scriptura, & Patribus enumeratos, S. Augustinus, ut Angelorum divisionem in præditos choros tamquam certam supponit, ita quænam sunt hæc diversorum angelorum munia, se ignorare fatetur; inquit enim in Lib. *ad Orosium contra Priscillianistas*, & *Origenianos* c. 11. Tom. VIII. „ Esse itaque Sedes, „ Dominationes, Principatus, Potestates in cæle„ stibus apparatibus, firmissime credo, & differ„ re aliquid indubitata fide teneo. Sed... quæ„ nam ista sint, & quid inter se differant, ne„ scio ": quam suam ignorantiam alibi etiam non minus humiliter, quam ingenue confitetur.

178. Id ipsum confessus est S. Bernardus in Lib. V. *De Consideratione*. Immo ipse Auctor *cœlestis hierarchiæ*, qui ceteris diligentius de Angelorum ordinibus scripsisse videtur, cap. 6. hæc habet: „ Quantæ quidem sint, & quales super„ cælestium essentiarum dispositiones, & quo pa„ cto earumdem sacri ordines initientur, solum „ exacte nosse censeo divinum illum, a quo con„ secrantur, Principatum ". Quid tamen saltem probabiliter hac in re dici possit, explicat S. Thomas I. P. q. 108. art. 5. & 6.

179. Prætermittendum autem non est, distributionem Angelorum in varios choros ab initio eorum creationis factam fuisse, non post Angelorum rebellium lapsum. Qua in re ab omnibus fere explosa est illa Origenis opinio, qui omnes Angelos fuisse creatos æquales putavit, eam vero, quæ modo est in iis, differentiam ex variis eorumdem meritis ortam esse. Et siu minus undequaque certa; saltem multo probabilior est S. Thomæ doctrina I. P. q. 108. art. 4. distinctionem Angelorum in diversos ordines factam esse *dispositive* ab initio eorum creationis, quatenus diversæ perfectionis ac capacitatis naturalis primo creati sunt: *completive* autem per dona gratiæ, quæ Angelis collata fuere secundum capacitatem eorum naturalem, seu secundum *diversos gradus*, quos Deus per ordinem suæ sapientiæ in Angelica natura constituit, prout ipse S. Doctor jam docuerat q. 62. art. 6.

CAPUT XII.

Ostenditur, omnes Angelos a Deo bonos fuisse creatos, neque ullos in primo instanti fuisse malos.

180. Turpiter erraruut Manichæi, eorumque propagines Priscillianistæ, quorum primi, teste S. August. Lib. XI. *de civ. Dei* c. 15. sentiebant, Diabolum non a Deo, sed ab adverso quodam principio creatum habere naturam malam. Priscillianistæ autem, referente S. Leone Ep. 15. ad Turribium c. 6. Diabolum nunquam fuisse bonum asserebant, nec ejus naturam esse opificium Dei.

181. Hunc putidissimum errorem ibidem cap. 6. S. Leo execratur, quia *fides vera*, inquit, *quæ est catholica*, *omnium creaturarum*, *sive spiritualium*, *sive corporalium*, *bonam confitetur substantiam*, & *mali nullam esse naturam*. Deinde ostendit, Diabolum evasisse malum, quia *in veritate non stetit*, ut inquit Christus Joan. VIII. 44. non quidem quasi fuerit ejus substantia immutata, sed quia a Deo summo bono sua culpa recessit. Atque hic absurdus Manichæorum error, & a minoribus quibusdam Conciliis, & in magna Lateranensi Synodo sub Innocentio III. merito proscriptus fuit. Vid. etiam S. Thomas I. P. q.

(a) Postquam Judæi a revelatione Prophetarum recedentes operam Philosophiæ orientali navare cœperunt, in multas ineptias, ac commentitias fabulas etiam in hac materia delapsi sunt. De his videri possunt Jo. Vorstius in adnotationibus ad Lib. supra laud. R. Moysis ben-Majemon *De fund. legis*, Andr. Eisenmengerus in *Judaismo detecto* (quem Lib. frustra supprimere Judæi tentarunt), Balthassar Bekerus in *Mundo fascinato* Lib. I., Jo. Sanbertus, aliique. Cabbalistæ autem magiæ dediti multo plura delirarunt, ut Angelorum invocatione magicas artes exerceri posse docerent.

q. 63. art. 4. ubi demonstrat, nullos Dæmones esse naturaliter malos.

182. Communiter etiam Theologi docent, non statim a creatione Diabolum cum aliis Angelis rebellibus fuisse in peccatum lapsum, sed aliquod inter Angelorum creationem, eorumque infelicem lapsum temporis intervallum fuisse. Et quamvis quantum fuerit hoc temporis intervallum, certe definiri nequeat; constat nihilominus illud non fuisse admodum longum, cum peccatum Angelorum tempore præcesserit peccatum hominum.

183. Huic tamen sententiæ nonnulla obstare videntur Scripturæ sacræ loca. Primo enim Jo. VIII. 44. Christus Dominus de Diabolo dicit: *Ille homicida erat ab initio*. Præterea epist. 1. Jo. III. 8. dicitur: *Ab initio Diabolus peccat*. Tertio Dæmones fuisse creatos malos, insinuatur Ecclesiastici XXXIX. 33. ubi dicuntur spiritus *creati ad vindictam*. Cui simile est, quod legitur in Psalmo CIII. *Draco iste*, nempe Diabolus, *quem formasti ad illudendum ei*. Et Job. XL. 14., ubi noster Vulgatus de Behemoth legit: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum*; LXX. Interpretes legunt: *Hoc est principium figmenti Dei, quod factum est, ut illudatur ei ab Angelis ejus*.

184. Verum facile hæc omnia explicantur. Nam primus locus ex Jo. VIII. debet intelligi de morte, quam Diabolus tentatione sua protoparentibus nostris intulit, ab initio illorum conditionis, seu non multo post quam creati erant.

185. Alter locus S. Joannis significat, Diabolum in peccato, quod ab initio, seu paulo post suam creationem patravit, obstinate perseverare.

186. Tertius locus ex Ecclesiastico litteraliter intelligitur de ventis, seu spiritibus procellarum, quos fecit Deus ad vindictam scelerum nostrorum. Vel si de Angelis intelligi debeat, illi etiam dici possunt *creati ad vindictam*, quatenus Deus eorum ministerio sæpe utitur ad nos puniendos. Ceterum ibidem vers. 21. dicitur: *Opera Domini universa bona valde*.

187. Duo postrema loca explicantur a S. Augustino lib. XI. *de Civ. Dei* c. 17. non quod Deus Diabolum finxerit malum, sed quod præscierit, malum futurum, & per suam præscientiam præparaverit, *quomodo eo uteretur, & malo*.

188. Non me latet, nonnullos sanctos Patres asserere, Diabolum fuisse *malum ab initio, in quo creatus fuit*. Sed nihil obstat, quominus hujusmodi phrasis aliquo latiore sensu intelligatur, scilicet ad innuendum, nonnisi brevissima temporis mora eum in justitia accepta perseverasse.

Quæri hic solet, *an potuerint Angeli primo statim momento suæ creationis peccare?*

189. Negat S. Thomas I. P. q. 63. art. 5., cui bona, & melior Theologorum pars assentitur; quia tunc Angelorum peccatum in ipsum Deum refunderetur; *illa enim operatio, quæ simul incipit cum esse rei est ei ab agente, a quo habet esse*. Repugnant tamen Scotus Gabriel Biel, aliique, quorum rationes nobis expendere non vacat ad ulteriora properantibus.

CAPUT XIII.

Ostenditur, Angelos omnes, non solum fuisse creatos bonos, sed etiam gratia sanctificante ornatos.

190. Id enim aperte significant ea scripturæ sacræ loca, in quibus Angeli dicuntur perfecti, antequam prævaricarentur. Ezech. XXVIII. 12. de Diabolo dicitur: „ Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, „ in deliciis Paradisi Dei fuisti; omnis lapis pretiosus operimentum tuum ... perfectus in viis „ tuis a die conditionis tuæ, donec inventa est „ iniquitas in te “. Et quanquam Propheta ibi de Principe Tyri loquatur, hunc tamen locum sancti Patres etiam de Lucifero exponunt, cujus superbiam Rex Tyri imitatus fuerat. Unde S. Gregorius Papa Lib. XXXII. *Moralium* cap. 16. inquit: *Quid namque boni non habuit, si signaculum similitudinis Dei fuit?* Vid. etiam S. Thomas I. P. quæst. 63. art. 3.

191. Etiam Isaias sub figura Regis Babylonis Diabolum designans, *Quomodo*, inquit c. XIV. 12. *cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? .... qui dicebas in corde tuo .... ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo*. Quibus in locis sancti Patres, & Interpretes designatum agnoscunt Angelum rebellem, quia a donis gratiæ, quibus exornatus fuerat, peccato suo excidit.

192. Accedit auctoritas S. Augustini, qui Angelos in gratia plane creatos a Deo fuisse affirmat Lib. XII. *de civ. Dei* cap. 9. inquiens: „ „ Deus erat simul in eis condens naturam, & „ largiens gratiam; unde sine bona voluntate, „ hoc est Dei amore, nunquam sanctos Angelos „ fuisse credendum est “.

193. Quam sententiam adoptavit quoque ut *probabiliorem*, & dictis sanct. Patrum magis consonam, & rationibus confirmavit S. Thomas I. P. qu. 62. artic. 3. Unde etiam Catechismus Romanus explicans primum Symboli articulum inquit: „ „ Perspicuum est, Diabolum, reliquosque desertores Angelos ab ortus sui initio gratia præditos fuisse “.

194. Non desunt tamen graves Theologi, ut Hugo a S. Victore, Magister Sententiarum, Rupertus, & alii, qui docent, Angelos prius conditos fuisse in justitia quadam naturali, post autem gratia exornatos. Imo hanc eamdem sententiam suo tempore viguisse refert S. Augustinus lib. XI. *de civ. Dei* capit. 13. ac de ea ita pronunciat: *Huic sententiæ quisquis acquiescit, non cum illis hæreticis sapit*, idest Manichæis, qui Angelos malos a Deo creatos esse blasphemabant.

195.

195. Hinc etiam Concilium Tridentinum Sess. V. Can. 1. de homine, prout a Deo creatus est, loquens dicit, eum fuisse *in sanctitate*, *& justitia constitutum*, abstinens a definienda illa Scholasticorum controversia, an scilicet fuerit in ipsa gratia creatus, an vero gratia post creationem exornatus. Eadem autem videtur ratio, quantum ad hoc pertinet, Angelorum, & hominis.

196. Nunc breviter discutienda sunt argumenta, quibus probari videtur, non solum Angelos non fuisse in gratia sanctificante creatos, sed eos etiam, qui reprobi fuerunt, ad eam nunquam pervenisse. Et primo objiciuntur verba Job. IV. 18. ubi enim vulgatus noster Interpres habet: *& in Angelis suis reperit pravitatem*, aliqui leguntur ex hebraico fonte: *& in Angelis suis non posuit laudem*, vel *lucem*; idest gratiam, quam nomine lucis nonnunquam in sacris litteris significari novimus; ut illud S. Pauli de justis dictum 1. Thessal. V. 5. *Omnes vos filii lucis estis*, scilicet per gratiam Dei.

197. Præterea S. Augustinus in Lib. I. *de Gen. ad litt.* sæpius docet, Angelos primo informes creatos, atque a Moyse indigitatos sub nomine *Cœli*, post autem formatos, utique per gratiam, & a Moyse appellatos *Lucem*; unde etiam sequitur, quando dicitur Deus divisisse lucem a tenebris, tenebrarum nomine venire Angelos malos, ac proinde eos ad lucem gratiæ nunquam pervenisse.

198. Accedit tertio auctoritas S. Gregorii Magni, qui Lib. XXXII. Moralium c. 18. *dicit*, „ primum Angelum capacem charitatis fuisse conditum, qua potuisset repleri, si voluisset ".

199. Quarto S. Jo. Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* cap. 3. hæc habet: „ Per Verbum omnes Angeli creati sunt, & sancto Spiritu sanctificante consummationem acceperunt, ut pro sua quisque dignitate, & ordine splendoris, gratiæque participes essent ". (Ita habet versio P. Mich. Le-Quien).

200. Denique Joannes XVI. Pontifex Rom. (apud Gratianum quæst. 2. cap. *Visis*) „ Dolet, *inquit*, satis, & erubescit Diabolus, charitatem, quam in cælo nequivit habere, homines constantes ex lutea materia tenere in terra ".

201. Resp. primæ difficultati, textum Jobi ita legi debere, prout legit P. Car. Houbigant: *& in Angelis ejus orta est mutabilitas*; probat enim cl. hic auctor vocem תהלה *Toholah* ex significatu partim Syriaco, partim Arabico denotare mutabilitatem, sive instabilitatem. Quod si quis omnino contendat, illa voce intelligi *lucem*, idest gratiam, facile respondebimus; nomine *lucis* ibi intelligi gratiam consummatam, seu ipsam perseverantiam finalem, qua justo Dei judicio Angeli mali privati sunt. Quanquam addi etiam debet, verba illa non esse Jobi, viri a Deo inspirati, sed Eliphaz Themanitæ, qui ut in aliis, ita & in hoc errare potuit.

202. Sanctum autem Augustinum, quem totum esse nostrum dubitari non potest, ita explicat fidissimus ejus interpres S. Thomas I. P. quæst. 62. art. 3. ad 1. „ Informitas illa Angeli potest intelligi vel per comparationem ad formationem gloriæ, & sic præcessit tempore informitas formationem: vel per comparationem ad formationem gratiæ: & sic non præcessit ordine temporis, sed ordine naturæ, sicut etiam de formatione corporali Augustinus posuit ".

203. Sanctus vero Gregorius Papa potest esse sui ipsius interpres; cum enim dicat, qua charitate potuisset *repleri*, si voluisset, satis indicat, se loqui de charitate perfecta, & consummata, nempe Patriæ, quam boni Angeli auxilio divinæ Gratiæ promeriti sunt, mali autem perversa sua voluntate adepti non sunt.

204. S. Joannes Damascenus de solis Angelis bonis loqui videtur, qui æternæ beatitudinis gratiam pro suis quisque meritis receperunt; non autem loquitur de ea gratia sanctificante, in qua omnes creati fuerunt.

205. Verba demum Joannis Papæ, quæ postremo loco objecta sunt, ita explicantur: Diabolus dolet, quod charitatem non habuerit, idest *retinuerit*, ac conservaverit. Atque hunc esse eorumdem sensum, patet ex antithesi hominum, quos dicit eamdem charitatem *constantes retinere*.

206. Sunt etiam rationes quædam, quæ videntur nostræ sententiæ opponi. Primo rectus ordo postulare videtur, ut quemadmodum gratia præcedit gloriam, ita gratiam præcedat natura. Secundo, si Angeli fuissent in gratia creati, posset gratia ipsis dici naturalis, cum tamen communi omnium sensu gratia appelletur donum supernaturale. Tertio incredibile videtur, Dæmones a gratia excidisse, si in ea fuissent creati; cognovissent enim, quale, & quantum sit hujusmodi donum, quo *Filii Dei*, *& hæredes vitæ æternæ* facti fuerant.

207. Sed primæ difficultati respondet S. Thomas ad 3. gratiam debere esse gloria priorem, quia gloria datur ut finis, & ut præmium bonis operibus ex gratia factis; gratia autem additur naturæ, non ut finis operationis, sed ut principium bene operandi: unde nulla prioritas temporis inter utramque exigitur, sed sufficit prioritas naturæ.

208. Alteri difficultati respondet Estius, gratiam Angelis in creatione concessam aliquo sensu *naturalem* dici posse, quatenus naturale illud omne dici potest, cum quo natum, aut creatum est quidpiam, etiamsi simpliciter sit aut supra, aut etiam contra naturam. Sic enim vel ipsum peccatum, quod vitium est, & corruptela naturæ, naturale tamen nobis dicitur, quia cum eo nascimur, unde & *natura filii iræ* vocamur ab Apostolo Ephes. II. 3. Simpliciter autem gratia dicenda est supernaturalis, quia nec seipsa, nec in suo semine est in principiis naturæ, sed donum Dei est omnem facultatem naturæ excedens.

209. Postrema difficultas videtur alicujus pon-

deris, quia peccatum quidem Angelorum ex revelatione certo cognoscimus; modus tamen, quo illi spiritus in tantam calamitatem prolapsi sunt, nos latat. Dicendum est tamen, Angelos non obstante cognitione, quam certe non habebant, excellentiæ divinæ gratiæ, potuisse libera voluntate peccare, & reipsa peccasse, cum donis naturæ, & gratiæ sibi a Deo liberalissime collatis perverse abusi sunt, inflati scilicet superbia, ac de sua dignitate in seipsis, & non in Domino gloriantes. Sed de peccato Angelorum mox dicturi sumus.

210. Scholion. Præter gratiam habitualem, & sanctificantem, dubitari non potest, etiam gratiæ actualis adjutorium omnibus Angelis præsto fuisse, quo in accepta justitia perseverarent, aut saltem perseverare possent. Ut enim inquit S. Augustinus *de corrept. & grat. c.* 11. *Si adjutorium sine quo* (scilicet adjutorium sufficiens) *vel Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset .... non utique sua culpa cecidissent*. Sed quale fuerit illud adjutorium, quo ad reipsa perseverandum Angeli indigebant, inter duas Scholas Thomistarum, & recentium Augustinianorum acriter disputatur. Qua de re Deo dante in Tract. *de Gratia* diligenter agemus. Illud certum est, bonos Angelos speciali Dei misericordia, seu ut loquitur S. Augustinus, *amplius adjutos* ad beatam Dei visionem pervenisse, alios autem mala voluntate cecidisse, æternisque suppliciis fuisse condemnatos.

CAPUT XIV.

De lapsu Angelorum.

211. **E**x innumerabili illa Angelorum multitudine, quos Deus sapientia, & omnipotentia sua creavit, multisque, & magnis gratiæ suæ donis exornavit, aliquos infanda contra Creatorem suum rebellione peccasse, plusquam certum est, Scriptura sacra pluribus in locis aperte testante. Nam Christus Dominus de Diabolo dicit Joann. VIII. 44. *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit*. Joannes pariter in sua prima epist. III. 8. *Quoniam, inquit, ab initio Diabolus peccat*. Clarius adhuc S. Petrus Epist. 2. cap. II. 4. *Si enim*, inquit, *Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus Inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari*. Ac denique, ut plura alia omittam, Judas in sua Epist. vers. 6. *Angelos*, inquit, *qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit*. Insignis est etiam hac de re locus in Apocalypsi XII. 7. & seq.

212. Non eadem tamen perspicuitate sacræ litteræ nobis exponunt, quale fuerit illud Angelorum peccatum, propter quod suum domicilium in cælo amiserunt, æternisque suppliciis damnari meruerunt. Hinc variæ enatæ sunt de peccato Angelorum sententiæ.

213. Et primo veteres nonnulli putantes sua Angelis inesse corpora, de ipsis intelligebant ea verba Gen. VI. *Videntes Filii Dei &c.* eosque propterea libidine peccasse censebant.

214. In hac sententia fuerunt etiam aliqui Patres, ut S. Justinus, Tertullianus, Origenes, Lactantius; quos tamen ex apocrypho libro Henoch deceptos fuisse, non solum liquet ex iis, quæ supra num. 43., de incorporea Angelorum natura diximus, sed etiam ex eo, quod certum sit, peccatum Angelorum fuisse prius peccato hominum; nam homo ad peccandum fuit ab Angelo malo seductus; unde etiam Sap. II. 24. dicitur: *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum*: non ergo Angelorum peccatum esse potuit illud, quod Gen. VI. describitur.

215. Ceterum sancti Patres bene multi hanc fabulam rejecerunt, ut S. Augustinus Lib. XV. *de civ. Dei* toto c. 23., imo S. Philastrius Episcopus Brixiensis eam inter hæreses retulit *de hæres*. c. 59. qua de re consuli potest Dion. Petavius Lib. III. *de Angelis* c. 2.

216. Secundo ex laud. Sapientiæ verbis *Invidia diaboli* &c. alia quorumdam opinio nata est, Angelos peccasse invidia erga hominem factum ad imaginem, & similitudinem Dei. Sed S. Augustinus Lib. XI. *de Gen. ad Litt.* cap. 14. recte observavit, primum Angelorum peccatum non potuisse esse invidiam, quia „ invidia sequitur superbiam, non præcedit; non enim causa superbiendi est invidia, sed causa invidendi superbia .... amando quippe excellentiam suam, vel paribus invidet, quod ei coæquentur, vel inferioribus, ne sibi coæquentur, vel superioribus, quod eis non coæquetur; superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus “.

217. Ex qua S. Augustini doctrina, quæ etiam multorum aliorum sanctorum Patrum, ac fere communis est, manifeste consequitur, primum Angelorum peccatum fuisse superbiam; ad quod potuit etiam consequi peccatum invidiæ. Porro ut S. Thomas ostendit I. P. qu. 63. art. 2. nonnisi hæc duo peccata superbiæ, & invidiæ *proprie* in Angelos cadere potuerunt. Quamvis enim omnia peccata in Dæmonibus sint, quia, dum homines ad omnia peccata inducunt, omnium peccatorum reatum incurrunt, proprie tamen „ secundum affectum illa solum peccata in malis Angelis esse possunt, ad quæ contingit affici spiritualem naturam. Spiritualem autem naturam non contingit affici ad bona, quæ sunt propria corporis, sed ad ea, quæ in rebus spiritualibus inveniri possunt; nihil enim afficiunt, nisi ad id, quod suæ naturæ potest esse quodammodo conveniens. In spiritualibus autem bonis non potest esse peccatum, dum aliquis ad ea afficitur, nisi per hoc, quod in tali affectu supe„ rio-

„ rioris regula non servatur, & hoc est peccatum „ superbiæ, non subdi superiori in eo, in quo „ debet. Unde peccatum primum Angeli non po„ test esse aliud, quam superbia ".

„ 218. Sed consequenter potuit in eis esse et„ iam invidia. Ejusdem enim rationis est, quod „ affectus tendat in aliquid appetendum, & quod „ renitatur opposito. Invidus autem ex hoc de bo„ no alterius dolet, inquantum bonum alterius æ„ stimat sui boni impedimentum. Non autem bo„ num alterius poterat æstimari impedimentum „ boni affectati per Angelum malum, nisi inquan„ tum affectavit excellentiam singularem, quæ „ quidem singularitas per alterius excellentiam „ cessat. Et ideo post peccatum superbiæ conse„ cutum est in Angelo peccante malum invidiæ, „ secundum quod de bono hominis doluit, & et„ iam de excellentia divina, secundum quod eo „ Deus contra voluntatem ipsius Diaboli utitur in „ gloriam Divinam. "

219. Hac S. Thomæ doctrina ex S. Augustino, ut mox vidimus, hausta, explicantur multa sanctorum Patrum dicta, qui asserunt Angelorum peccatum fuisse invidiam. Sic S. Gregorius Papa in *Pastorali* cap. 21. de Diabolo inquit: *De illo sic scriptum est: invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum; quia enim ipse malignus spiritus adversarius noster cælum perdidit, condito ad hoc homini invidit, & damnationem suam perditus adhuc alios perdendo cumulavit.* Sic etiam Lactantius Lib. II. *Divin. institut.* cap. 1. Diabolum dicit *suapte invidia tanquam veneno infectum fuisse, & ex bono ad malum transcendisse:* unde postea concludit, *cunctorum malorum fontem esse livorem.* Quæ postrema Lactantii verba referri debent ad mala, quæ in hoc mundo sunt, & quæ ab invidia Diaboli, qua primo nostros Parentes seduxit, originem trahunt.

220. Quomodo autem potesit Angelus peccare, in quem error apparentis boni cadere non poterat, ita explicat S. Doctor laud. qu. 63. art. 1. ad 4. „ Peccatum mortale in actu liberi arbitrii „ contingit dupliciter: non modo ex hoc, quod „ aliquod malum eligitur, sicut homo peccat, e„ ligendo adulterium, quod secundum se est ma„ lum; & tale peccatum semper procedit ex ali„ qua ignorantia, vel errore; alioquin id, quod „ est malum non eligeretur ut bonum... Hoc au„ tem modo peccatum in Angelo esse non po„ tuit... Alio modo contingit peccari per liberum „ arbitrium eligendo aliquid, quod secundum se „ est bonum, sed non cum ordine debitæ men„ suræ, aut regulæ; ita quod defectus inducens „ peccatum sit solum ex parte electionis, quæ „ non habet debitum ordinem nisi ex parte rei „ electæ; sicut si aliquis eligeret orare, non at„ tendens ad ordinem ab Ecclesia institutum. Et „ hujusmodi peccatum non præexigit ignorantiam, „ sed absentiam solum considerationis eorum, quæ „ considerari debent. Et hoc modo Angelus pec„ cavit convertendo se per liberum arbitrium ad „ proprium bonum absque ordine ad regulam Di„ vinæ voluntatis ".

201. Sed ut revertamur ad primum Angelorum peccatum, nempe ad superbiam, hæc in eo sita fuit, quod voluerint similes Deo fieri; dicebat enim Diabolus, ut testis est Isaias XIV. 14. *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo;* quod non ita accipiendum est, quasi Diabolus voluerit fieri alter Deus, quia, ut observat S. Thomas art. 3., naturali sua cognitione scivit, hoc esse impossibile; sed quod voluerit fieri similis Deo, *appetendo ut finem ultimum suæ beatitudinis id, ad quod virtute suæ naturæ poterat pervenire, avertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quæ est ex gratia Dei. Vel si appetiit ut ultimum finem, eam similitudinem* (cum Deo), *quæ datur ex gratia, voluit habere per virtutem suæ naturæ, non ex divino auxilio secundum Dei dispositionem... Et hæc duo quodammodo in idem redeunt, quia secundum utrumque appetiit finalem beatitudinem per suam virtutem habere, quod est proprium Dei* (a).

222.

(a) Nemo, ut puto, Theologorum eam clar. Jo. Bapt. Gener opinionem admittet, qui Tom. III. suæ *Theol. Dogmatico-scholasticæ* p. 313. probare contendit, primum Spirituum prævaricatorum peccatum fuisse effrænem superbiam, qua Deum hominem adorare, & ut cibum Eucharisticum spiritaliter edere abnuerunt; *invidentes nempe ejusmodi mysteriorum majestatem, & gloriam, ut subinde temere violantes præceptum eisdem a Deo injunctum de illa adoratione, & de illo esu.* Quemnam autem affert hujus sententiæ veterem magistrum, & ducem? Non alium, quam *perdoctum* Rupertum Abbatem Tuitiensem Ord. S. Benedicti, qui nonnisi Sæculo XII. floruit, & cujus hæc verba affert ex Lib. III. in Exodum c. 10. Tom. I. edit. Venet. an. 1748.: *Numquid Angeli illo pane cibantur in cælo, quem populus ille colligens similem coriandro, frangebat mola, sive terebat mortariolo? Ergo panis cæli panis Angelorum iste est, qui in Evangelio suo dicit: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: hic enim victus est, & vita Angelicæ substantiæ; nam in eum desiderant Angeli prospicere: quod quia facere contempsit Angelus, cecidit, & factus est diabolus, & qui hujus panis sempiternam patiens inediam, semper est pallidus, & mors illum sequitur.* His verbis recitatis concludit Gener: *Quid in rem nostram clarius, & præclarius?* Ita ipsi visum est. Sed vix, ac ne vix quidem credo ita visum iri aliis, nullo pro hac nova, atque inaudita sententia studio præoccupatis. Satis enim perspicuum puto, toto illo capite non aliud nomine panis cœlestis, & Angelici a Ruperto intelligi, quam Dei visionem: hanc enim passim in suis operibus Rupertus appellat *panem* Angelorum; ut Lib. II. in Genes. c. 26. *Angelus*, inquit, *qui terrenum non habet corpus, unius spiritalis paradisi deliciis est contentus; homo autem, qui ex corpore constat, & spi-*

222. Et hæc quidem communis est non modo Theologorum, verum & sanctorum Patrum de lapsu Angelorum sententia; unde etiam superbia *peccatum diabolicum* appellari solet. De peccato etiam invidiæ, quod postea consecutum est, fere consentiunt sancti Patres, atque major eorum pars hoc invidiæ peccatum explicat, quia hominem vidit a Deo constitutum omnium eorum dominum, quæ paulo antea creata fuerant. Aliqui tamen, ut Ambr. Catharinus, objectum diabolicæ invidiæ fuisse dicunt, humanam Christi naturam ad consortium divinitatis in mysterio Incarnationis assumendam. „ Verum, *inquit Petavius Lib. III.* „ *cap.* 2. *n.* 10. nulla id Scripturæ, vel auti-„ quorum Patrum auctoritate defenditur. Neque „ vero probabile videtur, tanto ante patefactum „ hoc Angelis mysterium; neque sine gravissimo „ argumento, quod nullum est omnino, vaticina-„ ri de re tanta fas esse arbitror. “ Si autem mysterium Incarnationis non fuit Angelis patefactum, multo minus fuit illis patefactum mysterium sanctissimæ Eucharistiæ; multoque minus præceptum communionis spiritualis illis impositum, ut Generus sine ullo fundamento putavit.

223. Scholion. Considerantibus deplorabilem Angelorum lapsum illud in mentem venit Zachariæ XI. 2. *Ulula abies, quia cecidit cedrus*. Si enim creaturæ tam nobiles in teterrimum illud superbiæ peccatum infeliciter lapsæ sunt, quanto magis nobis timendum erit? Concludamus salutariter cum S. Bernardo serm. 54. in Cantica: „ Quid superbis terra, & cinis? ... Repudiatio „ Angelorum fiat emendatio hominum; scripta est „ enim ad eorum correptionem ... Sane ego hæc „ legens, referensque oculos in *me*, & intuens „ diligenter, invenio me peste ista infectum, „ quam in Angelo Dominus tantum exhorruit ... „ & pavens, tremensque ajo ad memetipsum: si „ sic actum est cum Angelo, quid de me fiet terra, & cinere? Ille in cœlo intumuit, ego in „ sterquilinio &c. “ Totum illum sermonem legendum consulo iis præsertim, qui se diabolicæ superbiæ stimulis tentatos sentiunt.

Jam vero ex hoc peccato orta est divisio malorum Angelorum a bonis, ac de utrisque pauca addemus, sed primo de bonis.

CAPUT XV.

De bonorum Angelorum officiis, præcipue autem de custodia hominum.

224. Jugis, ac perpetua sanctorum Angelorum occupatio est assistere Throno Dei, cujus faciem intuitive vident Matth. XVIII., & cujus laudes decantant, sicuti ex multis sacræ Scripturæ locis edocemur. Dan. VII. 10. *Millia millium ministrabant* &c. Isaiæ VI. 3. de Seraphim dicitur: *Et clamabant alter ad alterum: sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus*. Et Apoc. IV. 8. de iisdem Seraphim similiter dicitur: *Requiem non habebant die, ac nocte dicentia: sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est*. Ac denique ut S. Joannes in raptu vidit, *Omnes Angeli stabant in circuitu Throni ... & ceciderunt in conspectu Throni in facies suas, & adoraverunt Deum, dicentes: Amen. Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen*, Apocal. VII. 11.

225. Hoc tamen non impedit, quin Angeli ad aliqua officia peragenda mittantur in terras; unde illud S. Pauli ad Hebr. I. *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi* &c. Intervaria autem Angelorum ministeria nullum frequentius in sacris Litteris, sanctorumque Patrum traditione commemoratur, quam hominum custodia. Aliquot duntaxat loca seligemus, ut brevitati consulamus.

226. Et quantum attinet ad homines simul sumptos, eorum curam esse a Deo Angelis demandatam, liquet potissimum ex Josue cap. V. & VI., ex Daniele cap. X., & ex Apocal. pluribus in locis; & apertissimum illud est Psal. XC. *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te*

in

vitâ, duplici paradiso delitiabitur. Ille æterna resurrectione beatificatus, secundum animam sola cibabitur divinitatis visione; secundum corpus autem vescetur omni ligno pulchro, & suavissimo, non pro necessitate, sed pro magno & ineffabili voluptate. Et cap. 27. *Sciendum est*, inquit, *hunc Paradisum terrenum ad exemplar cœlestis Paradisi fuisse compositum, in quo quasi ligna pulcherrima fuere Angelicæ fortitudines, & lignum vitæ Deus ipse, cujus felices Angeli beata semper vivunt visione*. Et plura similia habet hic Auctor, qui sensu figurato in explicandis sacris Litteris plerumque delectabatur; imo & insitato verborum apparatu; qua de causa fuit sæpius accusatus, quasi doctrinam parum orthodoxam invehere tentaret, & sæpius debuit libris apologeticis se defendere, aut explicare. *Raro*, inquit ejus Concellita Remigius Ceillier Tom. XXII. *de Auctor. Eccles.* cap. 7. n. 41. *Rupertus sensum litteralem profunde inquirit; mysticus, & moralis illi magis arridebant*. Sed, quod magis falsitatem explicationis Generianæ demonstrat, Rupertus in Libro II. *De victoria verbi Dei* cap. 4. ex verbis Apostoli Pauli 1. ad Timoth. III. 16. *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne* &c. colligit, mysterium incarnationis fuisse cunctis *Angelis absconditum;* quomodo ergo asserere potuit, præceptum fuisse Angelis impositum, ut spiritualiter cibum Eucharisticum ederent? Argumenta vero, quæ laudatus cl. Gener ex suæ rationis penu ad probandum hoc præceptum communionis spiritualis Angelis impositum affert, nec referri merentur.

in omnibus viis tuis. Insuper eædem sacræ Litteræ utriusque Testamenti multa nobis suppeditant exempla adeo manifesta, ut nemo, quod sciam, id inficiari ausus fuerit.

227. Eoque minus hac de re dubitare fas est, quo hunc esse sacrarum Litterarum sensum, etiam certissima Patrum traditione constat. Nam passim a sanctis Patribus vocantur Angeli *vitæ nostræ spectatores* (a S. Greg. Nysseno *Orat. II. de XL. Martyribus*), *curatores generis hominum* (a S. Basilio in cap. VIII. Isaiæ), *Ecclesiæ inspectores* (a S. Gregor. Nazianz. Orat. XXXII.), *hominum præsides, custodes, pædagogi, ac morum gubernatores*; quæ ex mox dicendis clarius patebunt.

228. Sed quæstio exoritur, an singulis hominibus singuli assignati sint Angeli custodes, quod Calvinus cum paucis audacter negat (a).

229. Veruntamen hæc peculiaris destinatio Angelorum singulis hominibus, præcipue autem fidelibus, & electis, tot, tantisque Scripturarum oraculis, sanctorumque Patrum testimoniis confirmatur, ut mirum plane sit, potuisse eam in dubium revocari. Nam primo multa exempla Angelorum, qui singularibus hominibus ad custodiam destinati erant, inveniuntur in sacris Litteris; ut Angeli, qui curam Agar gerens, salutare ei consilium præbuit, ut *sub manu Saræ dominæ suæ humiliaretur* Genes. XVI. Angelus quoque custos Jacobi memoratur Genes. XXXI. aliisque in locis. Similiter sancta femina Judith memorat Angelum se custodientem cap. XIII. 20. Actorum item XII. 15. fit mentio Angeli, qui Petri curam habebat (b).

230. Et, ut alia prætercam, insignis est locus apud S. Matth. XVIII. 10. ubi de parvulis Christus dicit: *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei*. Ex quibus verbis ita colligit S. Jo. Chrysostomus (Hom. in hunc locum) *Hinc manifestum est, quia omnes Sancti Angelos habent*. Et sine ulla restrictione S. Hieronymus *Magna*, inquit (Comment. in hunc locum) *dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum*. Quod iterum repetit in cap. I. Habacuc; & in cap. V. Ecclesiastis exponens ea verba vers. 5. *Neque dicas coram Angelo: non est providentia: non enim*, inquit, *in ventum dicta transeunt, sed a præsente Angelo, qui unicuique adhæret comes, statim perferuntur ad Dominum*.

231. Alii etiam Patres non pauci idipsum affirmant, ex quibus seligemus præcipuos. S. Gregorius Thaumaturgus Orat. *prosphonetica*, quam habuit in Origenem, num. 4. debitas Angelo suo tutelari gratias agit, quod a primo ortu sui curam gesserit, ac inter alia beneficia ipsum ad Origenis cognitionem, & magisterium duxerit. Origenes commentans illud Act. XII. de Angelo Petri dictum, inquit: „ Ergo intelligitur esse alius „ & Pauli Angelus, sicut est Petri, & alius alterius Apostoli, & singulorum per ordinem. *Et* „ *alibi* (*Homil. XX. in Numeros*) Adest, *inquit*, unicuique nostrum etiam minimis, qui „ sunt in Ecclesia Dei, Angelus bonus, Angelus „ Domini, qui regat, qui moveat, qui gubernet „ *&c.* “. Methodius autem (apud S. Jo. Damasc. in *Eclogis*) ex scripturis constare, ait, *unumquemque curatoribus Angelis committi*; quod idem asserit Eusebius Cæsariensis Libro XIII. *Præparat. Evang.* Adhuc luculentius S. Basilius Lib. III. *contra Eunomium* ita loquitur: „ Quod „ autem unicuique fidelium adsit Angelus, tanquam pædagogus aliquis, & pastor vitam gubernans, nemo contradicat, qui verborum Domini meminerit dicentis: *ne contemnatis u-* „ *num ex his pusillis, quoniam Angeli eorum* „ *semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est*: & Psalmista dicit: *castrametabitur An-* „ *gelus Domini in circuitu timentium ipsum*; „ *& Angelus, qui eruit me a juventute mea*, „ *& cetera id genus* “: quorum gemina pluribus in locis habet.

232. Omittendus denique non est S. Bernardus, qui

(a) Primo hac de re dubitare visus est Calvinus Lib. I. *Institut.* cap. 14. §. 7. ita scribens: *An singulis fidelibus singuli Angeli sint attributi ad eorum defensionem, pro certo asserere non audeo ... Hoc quidem pro certo habendum, non tantum uni Angelo unumquemque nostrum esse curæ, sed omnes uno consensu vigilare pro salute nostra*. Sed postea non ita modeste locutus est in aliis locis; nam in Psal. XC. *Falsum est*, inquit, *illud commentum, suum cuique singulorum Angelum esse*: quod sæpius in suis Comment. in Scrip. sacram repetit, hoc figmentum Diaboli astu esse invectum, ut fiducia in Christum mediatorem minueretur; quasi scilicet nos Catholici non profiteamur, hanc ipsam Angelorum custodiam singulare esse Servatoris nostri Jesu Christi beneficium; quod non agnoscere intolerabilis est ingratitudo.

(b) Jo. Camero Tom. II. *Prælect.* ejusque vestigia secutus Hammondus ad hunc locum nomine Angeli intelligunt *nuntium*, quem qui erant in ædibus Mariæ, a Petro missum crediderunt. Alii vero volunt, intelligi ipsius Petri spiritum, vel animam, quam Deo permittente ab alio mundo venisse putabant. Sed prima expositio a vero Scripturæ sensu omnino abludit. Ut enim sacra habet historia, cum puella Rhode, quæ pulsantis Petri vocem agnovit, nunciasset iis, qui in domo aderant, stare Petrum ante januam, illi primo eam *insanire* dixerunt. Deinde illa constanter affirmante, Petrum reipsa esse præ foribus domus, dicebant Petri Angelum esse; qui scilicet vocem, & figuram Petri assumsisset. Altera vero expositio adhuc absurdior est; nullibi enim legitur in sacris litteris, animam fuisse appellatam *Angelum*. Ulterius notum omnibus erat, Petrum servari in carcere, & nondum esse mortuum, & proinde ipsius animam esse suspicari nemo poterat. Quanto melius, & felicius oratio fluit, si dicamus, communem tunc fuisse omnium opinionem, singulis hominibus suum Angelum custodem esse destinatum?

qui postquam in Sermonibus super Psal. *Qui habitat* multa de Angelorum custodia præclare dixit, ita demum Serm. XVI. concludit: „ Si fidem consulas, ea tibi Angelicam probat præsentiam non deesse. Nec dixisse piget, quoniam „ fides probat ... Adsunt igitur, & adsunt tibi, „ non modo tecum, sed etiam pro te. Adsunt, „ ut protegant, adsunt, ut prosint “.

233. Cum hæc ita fidenter pronunciet S. Bernardus, aliqui putant, non id meram esse Patrum, & Theologorum opinionem, sed inconcussum plane Religionis nostræ dogma. Fatendum tamen est, nullam haberi hac de re Ecclesiæ definitionem; quanquam ubi de electis, de justis, atque etiam de fidelibus agitur, adeo concors est sanct. Patrum, ac Theologorum consensus, ut saltem sine maxima temeritate negari nequeat, eorum singulis Angelos custodes datos esse (*a*).

234. Non ita res certa est de infidelibus, ac de reprobis. Nam etiam Origenes Hom. VI. in Matth. refert, suo tempore duplicem hac de re fuisse opinionem: alii enim dicebant, unicuique homini adesse Angelum Custodem a tempore nativitatis, aliis duntaxat post Baptismum. Vid. S. Thomas I. P. qu. 113. art. 5. ubi primam sententiam, quæ S. Hieronymi est, *rationabilem* vocat. Alii etiam sancti Patres non omnino concordes sunt; plerique enim omnibus omnino hominibus suos tribuunt Angelos tutelares; quod modo Theologis communiter arridet: quidam vero solis fidelibus; & nonnulli solis justis, vel electis.

235. Obj. primo. Ex hac nostra sententia consequeretur, Angelos esse inferiores hominibus, quibus ministrant, & inserviunt: tum etiam hos Angelos in terris degentes esse beatifica Dei visione orbatos: ac demum dolore affici, quando hominibus, qui sub eorum tutela sunt, adversa contingunt, quemadmodum lætari putantur, cum illi sunt felices; quæ omnia absurda sunt.

236. Resp., nihil horum ex communi Christianorum omnium de tutela Angelorum sententia consequi. Non primum; dum enim nos custodiunt, Deo inserviunt, non nobis, seu inserviunt nobis propter Deum; sicuti opilio non ovibus, quas custodit, servire dicitur, sed domino, a quo ovibus custodiendis positus est. Hinc S. Paulus in Epist. ad Hebr. I. 14. de Angelis inquit:

Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi (nempe a Deo) *propter eos, qui hæreditatem capient salutis*. Ubi non dicit Apostolus Angelos esse missos in ministerium hominum, sed Dei, ad procurandam scilicet electorum salutem; quod bene observavit S. Jo. Chrysostomus (Comment. in hunc locum) dicens, *Angelorum munus esse ministrare Deo ad nostram salutem*.

237. Quanquam S. Bernardus Serm. XI. super Psalm. XC. non dubitavit Angelos appellare nostros ministros: *Plane ministri nostri*, inquit, *non domini nostri*. Ex quo tamen non fit, eos esse naturæ nobis inferioris; sed, ut idem S. Pater observat, *in hoc Unigeniti formam imitantur, qui non venit ministrari, sed ministrare*.

238. Neque etiam sequitur alterum, nempe eos privari beatifica Dei visione, sed potius putandum est, Angelicas mentes, quanquam erga homines occupatæ videantur, nunquam tamen a beata divinæ essentiæ contemplatione averti, quod Christus indicavit iis verbis: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei* (*b*). Imo neque putandum est, aliquid ipsis decedere de accidentali illa beatitudine, quam in societate aliorum sanctorum capiunt, sed potius eam augeri, dum Dei gloriam suis erga homines officiis augeri videant, juxta illud Luc. XV. 7. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore pænitentiam agente*.

239. Non demum sequitur tertium absurdum, nempe Angelos affligi in malis, quæ hominibus eorum curæ deputatis accidunt. Ut enim Sanctus Thomas hac qu. art. 7. observat: „ Tristitia, & „ dolor, secundum Augustinum (*Lib. XIV. de* „ *civ. Dei cap.* 15.) non est nisi de his, quæ „ contrariantur voluntati. Nihil autem accidit in „ Mundo, quod sit contrarium voluntati Angelo„ rum, & aliorum beatorum; quia voluntas eo„ rum totaliter inhæret ordini divinæ justitiæ. „ Nihil autem fit in mundo, nisi quod per divi„ nam justitiam fit, aut permittitur, & ideo sim„ pliciter loquendo, nihil fit in mundo contra vo„ luntatem beatorum ... Sic igitur Angeli pecca„ ta, & pœnas hominum universaliter, & abso„ lute loquendo non volunt; volunt tamen, quod „ circa hoc ordo divinæ justitiæ servetur, secun„ dum quam quidam pœnis subduntur, & pec„ care permittuntur (*c*) “.

240. Dices. Saltem Angelis imputari poterunt ma-

(*a*) Vener. P. Seraphinus Capponi a Porrecta in Append. ad art. 2. quæst. 113. I. P. putavit ex laud. S. Bernardi verbis inferri, *Angelicam circa unumquemque custodiam dari, esse dogma ad fidem pertinens*. Sed Guill. Estius, cui Gaspar Juenin, aliique adhærent, solummodo temerarium judicat ab hac communi Theologorum doctrina recedere. Hanc etiam sententiam, solum ut *probabiliorem*, defendit P. Laur. Berti.

(*b*) Præclara est S. Thomæ doctrina I. P. q. 112. art. 1. ad 3., ubi observat, inter Angelos, & nos hoc esse discrimen, *quod in nobis exterior occupatio puritatem contemplationis impedit, quia actioni insistimus secundum sensitivas vires, quarum actiones cum intenduntur, retardantur actiones intellectivæ virtutis. Sed Angelus per solam intellectualem operationem regulat suas actiones exteriores, unde actiones exteriores in nullo impediunt ejus contemplationem; quia duarum actionum, quarum una est regula, & ratio alterius, una non impedit, sed juvat aliam. Unde Gregorius dicit Lib. II. Moralium c. 2., quod Angeli non sic foras exeunt, ut internæ contemplationis gaudiis priventur.*

(*c*) Obstare quidem videntur verba Isaiæ XXXIII. *Angeli pacis amare flebant*, quasi Angeli sint afflictionis seipsa capaces. Sed respondet S. Thomas, ve-

mala, quæ hominibus accidunt, & quæ ipsi sua virtute impedire possent, juxta illud 3. Reg. XX. 39. *Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus*.

241. Resp. S. Thomas hic art. 1. ad 3.: „ Quod
„ sicut homines a naturali instinctu boni disce-
„ dunt propter passionem peccati, ita etiam di-
„ scedunt ab instigatione bonorum Angelorum,
„ quæ fit invisibiliter per hoc, quod homines il-
„ luminant ad bene agendum. Unde quod homi-
„ nes pereant, non est imputandum negligentiæ
„ Angelorum, sed malitiæ hominum ".

242. Obj. secundo. Hæc Angelorum custodia supervacanea est: nam primo Deus nos custodit; unde dicitur Ps. CXX. *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*. Præterea non obstante hac Angelorum custodia, homines innumeris premuntur malis. Demum Angeli internos nostrorum cordium motus non cognoscunt, ut superius c. IX. probatum est: non ergo in majoribus nostris afflictionibus, & necessitatibus, quæ plerumque internæ sunt, nobis præsto esse possunt.

243. Resp. primæ difficultati, Deum custodire homines, præcipue autem electos tum *immediate* sua gratia, qua eos illuminat, & movet, tum etiam *mediate* per Angelos, quos suorum beneficiorum ministros esse voluit. Sicut Ecclesiam suam regit, tum *immediate* Spiritus sancti assistentia; tum *mediate* per Pastores, quos posuit ejusdem Ecclesiæ suæ curatores, & præsides (a). Rem ita esse perspicuis sacrarum litterarum, sanctorumque Patrum testimoniis edocemur. Nec desunt etiam Theologicæ rationes, sin minus demonstrativæ, saltem admodum probabiles (b).

244. Ad secundum resp.: quemadmodum Deus, quanquam sine dubio omnium rerum curam gerit, præcipue autem hominum, multa tamen mala permittit, quæ impedire utique posset, ita etiam Angelos non ab omnibus nos malis præservare, a quibus certe virtute sibi indita præservare non possent. Quare id contingat, nostrum non est perscrutari, sed humiliter incomprehensibilem divinorum judiciorum profunditatem adorare debemus. Confidere tamen possumus, Angelorum beneficio, sin minus ab omnibus, saltem a plurimis nos malis eximi, præcipue vero ab illis, quæ invidia, & malevolentia Dæmonum nobis impendent. Neque custodiam, & beneficia Angelorum ingrati inficiari debemus, quod non omnia mala, in quæ culpa nostra incidimus, a nobis avertant. Beneficiorum autem ab Angelis in homines collatorum plura nobis sacræ litteræ, & etiam Ecclesiæ Historia exempla suppeditant.

245. Ad tertium. Quanquam Angeli virtute suæ naturæ non possint secreta nostri cordis penetrare, id possunt tamen ex revelatione Dei, qui certe eis omnia patefacit, quæ ad nos custodiendos necessaria sunt.

246. Obj. tertio. Saltem peccatoribus, infidelibus, & reprobis nullus Angelos ad custodiam datus videtur. Nam primo exempla, & oracula ex sacris litteris deprompta videntur ad solos justos, & electos pertinere, quorum specialis cura Deo est. Secundo similiter & sancti Patres de solis justis, aut de solis fidelibus ut plurimum loqui videntur. Tertio idipsum etiam Ecclesia sentire videtur, quando supra baptizandum sic orat: *Quæsumus, mittere digneris sanctum Angelum tuum, ut custodiat hunc famulum tuum*. Quarto saltem credi potest, insignes, & obduratos peccatores ab Angelis deseri, cum Deus ipse gratia sua illos deserere videatur; unde illud apud Jeremiam LI. 9. *Curavimus Babylonem, & non est sanata, derelinquamus eam*.

247. Resp. primo, non ita certo constare, singulis peccatoribus, & infidelibus singulos esse destinatos Angelos, quemadmodum certo constat esse destinatos singulis justis, aut saltem fidelibus, quia de istis sacræ litteræ, & Sancti Patres manifestius, & frequentius loquuntur, quam de illis. Quia tamen communis Theologorum opinio est, nulli omnino hominum suum Angelum custodem deesse, ideo objectis difficultatibus occurrendum est.

248. Et primo sacrarum Litterarum testimonia facile explicantur de speciali cura, quam Deus habet electorum; quod minime impedit, quin etiam alios homines Angelorum custodiæ commiserit. Insuper observare oportet, Apostolum Paulum, cum dicit cap. I. Ep. ad Hebræos de Angelis: *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi*, non sine causa addidisse: *propter eos, qui hæreditatem capient salutis*; ut scilicet intelligamus, Angelos non esse missos ad solos electos ad hæreditatem salutis, verum etiam ad

rum illud posse intelligi de Angelis, idest nunciis Ezechiæ, qui fleverunt propter verba Rapsacis, de quibus habetur Isaia XXXVII.; & hoc secundum litteralem sensum. Secundum vero allegoricum Angeli pacis sunt Apostoli, & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si vero secundum sensum anagogicum exponatur de Angelis bonis, tunc metaphorica erit locutio ad designandum, quod Angeli volunt in universali hominum salutem. Sic enim Deo, & Angelis hujusmodi passiones attribuuntur.

(a) S. Thomas ita huic argumento respondet art. 3. ad 2.: *Ad bonum operandum duo requiruntur; primo quidem, quod affectus inclinetur ad bonum; quod quidem fit in nobis per habitum virtutis moralis: secundo autem, quod ratio inveniat congruas vias ad perficiendum bonum virtutis, quod quidem Philosophus attribuit prudentiæ. Quantum ergo ad primum Deus immediate custodit hominem, infundendo ei gratiam, & virtutes; quantum autem ad secundum Deus custodit homines, sicut universalis instructor, cujus instructio ad hominem pervenit mediantibus Angelis*.

(b) Vid. S. Thomas I. P. qu. 113. art. 1. & 2., & Guill. Estius in Lib. II. Sentent. Dist. XXI. §. 2.

ad alios; sed tamen semper propter electos, quia propter bonos multa beneficia etiam malis conferuntur.

249. Sanctorum autem Patrum testimonia intelligi non debent in *sensu exclusivo*, sed *positivo*; quia plerumque ita loquuntur de justis, ut non excludant alios. Vel si aliquando nonnisi justorum curam tribuunt Angelis, loquuntur de cura quadam speciali, & efficaci, quam certe non merentur peccatores ingrati beneficiis Dei. Ceterum nonnulla sunt eorum testimonia, ut supra vidimus, in quibus nulla fit hominum exceptio.

250. Tertia objectio de orationibus Ecclesiæ supra baptizandos ita solvitur. Quando Ecclesia pro aliquibus specialiter orans ipsos vocat *famulos Dei*, non semper supponit, ipsos esse actu, & reipsa justos, sed saltem pio affectu, & dispositionibus præviis ad justitiam tendere. Id patet in ipsa oratione nobis objecta, in qua ita pergitur: *& perducat eum ad gratiam Baptismi tui*; quod aliis etiam potest facile confirmari. Non igitur ex Ecclesiæ precibus evincitur, Angelos solis justis esse destinatos.

251. In postrema objectione observandum est, gratiarum largitionem pertinere ad providentiam Divinam in ordine supernaturali; custodiam autem Angelorum nedum respicere ordinem supernaturalem, quatenus eorum ministerio utitur quoque Deus ad procuranda nobis bona spiritualia; sed etiam ordinem mere naturalem. Ut enim docet S. Thomas hic art. 5., custodia Angelorum est beneficium, quod homini confertur, in quantum habet naturam rationalem; ac proinde quanquam fortasse verum sit, aliquibus hominibus subtrahi auxilia gratiæ, quod multi Theologi docent, non tamen inde sequitur ijs etiam subtrahi custodiam Angelorum, quæ iis perutilis est, tum ad propulsanda multa mala corporis, tum etiam ne in multo majora mala deterius ruant (*a*).

252. Obj. quarto. Unus Angelus potest multos custodire, ut unus homo multis aliis præficitur; non ergo est necesse, singulis hominibus singulos Angelos deputari. Et reipsa scimus, aliquos Angelos præesse Civitatibus, Provinciis, Regnis, & Nationibus (*b*).

253. Resp. S. Thomas artic. 2. ad 1. „ Angelorum custodiam deputari hominibus etiam quantum ad invisibilia, & occulta, quæ pertinent ad singulorum salutem secundum seipsos. Unde singulis hominibus singuli Angeli deputantur ad custodiam. “ Observat insuper S. Doctor, homines duplici custodia indigere, scilicet & inquantum sunt pars alicujus societatis, & inquantum sunt personæ singulares ratione præditæ. Hinc facile intelligitur, quomodo Angelorum aliqui civitatibus, provinciis, regnis, & nationibus, ac reliquis hominum societatibus, alii singulis hominibus præsint.

254. Ob. ult. Hæc opinio Angelorum tutelarium ex ethnica Gentilium superstitione dimanavit, qui plura de geniis cuilibet homini assistentibus fabulabantur; ut videri potest apud Dan. Huetium in *Quæst. Alnet.* Lib. II. c. 4. §. 3.

255. Resp., id absurde omnino dici, cum sententia nostra, quæ apud doctos, indoctosque communiter obtinet, tam perspicuis, & tam sæpe iteratis utriusque testamenti oraculis demonstretur. Hinc potius dicendum, ex antiqua traditione, quæ a nepotibus Noe vel in ipsas gentes derivari debuit, hanc invaluisse apud Ethnicos de Angelis, seu geniis tutelaribus doctrinam; quanquam postea & illa, ut alia multa veræ Religionis dogmata, hominum perversitate fuerit variis superstitionibus admodum contaminata. Unde novum potius pro veritate custodiæ Angelorum ex gentilium fabulis nascitur argumentum, quod erudite inter alios pertractarunt Dan. Huetius loco laud., & Dion. Petavius Lib. II. *de Angelis* cap. 7. (c).

256.

(*a*) Vid. S. Thomas in art. 4. ad 3., & art. 6., ubi respondens tum verbis objectis ex Jeremia c. LI. *Curavimus Babylonem* &c., tum aliis similibus Isaiæ V. 5. *Auferam sepem ejus*: nomine autem *sepis* Glossa intelligit Angelos, inquit: *Intantum Deus secundum ordinem suæ providentiæ dicitur hominem derelinquere, inquantum permittit hominem pati aliquem defectum vel pœnæ, vel culpæ. Similiter etiam dicendum est, quod Angelus custos nunquam totaliter dimittit hominem, sed ad aliquid interdum eum dimittit, prout scilicet non impedit, quin subdatur alicui tribulationi, vel etiam quin cadat in peccatum, secundum ordinem divinorum judiciorum. Et secundum hoc Babylon, & domus Israel ab Angelis derelicta dicuntur, quia Angeli eorum custodes non impediverunt, quin tribulationibus subderentur.*

(*b*) Multis Sac. Scripturæ locis edocemur de hac veritate, ut Dan. X. commemorantur *Princeps*, seu Angelus Regni Persarum, *Princeps Græcorum*, & Michael. Josue V. 14. apparuit Josue *princeps exercitus Domini*. Exodi XVI. 19. XXIII. 22., & XXXII. 34. memoratur Angelus, qui præcedebat populum Israelis. Ac demum ex visione, quam habuit Paulus viri Macedonis, qui eum deprecabatur, ut in Macedoniam transiret Actor. XVI. 9., manifeste colligitur, eum fuisse Angelum Macedoniæ tutelarem. De pugna autem istorum Angelorum vid. S. Thomas hic art. 8. Sixtus V. concessit Lusitanis officium in honorem Angeli Custodis ipsorum Regni.

(*c*) Aliquibus visum est, non solum hominibus, sed etiam bestiis, plantis, ceterisque rebus omnibus suos a Deo præfectos fuisse Angelos. Notus est ille liber apocryphus, quem confutavit S. Hieronymus in Comment. ad vers. 14. c. I. Habacuc, & in quo scriptum erat, *quemdam Angelum nomine Tyri præesse reptilibus, & in hanc similitudinem piscibus quoque, & arboribus, & bestiis universis proprios in custodiam Angelos assignatos*. Sed Hermas quoque in Lib. I. *Pastoris* Visione 4. hæc habet: *Misit Dominus Angelum suum, qui est super bestias, cui nomen Hegrin* &c. Atque hæc eadem opinio invenitur apud Origenem Homil. XIV. in Numeros, ac nonnullis aliis in locis, tum apud Athenagoram *in Legatione pro Christianis* (quem laudat etiam Methodius apud S. Epiphanium

256. Scholion. Locus videretur hic opportunus de debita Angelorum veneratione, atque invocatione pertractandi. Sed cum id accurate, copioseque fieri soleat, ubi agitur de cultu Sanctorum, ideo pauca duntaxat S. Bernardi verba subjicienus Serm. XII. in Psalm. XC. n. 8., ubi expendens ea Davidis verba: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis:* „ Quantam, *inquit*, tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! reverentiam pro præsentia, devotionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia ... Quid retribues Domino pro omnibus, quæ retribuit tibi? Siquidem soli ei honor, & gloria. Quare ei soli? Quia ipse mandavit, & omne datum optimum nonnisi ab illo est. Verumtamen etsi ille mandavit, ipsis quoque, qui & ei ex tanta caritate obediunt, & nobis subveniunt in tanta necessitate, ingratos esse non licet. Simus ergo devoti, simus grati tantis custodibus: redamemus eos, honoremus eos, quantum possumus, quantum debemus; totus tamen ei reddatur & amor, & honor noster, a quo tam ipsis, quam nobis est totum, unde honorare possumus, vel amare; unde amari, honorarive meremur. Neque enim Apostolus, ubi ait: soli Deo honor, & gloria, prophetico credendus est obviare sermoni, qui sibi etiam amicos Dei nimis honorificatos esse testatur. " Quibus, aliisque multis id genus verbis S. Pater mirifice explicat, quomodo Angelos non solum amare, verum etiam honorare debeamus; quin tamen hic lædatur honor ille *latriæ*, quem soli Deo debemus.

257. Hic tamen breviter notandum est, non consuevisse peculiari Angelo Custodi publicum cultum ab Ecclesia concedi, quia, ut observat Guyet *de festis propriis Sanctorum* Lib. 4. c. 5., mortuo illo homine talis cultus cessaret. Celebratur autem Festum omnium Sanctorum Angelorum Custodum, unde in recognitione Breviarii facta jussu Urbani VIII. suppressus fuit titulus: *in festo S. Angeli Custodis*, & positus, qui modo legitur: *in Festo Sanctorum Angelorum Custodum*. Est tamen unicuique consulendum, ut suo Angelo Custodi ex grati animi sensu privatum cultum adhibeat.

CAPUT XVI.

De malis Angelis.

258. Quemadmodum boni Angeli in accepta justitia divinæ Gratiæ ope perseverantes æternæ felicitatis participes facti sunt, a qua nunquam se excidere posse, certo sciunt; ita mali, qui ab eadem justitia, arbitrii libertate male usi exciderunt, æternis suppliciis condemnati fuere. Et quemadmodum primi in bono confirmati sunt, ita alii fuere in malo obdurati (*a*).

259. Quidam putarunt, Angelis post peccatum fuisse aliquod spatium ad pœnitendum relictum, neque eos æternam damnationem subiisse, nisi postquam divina misericordia, & patientia abutentes in peccato pertinaciter perseverarunt. Communiter tamen credunt Theologi, eos statim post lapsum fuisse damnatos. Hinc pervulgata illa S. Jo. Damasceni Lib. *de Fide orthodoxa* cap. 4. sententia: *Quod hominibus mors, hoc Angelis est lapsus; post lapsum enim non est illis pœnitentiæ locus; ut neque post mortem hominibus*. Unde etiam S. Gregorius Papa Lib. IX. *Moralium* cap. 28. id juste cum Angelis actum fuisse dicit, propter eorum excellentiam: *Hominem vero idcirco veniam meruisse, quia per carnale corpus aliquid, quo seipso minor esset, accepit*. Aliæ hujus discriminis ab aliis rationes afferuntur non improbabiles, quamvis hac in re, ut in aliis multis, humiliter adoranda sunt, non curiosius investiganda imperscrutabilis judicia Dei.

260. Angeli autem isti mali communi loquendi usu *Dæmones* appellari solent; quod nomen teste S. Augustino Lib. IX. *de civit. Dei* cap. 19. in sacris litteris nunquam bonis Angelis tribuitur, sed dumtaxat malis. Et ante S. Augustinum Origenes Lib. V. *contra Celsum* n. 5. inquiebat, *Dæmonum nomen nonnisi tribui maleficis illis potestatibus, crassiore corpore solutis, quæ homines in errorem inducunt, aguntque transversos.*

261. Eædem sacræ litteræ multis in locis nobis aliquem exhibent, quasi malorum Angelorum principem, quem Christus Dominus appellat *Diabolum*. Matth. XXV. 41.: *Discedite in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus*. Appellatur item *princeps hujus mundi, princeps tenebrarum, princeps potestatis aeris hujus, Lucifer, Serpens, Belial, Beelzebub, Satan, Draco* &c.; quæ nomina potius malitiam, quam

Hæresi LXIV. num. 21., & apud Photium in *Biblioth.* codic. 234.) tum apud Epiphanium ipsum in Lib. *De mensuris, & ponderibus* c. 22., & apud Theodoretum quæst. 32. in Genesim. Eadem fuit Platonicorum sententia, quam recentiores aliqui Philosophi renovare conati sunt, ut Jo. Bodinus in *Univers. naturæ theatro* Lib. V., & D. Le-Maitre Calvinista in Epist. ad Jacobum Lensant.

(*a*) Voltairius solita sua impudentia antiquissimam, & universalem de malis Angelis opinionem utriusque fœderis libris tam lucalenter, ac tam sæpe inculcatam irridet in sua *Historia philosophiæ*, contendens hanc malorum spirituum opinionem a Zerdustro, Philosophiæ Persicæ conditore primam suam originem traxere. Sed adeo inepta sunt, quæ affert, ut nec confutari mereantur.

quam naturam illius denotant: natura enim malorum Angelorum eadem est, ac bonorum, & pervulgata est, communiterque recepta illa pseudo-Dionysii Areopagitæ sententia (de divinis nominibus capite 4.) *Naturalia in Dæmonibus remanserunt integra* (a).

262. Eos proinde incorporeos esse modo Theologis omnibus est persuasum, quamvis nonnulli ex veteribus Patribus existimaverint, Angelis malis in pœnam suæ rebellionis fuisse tributa corpora quædam aerea, quo possent inferni flammis ardere (b). Imo Græci Concilio Florentino hanc opinionem tueri conati sunt, quam tamen Sanctus Hieronymus in Epist. 124. ad Avitum inter Origenis errores recensebat. Sane Theodoretus in cap. XIII. Isaiæ *Incorporea quidem*, inquit, *Dæmonum natura, ut cum homines seducere solent, peregrinas quasdam illis obstentant figuras*. Multa alia id genus afferre facile esset; sed hæc sufficiant; fere enim omnia in opinione tam veterum, quam recentiorum posita sunt, & admodum pauca undequaque certa.

CAPUT XVII.

De malorum Angelorum pœna.

263. Peccatum Angelorum non una consecuta est pœna. Nam primo justitiam, & gratiam sanctificantem, qua eos exornatos fuisse, imo & in qua eos creatos fuisse supra ostendimus cap. XIII., illico amiserunt.

264. Præterea privati sunt ea beatitudine supernaturali, ad quam ordinati erant, & quam Angeli boni consecuti sunt, intuitiva scilicet visione Dei, quæ pœna est omnium maxima.

265. Tertio, quanquam eorum naturalia dona non fuerint ipsis ablata, vel diminuta, ut commune habet Theologorum effatum post Dionysium vulgo Areopagitam, fuit tamen eorum intellectus obtenebratus, & voluntas in malo obdurata; quod utrumque bene explicat Sanct. Thomas quæst. 64. artic. 1., & 2., & primo quantum ad obtenebrationem intellectus observat, quod:

266. Duplex est cognitio veritatis, altera per naturam, per gratiam altera. Rursus hæc secunda cognitio duplex est: una speculativa tantum, sicuti cum alicui quædam divina secreta revelantur; alia vero affectiva, producens amorem Dei. Harum autem trium cognitionum, prima nec est ablata, nec diminuta, quia consequitur ipsam Angeli naturam, & propter ejusdem naturæ simplicitatem nihil potest ab ea subtrahi, contra ac contingit in homine, qui potest puniri per amputationem manus, vel pedis, vel alterius membri. Cognitio vero, quæ est per gratiam in sola speculatione consistens, non fuit Angelis omnino ablata, sed diminuta; neque enim ipsis revelantur ea omnia, quæ Angeli boni vident in Verbo. Tertia vero cognitione fuerunt Dæmones omnino privati.

267. Hinc Dæmones lumine suo naturali, quod in eis est acutissimum, eadem cognoscunt, quæ Angeli boni, & multo plura quam nos; lumine vero revelationis aliqua cognoscunt, vel mediantibus Angelis bonis, *vel per aliqua temporalia divinæ virtutis effecta*, ut S. Augustinus loquitur (c): cognitione vero cum caritate conjuncta penitus orbati sunt.

268. Quantum vero ad voluntatis indurationem, quemadmodum voluntas bonorum Angelorum confirmata est in bono, ita voluntas Dæmonum obstinata est in malo; ita ut tanquam prorsus erronea explodenda sit Origenis opinio, qui voluntatem Dæmonum in bonum flecti posse statuebat; unde etiam futuram aliquando eorum conversionem, & salutem, male sibi persuadebat.

269. Observat tamen S. Thomas, hujus obstinationis causam non oriri ex gravitate culpæ eorum, sed potius ex conditione naturæ, seu status: *hoc enim est hominibus mors, quod Angelis casus*, ut supra diximus cum S. Jo. Dama-

sce-

(a) Longum, & inutile foret Rabbinorum quorumdam somnia, & chimæras de malorum Angelorum ortu, & natura hic exponere, & refutare. Alii enim volunt, eos natos esse ex commercio eorum principis Sammael cum Eva, antequam Adam eam cognosceret. Alii eos filios Adam esse dixerunt. Alii filios Noemæ sororis Tubalcain. Alii filios Lilith, quam etiam interemptricem infantium esse fingebant. Alii alias nobis venditant nugas; quarum tamen vel ipsos prudentiores inter Rabbinos suppudere cœpit, ut videri potest apud Maimonidem: *De fundamentis Legis* c. 1. Dolendum est, nonnullos etiam inter Christianos commentitiis istis fabellis fuisse deceptos. Sic Lactantius Lib. II. *divin. instit.* c. 14. duplex Dæmoniorum genus confinxit, eorum nempe, qui in cœlis peccarunt; & aliorum, qui ab his procreati fuerunt. Hos secundos vult neque Angelos esse, neque homines, sed mediam quamdam naturam gerere.

(b) S. Augustinus Lib. III. *de Genesi ad litteram* cap. 10. inquiebat: *Si transgressores illi, antequam transgrederentur, cælestia corpora gerebant, neque hoc mirum est, si conversa sunt ex pœna in aeream qualitatem, ut jam possint ab igne, idest ab elementa naturæ superioris aliquid pati* &c.

(c) Lib. IX. *de Civit. Dei* cap. 21., ubi observans, Dæmones aliquo modo cognovisse Christum, ita prosequitur: *Clarum est, quod in eis & tanta scientia erat, & caritas non erat ... Tantum vero eis innotuit, quantum* (Christus) *voluit; tantum autem voluit, quantum oportuit. Sed innotuit, non sicut Angelis sanctis, qui ejus secundum id, quod Dei Verbum est, participata æternitate perfruuntur, sed sicut eis terrendis innotescendum fuit. Innotuit ergo Dæmonibus, non per id, quod est vita æterna, & lumen incommutabile, quod illuminat pios, cui videndo per fidem, quæ in illa est, corda mundantur: sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, & occultissima signa præscientiæ, quæ Angelicis sensibus etiam malignorum spirituum potius, quam infirmitati hominum possent esse conspicua.*

æterno. Et insuper idem S. Doctor hoc observat discrimen inter hominem, & Angelos, quod homo apprehendit mobiliter discurrendo de uno ad aliud, habens viam procedendi ad utrumque oppositorum; unde & voluntas hominis adhæret objecto mobiliter, potens etiam ab eo discedere, & contrario adhærere. Angelus autem apprehendit immobiliter per intellectum, sicut & nos immobiliter apprehendimus prima principia, quorum est intellectus; unde & voluntas Angeli adhæret fixe & immobiliter.

270. Neque in his videtur aliqua esse inter Theologos dissensio; quæ postea non levis est, ubi agitur de pœna ignis inferni. Multi enim veteres hanc pœnam nondum esse Dæmonibus inflictam aperte docere videntur; cui sententiæ nonnulli etiam ex recentioribus, licet non admodum multi, adhærent (*a*); communis enim modo, & constans Theologorum sententia est, Dæmones illico post peccatum fuisse supplicio infernalis ignis punitos. Hæc autem sententia multis gravibusque momentis probatur.

271. Et primo ex locis supra num. 211. allatis ex Epist. secunda Sancti Petri, & ex alia Epist. Canonica Sancti Judæ, ubi recte adnotat Estius eadem ratione sermonem institui de pœnis inflictis Dæmonibus, ac de aliis inflictis nostris protoparentibus post peccatum, ac Sodomitis, atque Gomorrhæis; unde efficitur, supplicia Dæmonibus non solum esse præparata, sed reipsa inflicta, quamadmodum illis reipsa inflicta fuere.

272. Præterea Angeli boni statim habuerunt suæ perseverantiæ mercedem, æternam scilicet beatitudinem, de quo nemo dubitat: videtur ergo ab opposito fuisse etiam malis suæ apostasiæ pœnam illico inflictam, ignem scilicet infernalem.

273. Tertio id etiam evincitur exemplo hominum, quorum animæ, si in lethali culpa decedant, sine dilatione detruduntur in inferorum; sicuti in Concilio Florentino definitum fuit: idem enim judicium, ut inquit S. Thomas quæst. 64. art. 4. ad 3. esse debet de malis animabus, & malis Angelis, sicut idem judicium est de bonis animabus, & de bonis Angelis.

274. Neque demum nostræ sententiæ suffragatores desunt aliqui Sancti Patres, quorum nomine vener. Beda in Comment. ad cap. III. Epist. S. Jacobi de dæmonibus loquens ait: „ Ubicumque vel in aere volitant, vel in terris, aut sub terris vagantur, sive detinentur, suarum secum ferunt tormenta flammarum, instar febricitantis, qui etsi in lectis eburneis, etsi in locis ponatur apricis, fervorem tamen, vel frigus insiti sibi langhoris vitare non potest. Sic ergo Dæmones, etsi in templis colantur auratis, etsi per aera sua discurrant, igne semper ardent gehenuali ". Consentit etiam Prudentius in Hymno I. περὶ στεφάνων de Diabolo inquiens: *Confitens ardere se, nam gehennæ est incola*. Et rursum in *Hamartigenia* de Diabolo inquit: *fumo stipatur & igne*.

275. Alios autem multos Sanctos Patres pro hac nostra sententia allegare non possumus; imo fatendum est, illorum non paucos nobis potius adversari, quos recenset Petavius Lib. III. *de Angelis* cap. 4., & a quorum sententia se minime alienum ostendit, saltem si ita intelligatur: „ Præter visionis beatæ privationem, quæ prima, & sempiterna illorum est pœna, etiam cruciatus aliquos, ac dolores perpeti, sed multo iis acerbiores, sæviores que post judicium esse passuros, ac tum scilicet ignibus adjudicandos esse vel omnes, vel eos saltem, qui nunc libere per aera spatiantur; *de hac enim sententia ita pronunciat:* non video, cur rejici, ac damnari debeat. ".

276. Estius tamen, qui communem Theologorum sententiam ut *valde probabilem* tuetur in Lib. II. *Sentent*. dist. 6. §. 13. putat, sanctorum Patrum testimonia, qui malorum Angelorum damnatione ab extrema judicii die suspendi docent, intelligi, & explicari posse de pœna quadam secundaria, quam subire cogentur post finem mundi, quæque sita est primo in confusione, quam superbissimi illi spiritus patientur in judicio universali, eorum nequitia omnibus gentibus patefacta; secundo in maxima ignominia, & rabie, quando non solum a Deo, & ab Angelis, sed etiam ab hominibus judicabuntur, & condemnabuntur: tertio quia ipsis nocendi potestas anferetur: demum quia omni eo cultu privati erunt, quem malis artibus ab hominibus modo extorquent. Sed hæc a præstantissimo illo Theologo fusius explicata invenientur. Videri etiam poterunt, quæ nos diximus Tom. II. in Tract. de Deo Diss. III. cap. 12. n. 287.

Quæres primo, *quomodo Dæmones possint corporeo inferni igne torqueri?*

277. S. Augustinus hanc quæstionem facile juxta ac tutissime expedivit, dicens, id fieri *miris, sed veris modis* Lib. XXI. *de civ. Dei* cap. 10.

278. Alii contra concipere non valentes, quomodo ignis corporeus in substantiam spiritualem agere possit, negarunt in inferno esse ignem corporeum, & oracula sacrarum Scripturarum, quibus id frequentissime asseritur, in sensu minus proprio intelligenda esse dixerunt (*b*).

279. S. Thomas pro certo habens, Dæmones, &

(*a*) Card. Cajetanus in Comm. ad cap. II. Epist. secundæ S. Petri v. 4. putavit Angelos, qui peccaverunt, dici *servatos*, *seu servandos in judicium*, *quia adhuc non sunt extremæ damnationi subjecti; sed hoc extremo judicio reservatur. Unde & Dominus in Evangelio dicit de igne æterno, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus; & non dicit, qui jam datus est &c.* Feuardentius in scholiis ad cap. 26. Libri V. S. Irenæi idem docet.

(*b*) S. Hieronymus in Epist. CXXIV. ad Avitum re-

& animas incorporeas cruciari igne corporeo, ita rem explicat Lib. IV. *cont. Gentes* cap. 90. Primo monet, non esse putandum, substantias incorporeas ita posse ab igne pati, ut earum natura corrumpatur, alteretur, aut quocumque alio modo transmutetur, sicut corpora nostra corruptibilia patiuntur ab igne. Secundo nec dici posse, eas pati ab igne corporeo afflictionem ratione alicujus contrarietatis, sicuti corpora humana post resurrectionem patientur, quia substantiæ incorporeæ organa sensuum non habent, neque potentiis sensitivis utuntur.

280. His præmissis ita prosequitur: „ Patiuntur igitur ab igne corporeo substantiæ incorporeæ per modum alligationis cujusdam ... & hoc ipsum est eis in afflictionem, quod sciunt rebus infimis alligatos in pœnam “. Fusius hac de re agit S. Doctor in Lib. IV. *Sentent.* Diss. 44. quæst. 3. art. 3. solut. 3., ubi etiam varias aliorum opiniones refert; & concludit, ignem corporeum, inquantum est instrumentum justitiæ divinæ vindicantis, detinere spiritum, & retardare eum ab executione propriæ voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult, & secundum quod vult.

281. Subdit tamen Angelicus in laud. loco Lib. IV. cont. Gentes „ nihil prohibere, quædam etiam, quæ de damnatorum pœnis in Scripturis dicta corporaliter leguntur, spiritualiter accipi, & veluti per similitudinem dicta: sicut dicitur Isaiæ ult. 24.: vermis eorum non morietur. Potest enim per vermem intelligi conscientiæ remorsus, quo etiam impii torquebuntur. Non enim est possibile, quod corporeus vermis spiritualem corrodat substantiam, neque etiam corpora damnatorum, quæ incorruptibilia erunt. Fletus etiam, & stridor dentium in spiritualibus substantiis nonnisi metaphorice intelligi possunt, quamvis in corporibus damnatorum post resurrectionem nihil prohibeat, corporaliter ea intelligi; ita tamen, quod per fletum non intelligatur lacrymarum deductio, quia ab illis corporibus nulla resolutio fieri potest, sed solum dolor cordis, conturbatio oculorum, & capitis prout in fletibus esset solet. “

Quæres secundo, *quonam in loco Dæmones sint?*

282. Resp., quanquam locus Dæmonibus, non minus ac ceteris reprobis a divina justitia destinatus proprie sit infernus, multa tamen esse, quæ nobis persuadent, magnam eorum multitudinem etiam super terram versari. Nam primo Job. capp. I. & II. Satan dicit, *se circuivisse universam terram;* & ut supra num. 261. notavimus, Diabolus dicitur *princeps hujus mundi*, vel princeps *potestatis aeris hujus*.

283. Accedunt etiam sanctorum Patrum testimonia, quorum omnium instar erit S. Hieronymus, qui explicans ea verba S. Pauli Ephes. VI. 12. *Contra spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus*, hanc postremam vocem *in cælestibus* interpretatur de nostra aeris athmosphera, & postea subdit: „ hæc autem omnium doctorum opinio est, quod aer iste, qui cœlum, & terram dividens inane appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus. “ Bene autem dicit S. Hieronymus hanc esse omnium doctorum opinionem, quod facile esset demonstrare, aliorum Patrum testimoniis allatis, quæ videri possunt apud Petavium Lib. III. cap. 4.

284. S. Thomas I. P. quæst. 64. art. 4. ita hanc quæstionem resolvit, „ Dæmonibus duplex locus pœnalis debetur: unus quidem ratione suæ culpæ, & hic est infernus: alius autem ratione exercitationis humanæ, & sic debetur eis caliginosus aer. Procuratio autem salutis humanæ protenditur usque ad diem judicii; unde & usque tunc durat ministerium Angelorum, & exercitatio Dæmonum ... Sed post diem judicii omnes mali, tam homines, quam Angeli in inferno erunt “.

285. Ex quo autem Dæmones nondum sint in inferno, non sequitur, eos gehennæ igne minime torqueri; quemadmodum ex quo Angeli boni sæpius in terris versentur ad nostram custodiam, non infertur, eos beatifica Dei visione non frui; seu quod *secum ferant tormenta flammarum*, ut Beda supra laud. num. 276. inquit (*a*), seu potius quia, ut loquitur S. Thomas I. P. quæst. 64.

dargnit Origenem, quod verum in inferno ignem esse negaverit; quam tamen sententiam nonnullis aliis Patribus placuisse dicit Petrus Daniel Huetius in *Origenianis* Lib. II. Quæst. 11. Eamdem sententiam adoptavit postea Ambrosius Catharinus vir magni ingenii, sed aliquanto liberioris. Ex heterodoxis autem materialem inferni ignem negarunt nonnulli post Calvinum, qui Lib. III. *Institut.* postremo capite, aliisque in locis nomine ignis nil aliud intelligit, quam *internum molæ conscientiæ cruciatum*. Major tamen Acatholicorum pars hac in re nostræ Ecclesiæ consentit, quæ verba Jesu Christi, *Ite in ignem æternum* de vero igne semper intellexit; & quamvis nullam hactenus hac de re habeamus dogmaticam definitionem, *universa tamen consensus Ecclesiæ*, inquit mox laud. Huetius num. 8., *satis ostendit quid utrique tenendum sit*. Nihilominus graves non desunt Theologi, qui id ad fidem minime spectare docent. Vid. Sylvius ad art. 4. quæst. 70. S. Thomæ in Supplem. & Nat. Alexander Dissert. 45. in Sæc. IV. prop. 2. versus finem. Ceterum ignem inferni esse verum, multis, & invictis argumentis ostendit P. Vinc. Patuzzi in Opere *De futuro impiorum statu* Lib. II.

(*d*) Hanc sententiam prorsus improbabilem vocat Estius; tum propter alias rationes, tum etiam quia ubicumque illi sunt, maximos oporteret percipi calores ex præsentia ignis gehennæ, qui ejusdem est naturæ cum igne nostro elementari, præsertim ab iis, quos Dæmones corporaliter obsident, quod cum experientia pugnat. Neque putandum est, hunc calorem a Deo perpetuo miraculo impediri.

64. art. 4. ad 3., „ licet Dæmones actu alligen„ tur gehennali igni, dum sunt in aere isto caliginoso; tamen ex hoc ipso, quod sciant illam „ alligationem sibi deberi, eorum pœna non di„ minuitur. " Quæ autem Dæmones in terris agant, nunc exponemus.

CAPUT XVIII.

De tentationibus Demonum.

286. Sanctus Hieronymus loco mox laud. postquam aerem nostrum plenum esse dixit malignis spiritibus, eos describere pergit, tanquam satellites apostatæ Diaboli, atque asserit: „ Unumquem„ que eorum juxta suam voluntatem diversa mi„ nisteria sortitum esse; quomodo enim in urbi„ bus eos, qui aliquid commisere flagitii, vide„ mus vel bestias alere, vel secare marmora, „ vel mundare spurcitias cloacarum, vel præesse „ gladiatoribus, & fundendo reorum sanguini de„ stinari; ita & Dæmones ex proprii arbitrii li„ bertate insidiarum, fraudum, scelerum atque „ perjurii, & reliquam vitiorum provinciam esse „ sortitos, ut sint rectores tenebrarum harum, „ quia esse lucis principes noluerunt. "

287. Risu autem, aut potius commiseratione digni videntur quidam nostrorum temporum falsi sapientes, qui non aliter volunt nos a timore Dæmonum liberare, quam illorum existentiam, aut saltem operationes negando; cum tamen ab eis nos non liberet, nisi gratia Jesu Christi Salvatoris nostri, in qua sola spem reponere debemus.

288. Tam in veteri, quam in novo testamento plura sunt hujus rei apertissima documenta, ut seductio Evæ, calamitates Job, tentatio etiam Jesu Christi, quam considerans S. Leo Magnus Serm. II. in Quadrag. capit. 3. inquiebat de Diabolo: *Quem enim tentare non audeat, qui nec ab ipso Domino nostro Jesu Christo conatus suæ fraudis abstinuit?* Tentationis etiam internæ exemplum nobis Scriptura sancta suppeditat in mortalium omnium infelicissimo Juda, de quo ait Evangelista Joannes cap. XIII. 2.: *Cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ;* & clarius in Græco fonte: τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα, σ. χ.; *diabolo jam jaculato in cor Judæ Iscariotæ, ut eum traderet.*

289. Infinitus autem plane essem, si omnia afferre vellem, quibus sancti Patres nos de fraudibus Dæmonis admonent, ut ab iis implorata Dei ope caveamus. Varias etiam recensent malorum spirituum apparitiones, quibus sanctos viros fallere, aut terrere sæpius conati sunt. Sufficit hac de re legere vitam S. Antonii Abbatis non ab inficeto, aut nimis credulo aliquo scribillatore, sed a magno Athanasio litteris configuratam; vitam item S. Hilarionis à S. Hieronymo conscriptam Tom. II. Operum.

290. Neque horum argumentorum vim eludunt, qui objiciunt verba Christi Domini Joann. XII. 31. dicentis, *principem hujus mundi*, nempe Diabolum, *ejiciendum foras;* aut alia Apocal. XX., quibus Diabolus *ligatus* dicitur, ut nocere amplius nequeat.

291. Non enim hæc, & alia hujus generis significant, omnem Diabolo ademptam esse nobis nocendi facultatem; sed tantummodo eamdem per Jesu Christi passionem esse admodum diminutam, seu ut inquit Sanct. Augustinus Lib. XX. *de Civ.* cap. 9., *non permitti exercere totam tentationem, quam potest* (a), nobisque ejus gratia esse arma suppeditata, quibus possumus *stare adversus insidias Diaboli*, ut loquitur Apostolus Ephes. VI. 11. Si enim nullam amplius haberet nocendi facultatem, ut quid sacræ Litteræ tam frequenter nos monerent, ut vigilemus, *quia adversarius noster Diabolus quasi leo rugiens circuit quærens quem devoret* (Epist. 1. S. Petri V. 8.), *ut sumamus scutum Fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere* (Ephes. VI. 16.)? Quibus sacrarum Litterarum oraculis concinunt sancti Patres, perpetuo nos hortantes, ut à Diaboli insidiis caveamus; quæ sanctorum Patrum exhortationes supervacaneæ omnino forent, si Diabolus ita nunc ligatus esset, ut nec tentare, nec nocere amplius posset. Legi merentur inter ceteros S. Joann. Chrysostomus Hom. *de Diabolo tentatore* Tom. II., Sermo XXVII. S. Leonis Papæ, & Sermo Sancti Cypriani *de zelo, & livore.*

292. Hinc est etiam, quod aliqui sancti Patres dicunt, Dæmonem *illabi in mentes hominum, malas cogitationes immittere, atque ipsa corda nostra incendere.* Imo S. Petrus Act. V. Ananiam objurgans ex textu Græco eadem phrasi usus est, inquiens: διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου: *propter quid implevit Satanas cor tuum?* Ita hunc textum legerunt quidam Patres Latini, ut Hieronymus, Fulgentius, & Beda.

293. Hæc autem non ita intelligenda sunt, quasi Dæmones nos ad consentiendum tentationibus insuperabili vi adigant: sed, ut interpretatur S. Thomas I. P. quæst. CXI. art. 2. ad 2. dicitur Diabolus *incensor cogitationum*, inquantum incitat

(a) *Dicet aliquis: si Dæmon alligatus est, quare adhuc tantum prævalet? Verum est, fratres, multum prævalet, sed tepidis, & negligentibus, & Deum in veritate non timentibus dominatur. Alligatus est enim tamquam innexus canis catenis; & neminem potest mordere, nisi eum, qui se ad illum ultro mortifera securitate conjunxerit.* Ita Cæsarius Arelat., vel quilibet alius, Serm. XXXVII. inter S. Augustini Tom. V. in appendice.

tat ad cogitandum, vel ad appetendum cogitata, per modum persuadentis, vel passionem concitantis (*a*).

294. Sed aliqui curiosius inquirunt, eccur Deus permittat Diabolo ita homines divexare? Quibus breviter respondet S. Ambros. Lib. IV. in Luc. *ut boni probentur, improbi puniantur*. Nos certe omnibus Dæmonis conatibus gratia Dei adjuti semper resistere possumus: ut enim dicit Apostolus Epistol. I. ad Corinth. X. 13. *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis*. Sed vigilantia opus est, humilitate, oratione, magnaque in Deum adjutorem nostrum fiducia; neque enim facile semper est hujus inimici nostri dolos ac fallacias detegere, atque eludere, præcipue quando se transfigurat in Angelum lucis; quam Dæmonum artem nobis admodum noxiam esse, bene observabat S. Augustinus Lib. XIX. *de Civ. Dei* capit. 9. ac concludebat: „ Magnam Dei misericordiam necessariam „ esse, ne quisquam cum bonos Angelos amicos „ se habere putat, habeat malos Dæmones ami- „ cos fictos, eosque tanto nocentiores, quanto a- „ stutiores, ac fallaciores patiatur inimicos “.

CAPUT XIX.

Nullis satis firmis argumentis asseritur, singulos Dæmones ad homines tentandos esse deputatos.

295. Non defuerunt, qui contrarium sentirent. Et prima hujus opinionis origo invenitur apud Hermam, qui sæculo I. vixit Apostolis coævus. Is enim in *Pastore* Lib. II. mandato 6. ab Angelo se didicisse asserit, *duos esse genios cum homine, unum æquitatis, & unum iniquitatis*.

296. Hæc autem Hermæ opinio ab aliquibus veteribus Ecclesiæ Patribus adoptata fuit, nempe ab Origene pluribus in locis (Lib. III. *de principiis* cap. 2., Hom. XII. XIII. & XXXV. in Lucam &c.), a Cassiano (Collat. VIII. cap. 17., & Collat. XIII. cap. 12.), ab Auctore operis imperfecti in Matth. (Hom. V.), a Tertulliano (*de Anima* capit. 39. & 57.), a Lactantio (Lib. II. *Divinarum Institut.* c. 15.), a S. Basilio (super cap. III. Isaiæ), a S. Jo. Chrysost. (Hom. III. in Epist. ad Colossenses).

297. Similia etiam inveniuntur in Epist. S. Barnabæ, quæ quanquam non sit hujus Apostoli fœtus, antiquissima tamen est, & non levis auctoritatis. Jam vero num. 18. hæc in ea leguntur: „ Duæ sunt viæ doctrinæ, ac potestatis, una lu- „ cis, altera tenebrarum: differentia vero multa „ duarum viarum; non siquidem præpositi sunt „ lucis consiliatores Angeli Dei, alteri vero An- „ geli Satanæ. *Etiam S. Gregorius Nyssen.* (*in* „ Mystica interpretatione vitæ Moysis) Est ser- „ mo, *inquit*, ex majorum traditione fidem sibi „ vendicans, qui dicit .... Deum Angelum quem- „ dam ex iis, qui naturam corporis expertem sor- „ titi sunt, adhibuisse ad uniuscujusque vitæ tu- „ telam, ac præsidium; at ex adverso naturæ „ corruptorem pari machinatione contra niti, & „ pravo quodam, ac malefico adjuncto dæmone „ humanæ vitæ perniciem afferre “.

298. Addi etiam solent traditiones Chaldæorum, Hebræorum, ac Mahumedanorum; quin & gentilium Philosophorum, quæ videntur ex vera Religione dimanare, non secus ac traditio de bonis Angelis custodiæ hominum destinatis.

299. Hæc quidem erudite colliguntur ab hujus sententiæ patronis, qui tamen fateri coguntur, se perspicuis sacr. Litterarum testimoniis esse destitutos; quæ enim afferri possunt, probant duntaxat, Dæmones pro sua malitia hominibus perpetuo insidiari, non autem unicuique hominum aliquem individuum comitem adesse malum Angelum, aut genium (*b*).

300. Traditio autem vetus, cui potissimum inniti videtur adversa sententia, neque universalis est, nec admodum firma. Non universalis, quia exceptis paucis illis Auctoribus supra allegatis, alii Patres graviores omnino sileot, apud quos tamen frequentissima est custodiæ bonorum Angelorum mentio. Non admodum firma, quia illi pauci, qui aliis silentibus opponuntur, non magnæ sunt in Ecclesia auctoritatis; quod, ut appareat, breviter examinemus singulos.

301. Hermæ testimonium, si quidquam valeret, nimium probaret, scilicet hanc doctrinam de duobus contrariis geniis, qui singulis hominibus ad-

(a) Vide, quæ supra diximus capit. IX. in respon. ad ob. 2. n. 147. Neque vero huic doctrinæ contrarius esse potest Canon ille, quem ex Concilio Ephesino recitat S. Gregorius Papa lib. 8. epist. 20. ad Eulogium: *de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, & quod Diabolus in cor hominis non ingrediatur, & si quis hæc dixisset, anathema esset*. Obscura sunt hæc verba, & crucem eruditis figunt; sed doctissimus P. Mich. Le-Quien in notis ad Librum S. Jo. Damasceni *de hæresibus* n. 80. perspicue ostendit, canone illo fuisse condemnatum errorem Messalianorum, qui *duas in quolibet homine animas ponebant, communem unam, cœlestem alteram, qua per peccatum exclusa mortuus homo censeretur: insuper Diabolum cum homine peccatore ἐνιδῶς consubstantialiter conjungi, nec ulla Baptismi, alteriusque sacramenti virtute abigi, nisi per orationem*. Verum de tentationibus Dæmonum copiose agit S. Thomas I. P. Qu. 114.

(*b*) P. Laur. Berti Lib. V. *de Theol. Discipl.* c. 8. putat quidem probabilius, cuilibet homini ut bonum Angelum, ita malum genium adstare; vult tamen hunc malum genium non a Deo, sed a Beelzebub principe Dæmoniorum destinari. Hanc autem suam opinionem non aliis Scripturæ sacræ testimoniis suffulcit, quam iis, quæ nos supra num. 287. attulimus, ad probandum, homines a Dæmonibus tentari, quibus certe peculiaris unicuique mali genii deputatio probari nullatenus potest.

adsient, pertinere ad fidem. Ita enim Angelus alloquitur Hermam: *Audi nunc primum de fide: duo sunt genii* &c. Sed ulterius notum est eruditis, non admodum gravem esse Libri *Pastoris* auctoritatem, quem Gelasius Papa inter apocryphos rejecit; unde etiam Joan. Bapt. Cotelerius, qui alioquin ejus Libri contra aliquos criticos vindicias egit, hanc Hermæ sententiam non magni facere videtur, hoc uno contentus, quod eam distare asserat ab errore alterius Hermæ, & Messalianorum affirmantium, unicuique hominum statim ab ortu comitem ac incolam adesse Dæmonem, qui ad malum cogat (*a*).

302. Origenes vero, & Cassianus, qui ob alios errores notati fuerunt, nullum pondus auctoritati Hermæ addere possunt, nisi & ipsi hac in parte graviorum Scriptorum auctoritate fulciantur; quod falsum esse existimo (*b*). Idemque fere dicendum de aliis nonnullis, ac præcipue de Auctore *Operis imperf. in Matth.*, quod opus perperam olim fuit S. Jo. Chrysostomo tributum, cum propter multos errores esset tanto Ecclesiæ Doctore prorsus indignum. Et si ei fides adhibeatur, oportebit etiam credere, quod *quamdiu est circa nos Angelus bonus, nunquam nos in tentationem potest impellere Angelus malus*, quasi scilicet debeat Angelus bonus a nobis aliquando recedere, ut locum nos tentandi Angelo malo relinquat. Quod quamvis de peccatoribus verum esse possit, de justis tamen id suspicari nefas esset.

303. Locus ex Epistola, quæ S. Barnabæ tribuitur, potest commode explicari de insidiis Dæmonum, quibus conantur nos a recta lucis via deducere, & pertrahere in viam tenebrarum, quibus ipsi præsunt: neque in allatis verbis quidquam apparet, quo denotetur, genium malum cuilibet homini esse deputatum.

304. Quod si Origenes Lib. III. *de principiis* cap. 2. hæc Barnabæ verba ad suam opinionem de malo genio cuilibet homini assistente confirmandam allegat, id facit interpretando sensum S. Barnabæ, in quo ex suæ opinionis præjudicio decipi potuit.

305. Non facile etiam concesserim, Tertullianum in Libro *de Anima* contrariæ sententiæ patrocinari. Nam in capit. 39. hæc habet verba: „ Cui enim hominum non adhærebit spiritus nequam, ab ipsa etiam janua nativitatis animas aucupabundus, vel qua invitatus tota illa puerperii superstitione? Ita omnes idololatria obstetrice nascuntur, dum ipsi adhuc uteri infulis apud idola confectis redimiti genimina sua Dæmoniorum candidata profitentur “. Ubi cæcus est, qui non videat, non agere hic Tertullianum de malo genio singulis hominibus assignato, sed de vanis superstitionibus, quibus, ut S. Augustinus refert, Lib. VI. *de civ. Dei* cap. 21. Gentiles innumeros Deos, Deasque multas in puerperio advocabant; ut proinde merito dicat, spiritum nequam his superstitionibus invitatum ab ipsa janua nativitatis pueris Gentilium adhærere.

306. In cap. autem 57. primo dicit, *nullum pene hominem carere Dæmonio;* quæ particula *pene* non favet contrariæ sententiæ patronis. Deinde ibi etiam loquitur de superstitionibus idololatricis: agit enim de variis magiæ speciebus, quibus mali Angeli homines decipiebant; homines, inquam, non quoscumque, sed ipsorum cultui deditos.

307. Lactantium similiter immerito patronum faciunt sententiæ genii mali cuilibet homini assistentis; nam in loco objecto fabulam illam narrat, quæ nonnullis veterum placuit, scilicet Angelos custodiæ hominum a Deo destinatos fuisse *mulierum congressibus inquinatos*, & ex Angelis Dei fuisse factos ministros, ac satellites Diaboli; illos autem, qui ab istis Angelis procreati fuerunt, *neque Angelos esse, neque homines, sed tertiam quamdam naturam gerere*, atque hos esse Dæmones terrestres, malorum omnium auctores, *quorum idem Diabolus est princeps; & cum sint perditores hominum, custodes tamen se videri volunt, ut ipsi colantur, & Deus non colatur*. Ac demum ita concludit: „ Hi spiritus contaminati, ac perditi per omnem terram vagantur, & solatium perditionis suæ perdendis hominibus operantur: itaque omnia insidiis, fraudibus, dolis, erroribus complent; adhærent enim singulis hominibus, & omnes ostiatim domos occupant, ac sibi geniorum nomen assumunt “. Quibus postremis verbis communem sanct. Patrum doctrinam sequitur de artibus, quibus Dæmones hominum bono insidiantur. Dicit autem, eos *adhærere singulis hominibus*, non quasi singuli adhæreant singulis, sed quia nemo est ab eorum tentationibus immunis. Quæ autem Lactantius de Angelorum commercio cum mulieribus, ac de eorum generationibus fabulatur, inter a-

(*a*) Si de auctoritate Libri *Pastoris* Hermæ date opera dicere vellemus, in nimis multam rerum farraginem ingredi oporteret. Sed præter Historicos, & Criticos legendam consulimus dissertationem Abb. Duguet (Tomo I. *Des Confer. Eccles.*), qui auctorem *Pastoris* putat diversum esse ab illo Herma, cujus meminit S. Paulus ad Rom. XVI. 14. & nonnisi Sæc. II. post natam Montanistarum hæresim floruisse, ac denique in magno pretio habendum non esse, quamquam nonnulli ejus auctoritatem nimium extollere consti sint. Vid. etiam Natalis Alexander *in Hist. Ecclesiast.* Sæc. I. cap. 12. art. 9. ubi laud. libri αὐθεντίαν atque auctoritatem vindicat.

(*b*) Celebris Petrus Ciacconius in suis *Observationibus in Jo. Cassianum* hanc de duobus geniis doctrinam e Cassiano adoptatam non dubitavit *falsam* appellare, *nisi forte figurate mali Angeli nomine, qui nobis cohæret, fomes ipse intelligatur peccati, qui ex mali Angeli suggestione traxit originem*. Vid. in fine edit. Roman. anno 1588. in 8.

alios ipsius errores non paucos numerari debent.

308. Unum restat testimonium S. Gregorii Nysseni, cujus certe magna est in Ecclesia auctoritas, & eo gravior, quo, in laud. testimonio majorum traditionem allegat. Ejus tamen verba possunt haud incommode ita explicari, quod princeps Dæmoniorum conatibus bonorum Angelorum contranitatur tentando homines pluribus modis: fortasse etiam certos aliquos malos genios aliquibus hominibus tentandis destinando, non autem singulos singulis. Profecto si in hoc postremo sensu intelligendus esset, non apparet, undenam traditio illa desumpta esset; cum præter Hermam, Origenem, & Cassianum, nemo alius veterum perspicuam hujus rei mentionem faciat (a).

309. De traditionibus demum Chaldaicis, Judaicis, atque Ethnicorum parum solliciti sumus, cum neminem lateat, eas ut plurimum fabulis, atque erroribus scatere. Eas recepimus, ubi de Angelis bonis ad custodiam hominum destinatis sermo erat, quia sacris Litteris, sanctisque Patribus consentiunt; eosdem autem repudiare debemus, quando aut tutissimis nostræ sanctæ Religionis oraculis aperte repugnant: aut saltem eorum auctoritate minime fulciuntur. Et de hac quæstione, quæ salva fide inter Theologos agitatur, satis.

CAPUT XX.

De Dæmonibus hominum corpora obsidentibus, & possidentibus (b).

310. Si quid est in religione nostra perniciosis abusibus obnoxium, certe hæc doctrina est de Dæmonibus corpora hominum obsidentibus & possidentibus. Multorum enim ignorantia, superstitione, ac malitia persæpe fit, ut Dæmoniacorum numerus temere & falso augeatur, multique pro Dæmoniacis ex levibus conjecturis imperite habeantur, unde plurima oriuntur mala. Non ideo tamen eorum existentia neganda est, quam sacræ Litteræ, & constans atque universalis sanctorum Patrum traditio aperte nobis ostendunt. Imo id eo magis hac nostra ætate necessarium videtur, quo increduli his veritatibus labefactatis ad ipsa sanctissimæ nostræ religionis fundamenta convellenda viam sibi sternere studiosius nituntur (c). Dabimus igitur operam, ut duo impræsentiarum demonstremus, primo, corpora hominum posse Deo permittente a Dæmonibus obsideri: secundo, id reipsa nonnunquam factum esse; quamquam facile aures iis omnibus præberi non debeant, qui se a Dæmone obsessos, aut decepti credunt, aut simulate fingunt.

311. Sed primo, quid nomine *obsessorum*, *possessorum*, seu *dæmoniacorum* proprie intelligatur, exponendum est. Eos nempe intelligimus, quos cacodæmon invadit, eorumque corporibus insidet, eadem movens, variisque modis pro concessa sibi a Deo potestate vexat. Non quidem quasi Dæmon animæ vices gerat, ut duæ sint in homine *obsesso* naturæ, sed duntaxat ut Dæmon obsessi corporis membra pro suo libitu moveat. In animam vero obsessi Dæmon directe agere non potest, quia, ut docet S. Thomas I. P. q. CXI. art. 2. solus Deus potest voluntatem interius immutare efficaciter; potest tamen *indirecte* immutando imaginem, vel sensum, ut docet idem S. Thomas art. 2. & 3.

312. Ita presse nunc sumimus *obsessorum*, seu *Dæmoniacorum* vocabula, nam a veteribus Patribus *obsessi* quandoque vocati sunt homines non baptizati, quia erant propter peccatum originale sub Diaboli captivitate, unde etiam exorcismorum usus obtinuit in Sacramento Baptismi conferendo. Imo vocem *energumeni* multo latiore sensu olim fuisse usurpatam ad peccatores designandos, constat ex Dionysio vulgo Areopagita *de Eccl. Hier.* cap. 3. ubi energumenos eos dicit, qui *contrariis illecebris*, *perturbationibusque sunt implicati* (d).

PRO-

(a) In eodem opere narrat S. Gregorius Nyssenus, Moysem quando ex Nilo extractus fuit, a nulla femina lac sugere voluisse, donec ejus mater adducta fuit, cui propterea educandus tradi debuit; quod tamen neque ex Sacris litteris, neque ex probata traditione derivatum est.

(b) „ Non distinguimus inter *obsessos*, & *possessos*, quod quidam faciunt; quasi plus aliquid sit „ *possessum esse* a Dæmone, quam *obsessum*. Nam „ Scriptura quidem neutrum habet vocabulum. Patres „ autem utrolibet indifferenter utuntur. Iidem vocantur etiam græco vocabulo *energumeni*, quasi *inoperati*, id est ab inoperante spiritu acti. Verba sunt Guil. Estii in II. *Sent.* Dist. 8. §. 11.

(c) Vanus esset labor, omnia illorum nomina recensere, qui veros Dæmoniacos esse negarunt, & omnia, quæ in Sacris Litteris cum veteris, tum novi Testamenti de iis leguntur, metaphorice esse intelligenda contendunt, quasi scilicet sacri Scriptores sese accommodaverint falsæ Judæorum opinioni, qui, ut scribit Thomas Hobbesius in *Leviathan* cap. 40. *bonum singulare*, & *excellens omne pro spiritu Dei*, & *malum omne egregium Dæmonium*, & *cacodæmonem vocarunt*. *Dæmoniacos ergo dixerunt illos*, *quos nos furiosos*, *insanos*, *lunaticos*, *vel epilepticos*, *atque etiam illos*, *qui eo loquebantur*, *quæ intelligi non poterant*. *Etiam hominem immundum habere dicebant spiritum immundum*, & *hominem mutum habere in se Dæmonium mutum*. Ita hic impius, non solum malorum, sed bonorum etiam Angelorum contemptor.

(d) Quæ verba Dionysii ita Maximus commentatur: *Noto*, *eum in numerum Energumenorum adscribere etiam eos*, *qui corporis illecebris sine animi mutatione*, & *pœnitentia adhærent*, *velut scortatores*, *studiosos spectaculorum*, & *eos*, *qui similia tractant*. Videri potest Gabr. Albaspinæus de *Eucharistia* Lib. I. cap. 15.

PROPOSITIO L.

Possunt Dæmones, Deo permittente, obsidere, & possidere hominum corpora.

313. Apparet primo, attenta Dæmonum natura incorporea, atque hominibus superiore, fieri posse, ut hominum corpora intime pervadant, eaque pro concessa sibi a Deo potestate moveant, variisque modis eorumdem organa agitent, ut inde quædam actiones oriantur, animæ imperio quasi suspenso, & impedito. Hujus rei exemplum habemus in phreneticis, qui admodum similes dæmoniacis aliquando sunt, & ita quidem, ut facile contingat, eosdem pro dæmoniacis haberi; quamobrem non parva diligentia opus est ad eos distinguendos.

314. Quod autem Deus pro inscrutabili judiciorum suorum abysso permittere Diabolo possit, ut corpora hominum invadat, & possideat, manifeste patet ex eo, quod, ut supra demonstratum est, permittat eidem insidiari animabus nostris, ut eas mille nocendi artibus ad peccatum alliciat: ergo multo magis Dæmoni permittere poterit, ut corporibus insidietur, eaque penetrando occupet, variisque modis divexet, transferat de loco in locum, organa loquendi, videndi, & audiendi moveat, vel impediat, eadem incurvet, ut cœlum videre nequeant, in ignem, vel aquam projiciat, aliaque id genus efficiat, quorum exempla nobis experientia quotidiana, imo & Evangelium ipsum suppeditant. Sed de potentia Angelorum in corpora vid. S. Thomas I. P. q. 110. art. 3.

315. Præterea aliquas sancti Patres rationes afferunt, propter quas divinam bonitatem minime hæc permissio dedeceat. Prima est illa S. Ambrosii Lib. VI. in Lucam, *ut boni probentur, improbi puniantur*. Altera, ut homines ex iis malis, quæ inimicus Diabolus infert corpori, discant ea multo majora timere, quæ animæ inferre conatur. Tertia, ut crudelitas, ac rabies Dæmonum contra nos cognoscantur, & ex altera parte, quanta sit erga nos Dei benignitas, & misericordia, appareat: *Utrumque*, inquit S. Jo. Chrysostomus (Hom. I. *de Dæmonibus* num. 6. Tom. II.) *in his Dæmoniacis cernere licet, & Dei benignitatem, & Dæmonum improbitatem*. Quartam affert Cassianus Collat. VII. cap. 28. *ut discedentes ex hoc mundo vel purgatiores ad vitam aliam transferantur, vel pœna leviore plectantur*. Demum, ut virtus Jesu Christi Domini nostri, qui vincit Diabolum, magis eluceat; quamobrem Tertullianus in *Apologet.* cap. 23. aliique veteres veritatem religionis Christianæ ex liberatione Dæmoniacorum demonstrabant (a).

316. Obj. primo. Dæmonum, utpote substantiarum spiritualium nulla est, aut esse potest nostra corpora invadendi, atque movendi naturalis potestas: ergo saltem naturaliter hæc obsessio, vel possessio possibilis non est.

317. Resp., quanquam non constet, quousque se extendat Angelorum tam bonorum, quam malorum potestas, certum tamen videri, posse eos nedum nostra corpora, sed etiam alia multo majora movere; neque enim vocarentur mali Angeli *principatus, & potestates, ac mundi rectores* Ephes. VI. 12., si nullam haberent hujus mundi corpora movendi vim. Nota pariter ex sacris Litteris sunt mala, & damna, quæ Satan intulit Job, primum quidem destructis illius bonis, atque interemptis filiis, post autem percusso ipso corpore Job *ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem capitis* Job I., & II. Nonne Diabolus transtulit Salvatorem nostrum Jesum Christum super pinnaculum Templi, & deinde in montem excelsum valde? Matth. IV. Nemo autem ex nobis quærat, qua ratione spiritus moveat corpora; quanquam enim hoc ignoratur, non ignoratur tamen, hanc illi virtutem esse a Deo collatam.

318. Quod si aliquis pervicaciter contenderet, hanc vim Dæmonibus naturaliter non inesse, adhuc tamen possent corpora hominum invadere, possidere, ac movere, Deo ita volente. Et si etiam hæc dæmonum possessio miraculosa dici deberet, non propterea impossibilis foret, nisi apud eos, qui miracula fieri posse negant, quorum error alibi explosus fuit. Probabilius tamen videtur, ac pene certum, hanc vim Dæmonibus naturaliter inesse, ut sola Dei permissione indigeant eam exercendi. Dici autem debet supernaturalis expulsio Dæmonum ab obsessis corporibus, quia non naturæ aliqua vi, sed Dei ipsius potentia Ecclesia precibus, atque Exorcismis impetrata fit. Sic etiam morbi naturæ defectu nos infestant, nec miraculosi sunt; sed quandoque per vera miracula Sanctorum intercessione sanantur (b).

319. Dices, Si Deus hanc virtutem Dæmonibus tribueret, aut saltem eosdem illa uti permitteret, videretur simul cum iisdem conspirare ad damna hominibus inferenda, quod majestate, & bonitate Divinæ indignum prorsus est.

320. Resp. Deum uti Angelis malis, tanquam suæ

(a) S. Jo. Chrysostomus cum Stagirium nobilem Ascetam a Dæmonio correptum, ac dire vexatum præsens consolari non posset, tres ad eum libros misit, in quibus mirabili sua eloquentia Monachum tristitia absorptum, ac pene in desperationem actum consolatus est, ostendens quot, & quanta bona Deus opt. max. ex hoc gravissimo ejus infortunio eliceret.

(b) Benedictus XIV. Lib. IV. *De Servorum Dei beatif. & Beat. Canoniz.* P. I. cap. 29. docet expulsionem Dæmonum non esse miraculosam, quando ab Exorcista fit potestate ordinis; aliter sequeretur, omnes Exorcistas miracula facere; bene vero quando fit, non virtute ordinis sacri, sed alia ratione, per imperium, per orationes, per intercessionem Sanctorum, per contactum sacr. Reliquiarum &c.

suæ justitiæ ministris, ad nos puniendos, vel probandos; quod supremum ipsius dominium super omnes creaturas demonstrat; eoque magis, quia, ut sæpe loquitur S. Augustinus, Dæmones non possunt in nos sævire, quantum volunt, sed solum quantum vult, vel permittit Deus.

521. Obj. secundo. Homo dæmoniacus duabus quasi animabus instructus erit; vel saltem non habebit suarum actionum principia, quod Manichæismum sapit.

522. Resp., non esse in dæmoniacis duas animas, alteram bonam, malam alterum, ut Manichæi delirabant; esse quidem duo principia motuum corporalium, alterum voluntarium, & liberum, alterum necessarium, & cogens. Motus, qui ab hoc secundo principio quandoque procedunt, non sunt libari, adeoque nec meriti capaces, nisi quatenus homo, qui eos invitus, & coactus patitur, se voluntati divinæ humiliter, ut par est, subjiciam, eos æquo animo sustinet, ut in morbis, aliisque corporis afflictionibus necessariis contingit. Voluntas autam obsessi semper libera manet, neque in eam Dæmon directe agere potest; unde etiam Deus permittens Satanæ, ut totum corpus Job percuteret, jussit illi, ut animam ipsius servaret Job II. 6. Hæc autem doctrina a Manichæorum deliriis quamlongissime abest.

523. Obj. tertio. Non solum homines improbi, sed etiam innocentes, & pii sæpius a Dæmone correpti, & vexati dicuntur; imo quandoque ipsi parvuli, si enim credimus S. Hieronymo in Epist. 39. ad Paulam super obitu Blæsillæ ejus filiæ num. 2. *sæpe bimuli, trimulique, & ubera materna lactentes a Dæmonio corripiuntur*. Hoc autem prorsus incredibile videtur, cum tales pueri rationis usu carentes neque puniri, neque probari possint: potius itaque credendum est, eos naturalibus morbis affligi, quam a Dæmone vexari. Quod si hoc verum est in pueris, poterit etiam dici de adultis (a).

524. Resp. primo, eadem ratione quæri posse, cur Deus illos innocentes infantes naturalibus morbis tam dire conflictari permittat, quibus nec puniri possunt, nec probari. Secundo, & adversarii, & nos debemus cum laud. S. Hieronymo illud S. Pauli repetere: „ O profundum divitiarum „ sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia „ sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! „ Bonus est Deus, & omnia, quæ bonus facit, „ bona sint necesse est. " Ut refertur Joann. IX. 2. & seq. cum Discipuli vidissent hominem cæcum, interrogaverunt Christum Dominum: „ quis „ peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: neque hic peccavit, „ neque parentes ejus, sed ut manifestentur ope- „ ra Dei in illo. " Ita dicere possumus; & nos aliquando pueros a Dæmonibus vexari, *ut manifestentur opera Dei in illis*. Reipsa Christus Dominus Matth. XII. 28. Pharisæos ita convincebat: *Si in spiritu Dei ejicio Dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*; & Marci XVI. 17. suis Discipulis inter alia potestatem contulit, in nomine ipsius ejiciendi Dæmonia, ut ita Evangelium propagaretur.

PROPOSITIO II.

Ex sacris novi Testamenti Libris; atque ex probatis Auctoribus evincitur, reipsa extitisse plures Dæmoniacos, seu possessos a Dæmone.

525. Taceo de Saule, quem *Spiritus malus exagitabat* Lib. I. Reg. XVI., de Sara Ragualis filia, a qua Raphael Angelus Dæmonium ejecit Tobiæ VIII.; quia ista veteris testamenti exempla longioribus disquisitionibus obnoxia sunt, & brevitatis gratia me statim confero ad obsessos a Christo Domino liberatos, quos Evangelica nobis exhibet historia.

526. Inepte autem ab aliquibus hæc omnia de curatione morborum naturalium explicantur, non autem de vera expulsione Dæmonum a corporibus obsessis. Inepte inquam; sacri enim Scriptores nimis aperte testantur, Christum præcepisse *spiritui immundo*, ut exiret Marci IX. 24. ejecisse a Maria Magdalena *septem Dæmonia* Marci XVI. 9. & Lucæ VIII., 2. & de puero lunatico præcipiente Jesu *exiisse Dæmonium*, & curatum fuisse in illa hora Matth. XVII. 17. describunt denique mirabilem illam curationem energumeni, qui habitabat in monumentis, & a quo Christus Jesus ejecit *Dæmonia multa*. Hæc autem rogabant Jesum, *ne imperaret illis, ut in abyssum irent;* sed

(a) Plerique veteres Patres putarunt, Dæmonibus a Deo non permitti intrare in corpora hominum, nisi in pœnam peccatorum. S. Augustinus Lib. V. *de Civit. Dei* cap. 32. *Dæmones*, inquit, *nisi eos, quos fallendo deceperint, possidere non possunt*. Hujus etiam rei plura exhibentur exempla, ut Montani, quem scribit antiquus auctor apud Eusebium Lib. V. *Histor. Eccl.* c. 16. *immodica primi loci cupiditate captum... aditum in se adversario spiritui præbuisse, & Dæmone repletum, subito quodam furore, ac mentis excessu concuti cœpisse*. Tertullianus autem *de spectaculis* cap. 26. mulierem quamdam narrat *adiisse spectaculum, & inde cum Dæmone rediisse*; Dæmonem autem increpatum, quod ausus esset fidelem ingredi, respondisse, se fecisse justissime: *in meo enim*, inquiebat, *eam inveni*. Alia plura id genus afferri possent; sed fatendum est, Deum ex inscrutabili judiciorum suorum abysso quandoque permittere, ut etiam innocentes, ac pii a Dæmonio contubernali vexentur. Nam idem Sanctus Augustinus Lib. XXII. *de Civit. Dei* cap. 22. hæc habet: *Contra milleformes dæmonum incursus quis innocentiæ suæ fidit? Quandoquidem ne quis fideret, etiam parvulos baptizatos, quibus certe nihil est innocentius, aliquando sic vexant, ut in eis maxime Deo sinente ista monstretur hujus vitæ flenda calamitas, & alterius desideranda felicitas.*

sed potius permitteret eis in porcos ingredi, qui illic erant; atque ita factum reipsa est: *exierunt ergo Dæmonia ab homine & intraverunt in porcos, qui postea se præcipitaverunt in stagnum* Luc. VIII. Possuntne hæc omnia metaphorica de sanationibus ægrotorum intelligi? Metaphoricene intelligentur etiam illa: *Exibant autem Dæmonia a multis clamantia, & dicentia, quia tu es Filius Dei, & increpans non sinebat ea loqui?* Lucæ IV. 41. Alia id genus bene multa in Evangelio leguntur, quæ nulla machinarum vi possunt ad curationes morborum pertrahi.

327. Neque prætermittenda injusta illa, æque insulsa Pharisæorum calumnia, quod Jesus in Beelzebub principe Dæmoniorum Dæmonia ejiceret; quæ calumnia licet inepta, certo tamen supponit, Christum reipsa Dæmonia ejecisse. Christus autem hanc putidam calumniam a se repellens ex hac ipsa potestate ejiciendi Dæmonia Divinam suam missionem invicte ostendebat, dicens: *Si ego in spiritu Dei ejicio Dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*: Matth. XII. 28. & seq.

328. Frustra autem sunt, qui hanc potestatem obsidendi corpora Dæmonibus ademptam esse volunt post Christi passionem. Frustra inquam; Christus enim inter alia, quæ suis discipulis, eorumque successoribus dona promisit Mar. XVI. 17. hoc etiam ponit: *In nomine meo Dæmonia ejicient*, quod manifeste indicat, etiam post ejus ascensionem ad cœlum futuros Dæmoniacos, sicut reipsa fuerunt.

329. Nam similes liberationes Dæmoniacorum ab Apostolis factas Scriptura Sacra recenset. Actor. V. 16. Petrus dicitur curasse vexatos a spiritibus immundis; & Pauli sudaria, & semicinctia spiritus nequam expellebant Actor. XIX. 12. ubi etiam narratur, id tentatum fuisse a quibusdam Judæis exorcistis, & quidem *in nomine Domini Jesu, quem Paulus prædicabat*; respondisse autem spiritum nequam: *Jesum novi, & Paulum scio; vos autem qui estis?* Atque additur, quod *insiliens in eos homo, in quo erat Dæmonium pessimum .... invaluit contra eos; ita ut nudi, & vulnerati effugerent*.

330. Eamdem auctoritatem expellendi a corporibus Dæmonia viguisse postea in Ecclesia, testis est Tertullianus, qui in suo *Apologetico* cap. 23. ita fidenter Ethnicos provocabat: „ Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem Dæmone agi constet: jussus a quolibet Christiano spiritus ille tam se Dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso: " unde etiam concludabat, subjectas esse Christianis divinitates gentilium.

331. Longum autem nimis esset, per omnia posteriora sæcula percurrendo ostendere, hanc gratiam liberandi energumenos nunquam in Ecclesia defecisse. Et quanquam non is ego sum, qui omnia, quæ de obsessis narrantur, probare sine delectu velim, aut possim, illud tamen certissimum est, constantem, & universalem sanctorum Patrum, atque etiam fidelium persuasionem fuisse, primo Dæmones Deo permittente corpora hominum obsidere: secundo esse in Ecclesia potestatem eosdem e corporibus expellendi.

332. Huc etiam spectant exorcismi, quibus a primis usque temporibus ad abigendas insidias Dæmonum Ecclesia semper usa est: & *ab ipso Ecclesiæ initio* Exorcistæ nomen, & ministerium fuisse asserit Sacrosancta Tridentina Synodus Sess. XXIII. cap. 2.

333. Obj. primo. Quæ a sacris Evangelistis referuntur de curatione Dæmoniacorum, possunt, & debent intelligi ad mentem rudium Judæorum, apud quos pervulgata erat opinio, omnes fere infirmitates esse a Dæmone; quam falsam eorum opinionem Christus, & Apostoli convellere noluerunt, quia & ipsa inserviebat ad divinam Jesu Christi potestatem magis, magisque confirmandam. S. Hieronymus, qui totam fere suam ætatem in studio Sac. Litterarum consumpsit, *Multa*, inquit in c. XXVIII. Jeremiæ, *in Scripturis Sanctis dicuntur juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, & non juxta quod veritas continebat*. Vide etiam in Matth. cap. XIV. ad vers. 8. contra Helvidium.

334. Resp. quanquam Christus, ejusque Apostoli potuerint falsas quasdam, & innocuas Judæorum opiniones tolerare, non tamen eos potuisse easdem falsas opiniones suis locutionibus, atque actionibus confirmare. Profecto aliquid plus erat, quam tolerare falsam Dæmoniacorum opinionem, tam sæpe repetere Dæmones fuisse ab eis ejectos. Et quod adhuc plus est, jubere Dæmonibus, ut a corporibus exirent, eosdem increpare, imo & eorum petitionibus annuere, ut quando facultatem obtinuerunt intrandi in gregem porcorum. His sane omnibus non tolerabatur solum, sed plane confirmabatur majorem in modum communis Judæorum opinio de spiritibus malis hominum corpora obsidentibus; quæ si falsa, & erronea fuisset, Christo etiam, ejusque Apostolis error tribui deberet.

335. Eodem sensu intelligi debet canon ille S. Hieronymi, scilicet de pura tolerantia opinionum falsarum; non autem de earumdem falsarum opinionum confirmatione: quemadmodum in re nostra contigisset, si Christus Dominus simulasset, se ejicere Dæmonia, quæ nulla erant.

336. Dices. Fortasse illi Dæmoniaci erant hypocondriaci, & maniaci, qui a Dæmonibus sese obsessos credebant; quibus propterea curandis nullum aptius remedium inveniri poterat, quam simulare, eos a Dæmonibus esse liberatos. Hujusmodi artibus ad hypocondriacos curandos periti Medici sæpe feliciter usi sunt.

337. Resp. Adversarios exemplo Medicorum hac in re perperam abuti. Medici enim ad expellendos morbos remediis utuntur naturalibus. Sed Christus Dominus infirmos divina sua pote-

sta-

state pro imperio curabat; non igitur opus habebat, sese eorum falsæ opinioni accommodare, cum ipsi æque facile esset, hanc falsam opinionem convellere, quin aliquo ulteretur stratagemate.

338. Dices iterum. Si Evangelistarum narrationes bene perpendantur, facile apparebit, illos Dæmoniacos non fuisse nisi infirmos, aut veros, aut imaginarios. Sic Matth. XVII. oblatus est Jesu Christo puer *lunaticus*, qui sæpe cadebat in ignem, & crebro in aquam, & ut Marcus describit IX. 16., habebat spiritum mutum, qui illum allidebat, & stridebat dentibus, & arescebat. Hæc autem quid aliud indicant, quam hominem epilepticum? Idem fere dici potest de muliere, quæ, referente Luca XIII. 11., *habebat spiritum infirmitatis annis decem, & octo, & erat inclinata, nec poterat sursum respicere*, quem morbum naturalem esse omnes norunt.

339. Quantum vero ad Dæmoniacos imaginarios innumera afferri possunt etiam nostris, & superioribus temporibus eorum exempla, qui tetro humore correpti, ac læsa imaginatione insaniunt, & furunt, ac præcipue ad conspectum sacrarum imaginum, vel reliquiarum clamant, mire se torquent, spumant, perinde ac si a Dæmonibus agitarentur. Talis videtur fuisse ille, qui describitur apud Marcum V., & apud Lucam VIII. habitans in monumentis, & qui putabat se ab integra *legione* Dæmonum obsessum. Matthæus cap. VIII. duos hujusmodi maniacos fuisse, dicit.

340. Resp. nos minime negare, morbos illos, quibus Dæmoniaci in sacris Libris correpti fuisse dicuntur, potuisse in se, & absolute a naturalibus causis oriri; sed neque negari posse ab adversariis, eos potuisse oriri a Dæmonibus eorum corpora obsidentibus. Reipsa autem non a causis naturalibus, sed a Dæmone ipsos fuisse ortos, aperte indicant Sacri Evangelistæ. Nam puer ille non aliter sanatus fuit, quam ejecto Dæmonio: *exiit ab eo Dæmonium, & curatus est puer in illa hora*, inquit S. Matthæus; S. autem Marcus ita rem exponit; „ Jesus comminatus est spiritui immundo, dicens illi: surde, & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est, sicut mortuus, ita ut multi dicerent: quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus elevavit eum, & surrexit „. Porro nisi hæc certa sint veræ a Dæmonio liberationis signa, quænam erunt alia?

341. Neque vero objiciat quisquam, illum puerum fuisse vocatum *lunaticum*, qui morbus est naturalis. Respondet enim S. Jo. Chrysostomus Hom. LVII. in Matth. num. 3. ita vocatum fuisse a Patre, & Dæmonem per vafritiem secundum lunæ cursum invasisse puerum, ut id non sibi, sed elemento imputaretur.

342. Morbum etiam feminæ incurvatæ ab octodecim annis non fuisse a causis naturalibus, sed a Dæmone, declaravit Jesus Christus magister veritatis, cum Pharisæos indignantes, hoc factum fuisse die sabbati, ita increpavit: „ Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a præsepio, & ducit adaquare? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Satan ecce decem, & octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati „?

343. Dæmoniacos autem imaginarios & fuisse, & adhuc esse, imo & semper futuros, nemo prudens inficias ibit. Sed omnes reputare hujus generis, eos præcipue, qui in Evangelio ut veri Dæmoniaci describuntur, aperta insania est. Et quantum ad illum, vel ad illos duos Dæmoniacos, quos Jesus curavit in regione Gerasenorum, quoddam majus argumentum haberi potest de vera Dæmonis obsessione, quam illud, quod tres Evangelistæ narrant, Dæmones scilicet permittente Jesu intrasse in vicinum porcorum gregem, porcos autem impetu facto se projecisse in stagnum? Quod enim aliqui adversariorum effinxerunt, hoc factum fuisse a Christo, ut læsam illorum phantasiam corrigeret, ac pro certo haberent, se fuisse a Dæmonibus liberatos, plane ridiculum est, ac Deo indignum. Repeto enim, quod superius dixi, Christum Deum hujusmodi artibus humanis non indiguisse ad læsam illorum phantasiam sanandam, sicuti naturalibus remediis non utebatur ad abigendos morbos (a).

344. Dices adhuc. Si tota illa historia in sensu proprio, & litterali accipiatur, Dæmones illi rogaverunt Jesum, ut possent intrare in gregem porcorum, verentes, ne illis imperaret, *ut in abyssum irent*; & postea ipsi Dæmones eos porcos adegerunt, ut se præcipitarent in stagnum; quæ secum ipsis pugnare videntur; debuissent enim, eos potius adigere, ut in montana pergerent, vel in deserta, ut diutius possent in ipsis habitare: præstabit igitur, totam hanc historiam non in sensu litterali de vera Dæmonum obsessione intelligere, sed alio sensu metaphorico.

345. Resp. levem hanc esse difficultatem, cui tol-

(a) Sanctus Joann. Chrysostomus Hom. XXVIII. al. XXIX. in Matth. Tom. VII. (laud. a S. Thoma 3. P. quæst. 41. art. 1. ad 4.) quæstioni, cur Christus Dominus permiserit Dæmonibus intrare in porcos, respondet, *primo ut doceret eos, qui a malignis hujusmodi tyrannis liberati essent, quantam perniciem afferrent insidiatores hujusmodi: 2. ut discerent omnes, Dæmones ne quidem porcos invadere posse, nisi ipse permiserit: 3. ipsos graviora in homines, quam in porcos perpetraturos fuisse, nisi in calamitate per magnam illam Dei providentiam servati fuissent; nam quod magis nos, quam bruta animalia odio habeant, nulli non manifestum est. Itaque qui porcis non pepercerunt, & in momento temporis omnes præcipitarunt, multo magis hominibus id fecissent*. Addit postea quartam rationem, ut nempe *qui regionem incolebant, ejus potentiam discerent*.

tollendæ satis est textum Sancti Lucæ accurate perpendere, ubi duo distinguuntur; primo, quod Dæmones Christum rogabant, *ne imperaret illis, ut in abyssum irent* vers. 31. hoc autem obtento rogabant iterum Jesum, ut permitteret eis in vicinos porcos ingredi, non quasi hoc modo evitarent iter in abyssum, sed potius ut crudelitatem, quam non poterant directe exercere in homines, saltem exercerent in porcos, ex quorum interitu non minimum damnum etiam hominibus proveniebat. Neque vero ex quo sues illi interierint, sequitur fuisse Dæmones in abyssum detrusos, cum potuerint in aere, ut antea, commorari.

346. Ob. tertio. Hujusmodi infestationes Dæmonum non ubique locorum, nec omnibus temporibus contingunt; sed plerumque ubi major est hominum ignorantia, majorque superstitio. Observatum est etiam, ubi sunt fervidiores Exorcistæ, ibi frequentiores inveniri obsessos; quæ varietas magnum est imposturæ, & deceptionis argumentum.

347. Resp. hanc difficultatem aliquid ponderis habituram, si omnia, quæ de hujusmodi energumenis narrantur, indiscriminatim probare vellemus; neque enim dubitandum est, multas in hac re factas esse fraudes, & multas plures deceptiones contingere ex hominum malitia, vel ignorantia. Sed nihil tale suspicandum est de iis energumenis, quos a Servatore nostro, vel ab ejus discipulis liberatos fuisse, ex sacra historia novimus. Plerasque etiam tam antiqua, quam recentia Ecclesiæ monumenta nobis suppeditant hujusmodi liberationes, quæ nonnisi rejectis omnibus sanioris criticæ regulis negari possunt. Ac demum cum hanc ejiciendi Dæmones potestatem Christus reliquerit Ecclesiæ, quis ambigat, eam sæpe fuisse ab eadem Ecclesia per suos ministros exercitam? Quænam vero consecutio hæc est, omnes Dæmoniacos fictos judicare, quia plerique tales fuerint? Perinde ac si quis vellet omnia miracula tollere, quia valde multa conficta fuere; aut nullum hominem pium, justum, ac sanctum credere, quia nullo tempore defuerunt hypocritæ (a)?

348. Dices. Si nobis ultro fatentibus plures in hac re fuerunt doli, & fortasse multo plures sunt hominum errores, qui morbos, quorum causas ignorant, Dæmonibus tribuere solent, nulla plane certitudo alicujus veri Dæmoniaci haberi poterit.

349. Resp. Primo, ut jam diximus, ambigere nullatenus possumus de energumenis, quos Jesu Christi virtute liberatos fuisse sacri Codices narrant. Secundo sunt aliquæ indubiæ notæ, quibus possint a docto, & prudente exorcista veri Dæmoniaci a falsis distingui. Nonnullæ assignantur in Rituali Rom. in Titulo de *exorcizandis obsessis*, ubi primo monetur Exorcista, *ne facile credat, aliquem a Dæmone obsessum esse*: deinde hæc proponuntur signa obsidentis Dæmonis, scilicet „ ignota lingua loqui pluribus verbis, „ vel loquentem intelligere, distantia, & occulta „ patefacere, vires supra ætatis, seu conditionis „ naturam ostendere, & id genus alia, quæ cum „ plurima concurrunt, majora fiunt indicia (b)".

350. Dices. Petrus Abanensis in Comment. *in Aristotelis problemata* partic. 30. problem. 1. refert ex fide cujusdam Medici, mulierem prorsus illiteratam, dum esset melancholica, *latinum congruum* locutam fuisse; & Petrus Pomponatius *De incantat.* c. 10. de alia femina eodem morbo laborante pariter refert, eamdem locutam fuisse secundum diversa idiomata.

351. Resp., hujusmodi relationes fide dignas non esse, quæ plerumque inde ortæ sunt, quod tales feminæ vi morbi agitatæ linguam in varias voces commoveant, quæ cum non intelligantur a circumstantibus, putantur ad varia idiomata pertinere. Nulla autem hactenus prodiit historia testibus fide dignis communita, qua probetur, homines sola melancholia, aut alio morbo correptos *ignota lingua* pluribus verbis locutos fuisse, aut alia peregisse, quæ vires supra ætatis, aut conditionis naturam ostenderent.

352. Obj. ultimo. Si Jesus Christus suæ Ecclesiæ potestatem dedisset per exorcismos expellendi Dæmones, hi numquam suo effectu carerent: at vero experientia nos docet, eos sæpius frustra adhiberi.

353. Resp., etiam Discipulis Jesu Christi semel con-

(a) In Concilio Quini-sexto decretum fuit, eos puniendos, *qui se a Dæmone correptos esse simulant, & ejusmodi afflictionibus, laboribusque eos subjici oportere, quibus ii, qui vere a Dæmone correpti sunt, ut a Dæmonis operatione liberentur, jure subjiciuntur* Can. 60. ex quo Canone colligitur, & veros tunc extitisse energumenos, & etiam fictos.

(b) Omnes fere, qui de Dæmoniacis tractant, varia afferunt signa, quibus veri a falsis distinguantur. Sanctus Hieronymus in vita Sancti Hilarionis exemplum affert cujusdam Dæmoniaci, qui syriace prompte, & expedite loquebatur, quamvis eam linguam numquam calluerit. *Videas*, inquit, *de ore barbaro, & qui francam tantum, & latinam linguam noverat, syra ad purum verba resonare, ut non stridor, non aspiratio, non idioma aliquod Palæstini deesset eloquii*. P. Eduardus Corsinus in Tomo IV. *Instit. philosoph.* disp. 2. Metaph. cap. 1. num. 3. Negari, inquit, *non poterit, obsessos aliquos, & energumenos reperiri . . . . aut si cui fortasse negare liceat, mihi certe non licet, qui nuperrime viderim mulierem, non miris modo corporis agitationibus contorqueri, secreta aliorum, de quibus interrogabatur, prodere, accensas, remotissimasque faces, dum juberetur, exstinguere, iterumque jussum extinctas illas accendere; patrii solum idiomatis gnaram latine, & gallice clare, apposite, nitide, distincteque respondere: duodecim denique characterum species, quales a duodecim scriptoribus efformarentur, cum neque legere, neque scribere prorsus sciret, exarare, quibus variarum spirituum, quibus obsideri jam dixerat, nomina, vires, numerum, exeundi leges, aut fœdera, aliaque id genus explicabat*.

contigisse, ut puerum lunaticum a Dæmone liberare non possent Matt. XVII. 15. Sed, ut dixit Jesus eodem loco, hoc factum est propter eorum *incredulitatem;* tum etiam quia remedia jejunii, & orationis prætermiserunt, ut colligitur ex cap. IX. Marci 28. Ex defectu igitur debitæ dispositionis sive in Energumenis, sive in Exorcistis, non autem ex defectu potestatis a Christo suæ Ecclesiæ collatæ, sæpe contingit, adjurationes, atque exorcismos frustra adhiberi (*a*).

CAPUT XXI.

De artibus magicis, & superstitiosis cum Dæmone commerciis.

354. Optime certe de Religione, atque hominum societate promeriti sunt, qui vulgarem illam, quæ superioribus seculis ubique fere regnabat, de sagarum, ac maleficorum multitudine opinionem convellere sategerunt; inter quos enituit zelus P. Frider. Spee in celebri suo opere, cui titulus *Cautio criminalis, seu de processibus contra Sagas* (*b*).

355. Sed, ut fieri plerumque solet, aliqui paucis ab hinc annis ita contra hujusmodi abusus vehementer invecti sunt, ut in oppositum extremum delaberentur; & nonnulli quidem magiam usque ad Domini Nostri Jesu Christi redemptionem viguisse confessi sunt; post autem pretiosissimi ejus sanguinis efficacia abolitam fuisse, contendunt (*c*). Alii magiam extitisse olim, & adhuc existere docuerunt, negantes solum, quæ de nocturnis Lamiarum cum Dæmone congressibus vulgo circumferuntur (*d*). Alii demum spreta cunctarum gentium universali, constantique traditione, omnem prorsus magiam ad aniles fabulas amandandam esse audacter pronunciarunt.

356. Sed quoniam multiplici sensu potest magia usurpari, variaque solent ejus genera distingui, quæ modo persequi non vacat, nos magiam hic definimus *pactum aliquod vel expressum, vel implicitum cum Dæmone ictum, ad aliquid ipsius ope consequendum*. Quam definitionem ita breviter explico.

357. Primo, non eo sensu hic accipitur *pactum*, quasi omnes illæ conditiones habeantur, quæ in veri nominis fœderibus exigi solent, & quæ proinde mutuam inter paciscentes pariunt obligationem. Quis enim mortalium vim habeat cogendi Dæmonem? Aut quis sibi certo persuadeat, illum spiritum mendacissimum velle stare promissis, etiamsi a Deo minime impediatur? Et vicissim quisnam Dæmon tantæ virtutis est, ut hominem resipiscentem, & invitum suis vinculis adstrictum retinere possit? Pactum igitur hic sumitur latiore sensu, prout aliquid ex utraque parte aut exhibitum, aut promissum, aut saltem speratum est. Hinc etiam Sanctus Augustinus, quem mox laudabimus, istas superstitiones *quasi pacta* cum Dæmonibus vocat, satis innuens, eas vera pacta non esse.

358. Secundo, hoc pactum initum cum Dæmone vel *expressum* esse potest, vel tantum *impli*-

ci-

(*a*) De his dispositionibus in Energumenis, atque in Exorcistis requisitis videri debet Rituale Romanum. De antiquitate, usu, ac virtute Exorcismorum ad expellendos Dæmones erudite, & copiose agit celsissimus Roman. Imperat. Princeps, & Monasterii, ac Congregat. Sancti Blasii in Sylva nigra Abbas Martinus Gerbert in P. II. *Veter. Liturgiæ Alemannicæ* Disquisit. VII. cap. 2. Energumeni sunt irregulares; cessat autem irregularitas, statim ac fuerint a Dæmonio liberati. Sed ut certa hæc liberatio sit, debet tempus sufficiens excurrere. In Can. *Communiter* dist. 33. ita de energumenis statuitur: *tamdiu erunt ab officii sui ordine, & loco suspensi, quousque unius anni spatio per discretionem Episcopi inveniantur ab incursu Dæmonum liberati*. Sed de energumenis, atque Exorcistis plura dabunt Canonistæ.

(*b*) Hic liber oculos multorum Judicum aperuit, qui zelo contra maleficos insta-æviendi plurosque innocentes infamia notabant, atrociter excruciabant, ac demum extremo afficiebant supplicio, quod præcipue in Germania, superiore sæculo factum esse, eodem in opere demonstratur. Non omnia tamen probari possunt, quæ in eo libro continentur: ut cum a peccato lethali illi eximuntur, qui ob torturæ violentiam magiæ reos se esse falso confitebantur, aut alios innocentes ejusdem criminis accusabant; & quod intolerabilius est, in ipsa sacramentali confessione metu novæ torturæ mentiri pergebant. Vide dubium XX. & alibi, tum potissimum additam Appendicem.

(*c*) Ita illustris nostri ævi scriptor Marchio Scipio Maffejus primo in Opuscolo, cui titulum gloriosum fecit: *Arte magica dileguata*, tum in alio inscripto: *Arte magica annichilata* Veronæ 1754.; cui succenturiator accessit Ant. Florius in opusculo *Arte magica distrutta* Tridenti 1750. Hæc Maffei sententia non solum iis displicuit, qui veteri universalique traditioni adhærebant, in primis autem doctissimo P. Thomæ Mariæ Mamachio Tomo III. *Originum, & Antiquit. Christian.* pag. 128., & seq., sed etiam iis, qui omnem magiam prorsus eliminatam volebant. Si enim Deus hoc turpissimum hominum cum Dæmone commercium aliquando permisit, non est, cum illud modo etiam permittere nequeat; & qua ratione Dæmon a Christo victus, & ligatus dicatur, jam supra num. 291. explicatum est.

(*d*) Hanc sententiam multa eruditione defendere conatus est cl. Hieronym. Tartarotus Roboretanus editis tribus Libris *del congresso notturno delle Lamie* Roboreti 1749., una cum responsione cuidam Epistolæ Com. Jo. Rinaldi Carli, Nauticæ in Patavina Universitate Professoris, qui ipsi persuadere volebat, non posse nocturnos sagarum congressus ut imaginarios explodi, quin omnes magicæ artes ut commentitiæ una simul explodantur. Suæ tamen sententiæ tenaciter adhæsit Tartarotus, eamdemque contra Maffejum tuitus iterum est in Apologia *Del congresso notturno delle Lamie* Venetiis 1757. in 4., contendens, ex quo Lamiarum congressus negatur, minime consequi, omnem quoque magiam esse negandam, ut ipsius Adversarii volebant.

citum. Primum exigit colloquium cum Dæmone; vel reipsa, si Dæmon appareat; vel saltem per imaginationem; ut si quis illusus putet cum Dæmone loqui, ac cum eo pacisci. Ad pactum vero implicitum sufficit, ut quædam ponantur signa, vel facta superstitiosa, quibus positis aliquis expectatur effectus, qui neque a Deo speratur, nec communi naturæ ordine provenire potest, aut solet, ac proinde solius Dæmoni ope eventurus creditur (*a*).

559. Frustra autem conantur quidam (*b*) hujusmodi pacta cum Dæmonibus, tanquam putida Scholasticorum commenta rejicere. Nam S. Augustinus longe ante Scholasticos ea commemoravit in Lib. II. *de Doct. Christ.* cap. 20. inquiens: „ Superstitiosum est quidquid institutum est ab „ hominibus ad facienda, vel colenda idola .... „ vel ad consultationes, & pacta quædam significationum cum Dæmonibus placita, atque fœderata, qualia sunt molimina magicarum artium; " quod iterum repetit cap. 23., suam elocutionem emolliens, dicendo: *quasi pacta quædam infidelis & dolosæ amicitiæ constituta*.

560. Clarius locutus est S. Thomas 2. 2. qu. 95. art. 4., & qu. 122. art. 2. ad 3. inquiens: *Omnes superstitiones procedunt ex aliquo pacto cum Dæmonibus inito, tacito, vel expresso*. Cui præivit Albertus Magnus in Lib. II. *Sentent.* dist. 7. art. 12.: & hæc duplicis pacti distinctio communiter fuit ab omnibus Theologis adoptata.

561. Unde etiam Sixtus V. in celebri sua Constitutione *Cœli & Terræ* illos condemnat, qui *sortilegiis, & superstitionibus non sine Dæmonum saltem occulta societate, aut tacita pactione operam dare non verentur*. Et postea multo vehementius, ut par erat, in eos invehitur, qui *etiam expressa cum Diabolo pactione* nefarias magicæ artis incantationes adhibent. Eadem pacta commemorat quoque Gregorius XV. in Constit. *Omnipotentis Dei* (*c*).

562. Jam vero his explicatis luculenter apparet, posse Deum Dæmonibus permittere, ut pactis istiusmodi vel expressis, vel saltem tacitis ab hominibus invocati, iisdem opem suam præstent, ut ipsis apparenter quidem inserviant, reipsa autem noceant. Quid enim huic permissioni repugnet? Profecto si, ut supra demonstratum est, sine ulla infinitæ suæ bonitatis jactura Deus permittere potest, & sæpe permittit Dæmonibus, ut animabus, corporibusque hominum tentationibus, atque obsessionibus insidientur, quænam repugnantia erit, ut ipsis quoque permittat pro eorum malevolentia quoddam fœdus cum magis inire, ut ipsis in multis rebus obsecundent, quod tandem ad eorum extremam perniciem collimat?

563. Magnam certe esse Dæmonum in hoc mundo

(*a*) Initio hujus seculi XVIII. Christianus Thomasius celebris inter Protestantes jurisconsultus disputationem edidit *De crimine magiæ*; & deinde aliam *De origine processus inquisitorii contra sagas*, quæ ob magiam negatam, & Sadducæismi suspicionem magnos motus excitarunt: atque hac occasione nonnulla alia scripta prodierunt, ad veterem magiæ persuasionem convellendam. Anno autem 1725. eruditus Medicus Gallus Sanctandreus tractatum edidit forma epistolari *De magia, ac maleficiis, magis, sagisque*, in quo magia quidem negatur, non negatur tamen, plurima nobis a Dæmonibus nocumenta inferri. Tandem ut nonnullos alios prætercam, magiam prorsus esse commentitiam conati sunt demonstrare Constantinus Franc. de Canz *de cultibus magicis* Libris duobus Viennæ 1771. edit. ult., & Paulus Jos. a Rieggier dissert. *de Magia* Viennæ 1773. Hic autem præterire non possum, quæ habet S. Thomas in IV. *Sent.* Dist. 34. quæst. 1. art. 3. ubi ait: „ Quidam dixerunt, quod maleficium nihil erat in mundo, nisi in æstimatione „ hominum, qui effectus naturales, quorum causæ „ sunt occultæ, maleficiis imputabant. Sed hoc est „ contra auctoritatem Sanctorum, qui dicunt, quod „ Dæmones habent potestatem supra corpora, & supra imaginationem hominum, quando a Deo per„ mittuntur; unde per eos malefici signa aliqua facere „ possunt. Procedit autem hæc opinio ex *radice infi„ delitatis, sive incredulitatis, quia non credunt esse Dæ„ mones, nisi in æstimatione vulgi tantum.*" Id S. Thomas de quibusdam sui temporis: ego autem id non ausim affirmare de omnibus, qui nostro hoc seculo Magiam omnem negant. Sed ita prosequitur Angelicus: *Hæc vera fides repudiat, per quam Angelos de cœlo cecidisse, & Dæmones esse credimus, & ex subtilitate sua natura multa posse, quæ nos non possumus, & ideo illi, qui eos ad talia facienda inducunt, malefici vocantur.*

(*b*) Post Thomasium *De origine processus inquisitorii &c.*, ubi primam pactorum mentionem a Cæsario Cisterciensi ignobili seculi XIII. scriptore repetendam esse suis præjudiciis deceptus temere pronunciavit.

(*c*) Irrident adversarii nostri pacta ista explicita, utpote quæ iniri nequeunt, quin homines loquantur cum Dæmone, quod factu impossibile putant. At vero, ut nihil dicam de oraculorum responsis, quot, & quantas non legimus in probatis historiis Dæmonum sub variis formis apparitiones, & cum hominibus colloquia? Et quanquam non omnia probari possint, quæ de hujusmodi apparitionibus vulgo circumferuntur, sunt tamen quædam, quæ tot & tantis fulciuntur momentis, ut rejici sine temeritate nequeant. Sane, ut cetera mittam, plura Dæmonia vidit Julianus Apostata a quodam Mago evocata, quorum horribili aspectu territus consueto Crucis signo se munivit, & illa protinus evanuerunt, ut narrat Theodoretus & Sozomenus, ille Lib. III. *Hist. Eccl.* cap. 3., iste autem Lib. V. cap. 2. Hujus rei mentionem facit etiam S. Gregorius Nazianz. Orat. IV. in Julianum num. 55. & seq. novæ edit. an. 1778. Parisiis. S. Augustinus Lib. XXI. *de civit. Dei* cap. 6. docere non dubitavit, Dæmones astutissima calliditate homines seducere, *vel inspirando eorum cordibus virus occultum, vel etiam fallacibus amicitiis apparendo*. Ubi etiam addit Sanctus Doctor a Dæmonibus homines de artibus magicis edoceri; *neque enim potuit, nisi primum ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo invitetur nomine, quo cogatur: unde magicæ artes, earumque artifices extiterunt.*

do nobis nocendi potentiam insinuat S. Paulus Ephes. VI. 11., & seq., ubi Dæmones appellat κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου *mundi rectores tenebrarum harum*. Apparet etiam ex septem illis maritis Saræ filiæ Raguelis, quos Dæmon occidit Tobiæ VI.; tum ex tota historia Jobi, ad cujus damnum Deo permittente potuit Satan latrones evocare, ventos, & tempestates in aere excitare, ignem de cælo demittere, atque in ipso ejus corpore varios, gravissimosque morbos inducere. Hinc sæpius monemur in sacris Litteris, ut opem Dei contra hujus terribilis hostis conatus jugiter imploremus.

564. Sed quanta sit, & quousque se extendat hæc potentia Dæmonum, haud facile est determinare. S. Augustinus Lib. III. *de Trinit.* cap. 7. admirans quomodo magi Pharaonis potuerint *magicis artibus* facere serpentes, & alia similia, non potuerint autem facere sciniphes, qui muscæ sunt minutissimæ, ita colligit: *Unde intelligi datur, ne ipsos quidem transgressores Angelos, & aereas potestates, per quas magicæ artes possunt quidquid possunt, valere aliquid, nisi data desuper potestate*. Et cap. 9. de iisdem malis Angelis loquens „ Quid autem, *inquit*, possint per „ naturam, nec possint per prohibitionem, & „ quid per ipsius naturæ suæ conditionem facere non sinantur, homini explorare difficile est, „ imo vero impossibile, nisi per illud donum „ Dei, quod Apostolus commemorat dicens: Alii „ dijudicatio spirituum. Novimus enim hominem „ posse ambulare, & neque hoc posse, si non „ permittatur; volare autem non posse, etiamsi „ permittatur “.

565. Deum autem ex profunditate consiliorum suorum reipsa aliquando Dæmonibus permisisse, ut ab hominibus impiis tacite, vel expresse per magicas artes invocati potentia sua naturali uterentur, ut primo compertum est ex sacris Litteris, quæ superstitiosas hujusmodi artes severissime prohibent. Exodi XXII. 18. ita populo suo præcipit Deus: *Maleficos non patieris vivere*. Item Levitici XIX. 31. *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini*: cap. XX. 27. *Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur*. Et adhuc expressius Deuter. XVIII. 19. *Nec inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem*. Ut quid vero tam expressæ, & sæpius iteratæ istæ prohibitiones, si nulli reipsa fuissent Magi, imo nullæ artes magicæ?

566. Neque hujus gravissimi argumenti vim declinant, qui hæc, & similia divina præcepta, quæ alibi etiam sæpius occurrunt, eo sensu explicant, non quasi hæc diabolica ars unquam reipsa extiterit, sed ut populus Israeliticus ab hac opinione veræ magiæ averteretur; quanquam enim, inquiunt, hæc opinio falsa esset, erat tamen apud Gentes vulgaris, & communis; & præterea hæc ars utut vanissima, omnique effectu carens, sine magna tamen impietate exerceri non poterat.

567. Non inquam, vis nostri argumenti hoc effugio declinatur. Nam primo multo magis populus ab hac arte diabolica aversus fuisset, si de ejus vanitate fuisset a Deo edoctus; tunc enim populus nulla spe lucri, curiositatis, aut voluptatis ad eam exercendam fuisset illectus. At vero in omnibus locis ita Deus de magicis artibus loquitur, ut quisque facile crederet, eas reipsa existere, nimiuo tamen fugiendas, utpote malas, Deoque maxime invisas.

568. Deinde in iisdem sacris Libris aliqua describuntur ope Dæmonum artibus magicis facta. Sistamus duntaxat in Exodi capitibus VII. & VIII., ubi ea mira continentur, quæ Magi Pharaonis ad æmulandam divinam Moysis virtutem coram toto populo egerunt; & quidem eo exitu, ut Deus voluerit ab omnibus cognosci, diabolicam artem tandem victam fuisse, cum Deus non permiserit, sciniphes a magis produci, quemadmodum permiserat produci serpentes, & ranas, & aquas converti in sanguinem, ita ut ipsi malefici exclamare debuerint: *Digitus Dei est hic*.

569. Quid ad hæc adversarii? In omne se latus convertunt, ac frigide tandem respondent, facile fuisse maleficis Ægyptiis serpentes clam afferre, iisque venenum adimere, & manuum dexteritate virgis sublatis, eos in medium projicere: & ita similiter de ranis; ac de aquæ conversione in sanguinem (a).

570. At vero stipites, & canles fuisse oportet omnes Ægyptios, qui sibi tam crasse illudi paterentur. Deinde, cur hac ipsa manuum dexteritate uti non potuerunt ad producendos sciniphes? Cur exclamare coacti sunt: *digitus Dei est hic*? Quanto melius erit, nobiscum fateri, illos maleficos ope Dæmonum, quibus facile erat veros serpentes, & veras ranas in medium afferre, & aquas colore sanguinis inficere, vel etiam ludricas harum rerum imagines oculis spectantium repræsentare, ope inquam Dæmonum virtutem Moysis fuisse æmulatos; plene autem assequi non potuisse, Deo id minime permittente?

571. Obiter autem observamus, perinde esse, sive dicatur, ea Magorum signa fuisse meras præstigias, & illusiones, sive melius cum Sancto Thoma I. Part. quæst. 114. art. 4. post Sanct. Augustinum Lib. III. *de Trinit.* cap. 7. fuisse veras res: utrobique enim Diaboli virtus adhiberi debuit,

(a) Ita Constantinus de Caux *De cultibus magicis* §. 173.

buit, ut docet Angelicus laud. loco ad 2. Unde etiam apparet, quo sensu magicæ artes dictæ ab aliquibus fuerint Dæmonum *illusiones*, *deceptiones*, *fallaciæ*, *phantasmata*, *vanitates*, *ludi*, *ludibria*. Reipsa enim Dæmon hominibus illudit, sive cum eorum sensus, atque imaginationem decipit, vanas præstigias exhibendo; sive etiam cum vera exhibet objecta, quemadmodum fecisse creditur, quando maleficis Pharaonis præsto fuit, ut miracula Moysis æmularentur, aut saltem æmulari viderentur. Alia etiam de causa artes magicæ appellari possunt *ludricæ*, *illusoriæ*, *fallaces*, quia Dæmones mendacissimi spiritus sæpe cultores suos decipiunt, sive quod Deus iis non permittat ea adimplere, quæ promiserunt; sive quod sæpe etiam lucro suo mentiuntur persuadendo aliquibus, artes magicas, utpote vanas, omnique effectu carentes contemnendas potius esse, quam impugnandas, prohibendas, atque puniendas, ut ita impune grassentur.

372. Neque minus perspicua magicarum incantationum testimonia in novo Testamento suppeditantur. Nam celebris initio Ecclesiæ fuit Simon Samaritanus cognomento *Magus*, qui *multo tempore magis suis dementavit* populos Actor. VIII. 9. & seq.; tum Elymas Magus, quem S. Paulus excæcavit Actor. XIII. 2. sequ.; ac denique puella illa Philippica, quæ *spiritum pythonem habebat*, quamque Sanctus Paulus in nomine Jesu Christi liberavit Actor. XVI. 16. sequ.; hæc enim puella non solum a Dæmone obsessa erat, sed etiam ejus ope artem divinatoriam, quæ magiæ species est, exercuisse videtur.

373. Infinitus autem essem, si omnia, quæ a fide dignis Auctoribus de Dæmonum præstigiis, atque stupendis mirandisque rebus magiæ ope patratis huc afferre vellem. Quanquam non piget sæpius repetere, non omnia recipienda esse, quæ a quibusdam Dæmonographis exaggerantur de Magorum potestate ventura prædicendi, odium, vel amorem in cordibus hominum excitandi, Dæmones in quædam vasa concludendi, vel in hominum corpora immittendi, morbos quibusdam numeris, figuris, signis, carminibus, verbis barbaris, & polysillabis immittendi, qui nonnisi remotis incantationum instrumentis sanari queant, in formas alienas capri, felis, muscæ &c. se, aliosque transmutandi, ad nutum per aera volandi, longissimaque itinera brevissimo tempore conficiendi, corpus invulnerabile reddendi, thesauros inveniendi, procellas, ac tempestates in aere excitandi, aliaque hujus generis plura, quæ plerumque sine gravibus fundamentis a rudi populo creduntur; & ex quibus etiam multæ perturbationes, atque humanæ societati incommoda proveniunt. Unde aliqui, ut supra notatum est, satius putarunt, omnem magiam aperte inficiari, quam ea concessa amplissimam januam innumeris commentitiis fabulis aperire; unde multa persæpe mala exorta sunt, multique innocentes falso hujus nefandi criminis accusati, imo & ad rogum damnati (*a*).

374. Certe nemo unus erit, qui non maximopere cupiat, hujusmodi mala impediri; verumtamen sine veritatis dispendio. Sane facile constat, non posse magicas artes negari, nisi omni humana fide de medio sublata: nulla enim historia majori testium numero fulcitur, quam magia ope Dæmonum exercita; cujus persuasio & antiquissima, & universalis tam apud cultas, quam apud barbaras nationes semper fuit; & non solum infidelibus, sed etiam Christianis, orthodoxis, juxta ac heterodoxis communis. Hinc etiam non solum Ecclesiasticis, sed civilibus quoque Legibus ista Diabolica ars semper prohibita fuit, ac severissimis pœnis punita; qua de re fuse egit Joann. Ernestus Floerkius *de crimine conjurationis spirituum* cap. 9. Frustra autem leges civiles omnem magiam tam severe prohibuissent, si nullos societati humanæ noxios effectus produceret; leges enim civiles nonnisi hoc bonum curare solent.

375. Neque vero eos morabor, qui *magiam* esse concedunt, nolunt autem appellari posse *artem*. Videlicet nolunt, aliquam esse veri nominis *artem* cogendi Dæmones: unde etiam doctissimus P. Mamachius Maffejum refellens hæc habet pag. 131.: *At enim artem esse ullam, scientiamque Magiæ, neque sunt, opinor, qui putent, neque si essent, næ hi omnes in errore maximo versarentur*.

376. Certe si nomine *artis magicæ* intelligatur scientia quædam, qua herbis, & lapidibus, cum figuris quibusdam, aliisque rebus possint Dæmones cogi ad opem suam præstandam, nihil insulsius fingi posset; quæ enim quæso in omnibus iis esse poterit vis ad cogendos spiritus? Sed si intelligatur moralis quædam connexio inter hæc signa, & Dæmones ex pacto quodam tacito, vel expresso ita, ut iis positis, Dæmon permittente Deo præsto sit ad suam opem præstigiatoribus exhibendam, non video, cur non possimus & nos antiquum, & usitatissimum vocabulum *artium magi-*

(*a*) Nemo fortasse majori energia hæc mala descripsit, quam P. Frider. Spee supra commemoratus num. 354. Gabriel Naudæus laudabili studio non paucos insignes viros a Magiæ suspicione liberavit in *Apologia pro viris magnis falso Magiæ suspectis*. Multas etiam his in rebus fieri illusiones, neu semper credendum ipsis Sagarum confessionibus, sapienter notavit Nic. Eymericus in *Directorio Inquisit.* Part. II. qu. 43. n. 8. inquiens: *Mulieres Dæmoniorum illusionibus, & phanthasmatibus seductæ credunt, & profitentur, se nocturnis horis cum Diana Dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia per intempestæ noctis silentium pertransire*. Legi meretur S. Augustinus Lib. XVIII. *De Civit. Dei* cap. 18. Tom. VII.

gicarum usurpare. Illud sæpius usurpavit Sanctus Augustinus, qui etiam, ut supra vidimus in nota ad num. 361. non ab aliis potuisse has artes hominibus tradi, quam ab ipsis Dæmonibus, sapienter animadvertit.

377. Sed præstat audire Eusebium Cæsariensem, qui ante S. Augustinum Lib. V. *Præparat. Evangel.* cap. 10. & 11. hæc habet: „ Jam vero non alios ab initio maleficæ artis magistros, „ quam ipsamet egregia numina fuisse constat. „ Qui enim isthæc homines aliter nosse potuissent, nisi Dæmones iis res ipsi suas aperuissent, „ & quibus quique vinculis constringantur, indicassent? Neque vero nostram hanc orationem esse putes, quippe qui nihil istorum a nobis aut „ intelligi, aut expeti fateamur, idem a nobis „ testis producatur (*Porphyrius*), qui & sapiens „ a suis habetur, & homines Religionis patriæ „ rationis accurate non modo novit, sed etiam exposuit. Ille igitur in laudata oraculorum collectione ad verbum habet, quæ sequuntur: neque tantum, inquit, proprias instituti sui rationes, aut cetera, quæ a nobis commemorata „ sunt, verum quibus ipsi rebus aut delectentur, „ aut vinciantur, imo quibus etiam cogantur, indicarunt *&c.* ". Et de Magia hactenus (*a*).

DISSERTATIO II.

De Opificio sex Dierum.

1. Disputaturi de mundi genesi, qualis a Moyse describitur, non immorabimur frustra in referendis, atque infringendis vanis incredulorum conatibus, qui antiquissimam hanc, atque omni ex parte verissimam mundi historiam aut aperte inficiari audent, aut saltem perpetuis difficultatibus involvere, obscurare, ac dubiam reddere moliuntur. Impias istorum machinationes satis, superque disjecimus in I. Tomo Dissert. III. cap. I. & seq., atque eadem repetere nunc inutile foret. Supposita igitur Mosaicæ historiæ veritate, quæ non solum divinæ revelationis firmissimo testimonio innititur, sed omnibus etiam iis humanæ veracitatis regulis fulcitur, quibus aliæ probatæ historiæ credi a prudentibus solent, ea solum breviter examinare aggredimur, quæ divinus historicus primo Geneseos capite de opere sex dierum paucis complexus est.

CAPUT I.

Exponitur sensus primi, & secundi versiculi Geneseos (*b*).

2. Ita Moyses mundi *genesim* exorsus est: *In principio creavit Deus cœlum, & terram: terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi; & Spiritus Dei ferebatur super aquas.* In his verbis primo discutiendum est, quid nomine *principii* sacer scriptor intellexerit; qua de re non omnino convenit inter sanctos Patres, & Interpretes. Præcipuas eorum sententias affert S. Thomas I. P. quæst. 46. art. 3. inquiens: „ Illud verbum Gen. I. *In principio* „ *creavit Deus cœlum, & terram*, tripliciter „ exponitur ad excludendum tres errores. Qui„ dam enim posuerunt, mundum semper fuisse, „ & tempus non habere principium; & ad hoc „ excludendum exponitur: *in principio*, scilicet „ temporis ".

3. Quidam vero posuerunt, duo esse creationis principia, unum bonorum, aliud malorum; & ad hoc excludendum exponitur: *In principio*, idest *in Filio*. „ Sicut enim principium effectivum appro„ priatur Patri propter potentiam, ita principium „ exemplare appropriatur Filio propter sapientiam; ut

(a) Multæ difficultates, quibus nuperi Magiæ destructores hanc materiam implicarunt, breviter, juxta ac solide enodatæ inveniuntur apud doctissimum Augustæ olim MARIÆ THERESIÆ archiatrum Ant. de Haen in Libro *de Magia* Lipsiæ 1774.; tum apud Hieron. Tartarotum in opusculis supra laudatis. Innumeri autem sunt, *qui* de hoc argumento data opera scripserunt, præter omnes fere Theologiæ moralis tractatores. Præcipue autem commemorari solet Mart. Delrius in *Disquisitionibus magicis*. Multa tamen habet fabulosa, commentitia, & minus accurate dicta, quibus bonæ causæ, cui patrocinabatur, haud parum nocuit. Consulantur potius Jo. Baptista Thiers *Traitè des superstitions, selon l' Ecriture Sainte, les decrets de Conciles, & les sentimens des saints Peres, & les Theologiens* vol. 4. in 12. sec. edit. *revue, corrigée & augmentée* Paris 1697., & Petrus Le Brun Congr. Oratorii *Hist. critique des pratiques superstitieuses* &c. Tom. 4. in 12. Paris 1750. Hic auctor præcipuam suam operam posuit in effectibus supernaturalibus a naturalibus discernendis. De variis autem Magiæ speciebus inter alios multos vid. Lud. Vives ad cap. ult. Libri VII. *De Civ. Dei*. Multa egregia habet S. Th. 2. 2. q. 95., quæ est *De Divinationibus*, & quæst. 96. *De superstitionibus observantiarum*.

(*b*) Græcum *Genesis* nomen significans *generationem*, a versione LXX. Interpretum originem traxit. Hebræi enim non alium titulum Libris sacris præponere solebant, quam prima illorum verba; unde hunc librum Mosaicum appellant בראשית *Bereschith*, hoc est *In principio*. In celebri Mss. Alexandrino, quod in Anglia asservatur, titulus plenior invenitur Γένεσις κόσμου, *Genesis mundi*. Ut autem bene observavit Philo initio Libri *de Abrahamo*, hoc primum volumen Moysis *Genesis* inscriptum fuit, *a mundi creatione sumpto vocabulo, quam principio continet; etsi in opere reliquo sexcenta alia inserta sint*. Continet autem præcipua, quæ in hoc mundo contigerunt ab ejus creationis primordiis usque ad mortem Patriarchæ Joseph: quod temporis spatium comprehendit annos circiter bis mille trecentos, juxta Biblia nostra Vulgata; vel bis mille quingentos, si textus hebraici chronologiam sequamur.

„ ut sicut dicitur Psalmo CIII. 24. *Omnia in sapientia fecisti*, ita intelligatur, Deum omnia „ fecisse *in principio*, idest *in Filio*, secundum „ illud Apostoli ad Coloss. I. 16. *In ipso*, scilicet „ Filio, *condita sunt universa*.

4. „ Alii vero dixerunt, corporalia esse creata „ a Deo, mediantibus creaturis spiritualibus; & „ ad hoc excludendum exponitur: *In principio creavit Deus cœlum, & terram*, idest ante „ omnia. Quatuor enim ponuntur simul creata, „ scilicet cœlum empyreum, materia corporalis, „ quæ nomine terræ intelligitur, tempus, & natura Angelica “.

5. Jam vero primus sensus litteralis, quo Moyses simplicem, ac rudem populum alloquens, voluit ipsum docere, hoc universum simul cum tempore incepisse, aperte traditur a veteribus Patribus. Tertullianus in Libro *contra Hermogenem* c. 19. „ Nos autem, *inquit*, unicuique vocabulo „ proprietatem suam vindicamus, principium initium esse, & competiisse ita poni rebus incipientibus fieri... Ita principium sive initium, „ inceptionis esse verbum, non alicujus substantiæ nomen “.

6. Eamdem expositionem adoptavit S. Basilius Hom. I. in Genesim inquiens: „ Hinc proprie egressus sermonem de mundo Sapiens, nos his „ verbis edocet ejus originem: *In principio fecit*, „ in eo nimirum principio, quod simul fuit cum „ tempore “. Quamquam postea idem S. Pater varias affert *principii* acceptiones, atque omnes Mosaicis verbis accommodat.

7. Accedit S. Ambrosius, qui S. Basilium exscribere solet, in Lib. I. *Hexæmeron* cap. 4. inquiens: „ Principium autem ad tempus refertur, „ aut ad numerum, aut ad fundamentum... Ad „ tempus refertur, si velis dicere, in quo tempore Deus fecit cœlum, & terram, idest in exordio mundi, quando fieri cœpit, sicut ait „ Sapientia: *Cum pararet cœlum, cum illo eram*. Ad numerum autem si referas, ita convenit, ut accipias: *in primis Deus fecit cœlum, & terram, deinde colles, regiones, fines inhabitabiles*. Vel sic: *Ante reliquas visibiles creaturas diem, noctem, ligna fructifera, animantium genera diversa, cœlum & terram fecit*. Si vero ad fundamentum referas &c. “.

8. Multi alii sancti Patres in eamdem expositionem conspirant; unde & Concilium Lateran. IV. cap. *Firmiter* definivit, Deum *sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam*. Vide sup. Diss. I. n. 22. & seq. Atque hæc nostra explicatio non solum litteralis est, sed etiam obvia; ut enim inquiebat Tullius Lib. I. *Tuscul. Quæst.*, *principii nulla est origo; nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest*.

9. Obj. 1. contra hanc nostram explicationem. Non pauci S. Patres, præsertim Græci, putant, Angelos fuisse a Deo creatos ante mundum (Vide sup. Diss. I. n. 25.), quibus etiam quidam Latini subscribunt, ut Ambrosius Lib. I. *Hexæmeron* cap. 5. & in Præfat. in Psalmos. S. autem Hieronymus in c. I. Epist. ad Titum non solum ante hunc mundum creatos Angelos asserit, sed etiam hæc emphatice addit: „ Sex millia necdum nostri orbis implentur anni, & quantas „ prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, ceteræque „ Virtutes servierint Deo, & absque temporum „ vicibus, atque mensuris, Deo jubente substiterint “? Posita autem hac sententia, non possunt amplius verba Moysis intelligi de principio temporis; neque enim fingi potest, Angelos creatos fuisse ante tempus, hoc est in æternitate. Et ulterius, cum ad mentem quorumdam SS. Patrum Angeli sint suis corporibus circumvestiti, sequitur etiam corpoream illorum materiam (quæcumque illa sit) ante cœlum, & terram fuisse creatam.

10. Resp. cum S. Thoma I. P. q. 61. art. 3., multo *probabiliorem* esse illorum sententiam, qui dicunt Angelos simul cum creatura corporea fuisse creatos. „ Si vero contrarium teneatur, subdit „ Angelicus, quod dicitur Genes. I. *In principio creavit Deus cœlum, & terram*, exponendum „ est *in principio*, idest *in Filio*, vel *in principio temporis*, non autem *in principio*, idest „ antequam nihil fieret; nisi dicatur, antequam „ nihil in genere corporalium fieret creaturarum “; earum scilicet, quæ sunt sensibus nostris subjectæ; cujusmodi non sunt Angeli, qui etiamsi haberent corpora sibi unita, ut quidam opinati sunt, illa tamen corpora talis essent naturæ, ut nec tangi, nec videri a nobis possent.

11. Sanct. August. Lib. I. Operis imperfecti *de Genesi ad Litteram* cap. 3. Tom. III. (a) hanc quæ-

(a) Hanc ipsam quæstionem indefinitam reliquit S. Pater in Lib. XI. *De Civ. Dei* cap. 32. inquiens: „ Ne „ quis autem contendat... Angelos prius esse factos, „ non tantum ante firmamentum, quod inter aquas, „ & aquas factum appellatum est cœlum, sed ante „ illud, quod dictum est *in principio fecit Deus cœlum, & terram*, atque illud, quod dictum est *In principio*, non ita dictum, tamquam primum hoc „ factum sit, cum ante fecerit Angelos; sed quia omnia in Sapientia fecit, quod est Verbum ejus, & „ ipsum Scriptura principium nominavit, sicut ipse „ in Evangelio Judæis quærentibus, quis esset, respondit, se esse *principium*: non e contrario referam „ contentionem, maxime quia hoc me delectat plurimum; quod etiam in summo exordio sancti libri „ Geneseos Trinitas commendatur &c. “ Hoc S. Augustini testimonium mala fide truncatum retulit Isaac Beausobrius Lib. VI. *Hist. Dogm. Manichæorum* cap. 1. §. 17., quasi Pater omnino docuerit, verba Moysis *In principio* non esse de initio temporis intelligenda.

quæstionem movet potius, quam resolvat, inquiens: „ Si primum facti sunt Angeli, quæri potest, „ utrum in tempore facti sunt, an ante omne „ tempus, an in exordio temporis. Si in tempore, jam erat tempus, antequam Angeli fierent: „ & quoniam etiam tempus ipsum creatura est, „ incipit necesse esse, ut aliquid prius, quam „ Angelos, factum accipiemus. Si autem in exordio temporis factos dicimus, ut cum ipsis „ cœperit tempus, dicendum est, falsum esse, „ quod quidam volunt, cum cælo, & terra „ tempus esse cœpisse “.

12. Postea aliam quæstionem movet: „ Utrum „ præter motum corporum possit esse tempus in „ motu incorporeæ creaturæ, veluti est anima, „ vel ipsa mens; quæ utique in cogitationibus „ movetur, & ipso motu aliud habet prius, aliud „ posterius, quod sine intervallo temporis intelligi non potest. Quod si accipimus, etiam ante „ cælum, & terram potest intelligi tempus fuisse, si ante cælum, & terram facti sunt Angeli; erat enim jam creatura, quæ motibus incorporeis tempus ageret... Sed quoquomodo hoc „ se habeat (res enim secretissima est, & humanis conjecturis impenetrabilis) illud certe „ accipiendum est in fide, etiamsi modum nostræ „ cogitationis excedit, omnem creaturam habere „ initium, tempusque ipsum creaturam esse, ac „ per hoc ipsum habere initium, nec coæternum „ esse Creatori “. Eadem repetit Sanctus Pater Lib. XII. *De Civit. Dei*, cap. 15. duplex distinguens tempus; aliud in horis, diebus, & mensibus, & annis; atque hoc a motu siderum repetit; aliud ex mutabili motu, cujus & prius fuerit, & posterius, in quo potuerunt Angeli esse, antequam mundus fieret (*a*).

13. Ceterum multo probabilius est, Angelos vel post hunc visibilem mundum, vel simul cum ipso fuisse creatos. Sane Epiphanius Hæresi LXV. ita scribere non dubitavit: „ Illud evidenter divinus sermo declarat, neque post sidera productos Angelos, „ neque ante cælum, terramque constitutos. Est „ enim certa illa, atque immutabilis sententia, „ ante cælum, ac terram nihil omnino conditarum rerum extitisse: quoniam in principio creavit Deus cælum, ac terram, ut illud sit creandi principium, ante quod creatis ex rebus „ omnino nulla fuerit “. Plures alios Patres tam „ græcæ, quam latinæ Ecclesiæ pro eadem sententia affert Petavius Lib. I. de Angelis cap. 15.

14. Objic. secundo. Omne, quod fit, habet prius, ac posterius; ut enim inquit Aristoteles Lib. VI. *Physic. omne, quod fit, fiebat, & antequam fieret, non fiebat, & fieri cessat, postquam factum est:* in principio autem temporis, cum sit indivisibile, non est prius, ac posterius: cum ergo creari sit quoddam fieri, non potuere hæc omnia creari in principio temporis: verba ergo Moysis intelligi nequeunt de principio temporis.

15. Respondet S. Thomas I. P. qu. 46. art. 3. ad 2., eam Aristotelis doctrinam veram esse de iis, quæ fiunt *per motum*; „ quia cum in quolibet motu sit accipere prius, & posterius, ante quodcumque signum in motu signato, dum „ scilicet aliquid est in moveri, & fieri, est accipere prius, & etiam aliquid post ipsum; quia „ quod est in principio motus, vel in termino, „ non est in *moveri*. Creatio autem neque est „ motus, neque terminus motus: unde sic aliquid „ creatur, quod non prius creabatur “.

16. Obj. tertio. Inter alias creaturas est etiam tempus; sed hoc non potuit creari in principio temporis; tempus enim est divisibile, principium autem indivisibile: non ergo verba Mosaica possunt de principio temporis intelligi.

17. Respondet iterum S. Thomas art. laud. ad 5. „ quod nihil fit nisi secundum quod est. Nihil autem est temporis, nisi *nunc*; unde non „ potest fieri, nisi secundum aliquod *nunc*; non „ quia in ipso primo *nunc* sit tempus, sed quia „ ab eo incipit tempus “. Non piget ad has subtilitates descendere; id enim est necessarium, ut remotis difficultatibus facilius sacer textus intelligatur.

18. Ceterum sanctis Patribus admodum familiaris

(*a*) Cum hac S. Augustini doctrina concordant ea, quæ S. Thomas docet de ævo I. P. qu. 10. art. 5. inquiens: *Cum æternitas sit mensura esse permanentis, secundum quod aliquid recedit a permanentia essendi, secundum hoc recedit ab æternitate. Quædam autem sic recedunt a permanentia essendi, quod esse eorum est subjectum transmutationis, vel in transmutatione consistit; & hujusmodi mensurantur tempore, sicut omnis motus, & etiam esse omnium corruptibilium. Quædam vero recedunt minus a permanentia essendi, quia esse eorum in transmutatione consistit, nec est subjectum transmutationis; tamen habent transmutationem adjunctam vel in actu, vel in potentia; sicut patet in corporibus cælestibus, quorum esse substantiale est intransmutabile: tamen esse intransmutabile habent cum transmutabilitate secundum locum. Et similiter patet de Angelis, quod scilicet habent esse intransmutabile cum transmutabilitate secundum electionem, & cum transmutabilitate intelligentiarum, & affectionum, & locorum suo modo. Et ideo hujusmodi mensurantur ævo, quod est medium inter æternitatem, & tempus: esse autem, quod mensurat æternitas, nec est mutabile, nec mutabilitati adjunctum. Sic ergo tempus habet prius, & posterius; ævum autem non habet in se prius, & posterius, sed ei conjungi possunt; æternitas autem non habet prius, neque posterius, neque ea compatitur.* En quomodo S. Thomas, & post eum Scholastici explicant illud tempus, quo in quorumdam Patrum sententia Angeli creati sunt, antequam Deus *in principio* temporis nostri crearet cælum, & terram. Hujus temporis aliquam mentionem facit etiam Rabbi Maimonides in *More Nevochim* P. II. c. 20. inquiens: *Quod vero apud Sapientes nonnullos invenis, tempus extitisse ante creationem mundi, id valde dubium est*.

ris est alia illorum verborum interpretatio, ut *principii* nomine intelligatur æterni Patris Verbum, in quo facta sunt omnia. Et primo quidem ipse Dominus Jesus Christus Joannis VIII. 25. Judæis interrogantibus: *Tu quis es?* respondit: *Principium, qui & loquor vobis*. Et Apostolus Paulus ad Hebræos I. 2. de Jesu Christo Filio Dei, inquit: *Per quem fecit & sæcula*, & vers. 10. ipsi accommodat verba Psalmi CI. *Tu in principio, Domine, terram fundasti;* ac demum ad Colossens. I. 16. *In ipso* (Filio) *condita sunt universa in cælis, & in terra, visibilia, & invisibilia ... omnia per ipsum, & in ipso creata sunt*.

19. Origenes Hom. I. in Genesim. „ Quod est, „ *inquit*, omnium principium, nisi Dominus noster, & Salvator omnium Christus Jesus, primogenitus omnis creaturæ? In hoc ergo principio suo, hoc est in Verbo suo, Deus cælum & „ terram fecit “.

20. S. Ambrosius Lib. I. *Hexæmeron* cap. 4. „ In hoc ergo principio, *inquit*, idest in Christo, „ fecit Deus cælum, & terram: quia per ipsum „ omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil “.

21. Sanct. autem Augustinus Lib. I. *de Genesi ad litteram* cap. 6. putavit, in primo Geneseos capite totius sanctissimæ Trinitatis apertam factam esse mentionem: „ nam dicente Scriptura: *in principio fecit Deus cælum, & terram*, intelligimus Patrem in *Dei* nomine, & Filium in *principii* nomine ... Dicente autem Scriptura: *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas*, completam „ commemorationem Trinitatis agnoscimus “.

22. Hieronymus denique in Libro *Quæstionum Hebraicarum in Genesim* Tomo III. aliquos veteres commemorat (*a*), qui initium Geneseos ita legebant: *In Filio fecit Deus cælum, & terram;* & quamvis eam lectionem minime probet, concedit tamen secundum sensum ea verba de Christo „ accipi posse: „ qui tam in ipsa fronte Geneseos, quæ caput librorum omnium est, quam „ etiam in principio Joannis Evangelistæ cæli, „ & terræ conditor approbatur. Unde & in Psalterio de se ipso ait: *In capite Libri scriptum est de me*, idest in principio Geneseos. Et „ in Evangelio: *Omnia per ipsum facta sunt*, „ *& sine ipso factum est nihil* “.

23. Quanquam vero hæc *principii* explicatio fuerit apud sanctos Patres admodum pervulgata, non tamen adeo communis fuit, quasi prima expositio litteralis de temporis initio omnino prætermitteretur. Nec auscultandum est Beausobrio solita sua confidentia asserenti, voce ראשית Reschith ab Hebræis intellectum fuisse principium *activum*, non principium *temporis:* ut enim hactenus probatum est, utrumque significare potest.

24. Postquam vero Moyses dixisset, Deum in principio creasse cælum, & terram, subdit: *Terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi*. Quod noster Vulgatus vertit *inanis* & *vacua*, primigenius textus hebraicus habet תהו, בהו *Thou*, & *Vohu*. Quæ vocabula quid proprie significent, non omnino convenit inter eruditos (*b*). Aquila, & Theodotion vertunt *Inane, & nihil*. Symmachus *Strues sine motu*. Paraphrasis autem Chaldaica *Desolata, & vacua*. Denique LXX. Interpretes ita græce eadem verba reddiderunt: ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος, *Terra vero erat invisibilis, & incomposita*. Cur autem terra dicta fuerit *invisibilis*, diversimode ab interpretibus exponitur. Communior sententia est, invisibilem fuisse terram, vel quia aquæ undique terram operiebant, vel quia, ut alii putant, aquæ rarefactæ instar nubis eam circumambientes invisibilem reddebant: unde additur: *Et tenebræ erant super faciem abyssi*, idest super immensam illam aquarum voraginem, quibus terra erat vel tota, vel magna ex parte quasi absorpta, & abscondita; abyssus enim, ut explicat S. Augustinus Lib. XXII. *cont. Faustum* cap. 11. *est aquarum inæstimabilis profunditas*. Atque his omnibus Moyses rudem, hebetemque populum admonere voluit, quomodo hæc tam pulchra, tam utilia, quæ in mundo conspiciuntur, non a nativa virtute terræ, quæ erat inanis, & vacua, sed a sapientissimi artificis manu fuerint in nostrum usum producta; ut proinde ad eum grato animi sensu colendum, atque adorandum magis excitaremur (*c*).

25. Sed controversia postea orta est, quam S. Thomas I. P. q. 66. art. 1. exponit, an informitas materiæ *tempore* præcesserit formationem ipsius? S. Augustinus negantem sententiam adoptasse videtur Libro I. *de Genesi ad litteram* cap. 15. inquiens: „ Non quia informis materia formatis rebus tempore prior est, cum sit utrumque „ simul concreatum, & unde factum est, & quod „ factum est. Sicut enim vox materia est verborum,

(*a*) Inter hos nominat etiam Tertullianum. Sed bene notarunt Editores, Tertullianum omnino contrarium docuisse in ipso Libro *contra Praxeam* a Hieronymo laud.: inquit enim cap. 5. de Praxeæ sectatoribus: „ Ajunt quidem & Genesim in Hebræo ita incipere: *In principio Deus fecit sibi Filium*. Hoc ut „ firmum non sit, alia me argumenta deducunt. “

(*b*) Alexius Symmachus Mazochius, qua erat græcarum litterarum, ac reconditæ vetustatis peritia ornatus, in Dissert. I. *De Chao, deque Ovo primigenio* adnexa Tomo I. *Spicilegii Biblici* hæc verba hebraica sensim, ac sensim immutata fuisse, ostendit, ut per תהו *Thou* tandem emerserit vocabulum *Chaos*, quod elegantibus carminibus exposuit Ovidius in *Metamorph.*, & per בהו *Vohu* versum fuerit in *Ovum*, de quo multa reperiuntur apud veteres profanos Scriptores, præcipue apud Aristophanem in *Avibus*. Sed Auctor ipse a vetustatis amatoribus legi meretur.

(*c*) Beausobrius Lib. VI. *Hist. dogm. Manichæorum* c. 1. §. 16. nescio quo fundamento asseruit, terram

„ rum, verba vero formatam vocem indicant:
„ non autem qui loquitur, prius emittit informem
„ vocem, quam possit postea colligere, atque in
„ verba formare; ita creator Deus non priore tem-
„ pore fecit informem materiam, & eam postea
„ per ordinem quarumcumque naturarum, quasi
„ secunda consideratione formavit: formatam quip-
„ pe creavit materiam ". Postea autem S. Pater ea Scripturæ loca, quæ aperte innuunt, prius fuisse creatam terram inanem, informem, invisibilem, vult ut intelligantur, non de tempore, sed de origine; quemadmodum vox origine prior est verbis, non tamen tempore. Quam suam sententiam alibi etiam S. Pater exposuit, ut in I. Libro *contra Adversarium Legis, & Prophetarum* cap. 9. Tomo VIII.

26. Sed Angelicus fidelis S. Augustini interpres hanc S. Patris doctrinam explicat de *informitate* materiæ, quatenus importat carentiam omnis formæ; & sic, inquit, *impossibile est dicere, quod informitas materiæ tempore præcesserit vel formationem ipsius, vel distinctionem*. Et secundum hanc explicationem terra dicitur *inanis*, & *vacua*, vel *invisibilis*, & *incomposita*, *quia materia per formam cognoscitur*. Ita in resp. ad 1.

27. „ Alii vero Sancti, inquit in corp. art.,
„ accipiunt informitatem, non secundum quod
„ excludit omnem formam, sed secundum quod
„ excludit istam formositatem, & decorem, qui
„ nunc apparet in corporea creatura: & secun-
„ dum hoc dicunt, quod informitas materiæ cor-
„ poralis duratione præcessit formationem ejus-
„ dem ... Et quantum ex littera Genesis accipi
„ potest, triplex formositas deerat, propter quod
„ dicebatur creatura corporalis *informis*. Deerat
„ enim a toto corpore diaphano, quod dicitur cæ-
„ lum, pulchritudo lucis; unde dicitur, quod *te-*
„ *nebræ erant super faciem abyssi*. Deerat au-
„ tem terræ duplex pulchritudo: una, quam ha-
„ bet ex hoc, quod est aquis discooperta; & quan-
„ tum ad hoc dicitur, quod *terra erat inanis*,
„ sive *invisibilis*, quia corporali aspectui patere
„ non poterat propter aquas eam undique coope-
„ rientes. Alia vero, quam habet ex hoc, quod
„ est ornata herbis, & plantis; & ideo dicitur,
„ quod erat *vacua*, seu *incomposita*, idest non
„ *ornata*. Et sic cum præmisisset duas naturas
„ creatas, scilicet cælum, & terram, informita-
„ tem cœli expressit per hoc quod dixit: *Tene-*
„ *bræ erant super faciem abyssi*, secundum quod
„ sub cœlo etiam aer includitur: informitatem
„ vero terræ per hoc, quod dixit: *Terra erat i-*
„ *nanis, & vacua* ".

28. Aliqua demum addenda sunt, ad explicanda ea subsequentia Mosaica verba: *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas;* qua etiam in explicatione ducem sequemur S. Thomam, qui veterum doctrinam ita paucis complexus est I. P. q. 74. art. 3. ad 4. „ Rabbi Moyses per *Spiritum*
„ *Domini* intelligit aerem, vel ventum, sicuti &
„ Plato intellexit; & dicit, quod dicitur *Spiritus*
„ *Domini*, secundum quod Scriptura consuevit u-
„ bique flatum ventorum Deo attribuere (a). Sed
„ secundum Sanctos per *Spiritum Domini* intelli-
„ gitur Spiritus sanctus, qui dicitur superferri a-
„ quæ, idest materiæ informi secundum Augu-
„ stinum. (Lib. I. super Genesim cap. 7.), ne
„ facienda opera sua propter indigentiæ necessita-
„ tem putaretur Deus amare. Indigentiæ enim a-
„ mor rebus, quas diligit, subjicitur .... Secun-
„ dum Basilium vero (Hom. II. in Hexam.)
„ *superferebatur elemento aquæ*, *idest fovebat*,
„ *& vivificabat* naturam *aquæ*, *ad similitudi-*
„ *nem gallinæ cubantis*, *vitalem virtutem his*
„ *quæ foventur*, *injiciens*. (b) ".

29. Atque hæc sententia fere communis est apud sanctos Patres; ad quorum mentem etiam Ecclesia in benedictione fontis baptismalis (Tomo X. Biblioth. sanct. Patrum) ita orat: *Deus, cujus Spiritus super aquas inter ipsa mundi primordia ferebatur*, *ut jam tunc virtutem sanctificationis aquarum natura conciperet*. Si quis autem plura desiderat sanct. Patrum in hanc rem testimonia, adeat Dion. Petavium Lib. I. *De Opificio sex dierum* c. 5.; qui tamen ita suam sententiam profert, scilicet *Mosem verbis istis ostendere*, *nullum supra aquas tum fuisse corpus; atque ἰδιωτικῶς dicere*, *Deum solum*, *ejusque Spiritum aquis incubuisse*.

30. Ac duobus istis versiculis, ut S. Jo. Chryso-

quidem fuisse initio cum omni suo ornamento creatam, sed post magnas, variasque revolutiones fuisse ad illum statum reductam, quem Moyses nobis describit. Arbitraria hæc explicatio est omnino explodenda.

(a) Hæc sententia placuit Severiano Gabalitano Episcopo, qui fuit S. Jo. Chrysostomo coævus, & hostis infensus. Sex illius habemus homilias de prima *rerum creatione*, quæ olim Chrysostomo tribuebantur; sed falso, ut discimus ex Cosma Ægyptio in *Typographia Christiana*, quam publici juris fecit D. Bern. Montfauconius Tom. II. *Collect. Patrum*. Severianus igitur in Orat. I. explicat illa verba: *Spiritus Domini* &c. *de motu aeris*, seu vento; quemadmodum in Psalmo dicitur: *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*. Idem sensit Theodoretus Quæst. VIII. in Genesim, aliique non multi.

(b) Verbum hebraicum, quo usus est Moyses, scilicet מרחפת *Merachepheth*, proprie significat *incubare*, sive *confovere* in similitudinem volucris ova calore animantis, ut explicat S. Hieronymus in *Quæstionibus hebraicis*, unde etiam colligit, *non de spiritu mundi dici*, *ut nonnulli arbitrantur*, *sed de Spiritu sancto*, *qui & ipse vivificator omnium a principio dicitur*. Unde quod in latinis Bibliis dicitur *Spiritus Dei ferebatur super aquas*, ex fonte hebraico legi debet *Spiritus Dei incubabat aquis*, quasi eas fovens, ac fœcundans. Hac voce רחף Rachaph Moyses utitur etiam Deuteron. XXXVII. 11., allata similitudine aquilæ, quæ pullis suis incubat.

sostomus laudatus a S. Thoma I. P. quæst. 68. art. 1. ad 1. observat, Moyses summarie complexûs totius universi creationem, postea omnia Dei opera per partes explicavit, veluti si quis dicat: Hic artifex fecit domum istam, & postea subdat: primo jecit fundamenta, deinde erexit parietes; tertio superposuit tectum &c. Quam animadversionem insinuavit etiam S. Augustinus c. 3. Libri imperfecti *de Genesi ad litteram*. Clarius autem exposuit S. Cyrillus Alexandrinus Lib. II. contra Julianum inquiens: „ Cum igitur Moyses ait, *in* „ *principio fecit Deus cœlum*, *&* *terram*, in„ tellige summatim, ac veluti in compendium „ collatis omnibus, universarum rerum exponere „ creationem, tum artificiose progredi ad expli„ candum, quemadmodum ordinata fuerint, & qua „ ratione singulæ rerum creatarum hoc ipsum, „ quod sunt, consentanee sunt adeptæ “. Vid. etiam S. Augustinus Lib. XII. *Confess.* cap. 17. (*a*). His breviter expositis de duobus primis Geneseos versiculis, age jam de primæ diei opere disputemus.

CAPUT II.

De opere primæ diei.

31. Opus primæ diei Moyses his verbis describit v. 3. & seq. *Dixitque Deus: fiat lux, & facta est lux. Et vidit Deus lucem, quod esset bona, & divisit lucem a tenebris; appellavitque lucem diem, & tenebras noctem; factumque est vespere, & mane dies unus.*

32. Jam vero notissimum est illud Longini judicium, qui etsi religione profanus, eximiam tamen in his Mosaicis verbis styli sublimitatem admiratus est, ita in suo Libro *De sublimi dicendi genere* sect. 9. scribens: *Propterea Judæorum quoque Legislator homo est non vulgaris; quoniam divini Numinis potentiam pro dignitate declaravit, & indicavit, statim in ipso legum initio scribens: Dixit Deus, inquit: Quid tandem? Fiat lux, & facta est: fiat terra, & facta est* (*b*). Quod tamen Longini judicium non ad verba Moysis, in quibus *simplicitas* potius, quam *sublimitas* apparet, sed ad rerum granditatem, Deique creantis majestatem referendum esse aliqui non immerito censent. Hoc ipsum creationis rerum imperium ineffabile mirabiliter expressit Apostolus ad Rom. IV. 17. de Deo inquiens: *Vocat ea, quæ non sunt;* vocans nimirum res de sinu nihili, perinde ac vocat ea, quæ jam existunt.

33. Sed ut propius accedamus ad primæ diei opus, justissima est illa S. Thomæ observatio I. P. qu. 67. art. 4. lucem prima die creari oportuisse, quia sine luce dies esse non potest. Hinc eleganter S. Ambrosius Lib. I. *Hexaemeron* cap. 9. *Unde*, inquit, *vox Dei in Scriptura divina debuit inchoari, nisi a lumine? Unde mundi ornatus, nisi a luce, exordium sumere? Frustra enim esset, si non videretur.* Ita etiam alii Patres; non vero, ut scurriliter potius, & insulse, quam argute scripsit impius Burnetus in sua *Archæologia Philosoph.* Lib. I. cap. 8. *ne Deus videretur in tenebris operari*. Vah putidam, ineptamque rationem!

34. Sed quid proprie sit illa lux, prima die a Deo creata, haud facile est determinare. S. Thomas loco mox laud. primo affert S. Augustini opinionem, qui Lib. XI. *de Civit. Dei* cap. 9. & 33. putavit in illis verbis *In principio creavit Deus cœlum, & terram*, per cælum intelligi *spiritualem naturam adhuc informem*, per terram autem materiam informem corporalis creaturæ. „ Et quia natura spiritualis dignior est, quam „ corporalis, fuit prius formanda. Formatio igi„ tur

(*a*) Idem S. P. Augustinus Lib. XI. *de Civ. Dei* c. 33. *Quibus nominibus* (cæli & terræ) inquit, *universalis est significata creatura, vel spiritualis, & corporalis, quod est credibilius; vel magnæ duæ mundi partes, quibus omnia, quæ creata sunt, continentur, ut primitus eam totam proponeret, ac deinde partes ejus secundum mysticam dierum numerum exequerentur.*

Nemini autem arrisit peculiaris sententia S. Philastrii Episcopi Brixiensis, qui Hæresi XCV. duas putavit distinguendas esse terras, unam de qua dixit Moyses: *In principio creavit Deus cælum, & terram; quæque invisibilis erat, & incomposita, & veluti matrix omnium rerum;* alteram, in qua nos habitamus, & de qua dixit David Psalmo CXXXV. 6. *Qui firmavit terram super aquas*. Imo contrariam opinionem *hæreticam* appellare non dubitavit. Hanc tamen hæresim S. Augustinus prætermittendam merito judicavit in suo Libro *de Hæresibus ad Quodvult-Deum* Tomo VIII. De hoc autem S. Philastrii libro quid sentiendum sit, declarat S. Augustinus epistol. CCXXII. ad Quodvult-Deum.

(*b*) De controversia exorta inter duos celebres viros Dan. Huetium, & Boileaum de hoc Longini judicio quædam adnotavimus T. I. Diss. III. 89. Cum vero in sacro Mosaico textu non habeantur hæc verba, *Fiat terra, & facta est*, sed Moyses terræ creationem jam antea memorasset sine ulla Dei locutione factam, minus certe accurata fuit Longini observatio. Sed in homine a nostris sacris longe alieno quis exactam *ἀκρίβειαν* desideret? Quæri autem a quibusdam curiosius solet, quare Deus in creatione cæli, & terræ ea voce *Fiat* usus non fuerit? Nonnullas affert Petavius rationes Lib. I. *de Opificio sex dierum* c. 6. sed fortasse Moyses ostendere voluit, eam imperii vocem necessariam non fuisse. Reipsa vox Dei non est, nisi ejusdem voluntas, seu ejusdem voluntatis nutus. *Sermo Dei*, inquit S. Ambrosius Lib. I. *Hexaemeron* c. 9. *voluntas est.* Et S. Aug. Lib. imperf. de Gen. ad litt. c. 5. *Dixit Deus, ... non voce de pulmonibus edita, nec lingua, & dentibus accipere debemus. Carnalium sunt istæ cogitationes &c.* Et rursus Lib. I. de Gen. ad litt. c. *Si ita est*, inquit, (nempe corporaliter sonuisse hanc vocem *Fiat lux*, sicut corporaliter sonuit vox dicentis Dei *Tu es Filius meus dilectus*) *qua lingua sonuit ista vox? .... Et quis erat, quem oportebat audire, atque intelligere? &c.*

„ tur spiritualis naturæ significatur in productione „ lucis, ut intelligatur de luce spirituali; formatio enim naturæ spiritualis est per hoc, quod „ illuminatur, ut adhæreat verbo Dei ".

35. Postea vero Angelicus aliorum opinionem explicat, quibus visum est, a Moyse fuisse prætermissam productionem spiritualis creaturæ ob varias rationes a nobis etiam indicatas in Diss. I. n. 16. qui propterea allata verba Moysis de sola corporea creatura intelligunt; & cum deinde sacer Scriptor subdat: *terra autem erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi*, necessarium fuit ad tollendam hanc informitatem tenebrarum, ut lux produceretur, lux inquam hæc corporea, qua cælum, & terra illuminantur.

36. Pergit porro S. Doctor investigare, quid demum fuerit corporea illa lux, qua informitas tenebrarum sublata est. Recitatis autem, & rejectis quibusdam minus probabilibus opinionibus ipse Dionysio vulgo Areopagitæ adhæret, qui ita IV. *de divinis nominibus*, P. I. Lect. 3. docet, lucem prima die creatam, esse ipsam lucem solis „ sed adhuc informem, quantum ad hoc, quod „ jam erat substantia solis, & habebat virtutem „ illuminativam in communi; sed postmodum data est ei specialis, & determinata virtus ad particulares effectus. Et secundum hoc in productione hujus lucis distincta est lux a tenebris, „ quantum ad tria. Primo quidem quantum ad „ causam, secundum quod in substantia solis erat causa luminis, in opacitate autem terræ causa tenebrarum. Secundo quantum ad locum, „ quia in uno hemisphærio erat lumen, in alio „ tenebræ. Tertio quantum ad tempus, quia in „ eodem hemisphærio secundum unam partem temporis erat lumen, secundum aliam tenebræ; „ & hoc est, quod dicitur: *Lucem vocat diem, tenebras noctem* ".

37. Ex quo autem primo dicatur creatam fuisse lucem, deinde Solem, Lunam, & Stellas, colligere possumus, cælestia corpora non esse natura sua luminosa, sed lucem fuisse eis Dei voluntate communicatam: unde etiam nostri ævi pseudo philosophia coerceri debet, quæ omnia natura phænomena non ex divina virtute, sed potius ex ejusdem naturæ viribus repetere, & explicare conatur, sæpe tamen parum feliciter.

38. Verum hic aliqua difficultas statim in oculos incurrit, scilicet lucem, quæ diem a nocte distinguit, non potuisse fieri, nisi postquam factum fuit firmamentum, seu cælum, nempe die secunda, imo postquam in firmamento cœli facta sunt luminaria, quæ dividunt diem, ac noctem, nempe die quarta.

39. Hanc autem difficultatem ita ibidem diluit Angelicus. „ Duplex est motus in cælo: unus communis toti cælo, qui facit diem, & noctem; „ & iste videtur institutus primo die: alius autem est, qui diversificatur per diversa corpora; secundum quos motus fit diversitas dierum „ ad invicem, & mensium, & annorum. Et ideo „ in prima die fit mentio de sola distinctione noctis, & diei, quæ fit per motum communem: „ in quarta autem die fit mentio de diversitate „ dierum, & temporum, & annorum, cui dicitur, *ut sint in tempora, & dies, & annos*; quæ quidem diversitas fit per motus proprios (a) ".

40. S. Augustinus in Opere imperfecto *de Gen. ad litt.* cap. 5. nos monet, ea verba: *Et divisit Deus lucem a tenebris*, non esse sic intelligenda, quasi lux, cum primum facta est, esset confusa cum tenebris, & separari indigeret: „ Sed eo „ ipso, quo lux facta est, consecuta est etiam divisio inter tenebras, & lucem. Quæ enim societas lucis cum tenebris? Deus ergo divisit inter lucem, & tenebras; quia lucem fecit, cujus absentia tenebræ vocantur. Interest autem „ inter lucem, & tenebras, sicut interest inter „ vestimentum, & nuditatem, aut plenum, & inane, & similia ".

41. Oritur hic aliqua quæstio, quæ etsi non magni momenti esse videatur, eruditorum tamen divisit sententias. Cum enim Moyses opus diei primæ ita concludat: *Factumque est vespere, & mane dies unus*, quæsitum fuit, an nox, quæ voce *vespere* designatur, præcesserit diem, scilicet tempus illud, quo hemisphærium luce perfunditur, quodque Moyses indicavit voce *mane*; an vero primo ex luce creata, deinde ex tenebris supervenientibus fuerit prima dies constituta. Quam quæstionem etiam his verbis proponunt, an scilicet prima dies vocari debeat νυχθήμερος *Nox, & dies*, an vero ἡμερονύκτιος *Dies, & nox*.

42. Et quidem prima appellatio videtur conformior litteræ Moysis dicentis: Factum est *vespere, & mane, dies unus*, (seu hebraica phrasi *dies primus*; quomodo dicitur Joann. XX. 1. *Una autem sabbati*, idest prima die sabbati, seu hebdomadis): cur enim primo nominavit *vespere*, deinde *mane*, nisi ut indicaret, noctem præcessisse diem, seu lucem diei? Ulterius nota est ve-

(a) Nullus esset dicendi finis, si Philosophorum tam veterum, quam recentiorum de hujus lucis natura sententias referre vellemus. S. Thomas una cum aliquibus Patribus eam non esse corpus docet, sed qualitatem. Quam doctrinam non est, cur recentes Philosophi irrideant; cum ignorare, aut dissimulare nequeant, omnes hactenus excogitatas lucis theorias, præcipue vero Cartesianorum, & Neutonianorum, esse insuperabilibus difficultatibus obnoxias. Vid. noster P. Salvator Maria Roselli in *Physica particulari* qu. 31. Quam difficile sit lucis naturam, ac proprietates investigare, videtur Deus ipse significare voluisse illis verbis Jo. XXXVIII. 18. & seq. *Indica mihi, si nosti omnia, in qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus sit.*

vetustissima Hebræorum consuetudo, integram diem naturalem horarum 24. inchoandi a vespere, ut nox præcedat illud tempus, quo Sol nostrum hemisphærium illuminat. Hinc illud præceptum Levit. XXIII. 32. *A vespera usque ad vesperam celebrabitis Sabbata vestra*. Quem morem viguisse etiam apud Numidas, aliasque veteres nationes, ostendit Grotius *De verit. Relig. Christ.* cap. 1. §. 16. cui nonnulla addit auctor *Animadversionum in Chronologiam Ægyptiorum, Chaldæorum, Græcorum, Romanorum, ac Judæorum* Tom. I. *de la S. Bible* a Paris 1767.

43. Non tamen credendum est cum Jo. Clerico in hunc locum, noctem, quæ lucem primæ diei præcessit, fuisse totam æternitatem anteriorem; quasi prima dies formata fuerit ex æternitate præcedente, & paucis illis horis, quibus lux in hemisphærio resplenduit. Dicamus potius, eas tenebras durasse ab initio creationis cæli, & terræ usque ad creationem lucis; scilicet per tempus illud, quo *Spiritus Dei ferebatur super aquas*. Quis enim animo concipere valeat monstruosam illam diem ex æterna nocte, ac duodecim lucis horis conflatam? Vel integram æternitatem præcessisse creationem lucis? Vel in ipsa æternitate aliquid determinatum tempus ad diem formandam? Ulterius ut bene monet S. Augustinus Lib. I *de Gen. ad litt.* cap. 12. „ Non omnes tenebræ nox; „ nam & in speluncis amplis, in quarum abdita „ lux irrumpere per oppositam molem non sinitur, „ sunt utique tenebræ .... nec tamen tales „ tenebræ acceperunt vocabulum noctis, sed illæ, „ quæ in eam partem terræ succedunt, unde „ removetur dies ". Vespera igitur illa, seu nox, ex qua simul cum *mane*, seu luce creata factus est dies primus, desumenda est ab illo initio, in quo Deus creavit cælum, & terram, *& tenebræ erant super faciem abyssi*; & probabiliter spatio duodecim horarum comprehensa fuit, ut una simul cum luce integrum *naturalem* diem horarum 24. conficeret (a).

44. Fatendum est tamen, aliquos sanctos Patres, ac nobiles Interpretes etiam alteri sententiæ patrocinari, quæ primam mundi diem numerat ab ortu lucis primæ usque ad ortum lucis secundæ diei; ut proinde prima dies conflata fuerit ex 12. horis lucis, totidemque tenebrarum, quæ luce ad occidentem more solito pergente successerunt. S. Augustinus Lib. I. *de Gen. ad litt.* cap. 19. „ Videtur, „ *inquit*, illud opus Dei factum per spatium „ diei, quo peracto ad vesperam ventum „ est, quod est noctis initium. Itemque peracto „ nocturno spatio completus est totus dies, ut mane „ fieret in alterum diem, in quo die Deus aliud „ consequenter operaretur ". Ita S. Doctor, qui postea difficultatem insolubilem in eo invenit, quomodo *tanta mora facta sit lux, donec diei spatium præteriret, & vespere fieret?*

45. Utrique explicationi prima fronte videtur opponi doctrina, quam habet S. Thomas I. P. qu. 63. art. 6. ad 4. & qu. VIII. *de Verit.* art. 16. ad 8., scilicet primam diem habuisse quidem *vesperam*, sed non *mane*.

46. Sed S. Doctor ibi loquitur non de die, in qua Deus creavit lucem, sed de Angelorum cognitione *vespertina*, quæ *matutinam* præcessit (Vide Dissert. I. num. 99.), & correspondet primo instanti, in quo Angelus creatus fuit, & in quo mens Angelica *se in seipsum convertit per vespertinam cognitionem*. Quæ quidem operatio, subdit S. Thomas, in omnibus bona fuit. „ Sed „ ab hac operatione quidam per matutinam cognitionem „ ad laudem Verbi sunt conversi; quidam „ vero in seipsis remanentes facti sunt nox „ &c. *Et adhuc clarius in laud. quæst.* De verit. „ Angelus, *inquit*, in principio suæ creationis „ non fuit beatus, nec per essentiam Verbum „ vidit: unde nec cognitionem matutinam habuit: „ sed primo habuit vespertinam, & ex vespertina „ profecit in matutinam. Unde signanter primus „ dies mane non dicitur habuisse, sed primo „ vespere &c. ". Et sane nimis aperte Angelicus contradiceret divino Moysis testimonio, si primam diem in Genesi descriptam, *mane* caruisse doceret.

47. Quæri insuper curiosius solet, quo anni tempore prima dies illuxerit. Et quidem in variis mundi partibus varium semper est anni tempus, ut quando apud nos ver floret, alibi sit æstas, vel hyems; unde quæstio determinari debet ad illum locum, in quo Adam postea creatus fuit. Duæ autem sunt opiniones: altera verno tempore initium mundi ponit: altera autumnali: & hæc secunda sententia probabilior ex eo fit, quod Deus Exodi XXIII. 16. Hebræis præceperit, solemnitatem messis primitivorum celebrari vernali tempore; & alia XXXIV. 22. *quando redeunte anni tempore cuncta conduntur*. Si ergo finis anni erat post æstatem in autumno, consequens est, eodem tempore fuisse etiam primum ejusdem anni initium.

48. Aliæ etiam quæstiones admodum difficiles, sed

(a) Diximus, diem *naturalem* conflari horis 24. ex communi, & usitato loquendi modo, quin tamen pugnam inire velimus cum eruditissimo Mazochio, qui vult, talem diem appellandam esse *artificialem*, & *civilem*; illum vero diem, qui diurno Solis cursu conficitur, esse *naturalem*; atque ad hanc litem finiendam, arbitrum vocat Censorinum, qui in Libro de die natali cap. 23. ita pronunciat: *Naturalis dies est tempus ab oriente Sole ad Solis occasum; cujus contrarium tempus est nox ab occasu Solis usque ad exortum. Civilis autem dies vocatur tempus, quod fit uno cœli circumoctu, qua dies verus, & nox continentur: ut cum dicimus, aliquem dies triginta tantum vixisse; relinquitur enim etiam noctes intelligere.* Vid. Auctor ipse Astronomis, & Chronologis subiratus in *Spicilegio Biblico* ad Gen. cap. VI. 4.

sed parum utiles solent institui; in quibus imitari debemus S. P. Augustini singularem modestiam, ita in sæpius laud. Libro I. *de Genes.* ad litt. c. 20. scribentis: *Libri Geneseos multipliciter, quantum potui, enucleavi, protulique sententias de verbis ad exercitationem nostram obscure positis, non aliquid unum temere affirmans cum præjudicio alterius expositionis fortasse melioris, ut pro suo modulo eligat quisque, quod capere possit: ubi autem intelligere non potest, Scripturæ Dei det honorem, sibi timorem.*

49. Concludamus hoc caput verbis S. Pauli 2. ad Corinth. IV. 6. qui corpoream lucem a Deo prima die creatam mystice transfert ad illam lucem evangelicam, & spiritualem, qua Deus corda nostra illuminat, inquiens: *Quoniam Deus, qui dixit, de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu:* scilicet ostendens, allegoriam esse sub verbis Mosaicis, qua docemur, Deum, sicuti sua omnipotenti voce fecit e tenebris lucem corpoream splendescere; sic etiam efficacia suæ gratiæ nos e tenebris peccati ad claritatem Dei vocare. Ephes. V. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

CAPUT III.

De opere secundæ diei.

50. **H**aud paucas, nec leves habent difficultates, quæ Moyses de opere secundæ diei his verbis nos docet: *Dixit quoque Deus: fiat firmamentum in medio aquarum, & dividat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas, quæ erant sub firmamento ab his, quæ erant super firmamentum. Et factum est ita. Vocavitque Deus firmamentum cælum, & factum est vespere, & mane dies secundus.*

51. Jam vero plures hic oriuntur quæstiones. Prima, quid veniat nomine *firmamenti*. Secunda, quænam sit hæc divisio aquarum. Tertia, quid sint aquæ supra firmamentum.

52. Quantum ad primam, hebraicus textus firmamentum vocat רקיע *Rachyah*, quod proprie *expansionem* significat. Nomine autem *expansionis* videtur designari tota illa immensa intercapedo, quæ a tellure usque ad extrema mundi confinia exporrigitur. Ex quo fit, ut commode hæc vox aptari possit sive cælo aereo, quod tellurem circumambit, sive etiam cælo astrifero, in quo Sol, Planetæ, aliaque sidera continentur. Utraque significatione utitur sacra Scriptura; cum enim dicit v. 16. & seq. Deum fecisse stellas, easque posuisse in *firmamento cæli*, certo nomine *firmamenti* intellexit cælum astriferum; & cum iterum v. 20. dicit: *Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento cæli;* vel ut textus hebraicus exprimit, *super facie firmamenti*, tunc nomine *firmamenti* nonnisi aereum, & sublunare cælum intelligere potuit, in quo aves volitant, quæ etiam ibidem vers. 26. & 27. vocantur *volatiles cæli*, & Psalmo CXLVI. de Deo dicitur: *Qui operit cælum nubibus, & parat terræ pluviam.* Imo etiam Matth. XVI. 2. & 3. cælum vocatur *serenum, rubicundum, triste;* quibus in locis certe cælum sublunare intelligitur.

53. Cum igitur duplici hoc sensu *firmamentum* in sacris litteris accipiatur, quæstio exoritur, quo sensu dixerit Moyses, factum esse firmamentum in medio aquarum, ut dividerentur aquæ ab aquis; an scilicet id intellexerit de cælo aereo, & sublunari, an vero de cælo astrifero, & sublimi.

54. S. Thomas I. P. qu. 68. art. 1. postquam varias de firmamento sidereo opiniones attulisset, quin tamen aliud certi definiret, ita prosequitur: „ Potest autem & alio modo intelligi, ut per firmamentum, quod legitur secunda die factum, non intelligatur firmamentum illud, in quo fixæ sunt stellæ, sed illa pars aeris, in qua condensantur nubes". Rursus art. 2. quærens, quomodo aquæ sint supra firmamentum: „ Si autem, inquit, per firmamentum intelligatur pars aeris, in qua nubes condensantur, sic aquæ, quæ sunt supra firmamentum, sunt aquæ, quæ vaporabiliter resolutæ supra aliquam partem aeris elevantur, ex quibus pluviæ generantur".

55. Atque hanc firmamenti expositionem idem S. Doctor a S. Augustino commendatam esse observat. Reipsa S. Pater Lib. II. *de Gen. ad litt.* c. 4. opinionem cujusdam refert, qui *laudabiliter* conatus est demonstrare, aquas, quæ sunt supra firmamentum, non esse nisi vapores aqueos, qui in nostra atmosphæra attolluntur, & ita ab aquis, quæ super terram sunt, dividuntur: „ Ergo ex aere, qui est inter vapores humidos, unde superius nubila conglobantur, & maria subterfusa, ostendere ille voluit esse cælum inter aquam, & aquam. Hanc ergo diligentiam, *concludit Augustinus*, considerationemque laude dignissimam judico. Quod enim dixit, neque contra fidem est, & in promptu posito documento credi potest". Imo cum Scriptura dicat, hoc firmamentum factum esse *in medio aquarum*, facile intelligitur, illam esse cæli partem, quæ vapores aqueos nubibus suspensos ab aquis in terra positis discernit. Unde etiam Hieronymus epist. 69. ad Oceanum n. 6. *Inter cælum, & terram*, inquit, *medium extruitur firmamentum.*

56. Alia etiam præsto sunt sacrarum Scripturarum loca, quibus hæc *firmamenti* intelligentia confirmatur: ut cum dicitur Psalmo CIII. 3. *Qui tegis aquis superiora ejus*, nempe cæli, & statim subditur: *Qui ponis nubem ascensum tuum; qui ambulas super pennas ventorum;* ut intelligamus, nomine cæli non designari nisi nubes, ad quas congregandas venti advocantur. Item Psalmo

mo CXLVI. 8. *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluviam*. Jeremiæ pariter X. 13. de Deo vero dicitur: „ Ad vocem suam dat multitu„ dinem aquarum in cœlo, & elevat nebulas ab „ extremitatibus terræ: fulgura in pluviam facit „ &c. *Quæ repetuntur cap. LI.* 16. Dante eo vo„ cem, multiplicantur aquæ in cælo; qui levat „ nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam „ fecit &c. “. Quibus testimoniis manifeste ostenditur, firmamentum cœli, quo aquæ dividuntur ab aquis, non esse, nisi aeris nostri supremam superficiem, ad quam vapores aquei ascendunt, & in qua rursum in aquas concrescunt, atque in pluviam decidunt.

57. Neque vero huic Interpretationi obstat vox *firmamenti*, quæ aliquid solidum, & durum significare videtur, cujusmodi certe non est aer iste Lunæ subjectus, quem nos pro firmamento, vel saltem pro parte firmamenti accipimus. Hinc Eliu apud Job XXXVII. 18. inquiebat: *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt?* Etiam LXX. Interpretes vocem hebraicam עלבך Rachyah verterunt *στερέωμα*, quod significat *corpus solidum*.

58. Non tamen id obest; non enim semper vox *firmare* in sacris paginis significat durum, ac solidum efficere; ut cum apud Lucam XVI. 26. dicebat Lazarus Epuloni: *Inter nos, & vos chaos magnum firmatum est*, nihil aliud significare volens, quam inter infernum, & sinum Abrahæ spatium immensum *constitutum*, vel *extensum* esse. Hinc S. Jo. Chrysostomus Hom. II. *de incomprehensibili* asserit, dubium esse, & incertum, an cælum *sit crystallus durata, an densa nubes, an aer corpulentus*. Vel fortasse hæc firmitas non ad cœli expansionem, sed ad divinæ operationis stabilitatem referenda est, *propter intransgressibilem terminum superiorum, & inferiorum aquarum*, ut S. Augustinus loquitur Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 10. Quamvis enim aquæ continuo de cœlo in pluvias resolutæ decidant, magna tamen illarum copia supra firmamentum reservatur. Vel demum cum S. Thoma mox laud., illa pars cœli, in qua condensantur nubes, dici potest *firmamentum propter spissitudinem aeris in parte illa. Nam quod est spissum, & solidum, dicitur esse corpus firmum, ad differentiam corporis mathematici, ut dicit Basilius Homil. III. in Hexæmeron.*

59. Verba autem Eliu apud Jobum ex vi textus hebraici potius levitatem cœlorum explicant, quam duritiem; ea proinde ita vertit Car. Houbigant: *Ut quasi facies æris læves essent*, similitudine ducta a speculis, quæ olim fiebant ex ære lævigato; ut sensus sit, corpora cœlestia tanquam in speculo lævissimo nobis repræsentari. Dici etiam potest firmamentum *στερέωμα*, si sumatur vox ista non pro soliditate, sed pro stabilitate, & constantia, quam Deus toti cœlestium corporum systemati impertitus est, quæque in perpetua, & immutabili eorumdem revolutione apparet (*a*).

60. Si igitur nomine firmamenti intelligatur locus citimus terræ, in quo vapores aquei condensantur in pluviam, soluta est prima, & secunda difficultas de firmamento, & de divisione aquarum, quæ sunt supra cœlum, ab his, quæ sunt infra. Cum enim hæc nostra atmosphæra densior sit prope terram, & tenuior evadat, quo magis a terra attollitur, facile intelligitur, quomodo vapores aquei rarefacti, ac specifice leviores aere effecti ascendant ad certam altitudinem, ibique in nubes condensentur, ac demum in guttas, ac pluvias concrescant, quæ ad terram fœcundandam utilissime decidunt, & de cœlo decidere dicuntur: unde illud dictum a Job de Deo cap. XXVI. 8. *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum*. Et quando aquæ non decidunt, cœlum *clausum* esse dicitur, ut 3. Lib. Reg. VIII. 35. quod nonnisi de cœlo sublunari intelligi potest. Ab iisdem aquis super verticem nostrum suspensis communiter repetitur jucundissimus ille color cærulens, quo cœli mirabiliter picti apparent: & sic facile intelligitur divisio aquarum superiorum, ex quibus nubes, & pluviæ conflantur, atque inferiorum, quæ in mari, lacubus, & fluviis inveniuntur.

61. Sed dissimulari nequit, non paucis veteribus Patribus visum fuisse, nomine firmamenti dividentis aquas ab aquis cœlum proprie dictum significari. Qua in re primo notat Angelicus art. 4. non esse unam omnium de numero cœlorum sententiam. Nam aliqui posuerunt tres cœlos, primum totaliter lucidum, quod vocant empyreum; secundum totaliter diaphanum, quod vocant cœlum aqueum, & crystallinum; tertium partim diaphanum, & partim lucidum actu, quod vocant cælum sidereum. Alio tamen sensu tres cœlos distinxit Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* capit. 6. scilicet primum aereum, aliud sidereum, & tertium superius, illud nempe, quod incolunt beati spiritus videntes Deum, & ad quod raptus fuit S. Paulus. Alii plures cœlos distinxerunt, & in cœlis plures etiam sphæras; quas veterum opiniones novæ Philosophiæ systemata everterunt, fortasse & ipsa ab aliis postmodum evertenda.

62.

(*a*) Ceterum negari nequit, hanc de cœlorum soliditate, & firmitate opinionem communem pene fuisse in Philosophia Hebræorum, qui tres cœlos admittebant; sublunare unum, unde ros, pluvia, nix, & grandines decidunt; supremum alterum, cui astra quasi confixa sunt, & supra quod immensam aquarum copiam posuit Deus, quibus eum usum fuisse volunt, quando aquis diluvii submersit universam terram; tertium empyreum, ubi Dei majestas a beatis videtur, & ad quod S. Paulum raptum fuisse nos credimus.

62. Qui igitur nomine firmamenti cœlum sidereum intellexerunt, supra illud aquas esse posuerunt; sed tunc tertia illa exoritur quæstio admodum implexa, quales, & cujus naturæ sint illæ aquæ superiores? Origenes, aliique, cum intelligere non possent, quomodo aquæ supra cœlum existerent, eas tropice interpretati sunt de spiritualibus quibusdam substantiis. „ Nonnulli, inquit „ S. Augustinus Lib. XI. *de Civ. Dei* cap. po„ stremo, putaverunt, aquarum nomine signifi„ catos quodam modo populos Angelorum; & hoc „ esse, quod dictum est: *Fiat firmamentum in„ ter aquam, & aquam*: ut supra firmamen„ tum Angeli intelligantur, infra vero vel aquæ „ istæ visibiles, vel malorum Angelorum multi„ tudo, vel omnium hominum gentes (a) ". Sed hæc sententia communiter a sanctis Patribus rejicitur, qui aquas in sensu proprio accipiendas volunt, earumque partem supra firmamentum reipsa esse juxta litteralem Scripturæ sensum docent, unde etiam David dicit Ps. CIII. *Extendens cœlum, sicut pellem* (scilicet per firmamentum), *qui tegis aquis superiora ejus*. S. Thomas absolute pronunciat, illas aquas esse *corporales*. Contrariam vero sententiam explodunt S. Basilius Hom. III. in *Hexæmeron*, & S. Epiphanius in epistol. ad Joannem Episcopum Jerosolymitanum inter Hieronymianas LI.

63. An vero illæ aquæ, quæ supra cœlum astriferum esse dicuntur, sint aquæ elementares ejusdem naturæ cum nostris, haud immerito dubitari, ibidem Angelicus observat; juxta enim varias de materia cœlorum opiniones, etiam varia esse deberet illarum aquarum natura. Unde in art. 3. ad 1. inquit: „ Si per firmamentum intelligatur „ cœlum sidereum, aquæ superiores non sunt e„ jusdem speciei cum inferioribus. Si autem per „ firmamentum intelligatur nubilosus aer, tunc „ utræque aquæ sunt ejusdem speciei, & depu„ tantur tunc duo loca aquis non eadem ratione, „ sed locus superior est locus generationis aqua„ rum, locus autem inferior est locus quietis „ earum ".

64. Illud tamen observandum est, veteres Patres, qui aquas intra cœli orbes repositas esse censuerunt, hanc hujus divinæ providentiæ rationem afferre, ut scilicet Solis, aliorumque siderum ferventiores æstus refrigerarentur. Ita S. Basilius Hom. III. in *Hexæmeron*, & S. Ambrosius illum de more sequens: „ Cum ipsi dicant, „ *inquit in Lib. II.* Hexæmeron *cap.* 3. volvi or„ bem cœli stellis ardentibus refulgentem, nonne „ divina providentia necessario prospexit, ut in„ tra orbem cœli, & supra orbem redundaret a„ qua, quæ illa ferventis axis incendia tempe„ raret "?

65. Hanc perdifficilem de aquarum divisione quæstionem ita possumus Augustini verbis concludere Lib. II. *de Gen. ad lit.* cap. 5.: „ Quo„ quo modo autem, & qualeslibet aquæ, ibi sint, „ esse eas ibi minime dubitemus: major est quip„ pe Scripturæ hujus auctoritas, quam omnis hu„ mani ingenii capacitas ". Et cap. 9. hoc præclarum nobis præbet ad compescendam curiositatem monitum. „ Multi, *inquit*, multum dispu„ tant de iis rebus, quas majore prudentia no„ stri auctores omiserunt, ad beatam vitam non „ profuturas discentibus, & occupantes, quod pe„ jus est, multum pretiosa, & rebus salubribus „ impendenda temporum spatia ". Ceterum de aquis super firmamentum existentibus intelliguntur illa verba Gen. VII. 11. *Rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cœli apertæ sunt*. Tum illa Psalmi CXLVIII. 4. *Aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini*, & Dan. III. 60. *Benedicite aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, Domino*.

66. Antequam vero hoc caput claudatur, duæ aliæ quæstiones breviter enucleandæ sunt. Prima est, cur Moyses nullam aeris mentionem in opere secundæ diei fecerit; cum tamen, ut hactenus disserimus, sin minus undequaque certum, admodum tamen probabile sit, nomine firmamenti, quo dividuntur aquæ superiores ab inferioribus, venire nostram atmosphæram, sive aerem nubilosum, quo aquæ rarefactæ continentur, & suspenduntur?

67. Respond. Sanct. Thom. art. 3. his verbis: „ Considerandum est, quod Moyses rudi populo „ loquebatur, cujus imbecillitati condescendens, „ illa solum ei proposuit, quæ manifeste sensui „ apparent. Omnes autem quantumcumque ru„ des, terram, & aquam esse corpora sensu de„ prehendunt. Aer autem non percipitur ab o„ mnibus esse corpus, intantum quod etiam qui„ dam Philosophi aerem dixerunt nihil esse, ple„ num aere vacuum nominantes. Et ideo Moy„ ses de aqua, & terra mentionem facit ex„ pres-

(a) Quamvis S. Doctor laud. in loco nihil contra hanc quorumdam opinionem pronunciet, imo in Lib. XIII. *Confess.* cap. 15. eam probasse videatur, inquiens: *Sunt aliæ aquæ super hoc firmamentum, credo immortales, & a terrena corruptione secretæ. Laudent nomen tuum, laudent te supercælestes populi Angelorum tuorum &c.* & cap. 32. *Videmus*, inquit, *firmamentum cœli, sive inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores primarium corpus mundi*. Sed hæc postea S. Doctor correxit in Lib. II. *Retract.* cap. 6. inquiens: *Quod dixi firmamentum factum inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores, non satis considerate dictum est; res autem in abdito est valde*. Fuit hæc sententia Origenis damnata in V. Synodo can. 6. *Si quis dicit cœlum, solem, lunam, & stellas, & aquas, quæ supra cœlos sunt, animatas quasdam esse, & rationales virtutes, anathema sit*. Sed de hac damnatione aliqua inferius notanda erunt n. 115.

„ pressam; aerem autem non expresse nominat, „ ne rudibus quoddam ignotum proponeret. Ut „ tamen capacibus veritatem exprimeret, dat lo- „ cum intelligendi aerem, significans, ipsum qua- „ si aquæ adnexum, cum dicit, quod *tenebræ* „ *erant super faciem abyssi;* per quod datur in- „ telligi, super faciem aquæ esse aliquod corpus „ diaphanum, quod est subjectum lucis, & te- „ nebrarum ". Aliqui etiam aeris mentionem factam fuisse putant iis verbis: *Spiritus Dei ferebatur super aquas;* nomine enim spiritus ventum intelligunt, quod non est insolens in sacris litteris. Vid. supra n. 28.

68. Altera quæstio est, cur Moyses inter res a Deo creatas non adnumeraverit aquas? Et quidem S. August. in Lib. *de hæresibus* num. 75. hæresim memorat, *quæ dicit, aquam non a Deo creatam, sed ei semper fuisse coæternam*. Sed nihil absurdius fingi potest. Primo enim cum Moyses dicit: *In principio creavit Deus cælum, & terram*, his duobus nominibus omnia, quæ in cælo, & terra comprehenduntur, summatim complexus est. Deinde, quando dixit: *Tenebræ erant super faciem abyssi, & Spiritus Dei ferebatur super aquas*, satis indicavit, aquas simul cum terra inani, & vacua esse creatas. Demum ad omnem litem finiendam præsto sunt ea verba Psalmi LXXXVIII. *Tui sunt cæli, & tua est terra, orbem terrarum, & plenitudinem ejus tu fundasti: aquilonem, & mare tu creasti.*

69. Postremo breviter notandum, in hebræo fonte, quemadmodum etiam in versionibus Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, atque in nostra Vulgata, operi secundæ diei adjectam non esse illam clausulam: *Et vidit Deus, quod esset bonum*, quæ additur operibus aliarum dierum; quamvis apud LXX. Interpretes legatur, quos secuti sunt Basilius, Ambrosius, Chrysostomus, & August. Hujus omissionis variæ allegantur rationes: sed illa fortasse verisimilior, quod opus secundæ diei non absolvatur, nisi sequentibus verbis: „ Dixit vero Deus: congregentur aquæ, quæ „ sub cælo sunt, in locum unum, & appareat „ arida, & factum est ita. Et vocavit Deus ari- „ dam terram, congregationesque aquarum ap- „ pellavit maria; & vidit Deus, quod esset bo- „ num ". Quamobrem opus diei tertiæ a verbis subsequentibus inchoandum erit: *Et ait: germinet terra* &c. quod opus concluditur solita clausula: *Et vidit Deus* &c. quæ bis posita esset in tertia die. Hanc rationem una cum nonnullis aliis affert etiam S. Th. I. P. q. 74. art. 3. ad 3. ubi hæc habet: „ In opere secundæ diei non po- „ nitur *Vidit Deus, quod esset bonum*, quia o- „ pus distinctionis aquarum tunc inchoatur, & in „ tertia die perficitur. Unde quod ponitur in ter- „ tia die, refertur etiam ad secundam. Vel quia „ distinctio, quæ ponitur secunda die, est de his, „ quæ non sunt manifesta populo, ideo hujusmo- „ di approbatione Scriptura non utitur. Vel ite- „ rum propter hoc, quod firmamentum simpli- „ citer intelligitur aer nubilosus, qui non est de „ partibus permanentibus in universo, seu de „ partibus principalibus mundi. ".

CAPUT IV.

De opere tertiæ diei.

70. Quod mox diximus post Hebræum Aben-Hezra in Comment. nonnullosque alios Interpretes, in opere secundæ diei includi etiam congregationem aquarum in locum unum, probabile quidem est, non autem undequaque certum. Non desunt enim multi Patres, & nobiles Interpretes, qui diei tertiæ duplex assignant Dei opus, quorum primum fuit aquas congregare in unum locum; alterum terram fœcundare, ut germinaret herbam virentem &c. & propterea etiam duplicem illam benedictionem: *Vidit Deus, quod esset bonum*, operi tertiæ diei convenire putant. Sed hæc non magni momenti esse videntur; quamvis aliqui magnum esse piaculum asserant, verba Moysis vel tantillum transferre, aut dividere.

71. Primam partem operis Moyses his verbis describit: „ Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, „ quæ sub cælo sunt, in locum unum, & ap- „ pareat arida, & factum est ita: & vocavit Deus „ aridam terram, congregationesque aquarum ap- „ pellavit maria ". Observat autem S. Thomas qu. 69., art. 1., convenienter tertia die fuisse congregatas aquas. Formatio enim supremi corporis, nempe cæli, facta est prima die per creationem lucis, ejusque divisionem a tenebris, & per hanc formationem facta fuit distinctio temporis, noctis scilicet, & diei. Secunda vero die formatum fuit medium corpus, scilicet aqua, quæ per firmamentum accepit quamdam distinctionem, & ordinem. Tertia demum die formatum est ultimum corpus, scilicet terra, quæ discooperta est aquis, quarum aliquæ supra firmamentum collocatæ jam erant, aliæ vero in certa quædam spatia detrusæ, unde illis exire prohibitum fuit. *Quis conclusit ostiis mare?* dicebat Deus Job XXXVIII. 8. & seq. ... *Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia. Et dixi: usque huc venies, & non procedes amplius, & confringes tumentes fluctus tuos*. Atque ita a divina potentia elementum, quod ceteris ferocius est, domitum fuit: onde recte nos Deus ore Prophetæ Jeremiæ V. 22. ita redarguebat: *Me ergo non timebitis ... qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit?*

72. Hic vero difficultates aliquæ occurrunt breviter dissolvendæ. Prima est de loco, in quem aquæ congregatæ sunt. Si enim prius tota terra erat aquis cooperta, ac propterea invisibilis, nullus apparet locus tam amplus, quo tanta aquarum copia contineri posset.

73. S. Thomas varias affert ad hanc diluendam

dam difficultatem Sanct. Patrum responsiones; sed duæ sunt magis opportunæ. Prima est, quod *rarior aqua, veluti nebula, terram tegebat, quæ congregatione densata est*. *Alia, quod terra potuit aliquas partes præbere concavas, quibus confluentes aquæ reciperentur;* scilicet elevatis montibus altissimis immensum oceani aquis recipiendis receptaculum parari potuit (a).

74. Altera difficultas est in illis verbis *in locum unum:* cum tamen plura sint maria, & præter maria sint stagna, lacus, & flumina.

75. Resp. omnia maria inter se communicare, unde proprie loquendo nonnisi unum mare constituunt. Dubitatum aliquando fuit de solo mari Caspio, quod ab omnibus aliis separatum videtur. Diligentioribus tamen institutis observationibus probabiliter conclusum fuit, ipsum cum Oceano, vel cum Ponto Euxino, aut cum sinu Persico subterraneis hiatibus continuari. Ita etiam lacus, & flumina tandem cum mari conjunguntur. Sed ne incartæ huic omnium aquarum per subterraneos canales communicationi, quam nonnulli recentiores Philosophi aperte negant, innitamur, Angelicus præterea bene notavit, dici *unum locum*, „ non „ simpliciter, sed per comparationem ad locum „ terræ siccæ, ut sit sensus: *Congregentur aquæ* „ *in unum locum*, idest seorsum a terra sicca. „ Nam ad designandam pluralitatem locorum a„ quæ subdit: *Congregationes aquarum appel*„ *lavit maria*. " Ita igitur exponendus est sacer textus: *Congregentur aquæ in locum unum:* nempe *distributive* quælibet in suum locum, seu receptaculum illis præparatum, ut necessaria terræ portio sicca relinquatur pro homine aliisque animalibus terrestribus.

76. Notandum est etiam, in sacris Litteris quascumque aquarum collectiones *maria* improprie aliquando appellari, ut *mare Galileæ*, *mare Tiberiadis &c.* quæ meræ paludes erant, aut lacus non admodum lati. Idipsum in usu fuisse ad profanos etiam scriptores, solita sua eruditione ostendit Alexius Symm. Mazochius in *Spicilegio Biblico* ad hunc locum.

77. Tertia difficultas oritur ex his verbis: *Vocavit Deus aridam terram:* hoc enim nomine terra vocata jam fuerat: *In principio creavit Deus cœlum & terram*.

78. Resp., vocatam fuisse *terram* illam partem, quæ erat discooperta aquis, prout distinguitur contra mare; nam communi nomine potest appellari terra etiam, quæ aquis submersa est; non autem peculiari vocatione, quemadmodum hic appellata est.

79. Cæterum non inutiliter hæc terra, quæ aquis expulsis apparuit, dicta est *arida;* ut scilicet intelligeremus, omnia ea, quæ postea in eadem terra ad nostram utilitatem creata fuere, non, ut male aliqui philosophantur, a nativa terræ virtute, quæ in se nulla erat, sed ab infinita Dei bonitate fuisse nostro usui producta. Pulchra admodum sunt ea S. Jo. Chrysostomi verba Hom. I. T. V. Edit. Savill. „ Communis mensa, & „ patria, nutrix, & parens est omnium terra, & „ civitas, & commune sepulcrum. Nam & cor„ pora nostra sunt ex ipsa, itidemque corporibus „ nostris alimenta suppeditantur. In eadem habi„ tamus, & degimus, ac post mortem iterum re„ ceptus ad illam patet. Igitur ne forte commo„ ditatis, quæ ex illa capitur, necessitas effice„ ret, ut illam præter meritum admirare, ac be„ neficiorum multitudo ad impietatem te dejice„ ret, eam tibi demonstrat, antequam esses, in„ firmam, & inconditam ".

80. S. autem Ambrosius Lib. III. *Hexaemeron* c. 6. eos acute refellit, qui terræ germinandi virtutem a sole communicari dicebant, ac propterea divinos honores Soli tribuebant. „ Audi, „ inquit, Deum velut hanc vocem emittentem: „ conticescat ineptus sermo hominum ... facessat „ vana opinio. Antequam solis fiat luminare, her„ ba nascatur: antiquior ejus sit prærogativa, „ quam solis. Ne error hominum convalescat, „ germinet prius terra, quam fotus solis accipiat. „ Sciant omnes, solem auctorem non esse nascen„ tium. Dei clementia terram relaxat. Dei in„ dulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo sol

(a) S. Augustinus Lib. I. *contra Adversarium Legis & Prophetarum* c. 13. Tom. VIII. hanc ipsam objectionem ab imperitissimo homine sibi factam proposuit, tanquam non recte dictum sit: *Congregentur aquæ in congregationem unam, & appareat arida;* eo quod aquis omnia tenebantur. „ Respondet autem ipsum ignorare, quemadmodum aqua in sereos vapores tenuata rarescat, & nebulosa caligine multum „ occupet spatii, exiguum vero, si congregata den„ setur, nec jam levis volitet, sed gravis fluitet. Quid „ ergo mirum, si rara terram texerat, spissata nu„ davit? Quid si etiam divino nutu in magnos sinus „ terræ subsedit, atque ita quidquid naturæ humidæ „ per totum ejus ambitum jacebat, in partes conca„ vas confluens, recessit a ceteris, & quod operie„ bat, aperuit, congregata in humiliora succumben„ tia, qua mare interflueret, & circumflueret, atque „ altiora deserens, qua orbis emineret? "

Conati sunt non pauci nostræ ætatis Philosophi diligentius inquirere, quænam sit proportio inter aquas, quæ immensam quodammodo partem superficiei telluris cooperiebant, & illam ejusdem telluris partem, quæ ab aquis deserta apparuit arida; ut inde postea determinaretur, quot, & quanta receptacula necessaria fuerint, ut aquæ in unum locum congregarentur. Sed præterquamquod omnes hujusmodi calculi incertissimi sunt, nihil etiam prosunt ad confirmandam, vel illustrandam veritatem narrationis Mosaicæ. *Dixit Deus: congregentur aquæ in locum unum, & appareat arida; & factum est ita;* quod oculis ipsis nostris videmus.

Est etiam ventilata illa ratio, qua nonnulli Patres usi sunt, videlicet mare esse altius terra, divinoque præcepto cohiberi, ne eam operiat. Sed hæc quæstio ad Philosophiam potius amandanda videtur.

„ sol vivendi usum ministrat oriundis, quando illa prius divinæ operationis vivificatione sunt edita, quam sol in hos vivendi usus veniret? Junior est herbis, junior fœno (*a*). “.

81. Aliqua etiam difficultas in eo esse potest, quod locus naturalis aquæ non videtur esse subtus terram, vel intra viscera terræ, sed super terram, cum aqua sit specifice levior, quam terra. Verum bene observavit S. Thomas in hoc art. ad 4. *quod propter necessitatem finis, ut scilicet animalia, & plantæ essent super terram, oportuit, quod aliqua pars terræ esset discooperta aquis*. Alibi (T. I. Diss. I. in not. ad n. 100.) pulcherrimum S. Athanasii locum attulimus, qui in Orat. *contra Gentes* n. 37., ex hoc ipso, quod elementa non proprium occupent locum, sed contra naturalem suam inclinationem invicem permixta sint, recte infert, agnosci debere unum *Dominum, qui illa una congregavit, constrinxit, & conciliavit* (*b*).

82. Jam vero pauca addamus de altera parte operis tertiæ diei, quam Moyses his verbis expressit: „ Et ait: germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens unumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus, quod esset bonum. Et factum est vespere & mane dies tertius “.

83. S. Th. breviter agit de hac secunda parte operis tertiæ diei in art. 2. ubi suo more notat, diversam esse opinionem S. Augustini ab aliis. „ Alii enim expositores dicunt, quod plantæ productæ sunt actu in suis speciebus hac tertia die, secundum quod superficies litteræ sonat. Augustinus autem (Lib. V. *de Gen. ad Litt.* c. 5. & Lib. VIII. c. 3.) dicit, quod causaliter tunc dictum est, produxisse terram herbam, & lignum, idest producendi accepisse virtutem. Et hoc quidem confirmat auctoritate Scripturæ; dicitur enim Gen. II. 4. *Istæ sunt generationes cæli, & terræ, quando creatæ sunt in die, quo fecit Dominus Deus cælum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret*. Ante ergo quam orirentur super terram, factæ sunt causaliter in terra “.

84. „ Confirmatur autem hoc, subdit Angelicus, etiam ratione; quia in illis primis diebus condidit Deus creaturam *originaliter*, vel *causaliter*; a quo opere postmodum requievit, qui tamen postmodum secundum administrationem rerum conditarum per opus propagationis usque modo operatur. Producere autem plantas ex terra ad opus propagationis pertinet: non ergo in tertia die productæ sunt plantæ in actu, sed *causaliter* tantum “.

85. Ita exposita, & confirmata S. Augustini opinione, prosequitur S. Doctor: „ Quamvis secundum alios dici possit, quod prima institutio specierum ad opera sex dierum pertinet: sed quod ex speciebus primo institutis generatio similium in specie procedat, hoc jam pertinet ad rerum administrationem. Et hoc est, quod Scriptura dicit: *Antequam oriretur super terram, vel antequam germinaret*; idest antequam ex similibus similia producerentur, sicut nunc naturaliter fieri videbimus secundum viam seminationis. Unde signanter Scriptura dicit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen*; quia scilicet sunt productæ perfectæ species plantarum, ex quibus semina aliarum orirentur. Nec refert, ubinam habeant vim seminativam, utrum scilicet in radice, vel in stipite, vel in fructu “.

86. Ineffabilis sapientia Dei maxime oculis nostris sese offert in opere tertiæ diei; tanta enim, ac plane incredibilis herbarum, plantarumque copia, varietas, ac pulchritudo, tanta florum, fructuumque suavitas, atque utilitas, tanta in istorum omnium reproductione nunquam interrupta naturæ constantia, nonnisi a Deo sapientissimo, ac beneficentissimo oriri potuit, ut intolerabilis plane sit illorum furiosa amentia, qui cum deliro Lucretio hæc omnia fortuito particularum concursui tribuere non verentur. Sane nulla unquam hominum industria imitari potuit infinitam illam solius coloris viridis varietatem, qua Deus omnes her-

(*a*) Etiam Lib. I. cap. 7. eamdem causam reddit, cur non omnia simul a Deo facta fuerint, inquiens: „ Fortasse dicant: Cur enim Deus, sicut dixit, & facta sunt, non simul ornatus congruos assurgentibus donavit elementis: quasi non potuerit cælum insignitum stellis, subito ut creatum est, refulgere, & floribus, ac fructibus terra vestiri? Potuit utique; sed ideo primo facta, postea composita declarantur, ne vere increata, & sine principio crederentur, si species rerum, velut ingeneratæ ab initio, non postea additæ viderentur. *Incomposita* terra legitur, & iisdem a Philosophis æternitatis, quibus Deus, privilegiis honoratur; quid dicerent, si ab initio ejus pulchritudo vernasset? Demersa aquis describitur, velut quidam principiorum suorum addicta naufragio, & adhuc a nonnullis facta non creditur; quid si decorem primogenitum vindicaret “?

(*b*) Hoc vidit, & notavit etiam Strabo Lib. XVIII. *Geographiæ* inquiens: „ Cum circum terram sit situs aquæ naturalis, homo autem non sit animal aquaticum, sed partim terrestre, partim aereum, multisque partibus lucis capax, fecit providentia multas in terra extantias, depressionesque; ut hæ quidem reciperent aquam, aut plurimam ejus partem, qua occultaretur, quod sub ea est terræ, per illas vero attolleret e terra, ac sub se aquas occultaret, nisi quatenus eæ ipsæ humano generi, & quæ huic inserviunt, animalibus, plantisque essent usui “.

herbas, omniaque arborum folia distinxit, ut tot plane unius coloris species appareant, quot herbæ, & folia sunt: quæque ipsa suum viridem colorem ter mutare solent, ut alius appareat in principio veris, alius in æstate, & alius in autumno, cum tamen semper viridis sit. Quid autem dicam de seminibus ad omnia vegetabilium genera perpetuo conservanda destinatis? Quorum tantum est artificium, ut plantarum Anatomici non satis assequi possint, & perfecte distinguere minutissimas illas partes, quæ ad plantæ generationem evolvi, atque explicari debent. Tandem providentissimus naturæ artifex omnia vegetabilium genera ita distribuit, ut quæ omnibus necessaria erat, ubique præsto essent, alia autem in variis, ac dissitis regionibus ita collocavit, ut hac etiam de causa utilissimum reddiderit generis humani commercium.

87. Quæret aliquis, an etiam tribuli, & spinæ hac tertia die producti fuerint? Ratio dubitandi est in verbis, quæ leguntur Gen. III. 17. dicta Adamo prævaricatori: *Maledicta terra in opere tuo ... Spinas, & tribulos germinabit tibi;* quasi scilicet tunc primum ortæ sint.

88. Respondet autem S. Thomas etiam ante illam maledictionem spinas, & tribulos productos fuisse, vel *virtute*, vel *actu*; sed non fuisse productos homini in pœnam, ut scilicet terra, quam propter cibum coleret, infructuosa quædam, & noxia germinaret; unde dictum est: *Germinabit tibi*, scilicet in pœnam nefandi tui sceleris. Vid. etiam 2. 2. qu. 164. art. 2. ad 1.

89. Atque hæc est S. Augustini doctrina Lib. III. *de Gen. ad litt.* c. 18. ubi quæstionem instituit de spinis, & tribulis, & quibusdam lignis infructuosis, eamque ita solvit: „ Et de spinis qui„ dem, ac tribulis absolutior potest esse respon„ sio, quia post peccatum dictum est homini de „ terra: *spinas, & tribulos pariet tibi*. Nec ta„ men facile dicendum est, tunc cœpisse ista ori„ ri ex terra. Fortassis enim, quoniam in ipsis „ quoque generibus seminum multæ reperiuntur „ utilitates, poterant habere locum suum sine ul„ la pœna hominis. Sed ut in agris, in quibus „ jam pœnaliter laborabat, etiam ipsa nasceren„ tur, hoc ad cumulum pœnæ valere credi pot„ est, cum possent alibi nasci, vel ad avium, „ pecorumque pastus, vel ad ipsorum hominum „ aliquos usus. Quanquam & ille sensus non ab„ horret ab his verbis, quo ita intelligitur dictum „ *spinas, & tribulos pariet tibi*, ut hæc etiam „ antea terra pariens, non tamen homini pareret „ ad laborem, sed cujuscemodi animalibus con„ venientem cibum; sunt enim quæ his generi„ bus, & mollioribus, & aridioribus commode, „ suaviterque vescantur; tunc autem cœperit ista „ homini parere ad ærumnosum negotium, cum „ post peccatum cœpit in terra laborare “.

90. Quæri etiam solet, an metalla, quæ sub terra generantur, hac tertia die creata sint, quanquam nullam eorum mentionem fecerit Moyses. Respondet autem S. Thomas qu. 69. art. 2. ad 4. nullam metallorum creationis mentionem a Moyse fuisse factam, quia *Moyses ea tantum proposuit, quæ in manifesto apparent. Corpora autem mineralia habent generationem occultam in visceribus terræ*.

91. Coronidis loco placet, sententiam quorumdam interpretum addere, quæ sin minus certa, probabilis saltem admodum est, hortum Eden, seu Paradisum terrestrem hoc tertio die fuisse a Deo conditum, atque habitationi Adam præparatum. Ejus quidem mentionem Moyses non facit, nisi cap. II. 8. postquam totum sex dierum opificium jam descripserat; sed manifeste innuit illum paradisum fuisse antea jam plantatum, inquiens: *Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat*. Hæc etiam est sententia S. Thomæ I. P. qu. 102. art. 1. ad 5. ubi ita exponit allata verba Geneseos: „ Quod dicitur de plan„ tatione lignorum Paradisi post opera sex die„ rum, intelligitur per recapitulationem esse di„ ctum; unde littera nostra habet: *Plantaverat* „ *Dominus Deus paradisum voluptatis a prin*„ *cipio* “. Certe post sex dies Deus dicitur quievisse ab omni opere; quod verum non esset, si tunc Paradisum plantasset, quod insigne, & peculiare fuit ipsius sapientiæ opus. Absurda vero, atque omnino explodenda est illa nonnullorum Rabbinorum opinio, Paradisum terrestrem fuisse a Deo ante omnia alia opera creatum. Sic enim interpretabantur illud verbum *a principio* (*a*).

CAPUT V.

De opere diei quartæ.

92. Verba Moysis describentis opus diei quartæ hæc sunt: „ Dixit autem Deus: fiant lumina„ ria in firmamento cœli, & dividant diem ac „ no-

(*a*) S. Hieronymus in *Quæst. Hebraicis* Tom. III. illam vocem *a principio* considerans inquit: „ Ex quo „ manifestissime comprobatur, quod priusquam cœ„ lum, & terram Deus faceret, paradisum ante con„ diderat, sicut & legitur in Hebræo: *Plantaverat* „ *autem Dominus Deus paradisum in Edem a princi*„ *pio* “. Hanc fuisse traditionem Judaicam eruitur ex apocrypho Libro Esdræ IV. cap. III. commate 6. ubi dicitur: *Induxit eum* (Adam) *in Paradiso, quem plantaverat dextera sua, antequam terra adventaret*. Hæc Judaica traditio, ut falsa explodenda est. Verba autem S. Hieronymi fortasse explicari possunt, non de ipsa prima creatione cœli, & terræ, sed potius de secunda *formatione*, quæ diebus tertio, & quarto facta est. Ceterum quod noster Vulgatus Interpres posuit *a principio* a voce hebraica מקדם *Mikedem*, LXX., aliique verterunt *ab oriente*; ut scilicet indicaretur plaga, in qua Paradisus fuerat.

„ noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, „ & annos. Ut luceant in firmamento cœli, & „ illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque „ Deus duo luminaria magna: luminare majus, „ ut præesset diei, & luminare minus, ut præ- „ esset nocti, & stellas. Et posuit eas in firma- „ mento cœli, ut lucerent super terram: & præ- „ essent diei, ac nocti, & dividerent lucem, ac „ tenebras. Et vidit Deus, quod esset bonum. „ Et factum est vespere, & mane dies quartus (*a*).

93. Quorum verborum explicationem non esse omnino facilem, ingenue fatendum est. Sed omnis difficultas aut omnino, aut saltem magna ex parte tolletur, si cum nostro Angelico I. P. quæst. 70. art. 1. consideremus, quod in recapitulatione divinorum operum Scriptura sic dicit „ Gen. II. 1. „ *Igitur perfecti sunt cœli, & terra, & omnis* „ *ornatus eorum:* in quibus verbis triplex opus „ intelligi potest: scilicet opus creationis, per quod „ cœlum, & terra producta leguntur, sed infor- „ mia; & opus distinctionis, per quod cœlum, „ & terra sunt perfecta, sive per formas sub- „ stantiales attributas materiæ omnino informi, „ ut Augustinus vult (II. super Genesim c. 11.), „ sive quantum ad convenientem decorem, & or- „ dinem, ut alii Sancti dicunt: & his duobus o- „ peribus additur ornatus. Et differt ornatus a „ perfectione; nam perfectio cœli, & terræ ad ea „ pertinere videtur, quæ cœlo, & terræ sunt in- „ trinseca; ornatus vero ad ea, quæ sunt a cœ- „ lo, & terra distincta: sicut homo perficitur per „ proprias partes, & formas, ornatur autem per „ vestimenta, vel aliquid hujusmodi “.

94. Hac præmissa doctrina S. Th. propius accedit ad explicanda opera quartæ, quintæ, & sextæ diei, ita pergens: „ Distinctio autem aliquo- „ rum maxime manifestatur per motum localem, „ quo ab invicem separantur; & ideo ad opus „ ornatus pertinet productio illarum rerum, quæ „ habent motum in cœlo, & in terra. Sicut autem „ supra dictum est (quæst. præc. art. 1.) de tri- „ bus fit mentio in creatione, scilicet de cœlo, „ & aqua, & terra. Et hæc tria etiam forman- „ tur per opus distinctionis trium dierum. Primo „ die cœlum, secundo die distinguuntur aquæ, „ tertio die fit distinctio in terra, maris, & ari- „ dæ. Et similiter in opere ornatus primo die, „ qui est quartus, producuntur luminaria, quæ „ moventur in cœlo ad ornatum ipsius: secundo „ die, qui est quintus, aves, & pisces ad orna- „ tum medii elementi, quia habent motum in ae- „ re, & aqua quæ pro uno accipiuntur: tertio „ die, qui est sextus, producuntur animalia, quæ „ habent motum in terra, ad ornatum ipsius “. Ita ingeniose Angelicus, cujus doctrina viam sternit ad difficultates tollendas.

95. Et prima difficultas petitur ex creatione lucis facta primo die, quam lucem supra n. 56. diximus cum Sancto Thoma, esse ipsam lucem Solis. Si ergo erat Solis lux jam creata, quomodo possunt verba Moysis litteraliter intelligi in quarta die: *Dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cœli?* Cui difficultati:

96. Ita respondet S. Thomas ad 2. „ Lux pri- „ mo die fuit producta secundum communem lu- „ cis naturam: quarto autem die attributa est lu- „ minaribus determinata virtus ad determinatos „ effectus, secundum quod videmus alios effectus „ habere radium Solis, & alios radium Lunæ, & „ sic de aliis. Et propter hanc determinationem „ virtutis dicit Dionysius (Cap. IV. de Div. Nom. „ Lect. 3.), quod lumen Solis, quod primo erat „ informe, quarto die formatum est “. Et antea jam dixerat ad 1. „ Substantia luminarium a prin- „ cipio fuit creata; sed prius erat informis, & nunc „ *formatur*, non quidem forma substantiali, sed „ *per collationem determinatæ virtutis*. Ideo au- „ tem Moyses non fecit mentionem a principio de „ eis, sed solum quarta die, ut Chrysostomus di- „ cit (Hom. VI. in Gen.), ut per hoc removeat „ populum ab idololatria, ostendens luminaria non „ esse Deos, ex quo nec a principio fuerunt “.

97. Vis itaque illuminandi diem, quæ superioribus diebus luci solari, quasi dispersæ impertita fuerat, nunc tota in Sole colligitur, cui alia etiam tribuuntur munia, præcipue autem ut diurno suo rapidissimo cursu ab ortu in occasum dividat diem, ac noctem; postea autem ut per Eclipticam varios Æquatoris gradus secando, varia tempora, dies, & annos distingueret (*b*). In quo apparet mirabilis Dei operatio. Si enim Sol æqualiter, iisdemque in locis quotidie oriretur, & occideret, nulla esset vicissitudo tempestatum, sed eadem semper cœli facies, nec una dies esset diversa ab alia, nec æstas ab autumno distingueretur. Ita tamen Deus Solis cursum disposuit, ut quolibet anno totus certa lege absolveretur, eademque lege semper renovaretur.

98.

(*a*) Vel ex sola Mosaicorum verborum lectione apparet, quantum ab eorum sensu abhorreat explicatio Thomæ Burnetii in sua *Archaeologia*. Guill. Whistoni in *Nova telluris theoria*, & Dethlevi Cluverii in *Geologia sacra*, qui sibi fingentes, Moysem de solius telluris genesi, non autem de corporum cœlestium formatione scribere voluisse, allata superius verba: *Fiant luminaria* ita reddunt: *Appareant luminaria*; utpote quæ non quarta die, sed multo ante creata fuisse supponunt. At vero Deus expresse dicens: *Fiant luminaria* (utramque enim versionem exhibet textus hebraicus) illorum creationem, aut saltem *formationem* eo tempore factam manifeste indicet. Quod etiam confirmatur ex verbis subsequentibus: *Fecitque Deus duo luminaria magna* &c. Multi Burnetii errores refutati fuere in Opere, quod Amstelodami prodiit anno 1694. cum hoc titulo: *Moyses vindicatus adv. Thomæ Burnetii Archaeologias philosophicas*.

(*b*) Etiam tempora plantandi, serendi, navigandi aliaque ad quotidianum vitæ usum inservientia, solis lunæque cursus designant; unde illud notissimum Virgilii Georgic. Lib. I. v. 438.

98. Additur insuper Angelicus art. 2. ad 3. in prima die factam esse communem distinctionem temporis per diem, & noctem secundum motum diurnum, sed specialas distinctiones dierum, & temporum, secundum quod dies est calidior die, & tempus tempore, & annus anno, possunt intelligi quarta die incepisse.

99. Sed aliam nobiliorem significationem illorum verborum: *Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos*, nobis indigitat textus originalis hebraicus, qui ita potest latine reddi: *Et sint in signa temporum, vel in statuta tempora, aut in tempora solemnitatum conventuum*, ut intelligamus, illa tempora denotari, quæ ad cultum Dei erant specialiter deputata, ut dies sabbati, prima cujuslibet mensis dies, Festa Tabernaculorum, Paschatis, Pentecostes &c., quæ certis Solis, aut Lunæ temporibus solemniter celebrari debebant; unde Ecclesiast. XLIII. 7. dicitur: *A Luna signum diei festi*.

100. Et antea idem Ecclesiasticus c. XXXIII. 7. quæstionem moverat, *quare dies idem superat, & iterum lux lucem, & annus annum a Sole?* Scilicet, qua de causa Deus certos dies præ aliis ad solemnem sui cultum destinaverit, cum omnes dies sint æquales? Respondet autem, eos *a Domini scientia separatos fuisse;* idest non casu, sed divinæ voluntatis consilio id factum esse. *Et immutavit* (seu disposuit) *tempora, & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebraverunt ad horam* (certam nempe, & constitutam Levit. XXIII. 32.). *Ex ipsis* (diebus) *exaltavit, & magnificavit Deus, & ex ipsis posuit in numero dierum;* idest voluit Deus aliquos dies esse festivitatibus insignes, alios vero tantum ad conficiendos menses, & annos.

101. Transit postea sacer Scriptor ad omnes *homines de solo, & terra, unde creatus est Adam;* atque ex ipsis Dominum aliquos separasse, dicit, subdens: „ Ex ipsis benedixit, & exaltavit; & ex ipsis sanctificavit, & ad se applicavit; & ex ipsis maledixit, & humiliavit, & convertit illos a separatione ipsorum. Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud, & disponere. Omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus; sic homo in manu illius, qui se fecit, & reddet illi secundum judicium suum ". Quibus verbis supremum Dei dominium in omnes res creatas Sapiens mirifice declarat, & non solum in res inanimes, vel ratione carentes, sed etiam in ipsos homines ratione, & libertate instructos, quos massæ luteæ comparat, ex qua figulus pro arbitrio suo aliud vas in honorem facit, aliud vero in contumeliam; qua similitudine usus est postea S. Paulus in epist. ad Rom. cap. IX. ad divinæ gratiæ & prædestinationis mysterium explicandum. V. T. II. Diss. VI. n. 49.

102. Et sic etiam a sola Dei voluntate repetendum est, quare Deus, cum prima die lucem creavit, quam solarem fuisse diximus supra num. 36. non etiam tunc ipsum Solem, totum cœleste systema formaverit? Quanquam hujus dilationis non ineptam rationem reddit S. Ambrosius Lib. IV. *Hexæmeron* cap. 1. ut nempe inexcusabiles essent illi homines, qui Solem, Lunam, aliaque cœlestia corpora superstitioso cultu ut Deos adorarant. Hominem itaque Sanct. Pater alloquitur his verbis: „ Prius firmamentum cœli adspice, „ quod ante Solem factum est: terram aspice, „ quæ antequam Sol procederet, cœpit esse visibilis, atque composita. Germina ejus aspica, „ anteriora Solis lumine. Anterior bruchus, quam „ Sol; antiquior herba, quam Luna. Noli ergo „ Deum credare, cui vides Dei munera esse prælata. Tres dies transacti sunt, & Solem nemo „ quæsivit, & luminis claritas abundavit. Habet „ enim & dies suam lucem, quæ præcessor est „ Solis ". Ita eloquentissimus Ambrosius contra illam insanam idolomaniam, quæ apud cultas etiam nationes, ne quidem hebraica excepta, diu, multumque grassata est, Solem scilicet, Lunam, aliaque cœli sidera ut suprema numina adorandi. Idem antea observaverat S. Basilius laudatus a S. Thoma in hoc art. 1. ad 4. Imo Ipse Moyses Deuter. IV. 19. populum suum ita caute monuerat: „ Ne forte elevatis oculis ad cælum, vi„ deas Solem, & Lunam, & omnia astra cœli, „ & errore deceptus adores ea, & colas, quæ „ craavit Dominus Deus tuus in ministerium cun„ ctis gentibus, quæ sub cælo sunt ". Sed revertamur ad opera diei quartæ.

103. Altera difficultas sese offert in iis Mosaici verbis: *Fecit duo luminaria magna*, scilicet Solem, & Lunam: Luna certe non tantum Sole, sed etiam tellure est minor; minor est etiam ceteris planetis, & multo minor, quam stellæ fixæ, quæ nobis non apparent minores Luna, nisi propter enormem distantiam. Ceterum totidem Soles a recentioribus Astronomis esse putantur.

103. Hanc autem difficultatem paucis diluit Angelicus ad 5. inquiens: „ Sicut Chrysostomus di„ cit (Hom. VI. in Gen.), dicuntur *duo lumi„ naria magna*, non tam *quantitate*, quam *ef„ ficacia*, & *virtute*: quia etsi aliæ stallæ sint „ majores *quantitate*, quam Luna, tamen effe„ ctus Lunæ magis sentitur in istis inferioribus, „ & etiam secundum sensum major apparet ". Sensui igitur rudis populi, quem alloquebatur, accommodare se voluit Moyses; & frustra, imo intempestive eum monuisset, alia esse corpora cœle-

Sol quoque & exoriens, & quum se condet in undas
Signa dabit: Solem certissima signa sequentur,
Et quæ mane refert; & quæ surgentibus astris . .
. . . . Solem quis dicere falsum
Audeat?

lestia multo majora, quam sit Luna, licet propter immensam distantiam minora videantur.

105. Postrema difficultas invenitur in iis verbis: *Fecit Deus luminare minus*, scilicet Lunam, *ut præesset nocti*; Luna vero non præest nocti, ut eam illuminet, nisi quando est plena: est autem probabile, Lunam a Deo factam non plenam, sed vacuam; communiter enim dies lunaris computari solet a principio, quando scilicet est vacua.

106. Respondet S. Thomas art. 2. ad 5. quod Luna, quando est perfecta, oritur vespere, & occidit mane, & sic præest toti nocti; præest autem suo modo, etiam quando est semiplena, ita ut a vero non recedamus dicentes, eam saltem tribus quadrantibus anni suum lumen in nocte præbere. Probabile etiam est, eam plenam fuisse in prima sua creatione, sicut & herbæ, & animalia, & homo in sua perfectione producta sunt.

107. His difficultatibus breviter enodatis, nunc consideranda sunt reliqua hujus quartæ diei opera, quæ omnia aliarum dierum opera (si tantummodo hominem seponas) in immensum superant. Moyses duobus luminaribus majori, & minori addit *stellas*. Sed unica hac voce quot, & quanta, & quam mirabilia cælestia corpora complexus est! *Suscipe cælum* (dixit Deus Abrahæ Gen. XV. 5.), *& numera stellas, si potes* (a). Alibi vero stellarum numerum soli Deo notum esse insinuatur. Psalmo CXLVI. 4. *Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat*.

108. Aliquot illarum miriades hactenus numerarunt Astronomi; qui tamen fatentur, multo plures esse, & plane innumerabiles, quæ oculos etiam perfectissimis telescopiis armatos omnino fugiunt, propter infinitam propemodum a nobis distantiam, utpote quæ in immensis, ac remotissimis cœli spatiis suas sedes, & orbitas habent. Magnitudo autem cujuslibet stellæ fixæ nostri terraquei orbis magnitudinem multis diametris superare dicitur (b). S. Paulus I. ad Corinth. XV. 41. etiam observabat, in tanta corporum cælestium multitudine admirabilem varietatem; nam *alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, & alia claritas stellarum; stella enim differt a stella in claritate*. Jam vero in contemplanda multitudine, magnitudine, distantia, pulchritudine, varietate horum cœlestium corporum humanus intellectus plane deficit: hæc tamen omnia sunt unius omnipotentissimæ vocis *Fiat* effectus. Merito igitur canebat David Ps. XVIII. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annunciat firmamentum*. Quæ Psalmistæ verba ita pulchre exponit S. Thomas in Quæst. unica *de Spirit. Creatura* art. 6. ad 14. inquiens: *Cœli dicuntur enarrare gloriam Dei, laudare, & exultare materialiter, inquantum sunt hominibus materia laudandi, vel exultandi*. Nos ergo invitamur ad gloriam Dei admirandam, & prædicandam ex consideratione eorum, quæ in cœlo quarta die ab ineffabili Dei sapientia, atque potentia facta sunt.

Quæres, *an astra sint animata?*

109. Resp. a delineata mox astrorum pulchritudine, atque excellentia, præcipue autem ab ordinatissimis juxta ac rapidissimis eorum revolutionibus veteres non paucos & Philosophos, & Theologos fuisse permotos, ut ea esse crederent animata. Origenes, qui animas omnes, ante corpora præexistentes posuerat, easdemque pro meritis in alia vita comparatis in varia corpora detrusas fuisse; quasdam ex illis, quæ non pessime se gessissent, vivificandis Solis, & Lunæ, aliorumque siderum corporibus, mundoque illustrando, atque exornando destinatas fuisse, docuit. Easdem porro ratione præditas esse voluit, ac Deum cognoscere, atque laudare. Quid plura? Etiam terram animatam esse, & rationalem ex quibusdam Scripturæ locis perperam intellectis colligebat, unde postea inferebat, *futurum esse, ut in die judicii, non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur* (c).

110. S. Thomas in hac quæstione 70. art. 5. bene observat, fuisse apud *Doctores fidei* hac de re diversam opinionem, atque S. Augustinum in neutram partem declinasse. Reipsa hic S. Doctor in fine Libri II. *de Gen. ad litt.* hæc habet: „
„ Solet etiam quæri, utrum cæli luminaria ipsa
„ conspicua corpora sola sint, an habeant recto-
„ res quosdam spiritus suos: & si habent, utrum
„ ab eis etiam vitaliter inspirentur, sicut ani-
„ man-

(a) Apposite Augustinus Lib. XVI. *de Civ. Dei* cap. 23. *Quicumque universum stellarum numerum comprehendisse, & conscripsisse jactantur, sicut Aratus, vel Eudoxus, vel si qui alii sunt, eos libri hujus contemnit auctoritas*.

(b) S. Thomas Lect. 3. in Lib. *de divin. nominibus* Solem maximum esse putavit omnium corporum cœlestium *secundum quantitatem*; quod etiam probabile visum est S. Augustino Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. 16. Sed quemadmodum de numero, ita etiam de magnitudine stellarum nihil certi pronunciari posse, accuratiores Astronomi definiunt.

(c) Sixtus Senensis *in Bibliotheca sancta* Lib. V. ad notat. 242. putavit, hæc dicta non esse ab Origene, sed ab aliquo Origenis corruptore. Genebrardus autem Origenem excusat, quod inquirendo potius, quam asserendo hæc protulerit. Certe in prœmio Libri I. *De principiis* num. 10. *de Sole*, inquit, *& Luna, & stellis utrum animantia sint, an exanima, manifeste non traditur*. Tum Lib. II. cap. 1. num. 7. se hujus rei incertum manifestat, de astris inquiens: *Sive animantia sunt, sive quidquid illud est*. Origenem tamen tanquam hujus erroris omnino reum accusant Theophilus Alexandrinus Epist. Paschali prima, & secunda, quas S. Hieronymus latine reddidit, & inter Hieronymianas sunt XCVI. & XCVII., tum Hieronymus ipse in Ep. ad Avitum CXXIV. & alibi.

„ mantur carnes per animas animalium, an sola „ sine ulla permixtione præsentia “. Quam quæstionem ibidem minime resolvit; quemadmodum etiam indefinitam relinquit in *Enchiridio*, ubi cap. 58. postquam dixit, se ignorare, quibusnam personis constituatur superna societas, hæc subjicit: *Sed nec certum habeo, utrum ad eamdem societatem pertineant Sol, & Luna, & cuncta sidera: quamvis nonnullis lucida corpora esse sine sensu, & intelligentia videantur*. Hæc Augustinus (a).

111. Angelicus tamen sine ullo dubio, corpora cœlestia anima carere pronunciavit, & longo, atque acuto ratiocinio ostendit, non alia de causa posse cœlestibus corporibus uniri animam spiritualem, nisi ut ab ea moveantur. Neque enim indigent anima vegetativa, qua nutriantur, crescant, & propagentur, cum corpora perennia sint, & nulli corruptioni obnoxia. Nec animæ sensitivæ capacia esse possunt, quia hæc exigit organa quædam ad sentiendum, quæ in iis corporibus non sunt. Non igitur iis anima opus est, nisi ut vi motrice: ad hoc autem non oportet animam ipsis uniri ut *formam*, sed sufficit, ut iis uniatur per *contactum virtutis*, *sicut motor unitur mobili*, ac demum concludit, corpora cœlestia non esse animata eo modo, quo plantæ, & animalia, sed *æquivoce*; quia scilicet cœlestes virtutes eis uniuntur per contactum virtutis ad ea movenda.

112. Hæc eadem sententia multorum sanctorum Patrum auctoritate confirmatur, quorum doctrinam complexus S. Jo. Damascenus a S. Thoma laudatus Lib. II. *De fide orthod.* cap. 6. ita absolute pronunciat: *Nullus animatos cælos, vel luminaria existimet: inanimati enim sunt, & insensibiles*. Damascenum autem S. Thomas secutus est, imo communiter alii omnes Theologi, ut ipse Angelicus affirmat quæst. un. *de Anima* art. 8. ad 3., & modo nemo plane invenitur, qui corpora cœlestia credant animata (b).

113. Hanc tamen sententiam, quæ ut dixi, modo communis est, idem Angelicus Lib. II. *cont. Gent.* cap. 70. non esse in dogmatibus fidei numerandam censet, asserens, *ad fidei doctrinam non pertinere, sive sic, sive aliter dicatur*. Et in *Quæst. Disputatis* quæst. unica *de creatura spirituali* art. 6. vult, *utramque opinionem rationem probabilitatis habere*, quamvis ipse probabiliorem eam opinionem existimet, imo & defendat, quæ cœlestia corpora esse omni destituta sensu, & anima ponit; unde etiam multa opposita argumenta solvit. Vid. etiam in *Quodlibeto* XII. art. 9.

114. Hinc gravis exoritur difficultas, quomodo id asserere potuerit S. Thomas, cum referente Nicephoro Callisti Lib. XVII. cap. 28., in Concilio V. œcumenico celebrato Constantinopoli anno 553. confirmati fuerint anathematismi, quos multo prius Justinianus imperator contra Origenem ediderat, & quorum sextus ita habet: „ Si quis dicit, cœ„ lum, & solem, & lunam, & stellas, & aquas, „ quæ supra cœlos sunt, animatas quasdam es„ se, & materiales virtutes, anathema sit (c) “. Synodus etiam IV. Lateranensis sub Innocentio III. an. 1215. cap. *Firmiter* nonnisi duo creaturarum rationalium genera commemorat, Angelos scilicet, & homines. Vid. sup. Dissert. I. num. 27. & seq.

115. Resp. hos Synodi V. anathematismos non inveniri, nisi apud Nicephorum Callisti, Historicum sæculi XVI. cujus fidem non admodum firmam, certamque esse, eruditi norunt. Sed quidquid hac de re sit, dubitari nequit, hanc de corporibus cœlestibus animatis doctrinam non fuisse damnatam, nisi in sensu hæretico Origenis, qui teste S. Epiphanio in epist. ad Joannem Episcopum Hierosolymorum (inter Hieronymianas Ll.) absurdis, perniciosisque profanæ philosophiæ commen-

(a) Petavius tamen quibusdam allatis S. Augustini locis, vult S. Doctorem dubio tandem deposito in ea se obfirmasse sententia, *cælos anima, ac sensus expertes esse*. Melius, ut puto, Natalis Alexander *Hist. Eccl.* in sæc. V. cap. 4. art. 3. §. 10. respondens Dalleo, qui hunc nævum S. Augustino objiciebat, censet S. Doctorem *propendisse* in eam sententiam, quæ sidera animata esse negat, quanquam dubium de hac re omne nunquam abjecerit.

(b) Excipiendus est Card. Cajetanus, qui in Ps. CXXXV. exponens illud: *Fecit cælos in intellectu: in intellectu*, ait, *hoc est intellectuales*. Et alio in loco obiter allegans ea verba, quæ habentur in Præfatione divini sacrificii: *Cæli, cælorumque virtutes socia exultatione concelebrant*, id de cœlis intelligi posse putavit, qui animati cum sint, una cum Angelis laudant Deum. Cajetanum propterea castigare non prætermisit ejus censor Ambr. Catharinus in Enarrat. cap. I. Geneseos. Culpari etiam solet S. Hieronymus, quod in Comment. ad cap. I. Ecclesiastici dixerit, Solem nominari *Spiritum*, quod *animet*, *spiret*, & *vigeat*. Sed aliqui non immerito putant, id a Doctore Maximo, non in propria, sed in aliena sententia dictum fuisse; quod non insolens apud ipsum est in Commentariis.

(c) Petrus Lambecius primus omnium quindecim anathematismos contra Origenem in Synodo V. editos ex Cæsareæ Bibliothecæ vetustissimo Codice publici juris fecit, quos postea Baluzius latine reddidit. Eosdem tamen genuinos esse, non omnes consentiunt; nec in illis, sicuti etiam nec in Actis Concilii, quæ supersunt (apud Labbeum Tomo VI. Concil.), ulla hujus sexti Canonis contra Origenem habetur mentio. Solus hujus, aliorumque hujusmodi canonum auctor est Nicephorus Callisti in duobus cap. 27., & 28. Lib. XVII. suæ *Histor. Eccles.*; quos fortasse Nicephorus non ex Actis Concilii, sed ex prolixa Justiniani epistola ad Mennam Patriarcham Constantinopolitanum exscripsit; quam tamen Augusti epistolam a Summo Pontifice Vigilio, & a Patribus Synodi V. receptam fuisse, testatur Liberatus Diaconus Carthaginensis cap. 23. *Breviarii*.

mentis hanc sententiam, quæ non paucis sanctis Patribus placuerat, odiosam reddiderat; dicebat enim: „ Aquas, quæ super firmamentum sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdam angelicæ potestatis, & rursum aquas, quæ super terram sunt, hoc sub firmamento, esse virtutes contrarias, idest Dæmones “. Vel ut refert Theophilus Alexandrinus epist. secunda Paschali (inter Hieronymianas XCVIII.) docebat: „ Solem, & Lunam, duo magna luminaria, & stellas reliquas, antequam hoc esset, in quod eas creatas quotidiani cursus testatur officium, fuisse absque corporibus, & propter aliquas caussas simplicitatem pristinam relinquentes, corporibus circumdatas esse “. Denique ut S. Hieronymus refert in epist. CXXIV. ad Avitum: „ Solem quoque, *dicebat*, & Lunam, & astra cetera esse animantia: imo quomodo nos homines ob quædam peccata his sumus circumdati corporibus, quæ crassa sunt, & pigra, sic & cœli luminaria talia, vel talia accepisse corpora, ut vel plus, vel minus luceant, & Dæmones ob majora delicta aereo corpore esse vestitos „. Hæc, & alia similia errorum portenta, de quibus accusabatur Origenes, fuisse a Justiniano primum, deinde a Pontifice Maximo Vigilio, ac demum a Patribus Synodi V. damnata credibile est, non autem illam sententiam, quæ dicit; Solem, & Lunam, planetas, ac sidera cuncta esse animata, sive quod habeant angelicos spiritus sibi per modum formæ unitos, sive duntaxat assistentes, ut per contactum virtutis suæ sint immensæ illorum molis motores. Utraque enim sententia habuit inter veteres magnos Patronos, nec Origenis propria fuit; de cujus erroribus consuli potest Dan. Huetius in Origenianis qu. VIII. (*a*).

116. De Synodi autem Lateranensis definitione laborandum non est; qui enim cœlestia corpora animata esse dixerunt, non alias eorumdem animas intelligebant, quam Angelos; unde S. Augustinus in *Enchiridio* cap. 58. inquiebat: *Si sunt animata cœlestia corpora, pertinent ad Angelorum societatem eorum animæ* (*b*).

117. Nonnulla tamen Origenes pro confirmando suo errore afferebat ex sacris paginis loca, perperam suo more explicata. Primo enim in Psal. CXLVIII. dicitur: *Laudate eum omnes stellæ, & lumen: laudate eum cœli cœlorum*; quibus ea respondent, quæ inveniuntur Lib. II. Machabæorum ult. *Omnes cœli benedixerunt Dominum*; quæ frustra dicta essent, nisi astra, & cœli, anima rationis compote, & divinarum laudum capace essent prædita. Præterea in suam rem adducebat verba Moysis Deuter. XXXII. 1. *Attende cœlum, & loquar, & audiat terra verba oris mei*; quorum gemina habet Isaias I. 2. inquiens: *Audi cœlum, & auribus percipe terra*; unde sciscitabatur: *Quare non terræ, & aeris judicium sit futurum?* Sed postea tertio magis urgebat verba Apostoli Pauli ad Roman. VIII. 19. & seq. „ Expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc “. Quæ verba ille sic commentabatur Hom. IV. in Ezech. num. 1. „ Si omnis creatura congemiscit, & condolet, est autem creaturarum pars terra, & cœlum, & cetera quæque, quæ sub cœlo sunt, & quæ super cælos, & liberabitur omnis creatura a servitute corruptionis in libertatem filiorum Dei, quis scit & de terra, an secundum naturam suam in aliquo peccato teneatur obnoxia “? Quarto stellas esse peccato coinquinatas colligebat Origenes ex verbis Job XV. 15. *Cœli non sunt mundi in conspectu ejus*, & cap. XXV. 5. *Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus*. Quod nonnisi de immunditia peccati intelligi posse videtur; teste enim Apostolo I. Timoth. IV. 4. *Omnis creatura Dei bona est*, nempe bonitate physica. Hæc quidem, aliaque similia congessit Origenes ad suum errorem confirmandum.

118. Verumtamen mirari subit, Adamantium, qui litteralis Scripturarum sensus minime amicus, ubique mysticum, & figuratum quærebat, non detexisse primo oculorum intuitu, hæc omnia sacrarum litterarum loca, non proprie, sed metaphorice, & per tropum accipienda esse. Solent enim Scripturæ, inquit Damascenus hæc loca explicans, *per prosopopœiam de inanimatis, tanquam animatis verba facere*. Laudes ergo, quas cœli, sol, & luna, & stellæ Deo tribuere invitan-

(*a*) Audiendus non est Petrus Halloixius, qui in suo *Origene defenso* (a S. Congregatione 12. Maii 1655. proscripto) in Synodo V. illum minime damnatum fuisse invita omnino Minerva ostendere nisus est. Halloixium pro meritis refutavit, ac castigavit Card. Norisius in sua *Dissert. Histor. de Synodo V. adversus Dissert. P. Garnerii*, quæ Venetæ editioni *Operum omnium thelogic.* Card. Norisii anno 1769. Tomo II. inserta fuit.

(*b*) Eos qui ponebant corpora cælestia animata, non alias credidisse eorum animas, quam Angelos bonos, eruitur etiam ex S. Thoma qu. unica de anima art. 9. ad 4. ubi concedit, *inter substantias intellectuales, quæ per auxilium gratiæ conservata sunt, ne peccarent, posse aliquem ponere animas corporum cælestium*; & ibidem ad 5. cum S. Augustino dicit, *quod si corpora cælestia sunt animata, animæ eorum pertinent ad societatem Angelorum*. Ac demum in Quodlibeto XII. art. 8. hæc habet ex Augustino: „ Quod si ponamus, corpora cælestia esse animata, non ideo erunt in judicio tres ordines judiciorum, scilicet Angelorum, & hominum, & animarum: *quia illæ animæ computabuntur cum Angelis* “.

tantur, similes iis sunt, quas imber, & ros, ignis, & æstus, frigus, pruina, glacies, & nives, montes, & colles, aliæque omnes creaturæ, quas animatas esse nemo somniavit, Deo dare dicuntur in Cantico *Benedicite* Daniel. III.

119. Similiter metaphorice omnia alia intelligenda sunt, quæ videntur astris, & cælis vel sensum aliquem, vel intelligentiam tribuere; ut cum dicitur: *Sol cognovit occasum suum* Psalm. CIII. unde etiam S. Augustinus Enarrat. in Psalm. XCIII. num. 5. *Novit*, inquit, *Sol Dominum suum esse Christum*, *& Creatorem suum:* & in Officio Ecclesiastico S. Agnetis virg. & mart. de Christo dicitur: *Cujus pulchritudinem Sol*, *& Luna mirantur*. Quæ si in proprio, ac naturali sensu intelligi deberent, nihil prorsus esset in tota rerum natura anima, & sensu orbatum; omnia enim opera Domini sine exceptione invitantur, ut Deum laudent: *Benedicite Deo opera Domini*.

120. Illa autem verba Isaiæ: *Audite cæli*, *& auribus percipe terra*, & alia similia ex Deuter. ita pulchre exponit S. Jo. Chrysostomus in Hom. XI. ad hunc locum, *Ut auditores suos vehementiori pudore suffunderet*, *ostendens*, *elementis istis natura sua sensus expertibus*, *pejus affectos eos esse*, *qui ratione decorantur*. Similiter etiam Sanct. Hieronymus in Comment. *Quidam*, inquit, *cælum*, *& terram*, *quasi animantia ad audiendum provocari putant*, *juxta illud*, *quod de terra in alio loco dicitur: Qui respicit terram*, *& facit eam tremere; cum hoc potestatis Dei sit*, *non terrenæ intelligentiæ*.

121. Inst. Ecclesia in Præf. Missæ cœlos a Virtutibus cœlorum, atque ab Angelis distinguens, de omnibus dicit: *Cæli*, *cælorumque Virtutes*, *ac beata Seraphim hymnum gloriæ tuæ concinunt &c.* sed de cælorum Virtutibus, ac de Cherubim, & Seraphim hæc proprie dicuntur: ergo &c.

122. Resp. S. Thomas in Quodl. XII. art. 8. putavit, auctorem illius Præfationis sensisse, cœlos esse reipsa animatos. Veruntamen nihil prohibet, ibi cantum cælorum alio sensu sumi, ac cantus Angelicos; quemadmodum in Cantico trium puerorum Dan. III. diverso sensu dicitur: *Benedicite Angeli Domini Domino .... Benedicite cæli Domino*.

123. Verba etiam Apostoli Pauli ad Roman. VIII. si in sensu litterali deberent intelligi, non possent ad Solem, lunam, ac cetera cœli sidera restringi, sed ad quaslibet, etiam minutissimas res creatas pertineret, ut concludendum denique foret, nihil prorsus esse inanime, sed omnia esse anima spirituali informata. S. Thomas Lect. IV. in hunc locum observat, hæc verba posse intelligi tam de hominibus, quam de ceteris creaturis. Si de hominibus, significant, eos expectare revelationem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum, si quidem justi sint; si vero non fuerint justi, ipsos expectare eamdem revelationem per gratiam. Quod si Apostoli verba intelligantur de aliis creaturis, dicendum est, eas expectare revelationem filiorum Dei, quia & ipsæ tandem tunc renovabuntur, quando erunt *cæli novi*, *& terra nova;* ut dicitur Apoc. XXI. Vid. Estius in Comment. ad hunc locum Apostoli.

124. Quantum attinet ad locum allatum ex Job XXV. primo observant Interpretes, ea verba non esse Jobi, viri a Deo inspirati; sed Eliphaz Themanitis, & Baldad Suitis amicorum Job; unde non habent auctoritatem Scripturæ sacræ. Secundo, posse nomine cœlorum, & stellarum intelligi Angelos, quod probabile fit ex loco parallelo ipsius Job cap. IV. 18. ubi idem Eliphaz Themanites inquit: *Ecce qui serviunt ei*, *non sunt stabiles*, *& in Angelis suis reperit pravitatem*. Demum si etiam ad cœlos, & stellas litteraliter referantur, nihil aliud significant, nisi nullam creaturam, utut nobilissimam, esse perfectam, ut Deo comparari possit. Et hæc sufficiant de quæstione hac, quam fusiori calamo tractant Petavius Lib. I. *De opificio sex dierum* cap. 12. Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* Dist. XIV. §. 8. & seq. aliique non solum Theologi, sed etiam Philosophi.

125. Unum tamen addere possumus cum nostro Angelico in laud. quæst. 70. art. 5. inter ponentes luminaria cœli esse animata, & ponentes ea inanimata, *fortasse parvam*, *vel nullam discrepantiam inveniri in re*, *sed in voce tantum*. Quod inde probat S. Doctor, quia corpora cœlestia non dicuntur animata eo modo, quo animantur plantæ, & animalia, *sed æquivoce;* nimirum quatenus cœlestes quidam spiritus uniuntur corporibus cœlestibus ad ea in suis orbitis movenda. Quæ sententia de Intelligentiis moventibus corpora cœlestia olim erat inter Theologos, ac Philosophos universim recepta; modo vero a recentioribus Philosophis communi fera calculo explosa. Hac de re consuli potest P. Salvator Maria Roselli in *Physica Particul.* quæst. XIV. art. 5.

Quæres secundo, *an ex Astrorum consideratione prædici possint futura?*

126. Hanc quæstionem excitarunt aliqui propter illa verba superius explicata: *Et sint in signa*, *& tempora*, *& dies*, *& annos*. Sermo autem non est de iis effectibus, qui ex motu cælestium corporum necessario fluunt, ut sunt omnes situs stellarum, & planetarum; eclipses &c. quæ certissime ab Astronomis prædicuntur, atque accurate juxta prædictionem eveniunt. Sed quæstio orta est de Astrologorum prædictionibus, qui consideratis omnibus circumstantiis cœlestium corporum in eo momento, quo puer nascitur, omnia prænunciant, quæ illi tota vita sua evenire debent. *Horoscopum* vocant, & est ea pars cœli, quæ genituræ tempore ab orientali parte emergit in hemisphærium nostrum, *ex cujus observatione natalitia prædicta fiunt*, ut loquitur Tullius Lib. II. *De Divinat*. Atque ita Genethliaci accipiunt

ver-

verba Scripturæ *sint in signa*, quod nempe varius siderum aspectus, sub quo homines nascuntur, vel producat, vel saltem significet varias illorum vicissitudines, ac præcipue morbos, mortis tempus, vel genus, prosperos, aut infelices eventus &c. Hac in arte Chaldæos excelluisse putatur (*a*).

127. Oppido tamen falluntur, & fallunt omnes isti cœli observatores, atque a vero illorum verborum sensu quamlongissime aberrant, qui contrarius esse non potest aliis scripturæ sacræ locis, in quibus ars divinandi per sidera aperte improbatur. Jeremiæ X. 2. *Hæc dicit Dominus: juxta vias Gentium nolite discere, & a signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes;* apud quas fallax hæc, & vana divinandi ars in honore erat. Isaiæ pariter XLIV. 24. seq. *Ego sum Dominus faciens omnia .... irrita faciens signa divinorum;* seu inania ostendens signa futurorum, quæ capiuntur ex astris. Et cap. XLVII. 13. ironice dicitur Babyloni: *Stent & salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi*. Et Ecclesiast. VIII. 7. de homine dicitur: *Futura nullo scire potest nuntio*.

128. Genuinum autem, & divinum Moysis sensum bene explicat S. Augustinus Lib. II. *de Genesi ad litt.* cap. 14. dicens: „ Neque enim illa „ (*signa*) dicit, quæ observare vanitatis est; „ sed utique utilia, & hujus vitæ usibus neces„ saria, vel quæ nautæ observant in gubernan„ do, vel omnes homines ad prævidendas aeris „ qualitates per æstatem, & hyemem, & autu„ mnalem, vernalemque temperiem “. Quem sensum secutus S. Thomas in hac quæst. 70. art. 2. luminaria facta esse dicit, ut essent *in signa, quantum ad opportunitatem negotiorum, & operum, inquantum ex luminaribus cœli accipitur significatio pluviosi temporis, vel sereni, quæ sunt apta diversis negotiis* (*b*). Ita etiam eadem verba explicarunt sancti Patres, ut Ambrosius Lib. IV. *Hexaemeron* c. 7., Chrysostomus Hom. in hunc locum Genesis, Gregorius Papa Homil. X. *super Evangelia* &c.

129. Longum autem esset dicere de aliis Patribus, qui vanissimam hanc divinationis speciem improbarunt. Audiatur S. Augustinus Lib. V. *De Civ. Dei* cap. 1. ubi postquam eos, qui sidera in nostras liberas actiones influere, & ab eorum influxu nobis operandi necessitatem imponi, blasphemabant, tamquam magnam divinitati ipsi injuriam irrogantes condemnasset, ita prosequitur: „ Quod si dicuntur stellæ significare potius ista, „ quam facere, ut quasi locutio quædam sit illa „ positio prædicens futura, non agens (non e„ nim mediocriter doctorum hominum fuit ista „ sententia) .... qui sit, quod nihil unquam di„ cere potuerunt, cur in vita geminorum, in a„ ctionibus, in eventis, in professionibus, arti„ bus, honoribus, ceterisque rebus ad humanam „ vitam pertinentibus, atque in ipsa morte sit „ plerumque tanta diversitas, ut similiores eis „ sint, quantum ad hæc attinet, multi extranei, „ quam ipsi inter se gemini, peregrino temporis „ intervallo in nascendo separati, in conceptu „ autem per unum concubitum uno etiam mo„ mento seminati “?

130. Pergit ulterius S. Pater, & cap. 2. sibi objicit exemplum duorum geminorum, quos Possidonius Stoicus, multum astrologiæ deditus, narra-

(*a*) Referente Eusebio Cæsariensi Lib. VI. *De Præpar. Evang.* cap. 9. Origenes cum verba illa *In signa* exponeret, stellas dixit a Deo positas in cœlo, ut essent in signa, hoc est ut per varios eorum aspectus, & conjunctiones significarent universas, & singulas humanarum rerum causas, non tamen efficerent. Depinxit enim Deus in stellis significationes, & rationes omnium futurorum humanæ generationis eventuum, ut supernorum spirituum virtutes in eis, velut in libris legerent quæcumque hominibus, citra tamen ullam liberi arbitrii coactionem, per singula temporum intervalla essent eventura; & inde aliquam hujus scientiæ partem, quæ humani ingenii vires excellit, hominibus stellarum observatoribus revelarent. Atque juxta hunc sensum putavit Origenes intelligendam esse sententiam quamdam ex libro, cui titulus est *Narratio Joseph*, olim apud multos Catholicos in auctoritatem recepto, in quo Jacob Patriarcha inducitur ad filios suos hæc dicens: *Legi in tabulis cœli quæcumque eventura sunt vobis, & filiis vestris*. Ita locum Eusebii refert Sixtus Senensis Lib. V. *Bibliothecæ sanctæ* Annot. 15.

De Chaldæis autem hæc habet Cicero Lib. I. *de Divinit. Chaldæi diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset*. Hinc etiam Astrologi nostri, ut facilius ignarum vulgus decipiant, Chaldæos se fingere solent, apud quos & viguisse olim, & adhuc vigere hanc divinandi disciplinam, & multis creditur.

(*b*) Quantum autem ex observatione siderum, præcipue autem stellæ polaris utilitatis cœperint, norunt omnes artis Nauticæ periti. Ea primum Phœnices observasse dicuntur, a quibus Græci, aliique populi edocti sunt, & antequam acus nautica inveniretur, sola cynosuræ, aliorumque siderum observatione itinera maritima dirigebantur: unde Virgilius Æn. VI. Palinurum excussum puppi narrat, dum *in Lybico cursu sidera servabat*. Et Tibullus Lib. I. Eleg. IX.

Ducunt instabiles sidera certa rates.

(De inventore acus nauticæ duo habentur opuscula in Tom. II. P. III. *Comment. Bonon. scientiarum, & artium Instituti*, a duobus cl. viris Jo. Chrysost. Trombelli, & Abundio Collina elucubrata). Chronologia etiam, & Geographia observationibus signorum cœlestium multum debent. Taceo de istorum signorum usu in agricultura, in medicina, & in meteoris, aliisque effectibus naturalibus prænoscendis, & prædicendis, quo communes Ephemerides, seu Calendaria ad quæstum conficiuntur.

rabat, eodem tempore ægrotare cœpisse, eodemque tempore in ambobus morbum ingravescere, aut levari. Respondet autem valde acute, hanc in utroque æqualitatem potius repetendam esse ex affectionibus parentum, dum concumberent, ex eorumdem alimentorum nutritione, ex cohabitatione in eadem domo: „ aerem enim, & loci positionem, & vim aquarum plurimum valere ad corpus vel bene, vel male afficiendum, medicina testatur. Constitutionem vero cœli, ac siderum, *subdit*, quæ fuit, quando concepti, sive nati sunt, velle trahere ad istam ægrotandi parilitatem, cum tam multa diversissimi generis diversissimorum effectuum, & eventorum eodem tempore in unius regionis terra eidem cœlo subdita potuerint concipi, & nasci, nescio cujus sit insolentiæ ".

151. Præcludit demum S. Doctor quoddam Astrologorum effugium, qui negabant duos geminos nasci sub eodem omnino horoscopo, propter incredibilem astrorum in suis revolutionibus celeritatem. Qua in re Nigidius quidam experimentum cepit in figuli rota, quam dum quanta potuit vi intorsisset, bis numeros de atramento, tanquam uno ejus loco summa celeritate percussit; quiescente postea rota, signa, quæ fixerat, inventa sunt non parvo intervallo in rotæ illius extremitate distantia. *Sic*, inquiebat Nigidius (qui postea *Figulus* appellatus fuit) *in tanta cœli rapacitate, etiamsi alter* (geminus) *post alterum tanta celeritate nascatur, quanta rotam his ipse percussi, in cœli spatio plurimum est*, seu distat.

152. Profecto non is erat Augustinus, qui hoc experimento vim sui argumenti eludi pateretur. Primo enim observabat, id contrarium esse alteri experimento Possidonii, qui similitudinem, imo perfectam duorum geminorum in morbo æqualitatem, ex eadem constitutione astrorum, sub qua nati erant, repetebat. „ Si enim dispar nascendi mora mutavit horoscopum, & disparilitatem intulit ceteris rebus, cur illud in ægritudinibus mansit, quod habebat in temporis æqualitate conceptus? *Deinde considerandum proponit cap.* 7. quam innumerabilia sub uno temporis puncto vel nascantur, vel oriantur, vel inchoentur, & tam diversos exitus habeant, ut istas observationes cuivis puero ridendas esse persuadeant. Quis enim est tam excors, ut audeat dicere, omnes arbores, omnes herbas, omnes bestias, serpentes, aves, pisces, vermiculos, momenta nascendi sigillatim habere diversa? *Ita autem S. Pater concludit*. His omnibus consideratis, non immerito creditur, cum Astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto instinctu fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones de astralibus fatis inserere humanis mentibus, atque firmare, non horoscopi notati, & inspecti aliqua arte, quæ nulla est ".

153. Hinc S. Pater Lib. II. *de Doct. Christ.* c. 21. & seq. Tom. III. *Genethliacos*, qui etiam *Mathematici* vocabantur, *perniciosæ superstitionis* accusare non dubitat; & post multa ad explodendam hanc superstitiosam divinationem allata ita concludit n. 56. „ Omnes igitur artes hujusmodi, vel nugatoriæ, vel noxiæ superstitiones ex quadam pestifera societate hominum, & dæmonum quasi pacta quædam infidelis, & dolosæ amicitiæ constituta penitus sunt repudianda & fugienda Christianis &c. (*a*).

154. Ita S. Pater August., post quem dignus est qui audiatur ejus discipulus S. Thomas hic autem 2. 2. quæst. 95. art. 5. inquirit, *utrum divinatio, quæ fit per astra, sit illicita?* Ut autem huic quæstioni enucleate, ac plene respondeat, primo distinguit effectus, qui a corporibus cœlestibus necessario eveniunt: „ Et de his quidem, *ait*, quæ ex necessitate eveniunt, manifestum est, quod per considerationem stellarum possunt præcognosci, sicut Astrologi prænuntiant eclipses futuras ".

155. Postea Angelicus Doctor opinionem eorum exponit, qui dicebant, *stellas potius significare, quam facere ea, quæ ex earum consideratione prænuntiantur*. Quod *irrationabiliter* dici probat, ac tandem ita concludit: „ Si quis ergo consideratione astrorum utatur ad præcognoscendos futuros causales, vel fortuitos eventus, aut etiam ad cognoscendum per certitudinem futura opera hominum, procedit hoc ex falsa, & vana opinione: & sic operatio Dæmonis se immiscet, unde erit divinatio superstitiosa, & illicita. Si vero aliquis utatur consideratione astrorum ad præcognoscendum futura, quæ ex cœlestibus causantur corporibus, puta siccitates, & pluvias, & alia hujusmodi, non erit illicita divinatio, nec superstitiosa ". Videndus est etiam S. noster Præceptor in Opusc. XXVI. (In editione Bergomensi anni 1741. in fol., nunc in edit. Veneta XIII. *De judiciis astrorum*, ubi ex doctrina magistri sui Augustini accurate distinguit, in quibusnam rebus liceant observationes siderum, & in quibus non liceant, concludit autem, *grave peccatum esse circa ea, quæ a voluntate hominis dependent, judiciis astrorum uti*.

156. Hæc cum ita sint, mirandum non est non so-

(*a*) Eo majore fide dignus est S. Augustinus, qui ut ipse fatetur Lib. IV. *Confess.* cap. 3. libris Genethliacorum deditus fuit. Narrat autem, se a quodam viro sagaci, ac medicinæ peritissimo admonitum, ut libros illos abjiceret; quod etiam ipsi persuadere conatus fuit ejus carissimus amicus Nebridius, *irridens totum illud divinationis genus*, quod postea divina operante gratia præstitit, ac perniciosam illam artem etiam ab aliorum cordibus evellere omni studio curavit.

solum ab ecclesiastica, sed etiam a civili potestate fuisse sæpius hanc fallacem, hominumque deceptricem artem damnatam. In Lege *Artem*, Diocletiani, & Maximiani *Ars mathematica* vocatur *damnabilis*, & *interdicta omnino*. In lege *Nemo* Constantii, & Juliani Augustorum ita habetur: „ Nemo Aruspicem consulat, aut Mathematicum, nemo Ariolum. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio ultore prostratus, quicumque jussis nostris obsequium denegaverit ". Honorius, & Theodosius Astrologos in remotissimas regiones adsportandos esse edixerunt. Vid. Codex Justinianæus, Lib. IX. tit. 23. *de maleficis*, & *mathematicis*. Et hi quidem bono societatis consulentes, cui non exiguum detrimentum fraudulenti isti impostores afferebant.

137. Sed Ecclesia animarum saluti, ac Religionis puritati prospiciens, multis canonibus superstitiosas Astrologorum divinationes districte prohibuit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Can. *Si quis Ariolos*, & Can. *Aliquanti* quæst. 5., aliisque, quos omnes huc afferre nimis longum esset. Satis proinde erit aliqua excerpere ex celebri Constitutione Sixti V., quæ incipit *Cœli & terræ* die 7. Jan. 1586. Ibi autem summus Pontifex, postquam fallaces, vanas, ac perniciosissimas divinandi artes, quæ non sine diaboli operatione exercentur, execratus est, ita subjicit: „ Tales in primis sunt Astrologi, olim Mathematici, Genethliaci, & Planetarii vocati, qui vanam, falsamque siderum, & astrorum scientiam profitentes, divinæque dispositionis ordinationem suo tempore revelandam prævenire audacissime satagentes, hominum nativitates, seu genituras, ex motu siderum, & astrorum metiuntur, ac judicant futura, sive etiam præsentia, & præterita occulta, atque ex puerorum ortu, & natali die, sive quavis alia temporum, & momentorum vanissima observatione, & notatione de uniuscujusque hominis statu, conditione, vitæ cursu, honoribus, divitiis, sobole, salute, morte, itineribus, certaminibus, inimicitiis, carceribus, cædibus, variis discriminibus, aliisque prosperis, & adversis casibus, & eventibus præcognoscere, judicare, & affirmare temere præsumunt, non sine magno periculo erroris, & infidelitatis &c.... Hi igitur levissimi, & temerarii homines in miserandam animarum suarum ruinam, grave fidelium scandalum, & christianæ fidei detrimentum, futuros rerum eventus, & quæcumque prospera, vel adverse obventura sunt, ac actus humanos, ea denique, quæ ex libera hominum voluntate proficiscuntur, astris, sideribusque adscribunt, eisque eam facultatem, vim, seu virtutem, & efficaciam tribuunt significandi futura, & ad præcognita ita inclinandi, ut sic omnino, nec aliter eventura sint: atque ob eam causam judicia de iis rebus omnibus facere, prognostica, prædictiones, & præcognitiones sibi assumere, palam venditare non dubitant; quibus non pauci rudes, & imperiti, aliique nimis creduli, & imprudentes tantam fidem præstant, ut ex hujusmodi judiciorum, & prædictionum præscripto aliquid certo esse credant, aut sperent. Quorum sane & mendacium magistrorum temeritas, & infelicium discipulorum credulitas magnopere deploranda est, qui vel divinis litteris admoniti, non intelligunt hominis præstantiam, cui cœli, & stellæ, & clarissima cœli sidera Sol & Luna (Deo ita disponente) non imperant, sed inserviunt &c. ".

138. Post autem ita definiendo concludit: „ Nos igitur, qui pro nostro pastoralis officii munere fidei integritatem inviolatam conservare debemus, & animarum saluti prospicere, quantum divina gratia adjutrice possumus, ex paternæ caritatis visceribus optamus, damnantes, & reprobantes omne genus divinationum, quæ Diabolo auctore ad Fidelium deceptionem a prædictis curiosis, vel perditis hominibus fieri solent; cupientes præterea sanctam illam Christianæ religionis simplicitatem, præsertim de summa Creatoris Dei potestate, sapientia, providentia, ab omni erroris labe integram, atque incorruptam, ut par est, retineri .... hac perpetuo valitura constitutione, Apostolica auctoritate statuimus, & mandamus, ut tam contra Astrologos, Mathematicos, & alios quoscumque dictæ judiciariæ astrologiæ artem (præterquam circa agriculturam, navigationem, & rem medicam) in posterum exercentes, aut facientes judicia & nativitates hominum, quibus futuris contingentibus, successibus, fortuitisque casibus, aut actionibus ex humana voluntate pendentibus aliquid eventurum affirmare audent, etiamsi id se non certo affirmare asserant, aut protestentur; quam contra alios, utriusque sexus, qui supradictas damnatas, vanas, fallaces, & perniciosas divinandi artes, sive scientias exercent, profitentur, & docent, aut dicunt .... cujuscumque dignitatis, gradus, & conditionis existant, tam Episcopi, Prælati, Superiores, ac alii locorum Ordinarii, quam Inquisitores hæreticæ pravitatis ubique gentium deputati .... diligentius inquirant, & procedant, atque in eos severius canonicis pœnis, & aliis eorum arbitrio animadvertant, prohibentes omnes, & singulos libros, opera, & tractatus hujusmodi judiciariæ astrologiæ, geomantiæ, hydromantiæ, æromantiæ, pyromantiæ, onomantiæ, chiromantiæ &c. ".

139. Quæ omnia confirmata postea fuerunt ab Urbano VIII. pridie Kalendas Aprilis 1631. Constitut. quæ incipit *Inscrutabilis*, in qua excommunicationem latæ sententiæ addit contra Astrologos judiciarios, qui vel per se, vel per alios de statu reipublicæ Christianæ, sive de vita, aut morte Romani Pontificis pro tempore existentis in-

inquirere audent. Benedictus autem XIV. in sua Constit. *Pastor bonus* Idibus Aprilis 1744. Tom. I. Bullarii Ben. XIV. n. 95. Majori Pœnitentiario prohibuit, hujus criminis reos, *etiam in occultis*, *etiam in foro conscientiæ tantum* absolvi (*a*).

140. Unum est, quod Astrologiæ judiciariæ patroni contra nos urgere maxime solent, scilicet plurima esse exempla prædictionum, quarum veritatem comprobavit eventus, quæ isti magno numero coacervant, quæque huc afferre nimis longum esset.

141. Sed primo bene respondebat S. Augustinus Lib. LXXXIII. Quæst. 45. Tomo VI.: „Cum „ autem multa vera eos (*Astrologos*) prædixisse „ dicatur, ideo fit, quia non tenent homines „ memoria falsitates, erroresque eorum; sed non „ intenti, nisi in ea, quæ illorum responsis pro„ venerint, ea, quæ non provenerint, obliviscun„ tur: & ea commemorant, quæ non arte illa, „ quæ nulla est, sed quadam obscura rerum sor„ te contingunt". Certe si omnes istorum impostorum falsæ prædictiones notatæ fuissent, manifeste constaret, eos fere semper errasse, & nonnisi rarissime, casu ita ferente, in verum collimasse.

142. Respondet secundo idem S. Pater Lib. II. *de Gen. ad litt.* cap. postremo, *quando ab istis vera dicuntur*, id fieri opera spirituum seductorum, „ quibus quædam vera de temporalibus re„ bus nosse permittitur, partim subtilioris sensus „ acumine... partim experientia callidiore, pro„ pter tam magnam longitudinem vitæ; partim „ sanctis Angelis, quod ipsi ab omnipotente Deo „ discunt, etiam jussu ejus sibi revelantibus... „ Aliquando autem iidem nefandi Spiritus etiam, „ quæ ipsi facturi sunt, velut divinando prædi„ cunt. Quapropter bono Christiano, sive Ma„ thematici, sive quilibet impie divinantium, „ maxime cavendi sunt, ne consortio Dæmonio„ rum animam deceptam pacto quodam societatis „ irretiant".

143. Et Lib. II. *de Doct. Christ.* cap. 23. „ Hinc fit inquit, ut occulto quodam judicio di„ vino cupidi malarum rerum homines tradantur „ illudendi, & decipiendi pro meritis voluntatum „ suarum, illudentibus eos, atque decipientibus „ prævaricatoribus Angelis, quibus ista mundi „ pars infima, secundum pulcherrimum ordinem „ rerum divinæ providentiæ lege subjecta est. „ Quibus illusionibus, & deceptionibus evenit, ut „ istis superstitiosis, & perniciosis divinationum „ generibus multa præterita, & futura dicantur, „ nec aliter accidant, quam dicuntur, multaque „ observantibus secundum observationes suas eve„ niant, quibus implicati curiosiores fiant, & se„ se magis magisque inserant multiplicibus laqueis „ perniciosissimi erroris (*b*).

CA-

(*a*) S. Augustinus in fine enarrationis in Psalmum LXI. Tomo IV. exponit, quomodo Mathematicus quidam, seu Astrologus fuerit ad pœnitentiam in Ecclesia receptus: *Iste*, inquit populum alloquens, *ex Christiano, & fidelis pœnitens redit, & territus potestate Domini convertitur ad misericordiam Domini. Seductus enim ab inimico cum esset fidelis, diu mathematicus fuit; seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia locutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi, quod bonum est, & non faciendi, quod malum est... Quam multis eum putatis Christianis nummos abstulisse? Quam multi ab illo emerunt mendacium, quibus dicebamus: Filii hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Modo, sicut de illo credendum est, horruit mendacium, & multorum hominum illectorem se aliquando a Diabolo sensit illectum, convertitur ad Deum pœnitens... Pœnitens est, non quærit nisi solam misericordiam &c.* Unde patet, etiam antiquitus consuevisse hujusmodi divinos ab Ecclesia per excommunicationem excludi.

(*b*) Negari non potest, Astrologiam fuisse sæculis elapsis magno in honore, præcipue apud Magnates, & Principes, qui graviora etiam sua negotia ex consilio Astrologorum dirigere solebant. Omni tamen ætate præstantes fuere non solum Theologi, sed etiam Philosophi, qui hanc artem, tanquam inanem, & summopere perniciosam detestati sunt, inter quos excelluerunt duo Pici, Comites Mirandulani, quorum prior Joannes, appellatus a Scaligero *monstrum sine vitio*, duodecim libris Astrologiam confutavit; alter vero Jo. Franciscus, infelix prioris nepos, opus edidit *de rerum prænotione*, quo grassanti suo tempore astrologiæ studio se acriter opposuit. Etiam Jo. Gerson peculiarem edidit contra Astrologiam tractatum. Sed præstat aliqua huc afferre ex celebri Henr. Cornelio Agrippa Coloniensi, qui *Trismegistus sui temporis* dictus fuit, quique eo libentius audiri meretur, quo hujusmodi studiis addictus fuit, imo Magiæ accusatus, defensus tamen a Gabr. Naudæo in *Apologia pro viris magnis falso Magiæ suspectis*. Hæc autem habet Agrippa in suo libro *de Vanitate scientiarum* cap. 31.: *Hæc autem ars* (Astrologiæ) *nihil aliud est, quam superstitiosorum hominum fallax conjectura, qui ob multi temporis usum de rebus incertis scientiam fecerunt, in qua emungendæ pecuniæ gratia decipiant imperitos, atque ipsi simul decipiantur. Et inveniunt circulatores illi Principes, & Magistratus, qui in illis credant omnia, ac ornent publicis stipendiis: cum revera nullum genus hominum reipublicæ sit pestilentius, quam istorum, qui ex astris, ex inspectis manibus, ex somniis, consimilibusque divinationum artificiis futura pollicentur, & vaticinia spargant; homines insuper & Christo, & omnibus in illum credentibus semper infensi.*

Nec omittenda reor, quæ ad avertendos hominum animos ab impia hac futurorum cognoscendorum curiositate ex Favorino refert Aulus Gellius *Noctium Attic.* Lib. XIV. cap. 1. Aut enim, inquiebat, Astrologi *adversa eventura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera, & fallant, miser fies, frustra expectando. Si adversa dicant, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera, jam inde ex animo miser fies, antequam e fato fias. Si felicia promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda: & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudii fructum spes tibi jam defloraverit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras præsagientibus.*

CAPUT VI.

De opere diei quintæ.

144. Opus diei quintæ his verbis Moyses describit v. 20., „ Dixit etiam Deus: producant „ aquæ reptile animæ viventis, & volatile super „ terram sub firmamento cœli: creavitque Deus „ cete grandia, & omnem animam viventem, atque motabilem, quam produxerant aquæ in „ species suas, & omne volatile secundum genus „ suum. Et vidit Deus, quod esset bonum; benedixitque eis, dicens: crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris; avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, „ & mane dies quintus". Ita paucis divinus Scriptor ea omnia complexus est, quæ Deus quinta die creavit, quæque & numero, & varietate, & pulchritudine novum inæstimabilis divinæ potentiæ argumentum nobis suppeditant. Quemadmodum vero quarta die Deus ornare voluit cœlum, quod prima die creaverat; sic quinta die ornandum suscepit medium elementum, nempe aquam, & aerem producendo pisces, & aves, ut quinta dies responderet secundæ, sicuti quarta respondet primæ. Observatio est S. Thomæ I. P. quæst. 71. art. un. (a). Age vero tam de piscibus, quam de avibus pauca dicamus.

145. Nomine *reptilis* pisces designari certissimum est ex toto contextu, quamvis *repere* proprie dicatur de animalibus, quæ pedibus carentia pectore, & ventre gradiuntur, ut colubri. At vero cum etiam pisces pedibus careant, & toto corpore incubent aquis, recte inter reptilia connumerari potuerunt: unde in Psalmo CIII. dicitur: *Hoc mare magnum, & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.* Nonnulli tamen vocem hebraicam ץ ב *Scerets* verterunt *motabilem*; ut Car. Houbigant, *progignant aquæ animam viventem, & motabilem.* Alii *natatilem.* Pulchre S. Ambrosius Lib. V. *Hexaemeron* cap. 1. *Scimus*, inquit, *reptilia dici genera serpentum, eo quod super terram reptant; sed multo magis omne, quod natat, reptandi habet vel speciem, vel naturam.*

146. Multa sunt in piscibus, quæ vel leviter considerata nostram admirationem excitare debent. Primum autem est infinita pene eorumdem specierum multitudo, & varietas (b), tum incredibilis uniuscujusque speciei fœcunditas, qualis in nullo prorsus alio viventium genere animadvertitur; imo nulla est in toto naturæ ordine tanta feracitas, quæ cum feracitate piscium comparari queat; quæ tamen necessaria omnino erat ad eorum species conservandas, cum notum experientia sit, magnam piscium minorum copiam a majoribus devorari; unde necesse foret, aliquas eorumdem species tandem deleri, nisi prodigiosa fœcunditate reproducerentur. Mira prorsus sunt, quæ Philosophi naturæ indagatores nobis narrant de numero ovorum, quæ ex unico pisce unica generatione prodeunt. Aliqui usque ad viginti millia recensuerunt, & alii etiam ultra: & celebris naturæ contemplator Abbas Pluche ad plura centena millia numeravit. Sæpius etiam in anno parere dicuntur; ut proinde quanquam magna piscium pars in pastum aliorum cedat, neque exigua eorumdem portio hominum mensis inserviat, divina tamen providentia prospexit, ut illorum numerus non deficiat (c).

147. Sed magnam quoque admirationem parere debet immanis quorumdam piscium moles, ut sunt ceti, quorum specialem mentionem Moyses fecit (d), & *qui si quando supernatant fluctibus, ambulare insulas putes, montes altissimos summis ad cœlum verticibus eminere*, ut hyperbolice S. Ambr. dicebat Lib. V. *Hexaemeron* cap. 11.; quorum similia habentur etiam apud S. Basi-

(a) Sam. autem Bochartus in *Hierozoico* Deus, inquit, *primo biduo* creationis magnas mundi partes fecit; *secundo biduo* mundum sua supellectile ornavit, creando in terra plantas, & in cœlo sidera: tertio denique *biduo* incolas addidit, nempe aves, pisces, bestias, & postremo ipsum hominem.

(b) S. Isidorus Lib. XII. *Origin.* cap. 6. nominat 144.; plures recenset Plinius Lib. XXXII. cap. 11., nempe 177., Gesnerus autem aquatilium animantium nomina, & icones plusquam 700. exhibet. Sed quis in tam difficili supputatione verum sibi comprehendisse blandiatur? *Numera*, inquit Sanct. Ambrosius Lib. V. *Hexaemeron* cap. 2., *si potes, omnia piscium genera, vel minutorum, vel etiam maximorum ... & in his innumerabilia sui generis.* Et ejus Magister S. Basilius Hom. VII. in *Hexaemeron* n. 2. *Quis vero*, ait, *ex iis, qui circa litora, ac ripas consenuere, omnium nobis historiam accurate patefacere, ac indicare valeat? Alia genera cognoscunt, qui in Indico mari piscantur; alia, qui in Ægyptio sinu: alia insulares; alia Maurusii.*

(c) Sanct. Ambrosius Lib. V. *Hexaem.* cap. 5. observans, piscem minorem esse escam majoris; & rursus majorem a validiore invadi, ut cum ipse alium devoraverit, ab alio devoretur, bene animadvertit, debere nos nostrorum vitia attente considerare, & cavere exempla, *ne quis potior inferiorem invaderet, daturus in se potentioris exemplum injuriæ. Itaque qui alterum lædit, sibi laqueum parat, in quem ipse incidat.* Et multa alia addit lectu dignissima.

(d) Observant diligentiores expositores voce hebraica תנינם *Tanninim* non solum cetos, sed omnes prægrandis magnitudinis pisces indicari; proprie autem dracones, quos in aquis inveniri Scriptura sacra sæpius innuit; ut in Ps. LXXII. 13. *Contribulasti capita draconum in aquis.* Psalmo item CXLVIII. 7. *Dracones, & omnes abyssi.* Significantur etiam *Phocæ*, seu *Bocæ*, quæ boant, & mugiunt, tanto strepitu, ut teste Rondeletio in distantia duarum leucarum audiantur. *Orcæ* quoque, quæ balænis infestæ esse dicuntur; tum *hippopotami*, seu equi fluviales, aliæque marinæ belluæ magnitudinis monstruosæ. Has tamen Linnæus a classe piscium exclusas vellet. Nobis satis est fuisse eas a Moyse inter pisces connumeratas.

silium Hom. VII. in *Hexaemeron*, apud Isidorum Lib. XII. *Orig.* cap. 6. & apud Eustathium. Antiochenum in *Hexaemeron*. Sed relicta hyperbole, atque omissis fabulosis quorumdam veterum narrationibus, verba afferam. solertissimi in his rebus viri Sam. Bochart. in. *Hierozoico* Lib. I. cap. 7. „ Ut dicamus, inquit, quod res est, nobis est compertissimum, tam. ex maritimarum urbium annalibus, quam ex eorum relatione, qui ad balænarum piscationem quotidie se conferunt, majores illos. cetos. plerumque quinquaginta, raro admodum centum. pedum mensuram excedere. Unum tamen. in Oceano Britannico captum refert Scaliger longitudinis. pedum CXX., altitudinis tantæ, ut obequitantium non solum conspectus adimeretur, sed voces inter se, tanquam. trans collem editæ viderentur. Et in Narbonensi littore visam a patre suo belluam narrat Rondeletius, centum passuum longitudinis; & in mari Balthico longissimis Zieglerus centum cubitos., Olaus centum. ulnas assignat, eadem (nisi fallor) utrobique mensura (*a*) “.

148. Considerata autem enormi harum. belluarum. magnitudine, quarum nulla æqualis, aut similis in terra invenitur, animum incessit. sciendi cupido, ubinam sit, & qualis sit esca earum nutritioni sufficiens? Facile enim est dicere eas ex aliorum piscium captura nutriri. Sed primo considerandum est, quanta aliorum piscium copia ad id requiratur; deinde cum nonnisi in profundissimis Oceani gurgitibus habitare soleant, ubi minor piscium copia invenitur (Deus enim. sua providentia mire disposuit, ut pisces communi hominum. usui destinati non. procul a littore degant, quo facilius. piscatorum retibus capi possint)., difficultas. augetur inveniendi escam tantæ horum monstrorum. necessitati parem; neque Deus, *qui dat escam omni carni*, nobis modum manifestare voluit, quo in his alendis. utitur. *Draco iste*, inquit regius Psalmo CIII. 27. *quem formasti ad illudendum ei* (quando scilicet homines illum ceperint, & occiderint)., *omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis colligent*. Psalmo CXLIV. 15. „ Oculi omnium in te sperant, Domine, & tu das escam illorum. in tempore. opportuno: aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione “.

149. Multa alia. mirabilia. de piscibus afferre facile esset, si omnia persequi vellemus, quæ solertes naturæ indagatores de ipsis scripta reliquerunt; ex. gr. eos, cum animalia sint omnium stolidissima, memoria tamen aliqua donatos esse. Quod S. Augustinus Lib. III. *de Genesi ad litt.* cap. 8. notissima illa experientia demonstravit, qua eos. cernimus in piscinis accurrere, statim ac homines spectantes viderint, non alia certe de causa, nisi quia recordantur ipsis solere pabulum præberi, ejusque rei memores. illico natantes accurrunt, ut illis aliquid projiciatur, expectantes (*b*). An vero sensu. auditus polleant, dubitatur; quamvis enim ad certos. sonos commoveri eos videamus, id tamen ex motu. aeris oriri posse aliqui contendunt, non autem ex soni sensatione.

150. Miranda est ulterius piscium structura ita facta, ut aquas findere, & natando, quo velint, facillime, & citissime pergere possint. Vessica etiam quadam interna instructi sunt, qua aerem excipiunt; & quo major in ea. recipitur aeris copia, eo. leviores fiunt, ut facile attolli possint ad aquæ superficiem; & si forte contingat, hanc vessicam lædi, vel destrui., coguntur fundo adhærere, si vera narrant, qui *Ichthylogiam* nobis exponunt.

151. Tertio. laudanda est divina providentia, quod in amarissimis ac salsis maris fluctibus pisces dulces produci voluerit, ut suaves nostro gustui essent. Quædam etiam eorum. species in locis. abditis, & remotissimis nascuntur, ibique sine fine multiplicantur, ac postea statis temporibus veluti communi consilio desertis suæ nativitatis locis, ad maria nostra accedunt, piscatores quasi invitantes, ut singulari hoc Dei beneficio utantur. Quædam ulterius species sunt, quæ ex mari exeuntes per ostia fluminum etiam iis appropinquant, qui procul a mari mediterraneas regiones. incolunt. Et hoc quasi specimen sit eorum, quæ divina providentia die quinta ex aquis produxit; quorum quædam ad cibum parantur, ut pisces communes; quædam ad ornamenta, ut conchylia, & murices., unde purpura; & conchæ, ex quibus margaritæ eruuntur; alia ad suffitum, alia ad medicinam, ut hirudines, quibus sanguis elicitur.

152.

(*a*) Ibidem Bochartus multa fabulosa de monstris marinis affert ex Alkazninio Arabe in Libro, cui titulus est *Miracula rerum creatarum*, tum ex Rabbinis, qui hac etiam in parte liberalissime mentiuntur. Harum fabularum specimen exhibet apurius Lib. IV. Esdræ cap. VI. 47. & seq., ubi describitur opus diei quintæ; & dicitur, inter. pisces creatum Leviathan, quem capere non poterat *septima pars, ubi erat aqua congregata*. Illius autem septimam partem humidam fuisse servatam, ut fiat. in devorationem eis, quibus Deus voluerit. Sed in his similibusque nugis nobis immorari non lubet. Plura dabit cupientibus laudatus Bochartus; qui etiam notat, cum Matth. XII. 40. dicitur, fuisse Jonam *in ventre ceti*, non esse id intelligendum proprie de balæna, quæ quamvis sit bellua immanis, fauces tamen habet angustiores, quam ut possit hominem transglutire, sed fuisse alium piscem balæna majorem Jonæ II. 1. Eruditissimus Cosmea Ulysses Aldrovandus Lib. III. *de piscibus* cap. 32. vult, illum piscem fuisse Charcariam, cujus rictus oris tam magnus est, ut hominem facile deglutire possit.

(*b*) S. Basilius. Hom. VIII. in *Hexameron* de piscibus loquens inquit: *Illis inest auditus gravis, hebesque visus, utpote per aquam cernentibus; nec ulla est in illis memoria, neque imaginatio, neque ullius consuetudinis cognitio*. Sed S. Thom. I. P. q. 72. art. un. Basilio opponit, & præfert S. Augustinum.

152. Sed etiam aves cœli eadem die productæ sunt, de quibus pauca pro nostro instituto dicere oportet; & primo quidem de earum origine, postea de insignioribus earumdem proprietatibus. Quæstio autem de avium origine, seu de materia, ex qua formatæ sunt, an scilicet ex elemento aquæ, quomodo pisces producti sunt; an vero ex terra, aut aere, quæ duo elementa naturæ avium magis convenire videntur, perdifficilis est solutionis.

153. Ac primæ quidem sententiæ, scilicet aves ex aqua fuisse, non secus ac pisces formatas, favere videntur verba vulgati nostri Interpretis dicentis: *Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram sub firmamento cœli.* Favent item eidem opinioni nonnulli sancti Patres, atque inprimis Ambrosius Lib. V. *Hexæmeron* capp. 1. 2. & 3.; cujus est etiam hymnus, in quo ita canit Ecclesia in Vesperis feriæ quintæ:

Magnæ Deus potentiæ
Qui fertili natos aqua
Partim relinquis gurgiti,
Partim levas in aera.
Demersa lymphis imprimens,
Subvecta cœlis erigens
Ut stirpe ab una prodita
Diversa repleant loca.

154. Præiverat S. Ambrosio S. Basilius Hom. VIII. in *Hexæmeron* hanc afferens rationem: „ Quoniam volatilibus ad natatilia quasi consanguinitas quædam est. Nam uti pisces aquam „ secant, agitatione quidem pennarum ad ulteriora progredientes, caudæ vero motatione flexuosos ac rectos motus, & impetus sibi gubernantes, sic idem & in volucribus conspicere licet, „ quæ per aerem pennis similiter natant. Quare „ cum una sit utriusque communis conditio, Ipsis „ affinitas ex aquarum generatione tributa est “. Eadem fuit mens S. Jo. Chrysostomi Hom. VII. in Genesim, S. Cyrilli Alexandr. Lib. I. *Glaphyrorum*, S. Jo. Damasceni Lib. II. *de Fide orthodoxa* cap. 49. & aliorum multorum (*a*).

155. Aliis tamen non paucis arridet contraria opinio, scilicet aves, non minus, quam quadrupedes fuisse ex terra formatas. Id autem probant ex iis Scripturæ verbis Gen. II. 19. *Formatis igitur .... de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cœli &c.*; ubi eadem omnibus tribuitur origo. Neque obstant, inquiunt, alia verba priora: *Producant aquæ ... volatile super terram*, hac enim ex primigenio hebraico fonte sic legunt (ut legit Car. Houbigant): *Dixitque Deus: progignant aquæ animam viventem, & notabilem; & volucres volent super terram, & per medium cœli firmamentum*; quasi scilicet nonnisi pisces dicantur ex aquis formati; avibus vero solummodo locus fuerit destinatus, in quo volare debeant; nempe super terram, sicuti pisces natant in aquis. Afferunt etiam quasdam rationes, scilicet cum propria habitatio avium sit in terra, unde alimentum sumunt, & ubi a volatu quiescunt, ac nidos suos ponunt, videtur etiam probabile, eas terræ suam originem debere (*b*). Addit Sam. Bochartus in *Hierozoico* Lib. I. cap. 9. hanc conjecturam; quod aves jussæ sint volare, non super terram: ut ostendatur, eas non ad aquas pertinere, sed ad terram.

156. Veruntamen in hac sententia illud mihi explicatu difficile videtur, quod prius Moyses indicare voluerit locum, in quo aves volare deberent, quam earumdem formationem, quæ nonnisi die sexta contigisset. Quod autem ex cap. II. Genes. objicitur, duobus modis solvitur a Sancto Augustino Lib. IX. *de Genesi ad litt.* cap. 1.; primo, quod ibi taceatur origo volatilium, cum jam in cap. I. Moyses nos docuerit, *in prima causalium rationum conditione ex aquis ea esse producta*: secundo, terram universaliter appellari simul cum aquis; ut cum dicitur: *Laudate Dominum de terra dracones, & omnes abyssi*, quæ abyssi non sunt proprie in terra, sed in aquis. „ Secundum istam universalem appellatio„ nem terræ, *concludit S. Pater*, sive de arida, „ sive de aquis, quæcumque creata sunt, de ter„ ra creata veraciter intelliguntur “.

157. Neque vero omnibus probatur versio illa textus hebraici: *Et volucres volent super terram*. Nam hebraicæ linguæ peritissimi retinendam volunt lectionem nostri Interpretis, & duntaxat supplendam in textu originali ellipsim relativi pronominis *quod*; ut proinde textus hebraicus ita legatur: *Producant aquæ reptile .... & volatile* (quod) *volet super terram*. Hoc pariter conciliatur cum versione latini Interpretis, ita post LXX. dicentis: *& volatile super terram*; idest aves, quæ volent super terram. Concinit etiam Liber IV. Esdræ, qui licet in dogmatibus nulla polleat auctoritate, utpote manifeste apocriphus, potest tamen valere ad nobis indicandam communem Hebræorum opinionem, aut traditionem; inquit autem cap. VI. 47.: „ Quinta autem die dixisti septi„ mæ parti, ubi erat aqua congregata, ut procrea„ ret animalia, & volatilia, & pisces; & ita fiebat “.

158. Allatæ autem pro contraria sententia conje-

(*a*) Hinc nata fortasse illa quorumdam opinio, licitum esse avium esum diebus, in quibus vetitus est esus carnium. Alii distinctione utebantur, & illas solum comedi posse putarunt, quæ *aquatiles* nuncupantur. Veteres Christianos aut piscibus simul & avibus abstinere, aut utrisque vesci consuevisse, affirmat Alexius Symmachus Mazochius in *Spicilegio Biblico* ad c. I. *Genes.* vers. 20.

(*b*) S. Basilius Hom. VIII. in *Hexaemeron* n. 2. bene observavit, *volatile nullum carere pedibus, quia victum suppeditat terra omnibus, & omnia pedum ministerio necessario indigent*.

jecturæ non sunt admodum graves; iisque possunt hæ aliæ opponi: primo cognatio illa, & similitudo inter natatilia, & volatilia, de qua supra num. 154.: secundo cognatio quoque duorum elementorum aquæ, & aeris propter utriusque similem fluiditatem: tertio valde similis est avium, & piscium levitas, & agilitas, & quod avibus alæ, id præstant piscibus pennæ: quarto similis pene est utriusque motus; quod a Borellio *de Motibus animalium*, aliisque observatum fuit: demum inveniuntur aves, quæ cum piscibus natant. Aliquas ex his conjecturis indicavit etiam Sanct. Augustinus Lib. III. *de Genesi ad litt.*, ubi postquam cap. 6. dixerat, crassiorem nostrum aerem *non nisi ex aquis accipere animalia*, nempe volucres, ita pergit cap. 7.: „ *Moyses* ex aquis dicit producta volatilia; quorum natura bipartitum locum sortita est; inferiorem scilicet in unda labili, superiorem vero in aura stabili: illum deputatum natantibus, istum volantibus". Quæ omnia si validum argumentum non suppeditant, possunt tamen aliorum conjecturis oppositis æquivalere.

159. Sunt qui avium productionem tribuant non aquis illis, quas in mari Deus congregavit; sed illis, quæ in vapores attenuatæ ascendunt, & nostro aeri commiscentur. Neque ab hac sententia se alienum ostendit S. Thomas I. P. q. 71. artic. un., ubi cum sibi objecisset: „ Sicut pisces habent motum in aquis, ita aves in aere: si ergo pisces ex aquis producuntur, aves non deberent produci ex aquis, sed ex aere, *propositæ objectioni ita respondet ad* 3. Aer, qui insensibilis est, non per seipsum connumeratur, sed cum aliis: partim quidem cum aqua, quantum ad inferiorem partem, quæ exhalationibus aquæ ingrossatur; partim etiam cum cælo, quantum ad superiorem partem. Aves autem motum habent in inferiore parte aeris; & ideo sub firmamento cæli volare dicuntur, etiamsi firmamentum pro nubiloso aere accipiatur, & ideo productio avium aquæ adscribitur".

160. Objicit sibi rursus Angelicus, non omnes pisces reptare in aquis, cum quidam habeant pedes, quibus gradiuntur in terra, sicut vituli marini, aliaque animalia, quæ *amphibia* dicuntur, quia in terra, & in aqua vivunt. Hæc autem potius ex terra, ut reliqua animalia, quam ex aqua, ut ceteri pisces, formari debuerunt; hæc enim distinctio naturæ piscium diversam originem significare videtur.

161. Sed bene observat S. Doctor (ib. ad 4.) naturam de uno extremo ad aliud transire per media; & ideo inter cælestia, terrestria, & aquatica animalia esse quædam media, quæ communicant cum utrisque, computantur autem cum illis, cum quibus magis communicant. Cum itaque animalia amphibia magis communicent cum aqua, quam cum terra, ideo potius ex aqua, quam ex terra originem suam repetere debent.

162. Obiter demum etiam illorum opinio commemoranda est, qui aves non ex aqua solum, neque solum ex terra, sed ex aqua simul & terra formatas fuisse dicunt; sacer enim textus utitur vocabulo האדמה Hadamah, seu *humo*, quod juxta ipsos significat *lutum*, terram scilicet aqua temperatam Genesi II. 19. *Formatis igitur .... de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli* &c.

163. Sed si hæc observatio valeret, id valeret etiam, ut crederemus cetera animantia terræ non de terra solum, verum etiam ex aqua esse formata; omnia enim formata dicuntur *de humo*. Imo & omne lignum productum fuisset ex aqua; ibidem enim vers. 9. dicitur productum *ex humo*. Sed si fontem hebraicum consulamus, tam animalia, quam ligna producta fuerunt *ex terra* מן־האדמה. Et hæc de origine avium satis. Nunc de præcipuis earumdem proprietatibus.

164. Nimis autem multa dicenda forent, si ea vel breviter enumerare vellem, quæ & veteres, & recentiores naturæ curiosi observatores nobis scripta reliquerunt de varia, & multiplici avium diversitate, & specie. Primo enim aliæ dicuntur *aquaticæ*, ut Anates ita dictæ a *nando*, quæque aquas quasi naturale domicilium amant, aliæ terrestres, quæ in montibus, aliisque locis ab aqua remotis morari solent; & aliæ amphibiæ, quæ non tantum terrestria, sed aquatilia quoque desiderant pabula; atque hujusmodi sunt phocæ, crocodili, fluviatiles equi, ranæ &c.

165. Ut vero de solis terrestribus hic pauca indicemus, quam multiplex, & diversus in iis genius! Aliæ lucifugæ noctu solum per aerem volitant, suosque tristes ululatus edunt, quando cetera animalia latebras quærunt, & quiescunt. Aliæ sunt rapaces curvis unguibus, & rostro obunco armatæ ad alias aves, quas inermes, mites, & sociabiles natura fecit, capiendas, & dilaniandas. Sic aquilæ, accipitres, milvi, innocentes vorant columbas. Sunt, quæ nonnisi carnibus pascuntur, & vocantur *carnivoræ*; & sunt, quæ vermibus, & insectis vivunt; ac demum, quorum cibus sunt omnis generis grana. Communiter aves præter cibum indigent potu, sed non omnes. Nonnullæ sunt cicures, & domesticæ, & cibum sibi ab hominibus suppeditari volunt; ceteræ vero libertatis amantes hominum consortia fugiunt, sibique ipsis escam procurant. Inter has quædam sunt quasi *statariæ*, & indigenæ, eadem semper loca incolentes; sed multo plures sunt exteræ, & peregrinæ; & quæ ad nos ex dissitis locis in vere, vel autumno adveniunt, imminente autem hyeme turmatim nostras deserunt regiones, mitiora quærentes climata, in quibus brumale frigus evitent; & cum a nemine edoctæ sint, aut de illarum regionum, ad quas transeunt, situ ac cæli temperie, aut de via, cui per latissima aerea spatia se committere debent, tamen longissimis itineribus immensos marium tractus securæ prætervolant.

166.

166. Legi de his meretur S. Basil. Hom. VIII. *in Hexæmeron*; ex quo nonnisi hæc pauca exscribam: „ Humana consuetudine volucres quædam gaudent, & easdem atque nos ipsi habitationes recipiunt: aliæ incolunt montes, & solitudine delectantur... Aliæ loquaces sunt, & garrulæ, aliæ taciturnæ. Hæ quidem canoræ, & multum clamosæ, illæ omnino modulationis, ac cantus expertes. Quædam sunt imitatrices, æmulationem illam vel a natura, vel ab exercitio accipientes: quædam eamdem semper, ac immutabilem vocem emittunt. Superbus est gallus; ornatus, & elegantiæ amator est pavo; libidinosæ columbæ, perinde atque gallinæ domesticæ, quæ nullo non tempore libidini indulgent "; & quæ sequuntur.

167. Mira etiam narrantur de avium nidis, atque artificiosa eorumdem constructione, qualis nec ab homine maxime industri expectari posset; de ovorum fotu, ut ad debitam maturitatem perducantur; de pullorum cura, nutritione, atque educatione; tum de vario, ac pulcherrimo plumarum, quibus teguntur simul, atque ornantur, colore; de volatus dexteritate, ac celeritate, de cantus suavitate, quam nonnisi parvis aviculis Deus largiri voluit, non autem majoribus; ac demum de totius avium corporis conformatione, quæ aptissima est ad findendum sibi oppositum aerem, atque ad summam in omnes partes se convertendi facilitatem.

168. Nec omittenda, quæ vulgo notissima sunt, de incredibili apum industria ad mel conficiendum, ac de politica earum societate, ac quasi republica, ut una simul operi vacent, suaque alvearia a fucorum insidiis defendant; de quarumdam avium sagacitate ad inveniendum pabulum; de aliarum calliditate ad prædam capiendam, vel ad fugienda retia, & fallendas dolosas aucupum artes; deque tot aliis, quæ non solum rudibus, sed doctissimis quoque hominibus admirationem injiciunt, quæque nulla alia ratione explicare possumus, quam confugiendo ad summam, atque infinitam Dei providentiam, quæ ut tantam multitudinem avium quinta die ex aquis produxit, ita etiam earum species perpetua reproductione conservat, & avem unamquamque in suis motibus, & actionibus singillatim dirigit, non secus ac sagitta in suum scopum a sagittante dirigitur.

169. Neque enim dici, aut fingi potest, eas ex quadam sibi propria intelligendi, ac ratiocinandi vi hæc omnia peragere, ut peragunt homines. Nam primo oporteret avibus majus intelligendi, ac ratiocinandi acumen, imo & meliorem operandi industriam tribuere, quam hominibus, cum sine instrumentis, & sine manibus aliqua præstent, quibus præstandis homines cum necessario instrumentorum apparatu, miraque manuum industria vix pares sunt. Deinde, ut S. Thomas Lib. II. *cont. Gent.* cap. 82. recte observavit, *omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur*, nempe per instinctum sibi ab Auctore naturæ impressum, non autem *ex arte*; *omnis enim hirundo similiter facit nidum, & omnis aranea similiter telam*. In hominibus autem ratione pollentibus, quanta operandi varietas! quantum artium augmentum, vel decrementum! Quot nova inventa, & quot antiqua jam mortua reviviscunt! (a) Et hæc de avium natura, ac proprietatibus.

170. Aliqua demum addi possunt de usu, cui aves ad nostram utilitatem a Deo destinatæ sunt. Et primum sese offert communis illa utilitas, quæ ex esu volatilium, sive domesticorum, sive sylvestrium omnibus provenit. Secundo non est contemnenda, dummodo moderata sit, illa voluptas, quæ ex avium concentu, vel ex aucupio, quo insidiæ avibus instruuntur, a plerisque capitur; unde etiam aucupia ab Ovidio dicta sunt *solatia ruris*. Tertio lusui, & oblectamento inserviunt, maxime pueris, & puellis, quem lusum innuit divinus Job. XL. 24. ubi de Leviathan dicitur: *Numquid illudes ei, quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis?* Hujusmodi lusum cum avibus, ut puellis maxime delectabilem, veteres scriptores commemorant; unde illud Catullianum: *Passer deliciæ meæ puellæ*

Quicum ludere &c.

Quartus usus avium aucupibus familiaris est; vel cum accipitres cicuratos emittunt, qui celeri volatu aves capiunt, captasque venatori reddunt; vel cum in caveis detentas servant, ut suis cantibus alias ejusdem speciei advocent in retia parata: quo spectare videntur ea verba Baruch III. 18. de Principibus, *qui dominantur super bestias, qui in avibus cæli ludunt*; nempe per venationem & aucupium, ut quidam Interpretes exponunt (b).

171. Non tamen inter licitos avium usus est re-

(a) Helvetius in suo proscripto opere *De l' Esprit* Diss. I. cap. 1. in not. inter alias rationes, quibus explicare conatur, quare nihil unquam novi fuerit a belluis inventum, hanc reddit, quo eorum vita multo brevior, quam nostra, ipsis non sinit tam multa observare, quæ nos observamus, quibus proinde ipsarum scientia augeatur. Præclara sane ratio! Quamvis diligentiores harum rerum tractatores haud facile Helvetio concedent, omnium belluarum vitam esse nostra breviorem; volunt enim, elephantes, aliaque nonnulle animalia diutius vivere, quam homines, quin tamen eorum industria aucta, aut mutata sit, quanquam inter animalia magis ingeniosa numerentur. Cygnos etiam, corvos, aquilas, ac quasdam alias aves diutissime vivere, a multis narratur.

(b) Admodum multi tam inter veteres, quam inter modernos hanc uberrimam materiam copiose pertractarunt, quorum labores fere omnes collecti sunt in ope-

recensendum augurium, quo veteres superstitiose futuros negotiorum eventus se divinare posse, stulte arbitrabantur; quam vanissimam disciplinam, mirum est tanto in pretio fuisse olim, etiam apud cultissimas Gentes, cujusmodi erant Romani, ut nihil sine auguriis aggredi auderent; non quod aves ipsæ futura præscire, aut revelare possent; nec enim hoc vel insipiens quisquam diceret; sed quod volatus avium dirigeret Deus, ut futura præmonstraret, quemadmodum auguria explicabat Quintus Cicero apud Tullium Lib. I. *de Divinatione*. Maximum, & præstantissimum fuisse Augurum jus, declarat idem Tullius Lib. II. *de Legibus*, totamque horum auctoritatem describit; qui tamen ibidem subdit, Augurum artem & vetustate, & negligentia jam suo tempore evanuisse; eamdemque passim in suis libris, potissimum autem Lib. II. *de Divinatione* omnino contemnit.

172. Augurium cum omnibus aliis speciebus superstitiosæ divinationis erat Hebræis a Deo prohibitum. Levitici XIX. 26. „ Non augurabimini, nec observabitis somnia. *Deuter. XVIII.* „ 10. Nec inveniatur in te, qui lustret filium „ suum, aut filiam ducens per ignem; aut qui „ ariolos sciscitetur, & observet somnia, atque „ auguria „. Et Lib. IV. Regum XXI. 6. inter alia mala juvenis Regis Manasse hoc etiam ponitur, quod *observavit auguria*. Ac demum Ecclesiastici XXXIV. 5. dicitur: *Divinatio erroris*, & *auguria mendacia*, & *somnia malefacientium vanitas est*. Quam divinam prohibitionem ratione corroborat S. Basilius Comment. in cap. II. Isaiæ num. 77. Tom. I. inquiens: „ Absurdum enim fuerit, eum, qui ex Dei legibus, „ ac institutis consiliorum suorum rationem inire „ potest, ad decernendum de rebus agendis sibi „ in consiliarios bruta animalia adhibere: imo „ vero ne in consiliarios quidem, sed potius iis „ uti magistris, atque legislatoribus. Ac quidem „ avis, quæ periculum sibi impendens, & ob oculos positum non novit, tibi est futurum prædictura „? Et quæ sequuntur.

173. Sed redeamus, unde paulisper digressi sumus, ut auguriorum vanitatem indicaremus, & concludamus hoc caput iis verbis, quibus Deus opus diei quintæ conclusit; postquam enim pisces maris, & volatilia cæli ex aquis creavit, *benedixit eis dicens: crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris, avesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere, & mane dies quintus*. Quibus verbis multi putant manifeste indicari, nonnisi bina singularum specierum individua die quinto fuisse ex aquis producta, quæ postea mira fœcunditate multiplicari debebant, ut replerent terram. Eodem enim loquendi modo usus est Deus, quando protoparentes nostros creavit, ut dicitur ibidem vers. 27. & seq. „ Masculum, & feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, & ait: crescite, & multiplicamini, „ & replete terram „. Etiam in cap. VI. Gen. 19. ita jussit Deus Noe: „ Et ex cunctis animantibus universæ terræ bina induces in arcam, „ ut vivant tecum, masculini sexus, & feminini; „ de volucribus juxta genus suum, & de jumentis in genere suo, & ex omni reptili terræ secundum genus suum; bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint vivere „. Quamvis postea cap. VII. 2. & seq. jussus sit Noe ex omnibus animantibus mundis, & ex volatilibus cæli tollere *septena*, & *septena*, *masculum*, & *feminam*; quia nempe debebat statim post diluvium de cunctis pecoribus, & volucribus mundis offerri Deo holocaustum, ut dicitur c. VIII. 20. Quemadmodum ergo in renovatione mundi, quæ post diluvium facta est, bina cujuscumque speciei animalia suffecerunt, ad multiplicanda eorum genera, terramque replendam, ita credunt nonnulli, in prima rerum creatione nonnisi bina cujuslibet speciei individua, masculum & feminam fuisse creata, eorumque postea multiplicationem sequentibus temporibus fuisse factam.

174. S. Basilius hujus sententiæ fuisse videtur in Hexaemeron Hom. VII. n. 2. inquiens: „ Uniuscujusque generis primitias nunc quasi quædam naturæ semina produci jubet; eorum autem multitudo in secuturam successionem remittitur, cum ea aucta oportuerit, ac multiplicata „. Lactantius item Lib. II. *Divin. Institut.* de animalibus loquens. „ Facta sunt bina, *inquit*, idest diversi sexus singula, ex quorum „ fœtibus & aer, & terra, & maria completa „ sunt „.

175. Magis tamen arridet opposita sententia, quæ est S. Augustini Lib. XII. *de Civit. Dei* cap. 21. ubi hoc discrimen ponit inter hominem, & animalia, quod horum „ genus non ex singulis „ propagavit, sed plura simul jussit existere; hominem vero ... unum, ac singulum creavit, „ non utique solum sine humana societate deserendum, sed ut eo modo vehementius ei commendaretur ipsius societatis unitas, vinculumque concordiæ, si non tantum inter se naturæ similitudine, verum etiam cognationis affectu homines necterentur; quando nec ipsam quidem feminam copulandam viro, sicut ipsum, creare illi placuit, sed ex ipso, ut omne ex homine uno diffunderetur genus humanum „.

176. Alia porro est ratio renovationis mundi post diluvium; neque enim in Arca poterant omnia, aut multa cujusque speciei individua contineri. Ulterius non erat tunc formandum hoc universum pro homine innocente; sed solum reformandum pro

re, quod Florentiæ prodiit anno 1767. cum hoc titulo: *Ornitologia digesta, atque iconibus æneis ad vivum illuminatis ornata &c.*

pro homine, qui peccato originali a primæva beatitudine infeliciter exciderat, nec merebatur proinde in mundum veluti in terrestrem paradisum, omnibus affluentem deliciis, intrare. Illa vero benedictio: *Crescite & multiplicamini*, quamvis in homine successivam propagationem significet, quam Deus ex uno sanguine derivari volebat, in piscibus tamen, & avibus potest alio modo intelligi pro reproductione perenni, qua voluit singulas species conservari, imo etiam augeri, prout genus humanum multiplicabatur.

CAPUT VII.

De opere diei sextæ.

177. Opus sextæ diei his verbis a Moyse describitur vers. 24. & seqq. „ Dixit quoque Deus, „ producat terra animam viventem in genere suo, „ jumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum „ species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus „ bestias terræ juxta species suas, & jumenta, „ & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit „ Deus, quod esset bonum ". Ita autem commentatur hunc locum S. Thomas I. P. qu. 72. art. un. juxta ea quæ superius dixerat de operibus dierum præcedentium: „ Sicut in die quinto „ ornatur medium corpus, & respondet secundæ „ diei; ita in sexto die ornatur infimum corpus, „ scilicet terra per productionem animalium terrestrium, & respondet tertiæ diei: unde utrobique fit mentio de terra. Et hic etiam secundum Augustinum Lib. V. sup. Genesim cap. „ 5. animalia terrestria producuntur *potentialiter*, „ secundum vero alios Sanctos *in actu* ".

178. Observat autem acute S. Doctor de bestiis terræ dictum esse: *Producat terra animam viventem*, cum de reptilibus, seu piscibus maris dictum fuerit vers. 20. *Producant aquæ reptile animæ viventis:* cur itaque non etiam de bestiis terræ dictum similiter fuit: *Producat* terra jumenta, & reptilia, & bestias *animæ viventis*, ut utrobique significetur, has corporeas creaturas habere quidem *animam viventem*, non autem esse ipsas *animas viventes?*

179. Hujus autem diversitatis hanc affert ex S. Basilio rationem; voluit nempe Scriptura diversos gradus vitæ in viventibus significare. „ Plantæ „ enim habent imperfectissimam vitam, & occultam; unde in earum productione nulla mentio „ fit de vita, sed solum de generatione, quia secundum hanc solam invenitur actus vitæ in „ eis ... Inter animalia vero perfectiora sunt, communiter loquendo, terrestria avibus, & piscibus ... propter distinctionem membrorum & perfectionem generationis ". Scriptura ergo pisces vocat non *animam viventem*, sed *reptile animæ viventis;* terrena autem animalia vocat *animam viventem*, propter perfectionem vitæ in eis; perinde ac si pisces sint corpora habentia aliquid animæ, terrestria vero animalia propter perfectionem vitæ sint quasi animæ dominantes corporibus. *Perfectissimus autem gradus vitæ est in homine; & ideo vitam hominis non dicit produci a terra, vel aqua, sicut ceterorum animalium, sed a Deo*.

180. Observat iterum idem S. Doctor, nullum esse vitium in iis verbis *Jumenta, & reptilia, & bestias terræ;* quasi scilicet male distinguantur jumenta, & bestiæ terræ, cum utraque sub eodem genere quadrupedum contineantur. Nullum inquam hic est vitium: nam per jumenta, vel pecora intelliguntur animalia domestica, quæ homini serviunt. Per bestias autem intelliguntur animalia sæva, ut ursi, & leones, nam hebraica vox בהמה *Behemah* proprie significat *pecora*, seu animalia mansueta, & domestica; vox autem חיה *Chajat* dicitur de feris sylvestribus. Per reptilia demum significantur animalia, quæ vel non habent pedes, quibus eleventur a terra, ut serpentes; vel habent breves, quibus parum elevantur, ut lacertæ, & formicæ. Quanquam vero in opere diei quintæ hoc nomen adhibitum fuit ad significandos pisces, communiter tamen in sacris litteris sumitur pro animalibus terrestribus, quæ reptant super terram.

181. Antequam vero progrediamur ulterius, adoranda hic est divina providentia, quæ tot animalia mansueta, & domestica nostris usibus destinavit; sine quorum auxilio aut vix, aut nullatenus posset homo agros colere, gravia onera transferre, longa itinera instituere, ædificare, cibos, ac vestimenta sibi procurare, & pleraque alia præstare, quibus vita sustentatur, & humana societas continetur. Et magno in errore esset homo, si ipse sibi de suo ingenio blandiretur, quasi propria industria hæc animalia domasset, atque ad varios exercendos labores aptasset. „ Numquid volet rhinoceros servire tibi, *ait Dominus Job XXXIX*. „ 9. *sequ.*, aut morabitur ad præsepe tuum? „ Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro „ tuo, aut confringet glebas vallium post te? Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, & derelinques ei labores tuos? Numquid „ credes illi, quod sementem reddet tibi, & aream tuam congreget "? Quibus verbis Deus voluit nobis in memoriam singulare illud beneficium revocare, quo aliquibus bestiis hunc naturalem instinctum impressit, ut homini serviant, facilesque illi se præbeant ad durissimos labores pro ejus utilitate sustinendos: unde sæpe eas videmus etiam puerorum jussibus obedire, imo & verberibus eas ad obediendum cogi, quin se armis suis obstinate defendant. Inutilis autem foret omnis opera ad ferociores bestias imperio hominis assuefaciendas; non alia certe de causa, nisi quia illis Deus hunc instinctum non dedit.

182. Illa etiam nostris considerationibus sese offert admirabilis divina providentia, quæ tam facile, & copiosum omnibus bestiis (paucis carni-

voris exceptis) alimentum præbet; nimirum herbam, quæ ubique crescit, & fœnum, quod exiguo labore colligitur, & asservatur; ex qua consideratione Psalmista Psalmo CIII. ita ad gratias agendas seipsum excitabat: *Benedic anima mea Domino. Domine, Deus meus, magnificatus es vehementer;* in eo enim devotissimo Psalmo inter varia mirabilia ejus opera hoc etiam recenset: *Producens fœnum jumentis, & herbam servituti hominum.* Et iterum Psalmo CXLVI. *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus & sapientiæ ejus non est numerus ... Qui producit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum; qui dat jumentis escam ipsorum.* Apposite autem dicit *servituti hominum*, quia hoc jumentorum nutrimentum in hominum utilitatem tandem convertitur. Qua in re illud quoque est admiratione dignum, quomodo fœnum aridum, & siccum a Deo convertatur in tale belluarum nutrimentum, ut inde sanguis, caro, nervi, ossa, ceteræque partes generentur, conserventur, & roborentur. Et quis, amabo, facile concipiet, quomodo paucarum horarum spatio fœnum omni succo destitutum in visceribus vaccæ transmutetur in tantam lactis copiam, ut bis in die immulgeri possit, *servituti hominum?*

183. Multas animalium proprietates sacræ paginæ variis in locis nobis indigitant, quas longum esset referre. Sed piaculum foret eam pulcherrimam equi descriptionem prætermittere, quam divinus Job nobis exhibet cap. XXXIX. 20. & seq. his verbis: „ Gloria narium ejus terror: terram „ ungula fodit: exultat audacter: in occursum „ pergit armatis: contemnit pavorem, nec cedit „ gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibra„ bit hasta, & clypeus. Fervens, & fremens sor„ bet terram, nec reputat tubæ sonare clango„ rem. Ubi audierit buccinam, dicit: vah! pro„ cul odoratur bellum, exhortationem ducum, & „ ululatum exercitus. “

184. Quod autem de equo dictum est, dici etiam debet de aliis bestiis, quibus arma ad defensionem, vel etiam ad prædam auctor naturæ suppeditavit, & quibus uti quanquam nullo docente mirabiliter didicerunt. Bestiæ vero inermes, vel latebris se occultare, vel se fugæ committere, in qua una earumdem salus reposita est; in periculis norunt. Nemine item docente, suos inimicos, vel amicos perfecte cognoscunt, ut oves infestos sibi lupos statim distinguunt a canibus, quanquam non parva sit inter utrosque corporis similitudo. Hæc omnia, aliaque multo plura, a diligentibus harum rerum tractatoribus probe notata, non certe fortuito casui tribui possunt, cum tam constanter, atque universaliter fiant, neque a terra, unde animalia quadrupedia producta sunt, sed a solo Deo, qui eadem e terra formavit, dimanare potuerunt. Hinc in Psalmo CIII. leones, qui rapto vivere solent, dicuntur escam a Deo quærere: *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo escam sibi;* quia Deo hunc instinctum receperunt.

185. Et certe quis alius, nisi Deus formicam docuit, frumentum æstate colligere, illud in subterranea sua horrea magno labore congregare, ibique diligenter pro futura hyeme servare, & ne germinet, illius semen ex utraque parte corrodere; nisi ille, qui nobis ipsis debitam in negotiis sedulitatem, ac diligentiam exemplo formicæ commendavit, inquiens Proverb. VI. 6. „ Vade ad „ formicam, o piger, & considera vias ejus, & „ disce sapientiam; quæ cum non habeat ducem, „ nec præceptorem, nec principem, parat in æ„ state cibum sibi, & congregat in messe, quod „ comedat. Usquequo piger dormies? Quando „ consurges a somno tuo “? & quæ sequuntur, monita utilissima. Et cap. XXX. 24. & sequ. „ Quatuor, *inquit Salomon*, sunt minima terræ, „ & ipsa sunt sapientiora sapientibus. Formicæ, „ populus infirmus, qui præparat in messe ci„ bum sibi. Lepusculus, plebs invalida, qui col„ locat in petra cubile suum. Regem locusta non „ habet & egreditur universa per turmas suas. „ Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus „ Regis (a). “

186. Multa, & nimis multa dicenda essent, si de innumeris, variisque animalium speciebus ea duntaxat indicare vellemus, quæ plures scriptores in iis observarunt. Quamvis enim Moyses nonnisi tria summa genera distinxerit, scilicet *jumenta, reptilia, & bestias terræ*, sub his tamen quasi supremis generibus infinitæ pene species comprehenduntur; quæ iterum in alias inferiores species subdividuntur, ut videmus in canibus, qui sub genere quadrupedum, ut species quædam continentur; sed eorum postea variæ iterum distingu-

(a) Eleganter S. Basilius Hom. IX. in *Hexameron* num. 3. „ Una est, inquit, brutorum anima ... diver„ sis vero proprietatibus singula distinguuntur anima„ lia; est enim bos constans, & firmus: asinus piger, „ ardens equus ad appetendam feminam: nequit cicu„ rari lupus: dolosa est vulpes: timidus cervus: for„ mica laboriosa: canis gratus est, & amicitiæ memor. „ Enimvero simulatque quodlibet animal creatum est, „ indicta est ei naturæ suæ proprietas. Prodiicta est „ una cum leone vehementia animi, vivendi ratio so„ litaria, indoles quædam cum suis tribulibus insocia„ bilis.... Vehemens est panthera, & ad impetus re„ pentinos expedita: corpus agilitati, & levitati ido„ neum, quodque animi motibus convenit, ei conjun„ ctum est. Pigra est ursæ natura, indoles peculiaris, „ mores subdoli, & alte tecti. Induta est etiam simi„ le corpus grave, compactum, articulis haud distin„ ctum, feræ frigidæ in lustris degenti plane accom„ modatum: “ Plura addit S. Pater de animalium singularibus proprietatibus, quas non a casu, nec a causis naturalibus, sed ab auctore naturæ sapientissimo Numine repetit.

gnuntur subalternæ species, magnitudine, conformatione, genio, atque instinctu haud parum inter se diversæ. Et si loquamur de reptilibus, istorum species a nemine numerari possunt; cum quædam sint adeo minuta, ut etiam acutissimam oculorum aciem effugiant, nec aliter cerni possint quam ope exquisitissimi microscopii (a).

187. S. Augustinus Lib. III. *de Gen. ad litt.* cap. 14. solito suo acumine quæstionem instituit de quibusdam minutissimis animalibus, *utrum, in primis rerum conditionibus creata sint, an ex consequentibus rerum mortalium conditionibus?* ,, Nam pleraque eorum aut de vivorum corporum vitiis, vel purgamentis, vel exhalationibus, aut cadaverum tabe gignuntur, quædam etiam de corruptione lignorum, & herbarum, quædam de corruptionibus fructuum: quorum omnium non possumus recte dicere, Deum non esse creatorem. Inest enim omnibus quoddam naturæ sui generis decus, sic ut in his major sit admiratio bene consideratis, & laus uberior omnipotentis artificis, qui omnia in sapientia fecit, quæ a fine usque ad finem pertendens, & suaviter cuncta disponens, nec ea ipsa rerum novissima, quæ pro sui generis ordine dissolvuntur, & quarum dissolutionem ex pœna nostræ mortalitatis horremus, relinquit informia, sed creat minima corpore, acuta sensu, animantia; ut majore attentione stupeamus agilitatem muscæ volantis, quam magnitudinem jumenti gradientis, ampliusque miremur opera formicularum, quam onera Camelorum ".

188. ,, Sed utrum, *prosequitur S. Pater*, in primis, ut dixi, rerum conditionibus, quæ isto sex dierum ordine creatæ narrentur, hæc quoque minima instituta credamus, an postea consequentibus corruptibilium corporum solutionibus, hoc quæritur. Et potest quidem dici, ea minutissima, quæ ex aquis, vel terris oriuntur, tunc creata ... Cetera vero, quæ de animalium gignuntur corporibus, & maxime mortuorum, absurdissimum est dicere tunc creata, cum animalia ipsa creata sunt: nisi quia inerat jam omnibus animatis corporibus vis quædam naturalis, & quasi præseminata, & quodammodo liciata primordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus talium corporum, pro suo quæque genere, ac differentiis erant exoritura, per administrationem ineffabilem omnia movente incommutabili Creatore (b).

189. Sed cui bono, inquiet aliquis, tot animalcula, quæ ab homine videri non possunt; vel illa, quæ nobis molesta admodum sunt, ut culices, muscæ, pediculi, pulices, & quæ sunt generis ejusdem; vel demum illa multo magis noxia, ut venenosi serpentes, rapidi lupi, furiosi leones &c.? Anne aliquis nostrum jacturam deploraret, si hæc omnia tollerentur? Aut mundus foret sine illis minus perfectus? *Quid opus erat*, inquiebant Manichæi apud S. Augustinum Lib. I. *de Genesi contra Manichæos* cap. 16. Tom. I., *ut tam multa animalia Deus faceret, sive in aquis, sive in terra, quæ hominibus non sunt necessaria? Multa etiam perniciosa sunt, & timenda* (c).

190. Respondet S. Thomas I. P. quæst. 72. art.

(a) Mira certe sunt, & sine indubiis experimentis credi vix possent, quæ a pluribus curiosis, præsertim vero a diligentissimo Reaumurio observata de minutissimis animalculis, & simul collecta fuere; tum a Lessero in sua *Theologia de Insectis*, quam emendatam, pluribusque notis auctam in linguam gallicam ex germanica transtulit P. Lyonettus, ubi etiam nomina omnium inveniuntur, qui hæc mirabilia opera Domini ope microscopii detexerunt, & contemplati sunt; unique alium plane mundum invisibilem se invenisse gloriantur.

(b) Hæc postrema magni Augustini verba iis ponderanda relinquimus, qui illam Peripateticorum sententiam, quod aliqua insecta admodum imperfecta ex putrefactione oriantur, de qua pauca notavimus in Tomo I. Diss. I. n. 107., non solum rationi, sed etiam Religioni opponi existimantur, quasi efficacissima illa ratio labefactetur, qua Deum esse ex mirabili hujus universi structura, quæ casui fortuito adscribi non potest, contra Atheos demonstratur. Neque enim quando Peripatetici docent, quædam animalia imperfecta ex putrefactione generari, id casu fieri asserunt, sed *per administrationem ineffabilem omnia movente immutabili Creatore*. Hinc certa, & determinata animalcula, non autem quæcumque, ex determinata materia putrefacta oriuntur; quanquam etiam hujusmodi generatio constans omnino non esset, non debemus id casui tribuere, sed variis corporis putrefacti dispositionibus. Sane mirari maximopere oporteret, hoc sanctissimæ nostræ religionis periculum neque a S. Thoma, neque a multis patribus, qui eamdem opinionem adoptarunt, fuisse animadversum. S. Basilius Hom. XI. *Hexam.* n. 2. *Anguillas*, inquit, *vidimus non aliter, quam ex limo constitui, ac generari; quarum successionem neque ovum, neque ullus alius modus conficit, sed ipsa ex terra ortum habent.*

(c) Quantum periculi sit in hoc argumento, exponit S. Augustinus Tract. I. in Evang. S. Joannis Tomo III. P. II. inquiens num. 14. *Nemo vos fallat, quando forte tædium patimini ad muscas. Etenim aliqui derisi sunt a Diabolo, & ad muscas capti sunt ... Nam nescio quis tædium patiebatur ad muscas; invenit illum Manichæus tædio affectum: & cum diceret, se non posse pati muscas, & odisse vehementer illas, statim ille, Quis fecit has? Et quia tædio affectus erat, & oderat illas, non ausus est dicere: Deus illas fecit: erat autem catholicus. Ille statim subjecit: Si Deus illas non fecit, quis illas fecit, quis illas fecit? Plane, ait ille, ego credo, quia Diabolus fecit muscas. Et ille statim, si muscas Diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia prudenter intelligis, apem quis fecit, quæ paullo amplior est musca? Non ausus ille est dicere, quia Deus fecit apem, & muscas non fecit; quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, a locusta ad lacertum, a lacerto ad avem, ab ave duxit ad pecus, inde ad bovem, inde ad elephantem, postremo ad hominem: & persuasit homini, quia non a Deo factus est homo. Ita ille miser, cum tædium*

tın. ad 5. una cum S. Augustino loco mox laudato, minime negari posse, hæc omnia, quæcumque illa sint a Deo creata, esse bona, & utilia, etiamsi eorum usum ignoremus, imo etiamsi inutilia, vel noxia nobis videantur; qua in re pulcherrimam affert similitudinem alicujus imperiti, qui intrans in artificis officinam ea instrumenta judicaret esse inutilia, quorum usum ignorat; aut noxiâ, a quibus sua imprudentia vulneratus fuerit. Adoranda in omnibus est divina providentia, a qua omnia sapientissime administrantur, etiamsi nos similes noctuis altissimos ejusdem providentiæ fines comprehendere non possimus. Et hæc responsio est generalis hujusmodi argumentis (a)?

191. Sed ut propius ad difficultates propositas accedamus, divina omnipotentia, & infinita ejusdem sapientia non minus relucent in minimis, quam in maximis hujus mundi animalibus, imo facilius nostro intelligendi modo concipitur, posse majoris molis artefacta construi, quam tam exigua, ut vix sensibus pervia sint; qualia enim quæso, & quam minutissima esse oportet illorum animalculorum organa, quæ ad vitam sunt necessaria? Et cum organa ipsa suis partibus constent; insuper cum experientia notum sit, eadem animalcula aliis minoribus pasci, quæ & ipsa organicis partibus instructa sunt, vix cogitatione assequi possumus, ad qualem, & quantam materiæ divisibilitatem oporteat devenire. Et quis artifex, nisi infinite sapiens, & potens, potuit tam mirabili artificio tenuissima horum animalculorum filamenta contexere, & tam apte disponere? Non itaque horum animalculorum multitudo inutilis est, in qua divini opificis omnipotentia, & sapientia tam splendide relucent. Quod si maxima istarum creaturarum pars nobis ignota est, non propterea est inutilis; nisi dicere velimus, ea omnia esse inutilia, quæ hominem in angulo, ut ita dicam, immensæ hujus rerum Universitatis positum latent: inutilia, quæ terra suo sinu recondit; inutilia, quæ in profundis Oceani abyssis continentur; inutilia tot sidera a nobis remotissima, quæ nonnisi exquisitissimis telescopiis detegi potuerunt. Et ita ex uno absurdo in alia præcipitabimus, si mirabilia opera Dei ad nostræ rationis decempedam metiri velimus.

192. Sed de varia nonnullarum creaturarum utilitate audiendus est S. Ambrosius, qui Lib. III. *Hexæmeron* cap. 9. „ Singula, *inquit*, eorum, „ quæ generantur ex terris, specialem quamdam „ rationem habent, qua pro virili portione com- „ plent universæ plenitudinem creaturæ. Alia er- „ go esui, alia alii nascuntur usui. Nihil vacat, „ nihil inane germinat terra. Quod tibi putes i- „ nutile, aliis utile est; imo ipsi tibi frequenter „ alio est usu utile. Quod escam non adjuvat, „ medicinam suggerit; & sæpe eadem, quæ tibi „ noxia sunt, avibus, aut feris innoxium mini- „ strant pabulum “. Et nihil infirmius est eo argumento, quod ex finis ignoratione ducitur contra rerum creationem, earumque administrationem. Præclare S. Augustinus Lib. I. *de Genesi contra Manichæos* cap. 16. *De superfluis*, inquit, *quid non prosunt, placeat, quod non obsunt, quia etsi domui nostræ non sunt necessaria, eis tamen completur hujus universitatis integritas, quæ multo major est, quam domus nostra, & multo melior ... Usurpa ergo utilia, cave perniciosa, relinque superflua. In omnibus tamen, cum mensuras, & numeros, & ordinem vides, artificem quære.*

193. Quantum vero pertinet ad animalia nobis molesta, vel noxia, communis Sanctorum Patrum sententia est, hæc talia futura non fuisse, si homo suo Creatori obediens permansisset (ut enim inquit Sapiens Ecclesiastici XXXIX. 30., *bona bonis creata sunt ab initio*); noxia vero facta esse ad nostræ culpæ punitionem. *Nata sunt hæc*, inquit S. Ambrosius Lib. VI. *Hexæmeron* cap. 6.,

passus est ad muscas, musca factus est, quem Diabolus possideret.

(a) Ipsa S. Augustini verba afferenda sunt, quamquam textus sit aliquanto. „ *Cum ista dicunt* Manichæi, inquit laud. loco, non intelligunt quemadmodum omnia pulchra sunt conditori, & artifici suo, „ qui omnibus utitur ad gubernationem universitatis, „ cui summa lege dominatur. Si enim in alicujus o- „ pificis officinam imperitus intraverit, videt ibi mul- „ ta instrumenta, quorum causas ignorat, & si mul- „ tum est insipiens, superflua putat. Jam vero si in „ fornacem incautus ceciderit, aut ferramento aliquo „ acuto, cum id male tractat, seipsum vulneraverit, „ etiam perniciosa, & noxia existimat ibi esse mul- „ ta. Quorum tamen usum quoniam novit artifex, „ insipientiam ejus irridet, & verba inepta non cu- „ rans, officinam suam instanter exercet. Et tamen „ tam multi sunt homines, ut apud artificem hominem „ non audeant vituperare, quæ ignorant, sed cum ea „ viderint, credant esse necessaria, & propter usus „ aliquos instituta: in hoc autem mundo, cujus con- „ ditor, & administrator prædicatur Deus, audent „ multa reprehendere, quorum causas non vident, & „ in operibus atque instrumentis omnipotentis Artifi- „ cis volunt se videri scire, quod nesciunt “.

„ Ego vero, prosequitur S. Doctor, fateor me ne- „ scire, mures, & ranas quare creatæ sint, aut mu- „ scæ, aut vermiculi: video tamen, omnia in suo ge- „ nere pulchra esse, quamvis propter peccata nostra „ multa nobis videantur adversa: non enim animalis „ alicujus corpus, & membra considero, ubi non men- „ suras, & numeros, & ordinem inveniam ad unita- „ tem concordiæ pertinere. Quæ omnia unde veniant, „ non intelligo nisi a summa mensura, & numero, „ & ordine, quæ in ipsa Dei sublimitate incommuta- „ bili, atque æterna consistant. Quod si cogitarent „ isti loquacissimi & ineptissimi, non nobis tædium „ facerent, sed ipsi considerando omnes pulchritudines „ & summas, & infimas, Deum artificem ubique lau- „ darent “.

6., *ad correptionem nostram*. Addit, hæc nobis esse, ut sunt pædagogi parvulis. „ Amari videntur, acerbi, & molesti, formidabiles verbere, „ libertatem lasciviendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos, ne luxu defluant, terrore constringunt, ideoque horum austeritate frugi evadunt, sobrii, continentes, laudi magis, quam ludo dediti ". Ita S. Ambrosius Basilium imitatus, qui Hom. IX. In *Hexæmeron* n. 5. eadem pædagogi similitudine utitur.

194. Audiatur etiam S. Augustinus, qui Lib. III. *de Genes. ad litt.* cap. 15. hæc habet: „ De generibus quoque animalium venenosis, & perniciosis quæri solet, utrum post peccatum hominis ad vindictam creata sint; an potius cum jam creata essent innoxia, nonnisi postea peccatoribus nocere cœperint ". Quam secundam sententiam ipse S. Doctor amplecti videtur, unde concludit: „ Potuerunt ergo ista etiam creata nihil nocere, si causa non extitisset, vel terrendorum, puniendorum, vel probandæ, perficiendæque virtutis ... & juste salus illa perpetua, quæ turpiter amissa est per voluptatem, fortiter recipitur per dolorem ". Tract. I. in Joan. Evang. cap. 1. n. 15. interrogat, *quare patimur multa mala a creatura, quam fecit Deus?* Respondit autem, *quia offendimus Deum ... De pœna tua peccatum tuum accusa, non judicem*.

195. Nec illud omittendum est, quod post S. Basilium observavit Augustinus, nempe fide, & pietate posse nos etiam nocumenta ferarum devitare. „ Domino confidis? inquit S. Basilius Hom. „ IX. in Hexaemeron n. 6., *super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem* ... An non vides viperam Paulo sarmenta colligenti adhærentem, nullumque ei detrimentum inferentem, quod ille sanctus inventus est fide plenus? " S. Augustinus addit etiam exemplum Sancti Prophetæ Danielis, *qui inter leones salvus, atque intrepidus vixit*. Et nos addere alia exempla possumus Sanctorum Martyrum, atque Anachoretarum, quibus ferocissimæ belluæ nullum attulerunt nocumentum.

196. Sed obvia hic est aliqua difficultas, quam sibi objicit S. Augustinus ibidem cap. 16., cur bestiæ invicem sibi noceant, *in quibus nec peccata ulla sunt, ut vindicta ista dicatur, nec ullam recipiunt tali exercitatione virtutem*. Respondet autem: „ Ideo nimirum, quia scilicet aliæ cibi sunt aliarum. Nec recte possumus dicere: non essent aliæ, quibus aliæ vescerentur. „ Habent enim omnia, quamdiu sunt, mensuras, numeros, ordines suos, quæ cuncta merito considerata laudantur, nec sine occulta pro suo genere moderatione pulchritudinis ac temporis, etiam ex alio in aliud transeundo, mutantur. „ Quod etsi stultos latet, sublucet proficientibus, „ clarumque perfectis est ".

197. Alium præterea scrupulum dissipat S. Pater, *si animalia noxia vivos homines aut pœnaliter lædunt, aut salubriter exercent, aut utiliter probant, aut ignoranter docent, cur in escas suas dilacerant etiam corpora hominum mortuorum?* Respondet enim, primo nihil nos interesse debere, quorsum caro nostra exanimis transeat, *unde mirabili omnipotentia Creatoris reformanda rursum eruatur*. Deinde admoneri prudentes, *ne propter inanes curas exanimatorum corporum suorum ulla genera mortium perhorrescant, sed piæ fortitudinis nervos ad omnia præparare non dubitent*.

198. Ceterum quanquam homo factus Deo rebellis promeritus sit, ut etiam belluæ contra ipsum rebellent, aliquid tamen primævi in eas dominii retinuit, quo etiam ferociores domare, sibique subjicere novit. Imo & ipsæ feræ ejus aspectum revereri, & formidare videntur: quod non solum experientia nos docet, sed etiam Psalmista innuit Psalmo CIII. iis verbis: „ Posuisti tenebras, & facta est nox; in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ, catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo escam sibi. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum &c. " ut scilicet intelligamus, exeunte homine ad opus suum, feroces terræ belluas ejus præsentiam timentes se recipere in lustra sua. Atque hæc fuit una ex benedictionibus, quas Deus post diluvium Noe, ejusque posteris largitus est: *Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ*. Gen. IX. 2.

199. Aliquid demum dicendum videtur de productione illorum animalium, quæ nos vocamus *bigenera*, quia ex imparibus sunt orta parentibus, cujusmodi sunt muli, hinni, seu burdones, leopardi, canes arabici, dicti leontomiges, & alia. Horum procreatio creditur Hebræis interdicta Levit. XIX. 19. *Jumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus;* quæ verba communiter ab Interpretibus in sensu litterali intelliguntur, Card. Gajetano, Lyrano, paucisque aliis exceptis, quorum potissima ratio confugiendi ad sensum aliquem mysticum ducitur ex eo, quod perpetuus fuerit apud Hebræos horum animalium usus, usque a tempore David Regis. Etenim si vera loquuntur Rabbini hujus legis interpretes, ut ut animalia heterogenea simul copulare fuerit nefas, fœtus tamen hujus disparis nuptus permissus erat, sive ad usum, ut *musimon*, qui nascitur ex ariete, & capra (a), sive ad usum ut mulus, qui ex equo, & asina procreatur. Ita Rabbini fere omnes.

200.

(a) Referente Plinio *Hist. Natur.* Lib. VIII. cap. 49. Musimon genus est non absimile pecori, caprino villo, quam pecoris velleri propius. S. Eugenius autem qui sæculo VII. Ecclesiam Toletanam magna doctrinæ,

200. S. Thomas 1. 2. q. 102. art. 6. ad 8. illud præceptum divinum litteraliter accipit, ejusque varias affert rationes; præcipue autem ad tollendam universaliter occasionem concupiscentiæ. „ Animalia enim diversarum specierum non commiscentur de facili ad invicem, nisi hoc per „ homines procuretur, & in aspectu coitus animalium excitatur homini concupiscentiæ motus. Unde & in traditionibus Judæorum præceptum invenitur (ut R. Moyses dicit Lib. III. „ *Dux errantium* cap. 1.), homines avertant oculos ab animalibus coeuntibus. „ En quomodo potuerit Hebræis interdici procreatio animalium bigenerum, non autem usus.

201. Quæritur autem, an hujusmodi etiam animalia ambigena, qualia apud nos multa sunt, fuerint sexta die una cum aliis creata, atque affirmantem sententiam defendit Pererius in Comment. ad hunc locum. Contraria tamen multo pluribus arridet, ut quemadmodum novi fructus ex arborum insitione hominum industria quotidie producuntur, ita etiam hæ novæ animalium species, ex primis speciebus a Deo creatis, simulque permixtis ortæ sint; neque fuerint in primis illis speciebus, nisi *potentialiter*, seu secundum seminalem virtutem.

202. Imo primam mulorum originem Scriptores Hebræi bene multi tribuunt Anæ, qui Esau socer fuit; dicitur enim de eo Gen. XXXVI. 24. *Iste est Ana, qui invenit aquas calidas in solitudine, dum pasceret asinos Sebeon patris sui*. Quod autem noster vulgatus interpres vertit *aquas calidas* a voce hebraica חב *Jamim*, vertendum esse *mulos* contendunt; ut proinde Ana, primus omnium invenerit mulos. Horum sententiam memorat S. Hieronymus in *Quæst. Hebraicis* ad hunc locum, ubi expositis *multis*, & *variis* Hebræorum sententiis, ita subdit: „ Sunt, qui arbitrantur, onagros ab hoc admissos ad asinas, „ & ipsum istiusmodi reperisse concubitum, ut „ velocissimi ex his asini nascerentur, qui vocantur Jamim. Plerique putant, quod equarum „ greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus „ ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam „ animalia nascerentur “. Qua posita explicatione apparet, animalia ista heterogenea fuisse *nova*, & *contra naturam* a Deo in sexta die constitutam postea procreata.

203. Et hæc quidem hujus loci explicatio apud Judæos fere communis est, quanquam primus ejusdem auctor fuisse creditur R. Jonathas Uzielis, qui non diu post Christi tempora suum *Targum*, seu commentarium edidit, & ita hunc locum vertit: *Iste est Ana, qui commisit onagros cum asinabus, & post tempus invenit mulos, qui ex illis exierunt, cum pasceret asinos Sebeon patris sui*. Huic consonant etiam versiones Persica, & Arabica, quam postremam ante Persicam Saadias nono, vel decimo sæculo elucubravit. Atque ita passim Targumistæ; imo aliqui etiam ex Christianis, ex quibus unum laudare sufficiat S. Brunonem Astensem Episcopum Signiensem, qui hunc locum in suis commentariis exponens, inquit: „ Quod autem dicitur: *Iste est Onan* (hoc no„ mine in aliquibus codicibus græcis vocatus A„ na invenitur), *qui invenit aquas calidas in* „ *solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris* „ *sui*, sic est accipiendum, ac si diceret: iste O„ nan sua arte, suoque ingenio reperit, ut ex a„ sino simul & equa mulus nasceretur “. Ita S. Bruno.

204. Fatendum est tamen, hanc illius versiculi versionem omnibus non probari. Hinc noster Vulgatus primam lectionem habet, quam laudatus S. Bruno commemorat: *qui invenit aquas calidas in solitudine*. Quam versionem S. Hieronymus factam esse dicit *juxta Punicæ linguæ viciniam, quæ Hebrææ contermina est*, eamdem ipse adoptavit; ut scilicet intelligamus, ab Ana non mulos, sed aquas calidas, seu balnea ad medicinæ usum inventa fuisse.

205. Sunt, qui ab Ana solas aquas in deserto fuisse inventas dicant, ex voce hebraica ים *Jam mare*, qua voce, ut alibi vidimus n. 76., congregationes aquarum designantur etiam extra mare.

206. Perdoctus Carolus Houbigant, codicem Samaritanum secutus, ita hebraica verba interpretatus est: *Iste est Ana, qui dimicavit in deserto contra Emæos, cum pasceret asinos Sebeon sui patris*. Per *Emæos* autem intelliguntur gigantes, vel homines robusti, & fortes, quos Ana invenit in deserto, quibuscum dimicavit.

207. Alii aliter eadem verba explicare conati sunt, ut excluderent primam mulorum inventionem, qui nullibi in sacra Scriptura hoc nomine *Jamim* significantur. Imo eorum nulla prorsus mentio habetur ante tempora Davidica; ut tunc primo eorum usus incepisse videatur: ita tamen ut non apud Israelitas generarentur, sed adsportarentur aliunde; quod etiam indicatum reperimus ab Ezechiele XXVII. 14.

208. Quidquid vero sit de genuino sensu laudati versiculi cap. XXXVI. Geneseos, de quo utpote obscuro, & admodum intricato multum disputant eruditi, hoc hybridarum genus, nonnisi multo tempore post primam rerum creationem fuisse humana arte invectum, testis est locupletissimus S. Ambrosius Lib. V. *Hexæmeron* cap. 3., ubi postquam *puram*, & *immaculatam* piscium successionem laudavit, quorum *nullus alteri*, sed ge-

& sanctitatis fama administrabat, Carm. 22. ita de eo canebat:

Musimonem capra ex vervegno sanguine gignit.

S. Eugenii carmina una cum Carminibus Dracontii de *Opere sex dierum* ab eodem Eugenio correctis P. Sirmondus publici juris fecit Parisiis anno 1617. ... Prostant etiam in Tomo XII. *Biblioth. Sanctorum Patrum*.

generi suo miscetur, ita prosequitur: „ Nesciunt „ igitur alienigenarum genera piscium adulterina „ contagia, sicut sunt ea, quæ coeunt asinorum, „ equarumque inter se genera, quæ magna homi- „ num cura perpetrantur: vel rursus cum equis „ asinæ miscetur, quæ sunt vera adulteria natu- „ ræ. Nam utique majus est, quod in naturæ „ colluvionem committitur, quam quod in perso- „ næ injuriam " .

209. Auctoritati hujus S. Patris accedunt etiam aliquæ rationes. Sed illa præcipua mihi videtur, quod hæc animalia ambigena, & spuria sunt infœcunda, quanquam ut solertes naturæ indagatores testantur, nulla earum partium careant, quæ generationi aliis animalibus inserviunt. At vero Deus animalia a se sexto die creata voluit esse fœcunda, ut eorumdem species continua successione conservaretur. Possunt tamen & ipsa heterogenea animalia dici sexto die creata, non immediate in seipsis, sed in illis, ex quorum conjunctione nascuntur. Ita S. Thomas I. P. qu. 73. art. 1. ad 5. inquiens: *Animalia quædam secundum novam speciem aliquando oriuntur ex commixtione animalium diversorum secundum speciem; sicut cum ex asino, & equa generatur mulus; & hæc etiam præcesserunt causaliter in operibus sex dierum*.

210. Hactenus de creatione jumentorum, reptilium, & bestiarum terræ, quæ facta est sexta die. Hoc tamen aliquibus mirum videtur, quod iis non benedixerit Deus, quemadmodum benedixerat piscibus, & avibus, dicendo eis: *crescite, & multiplicamini* &c. Hujus omissionis variæ adducuntur rationes, quæ minus aptæ videntur. S. Augustinus Libro III. *de Gen. ad litt.* c. 13. vult, hanc benedictionem implicite in ea contineri, quæ prius data fuerat piscibus, & volatilibus, *ut in veteris consequenter intelligeretur, quæ generationibus crescunt*. Sed posset quis opponere, quare postea hominibus, qui etiam generatione crescunt, quibus proinde etiam prior benedictio data intelligi poterat, dictum fuerit: *crescite, & multiplicamini, & replete terram?* Respondet vero idem S. Augustinus, *necessarium fuisse hoc in homine repetere, ne quisquam diceret, in officio gignendi filios ullum esse peccatum, sicut est in libidine, sive fornicandi, sive ipsi conjugio immoderatius abutendi*. S. autem Thomas I. P. q. 72. art. un. ad 4. dicit, in homine iteratam fuisse benedictionem, quia in eo est *quædam specialis ratio multiplicationis, propter complendum numerum electorum*. Quod etiam S. Augustinus docuerat Lib. III. *de Gen. ad litt.* cap. 13.

211. Restat, ut de altera parte operis diei sextæ, scilicet de creatione hominis aliqua nunc addamus; nam multo plura in sequenti Dissertatione de homine disputanda erunt. Sic autem habet sacer textus: *Et ait (Deus): faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram; & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, universæque terræ* (vel ut alii legunt) *in universa terra* (a) *omnique reptili, quod movetur in terra*. Porro in primis iis verbis *Faciamus hominem* sancti Patres animadvertunt insigne discrimen inter creationem aliarum rerum, & creationem hominis; in prima enim Deus aut usus est sola voce *Fiat*, ut in creatione lucis, firmamenti, & luminarium; aut alia voce *Producant aquæ, Producat terra*, ut in creatione piscium, & animalium. Ad solam hominis creationem omnes sanctissimæ Triadis Personæ immediate concurrunt, dicentes *Faciamus hominem* (Vide, quæ diximus Tomo III. Diss. I. n. 65. & sequ.). Hujus discriminis hanc S. Thomas reddit rationem I. P. quæst. 72. art. un. ad 1.: *Perfectissimus gradus vitæ est in homine: & ideo vitam hominis non dicit* (Scriptura) *produci a terra, vel aqua, sicut ceterorum animalium, sed a Deo*.

212. Hoc inter hominis, ceterarumque rerum creationem discrimen etiam alii Patres notarunt, ut S. Basilius Hom. X. in Hexæmer., S. Gregorius Nyssenus ejus frater in Libro *de Opificio hominis* cap. 5., S. Gregorius item Papa Lib. IX. *Moralium* capit. 27., & S. Prudentius, qui in *Apotheosi* vers. 1099. seq. ita eleganter canebat:

...... Jusserat, ut lux
Conficeret; facta est, ut jusserat: omnia jussu
Imperitante novas traxerunt edita formas.
Solus homo emeruit Domini formabile dextra
Os capere, & flabro Deitatis figmine fingi.

213. S. Basilius Hom. VIII. in *Hexæmeron* num. 2. aliud quidpiam in hoc discrimine consideravit, nempe ut intelligeremus animam hominis diversæ, & multo excellentioris esse naturæ, quam brutorum animam; ita enim loquitur: „ *Producat terra animam viventem*. Cur pro„ duxit terra animam viventem? Ut quid inter „ animam pecudis, & inter animam hominis in„ tersit, discas ". Prosequitur autem ostendens animas pecorum non esse nisi *terram*, unde productæ sunt, seu materiales intereuntes cum corpore; cum nostræ spirituales sint, & immortales, ac propterea non ex terra productæ, sed ab ipso Deo immediate creatæ (b).

214.

(a) Observat Card. Houbigant in hunc locum, incommode poni particulam conjunctivam: *universæque terræ*; fit enim sensus, ut homo debeat præesse piscibus maris, volatilibus cœli, bestiis, & *universæ terræ*, & postea omni reptili, quod movetur in terra; dempta autem conjunctione, recte omnia fluunt, scilicet hominem præesse debere piscibus maris, volatilibus cœli, bestiis *universæ terræ*, seu quæ sunt in universa terra, & omni reptili &c. Idem Carol. Houbigant improbat arbitrariam Jo. Clerici mutationem, qui legendum volebat: *omnibus animantibus terræ*.

(b) Deridendi autem sunt, potius quam refellendi

214. Post autem considerandum est, quare homo post alias omnes creaturas factus sit? Cui quæstioni optime respondet Lactantius Lib. II. *Div. Inst.* c. 9. non potuisse hominem induci in mundum, nisi perfectis omnibus. „ Quomodo enim „ subsisteret, cum fabricaretur desuper cœlum, „ terraque subter fundaretur? Aut quomodo viva- „ ret, sole (vel ut alii legunt, solo) nondum „ instituto, nec frugibus, nec animalibus natis? „ Itaque necesse fuit, hominem postremo fieri, „ cum jam mundo, ceterisque rebus manus sum- „ ma esset imposita. Denique sanctæ litteræ do- „ cent, hominem fuisse ultimum Dei opus, & „ sic inductum fuisse in hunc mundum, quasi „ in domum jam paratam & instructam; illius „ enim causa, facta sunt omnia (*a*) “.

215. Alia etiam hujus rei ratio placuit quibusdam Patribus, ut nempe constaret, hæc universa hominis gratia esse a Deo creata. Id non obscure indigitant ea Dei verba: *Faciamus hominem ... & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, universæque terræ, omnique reptili, quod movetur in terra.* Quod dominium fuisse postea confirmatum ex iis innuitur, quæ habentur cap. II. 19. Deum scilicet adduxissa ad Adam omnia animalia, *ut videret, quid vocaret ea. Omne enim, quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus.* Qui profecto actus fuit dominii in omnia animantia. De corporibus autem cœlestibus dicit Moyses Deuter. IV. 19. *Quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cœlo sunt* (*b*) ...

216. Hinc Hebræis omnino persuasum erat, totam hanc rerum universitatem fuisse propter homines conditam. Quod colligere possumus ex Philone, qui in Libro *de Mundi opificio* quæstionem proponit, *cur ultimum operum sit homo in mundi creatione?* Respondet autem, non tantum ex sua, sed ax aliorum legis Doctorum sententia. „ Quia Deus homini omnia, quæ mundo conti- „ nentur, præparavit, volens, ut recens creatus „ nulla re careret, quæ ad vitam, atque adeo ad „ bene vivendum conferat. Quorum alterum præ- „ stat copia, ubertasque rerum ad fruendum pa- „ ratarum; alterum contemplatio cœlestium, qua „ quidem perculsa mens amorem, & desiderium „ scientiæ rerum hujusmodi concipit “.

217. Sed longe majoris apud nos est auctoritatis S. Augustinus, qui in Libro *de diversis quæstionibus octoginta tribus* Tom. VI. q. 30. absolute pronunciat, *omnia, quæ facta sunt, in usum hominis facta esse;* quod probat S. Doctor, *quia omnibus utitur judicando ratio, quæ homini data est.* Qua Augustini sapientissima senteutia facile evitantur difficultates olim a Philosophis propositæ, nempe cui nostro usui tot creaturæ serviant a nobis remotissimæ, quarum non solum naturam, & proprietates, sed etiam existentiam ignoramus; cujusmodi est infinita propemodum multitudo siderum in cœlo, piscium in aquis, animalium, & insectorum in terris? Videlicet hæc omnia nobis mirifice inserviunt, ut *ratione de iis judicando*, inæstimabilem Dei sapientiam, atque omnipotentiam admiremur, atque adoremus, quæ non solum ea, quæ vidamus, sed sine numero plura creavit.

218. Gravior videtur difficultas in iis, sive noxiis herbis, & plantis venenosis, sive etiam ferocibus bestiis, quæ non nostro emolumento, sed potius nocumento creatæ videntur. Ita enim olim interrogabat Lucretius Lib. V. *De natura rerum*.

Præterea genus horriferum natura ferarum
Humano generi infestum, terraque, marique
Cur alit, atque auget?

Quam eamdem molestam interrogationem Cicero proponit Lib. II. *Academ. Quæst.*, inquiens: *Cur Deus, omnia nostri causa cum faceret (sic enim vultis) tantam vim natricum, viperarumque fecerit? Cur mortifera, & perniciosa tam mul-*

pauci illi, atque inepti Philosophi, qui teste Lactentio Lib. II. *Divin. Instit.* c. 11. dixerunt, homines, ceteraque animalia sina ullo artifice orta essa de terra; unde illud Virgilianum

. . . . *Virumque*
Terreo progenies duris caput extulit arvis.

(*a*) Hanc rationem, qua Lactantius probat, hominem non debuisse creari, nisi postquam omnia, quæ ad ejus usum pertinebant, creata essent, diserte exponit Philo in *Cosmopœia*. Videri etiam potest Sanct. Gregorius Nyssenus *de hominis opificio* c. 2. Tomo I. ubi inter alia hæc habet: „ Nondum eximium illud, „ & maximi pretii creatum, quod hominem dicimus, „ in hoc universitatis ornatissimo domicilio versaba- „ tur. Quippe consentaneum non erat, Imperatorem „ existere prius, quam eos, quibus esset cum pote- „ state præfuturus. Præparatio nimirum ante omnia „ imperio, tum deinde proximum erat regem designa- „ ri. Idcirco universitatis hujus creator ei, qui impe- „ raturus erat, quamdiam sedem regiam præstruxit. „ Ea vero terra erat, & insulæ, & mare, & ipsum „ cœlum, quo hæc omnia tanquam tecto concamaran- „ tur.... Ita deinde hominem designavit horum mun- „ di miraculorum *partim spectatorem*, *partim dominum*, qui de horum fruitione sapientiam ejus, qui „ hæc subministrasset, agnosceret, de pulchritudine „ vero, magnitudineque earumdem creatoris potesta- „ tem investigaret illam, quæ neque comprehendi ra- „ tione, neque exponi enarrando potest. Hæ igitur „ causæ sunt, quamobrem post creata cetera conditus „ homo sit “.

(*b*) Mirum non esset, huic divinæ auctoritati fuisse refragatus Stoicos, dicentes apud Plutarchum, *nullum jus homini in cetera animantia esse*, nisi debuissent experientia ipsi convinci, qua videmus reipsa hominum piscibus, volucribus, ceterisque bestiis sylvestribus, astu, aut vi captis perpetuo uti.

multa terra, marique disperserit? Alia multa ad hanc difficultatem augendam ex variis Scriptoribus tam vetustis, quam recentioribus afferri possent, quibus illa ratio manifeste labefactatur, hominem postremum omnium esse creatum, quia cetera in usum ipsius creata erant.

219. Veruntamen supra num. 195. & seqq. ostensum fuit, hæc omnia nullum nocumentum homini fuisse allatura, si gratiam, in qua creatus fuerat, obedientia sua conservasset. S. Augustinus Lib. I. *de Genesi contra Manichæos* c. 18. Tom. I. Manichæis hoc idem objicientibus ita respondet: „ Hic illis primo dicendum est, quod multum errent, qui post peccatum considerant hominem, cum in hujus vitæ mortalitatem damnatus est, & amisit perfectionem illam, qua factus est ad imaginem Dei. „ Sed postea bene animadvertit, eum, quamvis a multis feris propter fragilitatem corporis possit occidi, *a nullis tamen domari posse, cum ipse tam multas, & prope omnes domet* (a).

220. Etiam S. Jo. Chrysostomus Hom. IX. in Genesim observat, nos adhuc feris aliqua ratione dominari; „ nam mox ut apparuerit homo, feræ fugam capiunt. Quod si aliquando vel fame urgente, vel nobis illas lacessentibus, ab eis damnum accipimus, hoc non fit ideo, quod illis in nos sit imperium, sed ob culpam nostram „. Idemque dicendum de plantis, herbisque venenosis, quas etiam quibusdam usibus salubribus præparare Medici periti norunt.

221. Sed maximam ex ipsis noxiis, vel molestis creaturis, quemadmodum etiam ex aliis hujus vitæ miseriis, atque ex ipsa morte justi capiunt utilitatem, dum ex eis gravitatem primi peccati, aliorumque subsequentium considerant, atque ad Dei misericordiam confugiunt, ut his afflictionibus patienter toleratis, possint tandem ad beatam illam vitam pervenire, ubi Deus absterget omnem lacrimam, & nullus amplius erit dolor. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, inquiebat Paulus Rom. VIII. 18. Ecce quomodo omnes creaturæ nobis utiles esse possunt, si *ratione in judicando* recte utamur.

222. Hinc etiam idem Apostolus laud. in loco v. 28. *Scimus*, inquit, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Quæ verba ita pulchre S. Bernardus exponit Serm. I. *de diversis* n. 6. Tomo III. „ Solerter attende, quod (Apostolus) non ad libitum *famulari*, sed *cooperari* dicit ad bonum. Neque enim *ad voluntatem* serviunt, sed *ad utilitatem*; non *ad voluptatem*, sed *ad salutem*; non *ad votum*, sed *ad commodum nostrum* „. Multo plura cupientibus suppeditabit Cl. Abbas D. Jo. Chrysostomus Trombelli Canonicus Regularis S. Salvatoris, vir litteris, & pietate admodum celebris in Dissert. I., quæ prostat in P. I. Tom. II. *Opusc. Vet. Patrum* pag. 127. Bononiæ 1751. ex Typogr. S. Thomæ Aquin. in 4. Hinc dicendum de hominis formatione.

223. Cum formatio hominis bis describatur in Libro Geneseos, scilicet cap. I. 26. seq. his verbis: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram .... Et creavit Deus hominem ad imaginem suam;* ita iterum cap. II. 7. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem*, hinc aliqui putarunt, duplicem reipsa factam esse hominis creationem; primam quidem solius animæ, quæ propterea dicitur facta ad imaginem, & similitudinem Dei; alteram vero corporis, quod formatum dicitur de limo terræ. S. Hilarius reipsa ita opinatus est; nam in Psalmum XXX. „ Non enim, *inquit*, cum ad imaginem Dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet, longe postea, quam ad imaginem Dei homo erat factus, pulverem sumptum, formatumque corpus „. Idem docuit S. Philastrius Episcopus Brixiensis: imo *Hæresi* XL. contrarie sentientes inter hæreticos recensuit. Idemque nonnulli alii, ut videre est in notis, quibus cl. Galeardus Philastri opus *de Hæresibus* illustravit.

224. Sed hanc opinionem S. Augustinus omnino explodit Lib. III. *de Gen. ad litt.* c. 22. vel hac sola invicta ratione, quod in cap. I. 27. ita dicatur: „ Creavit Deus hominem ad imaginem suam .... masculum, & feminam creavit eos: benedixitque illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram &c. Nec attendunt, *inquit S. Pater*, masculum, & feminam nonnisi secundum corpus fieri potuisse „. Ita igitur formatio hominis, quæ describitur in Capitulo II., non est nisi repetitio, & quædam uberior declaratio Adam, & Evæ, quæ summatim fuerat in primo Capite posita, quin modus explicaretur, quo Adam, & Eva fuerint formati, scilicet ille quidem ex limo terræ, femina autem ex costa Adami.

225. S. Thomas I. P. quæst. 91. art. 4. ad 3. illam nonnullorum opinionem refert, inquiens: „ Quidam intellexerunt, corpus hominis prius tempore formatum, & postmodum Deum formato jam corpori animam infudisse. *Veruntamen* „ *hanc*

(a) Romani domitores orbis multum gaudebant in spectaculis suis videre ferocissimas bestias ita domitas, & docefactas, ut curribus jungi possent, varioque exercere ludos. Unde illud elegans Martialis epigramma Lib. I. n. 105. edit. Farnabii, quod ita incipit:

Picto quod jugo delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello.
Mordent aurea quod lupata cervi,
Quod frænis Lybici domantur ursi:

cum iis, quæ sequuntur amœnissima.

„ *hanc opinionem refellit*, *subdens*: Sed contra „ rationem perfectionis primæ institutionis est, „ quod Deus vel corpus sine anima, vel animam „ sine corpore fecerit; cum utrumque sit pars „ humanæ naturæ. Et hoc est etiam magis in„ conveniens de corpore, quod dependet ex ani„ ma, & non e converso “.

226. Ceterum ut probe intelligamus, quanta sit hominis excellentia, & quanta erga eum Dei beneficentia, debemus ea verba perpendere, quibus dicitur *factum ad imaginem*, & *similitudinem Dei*. Profani scriptores passim hominem vocare solent *μικρόκοσμον parvum mundum*, quod totius rerum universitatis quamdam imaginem, & similitudinem in se contineat (*a*).

227. Sed multo sublimior apparet hominis præstantia, & dignitas, cum dicitur imago, & similitudo ipsius Dei, qui fecit cœlum, & terram & omnia quæ in eis sunt: adeo ut quidam non dubitaverint hominem appellare *μικρόθεον parvum Deum*, phrasi quidem hyperbolica, quæ tamen a sacra divinarum scripturarum locutione non videtur omnino aliena. Quod enim dicitur Psalmo VIII. 6. de homine ex versione LXX. Interpretum: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, a S. Hieronymo ex hebraico fonte vertitur: *Minus eum paulo minus a Deo*; & quidem recte: textus enim hebraicus habet מאלהים *ab Eloim*, quod nomen, ut plurimum tribuitur Deo, raro autem Angelis: qua posita lectione videtur David agnoscere in homine excellentiam & dignitatem prope divinam. Idemque S. Hieronymus in Commentariis in hunc Psalm. (si tamen genuinus ipsius fœtus sunt) eamdem lectionem retinuit, nempe *a Deo*.

228. Et quamvis S. Paulus in ep. ad Hebr. c. II. 6. & seq. hunc locum intelligendum esse voluerit de Christo, cujus humanitas, utut perfectissima, erat tamen naturæ Angelicæ paulo inferior, nihil tamen vetat, propter Scripturæ sacræ fœcunditatem, quin eadem verba etiam de homine litteraliter intelligantur, mystice vero de Christo; in toto enim illo Psalmo istorice describitur inæstimabilis Dei sapientia, & potentia in his rebus condendis, maxime vero in homine, cui omnes creaturæ subjectæ sunt. Sed de imagine, & similitudine Dei in homine plura nobis inferius dicenda erunt. De loco autem Apostoli ad Hebræos consulatur Guill. Estius in Commentario.

229. Nec prætereunda omnino sunt, quæ eloquentissimus S. Gregorius Nazianzenus habet in Orat. XLV. olim XLII. num. 7. ubi recte observat, ante hominis formationem omnes creaturas aut fuisse penitus spirituales, & invisibiles, cujusmodi sunt Angeli; aut penitus materiales, & visibiles, ut sunt cetera quæque corporea, & materialia; deerat igitur *temperatura illa*, & *contrariorum mixtio*, quæ partim esset spiritualis & invisibilis, partim visibilis & corporea, & omnes divinæ bonitatis notas contineret. Ad hujus ergo infinitæ bonitatis divitias ostendendas divinus artifex hominem fabricatur, *animal unum ex utraque*, *ex invisibili scilicet*, *atque visibili natura*. „ *Eumdemque hominem* velut alterum „ quemdam mundum, in parvo magnum, in ter„ ra collocat, Angelum alium, mixtum adorato„ rem, visibilis naturæ spectatorem, eorum, quæ „ in terra fiunt, Regem, superis autem subdi„ tum, terrenum, & cœlestem, caducum, & im„ mortalem, &c. &c. “.

230. Afferenda quoque hoc loco esset, si præstituta nobis brevitas permitteret, tota illa pulcherrima corporis humani descriptio, quam habet S. Ambrosius Lib. VI. *Hexæmeron* cap. 9. Quamvis enim firmitudo, proceritas, agilitas, vis major sit in quibusdam bestiis, quam in homine: „ Forma tamen humani corporis est venustior, „ status erectus, & celsus, ut neque enormis pro„ ceritas sit, neque vilis & abjecta pauxillitas: „ tum ipsa habitudo corporis suavis, & grata; ut „ neque belluina vastitas horrori sit, nec graci„ litas tenuis infirmitati “.

231. Prosequitur postea Mediolanensis Ecclesiæ Doctor, & omnium membrorum dignitatem, atque utilitatem mira eloquentia describit, & capitis imprimis, *cui cetera membra famulantur*, & *circumferunt illud servili gestamine*, *sicut Numen*, *atque in sublime locatum vehunt*; postea oculorum, aurium, oris, aliarumque partium, sine quibus capitis dignitas, & venustas inutilis foret: tertio, inquit: „ Succedunt brachia, „ &

(*a*) His contrarii sunt quidam pseudo-Philosophi, qui considerantes hominem nasci inermem, debilem omniumque ad usum vitæ necessariorum egentem, ipsum potius commiseratione dignum, ceterisque animalibus multo inferiorem esse dixerunt, quibus natura videtur fuisse liberalior. Hinc illa sæpius repetita Lucretii querimonia, hominem nudum, humi jacentem, omnique vitali auxilio indigum ex alvo matris esse a natura projectum: atque hinc æquum esse dicunt illum primum vagitum infantis,

Cui tantum in vita restat transire malorum.

Hæc prolixiori stylo descripsit Plinius in præfat. ad Lib. VII., dubitans, an natura *parens melior homini*, *an tristior noverca fuerit*. Sed mirum est, istos non considerasse, rationem homini fuisse datsm, qua omnibus indigentiis suis multo melius, quam bestiæ, providere potest. „ Loco horum, inquit Angelicus si„ mili difficultati respondens I. P. qu. 91. art. 3. ad „ 2., homo habet rationem, & manus, quibus potest „ parare sibi arma, & tegumenta, & alia victui ne„ cessaria infinitis modis; unde manus (in III. *de A*„ *nima* textu 28.) dicitur *organum organorum*. Et „ hoc etiam magis competebat rationsli naturæ, quæ „ est infinitarum conceptionum, ut haberet facul„ tatem infinita instrumenta sibi parandi “.

„ & validi lacertorum tori, validæ ad operandum „ manus, & procerioribus digitis habiles ad te- „ nendum.... Manus est, quæ cibum ori mini- „ strat; manus est, quæ præclaris enitet factis, „ quæ conciliatrix divinæ gratiæ sacris infertur „ altaribus, per quam offerimus, & suminus sa- „ cramenta cœlestia: manus est, quæ operatur „ pariter, atque dispensat divina mysteria &c.". Eademque facundia officia exponit uniuscujusque membri usque ad extremos pedes „ qui totum cor- „ pus sine ulla sustinent oneris injuria. Flexibi- „ le genu, quo præ ceteris Domini mitigatur of- „ fensa, ira mulcetur, gratia provocatur. Hoc „ enim Patris summi erga Filium donum est, *ut* „ *in nomine Jesu omne genu curvetur, cœle-* „ *stium, terrestrium, & infernorum, & omnium* „ *lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus* „ *in gloria est Dei Patris*". Sed totum illum S. Patris librum legendum consulo, ut nostri cor- poris præstantiam cognoscamus, ac de ea debitas Deo creatori gratias agamus.

232. Nonnulla demum addenda sunt de formatione Evæ, quam Rabbini in Talmud cod. *Bava Bathra* adeo pulchram fuisse fabulantur, ut *Sara cum Eva non magis comparari possit, quam simius cum homine*. Mirabilem hujus primæ matris hominum formationem sacer textus ita describit cap. II. 21. & seq. „ Immisit ergo Dominus „ Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, „ tulit unam de costis ejus, & replevit carnem „ pro ea: & ædificavit Dominus Deus costam, „ quam tulerat de Adam, in mulierem, & addu- „ xit eam ad Adam. Dixitque Adam: hoc nunc „ os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc „ vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est". Ex his verbis nonnullæ ortæ sunt quæstiones, nec inutiles, nec injucundæ, quas breviter expediemus. Vid. S. Thomas I. P. quæst. 92.

233. Et primo communiter rejicitur opinio Cajetani, qui novam exponendi Genesim viam quærens, nimis frequenter, posthabito litterali, & historico sensu ad mysticum confugiebat. In hoc autem loco *cogi se*, ait, *hanc narrationem de productione Evæ ex Adamo, non secundum litteram, sed secundum mysterium, non quidem allegoriæ, sed parabolæ tamen, intelligere atque interpretari*. Vult igitur Cajetanus, Adamum, & Evam simul ex terra creatos, quia Moyses statim post creationem hominis subdit: *Masculum & feminam fecit eos; benedixitque illis Deus, & ait, crescite, & multiplicamini* &c. Nimis autem longum esset, & fastidiosum describere illum sensum parabolicum, quo Cajetanus vult formationem Evæ ex una Adami dormientis costa esse intelligendam.

234. Sed parabolicæ Cajetani explicationi primo opponimus luculenta S. Scripturæ loca, quibus Moysis narratio litteraliter, & historice confirmatur. Ecclesiastici XVII. 1. & seq. *Deus creavit de terra hominem .... creavit ex ipso adjutorium simile sibi*. Eva igitur, quæ fuit in adjutorium Adami creata, non fuit de terra simul cum Adamo plasmata, sed ex *ipso* Adamo, nempe ex ejus costa. Accedit S. Paulus, qui in epist. prima ad Corinth. XI. 8. *Non enim*, inquit, *vir ex muliere est, sed mulier ex viro*; & in prima ad Timoth. II. 13. *Adam primus formatus est, deinde Eva*. Denique ipsa Adami verba ad Evam: *hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea* omnino sufficiunt ad litteralem, atque historicum illius narrationis sensum comprobandum. Neque enim hoc potuisset vere, & proprie dicere, si Eva ex terra, non autem ex aliqua parte ipsius Adami formata fuisset; ille quippe dicendi modus peculiarem indicat conjunctionem; quomodo Laban dixit Jacob cognato suo: *Os meum es, & caro mea* Gen. XXIX. 14.

235. Secundo Natalis Alexander in *Hist. Vet. Test.* Dissert. III. art. 2. Cajetani figmento opponit concordem plane Sanct. Patrum sententiam, qui Evam ex Adami costa formatam litterali sensu docuerunt (*a*); adeo ut S. Hieronymus in Comment. in epist. S. Pauli ad Philemonem hanc historiam formationis Evæ ex costa Adami inter fidei dogmata reponere non dubitaverit, ita scribens: „ Credit quispiam in conditorem Deum? Non po- „ test credere, nisi prius crediderit de Sanctis e- „ jus, vera esse quæ scripta sunt. Adam a Deo „ plasmatum, Evam ex costa illius, & latere fa- „ bricatam, Enoch translatum &c.". Sanctis Patribus hac in parte consentiunt doctiores Rabbini. Imo & ante Rabbinos hæc ipsa sententia tradita fuerat a Josepho Flavio in Libro I. *de Antiquitatibus Judaicis*.

236.

(*a*) Speciminis loco pauca indicabimus. S. Jo. Chrysostomus Hom. XV. in Genesim: *Quomodo*, inquit, *Deus ex illa una costa totum animal formavit? Quomodo Adam, cum auferretur ei costa, non sensit? Unus tantum scit ille, qui condidit*. Theodoretus Interrog. 30. super Genesim *Adam quidem*, ait, *ex terra, ex Adam vero mulierem formavit, ut eamdem illis esse naturam demonstraret, & quamdam illis benevolentiam mutuam insereret*. S. Augustinus autem primo regulam generalem statuit Lib. VIII. de Genes. ad litt. cap. 1. *Narrationem Mosis in Libro Geneseos non esse genus figuratarum rerum, sicut in Cantico Canticorum, sed esse expositionem rerum omnino gestarum, sicut in Regnorum libris, & hujuscemodi ceteris*, eorumque sententiam improbat, qui *ex illo loco volunt incipere historiam, idest rerum proprie gestarum enarrationem, ex quo dimissi de paradiso Adam, & Eva convenerunt, atque genuerunt*. Multis postea locis formationem Evæ ex costa Adami litteraliter, atque historice accipit. Vide infra n. 243. Denique S. Cyrillus Lib. III. contra Julianum Evam non ex luto, sed ex costa Adæ formatam dicit, ut Deus majorem viro erga illam affectum ingeneraret.

236. Accedit postremo periculum errandi, si temere a sensu litterali sacr. Scripturarum discedamus; quamobrem graviter a Patribus, imo & Synodis V. & VI. reprehensus, & damnatus fuit Origenes, quod tota priora Geneseos capita sensu mystico intellexerit, rejecto sensu litterali, & historico. Vid. Melchior Canus *de locis theol.* Lib. VII. cap. 5.

237. Neque vero ex quo Genes. I. Adami, & Evæ creatio simul conjungatur iis verbis: *Masculum, & feminam fecit eos*, ernitur, utrumque eodem tempore, eodemque modo fuisse creatum, ut Cajetanus objiciebat. Non inquam; nam primo aperte contradicit Apostolus supra allegatus, inquiens: *Adam primus formatus est, deinde Eva*. Secundo verba Moysis in primo capite exponi commode possunt, & debent, quod Eva etiam eadem die sexta creata fuerit, sed post Adam; quod Moyses clarius explicavit cap. secundo, id repetens, & uberius exponens, quod de Evæ creatione strictim prius dixerat, vel potius innuerat.

238. Objicit secundo Cajetanus ea verba Moysis cap. II. 22. dicentis, Deum *Evam adduxisse ad Adam*, quod dictum inepte fuisset, si Deus Evam ex costa Adami dormientis formasset; tunc enim debebat Adamo præsens esse.

239. Facilis tamen est responsio. Potuit enim Deus ex costa Adami Evam formare, non prope ipsum Adamum, sed aliquanto procul; ut eam postea ad Adamum adduceret, eique in sociam traderet. Vel etiam illud verbum *adduxit* nihil aliud significat, quam Deum Adamo jam a somno expergefacto Evam obtulisse in conjugem.

240. Objicit tertio Cajetanus, interrogans, illa costa, quæ dicitur Adamo detracta, fuerit illi necessaria, vel inutilis, & superflua. Si primum, mutilus, & imperfectus remansisset Adam. Si vero illa costa erat inutilis, & superflua, corpus Adami, quale manibus Dei plasmatum erat, ante formationem Evæ fuisset redundans, & monstruosum, quod videtur absurdum.

241. Resp., costam illam fuisse Adamo superfluam, quatenus Adam singularis homo erat, fuisse autem necessariam, prout futurus erat caput, & origo Evæ omniumque deinceps hominum. „ „ *Costa illa*, inquit S. Thomas I. P. qu. 92. art. „ 3. ad 2. fuit de perfectione Adæ, non prout „ erat individuum quoddam, sed prout erat prin„ cipium speciei, sicut semen est de perfectione „ generantis, quod operatione naturali cum dele„ ctatione resolvitur ". Ne vero, detracta illa costa, appareret aliqua deformitas, Deus *replevit carnem pro ea:* sive quod loco costæ Deus posuerit carnem; seu quod carnem hiantem *pro ea* detractione clauserit, ut alii interpretantur; utrumque enim sensum vox hebraica סגר *Sagar* reddere potest, quæ significat non solum *claudo*, sed etiam *repleo*.

242. Aliqui curiosius quærunt, quomodo Deus ex una costa totum Evæ corpus formaverit? Si enim id fecit per additionem alterius materiæ, cum multo major debuerit esse materia addita, quam costa, mulier non posse dici facta ex costa Adæ, sed ex alia materia: denominatio enim desumitur a majori parte. Nec admitti potest eorum responsio, qui dixerunt, per multiplicationem illius materiæ, ex qua costa Adæ composita erat, formatum fuisse corpus mulieris, quin alia adderetur materia; quia, ut bene ratiocinatur S. Thomas I. P. q. 92. art. 3. ad 1., „ nul„ lo modo potest multiplicatio materiæ intelligi, „ eadem materia manente absque additione, nisi „ per hoc, quod majores dimensiones accipiat; „ hoc autem est rarefieri, scilicet materiam eam„ dem accipere majores dimensiones, ut Philoso„ phus dicit in IV. Physic. textu 84. ".

243. S. Thomas huic quæstioni breviter respondet loco laud., costam Adæ fuisse in corpus mulieris conversam additione materiæ „ vel *per crea„ tionem, vel (quod probabilius est) per con„ versionem*. Unde Augustinus dicit super Joan„ nem Tract. XXIV., quod hoc modo Christus „ ex quinque panibus satiavit quinque millia ho„ minum, quo modo ex paucis grauia producit „ multitudinem segetum; quod fit per conversio„ nem alimenti. Dicitur tamen ex quinque pa„ nibus turbas pavisse, vel ex costa mulierem „ formasse, quia additio facta est ad materiam „ præexistentem costæ, vel panum ". Ita Angelicus. Nec propterea negandum est, mulierem esse formatam ex costa Adami, sicut non negatur panum multiplicatio; quia denominatio desumitur ex prima materia, non ex alterius additione.

244. Illud etiam videtur explicandum, quomodo potuerit costa ab Adamo extrahi sine dolore; neque enim in Adamo adhuc innocente dolor esse poterat. Hoc autem ita breviter S. Thomas explicat dicens, id fieri potuisse *virtute divina*. Aliqui putant, propterea a Deo fuisse soporem immissum Adamo, & quidem talem, ut nullum posset dolorem ex costæ subtractione sentire. Sed id non videtur necessarium. Præclare S. Augustinus Tract. IX. in Jo. n. 10. „ Neque enim, inquit, „ vere non poterat Deus vigilanti costam educe„ re, feminamque formare? An forte ne doleret „ latus, quando costa detracta est, propter hoc „ oportebat, ut ille dormiret? Quis est qui sic „ dormiat, ut ei ossa non evellantur? ... Poterat „ ergo & vigilanti sine dolore evellere, qui po„ tuit dormienti (a) ".

245. Quærunt iterum aliqui, quonam in loco fue-

(a) Hanc Evæ formationem ex Adamo alia ingeniosa ratione explicat celebris August. Steuchus Eugubinus Episcopus Kisamensis Canonicus Regularis Congregat. S. Salvatoris in sua *Cosmopœia* in cap. II. Gen.,

fuerit Eva formata? Respondet S. Thomas I. P. qu. 102. art. 4. ad 5., eam fuisse formatam in Paradiso, in quo paulo antea positus fuerat Adam. Hæc est etiam sanctorum Patrum sententia; unde S. Ambrosius in Lib. *de Paradiso* cap. 4. „ Illud adverte, inquit, quia extra Paradisum vir factus est, & mulier intra Paradisum, ut advertas, quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute unusquisque gratiam sibi comparat “.

246. Opus sextæ diei clauditur a Moyse his verbis cap. I. 31. *Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere, & mane dies sextus.* Hæc verba considerans S. Augustinus in fine Libri tertii *de Gen. ad litt.* acute animadvertit, quod quamvis singulæ hujus universi partes singillatim acceptæ pulchræ, & bonæ sint; quamobrem post singularum creationem illa clausula additur: *Et vidit Deus, quod esset bonum;* omnes tamen simul sumptæ propter miram earumdem compagem, & harmoniam multo majorem præferunt pulchritudinem, & bonitatem, „ non enim frustra est additum *valde*, quia & corporis membra, si etiam singula pulchra sunt, multo sunt tamen in universi corporis compage omnia pulchriora. Quia oculum verbi gratia, placitum, atque laudatum, tamen si separatum a corpore videremus, non diceremus tam pulchrum, quam in illa connexione membrorum, cum loco suo positus in universo corpore cerneretur “.

247. Quærit insuper ibidem S. Pater, cur post creationem hominis non fuerit additum: *vidit Deus, quod esset bonum*, ut additum fuit in aliis operibus? Respondet autem: „ An quia præsciebat Deus, hominem peccaturum, nec in suæ imaginis perfectione mansurum, non singillatim, sed cum ceteris eum dicere voluit bonum, velut intimans, quid esset futurum? .... Homo igitur ante peccatum, & in suo genere bonus erat: sed Scriptura prætermisit hoc dicere, ut illud potius diceret, quod futurum aliquid prænuntiaret. Non enim falsum de illo dictum est. Qui enim singillatim bonus est, magis utique eum omnibus bonus est. Non autem quando cum omnibus bonus est, sequitur, ut etiam singillatim bonus sit .... Deus enim naturarum optimus conditor, peccantium vero justissimus ordinator est; ut etiam si qua singillatim fiunt delinquendo deformia, semper tamen cum ais universitas pulchra sit “. Qua præclarâ doctrina paucis explicat S. Doctor, quomodo Deus etiam malis ad bonum universi sua sapientia utatur.

248. Hactenus quæ præcipuè in opere sex dierum nostra animadversione digna erant, breviter exposuimus. Placet autem addere aurea S. Bernardi verba Serm. III. in Festo Pentecostes n. 3., ubi postquam primo inæstimabilem Dei potentiam consideravit, qua *tam multa, tam magna, tam multipliciter, tam magnifice sunt creata;* secundo infinitam Dei sapientiam, qua *omnia ordinatissime sunt locata;* tertio tam utilem Dei benignitatem, qua *etiam ingratissimos quosque multitudine, & magnitudine beneficiorum possit obruere*, ita subjicit: „ Veruntamen & fuisse novimus ab initio, & adhuc multos esse videmus in filiis hominum, qui in bonis inferioribus sensibilis mundi hujus tota sensualitate depressi, totos se dederunt his, quæ facta sunt, quonam modo, vel ad quid facta sint, negligentes. Quid istos, nisi carnales dicamus? Paucissimos esse jam arbitror. Legimus tamen, nonnullos quandoque fuisse, quibus summum studium fuit, atque unica sollicitudo, modum, & ordinem investigare factorum; adeo ut plerique non modo utilitatem rerum perquirere dissimulaverint, sed & ipsas magnanimiter spreverint, cibo parvissimo, vilissimoque contenti. Ipsi quidem se se Philosophos vocant, sed a nobis cu-

quam placet hic brevi compendio adnectere. Primo enim communem opinionem, quod Eva fuerit formata ex *costa* Adami, non quidem omnino falsam, sed minus probabilem reputat. Nam quanquam Deus quæcumque velit, possit, non videtur tamen *naturale*, & rationi consonum, ut a costa una sit mulier creata, & ex minimo osse tanta caro, & tot membra coaluerint. Vult igitur nomine *costa* designari totum sinistrum latus Adami (nam vox hebræa צלע *Zelah* passim in sacris litteris invenitur ad significandum *latus*); atque ex hoc latere fuisse formatam mulierem eidem Adamo penitus conjunctam, post autem immisso Adamo sopore tam gravi, ut nihil sentiret, Deum hanc dimidiam ejus partem separasse, & feminam integram, ac divisam (seu, ut Scriptura dicit, ædificatam) fuisse ad Adamum adductam, ut ei perpetuo connubio conjungeretur. Ut hanc suam interpretationem magis sensibilem reddat, figuli exemplum affert, qui ex lutulenta massa voluit duos homines formare, qui se brachiis complecterentur. Primo autem finxit dimidium dextrum, informi manente sinistro; postea alteram sinistram partem priori similem, ac utriusque brachia, altera in alterius superjecta cervice formavit, scilicet duos simillimos, fratrem, & sororem, se altero brachio amplectentes, alteroque latere cohærentes: erat autem frater a dextris, soror a sinistris. In amplexu hærebat capiti caput, lateri latus, pedi pes, cruri crus, unoque erant conjugio sociati. *Hoc exemplo*, concludit Eugubinus, *potest humane creatio intelligi, prior masculum creatus, deinceps ex latere, & a latere ejus femina, tanquam socia. In soporatione autem sunt ab invicem separati, & caro reducta, si quid in disjunctione, sectionisque loco defuisset.* Subdit postea idem cl. Auctor hæc verba: *Per me autem licet, si quis velit costam intelligere detractam, & in mulierem ædificatam*, declarans, se non adeo suæ interpretationi fidere, ut eam certam reputaret, atque oppositam exploderet. Hæc explicatio, utut commentitia sit, differt tamen ab ea Rabbinorum fabula, qui Adamum *androgynum* fuisse a Deo creatum ex iis verbis perperam colligunt. *Masculum, & feminam fecit eos.*

„ *curiosi*, & *vani* rectius appellantur; “ cum iis, quæ mellifluus Doctor addit, ut nobis considerationem mirabilium operum Dei ad virtutum incrementum utilem reddat.

CAPUT VIII.

De die septima, quæ a Deo sanctificata dicitur.

249. Post absolutam narrationem omnium eorum, quæ Deus sex diebus operatus est, ita Moyses prosequitur Gen. II.: „ Igitur perfecti sunt cœli, „ & terra, & omnis ornatus eorum: complevitque „ Deus die septimo (a) opus suum, quod fecerat, & requievit die septimo ab universo opere, quod patrarat: & benedixit diei septimo, „ & sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat „ ab omni opere suo, quod creavit, ut faceret; “ quæ postrema verba hebraismum continent & reddi possunt, *quod creando fecit*, seu *quod crearerat, dum operaretur*. Sed exordiamur a primo commate: *Perfecti sunt cœli &c.*

250. S. Thomas I. P. q. 73. art. 1. duplicem distinguit perfectionem. Prima est, „ secundum „ quod res in sua substantia est perfecta; & hanc „ perfectionem, quæ est in integritate universi, „ fuisse dicitur in prima rerum institutione “. Altera perfectio desumitur a consecutione finis totius universi, qui est perfecta beatitudo Sanctorum, & hanc futuram esse docet in ultima consummatione sæculi. Et ibidem in resp. ad 1. ita pergit: „ Ad beatitudinem consequendam duo requiruntur, natura, & gratia. Ipsa ego beatitudinis perfectio erit in fine mundi. Sed ista consummatio præcessit causaliter; quantum ad naturam quidem in prima rerum institutione; „ quantum ad gratiam vero in Incarnatione Christi; quia *gratia, & veritas per Jesum Christum facta est*, ut dicitur Jo. I. 17. Sic igitur in septima die fuit consummatio naturæ, „ in Incarnatione Christi consummatio gratiæ, in „ fine mundi consummatio gloriæ “.

251. Hoc breviter præmisso sequitur, ut investigemus, quomodo sit quies illa Dei intelligenda, qua *requievit ab omni opere, quod patrarat*. Communiter autem per illam quietem intelligitur cessatio a novis creaturis condendis; *nihil enim postea fecit, quod non aliquo modo præcesserit in primis operibus*, ut inquit S. Thomas I. P. q. 73. art. 2. *Numquid enim*, ait S. Augustinus Lib. IV. de Gen. ad litt. cap. 8. & seq. *dici, vel credi fas est, Deum laborasse in operando? cum ea, quæ supra scripta sunt, condidit, quando dicebat, & fiebant?* Post autem S. Pater illam Dei requiem explicat de nostra quiete, ut propterea quiescere dicatur, quia nos in sabbato, idest in fine vitæ, quiescere faciet; sicut dicitur Deus cognoscere, quando nos cognoscere facit. Demum quietem Dei in die septima litteraliter explicat, ut ex mox dicendis patebit.

252. Neque huic requiei, vel cessationi ab operibus opponuntur ea verba Jesu Christi Jo. V. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Respondet enim S. Thomas, „ Deum „ *usque modo operari*, conservando, & administrando creaturam conditam, non autem novam „ creaturam condendo “. Hoc ipsum antea docuerat S. Augustinus Lib. IV. *de Gen. ad litt.* cap. 12. inquiens: „ Potest etiam intelligi, Deum „ requievisse a condendis generibus creaturæ, „ quia ultra jam non condidit aliqua genera nova: „ deinceps autem usque nunc & ultra operari eorumdem generum administrationem, quæ tunc „ instituta sunt &c.... Proinde & quod Dominus „ ait: *Pater meus usque nunc operatur* continuationem quamdam operis ejus, qua universam creaturam continet, atque administrat, ostendit “.

253. Ceterum idem S. Pater cap. 11. quietem Dei creantis figuram fuisse dicit illius quietis, quæ nobis post labores vitæ promissa est. Apoc. XIV. 13. *Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis*: unde probabiliter putat, observationem sabbati Judæis præceptam figurasse illam spiritualem requiem, *quam Deus exemplo hujus quietis suæ fidelibus bona opera facientibus arcana significatione pollicebatur*. Addit etiam, fuisse præfiguratam illam quietem, qua Dominus noster Jesus Christus *die sabbati requievit in sepulcro.... postea quam sexto die, idest Parasceve... consummavit omnia opera sua* &c.

254. Sed ad resecandas omnes difficultates, quæ ex istis verbis excitari possunt, satis est animadvertere, non præcise dici, Deum quievisse ab universo opere, sed *ab universo opere, quod patrarat*, scilicet præteritis sex diebus totius mundi fabrica absoluta fuit. Non autem quasi nihil postea operatus esset ad perpetuam conservationem, & successivam reproductionem eorum, quæ fecerat. Hinc facile intelligitur, allatis verbis minime opponi quotidianam animarum creationem, ad genus hominum sexta die creatum etiam in posterum propagandum.

255.

(a) Ita legit noster Vulgatus Interpres, & teste S. Hieronymo in *Quæst. Hebraicis* ita etiam habet textus Hebraicus, quamvis LXX. legant *in die sexto*. P. Car. Houbigant contendit, esse cum LXX. legendum *in die sexto*, quibus consentiunt etiam Samaritanus codex, & Versio Syriaca; imo hanc lectionem videtur confirmare ipse Moyses, dum Exodi XX. 11. & XXXI. 17. inquit: *Sex diebus fecit Deus cœlum, & terram*. Discrepantia autem duarum lectionum facile tollitur, si cum LXX. Interpretibus prasse sumatur, die sexto omne opus completum fuisse; cum nostro autem Vulgato, quod die septimo Deus omne opus jam compleverat, & postea requievit.

255. Restat, ut dicamus de sanctificatione diei septimæ, quæ exprimitur iis verbis Gen. II. 3. *Et benedixit diei septimo, & sanctificavit illum.* Putarunt aliqui, tunc latum fuisse a Deo præceptum sabbata sanctificandi, ut proinde lex Mosaica, quæ legitur Exodi XX. 8. *Memento, ut diem sabbati sanctifices*, non fuerit nisi primævi istius præcepti renovatio (a). S. Thomas 2. 2. q. 122. art. 4. „ Quia, inquit, præcepta Decalogi sunt quasi quædam prima, & communia legis principia, ideo in tertio præcepto Decalogi præcipitur exterior Dei cultus sub signo communis beneficii, quod pertinet ad homines, scilicet ad repræsentandum opus creationis mundi, a quo requievisse dicitur Deus septima die; in cujus signum dies septima mandatur sanctificanda, idest deputanda ad vacandum Deo. Et ideo Exodi XX. 11. præmisso præcepto de sanctificatione sabbati, assignatur ratio, quia *sex diebus fecit Deus cœlum, & terram, & in septima die requievit* ".

256. Observat insuper Angelicus in resp. ad 1., præceptum sanctificationis sabbati esse *partim morale, partim autem cæremoniale*. „ Morale quidem est, quantum ad hoc, quod homo deputat aliquod tempus vitæ suæ ad vacandum divinis ... Sed inquantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, sic est præceptum cæremoniale. Similiter etiam cæremoniale est secundum allegoricam significationem, prout fuit signum quietis Christi in sepulcro, quæ fuit septima die: & similiter secundum moralem significationem, prout significat cessationem ab omni actu peccati, & quietem mentis in Deo. Et secundum hoc quodammodo est præceptum generale. Similiter etiam cæremoniale est secundum significationem anagogicam, prout scilicet præfigurat quietem fruitionis Dei, quæ erit in patria ".

257. His breviter ex S. Thoma delibatis, præcipua exponamus fundamenta eorum opinionis, qui negant, in primæva illa sabbati benedictione, & sanctificatione fuisse contentum illud præceptum *Sabbata sanctifices*, quod postea populo hebraico datum, atque efficacissime commendatum scimus; quanquam non negant, Deum in ferenda lege sanctificationis sabbati rationem etiam habuisse primæ illius benedictionis, & sanctificationis.

258. Hæc autem sententia aperte omnino traditur in sacris litteris, quæ duos nobis manifestant hujus legis condendæ fines, primo ut populus Israeliticus per observantiam diei sabbati a ceteris nationibus distingueretur; secundo ut insignis beneficii paulo antea accepti, scilicet liberationis ab Ægyptiaca servitute, jugem & gratam conservaret memoriam; qui certe duo fines ad primom illud tempus Adamiticum pertinere nullatenus poterant, sed solum ad tempora Mosaica.

259. Et primo finem distinctionis populi Israelitici a ceteris nationibus manifestant ea verba Exodi XXXI. 13. seq. quibus Moyses nomine Domini Dei ita filios Israel allocutus est: „ Videte, ut sabbatum meum custodiatis; quia signum est inter me, & vos in generationibus vestris; ut sciatis, quia ego Dominus, qui sanctifico vos .... Custodiant filii Israel sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis. Pactum est sempiternum inter me, & filios Israel: sex enim diebus fecit Dominus cœlum, & terram, & in septimo ab opere cessavit. *Ezechielis pariter* XX. 12. Sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me, & eos, & scirent, quia ego Dominus sanctificans eos. *Et vers.* 20. Sabbata mea sanctificate, ut sint signum inter me, & vos, & sciatis, quia ego sum Dominus Deus vester ". Quemadmodum ergo circumcisio, & nonnulla alia præcepta cæremonialia instituta fuere ad populum Dei distinguendum a ceteris nationibus, ita etiam observatio diei sabbati.

260. Alterum finem, quem in sanctificatione sabbati habuit Deus, aperit ipse Deus ore Moysis Deuter. V. 15. ita populo suo præcipiens: *Memento, quod & ipse servieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi, ut observes diem sabbati.* Ad perennem igitur magni hujus, recentisque beneficii memoriam sanctificatio diei sabbati a Deo præcepta fuit; quæ memoria peculiaris populo Hebraico, non autem communis aliis nationibus esse poterat; quanquam inficias non eo, generale etiam creationis omnium rerum beneficium in hujus festi celebratione commemorari. Duo igitur præcipui fines instituendi religionem sanctificationis diei sabbati nonnisi populum Hebræum respiciebant; adeoque, &c.

261. Accedit demum, quod in loco Deuteronomii mox laudato Moyses declarat, *novum* esse hoc præceptum Israelitis, qui tunc vivebant, non autem eorum Patribus impositum, dicens vers. 2. seq. „ Audi Israel cæremonias, atque judicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete. Dominus Deus noster

(a) Franc. Gomarus inter Calvinistas Belgas admodum celebris & Gomariaticæ Sectæ antesignanus in opere inscripto: *Investigatio originis sabbati* negavit, sabbati Festum fuisse a Deo septima die institutum; quæ sententia cum ab ejus æmulis fuisset valida impugnata, postea edidit *Defensionem Investigationis*; atque de hac re fuit diu, & acriter inter pseudo-Reformatos disputatum. Gomaro consentiunt Jo. Spencerus *de Legibus Hebræorum ritualibus* Lib. I. cap. 4. sect. 8. aliique magno numero. Sed non pauci eidem fortiter restiterunt. Neque hac de re inter se omnino consentiunt Doctores, & Interpretes Catholici. Ambr. enim Catharinus præceptum sanctificandi sabbati refert ad hanc primam ejusdem benedictionem, & sanctificationem. Tostatus, & multi alii Catharino repugnant.

„ ster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. Non „ cum patribus nostris iniit pactum, sed nobiscum, qui in præsentiarum sumus, & vivimus.... „ Observa diem sabbati, ut sanctifices eum .... „ Sex diebus operaberis, & facies omnia opera „ tua. Septimus dies sabbati est, idest requies „ Domini Dei tui. Non facies in eo quidquam „ operis tu, & filius tuus, & filia, servus, & „ ancilla, & bos, & asinus, & omne jumentum „ tuum, & peregrinus, qui est intra portas tuas, „ ut requiescat servus tuus, & ancilla tua, sicut „ tu". Non ergo erat hoc præceptum vetus, & postliminio revocatum, sed novum Israelitis in novo fœdere impositum; saltem quatenus respicit temporis determinationem, certasque leges, quibus hæc dies solemniter celebrari debebat.

262. Hinc etiam Levitæ in illa humili, & devota oratione, atque peccatorum confessione, quam coram Principibus populi Domino fecerunt Lib. II. Esdræ cap. 9., illi dicebant vers. 14. *Sabbatum sanctificatum ostendisti eis, & mandata, & cæremonias, & legem præcepisti eis in manu Moysi servi tui*. Quæ locutio supponit, communem fuisse apud Hebræos opinionem, præceptum sanctificandi sabbatum una cum aliis cæremonialibus esse a Moyse repetendum. Quod clarius expressit Propheta Ezechiel cap. XX. 10. & seq. ore Domini de Israelitis dicens: *Ejeci eos de terra Ægypti, & eduxi eos in desertum, & dedi eis præcepta mea ... insuper & sabbata mea dedi eis &c.* nempe per Moysem in deserto.

263. Suffragantur huic sententiæ etiam nonnulli sancti Patres, quorum unum laudare satis erit S. Cyrillum Alexandrinum, qui Hom. VI. *de Festis Paschalibus* postquam memorasset solemnem illam Dei prohibitionem factam Hebræis Deuter. IV. ne solem, lunam, & astra adorarent, ita subdit: „ Sed cum præterea certo aliquo ex ipsis rebus petito indicio opus esset, quo fateri quodammodo vel inviti cogerentur, & cœlum a „ suo conditore factum, & ejusdem opera solem, „ lunam, astra, tellurem, aliasque res omnes, „ ut essent, accepisse, eos Opificem suum imitari jubet, vultque per sabbatum quiescentes „ festivitatis causam cognoscere; *requievit enim*, „ inquit, *Deus die septimo ab omnibus operibus* „ *suis* ... Atque una quidem hæc ratio est sabbato indictæ requietis". S. Cyrilli ratio desumpta est e multis Scripturæ sacræ locis, in quibus præceptum sanctificandi sabbatum conjungitur cum prohibitione colendi idola; ut Levitici XIX. 3. seq. *Sabbata mea custodite. Ego Dominus Deus vester: Nolite converti ad idola* &c. Ore autem Ezechielis sæpe Deus Israelitas redarguit, quod sabbata non custodierint, post idola abeuntes. Vid. cap. XX. 16., XXIII. 24. & seq.

264. Hinc etiam est, quod ante Moysem nullus veterum Patriarcharum sabbatum observasse legitur. Quod argumentum etsi negativum, magnam tamen vim habet; quia impossibile prorsus videtur, tam longo temporis intervallo, quod a creatione mundi usque ad Moysem decurrit, nullam prorsus hujus observantiæ mentionem inveniri, si ea apud populum Dei in usu fuisset.

265. Imo aliqui sancti Patres negant, fuisse sabbatum ante legem Moysis observatum. S. Justinus Martyr in *Dialogo cum Tryphone* Enoch, aliosque justos asserit, *neque circumcisionem, quam in carne non habebant, neque sabbatum servasse*. S. Irenæus Lib. IV. *adv. Hær.* ap. 30. loquens de circumcisione, & sabbato inquit: „ Quod non per hæc justificabatur homo, sed in „ signum data sunt Judæorum populo, ostendit „ Scriptura, quod Abraham ipse sine circumcisione, *& sine observatione sabbatorum* Deo „ credidit, & amicus Dei vocatus est". Tertullianus etiam *Lib. adv. Judæos* cap. 2. „ Cum, „ inquit, neque circumcisum, *neque sabbatizantem* Deus Adam instituerit, consequenter quoque sobolem ejus Abel offerentem sibi sacrificia „ incircumcisum, neque *sabbatizantem* laudavit". Et postea Noe, Enoch, Melchisedech, & Abraham justissimos fuisse dicit, licet non *sabbatizantes*. Ac denique missis aliis, Eusebius Lib. I. *Hist. Eccl.* cap. 4. probans antiquos justos ante diluvium posse Christianos appellari, inquit: *Itaque nec circumcisionem, nec sabbatum observare illis curæ fuit., sicut nec nobis*.

266. Dices. Quod ergo significant ea verba: *Benedixit* (Deus) *diei septimo, & sanctificavit illum?* Sanctificatio enim in sensu Scripturæ est alicujus rei separatio a rebus profanis, ut tota sit Deo dicata.

267. Respondet S. Thomas I. P. quæst. 73. art. 3. his verbis: „ Requies Dei in die septima duo „ pliciter accipitur; primo quidem quantum ad „ hoc, quod cessavit a novis operibus condendis; „ ita tamen quod creaturam conditam conservat, „ & administrat. Alio modo secundum quod post „ opera requievit in semetipso. Quantum ergo ad „ primum competit septimæ diei benedictio, quia, „ ut supra dictum est (q. 72. ad 4.) benedictio „ ad multiplicationem pertinet: unde dictum est „ creaturis, quas benedixit: *crescite, & multiplicamini*. Multiplicatio autem rerum fit per „ administrationem creaturæ, secundum quam ex „ similibus similia generantur. Quantum vero ad „ secundum competit septimæ diei *sanctificatio;* „ maxime enim sanctificatio cujuslibet attenditur „ in hoc, quod in Deo requiescit: unde & res „ Deo dedicatæ *sanctæ* dicuntur". Sunt etiam Interpretes, qui putant, voluisse Deum *per prolepsim, seu anticipationem* significare, hunc diem esse postea sanctificandum in Lege, quam laturus erat in Sina; quamobrem Moyses eamdem legem promulgans primam ejus diei sanctificationem opportune commemoravit.

268. Accedit denique etiam ratio, qua probatur, nullam fuisse illius præcepti sanctificandi sabbatum in statu naturæ innocentis necessitatem.

Duæ

Duæ enim communiter allegari solent ejusdem præcepti causæ; una spiritualis, ut mens variis negotiis, vitæque necessitatibus distracta, ea die colligatur, totaque in Dei cultu occupetur: altera corporalis, ut necessaria quies tam hominibus, quam jumentis concedatur. Neutra autem hujusmodi causa erat in Adamo innocente; non prima, quia homines, si in justitia originali perseverassent, nullo vitæ negotio potuissent a debito Dei cultu averti, aut distrahi; unde supervacanea fuisset diei sabbati ad animum recolligendum destinatio. Neque etiam in hominem innocentem cadere potuisset laboris molestia, aut corporis defatigatio, ut diei sabbati quies ad vires recuperandas necessaria foret. Ut enim inquit Angelicus I. Part. quæst. 102. artic. 5. operatio hominis innocentis *non fuisset laboriosa, sicut post peccatum, sed fuisset jucunda propter experientiam virtutis naturæ*.

269. Et sane si hoc præceptum sanctificandi sabbatum in prima rerum creatione fuisset latum, hæc sabbati religio etiam Gentiles quoscumque adstringeret. At vero quis asserat fuisse illud præceptum alicubi extra Judæam observatum? Aut Gentiles propterea fuisse illius violationis reos? Solos autem Judæos hoc Dei mandatum observasse pluribus argumentis evinci potest. Sed sufficiat testimonium Senecæ, quod refert S. Augustinus Lib. VI. *de civ. Dei* cap. 11. inquiens: „ Hic „ (*Seneca*) reprehendit etiam sacramenta Ju„ dæorum, & maxime sabbata, inutiliter eos fa„ cere affirmans, quod per illos singulos septem „ interpositos dies septimam fere partem ætatis „ suæ perdant vacando, & multa in tempore ur„ gentia non agendo lædantur “. Unde etiam *Sabbati* nomen Judæis ut proprium tribui solebat; quod manifestum est indicium apud illos solos ritum sanctificandi sabbatum obtinuisse (a).

270. Hic autem non me latent, quæ diligentissimus ethnicarum antiquitatum investigator Dan. Huetius in *Demonstr. Evangelica* Prop. IV. c. 11. collegit; ut ostenderet, numerum septenarium fuisse Ethnicis sacrum. Nonnulla addit etiam Steuchus Eugubinus in *Cosmopæja* ad hunc locum. Judæis quoque persuasum erat, religionem sabbati Ethnicis notam fuisse, ac in ipsorum cordibus a Deo *impressam*, ut loquitur Isaacus Athias in *Thesauro* Venetiis edito 1626. Certe Josephus Lib. II. *cont. Apionem* nullam esse affirmat urbem græcam, nullam barbaram, *quam non pervaserit mos septimæ diei, qua Judæi feriantur*. Philo item de sabbato inquit: *Est enim festus dies, non uni urbi, aut regioni, sed universo*. Aliqui demum inter Patres Ecclesiæ idipsum testati sunt, ut Clemens Alexandrinus Lib. V. *Stromatum*, qui etiam hoc Æsiodi hemistichium recitat: *Lux septima sancta*. Ita quoque Theophilus Antiochenus Lib. II. ad Autolycum de septima die inquit: *quam omnes homines celebrant*.

271. Veruntamen non negamus, aliquam diei septimæ, quam Deus benedixit, & sanctificavit, ad Ethnicas Gentes cognitionem traditione dimanasse; unde fortasse orta est illa qualiscumque diei septimæ veneratio (quanquam etiam octoades apud multos sacra habebatur, & aliqui septimam Lunæ diem tantummodo observabant (b); negamus solum, diem septimam fuisse apud Gentiles sanctificatam eo modo, quo sacra erat Judæis, qui propterea peculiari nomine *Sabbatarii* appellati sunt. Ex qua autem traditione Gentiles cognoverint, opus creationis fuisse sex diebus consummatum, ac septimam diem quieti consecratam, erui minime potest, eosdem pariter cognovisse, aut observasse præceptum eam diem sanctificandi. Quod si etiam probari posset, apud aliquos populos hunc morem invaluisse sanctificandi sabbatum ritu Judaico (quod nescio an verum sit), tunc dicendum esset, hunc ritum, non ex traditione Patriarchali, quæ ab Adamo, vel Noe descenderit, sed potius ex libris Mosaicis, aut ex com-

(a) Ovidius Lib. I. *de arte amandi* Sabbata vocat Romanis *peregrina*, Judæis autem *propria*, inquiens:

. . . . . Nec te peregrina morentur
Sabbata . . . .
Cultaque Judæo Septima sacra viro.

Martialis lib. IV. Epigramm. 4. Judæos *Sabbatarios* appellat. Persius autem Sat. V. vocat *Sabbata recutita*. Judæos etiam irridans Juvenalis Sat. XIV. ita describebat:

Quidam sortiti metuentem sabbata Patrem (nempe Moysem)
Nil præter nubes, & cœli Numen adorant ....
Sed Pater in causa est, cui septima quæque fuit lux
Ignava, & partem vitæ non attigit ullam.

Idemque Sat. VI. volens Judæam designare, ubi regnabat Agrippa, inquit:

Observant ubi festa mero pede Sabbata Reges.

Denique Rutilius Lib. I. *Itinerarii* ita Judæis maledicebat:

Reddimus obscœnæ convicia debita Genti,
. . . . Cui frigida Sabbata cordi.
Septima quæque dies turpi damnata veterno
Tamquam lassati mollis imago Dei.

(b) In numero septenario magna mysteria contineri multorum opinio fuit, ut videri potest apud Aulum Gellium *Noctium Atticarum* Lib. III. c. 10., apud Macrobium *de somno Scipionis* Lib. I. c. 6., qui etiam perfectionem numeri octoarii c. 5. descripserat, & apud Censorinum *de Die natali* c. 6., quin tamen aliquid de præcepti divini religione isti Scriptores innuant.

commercio cum Hebræis ad Ethnicos pervenisse, ut certum est, plurimas alias Hebræorum consuetudines, & leges Mosaicas ad exteros populos pertransisse.

272. Plurima certe commemorantur ab eruditis Gentilium festa, quin tamen ulla occurrat sabbati mentio; multoque minus occurrit in Festis Romanorum, ut videri potest apud Ovidium, & Macrobium, qui omnes prorsus eorum sacros dies propriis nominibus, ritibusque describunt. Neque in illis sacris diebus omne omnino opus servile interdictum erat, ut discere possumus ex Virgilio, qui Lib. I. Georgicorum vers. 268. ita canebat:

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas, & jura sinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit: segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri:

Quæ omnia Hebræis districte vetita fuisse, nemo ignorat.

273. Latiore autem sensu intelligendos esse Josephum, & Philonem manifeste ex eo patet, quod primus non uno in loco morem sanctificandi sabbatum appellaverit *patrium*, sed Judæis peculiarem. Ita Lib. XIV. *Antiquit. Judaicarum* cap. 18., & *de Bello Judaico* Lib. II. cap. 16. Philo autem in Libro *de Decalogo* de sabbato loquens: „ Hanc diem, *inquit*, civitates quædam singulis „ mensibus ut festam celebrant, incipiendo nu„ merationem a novilunio: Judæis vero sancta ea „ septima quæque dies ". Quanquam in his rebus non tanta est horum, aliorumque paucorum auctoritas, ut debeat nostris certioribus monumentis præferri. Videri possunt Seldenus Lib. III. *de Jure naturæ, & Gentium Hebræorum* cap. 15. & seq., Joan. Meursius in *Denario Pythagor.* cap. 9., Joan. Jacobus Syrbius in Dissert. *de Sabbato Gentilium*, & Natalis Alexander in *Histor. Vet. Test.* in Quarta mundi ætate Dissert. II. artic. 2. §. 3., ex quo & nos aliqua desumpsimus.

APPENDIX

De Paradiso terrestri.

274. **P**ost enarrata stupenda sex dierum opera, pergit porro Moyses Gen. II. 8. inquiens: *Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem, quem formaverat*, seu, ut pressius sequamur hebraicum textum, a quo neque LXX. Interpretes recedunt: *Plantaverat autem Dominus Deus hortum in Edem ab Oriente:* vox enim hebraica קדם *Kedem* non tantum *principium*, sed etiam *Orientem* significat; hic autem posita videtur ad determinandam plagam, in qua Paradisus constitutus fuerat (*a*). Sed ut cuncta rite intelligantur, primo loco exponendum est, quid nomine *Paradisi* veniat. Non autem ita prolixi hic erimus, ut omnia, quæ de hujus nominis etymologia, aut usu apud profanos auctores eruditi notarunt, fusius expendamus. Breviter enim dicimus, nomine *Paradisi* hic significari hortum amœnissimum, habitationi hominis in statu felicis innocentiæ destinatum; qui propterea Paradisus *voluptatis* in nostris Bibliis appellatus fuit. Hinc Gen. XIII. 10. ad designandam pulchritudinem, ac fertilitatem regionis circa Pentapolim, dicitur fuisse omnem illam regionem *sicut Paradisum Domini*, illum nempe Paradisum, de quo hic Moyses locutus fuerat.

275. Prima autem quæstio, eaque majoris momenti exoritur, an hæc Moysis narratio litteraliter, & historice intelligenda sit, ut vere ac proprie fuisse hunc amœnissimum locum a Deo creatum, debeamus credere: an vero sub his verbis lateat sensus aliquis spiritualis, ac mysticus, ut non pauci opinati sunt (*b*). Altera autem quæstio, multo magis difficilis, atque majori studio ven-

(*a*) Ita etiam hoc verbum intellexerunt Theodotio, Symmachus, & Aquila, teste S. Hieronymo in *Traditionibus hebraicis* in Gen.. Ita pariter versio latina textus Hebræo-Samaritani in *Bibliis polyglottis*, tum Syriaca, & Arabica; & omnes fere Sancti Patres. Imo quidam eorum, ut Cyrillus Jerosolym. in prima *Catechesi mystagogica*, S. Basilius in Libro *de Spiritu S.* c. 27. ac post alios S. Jo. Damascenus Lib. IV. *de Fide orthod.* cap. 12., hinc repetebant antiquum Christianorum morem vertendi faciem ad Orientem, quando orabant. *Ut veteris patriæ desiderio, defixis ad eam oculis, Deum adoremus*, inquit laud. S. Jo. Damascenus. Sed de antiqua hac Christianorum consuetudine, quemadmodum etiam de significatu vocis Eden legendum consulo P. Thomam Malvendam *de Paradiso* c. 17. & seq.

(*b*) Philo Judæus in Libro *De opificio mundi* exposita Mosaica Paradisi descriptione ita subdit: *Hæc potius symbolice, quam revera, & proprie videtur mihi Moyses philosophatus ... per Paradisum quidem innuere animi principatum, qui quasi infinitarum arborum variarum opinionibus est plenus. Per arborem autem vitæ innuere pietatem, quæ maxima est omnium virtutum, per quam anima efficitur immortalis. Arbor autem dignoscendorum bonorum, & malorum designat illi prudentiam in medio positam, qua naturæ contrariæ dijudicantur*, & reliqua, quæ repetit in Lib. I. *Allegoriarum*. A Philone deceptus est Origenes, qui Lib. IV. *Periarchon* plura coacervans Sacr. Scripturarum loca, in quibus litteralem sensum frustra quæsieris, de Paradiso voluptatis ita loquitur n. 16.: „ Quis adeo sto„ lidus, ut putet, Deum, more hominis agricolæ plan„ tasse hortum in Edem ad Orientem, ubi lignum vi„ tæ posuerit, quod sub oculos, & sensus caderet, ut „ qui corporeis dentibus fructum gustasset, vitam in„ de reciperet, & rursus boni, vel mali particeps fie„ ret, qui fructum ex hac arbore decerptum come„ disset? Et cum Deus meridie in Paradiso ambulare

ventilata, sed minoris certe momenti est de loco, ubi terrestris Paradisus fuerit. Sequitur demum tertia controversia, an Paradisus iste adhuc supersit.

276. Quantum ad primam quæstionem, an Paradisus terrestris corporeus sit, Angelicus Præceptor I. P. qu. 102. art. 1. testimonium affert magistri sui Augustini, qui initio Libri VIII. *de Gen. ad litt.* tres enumerat de Paradiso generales sententias, & „ una, inquit, eorum est, qui tantum„ modo *corporaliter* Paradisum intelligi volunt; „ alia eorum, qui *spiritualiter* tantum: tertia eo„ rum, qui utroque modo Paradisum accipiunt "; & hanc postremam sibi magis placere fatetur; non quasi existimaverit, ea, quæ de Paradiso dicuntur, posse partim sensu historico, partim vero spirituali intelligi; sed quod posita interpretatione litterali liberum, imo utile sit per sensum mysticum ad sublimes quasdam veritates se se attollere.

277. Postea vero noster S. Præceptor illud affert ejusdem S. Augustini testimonium ex Lib. XIII. *de civit. Dei* c. 21., ubi exponit eorum opinionem, qui totum Paradisum *ad intelligibilia referunt, arbores illas, & ligna fructifera in virtutes vitæ, moresque convertunt.* Non negat autem hujusmodi explicationes, atque alias recipi posse, *dum tamen & illius historiæ veritas, fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur.* „ Ea enim, subdit Angelicus, „ quæ de Paradiso in Scriptura dicuntur, per mo„ dum narrationis historicæ proponuntur. In o„ mnibus autem, quæ sic Scriptura tradit, est „ pro fundamento tenenda veritas historiæ, & de„ super spirituales expositiones fabricandæ ".

278. S. Augustinus laud. mox loco *de Civ. Dei* exemplum affert duarum mulierum Agar, & Sara, & ex illis duorum filiorum Abrahæ, quos aliquando vixisse, nemo negaverit, quamvis in eis duo testamenta figurata fuisse Apostolus dicat: tum etiam petræ illius, ex qua Moyse percutiente defluxerunt aquæ, quam revera extitisse certissimum est, licet Apostolus figurata significatione in ea petra Christum intellexerit, dicens I. Corinth. X. 4.: *Petra autem erat Christus.* Ita etiam historiam Paradisi terrestris, vere, & litteraliter intelligendam esse vult, post autem mysticas interpretationes addendas.

279. Et quidem multi sancti Patres Origenem merito reprehenderunt, quod rejecto sensu historico, & litterali totum Paradisum terrestrem everterit, solumque cælestem statuerit, ad quem raptum fuisse S. Paulum omnes norunt. Ita præcipue S. Methodius Olympi Licyæ, & postea Tyri Episcopus labente sæculo tertio clarus in *Orat. de Resurrectione ad Aglaofontem*, (quam memorat S. Jo. Damascenus in fine Orat. III. *de imaginibus*, & cujus aliquot excerpta exhibet Photius in *Bibliotheca* Cod. 234.) pluribus argumentis mysticam Paradisi expositionem impugnat, videri potest apud S. Epiphanium in Hæresi LXIII. n. 47., ubi concludit, *Paradisum illum, de quo in primo nostro parente dejecti fuimus, eximium quemdam haud dubie in terræ locum esse.*

280. Multo acrius contra Origenis allegorias invectus est S. Epiphanius; nam in epist. ad Joannem Jerosolymorum Episcopum, quæ LI. est inter Hieronymianas num. 5. „ Quis audiat, in„ quit, in tertio cælo donantem nobis Origenem „ Paradisum, & illum, quem Scriptura comme„ morat, de terra ad cælestia transferentem; & „ omnes arbores, quæ scribuntur in Genesi, sic „ allegorice intelligentem; quod scilicet arbores „ Angelicæ fortitudines sint, cum hoc veritas non „ recipiat? Neque enim dicit Scriptura divina: „ *Deposuit Deus Adam, & Evam in terram:* „ sed *ejecit eos de Paradiso, & habitare fecit* „ *eos contra Paradisum* Gen. III. non ait *sub* „ *Paradiso* ". Iterum in *Ancorato* n. 64. Ple„ rique, ait, de Paradiso allegorico disputant; „ atque inter ceteros furiosus Origenes, adumbra„ tam nescio quam speciem pro veritate in mun„ dum invexit. Sic enim disserit: non est Para„ disus in terris, & hoc Apostoli testimonio niti„ tur 2. Corinth. XII. 3. seq. *Scio hominem in* „ *Christo ... raptum usque ad tertium cælum.* „ *Et scio, hujusmodi hominem ... quoniam ra*„ *ptus est in Paradisum* ". Quod Origenis com„ mentum solide confutat, atque concludit, eo „ admisso *nihil deinceps consequens; ac veritati* „ *consentaneum futurum.*

281. S. Hieronymus ad versic. 4. c. X. *Danielis* „ Conticescant, *inquit*, eorum deliramenta, „ qui umbras, & imagines in veritate sequentes, „ ipsam conantur evertere veritatem, ut Paradi„ sum, & flumina, & arbores putent allegoriæ „ legibus se debere subruere ". Vid. etiam in „ Lib. cont. Jo. Jerosol. Tom. II. n. 7.

282. S. Jo. Chrysostomus Hom. XIII. in Genesim Tomo IV. n. 3. recte observat, Moysem, cum dixit: *Et plantavit Deus Paradisum in Edem secundum orientem*, nomen loci Scripturis inseruisse: „ Ne liceret frustra nugari, volentibus „ simpliciorum auribus imponere, dicereque non „ es-

„ dicitur, & Adam sub arbore delitescere, neminem „ dubitare, his figurata per apparentem historiam, „ quæ tamen corporaliter non contigerit, quædam in„ dicari mysteria. " Nonnulli alii inter veteres recensentur, qui Mosaica verba, posthabito litterali sensu, mystice interpretati sunt. Inter recentiores autem eamdem sententiam amplexatus est quidam Franç. Georgius Venetus Ord. Minorum Tomo I. *Problematum*, & in *Harmonia mundi* Tomo VII. Jo. Noviomagus in scholiis ad Librum Bedæ *de Natura rerum* ænigmatice pariter, & allegorice totum Moysis locum de Paradiso interpretatus est, quamvis sensu ab Origeniano aliquantum diverso.

„ esse in terra Paradisum, sed in cælo, & fabulas hujusmodi somniare. Nam si cum divina „ Scriptura tanta usa sit verborum accuratione, „ non dubitarunt tamen quidam de facundia sua, „ nec non de Philosophia exotica altum sapientes „ adversa Scripturis loqui, & dicere, Paradisum „ in terra non esse, nisi humili illa, & attemperata verborum ratione usus Moyses esset, Spiritu S. linguam ejus movente, quo non devoluti essent "? Quibus verbis Origenem, aliosque sensus litteralis desertores manifeste redarguit.

283. Theodoretus quoque Interrogat. XXV. in Genesim ita breviter Origenem confutat: „ Cum „ divina Scriptura dicat: *Produxit etiam Deus* „ *e terra omne lignum visu pulchrum, & bonum ad vescendum*, nimis est improbum, relicta Spiritus doctrina propriis opinionibus adhærere ".

284. Denique multis aliis prætermissis Patribus, & vetustis scriptoribus, ne tædio Lectores afficiantur, satis erit auctoritatem Synodi VI. adlegare, in qua lecta, & approbata fuit Act. XI. & XIII. epistola Sophronii Patriarchæ Jerosolymitani, ubi inter alios Origenistarum errores etiam ille numerabatur, *quod extra paternam, & apostolicam traditionem Paradisi plantationem projecerint*.

285. Et antea S. Augustinus in Lib. II. *de peccato origin.* cap. 23. permittebat quidem disputari posse, *qualis, vel ubi sit Paradisus*, non tamen an Paradisus terrestris sit, *cum esse illum Paradisum fides Christiana non dubitet*. Et in Libro *de Hæresibus* n. 59. inter hæreticos recenset Seleucianos, vel Hermianos, qui *negabant visibilem Paradisum*. Quamobrem aliqui insignes Theologi hanc nostram, & communem sententiam fide certam, oppositamque manifestum errorem, imo fortasse hæresim appellare non dubitarunt. Ita Bannez, Cumel, Valentia, & alii, quos nominat, & sequitur Thomas Malvenda Dominicanus in suo elaboratissimo Opere *De Paradiso* Romæ 1605. ubi omnes fere allegat, qui de hac materia scripserunt. Satius tamen videtur ab omni censura temperare, præcipue cum negari vix possit, aliquos Patres eidem sententiæ suffragari, ut mox videbitur. Etenim

286. Petrus Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. Quæst. XII. n. 7. Origenem in hanc sententiam pertractum fuisse vult, non solum a Philone, sed etiam a Papia, Irenæo, Pantæno, & Clemente Alexandrino, quos Paradisi descriptionem ad mysticam expositionem deflexisse, narrat Anastasius Sinaita Lib. VII. *Anagogic. Contempl.* (a). Addit insuper, Origenis sententiam probatam fuisse S. Ambrosio in Lib. *De Paradiso*, tum Severiano Orat. V. *de Cosmopœja*, & Eulogio apud Photium in *Biblioth.* cod. 230.

287. Verumtamen hic distinctione opus est. Si enim Huetius id solum sibi velit, mysticam Paradisi expositionem, non rejecto, sed retento sensu litterali, pluribus sanctis Patribus, ac nobilibus Interpretibus probatam fuisse, id libenter concedimus; hoc enim etiam magno Augustino placuisse supra notavimus n. 276. seq. Sed non concedimus, *multos* Sanctos Patres aut præcessisse, aut secutos fuisse Origenem in rejiciendo litterali atque historico sensu de corporeo Paradiso.

288. Quantum ad S. Ambrosium nobis objectum, fatendum est, eum toto fere libro *De Paradiso* verba sacræ Scripturæ allegorica interpretatione exponere. At eodem tamen litteralem eorumdem verborum sensum minime fuisse rejectum, aliqui colligunt ex eo, quod dicit cap. 1.: *In hoc ergo Paradiso hominem Deus posuit, quem plasmavit ... Posuit autem eum in Paradiso, sicut solem in cælo, expectantem regnum cælorum, quemadmodum creatura expectat revelationem filiorum Dei*.

289. Clariora essent alia verba, quæ afferuntur ex Commentario ad cap. VI. epist. primæ ad Corinthios, ubi duplicem Paradisum distinguit, alterum terrenum, habitationi Adam destinatum, cœlestem alterum, ad quem S. Paulus raptus fuit. Sed Criticorum judicio Commentarii illi non sunt Ambrosii. Ac præterea omnem tollunt dubitationem eorum, quæ hic sanctus Mediolanensis Antistes epist. XLV. habet in responsione ad Sabinum Episcopum Placentinum, qui eum de Paradiso terrestri interrogaverat. Ita enim ei mentem suam aperit: „ Lecto Hexæmeron, utrum Paradisum „ subtraxerim, requirendum putasti: & quam de „ eo haberem sententiam, significandum, idque „ velle te studiose cognoscere: ego autem jamdudum de eo scripsi, nondum veteranus Sacerdos: „ sententias autem de eo diversas esse plurimorum „ comperi ... Omnes tamen congruunt, in Paradiso & lignum vitæ radicatum, & lignum scientiæ, quæ discernat bonum, & malum; cetera „ quoque ligna, plena vigoris, plena vivificationis, spirantia, & rationabilia; ex quibus colligitur: Paradisum ipsum, non terrenum videri „ posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & vivificatur animæ „ virtutibus, & infusione Dei ". Ex quibus patet,

(a) Ita enim habet in Bibl. PP. Tom. IX. p. 893. „ Veteres Ecclesiarum interpretes, Philo (inquam) „ Philosophus, & tempore æqualis Apostolis, & celebris Papias Hierapolitanus Joannis Evangelistæ discipulus, & Irenæus Lugdunensis, & Justinus martyr & Philosophus, & Pantænus Alexandrinus, & „ Clemens Stromateus, & eorum asseclæ spiritualiter „ sunt contemplati de Christi Ecclesia ea, quæ scripta sunt de Paradiso. Ex quibus sunt duo in tribus „ omnibus doctissimi Cappadoces Gregorii. Ii omnes „ quibusdam de causis dicebant, esse etiam aliquem „ Paradisum spiritualem ".

tet, Ambrosium in eam tandem sententiam descendisse, quæ Paradisum non terrenum, sed mysticum, & spiritualem fuisse docet.

290. Inst. cum eodem Huetio. S. Hieronymus in *Quæstion. Hebraicis super Genesim* expendens illa verba Moysis: *Plantaverat Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio*, hæc habet: „ Ex quo manifestissime comprobetur, quod prius „ quam cœlum, & terram Deus faceret, Paradi- „ sum antea condiderat". Hac autem posita sententia luculenter apparet, Paradisum voluptatis non esse terrenum, & corporeum, sed spiritualiter esse intelligendum, cum ante cœlum, & terram nihil fuerit.

291. Resp., haud facile esse, verum S. Hieronymi sensum in laudatis verbis assequi, ut patet ex variis, & discrepentibus Scriptorum explicationibus. Sixtus Senensis in Libro V. *Bibliothecæ sanctæ* annot. 37. putat, S. Doctorem significare voluisse, quod antequam Deus cœlum, & terram *distinguendo, & ornando perficeret*, Paradisum tertia die plantaverit, scilicet tribus integris diebus, antequam totum mundi opificium absolveret. Ab hoc erudito Dominicano non multum distet Bened. Pererius, qui Lib. III. *Comment. in Genesim* explicans hunc locum vult, aut Hieronymum esse locutum non de Paradiso corporeo, sed de spirituali, scilicet de vita æterna, quam Deus electis præparavit ante mundi constitutionem, vel illud *ante cælum, & terram* idem esse, ac *ante perfectam cæli, & terræ exornationem, atque consummationem*. Card. etiam Bellarminus *de Gratia primi hominis* cap. 11. suspicatur, S. Doctorem non in proprie sententia fuisse locutum, sed in sententia eorum, qui spiritualiter tantum Paradisum intelligebant; neque enim hoc insolens fuit apud Hieronymum, ut ipse in *Apologia contra Ruffinum* testatur. Vide, quæ dicta a nobis sunt superius n. 91., & in nota.

292. Ceterum ratio præcipua, cur aliqui tam veteres, quam recentiores totam illam Moysis narrationem mystice interpretati sint, inde oriebatur, quod putarent, non posse feliciter, & expedite secundum litteram explicari, quæ dicuntur de arbore vitæ ad immortalitatem consequendam; de arbore item scientiæ boni, & mali: de origine quatuor fluminum ex uno fonte; de colloquio serpentis cum Eva, ejusque maledictione; de Deo post meridiem in Paradiso deambulante ad auram; de tunicis pelliceis, quibus Deus nostros protoparentes post peccatum induit; ac de Cherubim cum gladio igneo ad Paradisi custodiam posito. Quæ tamen omnia sacri Interpretes haud difficulter exponunt, quin necesse habeant litteralem sensum deserere, & mysticum amplecti.

293. Quæres, cui bono plantaverit Deus Paradisum terrestrem, in quo nonnisi brevissimo tempore protoparentes nostri habituri erant, & qui debebat postea in perpetuum claudi?

294. Respondet S. Thomas I. P. q. 102. art. 2. ad 3. „ quod non propter hoc locus est frustra, „ quia non est ibi hominis habitatio post pecca- „ tum: sicut etiam non frustra fuit homini attribu- „ ta immortalitas quædam, quæ conservatura „ non erat. Per hujusmodi enim ostenditur beni- „ gnitas Dei ad hominem, & quid homo peccan- „ do amiserit. Quamvis (ut dicitur) nunc E- „ noch, & Elias in illo Paradiso habitent. Et 2. „ 2. q. 164. art. 2. ad 4., locus ille, ait, Para- „ disi terrestris, quamvis non serviat homini ad „ usum, servit tamen ei ad documentum; dum „ cognoscit, propter peccatum se tali loco fuisse „ privatum; & dum per ea, quæ corporaliter in „ illo Paradiso sunt, instruitur de his, quæ per- „ tinent ad Paradisum cœlestem, quo aditus ho- „ mini præparatur per Christum".

De loco Paradisi terrestris.

295. Minoris certe momenti, sed tamen non minoris difficultatis sese offert altera quæstio de loco Paradisi terrestris. Fuerunt enim, teste Hugone de S. Victore in *Annotat. ad Genesim*, qui putarent, Paradisum terrestrem non fuisse definitam aliquam regionem, sed universam terram, quæ tunc recens a Deo creata, & plenitis, atque arboribus mirabiliter ornata poterat amœnissimo Paradiso comparari. Fluvium autem illum, qui Paradisum irrigabat & dividebatur in quatuor capita, esse Oceanum, qui ab Hesiodo in *Theogonia*, & ab Homero in *Odyssea* appellatus est *Fluvius*; & a quo vel per subterraneos meatus, vel per evaporationes, nubes, & pluvias omnia terræ flumina originem trahunt (a).

296. Hac autem potissimum movebantur ratione, quia, ut multi opinantur Theologi, si Adam non peccasset, totum genus humanum in Paradiso terrestri vitam felicem traduxisset; cum enim omnes fuissent iisdem gratiæ, & naturæ donis ornati, omnes ad illum beatissimum locum æquale jus habuissent. Et S. Thomas Theologorum princeps P. I. qu. 102. art. 4. ad 3. expresse habet: *Similiter filii in Paradiso fuissent nati, in quo parentes jam erant positi*. Si autem Paradisum in aliqua peculiari terræ parte constituatur, non omnes profecto homines in eo commodam habitationem invenissent: & insuper tota reliqua telluris

(a) Huic sententiæ præter Franc. Georgium supra in not. ad num. 275. commemoratum subscripserunt Jo. Noviomagus in Scholiis Lib. V. Bedæ *de Natura rerum*, Franc. Gomara Tomo I. *India* cap. 84., Abraham Ortelius in *Tabula sacra Geographia*, Jo. Pineda Lib. I. *Monarchia Ecclesiastica* cap. 6. aliique non multi.

ris amplitudo incolis caruisset; quod plane absurdum videtur.

297. Verum hæc explicatio, quæ primo intuitu speciosa videtur, vel leviter considerata manifeste apparet opposita toti historiæ Mosaicæ. Moyses enim primo dicit, Paradisum fuisse plantatum in Edem ad Orientem; ergo non in tota terra, sed in quadam ejus parte, quæ ad Orientem vergebat. Secundo addit, Adam fuisse creatum extra Paradisum, & postea in eodem Paradiso positum. Anne vero fuerat Adam extre hunc mundum creatus? Demum Adam, & Evam fuisse ex Paradiso post peccatum ejectos; nemo autem sanæ mentis dixerit, eos fuisse ejectos ex hoc mundo, cum multis, annis & sæculis postea vixerint.

298. Quantum vero ad hypothesim illam, *de Adam non peccante*, Theologi, & Interpretes dicunt, Ademo non peccente omnes ejus posteros futuros Peredisi incoles, addunt, illum locum omnibus suffecturum, tum quia in ille fertilitate telluris multo minus spatii ad eos alendos requirebatur; tum etiam quia post certum eunorum curriculum fuissent ad alium multo felicior Paradisum in cœlum translati: quamobrem non in immensum fuisset eorum numerus auctus (*a*). Contemnendi vero minime sunt alii docentes, etiam durante statu innocentiæ homines hebitaturos in terra, cum eis dixerit Deus: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subjicite eam &c.*: non ergo debebat terra remanere vacua, & deserta. Hinc Isaiæ XLV. 18. dicitur: „ Ipse „ Deus, formans terrem, & faciens eam, ipse plastes ejus: non in vanum creavit eam; ut habitaretur, formavit eam “.

299. Neque verum est, omnes homines in statu innocentiæ futuros fuisse pares in donis naturæ, & gratiæ. Ut enim docet S. Thomas I. P. quæst. 96. art. 3. „ diversitas fuisset & quantum „ ad scientiem; non enim ex necessitete homo „ operabetur, sed per liberum arbitrium, ex quo „ homo habet, quod possit megis, & minus enimum epplicare ad aliquid faciendum, vel volendum, vel cognoscendum; unde quidam magis profecissent in justitia, & scientia, quam „ alii. Ex parte etiam corporis poterat esse disparitas; non enim erat exemptum corpus humanum totaliter a legibus naturæ, quin ex exterioribus egentibus aliquod commodum, eut auxilium reciperet magis, & minus, cum etiam „ cibis eorum vita sustentaretur. Et sic nihil prohibet dicere, quin secundum diversam dispositionem aeris, & diversum situm stellarum aliqui robustiores corpore genererentur, quam alii, „ & majores, & pulchriores, & melius complexionati; ite tamen quod in illis, qui excederentur, nullus esset defectus, vel peccatum, „ sive circa animam, sive circa corpus “. Nullius itaque sunt roboris illorum momenta, qui volunt, nomine Paradisi totum intelligi terraqueum orbem.

300. Non minus absurda est opinio nonnullorum, quos memorat S. Thomas I. P. quæst. 102. artic. 1. ad 1., putentium, Paradisum esse in quodam loco celsissimo, itá ut ejus summitas pertingat usque ad circulum lunarem; ad quam eltitudinem aquæ diluvii non potuerunt pervenire. Hæc sententia tribuitur Bedæ (*b*), & ante eum S. Ephrem Syro. Eademque in sententia fuisse videtur S. Jo. Damescenus Lib. II. *de Fide Orthodoxa* capit. 11. ubi de Paradiso inquit: *In oriente omni terra sublimior positus fuit*. Qui eutem hanc sententiem tuentur, mira nobis narrant de quorundem montium, ut Atlantis, Athi, Olympi altitudine, & amœnitate, fabulis similie.

301. Rejicitur autem hæc opinio ab Angelico loco cit., „ quia locus ille non esset conveniens „ habitationi humanæ; tum quia ibi est maxima „ intemperies; tum quie non est temperatus complexioni humanæ, sicut aer inferior magis ter„ ræ vicinus (*c*) “. Que tamen erat Angelicus erga sanctos Patres reverentia, eorum mentem exponit, *usque ad locum lunaris globi ascendit, non secundum sicut eminentiam, sed secundum similitudinem*, quod scilicet Paradisi locus propter a-

(*a*) Hi tamen Theologi concedere coguntur, aliquos saltem homines ad terrem colendam extra Paradisum habitare debuisse. Ita Catharinus in cap. I. Geneseos dicens: „ Credibile est, ex propegatione hominis re„ pleri terram debuisse, & nihilominus Paradisum il„ lum, præsertim propter lignum vitæ, & propter a„ lios fructus, & pulchritudinem futurum fuisse cer„ tis & alternis temporibus cunctis habitaculum atque „ solatium. “ Id quidem facile de iis intelligitur, qui non procul aberant a Paradiso. Sed quid de iis, qui ad remotissimae regiones incolendes destineti erant?

(*b*) P. Thomas Malvenda in Libro *de Paradiso voluptatis* cap. 11. testatur, se in operibus Bedæ, quæ extant, hanc opinionem de inaccessibili altitudine Paradisi usque ad lunarem globum non potuisse reperire. Id ipsum antee testatus fuerat Bened. Pererius Lib. III. *Comment.* q. 2. n. 22.; & post utrumque Nat. Alexander. Res certior videtur de mente Sancti Ephrem Syri, de qua videri potest Joseph Simonius Assemanus in *Bibliotheca Orientali* Tomo I. pag. 84. Nonnullis recentioribus hæc opinio non omnino displicuisse videtur. Nam Alph. Tostatus qu. 9. in cap. II. Gen., & qu. 197. in cap. XIII. Paradisum posuit in tertia aeris regione supra confinia nostræ turbulentæ atmosphæræ.

(*c*) Idem fere scripserat S. Augustinus Lib. III. *de Gen. ad litt.* cap. 2. inquiens: *Perhibetur in Olympi vertice aer esse tam tenuis, ut neque nubibus obumbretur, neque turbetur vento, neque sustentare aliter possit, neque ipsos, qui forte ascenderint homines, crassioris auræ spiritu alere, sicut in isto aere consueverunt*. Quod etiam sæpius experientia confirmatum fuisse dicitur; quidquid alii, ut Plinius, Solinus, & Pomponius Mela, non multa in hac re fide digni, de aeris amœnitate, & salubritate in iis montibus dixerint.

amœnitatem, & tranquillitatem esse similis regioni cœlesti, ubi nullæ sunt exhalationes, quibus aeris tranquillitas turbari solet.

302. Ab istis non admodum distat Rabbi Moses Bar-Cepha, qui in Lib. I. *de Paradiso* cap. 8. (Tom. XVII. *Biblioth. SS. PP.*) ut locum Paradisi inveniat, nostram tellurem bifariam dividit, unamque ejus partem, quam poriorem, & multo eminentiorem dicit, adeo sublimem, atque a nobis remotam esse vult, ut vel ipsis nostris oculis inaccessa sit; ex ea autem quatuor fluvios in Oceanum tanto impetu præcipitari, ut possint subter mare usque ad ea loca pertransire, unde in alia terræ nostræ crassiori parte scaturiunt. Quæ sententia similis est aliis Rabbinorum somniis, quæ nec referri merentur.

303. Pervulgata etiam erat apud antiquos, a recentioribus autem penitus explosa, alia multorum opinio, Paradisum Edenicum esse ultra oceanum, a quo terram nostram circumambiri putabant. Postquam enim Hispani, Italis doctoribus, felici ausu immensos oceani tractus prætergressi sunt, & totum terraqueum orbem peragrarunt, certo certius est, nullibi esse ultra oceanum felices illas regiones, quas sola imaginatione aliqui fabricaverint.

304. Jo. Harduinus suis paradoxis notissimus in dissert. *de Paradiso terrestri*, post Lib. VI. Plinii a se editi an. 1723. Paradisum terrestrem in Palæstina collocavit, & fluvium, qui egrediebatur ad irrigandum Paradisum, & in *quatuor capita* dividebatur, vult esse Jordanem, qui in lacum Tiberiadis intrans totam illam regionem irrigat. Quatuor autem *capita* a Moyse memorata non intelligit de fluvio, qui in quatuor alia flumina dividatur, ut communis hactenus fuit interpretum explicatio, sed de ipso Paradiso terrestri, cujus quatuor extrema capita extenduntur, duo ad Orientem versus Euphratem, & Tigrim; & duo ad Occidentem versus Phison, & Gehon, quæ a Plinio Lib. VI. cap. 28. nominari putat *Salsum*, & *Achana*, quæque in Arabiam felicem fluunt.

305. Sed præter alia multa, quæ huic novæ Harduini sententiæ opponuntur, nullo modo ferenda videtur illa explicatio verborum sacræ Scripturæ, ut per quatuor capita non intelligantur quatuor Paradisi flumina, sed quatuor ipsius extremæ partes. Ita enim habet sacer textus: „ Fluvius „ egrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandum „ Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capi„ ta: nomen uni Phison ... & nomen fluvii secun„ di Gehon ... nomen vero fluminis tertii Tigris ... „ Fluvius autem quartus est Euphrates “. Porro obvius, & naturalis horum verborum sensus est, fluvium illum, postquam Paradisum irrigaverat, dividi in quatuor *capita*, seu quatuor flumina Phison, Gehon, Tigrim, & Euphratem, & nonnisi coacte, summaque violentia trahi possunt ad denotandum, regionem illam fuisse divisam in quatuor partes, quarum duæ spectarent Orientem, versus duo flumina Euphratem, & Tigrim, aliæ vero Occidentem, quo fluunt Phison, & Gehon.

306. Denique memorari etiam merentur, quæ Petrus Dan. Huetius Episcopus Abrincensis in sua eleganti, & erudita Dissert. *de Paradisi terrestris situ* conscripsit anno 1691., contendens ejus situm fuisse ad ripas orientales fluvii, qui nunc appellatur *Fluvius Arabum*, & qui producitur ex conjunctione Tigris, & Euphratis, atque in sinum Persicum se infundit; sed antequam ad illum sinum perveniat, in duos iterum fluvios dividitur, quorum unus ab Huetio dicitur Phison, alter Gehon; ut ita quatuor fluvios a Moyse memoratos in ea regione inveniat.

307. Ab hac sententia non multum abscedunt duo celebres heterodoxi Scriptores Joseph Scaliger Lib. V. *de Emendatione temporum*, & Sam. Bochartus in *Hierozoico* P. II. Lib. V. c. 6. Sed illi opponitur Historia Mosaica, quæ dicit fluvium egressum ad irrigandum Paradisum, & *inde divisum in quatuor capita &c.*; in opinione autem Huetii nonnisi duo flumina exirent de Paradiso, alia autem duo Tigris, & Euphrates simul conjuncti in illum intrarent. Arbitraria etiam videtur, & sine fundamento ex cogitata denominatio Phison, & Gehon. Ac denique Tigrim, & Euphratem non fuisse temporibus antiquis simul conjunctos, sed ostiis valde a se dissitis in sinum Persicum intrasse, memorat Plinius Lib. VI. cap. 27. & 28. Porro has difficultates non tollit Abbas Pluche, cum in Digressione *de Paradiso terrestri ad concordiam Geographiæ diversarum ætatum* Huetii opinionem confirmare nisus erat.

308. Jam vero si quis postulet, quænam nostra sententia sit de loco Paradisi terrestris, primo respondebimus cum S. Augustino Lib. VIII. *de Gen. ad litt. c. 7. n. 14.*, *locum Paradisi a cognitione hominum esse remotissimum*. Hinc etiam S. Thomas nullibi locum Paradisi determinavit, contentus dicere, illum esse *seclusum a nostra habitatione*; & ideo nullam ejusdem mentionem fieri ab iis, qui diligentissime omnia loca terræ habitabilis inquisiverunt. Ita I. P. qu. 102. art. 1. ad 3.; & art. 2. in resp. ad 4. postquam minus probabilem esse ostendit illorum opinionem, qui Paradisum collocant sub æquinoctiali circulo, ita prudenter concludit: „ Quidquid autem de hoc sit, „ credendum est, Paradisum in loco temperatissi„ mo constitutum esse, vel sub æquinoctiali, vel „ alibi “.

309. Deinde duas proponemus sententias, quæ magis modo eruditis probantur. Prima est, quæ Paradisum terrestrem collocat in India Orientali, & altera, quæ eum vult fuisse in Armenia, vel Mesopotamia, aut in Mesopotamiæ limite circa Babyloniam. Utraque quibusdam non levibus fundamentis nititur.

310. Primam tuetur Thomas Malvenda in suo opusculo *de Paradiso* his potissimum argumentis. Primo enim facile in ea explicari putat, quod Ge-

Genes. III. 7. dicitur de Adamo, & Eva post peccatum: *Cumque cognovissent, se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.* Id enim de ficubus nostris vix potest intelligi, quarum folia & parva, & aspera minus idonea videntur, ut pro vestimento hominibus inservirent. Mira autem a Plinio Lib. XII. cap. 5., a Solino *de India* cap. 55., a Strabone Lib. XV. *de Situ Orbis*, & a Theophrasto Lib. IV. *de Plantis* cap. 4. narrantur de ficu Indica, & latissimis ejus foliis, quorum duo Adamo suffecissent ad perizomata. Secundo ibi præterfluit Ganges, quem eumdem esse, ac Phison, tradit Josephus Lib. I. *Antiquitatum Judaic.* Tertio hic fluvius est, qui teste Moyse Gen. II. 11., *circuit omnem terram Hevilath, ubi nascitur aurum*. Hevilath autem est in India, ubi etiam aurum optimum, bdellium, & lapis onichinus inveniuntur, quæ terræ Hevilath a sacro Scriptore attribuuntur. Demum non desunt huic sententiæ antiqui suffragatores, ut S. Hieronymus in *locis Hebraicis* dicens: „ *Phison* .... fluvius, quem „ nostri *Gangem* vocant, de Paradiso exiens, & „ pergens ad Indiæ regiones, post quas erumpit „ in pelagus. Dicit autem Scriptura, circumiri „ ab hoc universam regionem Hevilath, ubi au- „ rum præcipuum nascitur, & carbunculus la- „ pis, & prasinus “.

511. Quomodo autem hæc sententia cum descriptione quatuor fluviorum, qui a Paradiso exibant, concilietur, late disserit Malvenda c. 24. & seq., singularem ostendens geographicam cognitionem, tum Scripturas sacras ex hebraico fonte interpretandi peritiam; & postquam omnes circumstantias locorum, & fluminum, quoad fieri poterat, diligenter examinavit, ita c. 51. concludit: primo Paradisum fuisse plantatum *Oriente*, nempe in iis regionibus, quæ Scripturarum usu loquendi *Orientales* dicuntur, ultra Judæam sitæ: secundo conditum in terra *Eden*, quam vocem non *voluptatem* significare, ut Latinus noster Interpres vertit, sed regionem, pluribus argumentis evincit: tertio hanc regionem esse sub Zona temperata cis *Cancri Tropicum*: demum Paradisum esse in aliqua parte illius Tractus orientalis, qui est ultra sinum Persicum, ab India usque ad ultimas Sinarum oras; locum tamen Paradisi determinatum voluisse Deum esse mortalibus *occultissimum* (*a*).

512. Hic tamen non obstantibus Natalis Alexander probabiliorem judicat illorum sententiam, qui Hortum Edenicum in Armenia, vel Mesopotamia collocant, aut in Mesopotamiæ limite circa Babyloniam, ubi Tigris, & Euphrates, duo illi fluvii Paradisi, alveos conjungunt, & in sinum Persicum se exonerant, ut testatur Plinius Lib. IV. c. 27.; cui consonat etiam Strabo Libro II. Geographiæ, scribens: „ Taurus Armeniam disterminat „ a Mesopotamia: hinc fluunt Tigris, & Euphra- „ tes, qui Mesopotamiam circumdant, & apud „ Babylonios invicem cohærent, deinde in Mare „ Persicum emittunt “. Mira etiam de terræ illius fertilitate tradunt Scriptores, & cetera omnia, quæ Paradiso tribuuntur, facile est in hac regione invenire, quæ græco vocabulo dicta est *Mesopotamia*, quia inter memorata duo flumina media jacet; & quæ respectu Moysis scribentis in deserto recte *Orientalis* appellata fuit. Unde etiam Gen. XXIX. 1. Mesopotamia dicitur *terra orientalis*.

513. Difficultas super est in aliis duobus fluviis Phison, & Gehon a Scriptura memoratis. Sed multi post Josephum Lib. I. *Antiquit. Judaic.* c. 2. putant, *Phison* esse *Gangem* Indorum fluvium admodum celebrem, & *Gehon Nilum* notissimum apud Ægyptios. Ita Sanct. Augustinus Lib. VIII. *de Gen. ad litt.* cap. 7. inquiens: „ Duobus eo- „ rum nomina vetustas mutavit, sicut *Tiberis* di- „ citur fluvius, qui prius *Albula* vocabatur: *Ge-* „ *hon* quippe ipse est, qui nunc dicitur *Nilus*, „ Phison autem ille dicebatur, quem nunc *Gan-* „ *gem* appellant; duo vero cetera, *Tigris*, & „ *Euphrates* antiqua etiam nomina tenuerunt “. Pergit postea S. Pater & aliam difficultatem removet, quæ oritur ex origine horum fluminum omnino diversa, eum tamen illa quatuor, quæ de Paradiso egrediebantur, unam eamdemque haberent; inquit enim, credendum esse a Paradiso „ quatuor aquarum partes dividi, sicut fidelissi- „ ma Scriptura testatur; sed ea flumina, quorum „ fontes noti esse dicuntur, alicubi iisse sub ter- „ ras, & post tractus prolixarum regionum locis „ aliis erupisse, ubi tanquam in suis fontibus no- „ ta esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas „ aquas facere quis ignorat “? (*b*)

514. Et certe Tigrim, & Euphratem una scaturigine oriri dixit etiam Lucanus Lib. VII. *Pharsal.* his versibus:

Quæ-

(*a*) Hac occasione Malvenda fabellam refert apud Jo. Gonzalez in *Itinerario* cap. 18. descriptam, scilicet. „ Regem quemdam Bengalæ, quam Ganges præterfluit, „ fontem fluminis, atque adeo Paradisum inveniendi „ cupidine incensum, adverso amne misisse quosdam „ navigiis, plurimorum mensium commeatu instructos. „ Hi fluvio longe emenso multorum dierum navigatio- „ ne ad campos devenere, ubi Ganges placide stagna- „ bat, segnius fluens. Ibi aura spirabat lenior, flo- „ rum, aromatumque mirabilis odor incredibili volu- „ ptate animos omnium perfundebat. Rati, fontem „ haud procul abesse, remis, velisque valide in ulte- „ riora conabantur; sed omnis opera, laborque eva- „ nescebat. Nam quamvis omnia essent secundissima, „ & se celerrime invehi existimarent, nihil tamen a „ loco promovebant. Intellectum ab iis, occulta qua- „ dam vi se detineri, nec longius ex indiciis locorum „ fontem Gangis, Paradisumque distare, quo pene- „ trare prohiberentur “.

(*b*) Plurima fluviorum exempla, qui diu sub terris

Quæque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diversis fontibus edit Persis.

Quem imitatus Boetius de *Consolat. Philosophiæ* Lib. III. inquit:

Tigris, & Euphrates uno se fonte resolvunt
Et mox abjunctis dissociantur aquis.

Idemque eruitur ex Xenophonte initio Libri IV. *de Expedit. Cyri junioris*, ex Quinto Curtio *de rebus gestis Alexandri* Lib. V., & ex aliis profanis scriptoribus.

315. Major difficultas quidem est in conjungenda scaturigine aliorum duorum fluminum Phison, & Gehon, seu Ganges, & Nili. Sed minime impossibile foret, in magnis nostræ telluris revolutionibus, potissimum vero in diluvio Noachico origines horum, aliorumque fluviorum esse mutatas. Unde hac de re minime solliciti esse debemus, quando cetera omnia in historiam Mosaicam conspirant. Et de loco Paradisi satis multa; quin tamen sufficiant ad omnes difficultates tollendas, ac rem certo determinandam.

An Paradisus terrestris adhuc supersit?

316. Edenicum Paradisum non amplius superesse, bene multi ex recentioribus opinati sunt. Cum enim ejectis inde protoparentibus, nullus amplius esset ejus cultor, & custos, necesse erat, inquiunt, omnia sensim corruere, præcipue cum maledictio terræ ad ipsum etiam paradisum, in quo tam grande illud peccatum patratum fuit, pertinere videatur. Accessit demum generalis illa totius terraquæi orbis revolutio tempore diluvii Noachici, qua Paradisum terrestre funditus everti necesse fuit, cum aquæ quindecim cubitis supra montes altissimos elevarentur. Id docuit ante alios August. Steuchus Eugubinus in *Cosmopæja* cap. 2.; quem Ambr. Catharinus in cap. II. Gen. tamquam primum hujus sententiæ patronum carpit. Eugubinum secuti sunt Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* dist. 17. §. 19., Nat. Alexander in *Hist. Vet. Test.* Dissert. II. prop. 3., & multi alii, quanquam aliqui eorum nonnisi timide, trepideque huic sententiæ adhæreant, utpote cui Sanctorum Patrum doctrina est aperte contraria (a).

317. Ac vero, si ejecto Adamo, necesse, aut conveniens erat Paradisum everti, cur sacræ litteræ nobis dicunt, Deum ejecisse Adam de Paradiso, & collocasse ante eum Cherubim &c. Gen. III. 21.? Hæc custodia supervacanea erat, si tunc Paradisus fuisset non solum clausus, sed plane destructus. Quod si statim post ejectionem Adami Paradisus eversus non fuit, nulla apparet ratio, cur postea everteretur.

318. Sed ulterius ipsi Adversarii fateri coguntur, communem fere olim fuisse veterum opinionem, Paradisum terrestrem adhuc conservari, in eoque vivere Patriarcham Enoch, ac Prophetam Eliam, ut fuse probat Malvenda c. 83. Et quidem id expressis verbis tradit S. Irenæos, antiquus, & gravissimus Ecclesiæ Pater Lib. V. *adv. Hæreses* cap. 5. docens, Henoch, & Eliam translatos cum corpore fuisse, & positos, *ubi primus positus est homo, scilicet in Paradiso.* Et postea addit: „ Quapropter dicunt Presbyteri, qui sunt „ Apostolorum discipuli, eos, qui translati sunt, „ illuc translatos esse (justis enim hominibus, „ & spiritum habentibus præparatus est Paradisus, in quem & Paulus Apostolus asportatus „ audivit sermones inenarrabiles, quantum ad nos „ in præsenti), ibi manere eos, qui translati sunt

decurrentes tandem procul a nativis suis fontibus emerguni; affert Plinius Lib. II. c. 103. inquiens: „ Quidam (amnes) odio maris ipsa subeunt vada, „ sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur „ jacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras, rursumque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotemia. Et quæ in Æsculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluvius mersus post „ viginti millia passuum exit &c. “.

(a) Ita ipse August. Steuchus Engubinus loco laudato statim subjiciens: *Hæc dico non ignorans, gravissimos, sanctissimosque viros aliter sentire: quæ si parum Christiana sunt, retracto, prompteque refello.* Jacobus etiam Neclentus Episcopus Clagiensis in *Medulla S. Scripturæ* de Paradiso loquens. „ Quem putarem, inquit, in præsenti destructum, imo & forte a principio desolatum; vel mox admisso peccato, quando maledicta est terra, & spinis, tribulisque exposita; vel quando mundum inundarunt „ aquæ tempore universalis cataclysmi. *Cui tamen rei „ non magis assentiri, quam res ipsa permittat*, quia „ & absolute subscribo, nedum veritati, vel Ecclesiæ „ sensui, ac determinationi, sed & cuivis consentienti, seu probatiori sententiæ “. Ita fere etiam Hier. Oleastrius *in* c. II. Gen., & Cornelius Jansenius Gandavensis Episcopus in *Concord. Evang.* c. 143.; eique prætermissis aliis Bened. Pererius Lib. III. *Commentar.*, & *Disputat. in Genesim* Quæst. V. ita suam sententiam proponit. „ Est rationi, & sacris litteris „ satis consentaneum, nullum esse nunc Paradisum „ illum terrestrem, in quo Adam ad breve tempus „ fuit. Hoc autem in præsentia nonnullis, nec opinor „ invalidis rationibus probare constitui. Quod si forte „ visum fuerit doctis, & piis viris, licet satis hæc opinio probabilis sit, & in eo genere rerum versetur, quæ ad fidem minime pertinent, tutius fore „ tamen antiquam, & communem sequi Doctorum sententiam, saltem quoad hæc opinio, magis cognita „ ejus probabilitate, *paulatim in scholis recipiatur*, „ & *a Theologis probata promulgetur, sicque suam ipsa exuens novitatem*, propter quam nonnullis fortasse displicere posset, majorem in dies vetrescens „ fidem, & auctoritatem acquirat, equidem prudens „ istorum consilium vehementer laudo, proboque, neque ipsorum sententiæ adscribi volo &c. “.

„ sunt usque ad consummationem conspicantes „ corruptelam ".

519. Contra hoc tam luculentum testimonium nonnulla objicit Pererius: primo quod scribit Irenæus de translatione Henoch, & Eliæ in Paradisum terrestrem, esse admodum incertum (*a*): secundo ibidem asserere S. Irenæum, justorum animas in Paradiso commorari usque ad diem judicii, atque ad eum fuisse traslatum S. Paulum; quorum primum manifestum continet errorem ab Ecclesia damnatum (Vid. nostrum T. II. Diss. III. cap. 12.) alterum vero manifestam falsitatem: certum est enim, S. Paulum fuisse raptum non ad Paradisum terrenum, sed ad cœlestem: tertio nihili faciendam esse traditionem illorum Presbyterorum, qui dicuntur *discipuli Apostolorum*; a quibus multa falsa didicit S. Irenæus, ut Jesum Christum quinquaginta annis vixisse Lib. II. c. 39. & quæ idem Sanctus deceptus de regno millenario docuit ad finem Libri V.

520. At vero hæc non sufficiunt ad elevandam tam insignis Ecclesiæ Patris auctoritatem. Nam primum de translatione Henoch, & Eliæ in Paradisum terrestrem, quanquam non sit dogma fidei, tantum tamen habet tum in sacris litteris, tum in traditione fundamentum, ut vitio verti nequeat S. Irenæo, si hoc tanquam certum credidit, quod multi alii Patres, & scriptores crediderunt. Vid. Thomas Malvenda *de Paradiso* c. 87.

521. Verba autem illa secundo loco objecta, quæque intra parenthesim testimonii S. Irenæi continentur, non sunt referenda ad Paradisum terrestrem, quanquam de eo ibidem S. Martyr loquebatur, sed potius ad cœlestem, de quo antea locutus fuerat, docens translationem Henoch, & Eliæ ad Paradisum terrenum typum esse translationis, & assumptionis justorum ad spiritualem, & meliorem alteram vitam. Et quanquam S. Pater erroribus Millenariorum præoccupatus, translationem corporum in cœlum crediderit non illico post resurrectionem carnis faciendam esse, non tamen inter eos recensendus est, qui Sanctorum animabus visionem Dei intuitivam ante universale judicium denegarunt. Vid. Fevardentius in notis ad hunc locum S. Irenæi, Card. Bellarminus Lib. I. *de Sanctorum beatitudine* cap. 4. & quæ nos diximus Tomo II. Diss. III. c. 12. Eodemque sensu non ad terrenum, sed ad cœlestem Paradisum fuisse raptum S. Paulum, Irenæus censuit.

522. Quanquam vero non ea omnia probanda sunt, quæ S. Irenæus a Presbyteris Apostolorum discipulis se accepisse dicit, non tamen sunt omnia sine discrimine rejicienda, scilicet ea etiam, quæ aliorum Patrum testimonio confirmantur, eorumque doctrinæ concinunt, ut hoc caput, de quo agimus, scilicet Hortum Edenicum adhuc superesse, quamvis ejus locus *occultissimus* sit; quæ communis pene fuit veterum doctrina, hausta, ut credere par est, a primorum temporum traditione.

523. Et sane cur tanto studio sancti Patres, & antiqui Scriptores explicare sategissent fontem & scaturiginem quatuor fluviorum, qui exibant de Paradiso, si putassent, eumdem Paradisum non amplius existere? Annon facillimum ipsis erat, nodum secare dicendo, everso Paradiso, mutatam etiam fuisse eorumdem fluviorum primævam scaturiginem? Ut quid quærere secretos terræ meatus, ac canales, per quos primæ eorum scatebræ occultentur? *Videre licet*, inquit Theodoretus *Quæst. XXIX. in Gen.* hanc ipsam difficultatem enodare studens, „ & alia flumina aliunde quidem „ egredi, deinde in terram quibusdam ductibus „ fluentia, iterum sursum scaturire.... quod & iis „ fluminibus (Paradisi) accidit. Exeunt enim „ illinc, ut ait Scriptura divina, postea per quo„ sdam meatus subterraneos transeuntia ubi ori„ ginem aliam subeunt. Quod quidem non fru„ stra omnium Deus ita dispensavit, sed ut am„ putaret superfluam hominum curiositatem ". Idem fere habet S. Augustinus supra laudatus n. 311.

524. Præterea iidem Patres Paradisum passim nominant locum *a cognitione hominum remotissimum*, ut S. Augustinus supra numer. 308. hominibus *inaccessum*, cujus rei varias reddunt rationes, scilicet aut propter *igneam custodiam* Cherubinorum, ut S. Augustinus inquit Lib. III. *de Trinit.* cap. 4., quod S. Thomas 2. 2. q. 164. art. 2. ad 5. interpretatur *de vehementia æstus in locis intermediis ex propinquitate solis*; vel propter immanem a nobis distantiam ultra oceanum, vel ejusdem eminentiam supra omnes montes, ut cælo propinquus sit; aut demum propter alias rationes. Quæcumque autem illæ sint, semper supponunt, indubitatum fuisse antiquis Patribus

(*a*) Ecclesiastici XLIV. 16. in nostris Bibliis ita legitur: *Henoch placuit Deo, & translatus est in Paradisum, ut det gentibus pœnitentiam*. Sed in textu Græco, qui est primigenius, deest illa vox *Paradisum*, unde aliqui salva fide dubitare potuerunt, an Henoch in Paradiso Edenico, qui adhuc supersit, an vero in aliquo alio amœnissimo loco vitam beatam ducat, quousque illud tempus adveniat, quo pœnitentiam gentibus prædicet. Hinc etiam S. Thomas, Henoch, & Eliam in Paradisum terrestrem translatos fuisse asserit, sed non omnino certe. Nam I. P. q. 102. art. 2. ad 3. ita habet: *Quamvis (ut dicitur) nunc Henoch, & Elias in illo Paradiso habitent*: & III. P. q. 49. art. 5. ad 2. *Similiter*, ait, *etiam Henoch raptus est ad Paradisum terrestrem, ubi cum Elia simul creditur vivere usque ad adventum Antichristi*. Denique S. Augustinus Lib. II. *de peccato origin.* c. 23. inter quæstiones, quæ salva fide Christiana agitari possunt, hanc recenset: *ubi sit nunc Elias, vel Henoch, an ibi* (in Paradiso), *an alicubi, quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere*.

Bus Paradisum adhuc existere; nimirum enim ipsis facile fuisset respondere, Paradisum detegi non posse, quia non amplius existit: qua responsione omnis sublata fuisset difficultas.

325. Sed cui bono, inquiunt novæ sententiæ patroni, hujus Paradisi conservatio, cui nulli hominum patet accessus, imo cujus neque certa haberi potest loci notitia?

326. Resp. esse quidem nunc inutilem Paradisum, quantum ad hominum habitationem, non tamen quantum ad alios divinæ sapientiæ altissimos fines; propter quos sicuti Adamo vivente illum claudere, non autem destruere voluit; etiam eo mortuo voluit eumdem ad consummationem sæculi perpetuo conservare. Vide supra num. 294. (a).

327. Dices. Si Paradisus esset adhuc superstes in Mesopotamia, vel ejus vicinia, ut supra dictum est, facile posset ab hominibus inveniri, cum regio illa notissima sit, & ubique pervia; eoque facilius posset inveniri, si verum est, quod ab aliquibus dicitur (Vid. sup. n. 298.) fuisse adeo spatiosum, ut totum debuisset genus humanum continere, si Adam non peccasset.

328. Resp., hac objectione, si aliqua in ea vis est, potius probari, non posse certo Paradisi situm determinari in Mesopotamia, vel alibi (de quo non admodum sollicit sumus), quam eum non amplius superesse, quod modo quæritur. Sed tamen oppido falluntur, qui putant, omnes Orientis regiones detectas, & pervias esse, ut nullibi possit Edenicus hortus latere. Quæ etiam narrantur de illius amplitudine, admodum incerta sunt, & Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* distinct. 17. §. 18. non dubitat asserere, genus humanum, etiam Adamo non peccante „ fuisse diffundendum „ per universam terram, & multiplicandum. Quæ „ quidem terra, quamvis non omnino parem cum „ Paradiso fœcunditatem, & amœnitatem habuis„ set, nulli tamen maledicto fuisset obnoxia, sed „ ad commodam humani generis habitationem, „ tota fuisset a Deo benedicta, licet non in o„ mnibus æqualiter. Sicut enim diversi sunt gra„ dus supernæ beatitudinis, ita fuissent & terre„ næ felicitatis “. Ita gravissimus hic Theologus, & Scripturæ sacræ Interpres. Vid. sup. n. 299.

329. Dices adhuc. Ubicumque sit Paradisus, & mortalibus omnibus ignotus, non potuit tamen esse aquis diluvii impervius, utpote quæ *omnia repleverunt in superficie terræ, & operuerunt omnes montes excelsos sub universo cælo*, ut dicitur Gen. VII. 18. & seq.: verisimile est igitur, tunc saltem fuisse deformatum, & corruptum, imo undis euntibus, & redeuntibus plane destructum. Ulterius, si Paradisus debebat ab universali illa aquarum alluvione eximi, ut quid opus erat Arcam tanto labore construere, cum potuisset Deus in eo facillime familiam Noe, omnesque animalium species ab interitu defendere?

330. Sed primæ objectionis parti facilis, & obvia est responsio, scilicet, quomodo Israelitæ potuerunt per medium mare, & per Jordanem pertransire, quin ab aquis submergerentur, ita potuisse Paradisi locum ab universali illa aquarum colluvione eximi. Nec sine fundamento fingitur a nobis hoc miraculum, cum sciamus, Henoc, ubicumque tandem fuerit, sive in Paradiso, ut probabilius nobis videtur, sive in alio hujus terræ loco, ab universali illa calamitate immunem servatum. Quamquam non desunt, qui putent, etiamsi aquæ diluvii in Paradisum intrantes multum ei detrimentum attulissent, potuisse facile, aeris temperie, & soli fœcunditate omne damnum reparari, ut pristinæ redderetur amœnitati.

329. Altera objectionis pars adhuc facilius dispungitur, observando, Paradisum fuisse locum hominis pro statu naturæ integræ & innocentis, in quo statu non erat Noe cum sua familia. Nec valet exemplum Henoch, & Eliæ, qui creduntur inhabitare Paradisum, licet non sint in statu naturæ integræ; isti enim duo æternitatis veluti candidati, altisque mysteriis reservati potuerunt a communi illa calamitate eximi, sicuti a communi moriendi lege hactenus exempti fuere.

330. Propter has igitur, aliasque similes difficultates, quæ nullo negotio enodantur, non arbitror recedendum esse a veteri, ac fere universali sanctorum Patrum, ac Theologorum doctrina, quæ Paradisum adhuc superesse ait, quamvis ejus locus certo nequeat determinari. „ Nullum unquam, „ *inquit Card. Bellarminus* de Gratia primi ho„ minis *cap.* 14., ex veteribus legi, qui Para„ disum terrestrem vel aquis diluvii, vel alia de „ causa periisse scripserit. Et contra legi pluri„ mos, qui illum extare affirmant, ut Scholasti„ cos

(a) Nicephorus Callisti Lib. V. *Hist. Eccles.* cap. 31. arbitratus est, Jesum Christum, postquam descendisset ad inferos, illico cum sanctis illis animabus liberatis, & cum pio latrone venisse in Paradisum terrestrem, ibique triduo mortis commoratum fuisse. Huic opinioni sese opponunt Theologi, duce eorum Principe S. Thoma, qui 3. P. qu. 52. art. 4. docet, toto triduo mortis, quo Corpus Christi mansit in sepulcro, *animam ejus fuisse in inferno, ut simul anima ejus educeretur de inferno, & corpus de sepulcro*. Ceterum de animabus Sanctorum a limbo liberatis idem Angelicus in 3. *Sentent.* distinct. 22. quæst. 3. art. 2. quæstiunc. 3. ad 3. dixerat „ quod erant „ cum Christo, ut de ejus corporali præsentia gau„ derent, *vel erant in Paradiso terrestri, quamvis locus ille non sit proprie spirituum, sed erant ibi di„ spensative, ad tempus* “. Attamen in 3. P. qu. 55. art. 3. ad 2. quærens, ubinam Christus post resurrectionem moraretur, inquit, *incognitum esse, quibus in locis intermedio tempore corporaliter esset, cum hoc Scriptura non tradat, & in omni loco sit dominatio ejus*.

„ eos fere omnes .... ac praeterea veteres Patres „ Irenaeum, Hieronymum, Augustinum, Theo- „ doretum, Bedam, Alcimum, Avitum, & ce- „ teros". Quis autem non videat, prudentis Theologi non esse, a tam antiqua, ac fere universali opinione propter aliquas non insolubiles difficultates recedere?

331. Hanc brevem appendicem, immo totam hanc de mundi opificio dissertationem concludo verbis S. Augustini Lib. XII. *de Gen. ad litt.* cap. 34. „ Verum hoc dum quaerimus, & aut in- „ venimus, urget nos longitudo libri hujus eum „ aliquando concludere. Quapropter, quoniam de „ Paradiso sermonem instituimus, propter illud, „ quod Apostolus ait, scire se raptum hominem „ usque in tertium coelum, nescire autem, sive „ in corpore, sive extra corpus ... non temere af- „ firmamus, utrum in tertio coelo sit Paradisus, „ an etiam in tertium caelum, *& inde rursus in* „ *Paradisum raptus sit. Si enim proprie quidem* „ *nemorosus locus, translato autem verbo, o-* „ *mnis etiam spiritalis quasi regio, ubi animae* „ *bene est, merito Paradisus dici potest*, non „ solum tertium coelum, quidquid illud est ..... „ verum etiam in ipso homine laetitia quaedam „ bonae conscientiae *Paradisus* est. Unde & Ec- „ clesia in Sanctis, temperanter, juste, & pie „ viventibus *Paradisus* recte dicitur, pollens af- „ fluentia gratiarum, castisque deliciis, quando- „ quidem & in tribulationibus gloriatur de ipsa „ patientia plurimum gaudens, quia secundum „ multitudinem dolorum in corde consolationes „ Dei jucundant animam ejus. Quanto magis er- „ go post hanc vitam etiam sinus ille Abrahae „ *Paradisus* dici potest, ubi jam nulla tentatio, „ ubi tanta requies post omnes dolores vitae hu- „ jus? .... Quapropter animae illius latronis, cui „ dixit: *Hodie mecum eris in Paradiso*, non u- „ tique inferos praestitit, ubi poenae sunt pecca- „ torum, sed aut illum requiem sinus Abrahae... „ aut illum *Paradisum*, sive in tertio caelo, si- „ ve ubicumque alibi est, quo post tertium coe- „ lum est raptus Apostolus: si tamen non aliquid „ unum est, diversis nominibus appellatum, ubi „ sunt animae Beatorum."

DISSERTATIO III.

De homine, variisque ejus statibus.

Post illa, quae in superiore Dissertat. num. 211. & seq. de hominis creatione, ejusque excellentia potius breviter indicata, quam copiose disputata fuere, sequitur modo, ut de variis ejusdem hominis statibus, potissimum vero de statu *naturae innocentis*, & de statu *naturae lapsae* aliquanto latius disseramus, praecipue autem de secundo, in quo omnes nascimur, & vivimus, donec per gratiam baptismi ad statum naturae reparatae in Christo Jesu Servatore nostro feliciter renascamur. Aliqua demum in fine addenda erunt de celebri his temporibus controversia, an possibilis fuerit status quidam *naturae purae*, a duobus memoratis statibus naturae innocentis, & lapsae omnino diversus. Prius tamen opportunum ducimus, commentitium Isaaci Peyrerii *De Praeadamitis* systema exponere, & refellere; tum quod rerum dicendarum ordo id postulare videtur; tum etiam quia impii nostrorum temporum Philosophi aliquod contra sanctam, atque a Deo revelatam nostram Religionem argumentum ex fabuloso eodem systemate trahere se posse putarunt. Sit itaque

SECTIO I.

De statu naturae innocentis.

CAPUT I.

Exponitur, & refellitur systema Praeadamitarum.

1. Isaac la Peyrere patria Burdigalensis ex Calvinistarum secta, professione Medicus, anno 1655. librum edidit inscriptum *Praeadamitae, sive Exercitatio super versibus 12. 13. & 14. cap. V. Epistolae D. Pauli ad Romanos, quibus inducuntur primi homines ante Adamum conditi;* in quo duplex distingui hominum genus volebat, quorum primum indicatum esset Geneseos I., ubi vers. 27. paucis verbis Moyses dicit: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam .... masculum, & foeminam creavit eos:* alterum vero cap. II., ubi Moyses accurate describit formationem viri ex limo terrae, foeminae autem ex una viri costa, utriusque nomen &c. Primae hominis formationi secundam longo annorum, imo & saeculorum intervallo posteriorem ponebat. Ex prima autem hominum ante Adamum creatione dicebat fuisse propagatum Ethnicorum genus; ac propterea eam a Moyse vix indicatam, deque illius primi hominis filiis, ac nepotibus siluisse; contra vero in describenda alterius hominis formatione, & progenie omnem diligentiam adhibuisse, cum ex ea fuerit gens Judaica prognata. Si itaque hunc auctorem audiamus, Judaei appellari debebunt *Adamitae*, Gentiles autem *Praeadamitae*. Peyrerius tamen hanc falsam suam opinionem una cum Calvinismo Romae coram summo Pontifice Alexandro VII. ejuravit (a).

2.

(a) Quanquam Peyrerius hoc Praeadamitarum systema illustraverit, & non contemnendis momentis firmaverit, primus tamen illius inventor dici non potest. Illi siquidem facem praetulere Zabaei quidam memorati a R. Maimonide *in More Nevochim*, qui Adamum non a Deo ex limo terrae formatum, sed ab a-

2. Sed facile nobis erit hanc commentitiam fabulam explodere. Primo enim Moyses satis aperte innuit, hominem, quem a Deo creatum dicit cap. I., eumdem ipsum esse, cujus postea formationem describit in cap. seq. Nam in cap. I. 27. dicit: „ Creavit Deus hominem ad imaginem „ suam; ad imaginem Dei creavit illum, masculum, & fœminam creavit eos; benedixitque illis Deus & ait: crescite, & multiplicamini, & „ replete terram, & subjicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cœli, & universis animantibus quæ moventur super terram „ &c. ". Porro hunc hominem sic creatum constat non alium fuisse, quam Adam, de quo dicitur cap. II. 19. „ Formatis igitur Dominus Deus „ de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, „ ut videret, quid vocaret ea ". In cap. autem V. Moyses breviter recolens, quæ dixerat cap. I. „ Hic est, *inquit*, liber generationis Adam. In „ die, qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum: masculum, & fœminam fecit eos; & benedixit illis ".

3. Accedit, quod in cap. II., ubi Peyrerius fatetur sermonem esse de creatione Adam, vers. 5. dicitur: *& homo non erat, qui operaretur terram;* quod falsum omnino esset, si ante Adamum erant alii homines a Deo creati. Rursus vers. 19., & sequ. dicitur fuisse ab Adam cunctis animantibus terræ, & volatilibus cœli propria nomina imposita; *& omne quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum esse nomen ejus.* Si autem alii homines ante Adam fuissent, utique jam illi rebus omnibus nomina imposuissant. Demum Gen. III. 20. Eva dicitur *mater cunctorum viventium;* quo significatur, nullos esse homines, Evæ qui filii non sint.

4. Contendit tamen Peyrerius, diversam omnino esse creationem hominis in primo, ac secundo Geneseos capite expositam: primo quia in primo capite dicuntur simul creati masculus, & fœmina; at vero Eva fuit post aliquod tempus, imo fortasse post aliquot sæcula formata ex una costa alterius hominis, scilicet Adam, quem Deus formaverat ex limo terræ, atque in Paradiso collocaverat, ubi etiam nomina bestiis terræ, & volatilibus cœli imposuit. Ulterius in primo cap. Geneseos non unus homo, sed plures creati videntur; dicitur enim vers. 26. *ut præsint piscibus maris* &c. non ut habet vulgatus noster interpres in numero singulari *ut præsit:* hebraice enim exprimitur numerus pluralis וירדו *vejirdu*, *& præsint*.

5. Verumtamen non admodum graves sunt istiusmodi difficultates. Prima solvitur ex communi interpretum sententia, quæ vult, eadem plane die, qua creatus fuerat Adam, fuisse etiam Evam formatam, quanquam illa prius, hæc autem posterius, dicente Apostolo 1. ad Timoth. II. 13. *Adam primus formatus est, deinde Eva* (a). Et tempus unius diei utique sufficiebat, ut Adam transferretur in Paradisum, nomina animantibus imponeret, sopore corriperetur &c. Quanquam nec desunt, qui putent, Evam fuisse post septimam diem ex Adami costa efformatam; quod etiam insinuat S. Thomas I. P. q. 73. art. 1. ad 3.; in qua sententia dici potest Eva formata die sexto, quia *materialiter* præextitit in Adam, de quo formata fuit: onde hoc etiam sensu verum est, quod dicitur cap. I., creatum fuisse die sexto hominem ma-

liis præexistentibus hominibus natum commenti sunt; imo & nominabant quemdam hominem *Tambuscam* Adami præceptorem. Deinde Julianus apostata omnes homines ab eodem stipite ortos esse, negabat, quia neque leges tam variæ & discrepantes essent, neque totus terrarum orbis potuisset impleri, *etiamsi plures una fœtura mulieres ipsis parerent*, *ut in ***illo genere cernimus* pag. 181. Operum ipsius Juliani a Spanhemio editorum. Etiam Jordanus Brunus Peyrerio in suis somniis præivit, contendens, solos Hebræos ab Adam, & Eva originem trahere, reliquos ab aliis hominibus, quos Deus ante condiderat. Hujus erroris reus habitus est in sententia contra ipsum lata, quam refert Gaspar Scioppius oculatus testis in Epist. ad Rittershusium. Videri potest Jac. Bruckerus in *Hist. critic. Philosophica* Tomo IV. pag. 55. & seq. Ceterum Peyrerio asseclæ non defuerunt, ut quidam Dyrerus, & impius Card. Blountius in suo infami libro, cui titulus: *Oracles de la raison*. Utrumque memorat Stackousius Anglus in altero Tomo sui *Tractatus completi Theologiæ*. Increduli moderni facile hanc fabulam adoptant, licet paradoxum, tantummodo ut Moysis narrationem de ortu Mundi, quacumque demum via labefactare possint.

(a) Vid. quæ in superiore Dissertat. cap. VII. de Evæ formatione dicta sunt n. 232. & seq. Neque in hac re probari merentur conjecturæ auctoris anonymi (D. Astruck) qui in opere, cui titulus: *Conjectures sur les mémoires originaux, dont il paroit, que Moyse s'est servi, pour composer le livre de la Genese* a Bruxelles 1753. in 8. putans, Librum Geneseos non esse, nisi collectionem aliquorum commentariorum, quos Moyses jam exaratos invenit, simulque conjunxit, etiam credit ea, quæ de creatione hominis in cap. II. Genes. continentur, fuisse scripta in alio commentario diverso ab eo, in quo creatio Adami in primo capite descripta reperiebatur. Contra hunc librum D. Astruck scripsit Bionsthalius suas *animadversiones in conjecturas anonymi* &c. Upsalia 1761. in 8. Inserta est etiam primo Tomo *de la Sainte Bible* &c. edition 2. à Avignon 1767. erudita dissertatio *sur la Genese, ou l'on examine, s'il est vrai, qu'elle ne soit, qu'une compilation* &c. pag. 286. Neque vero conjecturæ Astruckianæ novæ erant; præiverat enim Carolus La Cene Minister heterodoxus, & apertus Socinianorum patronus, qui in præfat. novæ versionis Bibliorum Amstelodami impressæ anno 1741. vol. 2. in fol. (quæ anno seq. a Synodo Protestantium damnata fuit) hanc ipsam hæreticam opinionem præformaverat.

masculum, & feminam, scilicet Adam & Evam.

6. Altera difficultas etiam levior est; quod enim dicitur v. 26. *faciamus hominem ... & præsit* &c., ut vertit noster Interpres, potest etiam dici: ut *præsint* &c. juxta textum Hebraicum, quia nomine hominis veniunt simul Adam, & Eva; quemadmodum vers. sequ. dicitur: *creavit Deus hominem ... masculum, & feminam creavit eos*.

7. Dices. Origenes Tomo XIV. in Matth. n. 16. distinguit eos homines, qui ad imaginem Dei ab illis, qui de limo terræ, & de una e costis Adam facti sunt: non ergo omues homines eamdem habent originem; adeoque &c.

8. Resp. satis esse legere Mosaicam historiam, ut illico appareat, eos homines, qui ad imaginem Dei facti sunt, non alios esse, quam Adam, & Evam, quorum prior e limo terræ plasmatus est, altera autem e costa Adæ fabricata. Et si Origenes aliter docuisset, esset hic unus ex aliis multis ipsius erroribus. Veruntamen non adeo desipuit Origenes, sed suo more allegorico sensu locutus est, ac per homines factos ad imaginem Dei, eos intellexit, qui spiritualibus rebus intendunt; per eos vero, qui ex limo terræ formati dicuntur, illos vult significari, qui terrenis rebus indulgent. Vid. Huetius tum in nota ad hunc locum, tum etiam in *Origenianis* Lib. II. qu. 12. §. 10.

9. Alterum argumentum contra Præadamitas suppeditant Sacræ Litteræ iis Sapientiæ verbis cap. X. 1. ubi de Adamo dicitur: *Hæc* (Sapientia) *illum, qui primus formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit*; tum illis aliis. Actor. XVII. 26. ubi S. Paulus de Deo dicebat: *fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ*. Quæ duo testimonia adeo perspicua sunt, ut nostro non indigeant glossemate.

10. Tantummodo breviter refellenda est cavillatio Peyrerii contra secundum testimonium, qui observans in Græco textu haberi ἐξ ἑνὸς αἵματος *ex uno sanguine*, colligit, iis verbis non designari, hominum genus ab uno stipite propagatum, sed potius *ex uno sanguine*, seu ex eadem materia, ex eadem terra, eademque natura.

11. Puerilis est hæc cavillatio; nunquam enim probare poterit Peyrerius, nomine *sanguinis* ibi intelligi naturam, materiam, aut terram, & non potius genus, vel progeniem. Sic communi loquendi usu dicimus, homines uno prognatos esse sanguine, qui ex eodem stipite, vel parente originem trahunt. P. Harduinus etiam in notis ad eum locum memorat antiquissimum codicem Alexandrinum, in quo illa vox αἵματος deest, ut deest in nostro textu vulgato.

12. Tertium argumentum, illudque fortissimum petitur ex peccato originali ab uno homine, idest Adamo, in omnes derivato, quemadmodum Fides Catholica nos docet. Hoc autem fundamentale Religionis nostræ dogma verum non esset, si aliqui in hoc mundo viverent homines ab Adamo originem non trahentes.

13. Peyrerius, ut hoc gravissimum incommodum declinaret, contendebat, omnes homines esse Adamiticæ culpæ reos, etiamsi omnes ab Adamo non descendant; quia non aliter illos reos esse vult, nisi per imputationem, quam triplicem distinguit, scilicet *physicam*, *politicam*, & *mysticam*. Imputatione *physica* nonnumquam filii puniuntur propter peccata patrum: & sic Deus dicitur *visitare peccata Patrum in filiis usque ad tertiam, & quartam generationem*. Sic David, jubente Deo, septem filios Saul tradidit Gabaonitis puniendos, quia eorum pater Saul fidem eisdem Gabaonitis fregerat 2. Reg. XXI. Imputationis *politicæ* exemplum eadem Scriptura sacra nobis suppeditat, quando Deus peccatum a David patratum in enumeratione populorum, iisdem populis politice imputavit, ejusdemque ab iis pœnam exegit 70. eorum millibus peste consumtis; & sæpius puniri populos propter Regum peccata, notarunt etiam Gentiles; unde illud Horatii Lib. I. Epist. 2.

Quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

Alia quoque addit Peyrerius exempla imputationis *politicæ* integro populo, peccati ab uno tantum ejusdem populi homine commissi. Tale fuit crimen Achan Josue VII., & tale peccatum aliquorum paucorum de tribu Benjamin cum Levitæ concubina Judicum XIX. Denique *mystice* imputari posse peccata aliena, conatur ostendere Peyrerius contrario exemplo fidei Abraham, quæ imputatur omnibus fidelibus, quamvis ab ipso originem non trahant, & exemplo mortis Christi, ejusque justitiæ, quæ omnibus omnino hominibus imputatur.

14. Sed quidquid sit de variis illis *imputationum* speciebus, quas Peyrerius ingeniose magis, ac subtiliter, quam solide, ac vere distinxit, certum fide est, peccatum Adami hominibus non imputari solum, sed ab iis reipsa contrahi, ac nasci omnes natura peccatum Adæ sit *unicuique proprium*, ut loquitur Synodus Trident. Sess. V., ex quo apparet exempla a Peyrerio adducta minime ad rem esse. Et de hac imputatione fusius agetur, ubi de peccati originalis propagatione.

15. Et quoniam ille potissimum insistit in *mystica* imputatione, quam explicat exemplis fidei Abraham, & justitiæ Christi, observandum est, fideles non vocari filios Abrahæ, nisi propter imitationem ejus fidei, ratione cujus ille vocatus fuit *pater omnium credentium*. At vero dicere, peccatum originale a nobis contrahi tantum *per imitationem* inobedientiæ Adami, error est in Pelagianis jamdiu ab Ecclesia proscriptus.

16. Error pariter est Novatorum in Concilio Tri-

Tridentino Sess. VI. cap. 7., & Can. 11. damnatus, quod *sola imputatione justitiæ Christi* justificemur, non vero intrinseca justitia, in nobis recepta, qua vere justi sumos per gratiam, & caritatem, quæ in cordibus nostris per Spiritum sanctum diffunditur, nobisque inhæret. Et quamquam a Domino, & Servatore nostro Jesu Christo originem non trahimus, sicut ab Adam nostro Protoparente, illi tamen conjungimur, ut membra capiti; quomodo certe homines Præadamitici non potuissent conjungi Adamo. Unde patet, quam inepta sit illa *mystica imputatio* ad salvandum dogma orthodoxum transfusionis peccati originalis.

17. Quo loco alter etiam Peyrerii error convellendus est, dum putavit, mortem, cui omnes homines obnoxii sunt, non esse peccati originalis pœnam, sed naturalem corruptibilis materiæ, unde compacti sumus, consecutionem. Mirum est, Peyrerium latuisse, jam olim Ecclesiam hac etiam de causa Pelagium in pluribus Conciliis, ac tandem in œcumenico Tridentino damnasse, ut videbimus infra.

18. Aliqui ad retundendum hoc invictum argumentum ex dogmate peccati originalis, finxerunt, Ecclesiæ doctrinam esse intelligendam de hominibus, qui modo nascuntur, & vivunt, utpote qui ex Adamo descendunt; non autem de Præadamitis, quorum progenies diluvio universali extincta est.

19. Verum isti primo non adverterunt, dogma transfusionis peccati originalis omnes omnino homines comprehendere, eosque etiam, qui ante diluvium vixerunt. Quod præter alia argumenta probatur ex morte, cui omnes omnino homines obnoxii fuerunt, quæque per peccatum Adami in mundum intravit, estque illius pœna. Non animadvertunt præterea, id cum præcipuo Peyrerii scopo non cohærere, qui Præadamitis præcipue utebatur, ad explicandum, quomodo Antipodes existant, & undenam oriatur tanta hominum diversitas, præcipue in colore; ad quæ explicanda necesse illi erat, Præadamiticam prosapiam usque ad nostra tempora perducere.

20. Hisce gravissimis argumentis ex Scriptura sacra, atque inconcussa Ecclesiæ doctrina petitis allud accedit ex traditione, quæ apud omnes nationes semper viguit, & adhuc viget de unica omnium hominum origine, de qua traditione nonnulla attingit Petrus Dan. Huetius in *Demonstr. Evangel.* Prop. IV. cap. 5., & sequent. (*a*).

21. Ob. primo Peyrerius. Ex Historia Mosaica constat, herbas, arbores, & cujusvis generis animantia fuisse toto orbe terrarum a Deo, antequam crearetur Adam, condita; atqui id prorsus inutile fuisset, si unus erat Adam cum uxore sua proxime creandus: credibile est igitur, fuisse ante Adam alios homines, qui his rebus uterentur.

22. Resp. Si hoc argumentum valeret, debuissent illi Præadamitæ totum terrarum spatium replere, ne scilicet dicatur, frustra a Deo fuisse arbores, animalia, & cetera creata. Imo & modo nulla essent loca inaccessa, & ab hominibus inhabitata, in quibus tamen sint vegetabilia, & animalia, quæ certe propter homines creata sunt; quod experientiæ repugnat. Nihil ergo impedit, quin Deus ab initio plura creaverit, quorum tunc nullus esse poterat usus, sed futurus erat sequentibus temporibus.

23. Ob. secundo. Genes. IV. 12. dicitur: *Fuit autem Abel pastor ovium, & Cain agricola.* At vero cur Abel custodiebat greges, si nulli erant homines, qui oves rapere possent? Fortasse a lupis, aliisque rapacibus belluis? Sed ab iis plus sibi, quam ovibus, Abel timere debebat. Cain autem agros colere non poterat, quin aratra, ligones, vomeres, aliaque instrumenta haberet, quæ multos poscebant artifices.

24. Resp., leves has esse objectiones, quæ facile diluuntur. Gregibus necessarii sunt Pastores, non solum ut a furibus, & voracibus feris custodiantur, sed etiam ut ad salubria pascua ducantur, ut ducantur ad aquas, ut lac emungatur, ut suis temporibus tondeantur, & plura alia ipsis præsteutur, quæ artis pastoritiæ periti norunt. Cainus vero sine dubio a Patre didicerat sibi necessaria instrumenta parare ad terram colendam; quæ instrumenta non multa eo tempore requirebantur; cum non magna terræ portio excolenda esset, sed quanta paucis illis habitatoribus alendis necessaria erat, & fortasse etiam tunc terra erat fertilior, antequam diluvii aquis contaminaretur.

25. Ob. 3. Peyrerius verba Dei ad Cain Genes. IV. 6., & seq.: *Cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit?* Per fores hic indigitari videntur tribunalia, quæ apud Orientales erigi consueverunt in foribus civitatis. Supponitur ergo, jam tum tantum fuisse hominum numerum, ut judices constituti essent ad dirimendas lites: quam hominum multitudinem non possumus intelligere, si omnes ab Adam descendebant.

26. Hoc ipsum apparet ex verbis Cain ad Deum vers.

(*a*) Longum nimis esset per omnes nationes discurrere, ad investigandam universalem traditionem originis omnium hominum ab Adam. Ipso teste Voltairio (teste non certe suspecto, quando aliquid refert Religioni favens (in *Phil. Historia* cap. 17. in *Vedam*, seu *Rituali* veterum Brachmanorum, docetur, primum hominem fuisse *Adimum*, primamque feminam *Procritem*, quæ vox eorum lingua significat *vitam*, sicuti Eva idiomate hebræo id sonat, *ac vita*. In historia etiam Insulæ Ceylan, quæ est in India orientali, mentio habetur Adam, tanquam primi hominis a Deo creati, & quidem ut Ceylanitæ putant, in quodam illius insulæ monte, qui dicitur *Amalec*.

vers. 14. *Ero vagus, & profugus in terra: omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.* At vero quem debebat timere Cain, si homines ab Adam descendentes nundum poterant in terra esse multiplicati? Ulterius Deus respondens Caino dixit: *Nequaquam ita fiet; sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Posuitque Dominus in Cain signum, ut non interficeret eum omnis, qui invenisset eum.* Quæ omnia supponunt, Orientalem plagam, ad quam profugiebat Cain, fuisse jam tum hominibus repletam, qui certe non erant ab Adam procreati.

27. Id postremo confirmatur etiam ex Josepho Flavio, viro rerum Judaicarum peritissimo, qui Lib. I. *Antiquit. Judaic.* cap. 3. refert, Cainum multum terræ una cum uxore emensum, omni vitiorum generi indulsisse, *facultates autem domesticas magna pecuniarum vi ex rapinis, & violentia amplificasse, atque ad luxuriam, ac latrocinia familiares suos invitasse &c.* Hæc autem Josephi narratio plures jam tunc extitisse homines indicat; quod vix, ac ne vix quidem intelligi posset, si Adam fuisset unicus omnium parens.

28. Resp. primæ difficultati, sine fundamento iis verbis: *In foribus aderit peccatum*, intelligi judicia, quæ consecutis postea temporibus in foribus civitatum exercebantur; cum potius Deus ea phrasi voluerit indicare internum animi remorsum, quo Cain post fratricidium agitabatur, & quo omnes peccatores post crimina commissa agitari solent, unde etiam Ethnicus Poeta maximam impiorum esse pœnam dicebat:

> *Nocte, dieque suum gestare in pectore testem.*
>
> Juven. Sat. 13.

29. Secundæ, & tertiæ objectionis parti resp. Cainum potuisse timere fratres, filios, ac nepotes suos, qui tunc cœperant multiplicari in terra. Occisio enim Abelis contigisse creditur anno mundi 130., quod non obscure indicat Scriptura sacra dicens, Abele occiso Adam cognovisse uxorem suam, quæ peperit ei Seth loco Abel a Cain occisi Genes. IV.; at vero ex cap. V. constat, Seth fuisse genitum anno mundi 130.; dicitur quippe vers. 3. *vixit autem Adam 130. annis, & genuit filium ... vocavitque nomen ejus Seth.* Profecto hoc 130. annorum spatio potuerunt, ac debuerunt homines ad multa millia multiplicari; nam spatio annorum 225., quo filii Israel manserunt in Ægypto, scimus illos ad sexcenta, & amplius animarum millia excrevisse Exodi XII. 37., cum nonnisi 70. animæ essent, quando Jacob cum tota domo sua illuc ingressus est Gen. XLVI. 27.

30. Eadem responsione solvitur, quod postremo loco ex Josepho objectum fuit, si tamen vera sunt, quæ auctor iste refert; nam Scriptura sancta nihil tale habet. Videlicet aucta familia sua potuit Cain post aliquod longius tempus cum suis latrocinia exercere contra filios fratris sui Seth, aliosque, qui pie, justeque vivebant. Ceterum si Peyrerius fidem Josepho habere velit, certe credet, Adamum *primum e terra factum*, quod eodem loco Josephus scribit, nullam vel levissimam Præadamitici generis mentionem faciens.

31. Objicit 4. Peyrerius hæc Gen. IV. 17. verba: *Cognovit autem Cain uxorem suam:* hæc vero uxor non poterat esse ex stirpe Adam, quia fuisset ejus soror, legemque naturæ Cain violasset cognoscendo sororem. Præterea ibidem additur de Cain: *ædificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch*, non alia certe de causa, nisi ut eam ab aliis plagæ orientalis civitatibus distingueret; multæ autem esse civitates eo tempore non poterant, si sola erat Adami progenies. Quæri etiam potest, qui ipsi suppeditaverit instrumenta ad ædificandum, cum Scriptura sacra Genes. IV. 22. inventionem instrumentorum æris, & ferri videtur tribuere Tubalcain?

32. Resp. primæ objectionis parti, sine dubio Cainum duxisse sororem suam in uxorem, quod eo tempore non solum licitum, sed necessarium erat ad generis humani propagationem. Vid Sanct. Augustinus Lib. XV. *de Civ. Dei* cap. 16. Neque obest, in Genesi nullam Adami filiam commemorari, cum non omnes Adami filii distincte recenseantur, quos certe plures fuisse credendum est. Cum enim Adam vixerit 930. annos, & propagationi generis humani ex Dei mandato incumbere deberet, dubitari non potest, eum magnum filiorum, atque filiarum numerum habuisse, quod sacra Scriptura innuit dicens: *genuit filios, & filias*, Genes. V. 4. Sacer autem Scriptor eos minime nominavit, quia id minime necessarium erat, & quia, ut Sanct. Augustinus observat Lib. XV. *de civitat. Dei* cap. 8. propositum Moysi fuit, solum genealogiam ab Adam ad Abraham perducere, ad quod minime opus erat singulos Adæ filios ex nomine appellare.

33. Altera pars de civitate *Henoch* ita facile expeditur. Primo non omnino constat, quo anno fuerit civitas illa a Caino ædificata. Putant Chronologi aliqui, eam extructam non fuisse ante annum 500., quo tempore magna jam esse debebat hominum multitudo. Sed si etiam concedamus, id citius factum fuisse, non video, quomodo Cain ad illam urbem condendam Præadamitarum auxilio indiguisset; aut cur non potuerit eam nomine filii sui appellare *Henoch*, ut eam distingueret & a paucis illis, quæ jam tunc erant, & a multo pluribus aliis, quæ postea erant condendæ. Tubalcain autem dicitur loco laud. Genes. *malleator, & faber in cuncta opera æris & ferri;* quod non significat, eum fuisse horum instrumentorum inventorem, sed artis ferrariæ cultorem, & perfectorem.

34.

34. Quinta Peyrerii objectio ducta est ex loco obscuro, & difficili novi testamenti, scilicet ex Epist. ad Roman. cap. V., ubi Paulus vers. 13. hæc habet: „ usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab „ Adam usque ad Moysem etiam in eos, qui non „ peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri ". Ex his autem verbis ita colligit Peyrerius. Lex, de qua Apostolus loquitur, non alia est, quam lex data Adamo non comedendi fructum ex arbore scientiæ boni, & mali; atqui ante hanc legem Apostolus dicit fuisse peccatum in mundo: erant ergo ante Adamum homines peccatores; adeoque &c. Majorem autem ita probare conatur. Communis illa nostrorum interpretum explicatio, legem memoratam a S. Paulo esse legem Mosaicam, contextui repugnat, in quo dicitur, *peccatum non fuisse imputatum, cum lex non esset:* at vero certo certius est, peccatum fuisse semper imputatum, ac severissime punitum etiam ante legem Mosaicam; quod pluribus sacræ Historiæ exemplis constat: ergo lex illa, de qua loquitur Apostolus, non alia esse potest, quam lex Adamitica; adeoque &c.

35. Resp. Varias esse hujus Paulini textus explicationes; omnes tamen interpretes in eo convenire, ut lex illa ab Apostolo commemorata non sit lex Adamitica, sed lex Mosaica; nam quotiescumque S. Paulus legem commemorat, semper Mosaicam intelligit (a). Illius autem textus interpretatio, quæ magis Apostoli menti, & contextui videtur adaptata, illa est, ut ea verba: *usque ad legem peccatum erat in mundo* significent, peccatum ab Adam usque ad Moysem semper regnasse in mundo, non *exclusive*, quasi sub Moyse, aut post Moysem cessaverit, sed *inclusive;* idest peccatum fuit tam ante, quam post legem Moysis. Ita S. Augustinus L. I. *de peccator. meritis, & remiss.* cap. 2., S. Thomas in hunc locum, Estius &c.

36. Sed majorem videtur habere difficultatem, quod sequitur: *peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.* „ *Id vero ita commode explicat S. Thomas*, *ut dictum sit*, „ quantum ad aliqua peccata actualia, quod non „ imputabantur ante legem, sicut illa, quæ specialiter sunt per legem prohibita, quæ homines peccata non reputabant: sicut quod dicitur „ Exodi XX. 17. Non concupisces &c.; imputabantur tamen quædam peccata, prout erant contra legem naturæ, unde Genesi XXXIX. Joseph legitur in carcere missus propter adulterium sibi impositum ". Hinc etiam idem Apostolus dicit in eadem Epistola cap. VII. 7.: „ Peccatum non cognovi, nisi per legem; nam „ concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: „ non concupisces ".

37. Jam vero quod sequitur: „ Regnavit mors „ ab Adam usque ad Moysem, *interprete S. Thoma hunc habet sensum:* quamvis peccata ante legem non imputarentur, tamen mors, scilicet spiritualis, idest peccatum, vel æterna „ damnatio ... regnavit; idest potestatem suam exercuit in homines ducendo eos in damnationem, ab Adam, per quem peccatum intravit „ in mundum, usque ad Moysem, sub quo data est lex ".

38. Demum postrema illa Apostoli verba: *etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, interprete S. Augustino significant; mortem spiritualem regnasse non solum in adultos, qui *actualiter* peccaverunt in similitudinem Adæ, ratione scilicet ad peccandum utendes, sicut Adam usus est, verum etiam in infantes, qui a peccatis actualibus immunes sunt, sed non a peccato originali. Alias hujus loci explicationes vide apud S. Thomam Lect. IV., apud Estium, aliosque Interpretes (b).

39. Sexto loco objicit Peyrerius quædam ex profana historia, quæ annos multo plures huic mundo tribuit, quam historia Mosaica. Nam Chaldæi 470. annorum millia numerabant, testibus Diodoro Siculo (Lib. I.), Cicerone (Lib. I. *de Divinat.*), & Lactantio (Lib. VIII. *Divin. Institut.* cap. 34.). Idem Diodorus narrat, Ægyptios a regno Solis, usque ad Alexandri transitum in Asiam numerasse annorum 23. millia. Herodotus autem ait, Sacerdotes Ægyptios regnum hominum apud se extendisse per 10. millia 540. annos, ante quod tempus Dii apud eos regnabant. Multo majorem annorum seriem jactant Babilonies, Sinenses, Scythæ, & Americani.

40. Sed operæ pretium non est, in his chimæris

(a) Sic ad Rom. X. 5. *Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, vivit in ea.* Ad Galat. III. 19. *Quid igitur Lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per Angelos in manu mediatoris;* & vers. 24. *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.* Sed & alia loca sunt parallela in aliis libris novi Testamenti, ut Matth. V. 17. *Nolite putare*, inquit Christus, *quoniam veni solvere legem* &c. scilicet legem Moysis. Cap. XXII. 36. *Quod est mandatum magnum in lege?* Ibid. vers. 40. *In his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Lucæ XVI. 16. *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem.* Joann. I. 17. *Lex per Moysem data est*, & cap. VII. 19. *Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem?* Ac denique Actor. VII. 53. *Qui accepistis legem in dispositione Angelorum, & non custodistis.* In quibus locis, & in omnibus aliis nomine *Legis* nulla alia intelligitur lex, quam Mosaica.

(b) S. Augustinus Epist. 157. ad Hilarium n. 19. observat, in nonnullis latinis codicibus deesse particulam *non*, & legi *in eos, qui peccaverunt* &c., græcos tamen Codices habere eamdem particulam *non*. Si vero particula negativa omittatur, tunc fieri hunc sensum, infantes etiam peccasse in similitudinem prævaricationis Adæ, quatenus *omnes in Adam peccaverunt*.

ris immorari, quæ risu, & sibilis dignæ visæ sunt, non solum S. Augustino (*a*), Lactantio (Lib. VII. *Divin. Institut.* cap. 14.), aliisque veteribus Religionis nostræ scriptoribus, sed ipsis etiam gentilibus emunctioris naris Philosophis. Nam Cicero (Libro I. *de Divinat.* cap. 19. de Chaldæorum supputationibus loquens, *Condemnemus*, inquit, *hos aut stultitiæ, aut vanitatis, aut imprudentiæ, qui 470. millia annorum, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent*. Quod similiter de Ægyptiis, Sinensibus, aliisque populis merito repeti potest. Quanquam multi existimant, annos apud eas nationes non constitisse 12. mensibus, sed paucioribus; imo fortasse aliquando nonnisi aliquot diebus. Quis autem prudens ex fabulosis illis historiis, quæ mendaciis undique scatent, velit in dubium revocare illam chronologiam, quam nobis exhibet Moyses, & quæ aliis etiam certis antiquitatis monumentis accurate consonat? Ut enim observarunt eruditi, nulla inveniuntur certa monumenta, quæ epocha diluvii posteriora non sint. Imo S. Cyrillus Alexandrinus in suo primo Libro contra Julianum (Tomo VI. edit. Paris. an. 1638.) omnia veteris historiæ profanæ monumenta magna eruditione percurrens, ostendit nihil inveniri, quod Moyse posterius non sit. Et Jaquelotius ex hoc ipso capite, quod veterum memoriæ sint omnes diluvio posteriores, invictum depromsit argumentum ad Christianæ Religionis veritatem demonstrandam (*b*).

41. Ob. 7. Antipodes non potuerunt ab Adamo descendere, cum ante inventam acum magneticam impossibilis plane esset per Oceanum navigatio. Hinc plures Ecclesiæ Patres falso sibi persuaserunt, antipodes esse non posse, ut S. Augustinus Lib. XVI. *de Civ. Dei* cap. 9. Imo Zacharias Rom. Pontifex Epist. 10. ad Bonifacium vocat *perversam, & iniquam doctrinam illam, quæ alium mundum, aliosque homines sub terra esse asserebat*.

42. Resp., certum plane esse, populosas illas gentes, quæ in America detectæ postea sunt, ab Adamo, imo & a Noe, qui quasi secundus fuit Adam, originem trahere, cum sint homines ejusdem prorsus speciei, ac naturæ. Hinc plures inventæ sunt apud eos populos traditiones, quæ nonnisi a Noe, vel ejus Nepotibus oriri potuerunt; ut est illa diluvii universalis, quam apud Americanos inventam fuisse Jos. Acosta, & Ant. de Herrera testantur. Quamquam vero incertum sit, quomodo potuerint ad illam oppositam partem orbis enavigato Oceano penetrare, non tamen hoc impossibile fuisse, demonstrari potest. Voluit divina providentia, ut illæ etiam regiones suos incolas haberent, & mediis sibi cognitis eos illuc deduxit. Et quot, & quanta in hoc mundo sunt a Divina Providentia constituta, quorum modum ignoramus! Quod si veteres quidam Patres hac in re decepti sunt, levis est hic nævus, ipsis cum multis profanis Scriptoribus nobilissimis communis (*c*).

43. Postrema Peyrerii objectio, qua moderni etiam pseudophilosophi delectantur (*d*), petitur ex magna diversitate, quæ in quibusdam nationibus ob-

Idem repetit Lib. I. *de peccat. meritis, & remiss.* cap. 11. Ex hac autem lactione, si vera esset, omnis evanesceret difficultas Peyrerii.

(*a*) Verba S. Patris Lib. XVIII. *de Civit. Dei* cap. 40. hæc sunt: *Cum ab ipso primo homine, qui est appellatus Adam, nondum sex millia anni compleantur, quomodo non isti ridendi potius, quam refellendi sunt, qui de spatia temporum tam diversa, & huic exploratæ veritati tam contraria persuadere conantur? Cui enim melius præterita narranti credimus, quam qui etiam futura prædixit, quæ præsentia jam videmus? Nam & ipsa historicorum inter se dissonantia copiam nobis præbet, ut ei potius credere debeamus, qui divinæ, quam tenemus, non repugnat historiæ?*

(*b*) Si quis his delectatur, præter Auctores alio in loco a me laud. Tom. I. Diss. III. num. 62. seq. consulere poterit Rollinium in suo I. Tom. *Histor.*, Disquisitiones P. Calmet in *Chronolog. Ægyptiorum*, Anglos Auctores *Hist. univ.* Lib. IV. cap. 2., ubi decantatæ Sinensium antiquitatis fabulæ exploduntur, de quibus etiam fuse egit D. de Guignes in suis Dissert., quæ insertæ sunt *Monumentis Academiæ Parisinæ Inscriptionum* annor. 1758. 1759. Harum specimen esse poterit, quod narratur de To-hi (cujus regnum ad tempora antediluvina extenditur), scilicet ipsum habuisse corpus draconis, caput bovinum, dentes autem testudinis. Adi-sis etiam Richerium Canonicum Gallum apud Ephemerides Trevoltianas an. 1744. mense Aprili art. 31., & alios in iisdem Ephemeridibus memoratos eodem anno mense Septembri art. 65., & mense Oct. art. 75., ac præter alios multos Steph. Formont in gallicis *animadvers. criticis ad Hist. veterum populorum Chaldæorum, Hebræorum, Phænicum, Græcorum* &c. *usque ad Cyrum* vol. 2. in 4. Parisiis 1735. Extat etiam ejusdem cl. Auctoris Epistola *sur la maniere de prouver la Creation par la Genese* a Paris 1720. in 12.

(*c*) Lucretius, nomen incredulis quantivis pretii, in Lib. II. *de natura rerum* vers. 1061. hanc antipodum opinionem vocabat *vanum stolidorum errorem*. Plutarchus autem in Lib. *de facie in orbe Lunæ* eamdem dixit esse *præstigiatoris alicujus, circulatorisve triviales nugas*. Ceterum de modo, quo potuerint in Americam, variasque insulas remotissimas homines pervenire, multa disseruntur apud Buffon Tom VI. *de l' Hist. natur.*, tum in Dissert., quæ inserta est Parti II. additionum *Histor. univ.* & multi alii ad hanc rem illustrandam sua studia utiliter contulerunt, quæ nobis ad alia properantibus, persequi non vacat.

(*d*) Voltairius in sua *Philosophia historiæ* cap. 11. ex tripode pronunciat, dubitari non posse, Nigros, Albines, Hottentotos, Lapones, Americanos, Sinenses ex progenie esse a nostra omnino diversa. Patres Trevoltiani in suis Ephemer. anni 1744. mense Jan. Art. 7. referunt, & merito castigant dissertationem cujusdam Medici Lugdunensis, qui ex nigro Africanorum colore, eos ab Adam non posse descendere subindicabat; quanquam in fidei obsequium nonnisi unam hominum speciem se agnoscere testabatur.

observatur ; unde colligitur , non posse omnes ex uno stipite derivari. Hæc diversitas primo apparet in Æthiopibus , aliisque Africæ populis , qui nigro colore sunt tincti , vultum habent simum , & quamdam lanæ speciem loco capillorum . Jam vero quæritur , utrum ater fuerit Adam , an albus ? Si albus , hi populi non sunt ab eo procreati : si niger , ceteræ gentes ab eo originem non trahunt . Secundo fuerunt gigantes quos sacra Historia commemorat Genes. VI. , Deut. III. & 1. Reg. XVII. , imo adhuc inveniuntur (a) . Contra fuerunt , & adhuc sunt *pygmæi* ita dicti , quasi *Cubitales* , statura scilicet a communi hominum genere , multoque magis a Gigantibus longissime distantes . Tertio major apparet diversitas quarundam nationum in acumine ingenii , in animi inclinationibus , in toto vivendi genere . Sunt ex. gr. Hottentoti , Cafri , Canadenses , Lapones , aliique populi stupidi , agrestes , & barbari , qui potius ad brutorum classem , quam ad hominum genus pertinere videntur . Demum sunt quædam monstrorum genera , ut illa a S. Augustino memorata (*Lib.* XVI. de Civit. Dei cap. 8.) , homines scilicet unum oculum habentes in media fronte , vel plantas versas post crura , vel quibus ora non sunt , & halitu per nares attracto tantummodo vivunt . Addit S. Pater , alicubi feminas quinquennes concipere , & octavum vitæ annum non excedere ; quosdam sine cervice oculos habere in humeris ; cynocephalos item canina capita habentes , & latrantes , ut canes (b) . Hi certe omnes cum specie a nobis differant , etiam origine differre debebant .

44. Resp. ad primum , varias esse posse illius phænomeni causas ; sed illam in primis ductam a calore solis , qui in illis regionibus est intensissimus , quo accedentibus terræ exhalationibus , aliisque effluviis ex auri , argenti , ferri , sulphurisque fodinis factum fuisse creditur , ut illarum incolæ sensim colorem mutaverint , ut primo fusci , & subnigri , postea vero omnino nigri evaserint .

45. Rem ita procedere potuisse , plurimis argumentis suaderi videtur . Primo testante Plinio Lib. II. Hist. natur. cap. 19. , *a Gange versa ad meridiem plaga tinguntur sole populi , jam quidem insecti ; nondum tamen Æthiopum modo exusti : quantum ad Indum accedunt , tantum colore nigriores fiunt* . Idipsum testatur Theodoretus Lib. VII. *de providentia* . Causæ ergo diversi coloris a diverso climate , non ab origine diversa repeti debent . Secundo Abbas de Mauet , qui 20. annis in Africa commoratus est , & diligentissime rem hanc observavit , testatur , Lusitanos , qui a tribus circiter sæculis in Africam migrarunt , tandem & ipsos mutasse colorem , nec minus Æthiopibus nigros esse ; cum contra illi , qui insulas Canarias , & insulam Ferri incoluerunt , nativum colorem admodum parum immutaverint . Eos autem , qui in oris Africæ nigri facti sunt , veros esse Lusitanos , tum ex traditione , tum ex idiomate , tum ex legibus , moribus , ac religione certum est (c) . Tertio Thomas Hyde (*in notis ad itinera Peritsolii*) observavit , eos qui radiis solaribus minus exponuntur , etiam minus esse nigro colore tinctos . Demum Nigros , Albinos , aliosque cujuscumque coloris , aut formæ homines esse ab eodem stipite procreatos , ac nos , ex eo abunde colligitur , quod ejusdem nostræ naturæ sint , ejusdem rationis participes , iisdemque passionibus , morbis , ac morti obnoxii .

46. Quantum vero ad vultus lineamenta , diversitas non est tanta , eaque potissimum oritur ex arte , qua matres teneros adhuc filios eo modo conformare student , qui apud suos conterraneos maxime in usu est . Capillorum demum , & si est quælibet alia aliarum partium accidentalis diversitas , a causis mere naturalibus repetenda est (d) .

41.

(a) Vid. P. Calmet Dissert. *De gigantibus* , Artigny in novis monumentis *Hist. Critices* , *& litter.* , & Jo. Alb. Fabricius in Diss. *de hominibus orte non differentibus* .

(b) Aliqui recentiores , ac inter alios auctor des *Recherches sur les Americains* , ut ansam haberent S. Patres irridendi , scripserunt , has fabulas fuisse a S. Augustino pro indubiis historiis habitas , vel potius mala fide ab eo aliis venditatas ; propterea quod in Serm. 37. *ad Fratres in Eremo* in append. Tomo VI. dicat , *se vidisse in Æthiopia multos homines , ac mulieres capita non habentes , sed oculos grossos fixos in pectore ... & alios homines unum tantum oculum in fronte habentes* &c. Sed isti recentiores doctissimi , qui peregrinas rerum notitias jactant , nosque , ac veteres Theologos supinæ ignorantiæ accusant , ignorare se ostendunt , quod Criticorum ignorat nemo , hanc , aliosque Sermones *ad Fratres in eremo* esse spurios , & S. Augustino prorsus indignos . Legatur admonitio Patrum Benedictinorum hujusmodi Sermonibus præfixa , in qua Baronii , Bellarmini , Lovaniensium , Erasmi , Christiani Lupi , aliorumque saniorum Criticorum judicio , atque argumentis indubiis hos Sermones nonnisi ab aliquo impostore inepto , & ridiculo prodire potuisse demonstratur .

(c) Vid. dissertationes , quas laud. D. de Maner adtexuit suæ *novæ historiæ Africæ* , &c. Parisiis 1767.

(d) Rejici omnino debet singularis illa anonymi cujusdam opinio in Libro , cui titulus : *Essai sur cette question : quand , & comment l'Amerique a-t-elle été peuplée d'hommes , & d'animaux* ; par. E. B. T. E. a Amsterdam 1767. in 8. , Nigros scilicet a Caino descendere , cui Deus posuisse dicitur signum , hoc est ut laud. Scriptor interpretatur , colorem , & crines , & quædam vultus lineamenta mutasse . Hæc enim opinio , quæ antea fuerat a Wisthono proposita in supplem. *au Traité de l'accomplissement des propheties* Dissert. 4. , nullo pacto cum diluvio Noetico conciliari potest . De hujus opinionis incommodia videri etiam possunt Ephemerides Trevoltienses mense Novembri anni 1733. , & mensa Aprili 1734. Probari pariter non meretur opinio Jo. Lud. Hannemanni , & nonnullorum aliorum , qui Nigritarum colorem a maledictione repetunt , qua Noe filium suum Cham punivit ; hujus enim maledi-

47. Quod secundo loco de gigantibus, & pygmæis objectum est, faciliorem habet explanationem; non enim natura humana determinatæ mensuræ alligata est; & quotidie etiam inter nos apparent quidam ita proceri, ut ad gigantum staturam aut pertingant, aut saltem accedant; quod facilius contingere potuit præteritis sæculis, in quibus staturam hominum fuisse nostra majorem, non contemnendis argumentis evincit eruditissimus Mazochius (in Dissert. *de Gigantibus* Tomo I. *Spicilegii biblici*). Idemque de pygmæis dicendum. Utrum autem fuerint olim, & modo etiam sint integræ gigantum, aut pygmæorum nationes, nondum satis constat; neć multum interest id curiosius investigare (Vid., si lubet, Tomus XVII. *Hist. itinerum* Abb. Prevot, ubi de Gigantibus patagonis).

48. Tertium omnino leve est; quemadmodum enim inter nos inveniuntur homines minore ingenii acumine donati; alii plane stupidi, aut animam pro sale habuisse videantur; & non pauci omnino amentes, qui tamen ex iisdem parentibus orti sunt; ita nihil prohibet, esse integras, populosasque nationes, sive aeris crassioris influxu, sive ob alias causas omnis fere ingenii expertes, quanquam educatio in hac diversitate magnas habet partes.

49. Postremum totum fabulosum est, & mirari subit, potuisse S. Augustinum ab aliquibus sciolis accusari, quasi hujusmodi fabulis fidem adhibuerit. Legantur quæ habet laud. cap. 8. Libri XVI. *de Civit. Dei*, ubi concedit quidem fuisse semper; & adhuc esse quædam monstra, negat tamen credenda esse omnia, quæ in hoc genere referuntur; & tandem ita concludit; *aut illa, quæ de quibusdam gentibus scripta sunt, omnino nulla sunt; aut si sunt, homines non sunt, aut ex Adam sunt, si homines sunt* (a). Certissimum itaque sit, primum hominem a Deo creatum fuisse Adam. Nunc dicendum de illo felicissimo statu, in quo a Deo conditus fuit, & a quo culpa sua decidens, seipsum, & nos maximam in calamitatem pertraxit.

CAPUT II.

De imagine Dei in homine. S. Thomas I. P. quæst. 93.

50. Primum, quod sacræ litteræ de Adamo referunt, & nobis considerandum venit, est, quod fuerit factus *ad imaginem, & similitudinem Dei*. Quæ duo verba copiosam sacris Interpretibus atque Theologis subtiliter disputandi materiam suppeditarunt. Nos S. Præceptorem nostrum sequentes, quæ præcipua sunt, & Theologiæ candidatis magis utilia, breviter complectemur.

51. Et primo quidem aliqua distinctio ponenda videtur inter *imaginem*, & *similitudinem* (Art. 1. & 9.); ut enim S. Augustinus observat in Lib. 83. *Quæstionum* quæst. 74. *ubi est imago, continuo est & similitudo: sed ubi est similitudo, non continuo est imago*. Nam imago aliquid addit supra similitudinem, & similitudo communior est, quam imago. Hinc etiam imago alicujus dicitur esse magis, vel minus similis, & eo perfectior, quo est similior.

52. Secundo in omnibus rebus creatis est aliqua Dei similitudo *per modum vestigii*, ut loquitur Angelicus art. 6.; omnia enim assimilantur Deo, inquantum sunt, & ulterius prout quasdam habent perfectiones sibi a Deo communicatas; unde singulæ creaturæ repræsentant Deum, saltem tanquam suam causam.

53. Tertio in sola creatura rationali est similitudo *per modum imaginis*, quatenus primo in ipsa est intellectus, & ratio, qua suum Creatorem cognoscit; & hac perfectione ceteras creaturas omnes longa præcellit: secundo creatura rationalis pollet libera voluntate, qua suum Creatorem amare potest, & debet: tertio creatura rationalis dicitur *imago Dei* etiam propter dominium, quo rebus omnibus præest, quamvis fortasse melius dicatur, hoc dominium in res creatas non esse ipsam imaginem Dei, sed ad illam consequi; ita ut fuerit homini hoc dominium ideo concessum, quia conditus erat ad imaginem Dei. Et has rationes sæpius sancti Patres exposuerunt, quorum verba legi possunt apud Petavium *de opificio sex dierum* Lib. II. cap. 2. & seq.

54. Quarto, nomine creaturæ rationalis, quæ est imago Dei, non solum venit homo, sed etiam Angelus, qui iisdem perfectionibus exornatus a Deo

ctionis effectus fuit, ut Chanaam filius Cham *servus esset servorum fratribus suis*. Genes. IX. 25., quæ maledictio impleta est in Chananæis, dum coacti sunt Israelitis servire.

De causis nigredinis Ethiopum videri possunt Diss. inserta Ephemer. Trevoltiens. an. 1738. mense Junio P. II. Art. 71., Buffon Tom. III. *Hist. natur.* Art. postremo, ubi agit de varietatibus humanæ speciei, & etiam Auctor *des Recherches philosoph. sur les Americains* &c. Tom. I. sect. 2., ubi plurimis argumentis diversitatem hanc a solo causarum naturalium influxu oriri demonstrant.

(a). Latius de Præadamitis disserunt P. Natalis Alexander *Hist. vet. Test.* ætate I. Diss. 3., Antonius Zaccaria in Diss. prolegom. ad Lib. I. Petavii *de opificio sex dierum*, Eusebius Romanus seu Phil. Priorius in *animadversion. ad Lib. Præadamitarum*, & Jo. Conr. Dannhaverus in Lib. *de Præadamitis*, sive *de fabula primorum hominum ante Adamum conditorum explosa*.

Deo fuit, & qui propterea Ezechielis XXVIII. 12. appellatur *signaculum similitudinis*, *plenus sapientia*, *& perfectus decore*; quæ verba ita commentatur S. Gregorius Papa Hom. XXXIV. in Evang. *Angelus dicitur signaculum similitudinis*, *quia in eo similitudo divinæ imaginis magis insinuatur expressa*. Unde etiam S. Doct. art. 3. dicit, imaginem Dei magis esse in Angelo, quam in homine, quia intellectualis natura est perfectior in Angelo, quam in homine.

55. Quinto haec observat Angelicus art. 1., quod cum homo secundum intellectualem naturam ad imaginem Dei esse dicatur, eo magis ad imaginem Dei accedit, quo magis Deum imitari studet, ipsum scilicet cognoscendo, & amando: ,, unde imago Dei tripliciter potest considerari in ,, homine: uno quidem modo, secundum quod ,, homo habet aptitudinem naturalem ad intelli- ,, gendum, & amandum Deum, & hæc aptitudo ,, consistit in ipsa natura mentis, qua est com- ,, munis omnibus hominibus. Alio modo secun- ,, dum quod homo actu, vel habitu Deum co- ,, gnoscit, & amat, sed tamen imperfecte: & hæc ,, est imago per conformitatem gratiæ. Tertio ,, modo secundum quod homo Deum actu cogno- ,, scit, & amat perfecte, & sic attenditur imago ,, secundum similitudinem gloriæ"; ad quam nos perventuros divina opitulante gratia speramus: *similes ei erimus*, *quoniam videbimus eum*, *sicuti est*, 1. Joan. III. 2. Triplex igitur in homine est imago Dei, scilicet *naturæ*, *gratiæ*, *& gloriæ* (a).

56. Prætereundum denique non est, & hominem, & Angelum esse *imaginem* Dei, sed creatam, solum enim Verbum æterni Patris est vera, perfectissima, consubstantialis, atque increata ipsius imago. Ita Christus Dominus appellatur 2. ad Corinth. IV. 4.; & ad Coloss. I. 15. dicitur *imago Dei invisibilis*. Imo quidam Ecclesiæ Patres, ut S. Athanasius *de Incarnat.*, Clemens Alexandr. Lib. V. *Stromat.*, aliique subtilius observarunt, hominem potius dici factum *ad imaginem* Dei, quam ipsam esse *imaginem* Dei; solumque Verbum nomine imaginis Dei insigniri. Sed magnus Augustinus Lib. VII. *de Trin.* ,, Sunt, ,, *inquit*, qui ita distinguunt, ut imaginem velint ,, esse Filium, hominem vere non imaginem, sed ,, ad imaginem. Refellit autem eos Apostolus di- ,, cens 1. Corinth. XI. 7. Vir quidem non debet ,, velare caput, cum sit imago, & gloria Dei" &c. Et hæc ita certa, atque explorata sunt, ut nulla fere de iis sit controversia.

57. Quæres primo. *Quid hoc in loco diversum significent imago, & similitudo?*

58. Resp., non omnino inter se convenire Theologos. Bellarminus *de Gratia primi hominis* cap. 2. pluribus adductis Sanct. Patrum testimoniis demonstrare conatus est, *imaginem* ad naturam hominis, *similitudinem* vero ad ejus virtutes pertinere, quibus similis Deo quadam ratione efficiebatur. Hinc etiam quidam subtilius animadvertunt, Deum dixisse Gen. I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem*, *& similitudinem nostram*; Moysem autem vers. sequ. subdisse: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam*; omissa *similitudine*, quia homo per peccatum amissa similitudine, in virtutibus infusis sita, solam retinuit *imaginem* Dei, quæ residet in natura. Sed nimis subtilis hæc est observatio, quam S. Augustinus jam repudiaverat Quæst. IV. in *Deuteron.*, inquiens, per imaginem fuisse a Moyse etiam similitudinem indicatam, quia *ubi imago*, *continuo & similitudo est*.

59. Alii putant, iis verbis *ad imaginem*, *& similitudinem suam* significari *imaginem valde similem*; quo sensu illud quoque explicant Sap. II. 23. *Deus creavit hominem*, *inexterminabilem*, *& ad imaginem similitudinis suæ fecit illum*, ut scilicet exprimatur imago valde similis. Unde etiam S. Thomas hic art. 9. dicit posse considerari similitudinem in quantum subsequitur imaginem, *& significat quamdam imaginis perfectionem*.

60. Non desunt tamen, qui arbitrentur, nullum hoc loco imaginem inter, & similitudinem discrimen esse; ut proinde Moyses usu apud Hebræos non infrequenti idem voluerit utroque vocabulo expressius significare. Certe Gen. V. 1. Moyses solam similitudinem nominat, dicens, *ad similitudinem Dei fecit illum*, scilicet hominem. De Adam vero dicit vers. 3. *genuit filium ad imaginem*, *& similitudinem suam*; ac pluribus omissis locis parallelis satis est testimonium S. Jacobi in sua Epist. Canon. c. III. 9., ubi de lingua ait: *in ipsa benedicimus Deum*, *& Patrem*: *& in ipsa maledicimus homines*, *qui ad similitudinem Dei facti sunt*. Vid. Bened. Pererius Lib. IV. in Genes., & P. Michael Le-Quien ad Lib. II. S. Jo. Damasceni *de fide orthod.* c. 12.

61. Quæres secundo, an Eva etiam creata fuerit ad imaginem, & similitudinem Dei? Ratio dubitandi ex eo oritur, quod Apostolus in Epist. I. ad Corinth. XI. 7. dicat: *Vir imago & gloria Dei est*; *mulier autem gloria viri est*. Insuper auctor

Quæ-

(a) Natalis Alexander in *Hist. vet. Test. de I. mundi ætate* Diss. I. Art. 7., qua solet eruditione, multas affert veterum Patrum explicationes imaginis Dei in homine. Doctissimus Alexius Symmachus Mazochius in *Spicilegio biblico* ad hunc locum subtili ratiocinio vult, imaginem Dei in homine agnoscendam in *veritate*, cujus notio in animo hominis impressa nitescit. Neque omittendum, etiam ethnicis notum fuisse, hominem esse ad imaginem Dei creatum. Ita Pythagoras apud Themistium p. 192. edit. Harduini, & alii non pauci, vel antiqua traditione, vel lectione Sacr. Bibliorum, vel Judæorum conversatione edocti.

Quæstionum novi, ac vet. Test., qui olim S. Augustinus putabatur, Qu. 21. aperte docet, feminam non esse creatam ad imaginem Dei. Nihilominus:

62. Resp. dubitari minime posse, etiam feminam fuisse creatam ad imaginem, & similitudinem Dei; eadem enim est ipsius ratio, ac viri; & quæ superius adnotavimus n. 51. sequ. de homine, pertinent æque ad feminam, atque ad virum. Præterea in sæpius laud. Geneseo loco postquam dictum est, Deum creasse hominem ad imaginem suam, *αὐτίκα immediate* subditur, *masculum, & feminam creavit eos* (*a*).

63. *Quantum tamen ad aliquid secundarium*, ait S. Thomas art. 4., „ imago Dei invenitur in „ viro, secundum quod non invenitur in muliere. „ Nam vir est principium mulieris, & finis, si„ cut Deus est principium, & finis totius creatu„ ræ. Unde cum Apostolus dixisset, quod vir i„ mago, & gloria est Dei, mulier autem est glo„ ria viri, ostendit, quare hoc dixerit, subdens: „ non enim vir est ex muliere, sed mulier ex „ viro; & vir non est creatus propter mulierem, „ sed mulier propter virum ".

64. Auctor autem *Quæst. novi, ac vet. test.* non levibus scatet erroribus, nullius est proinde auctoritatis; & mirum est, potuisse aliquando tribui S. Augustino. Imo verus Augustinus Lib. III. *de Genes. ad litt.* c. 22. hac ipsa quæstione excitata expresse docet feminam, non minus, quam virum fuisse ad Dei imaginem formatam (*b*).

65. Quæres tertio, *an hæc imago, & similitudo Dei sit etiam in corpore hominis?*

66. Resp. S. Augustinus in Lib. *de Hæresibus* inter hæreses hanc num. 76. recenset, *quæ dicit, corpus hominis, non animam esse imaginem Dei;* fortasse quia Anthropomorphitæ suum errorem de Deo corporeo inde hauserunt. Nullatenus tamen inter hæreticos, imo nec inter errantes ii recensendi sunt, qui Dei imaginem præcipue in anima hominis reposuerunt, eamdemque etiam in corpore certa quadam ratione relucere dixerunt. Quanquam enim homo mole corporis, soliditate, robore, aliisque non paucis inferior quibusdam aliis creaturis inveniatur, aliqua tamen ipsius excellentia super cetera animalia in ipsa corporis conformatione apparet: ut enim inquiebat Poeta:

Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque videre
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.
Ovid. Lib. I. Metamorph.

67. Sed magis quam Poetam præstabit audire S. Bernardum, qui Serm. XXIV. in Cant., postquam monuisset, imaginem Dei proprie in anima esse, ita prosequitur: „ Quanquam & corporis „ staturam dedit homini. Deus rectum; forsitan ut „ ista corporea exterioris, viliorisque rectitudo figmenti hominem interiorem illum, qui ad ima„ ginem Dei factus est, spiritualis suæ servandæ „ rectitudinis admoneret... Perversa res est, & „ fœda, luteum vas, quod est corpus de terra, „ oculos habere sursum, cœlos libere suspicere, „ cœlorumque luminaribus oblectare aspectus, „ spiritualem vero, cælestemque creaturam suos „ e contrario oculos, idest internos sensus, atque „ affectus trahere in terram deorsum... Erubesce „ anima mea divinam pecorina commutasse simi„ litudinem " &c. Operæ pretium erit totum aureum illum sermonem non legere solum, sed serio meditari. Confer, quæ dicta sunt Dissert. II. n. 230. seq.

CAPUT III.

De statu naturæ humanæ integræ, & innocentis; & primo quantum ad animam.

68. Sanctus Thomas, postquam de imagine Dei in homine copiose disputavit, agit de statu, in quo homo primum creatus est, tum quantum ad animam, tum postea quantum ad corpus; cujus vestigia & nos sequentes, quæ scitu magis necessaria sunt de illo primævo felicissimo statu exponemus; omnia enim persequi, quæ latius Scholastici in controversiam vocarunt, nimis longum esset, neque necessarium.

69. Et primo quidem nonnulli Sancti Patres, ex quo homo dicatur factus *ad imaginem Dei*, recte intulerunt, eum fuisse in gratia sanctificante

(*a*) Hinc exploditur illepidum illud quorumdam Rabbinorum commentum, Adam nempe creatum fuisse biformem, seu androgynum. Nam ut bene S. Augustinus Lib. III. *de Gen. ad Litt.* cap. 12. advertit, sacer textus in hac hypothesi dixisset: *masculum, & feminam creavit illum*. Hanc putidam fabellam adoptavit etiam Plato in *Symposio*, ut notavit Eusebius Lib. XII. *Præparat. Evangel.* cap. 12., imo & Christiani aliqui, ut fanatica illa femina Antonia Bourignonia in suo opere, cui titulus: *Cæli novi, & terra nova*: Amstelod. 1679. De Rabbinorum fabulis videri potest P. Raym. Martini in *Pugione fidei* P. III. Diss. 2. c. 3.

(*b*) Verba S. Patris hæc sunt: „ Paulus Apostolus „ virum tantum dicit *imaginem, & gloriam Dei: mulier autem*, inquit, *gloria viri est*... Tamen & fe„ mina renovatur etiam ipsa in spiritu mentis suæ in „ agnitione Dei secundum imaginem ejus, qui crea„ vit, ubi non est masculus & femina. Sicut autem „ ab hac gratia renovationis & reformatione imaginis „ Dei non separantur feminæ, quamvis in sexu cor„ poris earum aliud figuratum sit, propter quod vir „ solus dicitur esse imago, & gloria Dei; sic & in i„ psa prima conditione hominis, secundum id, quod „ & femina homo erat, habebat utique mentem suam, „ eamdemque rationalem, secundum quam ipsa quo„ que facta est ad imaginem Dei ".

te creatum; unde etiam dicebant, in baptismi regeneratione renovari in nobis imaginem Dei. Sic S. Augustinus *de Spirit. & litt.* cap. 27. *Hoc agit*, inquit, *Spiritus gratiæ*, *ut imaginem Dei*, *in qua naturaliter facti sumus*, *instauret in nobis*. Huic sententiæ adhæret major Theologorum pars, qua de re recolenda sunt, quæ in prima Dissert. cap. 12. de gratia Angelorum diximus; eadem enim est utrorumque ratio. Et noster S. Doctor, quemadmodum post magnum Augustinum docuerat, fuisse Angelos in gratia creatos, ita idem censet de homine, quod I. P. qu. 95. art. 1. hac ratione luculenter demonstrat.

70. Quia, inquit, id videtur requirere ea rectitudo primi status, in qua Deus hominem fecit. Ecclesiastici VII. 30. „ Deus fecit hominem rectum: *qua rectitudine* ratio subdebatur Deo, „ rationi vero inferiores vires, & animæ corpus. „ Prima autem subjectio erat causa & secundæ, „ & tertiæ; quamdiu enim ratio manebat subjecta Deo, inferiora ei subdebantur, *ut S. Augustinus dicit Lib. I.* de peccat. merit. & remiss. *cap.* 16. Manifestum est autem, quod illa subjectio corporis ad animam, & inferiorum „ virium ad rationem non erat naturalis; alioquin post peccatum mansisset, cum etiam in „ Dæmonibus data naturalia post peccatum permanserint: unde manifestum est, quod & illa „ prima subjectio, qua ratio Deo subdebatur, „ non erat solum secundum naturam, sed secundum supernaturale donum gratiæ; non enim „ potest esse, quod effectus sit potior, quam causa. Unde Augustinus dicit XIII. de Civit. Dei „ *cap.* 13., quod postquam præcepti facta transgressio est, confestim gratia deserente divina „ de corporum suorum nuditate confusi sunt; senserunt enim motum inobedientis carnis suæ tamquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ". Ex quibus verbis colligit Angelicus, si deserente gratia soluta est obedientia carnis ad animam, per gratiam in anima existentem inferiora ei fuisse subdita, atque adeo statum naturæ integræ non potuisse esse sine gratia sanctificante.

71. Hac S. Thomæ doctrina a magno Augustino, aliisque veteribus Sanctis Patribus hausta (quorum plurima testimonia exhibet Estius in II. *Sent.* dist. 25. §. 1.), certa omnino videtur; non tamen ad fidem pertinet, quia, ut superius monuimus, nondum ab Ecclesia definita fuit, & contraria opinio a quibusdam Catholicis post Magistrum *Sententiarum*, adoptata est; quamobrem idem Angelicus laud. qu. 95. art. 1. oppositam sententiam rejecit quidem, nulla tamen eam censura notavit. Quanquam in Concilio Arausicano II. cap. 19. hæc verba leguntur: Natura humana, etiamsi in illa integritate, *in qua est condita*, permaneret &c. Est tamen de fide, Adam fuisse gratia sanctificante exornatum; nam Concilium Trid. Sess. V. ita definivit: „ Si quis non confitetur, primum hominem Adam cum mandatum „ Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem, & justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse .... anathema sit (*a*)".

72. Cum autem in hoc fidei decreto Sancta Synodus mentionem faciat *sanctitatis*, *& justitiæ*, in qua constitutus fuerat Adam, quæri potest, an gratia sanctificans in Adamo idem fuerit, ac justitia originalis. Et quidem, si amplectamur sententiam S. Thomæ, quod Adam fuerit in gratia sanctificante creatus, tunc parum interest scire, an gratia sanctificans a justitia originali distinguatur. Si vero ponatur, Adamum nonnisi post creationem fuisse gratia sanctificante ornatum, tunc necessario dicendum est, justitiam originalem Adami fuisse a gratia sanctificante distinctam.

73. Nomine autem *justitiæ originalis* non intelligitur illa justitia, quæ primum locum obtinet inter virtutes cardinales, & cujus munus est, suum unicuique tribuere; sed intelligitur rectitudo, & ordo omnium potentiarum animæ inter se, & respectu suorum actuum, scilicet primo ratio subdatur Deo; deinde rationi subdantur appetitus inferiores; demum animæ subdatur corpus in omnibus suis motibus. Dicitur autem *originalis*, quatenus homo ab origine sua illam habuit, eamdemque transfudisset ad posteros, nisi illam peccando amisisset. Id ad fidem pertinere censet S. Thomas IV. *cont. Gentes* cap. 52., ubi inquit: „ Secundum fidei doctrinam ponimus, hominem „ a principio taliter esse institutum, quod quamdiu ratio hominis Deo esset subjecta, & inferiores vires ei sine impedimento deservirent, „ & corpus ab ejus subjectione impediri non posset per aliquod impedimentum corporale, Deo, „ & sua gratia supplente, quod ad hoc perficiendum natura minus habebat".

74. Ex his S. Thomæ verbis, aliisque supra relatis luculenter apparet, justitiam originalem primo homini in ejus creatione collatam ex principiis naturæ non fluxisse, nec humanæ naturæ fuis-

(*a*) Pelagiani credebant, protoparentes nostros fuisse in puris naturalibus a Deo creatos, hoc est sine aliquo dono supernaturali, ut scilicet potentiis naturalibus bene, vel male utentes præmium, vel pœnam mererentur. Huic opinioni saltem ex parte adhæserunt etiam nonnulli Catholici; scilicet præter jam nominatum Magistrum Sententiarum, Rupertus Abbas Lib. XIII. in Matth., Hugo Victorinus Lib. I. *de Sacramentis* P. VI. cap. 17., Alexander Alensis P. II. qu. 98.; Scotus, aliique non pauci, ponentes aliquod temporis intervallum inter protoparentum creationem, & gratiæ sanctificantis infusionem; non autem admittentes cum Pelagianis meritum ex solis viribus naturæ. Horum opinionem *communiorem* appellavit S. Thomas in II. *Sentent.* Dist. IV. art. 3.; ipse tamen aliam adoptavit, quæ modo non solum *communior* facta est, sed plane certa.

fuisse debitam (Vid. etiam Quæst. 97. artic. 1., qu. 100. art. 1., & 2. 2. q. 164.); unde sequitur, æqua censura confixam fuisse a S. Pio V., & Gregorio XIII. illam Propositionem inter Bajanas num. 26.: „ Integritas primæ conditionis non „ fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed na- „ turalis ejus conditio; *tum aliam* 78. Immorta- „ litas primi hominis non erat gratiæ beneficium, „ sed naturalis conditio; *ac demum illam Quesnellianam* 55. Gratia Adami est sequela crea- „ tionis, & erat debita naturæ sanæ, & integræ ".

75. Hinc infertur, originalem justitiam in Adamo non solum cum supernaturali gratia sanctificante connexam fuisse, sed etiam ab ipsa tanquam a radice prodiisse, quod non uno in loco docet S. Thomas. Præter articulum supra laud. num. 69., vid. 1. 2. quæst. 109. art. 5., & quæst. 4. *de malo* artic. 2. Quamobrem hoc sensu justitia originalis sæpius vocata est *supernaturalis* ex parte scilicet principii sui, seu radicis, nempe gratiæ sanctificantis.

76. De hac sententia consuli potest doctissimus P. Thomas de Lemos in *Panoplia gratiæ* Tomo I. P. II. Tract. I. cap. 2., ubi observat, non multum referre quidquid in hac quæstione dicatur de justitia originali, quod nempe in sua entitate naturalis sit, vel supernaturalis, *dummodo concedatur, illam non esse naturæ debitam, nec ex principiis naturæ causatam, sed merum donum gratuito homini datum*. Observat etiam, inutiliter a quibusdam distingui triplicem statum, *innocentiæ, integritatis, & justitiæ originalis*; justitia enim originalis & integritatem naturæ, & ejusdem innocentiam complectitur. Plura cupienti dabit laud. Lemosius. Sed nos pauca addamus cum Angelico Præceptore nostro de dotibus, quæ animam nostrorum Protoparentum in felici innocentiæ statu exornabant, quæque ex gratia sanctificante profluebant.

77. Et primo quantum ad intellectum, Adami scientiam describit Siracides cap. XVII. 5. & seq. de primis nostris parentibus dicens: „ Consilium, „ & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit „ illis excogitandi, & disciplina intellectus replevit illos. Creavit illis scientiam spiritus, sensu „ implevit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis ".

78. S. autem Augustinus tantam fuisse censet Adami Innocentis scientiam, ut asserat, neminem Christianorum dubitare posse: „ Eos, qui in hoc „ sæculo .... ingeniosissimi apparent .... si Adami „ ingenio comparentur, distare longe amplius, „ quam celeritate a volucribus testudines distant: „ atque ingeniis tam excellentibus Paradisi felicitatem implendam fore, si nemo peccasset ". Lib. V. *Oper. imperf. cont. Jul.* capit. 1.

79. Magistri sui doctrinam secutus Angelicus I. P. q. 94. artic. 3. ostendit, in Adamo fuisse omnium earum rerum scientiam, quas naturaliter homines cognoscere possunt; earum vero, quæ naturalem cognitionem excedunt, tantam a Deo accepisse cognitionem, quanta erat necessaria ad gubernationem vitæ humanæ secundum statum illum. Art. autem 4. ostendit, Adamum, quamdiu in statu justitiæ originalis perseverabat, nulli fuisse deceptioni obnoxium. Vid. etiam quæst. XVIII. *de verit.* art. 6., ubi explicat, quomodo protoparentes nostri peccaverint, ac proinde quo sensu decepti fuerint. Ostendit insuper Angelicus laud. qu. 94. I. P. art. 1., Adam quidem non vidisse Deum *per essentiam*, tunc enim peccare non potuisset; eumdem tamen Deum cognovisse *quadam altiori cognitione, quam nos nunc cognoscamus*, ejusque cognitionem Dei *quodammodo mediam fuisse inter cognitionem præsentis status, & cognitionem patriæ, qua Deus per essentiam videtur*. Etiam 2. 2. quæst. 5. art. 1., ubi probat, in Adamo fuisse fidem, eum tamen multa cognovisse *manifeste, quæ nunc non possumus cognoscere, nisi credendo*.

80. Quantum autem pertinet ad voluntatem, ostendit Angelicus in art. 2. quæst. 95. I. P., non alias in homine innocente fuisse passiones, quam quæ ex judicio rationis consequuntur. „ Quia, *inquit S. Doctor*, in primo statu nullum malum „ aderat, nec imminebat, nec aliquod bonum a- „ berat, quod caperet bona voluntas pro tempo- „ re illo habendum, ut patet per Augustinum „ XIV. *de Civit. Dei* cap. 10., omnes illæ pas- „ siones, quæ respiciunt malum, in Adam non „ erant, ut timor, & dolor, & hujusmodi: simi- „ liter nec illæ passiones, quæ respiciunt bonum „ non habitum, & tunc habendum, ut cupiditas „ æstuans. Illæ vero passiones, quæ possunt es- „ se boni præsentis, ut gaudium, & amor, vel „ quæ sunt futuri boni in suo tempore habendi, „ ut desiderium, & spes non affligens, fuerunt „ in statu innocentiæ; aliter tamen, quam in „ nobis. Nam in nobis appetitus sensualis, in „ quo sunt passiones, non totaliter subest rationi; „ unde passiones quandoque sunt in nobis præve- „ nientes judicium rationis, & impedientes, quandoque vero ex judicio rationis consequentes, „ prout sensualis appetitus aliqualiter rationi obe- „ dit. In statu vero innocentiæ inferior appetitus „ erat rationi totaliter subjectus: unde non erant „ in eo passiones animæ, nisi ex judicio rationis „ consequentes (a).

81.

(a) Concupiscentiam in Adamo innocente inveniri non potuisse, sæpius ostendit S. Aug. contra Pelagianos. Lib. II. *De peccat. mer. & remiss.* c. 22. de primis parentibus loquens, *Quamvis*, inquit, *corpus animale gestarent, nihil inobediens in illo adversum se moveri sentiebant. Faciebat quippe hoc ordo justitiæ, ut, quia eorum anima famulum corpus a Deo acceperat, sicut ipsa eidem Domino suo, ita & illi corpus ejus obe-*

81. Quærit postea Angelicus art. 3. utrum Adam habuerit omnes virtutes? „ *Respondet autem*, *eum* aliqualiter *habuisse omnes virtutes*, „ *quia* ratio erat Deo subjecta, inferiores autem „ vires rationi; virtutes autem nihil aliud sunt, „ quam perfectiones quædam, quibus ratio ordi- „ natur in Deum, & inferiores vires disponuntur „ secundum regulam rationis: unde rectitudo pri- „ mi status exigebat, ut homo aliqualiter omnes „ virtutes haberet “.

82. Porro ita pergit: „ Considerandum est, quod „ virtutum quædam sunt, quæ de sui ratione ul- „ lam imperfectionem important, ut caritas, & „ justitia; & hujusmodi virtutes fuerunt in statu „ innocentiæ simpliciter, & quantum ad habitum, „ & quantum ad actum. Quædam vero sunt, „ quæ de sui ratione imperfectionem important, „ vel ex parte actus, vel ex parte materiæ. Et „ si hujusmodi imperfectio non repugnat perfectio- „ ni primi status, nihilominus hujusmodi virtu- „ tes poterant esse in primo statu, sicut fides, „ quæ est eorum, quæ non videntur, & spes, „ quæ est eorum, quæ non habentur. Perfectio „ enim primi status non se extendebat ad hoc, „ ut videret Deum per essentiam, & ut haberet „ cum fruitione finalis beatitudinis: unde fides, „ & spes esse poterant in primo statu, & quan- „ tum ad habitum, & quantum ad actum “.

83. „ Si vero imperfectio, quæ est de ratione „ virtutis alicujus, repugnat perfectioni primi sta- „ tus, poterat hujusmodi virtus ibi esse secundum „ habitum, & non secundum actum, ut patet de „ pœnitentia, quæ est dolor de peccato commis- „ so, & de misericordia, quæ est dolor de mi- „ seria aliena. Perfectioni autem primi status re- „ pugnat tam dolor, quam culpa, & miseria; „ unde hujusmodi virtutes erant in primo homi- „ ne secundum habitum, & non secundum actum: „ erat enim primus homo sic dispositus, ut si „ peccatum præcessisset, doleret; & similiter si „ miseriam in alio videret, eam pro posse repel- „ leret “. Quam doctrinam Angelicus aliis exem- plis illustrat in resp. ad 2.

84. In resp. autem ad 4. explicat, quomodo *aliqualiter* fuerit in Adamo virtus perseverantiæ; perseverantia enim, prout est virtus, significat quemdam habitum, quo quis eligit perseverare in bono; & sic Adam perseverantiam habuit. Si autem consideretur perseverantia, prout est circumstantia virtutis, & significat continuationem quamdam virtutis absque interruptione, sic Adam perseverantiam non habuit. Plura dabit S. Doctor locis indicatis.

CAPUT IV.

De Dotibus primi hominis in statu innocentiæ, quantum ad corpus.

85. Cum sacer Historicus dicat Gen. II. 7. *Formavit Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ* (a), recte infertur, hominem ex duobus constare principiis, corpore nempe, & spiritu; quamobrem Ecclesiast. XII. 7. dictum est: *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat: & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.*

86. Corpus autem nostrum ideo voluit Deus formare *ex limo terræ*, seu (ut textus hebraicus habet, cui etiam versio Septuaginta senum consentit) *ex pulvere terræ*, tum ut infinitam suam potentiam, & sapientiam ostenderet, quæ ex tam vili materia tam concinnum atque admirabile opus effecit, tum etiam ut nos originis nostræ perpetuo memores omnem superbiæ motum compesceremus. Hujus originis voluit Deus memorem esse Adamum, quando Gen. III. 19. illi dixit: *pulvis es, & in pulverem reverteris.* Ejusdem memor erat Abraham, quando inquiebat Gen. XVIII. 27. *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis, & cinis.* Ecclesiasticus autem ita nostram superbiam increpat cap. X. 9. *Quid superbit terra, & cinis?*

87. Hoc tamen corpus ex pulvere terræ formatum S. Thomas I. P. qu. 91. art. 3. ostendit, fuisse a Deo *optime* dispositum, non quidem *simpliciter*, sed in ordine ad formam, seu animam rationalem, cui conjungi debebat. Præcipue autem in resp. ad 3. observat, convenientes fuisse homini, habere staturam rectam propter quatuor. „ Primo quidem, quia sensus sunt dati homini, non „ solum ad vitæ necessaria procuranda, sicut a- „ nimalibus, sed etiam ad cognoscendum. Unde „ cum cetera animalia non delectentur in sensi- „ bilibus, nisi per ordinem ad cibos, & venerea, „ solus homo delectatur in ipsa pulchritudine sen- „ sibilium secundum seipsam. Et ideo, quia sen- „ sus præcipue vigent in facie, alia animalia ha- „ bent faciem pronam ad terram quasi ad cibum „ quærendum, & providendum sibi de victu: ho- „ mo

deret, atque exhiberet vitæ illi congruum sine ulla resistentia famulatum. In opere autem *De nuptiis & concupiscentia* sæpius hac ipsa de re tractat, asseritque filiorum generationem in felicissimo illo innocentiæ statu futuram fuisse sine ullo concupiscentiæ ardore, *jubente voluntate, non turpiter, & indecoro motu cogente voluptate*; ubi affert etiam similitudinem aliorum corporis membrorum, quæ ad solum voluntatis nutum moventur, ut brachia, manus, digiti, pedes &c. non autem moventur contra voluntatis imperium, ut in concupiscentia contingit.

(a) Ex hisce verbis Moysis male intellectis nata videtur ea veterum Philosophorum opinio, quod anima nostra esset divinæ substantiæ portio; unde etiam Horatius Satyr. II. 2. eam vocavit *divinæ particulam auræ*; & omissis multis aliis, Ovidius ita canebat: *Est Deus in nobis .... sedibus æthereis spiritus ille venit.*

„ mo vero habet faciem erectam, ut per sensus, „ & præcipue per visum, qui est subtilior, & „ plures differentias rerum ostendit, libere possit „ ex omni parte sensibilia cognoscere, & cœle- „ stia, & terrena, ut ex omnibus intelligibilem „ colligat veritatem (*a*)".

88. „ Secundo, ut interiores vires liberius suas „ operationes habeant, dum cerebrum, in quo „ quodammodo perficiuntur, non est depressum, „ sed super omnes partes corporis elevatum".

89. „ Tertio, quia oporteret, si homo haberet „ pronam staturam, quod uteretur manibus loco „ anteriorum pedum; & sic utilitas manuum ad „ diversa opera perficienda cessaret".

90. „ Quarto, quia si haberet pronam staturam, „ & uteretur manibus loco anteriorum pedum, „ oporteret, quod cibum caperet ore; & ita ha- „ beret os oblongum, & labia dura, & grossa, „ & linguam etiam duram, ne ab exterioribus „ læderetur, sicut patet in aliis animalibus: & „ talis dispositio omnino impediret locutionem, „ quæ est proprium opus rationis".

91. Multa in hanc rem egregia habet S. Ambrosius Lib. VI. *Hexæmeron* cap. 3., ubi post observatam perfectionem humani corporis ad cœlum erecti: *Cave*, inquit „ o homo, pecudum mo- „ re curvari: cave, ne in alvum te non tam cor- „ pore, quam cupiditate deflectas: respice corpo- „ ris tui formam, & speciem congruentem celsi „ vigoris assume &c.". Vide, quæ ex hoc S. Doctore in super. Dissert. attulimus num. 230, „ & seq. (*b*).

92. Quæsitum olim fuit a S. Aug. in qua ætate fuerit Adam a Deo conditus, *Lib. VI. de Gen. ad litt. c.* 13. scilicet utrum in ætate virili, & perfecta, an vero in ætate puerili, ut nihil aliud præ ceteris hominibus habuerit, nisi quod non ex parentibus natus sit, sed factus ex terra? Quamvis autem S. Pater nihil expresse definiat, facile tamen ex ejus verbis colligitur id, quod postea communiter Theologi docuerunt, scilicet Adam ex manibus Dei creatoris prodiisse in ætate virili, & perfecta, quomodo & animalia, & arbores, & cetera quæque in sua perfectione condita sunt.

93. Neque obest vers. 28. nostris protoparentibus dixit Deus: *crescite*, *& multiplicamini*; non enim verbum illud *crescite* refertur ad molem corporis, quæ augeri deberet, sed potius ad speciem, quæ crescere debebat; quomodo etiam super vers. 22. Deus benedicens piscibus, & volatilibus dixit eis: *crescite*, *& multiplicamini*, & cap. IX. 1. dixit Deus Noe, & filiis ejus post diluvium, *crescite*, *& multiplicamini*, non quantum ad molem corporis, sed quantum ad numerum.

94. Quantum vero ad molem ipsam corporis Adami, aliqui inter fabulatores Rabbinos, Adamum adeo proceræ staturæ fuisse dixerunt, ut gigantes omnes superaret (*c*). Ad hoc autem figmentum aliqua ratione comprobandum abutebantur iis verbis, quæ leguntur Josue XIV. 15. *Nomen Hebron antea vocabatur Cariath-Arbe; Adam maximus ibi inter Enacim situs est*.

95. Communis tamen opinio est, Adam non excessisse consuetam hominum staturam: qui enim enormis mensuræ sunt, ut gigantes, solent inter monstra reputari. Addi potest, gigantes in sacris Libris semper ut homines malos nominari, ut Genes. VI. & alibi; quod enim in Ps. XVIII. dicitur de Christo: *Exultavit ut gigas*, ex hebræo fonte legi debet: *exultavit*, *ut potens*.

96. Quod vero ex cap. XIV. Josue objectum fuit, facile explicatur, observando, ibi nomen *Adam* non significare nostrum protoparentem, sed potius *hominem*; ut sensus hic sit: *antiquum nomen Hebron est Cariath-Arbe: iste homo* (scilicet Arbe, illius Civitatis dominus) *maximus erat inter Enacim*. Reipsa Paraphrasis Caldaica ita habet: *Et nomen Hebron ab antiquis Kiriath-Arbagh, homo magnus in fortibus ipse*. Et versio Arabica: *nomen autem Hebronis erat olim civitas Arbe*, *hominis scilicet ingentis staturæ inter gigantes*. S. tamen Hieronymus in Comment. super cap. XXVII. Matth. id de nostro protoparente Adamo dictum existimavit.

97. Sed his, aliisque id genus, quæ non magni sunt momenti, omissis, pauca dicenda sunt de præcipua corporis nostrorum Protoparentum dote, scilicet de immortalitate, quam summo ipsorum, nostroque malo per peccatum amiserunt. Deus enim *creavit hominem inexterminabilem*, ut dicitur Sapientiæ II. 23. seu, ut græcus textus habet ἐν ἀφθαρσίᾳ *ad incorruptibilitatem .... invidia autem Diaboli mors intravit in orbem terrarum*.

Hæc

(*a*) Hæc ratio vel solo Philosophiæ lumine innotuit Ciceroni, qui propterea Lib. II. *De Nat. Deor.* ita de Deo auctore naturæ scribebat: *Nam cum ceteras animantes abjecisset ad pastum, solum hominem erexit, ad cælique, quasi cognationis & domicilii pristini conspectum excitavit*.

(*b*) Id etiam Ethnici sine revelationis auxilio sæpius animadversione dignum proponebant; unde Salustius initio *belli Catilinarii* inquiebat: *Omnes homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit*.

(*c*) Vid. Julius Bartolocci *in Biblioth. Rabbinica* Tomo I. pag. 65. & seq. & Jo. Morinus *Exercit. biblic.* Lib. XI. exercit. 8. cap. 11. art. 14. Etiam ex Christianis Jo. Lucidus celebris sæc. XVI. Mathematicus Lib. I. *De emendation. temporum* cap. 4. opinatus est, fuisse Adamum gigantea proceritate. Vid. Ben. Pererius in Gen. Lib. IV. Quæst. 3. P. Raymundus Martini Ord. Præd. in *Pugione fidei* P. III. Distinct. 2. cap. 3. refert, quosdam fuisse opinatos, immanem Adam staturam fuisse propter peccatum minorem factam usque ad centum ulnas.

Hæc verba alludunt ad illa, quibus Deus Genes. II. 17. ita Adamo præcepit: *de ligno scientiæ boni, & mali ne comedas: in quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Quam comminationem respicere mortem corporis liquet ex verbis sequentibus cap. III. 19.: *in sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris*. Sed & alia sunt sacrorum codicum oracula, quibus innixus S. Augustinus contra Pelagianos invicte probavit, mortem corporis, cui omnes obnoxii sunt homines, esse peccati Adamitici pœnam. Quod etiam a Romanis Pontificibus Innocentio, & Cælestino, tum a Conciliis Arausicano II. Can. 2., ac Tridentino Sess. V. Can. 1. & 2. definitum fuit, ut inferius magis operose demonstrabimus.

98. Quod tamen non sic est intelligendum, quasi corpus hominis ita immortale, atque incorruptibile esset, ut mori absolute, & corrumpi non posset, quomodo corpus nostrum immortale erit post resurrectionem. Alio modo explicat Angelicus immortalitatem primi hominis I. Part. quæst. 97. art. 1., inquiens: „ Corpus Adæ non fuisse indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in „ eo existentem. Sed inerat animæ vis quædam „ supernaturaliter divinitus data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præservare, „ quamdiu ipsa Deo subjecta mansisset. *Id porro „ omnino decuisse ostendit Angelicus ibidem*; „ quia enim, *inquit*, anima rationalis excedit proportionem corporalis materiæ, conveniens fuit, „ ut in principio ei virtus daretur, per quam „ corpus conservare posset supra naturam corporalis materiæ ".

99. Id magis explicatur a S. Augustino Lib. I. *de peccat. merit. & remiss.* cap. 3. exemplo vestimentorum, & calceamentorum Israelitarum in deserto, quæ singulari Dei beneficio integra spatio 40. annorum conservata fuere, quamvis absolute, & in se incorruptibilia non essent. Hinc etiam idem S. Doctor Lib. VI. *de Gen. ad litt.* cap. 25. de corpore Adami inquit: „ Ante peccatum & mortale secundum aliam, & immortale „ secundum aliam causam dici poterat: idest mortale, quia poterat mori; immortale, quia poterat non mori. Aliud est enim non posse mori, sicut quasdam naturas immortales creavit „ Deus: aliud est autem posse non mori, secundum quem modum primus creatus est homo „ immortalis, quod ei præstabatur de ligno vitæ, „ non de constitutione naturæ... Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris ".

100. Hæc S. Augustini verba satis ostendunt, merito a duobus summis Pontificibus Pio V. & Gregorio XIII. proscriptam fuisse illam propositionem inter Bajanas 75. *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*. Unde etiam S. Thomas loco mox laud. ad 3. inquit: „ Vis illa præservandi corpus „ a corruptione non erat animæ humanæ naturalis, sed per donum gratiæ: & quamvis gratiam „ recuperaverit ad remissionem culpæ, & meritum gloriæ, non tamen ad amissæ immortalitatis effectum; hoc enim reservabatur Christo, „ per quem naturæ defectus in melius reparandus „ erat (a) ". Sed de morte, prout pœna peccati originalis est, inferius, ut jam monuimus, copiosius disputabitur.

101. Ad vitam autem conservandam Adam innocens indiguisset cibis: in quo etiam ejus immortalitas ab ea distinguebatur, quam nos post resurrectionem consequemur; tunc enim cibis non indigebimus. Vid. S. Thomas qu. 97. art. 3. Immortalitas autem, quam sumendo lignum vitæ consecutus fuisset, non poterat se extendere ad tempus infinitum, sed ad tempus determinatum, quia virtus illius ligni non erat infinita: finito autem illo tempore, inquit Angelicus art. 4. *Vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitam, vel indiguisset iterum sumere de ligno vitæ* (b).

102. Ex his autem, quas delineavimus, animæ & corporis dotibus, non melius possumus describere, quanta fuerit hominis innocentis felicitas, quam eloquentissimis S. Aug. verbis Lib. XIV. *de Civitate Dei* cap. 26. inquit: „ Vivebat itaque „ homo in paradiso, sicut volebat, quamdiu hoc „ vo-

(a) Præter S. Thomam cit. Quæst. 97. & 2. Quæst. 164. art. 1. dignus est, qui hac in materia legatur Estius in Lib. II. *Sentent.* dist. 19. præcipue autem §. 9. & 10. ubi explicat, quo sensu immortalitas primi hominis dici possit *naturalis*, & quo sensu vocari debeat *supernaturalis*. Eruditus etiam P. Joann. Garnerius Diss. VII. *in Marium Mercatorem de orta, & increm. hæresis Pelagianæ* cap. 3. observat, varios fuisse Sanct. Patrum de immortalitate Adami loquendi modos, quamvis fortasse non variæ fuerint eorumdem sententiæ. Alii enim dicebant, Adamum factum fuisse reipsa immortalem, potestate tamen mortalem: alii reipsa mortalem, potestate tamen immortalem: alii denique nec mortalem, nec immortalem: alii denique nec mortalem, nec immortalem, sed mortalem futurum, si peccasset, immortalem autem, si in justitia perseverasset. Omnes tamen in catholico dogmate consentiebant, mortem, cui omnes homines obnoxii sunt, primi peccati pœnam esse.

(b) De ceteris autem corporis humani in statu integritatis perfectionibus nihil aliud dicere possumus, quam omnibus iis imperfectionibus caruisse, quæ per peccatum postea invectæ sunt; non quod fuerit alterius veluti naturæ, iisque imaginariis excellentissimis dotibus instructum, quas Poiretus, Burignaniæ suæ deliria sequens, illi tribuit Lib. I. *Oeconom. divin.* cap. 22. contendens, omnes, quæ in natura universa dispersæ sunt, pulchritudines fuisse in corpore Adami simul collectas. De dotibus animæ, & corporis hominis in statu innocentiæ copiose agit S. Thomas I. P. qu. 90. & seq.

„ volebat, quod Deus jusserat. Vivebat fruens „ Deo, ex quo bono erat bonus; vivebat sine ulla egestate, ita semper vivere habens in potestate; cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitæ, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore, vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus. Summa in carne sanitas, in anima tota tranquillitas. Sicut in paradiso nullus æstus, aut frigus, ita in ejus habitatore nulla ex cupiditate, vel timore accedebat bonæ voluntatis offensio. Nihil omnino triste, nihil erat inaniter lætum; gaudium verro perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: atque inter se conjugum fida ex honesto amore societas, concors mentis, corporisque vigilia, & mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat invitum. In tanta facilitate rerum, & felicitate hominum absit, ut suspicemur, non potuisse prolem fieri sine libidinis morbo &c.".

103. Sed hic primævæ innocentiæ status non diu duravit. Et quamvis Deo nobis revelara non placuerit, quamdiu primi nostri parentes gratiam a Deo infusam conservaverint, Sanctus tamen Augustinus laud. loco nos monet, eos *præoccupante peccato exilium de paradiso meruisse, priusquam sibi in opere secundæ propaginis tranquillo arbitrio convenirent*. Itaque factum est, ut totum genus humanum a peccatoribus propagaretur infectum, ut mox ostensuri sumus.

CAPUT V.

Exponuntur breviter aliquæ quæstiunculæ, quæ de hominibus in statu naturæ integræ moveri solent.

104. Antequam vero a naturæ innocentis consideratione discedamus, operæ pretium ducimus aliqua breviter addere de iis, quæ in felici illo innocentiæ statu, si semper durasset, hominibus contingere debebant. Et quamvis his de rebus nulla expressa habeatur divina revelatio, quæ tamen dicturi sumus, & illis, quæ revelata sunt, & veterum sanctorum Patrum doctrinæ maxime consentanea videntur, ac propterea minime contemnenda. Ducem autem sequemur S. Thomam, qui sobrie, & temperanter de his disputavit, & sanctorum Patrum, præcipue vero S. Augustini mentem singularem singulari felicitate est assecutus.

105. Quæritur ergo primo, *an homo in statu innocentiæ fuisset, sicut immortalis, ita etiam impassibilis?*

106. S. Thomas solita sua præcisione utens I. P. qu. 97. art. 2. duplicem distinguit passionem; unam *proprie*, quando scilicet aliquid a naturali sua dispositione ab aliquo contrario agente removetur. Alia est passio latiori sensu, quæ indicat in patiente „ mutationem quamcumque, etiamsi „ pertineat ad perfectionem naturæ, sicut intelligere, vel sentire dicitur pati quoddam; & hoc secundo modo homo in statu innocentiæ passibilis erat, & patiebatur, & secundum animam, & secundum corpus. „ Ita Angelicus; manifestum est enim hominis innocentis animam debuisse sentire, & intelligere, corpus vero nutriri, augeri, dormire &c. sicuti legimus, Deum Adamo præcepisse, ut de omni ligno paradisi ederet, excepto ligno scientiæ boni & mali, eique *immisisse soporem* Gen. II. 16. & 21.; unde perpetuis mutationibus fuisset obnoxium, a quibus tamen nulla molestia nasceretur.

107. Sed primo modo homo in statu innocentiæ, inquit S. Thomas, *erat impassibilis, & secundum animam, & secundum corpus, sicut & immortalis. Poterat enim passionem prohibere, sicut & mortem, si absque peccato perstitisset*. Et certe internam animi passionem non admisisset optima illa animæ ordinatio, qua rationi subdebantur omnes inferioris partis affectus, quemadmodum ipsa ratio perfecte erat subjecta Deo. Externas autem corporis passiones potuisset homo sua prudentia impedire; nec defuisset peculiaris Dei protectio ad avertenda ea mala, quæ homo naturali sua prudentia prævidere, aut evitare non poterat. Unde S. Doctor ad 4. dicit: „ Corpus hominis, quamvis molle, in statu innocentiæ potuisse præservari, ne pateretur læsionem ab aliquo duro; partim quidem per propriam rationem, per quam poterat nociva vitare; partim etiam per divinam providentiam, quæ sic ipsum tuebatur, ut nihil ei occurreret ex improviso, a quo læderetur".

108. Hinc sequitur, neque famem, neque sitim, in felici illo statu locum habuisse, nempe prout iis significatur molestus quidam comedendi vel bibendi appetitus. Si autem his vocibus denotetur naturalis edendi, atque bibendi necessitas ad partium deperditarum reparationem, tunc oportet concedere, fuisse in homine innocente famem, & sitim, seu edendi, & bibendi necessitatem. Melius hoc expressit S. Augustinus supra laud. Lib. XIV. *de Civ. Dei* cap. 26. inquiens: *Cibus aderat, ne esuriret, potus, nè sitiret*, idest ne molestias famis, & sitis homo innocens pateretur. Quod similiter de omnibus aliis hujus vitæ necessitatibus intelligendum est: quidquid enim in statu innocentiæ in homine fiebat, sine ulla molestia fiebat.

109. Speciales tamen occurrunt difficultates de somno, quem aliqui in Adamo innocente esse non potuisse his de causis contendunt. Primo quia dormiendi necessitas oritur ex fatigatione, & languore, quæ duo felici innocentiæ statui repugnant: quamobrem S. Isidorus in Libro *de ordine creaturarum* somni necessitatem inter hujus vitæ defe-

fectus numerat. Secundo, quia, ut docet S. Aug. supra laud. *de Civ. Dei*, Adam innocens totus erat in Dei contemplatione defixus, ex qua proinde non decebat ipsum averti, ut somno indulgeret; quam contemplationem Hugo de S. Victore in suis *Sententiis* videtur æquiparare contemplationi Beatorum, dicens: „ Novit homo in primo statu Creatorem suum, non ea cognitione, „ quæ foris auditu solo percipitur, sed ea, quæ „ intus per inspirationem ministratur, non ea, „ qua Deus modo a credentibus absens fide quæritur, sed ea, qua per præsentiam contemplationis manifestius cernebatur ". Tertio S. Gregorius Papa Lib. VIII. *Moralium* c. 6. inter alias hujus nostri status miserias hanc recenset, ut *alternantis semper desiderii motu varietur, ut & quietus actionem desideret, & occupatus ad otium anhelet. Quia enim fixa mens stare cum potuit, noluit; stare jam non valet, etiam cum vult*.

110. At vero nimis clara sunt verba Scripturæ supra allegata n. 105. de *sopore*, quem Deus in Adam immisit; & frustra aliqui ibi extasim sine somno intelligunt, cum potius vox hebraica תרדמה *Tardemach* significet altum & profundum somnum, qualis irruit super Abraham Gen. XV. 12., & Lib. I. Regum XXVI. 12. super Saul: in utroque enim loco eadem vox hebraica adhibetur ad significandum soporem, seu somnum altum & profundum. Neque refert, quod LXX. Senes verterint *ἔκστασιν extasim*; quomodo etiam S. Aug. legebat initio Libri IX. *de Gen. ad litt.* potuit enim ille mysteriosus somnus esse cum extasi conjunctus; quemadmodum sensisse videtur idem S. Augustinus in fine laud. Libri IX. de Gen. ad litt. inquiens: *Illa extasis, quam Deus immisit in Adam, ut soporatus obdormiret &c.*

111. Quæ autem opposita sunt, nullo negotio refelluntur. Nam primo necessitas dormiendi non ex labore, fatigatione, aut languore Adami felicitas minueretur; unde Angelicus supra citatus num. 105. *Sentire*, inquit, *& dormire non removent hominem a naturali dispositione, sed ad bonum naturæ ordinantur.*

112. Neque etiam somnus impediebat jugem Dei contemplationem, qualis in homine innocente esse debebat; juxta illud Cantic. V. 2. *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Dixi *qualis in homine innocente esse debebat:* neque enim illa Adami contemplatio erat similis contemplationi Beatorum, qui Dei essentiam vident. Unde S. Th. 2. 2. q. 5. art. 1. docet, tam in Angelo, quam in Adamo fuisse virtutem fidei, qua ea creduntur, quæ non videntur; & allata verba Hugonis a S. Victore emollit, & explicat, quod contemplatio Adami, sicut etiam Angelorum, *erat altior, quam nostra, per quam magis de propinquo accedentes ad Deum, plura manifeste cognoscere poterant de divinis effectibus, & mysteriis, quam nos possumus*. Talis autem contemplatio Dei non excludebat somnum Adami, cum quo etiam extasis conjungi potuit.

113. Bene autem S. Gregorius inter hujus vitæ miserias numerat inquietam illam hominis volubilitatem, qua de uno statu ad alium migrare perpetuo anhelat. Hæc certe procul fuisset a felicitate hominis innocentis, non autem abfuisset quietus ille somnus, quo omnis lassitudo præveniretur.

114. Quæstionem ulterius instituit S. Thomas de dominio, quod in statu naturæ innocentis hominibus competebat?

115. Hoc autem dominium fuisse homini in sua prima creatione tributum, luculenter apparet ex iis Dei verbis Gen. I. 26. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris & volatilibus cæli, & bestiis* &c. ut scilicet homo etiam potestate, & dominio super ceteras creaturas Dei imaginem, & similitudinem gereret. Hoc dominium confirmatum fuit, quando Deus cuncta animantia terræ, & universa volatilia cœli adduxit ad Adam, *ut videret, quid vocaret ea;* quod considerans S. Jo. Damascenus Lib. II. *de fide orthod.* cap. 30., dicit, Adamum *animantibus, veluti mancipiis sibi datis, herili quadam auctoritate nomina imposuisse*. Hinc regius Psaltes Ps. VIII. hominis excellentiam ostendens: *Gloria*, inquit, *& honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Et Ecclesiastici XVII. 1. sequ. dicitur: *Deus creavit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum ..... Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum, & volatilium*.

116. Accedit quoque naturalis illa ratio, quam S. Thomas I. P. qu. 96. art. 1. ita proponit: „ Inobedientia ad hominem eorum, quæ ei debent „ esse subjecta, subsecuta est in pœnam ejus, „ eo quod ipse fuit inobediens Deo. Et ideo in „ statu innocentiæ ante inobedientiam prædictam „ nihil ei repugnabat, quod naturaliter debebat „ ei esse subjectum. Omnia autem animalia sunt „ homini naturaliter subjecta, quod apparet ex „ tribus. Primo ex ipso naturæ processu; sicut „ enim in generatione rerum intelligitur quidam „ ordo, quo proceditur de imperfecto ad perfectum (nam materia est propter formam, & „ forma imperfectior propter perfectiorem), ita „ etiam est in usu rerum naturalium. Nam imperfectiora cedunt in usum perfectiorum; plantæ enim utuntur terra ad sui nutrimentum, animalia vero plantis, & homines plantis, & animalibus. Unde naturaliter homo dominatur „ animalibus; & propter hoc Philosophus dicit in „ I. *Polit.* cap. 5., quod *venatio sylvestrium est justa, & naturalis, quia per eam homo vindicat sibi, quod naturaliter est suum* ".

117. „ Secundo apparet hoc ex ordine divinæ „ providentiæ, quæ semper inferiora per superiora gubernat. Unde cum homo sit supra cetera animalia, utpote ad imaginem Dei factus, „ convenienter ejus gubernationi alia animalia subduntur ".

118. „ Tertio apparet idem ex proprietate hominis, & aliorum animalium. In aliis enim animalibus invenitur secundum æstimationem naturalem quædam participatio prudentiæ ad aliquos particulares actus; in homine autem universalis prudentia, quæ est ratio omnium agibilium. Omne autem, quod est per participationem, subditur ei, quod est per essentiam, & universaliter. Unde patet, quod naturaliter est „ subjectio aliorum animalium ad hominem ".

119. Unica difficultas, quæ his opponi videtur, ex eo ducitur, quod homo in statu innocentiæ animalibus minime indigeret; non ad tegumentum, quia nudus erat; non ad cibum, quia comedere debebat *de omni ligno Paradisi*, excepto *ligno scientiæ boni*, *&* *mali* Gen. II. 16. non ad vehiculum, vel ad alia opera, quia robur hominis ad omnia sufficiebat: ergo hoc dominium erat supervacaneum.

120. Respondet S. Thomas ad 3., hominem indiguisse bestiis „ ad experimentalem cognitionem „ sumendam de naturis earum. Quod significatum „ est per hoc, quod Deus ad eum animalia adduxit, ut eis nomina imponeret, quæ eorum „ naturas designant ". Præterea non est certum, quod homo innocens solis terræ fructibus vesceretur; verba enim illa: *De omni ligno comedes* &c. nihil aliud significent, quam facultatem homini datam comedendi de omni ligno, uno excepto ligno scientiæ boni, & mali, non autem præceptum, quod solis lignorum fructibus vesci deberet.

121. Major est difficultas, an hoc dominium homini post peccatum remanserit? At vero remansisse, omnino declarat illa benedictio, quæ Deus post diluvium Noe, & filiis ejus Genes. IX. 2. dixit: „ Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres „ cæli, cum universis, quæ moventur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi „ sunt; & omne, quod movetur, & vivit, erit „ vobis in cibum ". Ulterius S. Jacobus in sua epist. catholica III. 7. *Omnis*, inquit, *natura bestiarum*, *&* *volucrum*, *&* *serpentium*, *&* *ceterorum domantur*, *&* *domita sunt a natura hominum*. Quæ verba ipsam experientiam indicant, qua dominium hominis supra omnes bestias terræ quotidiano usu comprobatum videmus.

122. Neque audiendus est Theodoretus, cui Quæst. XX. in Genesim ob hoc dominio excipere placuit cete illa grandia, & feroces bestias, *quæ fortasse*, inquit, *ab initio non propter ipsum* (hominem) *creata sunt*. Quod postea comprobari putat ex iis verbis Psalmi VIII. „ Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves, & boves universas, insuper & pecora campi, volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant „ semitas maris "; observat enim, cete, & feras prætermissas esse.

123. Certe mirari subit, virum adeo doctum ut Theodoretus erat, non vidisse, hanc suam exceptionem adversari experientiæ, qua sæpe videmus, & immania monstra marina, & bestias omnium ferocissimas ab homine mira sagacitate capi, & occidi, quod ejus dominium in has etiam bestias luculentissime comprobatur. Legi in hanc rem meretur Oratio I. *de Hominis structura* (olim. I. Basilio tributa titulo Homiliæ X. in *Hexæmeron*, sed a D. Juliano Garnier Monacho Benedict. inter spurias rejecta Tom. I.), ubi postquam miram artem capiendi balenas descripsisset, ita concludit: „ Ad extremum brevi hamo „ grandis, ac indomabilis bestia capta in manus „ venit, labore edomita, fame confecta .... venantis præda effecta; ejus, qui pusillus sit, prægnæ; ejus, qui imbecillis, immenso robore, „ vique prædita. Quid ita? Quod nimirum rationis præstantia, atque copia, imperii regendi „ facultate accepta, tanquam mancipia quædam, „ procacissimos ad obedientiam per vim revocat; „ ut qui lenitate adduci nequiverat, ii necessitate servitutis premantur. Sic imperii vis, a Creatore homini indita, ubique ei competit ".

124. Fatendum est tamen, cessante innocentiæ statu, non quidem penitus obletum, sed admodum imminutum fuisse absolutum illud, quo homo in bestias pollebat, dominium. Hinc nonnisi multa arte, & dolis quædam ipsarum capi, & aut cicurari, aut occidi possunt. Et maxime duo genera animalium, scilicet maxima, & sæva, ut leones, tigrides, pantheræ, & minima, ut culices, pulices, muscæ hominis dominium refugiunt, eique molesta, & inimica sunt. Divina demum providentia voluit, ut quæ animalia homini maxime utilia sunt, ut boves, equi, oves, canes &c., facile hominis nutibus pareant; de quorum animalium utilitate Balbus apud Ciceronem Lib. II. *de natura Deorum* longam, atque elegantem orationem texuit. Et hæc de dominio hominis in animalia bruta.

125. Quantum vero ad suum corpus, & ad vegetabilia, vel inanimes, & insensibiles res, Angelicus Præceptor in art. 1. recte docet, eis hominem in statu innocentiæ dominaturum fuisse *non per imperium*, *sed absque impedimento utendo eorum auxilio*. Quod dominium post peccatum imminutum est, quatenus homo obtuso rationis acumine non facile bonum, & legitimum rerum usum cognoscit.

126. Quæres tertio, *an in statu naturæ innocentis omnes homines fuissent æquales?*

127. Negat S. Thomas I. P. qu. 96. art. 3. quia A-

Apostolus dicit Rom. XIII. 4. *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt* (a); at vero ordo secundum S. Augustinum Lib. XIX. *de Civit. Dei* cap. 13. *est parium, dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio.* In primo itaque statu, qui certe ordinatissimus erat, fuissent homines etiam dispares, suis quique locis dispositi.

128. Idem S. Doctor postea homines non futuros fuisse inter se æquales, hac ratione ostendit. Primo enim fuissent inæquales homines, quantum ad sexum; cum diversitas sexus sit ad generationem necessaria. Secundo fuisset inæqualitas in ætate. Tertio fuisset diversitas etiam in anima; & quantum ad justitiam, & quantum ad scientiam; libero enim arbitrio poterat homo magis, & minus animum applicare ad aliquid faciendum, vel volendum, vel cognoscendum, unde quidam magis profecissent in justitia, & scientia, quam alii. Denique etiam in corporis constitutione poterat esse discrimen, ut alii aliis robustiores generarentur, & majores, & pulchriores; *ita tamen quod in illis, qui excederentur, nullus esset defectus, vel peccatum, sive circa animam, sive circa corpus.* Verba sunt Angelici laudato in loco. Vide Dissert. II. num. 299.

129. Ibidem etiam ad 3. addit Angelicus, causam disparitatis oriri debuisse a Deo, *non quidem ut puniret quosdam*, & quosdam præmio afficeret, sed ut quosdam plus, quosdam minus perficeret, *ut pulchritudo ordinis magis in hominibus reluceret.*

130. Quæres quarto, *an in statu innocentiæ homo homini dominaturus fuisset?*

131. Affirmative respondet Angelicus art. 4., quia etiam in Angelis quidam aliis dominantur; unde & unus ordo *Dominationum* vocantur: imo nominantur quoque *Archangeli*, *Principatus*, & *Potestates*. Et Dan. VIII. 16. unus Angelus memoratur præcipiens Archangelo Gabrieli; & Zachariæ II. pariter unus Angelus præcipit alteri dicens: *Curre, loquere* &c. unde infertur, non esse contra dignitatem status innocentiæ dominium unius hominis in alios; cum non sit contra dignitatem sanctorum illorum Spirituum, quorum natura est humana præstantior.

132. Acute tamen, & bene observat idem Angelicus, dominium accipi dupliciter: uno modo prout opponitur servituti, cum nempe domino aliquis subjicitur ut servus; & dominium hoc sensu acceptum non habuisset locum in statu innocentiæ. Alio modo accipitur dominium, prout refertur ad subjectum *qualitercumque;* & sic ille, qui habet officium gubernandi, & dirigendi liberos, *Dominus* dici potest. Hoc autem modo accepto dominio in statu innocentiæ homo homini dominari debuisset.

133. Hanc autem S. Doctor reddit rationem,
„ quia servus in hoc differt a libero, quod *liber*
„ *est causa sui*, ut dicitur in primo Metaph.
„ cap. 11. *servus autem ordinatur ad alium*.
„ Tunc ergo aliquis dominatur alicui, ut servo,
„ quando eum, cui dominatur ad propriam uti-
„ litatem sui, idest dominantis, refert. Et quia
„ unicuique est appetibile proprium bonum, & per
„ consequens contristabile est unicuique, quod il-
„ lud bonum, quod deberet esse suum, cedat al-
„ teri tantum; ideo tale dominium non potest es-
„ se sine pœna subjectorum, propter quod in sta-
„ tu innocentiæ non fuisset tale dominium homi-
„ nis ad hominem “.

134. „ Tunc vero (prosequitur Angelicus) do-
„ minatur aliquis alteri ut libero, quando dirigit
„ ipsum ad proprium bonum ejus, qui dirigitur,
„ vel ad bonum commune; & tale dominium ho-
„ minis ad hominem in statu innocentiæ fuisset
„ propter duo. Primo, quia homo naturaliter est
„ animal sociale: unde homines in statu innocen-
„ tiæ socialiter vixissent: socialis autem vita mul-
„ torum esse non posset, nisi aliquis præsi-
„ deret, qui ad bonum commune intenderet: mul-
„ ti enim per se intendunt ad multa, unus vero
„ ad unum: & ideo Philosophus dicit in princ.
„ *Politic.* quod quandocumque multa ordinantur
„ ad unum, semper invenitur unum, ut princi-
„ pale, ac dirigens. Secundo, quia si unus ho-
„ mo habuisset super alium supereminentiam scien-
„ tiæ, & justitiæ, inconveniens fuisset, nisi hoc
„ exequeretur in utilitatem aliorum, secundum
„ quod dicitur 1. Petri IV. 10. *Unusquisque gra-*
„ *tiam, quam accepit, in alterutrum illam ad-*
„ *ministrantes*. Unde Augustinus Lib. XIX. *de*
„ *Civ. Dei* cap. 14. dicit, justos, *qui imperant*,
„ *servire eis, quibus videntur imperare; neque*
„ *enim dominandi cupiditate imperant, sed of-*
„ *ficio consulendi, nec principiandi superbia*,
„ *sed providendi misericordia*. Et cap. seq. ita
„ prosequitur: *Hoc naturalis ordo præscribit;*
„ *ita Deus hominem condidit* “.

135. Quando igitur apud quosdam sanctos Patres tota servitutis causa repetitur a peccato, hoc intelligendum est de servitute primo sensu accepta, non autem secundo. Sic S. Aug. quando loco mox laud. inquit, Deum noluisse, hominem *rationalem, factum ad imaginem suam, nisi irrationabilibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori ... Conditio quippe ser-*

vi-

(a) Ita legebat S. Thomas ex antiquis codicibus in neutro genere; sed postea textus correctus fuit posito genere fœminino, quod græco fonti est omnino conforme; imo & contextui, qui sic habet: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt* (potestates) *a Deo ordinatæ sunt.* Vid. Estius in hunc locum, ubi ostendit, a quibusdam *perverse* hæc verba *accipi contra Pontificum, & Cleri Ecclesiastici exemptionem.*

vitutis jure intelligitur imposita peccatori, de eadem servitute stricte sumta est intelligendus, prout scilicet servitus est involuntaria, coacta, & odiosa; & quæ propterea non potest esse, nisi peccati pœna. Unde ibidem pulchre explicat ipsum vocabulum servitutis, inquiens: „ Origo vocabuli „ *servorum* in latina lingua inde creditur ducta, „ quod hi, qui jure belli possent occidi a victo„ ribus cum *servabantur*, *servi* fiebant, a *ser*„ *vando* appellati ".

136. Sed cur Deus hujus imperii hominis in hominem nullam mentionem fecit, & solum homini concessit imperium in bruta animalia? Respondeo, hanc inter alias afferri posse hujus silentii causam, quia dominium in animalia homini competit propter rationem, qua præditus est, & qua novit animalia domare, suoque jugo subjicere; & propterea hoc dominium commune omnibus est; contra vero imperium in alios homines nonnisi paucis convenire poterat, & iis solum, qui prudentia, & scientia alios præcellerent. Et ulterius iis non competeret propter suam ipsorum utilitatem, sed propter bonum commune societatis.

137. Sed quid de subjectione mulieris ad virum, quæ nonnisi ex peccato orta esse videtur, cum nempe Deus dixit mulieri: *sub viri potestate eris*, *& ipse dominabitur tui* Gen. III.? At vero proculdubio mulier etiam in statu innocentiæ viro subjecta esse debuisset; id enim ordo postulabat; sed illa subjectio fuisset voluntaria, suavis, & jucunda, neque verendum erat aut virum sua potestate abusurum, ut molestiam uxori crearet, aut mulierem immorigeram, & odiosam viro futuram; quod utrumque modo in statu naturæ corruptæ haud raro contingere dolemus, quia ratio sæpe a rebellibus passionibus obnubilatur, & vincitur.

138. Quæres quinto quomodo *in statu innocentiæ genus humanum propagatum fuisset?*

139. Propagari debuisse humanam speciem dubitari non potest, cum Deus protoparentibus nostris adhuc innocentibus dixerit: *Crescite*, *& multiplicamini*, *& replete terram*. Sed dubium natum est, primo an hæc hominum multiplicatio etiam in statu naturæ innocentis locum habuisset, in quo homines morituri non erant, ut proinde necesse minime esset, alios perpetuo gigni ad conservandum humanum genus? Secundo, an hæc hominum multiplicatio per generationem fieri debuisset, an vero peculiari aliquo modo, qui explicari nequeat? Ratio autem negandi hominum multiplicationem per generationem carnalem hæc erat, quia carnalis commixtio aliquid obscœnum, atque innocentiæ originalis statui indignum exhibere videbatur.

140. S. Gregorius Nyssenus in Lib. *de Opificio hominis* cap. 17. aliquos fuisse memorat, qui nullam putabant hominum multiplicationem futuram fuisse, nisi per peccatum „ donum illud immortalitatis in mortalitatem commutatum esset, „ ac per conjugium excitata posteritas pro migrantibus de hac vita substitueret alios, & hac „ ratione naturam conservaret; adeoque peccatum „ quodammodo hominum vitæ etiam bono esse „ videri posse. Nam genus humanum supra duorum numerum, qui primi extitere, auctum non „ fuisset, nisi mortis metus naturam, ut de successione perpetuo cogitaret, permovisset ". Cui tamen sententiæ S. Gregorius non omnino acquievit, sed potius se ancipitem ostendit, subdens: „ Equidem hac etiam in parte statuo, veritatem, „ quæcumque tandem sit, iis solis notam, & perspectam esse, qui non aliter, atque Paulus Paradisi mysteriis initiati sunt, quæ enarrando fas „ non est exprimere. Nostra sane hæc est responsio ". Quanquam postea nonnulla argumenta conquisivit, ut illam sententiam confirmaret.

141. Absque ulla hæsitatione locutus est S. Jo. Damascenus Lib. II. *de Fide Orthod.* c. 30. ita scribens: „ Quoniam autem Deus praescientia sua „ noverat fore, ut ille (*Adam*) impositam sibi „ legem violaret, atque in corruptionem laberetur, idcirco feminam ipsi similem, adjutricemque ex ipso procreavit; adjutricem, inquam, „ ut genus humanum per generationem ex successione conservaretur. *Et Lib. IV. c. 24.* Ne „ mors, *inquit*, hominum genus obtereret, & absumeret, matrimonium invectum est, ut per liberorum procreationem genus humanum incolume staret ". Hoc commune fere esse Græcorum assertum, ibidem notat P. Mich. Le-Quien, laudans præcipue S. Athanasium in Ps. L., & Sanct. Jo. Chrysost. Hom. XVIII. in Genesim.

142. Sed hanc quorundam opinionem S. Augustinus Lib. XIV. *de civ. Dei* cap. 23. his verbis refellit: „ Quisque autem dicit (*homines*) non „ fuisse coituros, nec generaturos, nisi peccassent, quid dicit, nisi propter numerositatem „ Sanctorum necessarium hominis fuisse peccatum? Si enim non peccando soli remanerent, „ quia, sicut putant, nisi peccassent, generare „ non possent, profecto ut non soli duo justi homines posseut esse, sed multi, necessarium peccatum fuit. Quod si credere absurdum est, illud potius est credendum quod Sanctorum numerus, quantus complendæ illi sufficit beatissimæ Civitati, tantus existeret, etsi nemo peccasset ". Quam S. Augustini rationem ex absurdo ductam affert etiam S. Thomas I. P. quæst. 98. artic. 1.

143. Idem S. Pater cum in Libro *de vera Religione* scripsisset: „ Non enim ullas tales necessitudines haberemus, quæ nascendo, & moriendo contingunt, si natura nostra in præceptis, „ & imagine Dei manens, in istam corruptionem „ non relegaretur ": In Lib. I. Retract. cap. 13. sententiam mutans: „ Hunc sensum, inquit, *prorsus improbo*, quem jam & superius improbavi in primo libro de Genesi contra Manichæos.

„ Ad

„ Ad hoc enim ducit, ut credantur illi conjuges „ primi non generaturi posteros homines, nisi peccassent, tamquam necesse fuerit, ut morituri „ gignerentur, si de concubitu maris, & feminae „ gignerentur ".

144. Sed manifestis etiam sacrae Scripturae testimoniis eadem sententia refellitur. Nam cum Deus creasset Adam, & Evam diversi sexus, masculum, & feminam, & antequam peccarent, dixit eis: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram;* utique per generationem. Ut enim inquit S. Augustinus laud. libro *de Civ. Dei* cap. 21. „ Illa benedictio nuptiarum, ut conjugati crescerent, & multiplicarentur, & implerent terram, quamvis & in delinquentibus manserit, „ tamen antequam delinquerent data est, ut cognosceretur, procreationem filiorum ad gloriam „ connubii, non ad poenam pertinere peccati ".

145. Adhuc apertius id declarant verba, quibus Adam divino afflatus spiritu prophetice praedixit: *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhaerebit uxori suae; & erunt duo in carne una* Gen. II. 13. Quae verba Christus Dominus Matth. XIX. 4. sequ. allegavit, ut Pharisaeis ostenderet, matrimonium dissolvi non posse, concludens: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Apostolus etiam 1. Corint. VI. 16. ex iisdem verbis concludit, eum, *qui adhaeret meretrici, unum corpus effici* cum ipsa meretrice.

146. His tamen sacrarum litterarum tam apertis testimoniis respondebat S. Gregorius Nyssenus, & post eum S. Jo. Damascenus, Deum, futuri peccati praescium homines creasse diversi sexus pro generatione in statu naturae lapsae, & quoniam a sublimi illa Angelicae puritatis conditione excideramus, Deus nobis concessit, *ut brutorum, rationisque expertium animalium more nosmet propagando perpetuaremus.* Atque huic sententiae accommodat illa verba Psalmi XLVIII.: „ Homo „ cum in honore esset, non intellexit, *scilicet se* „ *parem in dignitate Angelis esse*, idcirco bru„ tis animantibus est comparatus, & iisdem effe„ ctus similis. Profecto enim obrutuit, postquam „ more brutorum propagari coepit, degenerante i„ psius praestantia, seque demittente ad naturae „ crassioris conditionem: *ita Nyssenus* ".

147. Veruntamen remota nimis, atque arbitraria haec est divini eloquii interpretatio, diversitatem nempe sexuum nonnisi ob praescientiam futuri peccati a Deo fuisse factam. Si enim ita se res haberet, in resurrectione carnis, quando justi erunt sicuti Angeli Dei, nullus amplius esse deberet hujus diversitatis locus; quod tamen falsissimum esse, Doctores omnes consentiunt. Profecto S. Hieronymus in *Epitaphio S. Paulae*. (in epist. CVIII. ad Eustochium n. 22.) expendens illa verba apud Matth. XXII. 29. sequ. *In resurrectione mortuorum non nubent, neque nubentur, sed erunt similes Angelorum*, ita ratiocinatur: „ Ubi dicitur *non nubent, neque nubentur*, „ sexuum diversitas demonstratur. Nemo enim de „ lapide, & ligno dicit, *non nubent, neque nu*„ *bentur*, quae naturam nubendi non habent, sed „ de his, qui possunt nubere, & gratia Christi, „ ac virtute non nubant ". In Libro autem contra Joannem Jerosolym. (Tomo II. num. 7.) inter octo Origenis errores hunc etiam numerat: „ Quod carnis resurrectionem, membrorumque „ compagem, *& sexum, quo viri dividuntur a* „ *feminis*, apertissime neget ".

148. Addo, eum in divina praescientia futuri Adamitici peccati etiam contineri debuerit illa circumstantia, quod Adam tentandus erat per mulierem, necessario sequi, nostro intelligendi modo, Deum prius decrevisse muliebrem sexum formare, quum sciret, Adamum a muliere ad praecepti violationem tentandum esse, ac superandum.

149. Ceterum laudati duo sancti Patres non adeo desipuerunt, ut negarent, homines in statu innocentiae esse multiplicandos, cum nimis aperta & clara sit illa benedictio protoparentibus data: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Negabant solum, hanc multiplicationem esse faciendam per carnale commercium, cujus foeditas illi felicitatis statui repugnare videbatur. Hinc S. Gregorius laudatus talem futuram fuisse vult hominum in natura innocente multiplicationem, qualis fuit Angelorum, inquiens: „ Quaecumque tan„ dem incrementi Angelica in natura fuerit ra„ tio ... eadem in humano etiam genere, quod „ prope ab Angelis abest, propagando valuisset, „ donec ad numerum consilio Creatoris definitum „ perventum esset ". S. autem Jo. Damascenus Lib. IV. cap. 24. contentus est dicere, *Deum alio quoque modo genus nostrum propagare potuisse, si integrum ipsius mandatum ad extremum* (Patres nostri) *servassent.*

150. Sed quantum ad modum generationis, bene praecipit Angelicus I. P. quaest. 98. art. 2., duo esse consideranda: „ Unum, quod naturae „ est, scilicet conjunctionem maris, & feminae „ ad generationem ... Aliud autem, quod consi„ derari potest, est quaedam deformitas immode„ ratae concupiscentiae, quae in statu innocentiae „ non fuisset, quando inferiores vires rationi sub„ debantur. Unde S. Augustinus dicit in XIV. „ *de Civit. Dei* cap. 26.: *Absit, ut suspicemur,* „ *non potuisse prolem fieri sine libidinis mor*„ *bo: sed eo voluntatis nutu moverentur illa* „ *membra, quo cetera, & sine ardore & ille*„ *cebroso stimulo cum tranquillitate animae, &* „ *corporis* ". Quam doctrinam S. Augustinus in Libris contra Pelagianos, & in aliis frequentissime inculcavit; ut propterea minime dubitandum sit, in statu etiam naturae innocentis futuram fuisse hominum multiplicationem, & futuram fuisse per generationem eo plane modo, quo nunc fit, dempta solum immoderatae concupiscentiae deformitate,

151. Nonnullæ tamen sunt contra hanc sententiam, quæ verissima est, difficultates cum S. Thoma breviter enucleandæ. Primo in statu innocentiæ non fuisset hominum corruptio, qui immortales ex ligno vitæ efficiebantur: ergo nec debebat esse generatio, quæ corruptioni respondet. Secundo generatio individuorum a natura instituta est ad conservandam speciem: si ergo in statu naturæ integræ homines perpetuo conservari debebant, nulla in eo opus erat generatione ad conservandam speciem. Demum, si homines fuissent generatione multiplicati, debuisset inter eos dividi dominium in animalia, & in universam terram, ad tollendam confusionem; hoc autem est contra jus naturale, quo omnia sunt communia, ut S. Isidorus dicit Lib. V. *Etymol.* cap. 4.

152. Leves tamen sunt hæ difficultates, quarum primæ respondet S. Thomas, corpus humanum etiam in statu innocentiæ ex suis principiis constitutivis fuisse corruptioni obnoxium; quamvis poterat ab anima diu conservari per esum ligni vitæ. Et ideo non erat homini subtrahenda generatio, quæ debetur rebus corruptilibus.

153. Secundam objectionem diluit Augelicus, dicendo, generationem in statu innocentiæ necessariam fuisse propter multiplicationem individuorum, quamvis non fuerit necessaria propter conservationem speciei.

154. Tertiam denique ita refellit: „ In statu „ isto, multiplicatis dominiis, necesse est fieri di„ visionem possessionum, quia *communitas pos„ sessionis est occasio discordiæ*, ut Philosophus „ dicit in II. *Politic.* cap. 3.; sed in statu inno„ centiæ fuissent voluntates hominum sic ordina„ tæ, quod absque omni periculo discordiæ com„ muniter usi fuissent, secundum quod unicuique „ eorum competeret, rebus, quæ eorum dominio „ subdebantur; cum hoc etiam modo apud mul„ tos bonos viros observetur ".

156. Sed quare, sciscitabitur aliquis, in statu innocentiæ nulla reipsa fuit generatio? Quare solum postquam protoparentes nostri ex Paradiso expulsi sunt, genuerunt filios, & filias? Respondet S. Thomas cum S. Augustino Lib. IX. *de Gen. ad litt.* cap. 4., ideo primos parentes in Paradiso operam gignendis filiis non dedisse, quia nonnisi brevissimo tempore ibi morati sunt. Potest addi, quia expectabant divinam auctoritatem ad determinatum tempus commixtionis; mandatum enim illud: *Crescite, & multiplicamini* universale erat, nullique certo tempori affixum.

156. Quæres sexto, *an posita generatione in statu naturæ innocentis, pueri nati fuissent cum justitia originali?*

157. Respondet S. Thomas I. P. quæst. 100. art. 1. affirmative, auctoritati innixus S. Anselmi, qui in Libro *de Conceptu Virginis* cap. 10. *Simul*, inquit, *cum rationalem haberent animam, justi essent, quos generaret homo, si non peccasset*. Præterea hæc sententia satis clare ex iis deducitur, quæ Concilium Arausicanum II. contra Pelagianos, & Concilium Tridentinum contra Novatores de peccato originali definiverunt. In utroque enim Concilio anathema iis dictum fuit, qui asserunt, Adamum *acceptam a Deo sanctitatem, & justitiam sibi soli & non nobis perdidisse*. Vid. Trident. Sess. V. ... Si ergo Adam non peccasset, nec sibi, nec posteris sanctitatem, & justitiam perdidisset; adeoque ejus posteri cum sanctitate, & justitia nati fuissent.

158. Idipsum probat Angelicus hac ratione. „ Justitia originalis, in qua primus homo condi„ tus fuit, fuit accidens naturæ speciei, non *qua„ si ex principiis speciei causarum*, *sed tantum „ sicut quoddam donum divinitus datum toti na„ turæ* ... Peccatum autem originale, quod oppo„ nitur illi justitiæ, dicitur esse peccatum natu„ ræ, unde traducitur a parente in posteros: & „ propter hoc etiam filii parentibus assimilati fuis„ sent, quantum ad originalem justitiam ".

159. Potissima difficultas contra hanc sententiam petitur ex Hugone Victorino, qui Lib. I. *de Sacramentis* P. IV. cap. 24. oppositum expresse docet, hoc utens ratiocinio: „ Non potuit natura na„ scentibus dare, quod in generationibus nondum „ adhuc possidebat, quemadmodum & ii, qui „ nunc in peccato generantur, non aliud nascen„ do trahunt, quam vitium, quod a natura, ex „ qua seminantur, accipiunt. Sic itaque primus „ homo tempore obedientiæ suæ casto conjugio ad „ propagationem posteritatis institutioni divinæ ser„ viens filios generaret sine peccato (quoniam „ ex natura ab omni vitio libera); *sed non si„ militer paternæ justitiæ hæredes*, quoniam i„ psa natura nondum foret ad incorruptionis præ„ mium (quod nisi post peractam obedientiam „ dandum non erat) transformata, postquam au„ tem fuisset homo ad cœlestem, & spiritualem „ statum transformatus, amplius generare non de„ buerat ".

160. S. Thomas comiter verba Hugonis intelligenda esse vult, *non quantum ad habitum justitiæ*, quem pueri hæreditate paterna ex Dei dono possiderent, *sed quantum ad executionem actus*, quæ sine proprio arbitrio haberi non poterat, adeoque nonnisi post adeptum usum rationis. Adam vero in perfecta ætate creatus simul habuit & habitum justitiæ, & usum. Quidquid vero sit, fatetur Hugo, alios in diversa esse sententia, statim subdens: „ Sunt tamen, qui credunt, vera„ citer asserendum, quod primus homo, si non „ peccasset, nullos nisi bonos filios genuisset; & „ quod nemo omnium damnaretur, qui ex illius „ carne nasceretur ".

161. Alia difficultas hæc est. Justitia habetur per gratiam, ut Apostolus dicit Roman. V. 21.; sed gratia non transfunditur, quia sic esset naturalis, sed a solo Deo infunditur: ergo pueri cum justitia nati non fuissent. Ita sibi objicit S. Thomas.

162.

162. Respondet autem: „ quidam dicunt, quod „ pueri non fuissent nati cum justitia gratuita, „ quæ est merendi principium, sed cum justitia „ originali. Sed cum radix originalis justitiæ, in „ cujus rectitudine factus est homo, consistat in „ subjectione supernaturali rationis ad Deum, quæ „ est per gratiam gratum facientem, necesse est „ dicere, quod si pueri nati fuissent in originali „ justitia, etiam nati fuissent cum gratia, sicut „ & de primo homine supra diximus, quod fuit „ cum gratia conditus. Non tamen fuisset propter „ hoc gratia *naturalis*, quia non fuisset transfusa „ per virtutem seminis, sed fuisset collata homi- „ ni statim cum habuisset animam rationalem, „ sicut etiam statim cum corpus est dispositum, „ infunditur a Deo anima rationalis, quæ tamen „ non est ex traduce “.

163. Quæres septimo, *an Adamo non peccante ejus posteri, non solum in justitia nati, sed etiam confirmati fuissent?*

164. Affirmantem sententiam tradidit S. Anselmus in Lib. I. *Cur Deus homo* cap. 18. inquiens: „ In illa justitia, in qua erant primi homines „ constituti, videtur, quod si vicissent, ut non „ peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni „ propagine sua, ut peccare ultra non possent: „ quemadmodum quia victi peccaverunt, sic in- „ firmati sunt, ut quantum in ipsis est, sine pec- „ cato esse non possent “. Cujus sui asserti hanc reddit rationem: „ Quis enim audeat dicere, „ plus valere injustitiam ad alligandum in servi- „ tute hominem in prima persuasione sibi consen- „ tientem, quam valeret justitia ad confirmandum „ cum libertate sibi in eadem prima tentatione „ adhærentem “?

165. Verior tamen est, & communiter a Theologis probata doctrina Sancti Thomæ I. P. quæst. 100. art. 2., posteros Adæ innocentis in justitia quidem originali fuisse nascituros, non tamen in ea confirmandos. Hoc aperte insinuat S. Augustinus Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 10. inquiens: „ Quam igitur felices erant primi homines, & „ nullis agitabantur perturbationibus animorum, „ nullis corporum lædebantur incommodis; tam „ felix universa societas esset humana, si nec illi „ (primi parentes) malum, quod etiam in po- „ steros trajecerunt, *nec quisquam ex eorum stir- „ pe iniquitatem committeret, quæ damnatio- „ nem reciperet* “. Pro certo igitur habuit S. Doctor, etiam Adamo non peccante, potuisse aliquos ex ejus stirpe iniquitatem committere, & damnari, quod de confirmatis in gratia dici nullatenus potest.

166. Ulterius, ut bene colligebat Sanct. Thomas „ manifestum est, quod pueri in sua nativi- „ tate non habuissent plus perfectionis, quam eo- „ rum parentes in statu generationis. Parentes au- „ tem, quamdiu generassent non fuissent confir- „ mati in justitia. Ex hoc enim creatura ratio- „ nalis in justitia confirmatur, quod efficitur bea- „ ta per apertam Dei visionem, cui viso non pot- „ est non inhærere, cum ipse sit ipsa essentia bo- „ nitatis, a qua nullus potest averti, cum nihil „ desideretur, & ametur, nisi sub ratione boni. „ Et hoc dico, secundum legem communem, quia „ ex aliquo privilegio speciali secus accidere pot- „ est, sicut creditur de Virgine Matre Dei. “ Quemadmodum igitur si primi nostri parentes non peccassent, non fuissent confirmati in gratia, ita nec eorum filii.

167. Anselmi auctoritati reponit Angelicus „ quod „ hoc non dicit *asserendo*, sed *opinando;* quod „ patet in ipso modo loquendi, cum dicit: *Vide- „ tur, quod si vicissent &c.* “ Ab hac tamen S. Anselmi opinione, non solum S. Thomas, sed omnes fere Theologi cum debita reverentia recesserunt, ut S. Augustino, cujus certe major est auctoritas, adhærerent. Neque etiam multum ponderis habet ratio a S. Anselmo allata; est enim falsum, hominem lapsum ita esse in malo confirmatum, ut non possit Dei gratia liberari, unde falsa est quoque Anselmi illatio, homines debuisse in gratia confirmari, si primæ tentationi restitissent.

168. Ob. auctoritatem S. Gregorii Papæ, quæ Lib. IV. *Moralium* cap. 28. explicans illud Job. III. 13.: *Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem*, inquit: „ Si parentem „ primum nulla putredo peccati corruperat, ne- „ quaquam ex se *filios gehennæ generaret;* sed „ hi qui nunc per Redemptorem salvandi sunt, „ soli ab illo electi nascerentur “.

169. Sed hæc S. Gregorii verba facile explicantur cum S. Thoma, quod nihil aliud voluerit, quam Adamo non peccante, ejus posteros non futuros *filios gehennæ*, idest non nascituros peccato aliquo obstrictos, quo homines fiunt gehennæ filii, quomodo omnes homines nunc nascuntur *filii iræ;* non autem quod negaverit, ipsos per liberum arbitrium non potuisse peccando fieri filios gehennæ. Vel etiam dici potest, existimasse S. Gregorium, Adamo non peccante, nullum ex ejus posteris damnatum iri, non quia fuissent omnes confirmati in gratia; sed divina eos protegente Providentia, ne damnarentur, quamvis absolute peccare possent, & damnari; sicut contingit in omnibus prædestinatis, qui non sunt confirmati in gratia, & damnari possunt; reipsa tamen nemo eorum damnatur; cujus rei exemplum Adam, & Eva suppeditant, qui certa erant prædestinati, non tamen fuerant confirmati in justitia originali, in qua primo eos Deus creaverat. Quæ secunda explicatio videtur menti S. Gregorii magis consentanea, qui vult in ea hypothesi eos solos nascituros, qui salvandi erant. Et de beato illo primo innocentiæ statu hactenus; nunc de statu naturæ lapsæ, in quo infeliciter vivimus, multo plura dicenda sunt.

SE-

SECTIO II.

De statu naturæ lapsæ.

CAPUT I.

De peccato primorum hominum, ejusque causis, & consectariis.

1. Lugubrem hujus maximæ calamitatis historiam ita nobis descripsit Moyses Geneseos cap. II., & III. Postquam Deus hominem factum ad imaginem & similitudinem suam posuit in *Paradiso voluptatis*, hoc ei præceptum dedit: „ Ex omni „ ligno Paradisi comedes; de ligno autem scien„ tiæ boni, & mali ne comedas: in quacumque „ enim die comederis ex eo, morte morieris ". Ubi, observante S. Augustino Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 15., satis commendari non potest Dei bonitas, & clementia, qui hominem a se creatum non pluribus, nec grandibus, nec difficilibus præceptis oneraverat, *sed uno brevissimo, atque levissimo ad obedientiæ salubritatem adminiculaverat*, tantummodo ut se dominum ostenderet. Sed infelix homo libero arbitrio statim male usus est, & nulla habita ratione præcepti sibi a Deo recenter impositi, comedit de fructu vetito, atque hoc gravissimo inobedientiæ peccato non solum sibi, sed toti suæ posteritati incredibilem attulit perniciem.

2. Porro hujus nefandissimi criminis causam, & modum breviter perstrinxit Moyses, nonnisi ea exponens, quæ exterius, visibiliter facta sunt; scilicet serpentem, qui callidior erat cunctis animantibus (*a*), Evam tentasse, ut deposito timore mortis de fructu vetito comederet; Evam autem a serpente facile deceptam de fructu, quem jam gustaverat, dedisse Adamo; ambosque violato Dei præcepto peccatores, Deoque rebelles factos esse. Sed nonnulla intimius nobis rimanda supersunt, ut plenam infandæ hujus inobedientiæ notitiam habeamus.

3. Et primo obvia est cupido sciendi, quare Deus hominem a se paulo ante creatum ad imaginem & similitudinem suam a Diabolo tentari permiserit? Respondet autem S. Thomas 2. 2. q. 165. art. 1. „ conveniens fuisse, ut Deus ho„ minem in statu innocentiæ & tentari permitte„ ret per malos Angelos, & juvari eum faceret „ per bonos. Ex speciali enim beneficio gratiæ „ hoc erat ei collatum, ut nulla creatura exterior „ ei posset nocere contra propriam voluntatem, „ per quam etiam tentationi dæmonis resistere po„ terat. " Et in resp. ad 2. „ Sicut Deus, in„ quit, sciebat, quod homo per tentationem in „ peccatum esset dejiciendus; ita etiam sciebat, „ quod per liberum arbitrium resistere poterat „ tentatori. Hoc autem requirebat conditio natu„ ræ ipsius, ut propriæ relinqueretur voluntati, „ secundum illud Ecclesiastici XV. 14. *Deus* „ *reliquit hominem in manu consilii sui*. Unde „ Augustinus dicit XI. *super Gen. ad litt.* cap. „ 4. *Non mihi videtur, magnæ laudis futurum* „ *fuisse hominem, si propterea posset bene vi*„ *vere, quia nemo male vivere suaderet; cum* „ *& in natura posse, & in potestate haberet* „ *velle non consentire suadenti* (*b*). " Et antea laudatus S. Thomas in resp. ad 3. Homo, inquit, „ in statu innocentiæ poterat *absque omni diffi*„ *cultate* tentationi resistere ".

4. Sed præterea observandum est cum S. Augustino Lib. XIV. *de Civ. Dei* cap. 13., primum protoparentum nostrorum peccatum non fuisse illam inobedientiam externam, qua de cibo vetito palam comederunt, sed in occulto jam *malos esse cœpisse, ut in apertam inobedientiam laberentur; non enim ad malum opus perveniretur, nisi præcessisset mala voluntas*. Hoc autem malæ voluntatis initium nihil aliud fuisse docet S. Pater, quam superbiam, de qua dictum est Ecclesiastici X. 15. *Initium omnis peccati superbia est*.

(*a*) Haud erit inutile observare cum S. Augustino Lib. XI. super Gen. cap. 29. serpentem dictum fuisse *astutissimum propter astutiam diaboli, quæ in illo, & de illo agebat dolum, quemadmodum dicitur prudens, vel astuta lingua, quam prudens, vel astutus movet, ad aliquid prudenter, astuteque suadendum... Ita etiam dicitur stilus mendax scribarum* &c.

(*b*) Idemdem S. Doctor prius se huic quæstioni solvendæ imparem fassus erat, inquiens: „ Si ergo quæri„ tur, cur Deus tentari permiserit hominem, quem „ tentatori consensurum esse præsciebat, altitudinem „ quidem consilii ejus penetrare non possum, & lon„ ge supra vires meas hoc esse confiteor. Est ergo a„ liqua causa fortassis occultior, quæ melioribus, san„ ctioribusque reservatur, illius gratia potius, quam „ meritis eorum. Sed tamen quantum vel donat sape„ re, vel sinit dicere, *non mihi videtur magnæ laudis* „ *futurum* &c. " Et postquam multa in hanc rem suo „ more disputavit, ita demum concludit c. 11. „ *Ma*„ *gna opera Domini, exquisita in omnes voluntates e*„ *jus*: prævidet bonos futuros, & creat; prævidet ma„ los futuros, & creat: seipsum ad fruendum præbens „ bonis, multa munerum suorum largiens & malis, „ misericorditer ignoscens, juste ulciscens; itemque „ misericorditer ulciscens, juste ignoscens: nihil me„ tuens de cujusquam malitia, nihil indigens de cu„ jusque justitia: nihil sibi consulens, nec de operi„ bus bonorum, & bonis consulens etiam de pœnis „ malorum. Cur ergo non permitteret tentari homi„ nem, illa tentatione probandum, puniendum, „ cum superba concupiscentia propriæ potestatis, quod „ conceperat, pareret, suoque fœtu confunderetur, „ justoque supplicio a superbiæ, atque inobedientiæ „ malo posteros deterreret, quibus ea conscribenda, „ & annuntianda parabantur? Has tamen, aliasque „ rationes Estius in II. Dist. 23. §. 1. *resolvendas es*„ *se*, dicit, *in liberrimam voluntatem Dei* ".

est. Quod fusius ibidem S. Doctor declarat.

5. Idipsum subtili, sed justo ratiocinio ostendit S. Thomas 2. 2. qu. 163. art. 1. inquiens: „ Sic homo erat in statu innocentiæ institutus, ut nulla esset rebellio carnis ad spiritum; unde non potuit esse prima inordinatio appetitus humani ex hoc, quod appetierit aliquod sensibile bonum, in quod carnis concupiscentia tendit præter ordinem rationis. Relinquitur igitur, quod prima inordinatio appetitus humani fuit ex hoc, quod aliquod bonum spirituale inordinate appetivisset, appetendo id secundum suam mensuram ex divina regula præstitutam. Unde relinquitur, quod primum peccatum hominis fuit in hoc, quod appetiit quoddam spirituale bonum supra suam mensuram; quod pertinet ad superbiam. Unde manifestum est, quod primum peccatum primi hominis fuit superbia ".

6. Et rem ita se habere etiam ex iis patet, quæ externam inobedientiam præcesserunt; tum pariter ex iis, quæ eamdem subsecuta sunt. Primo enim ideo Adam, & Eva tentationi cesserunt, ut supra conditionem suæ naturæ extollerentur, atque essent, *sicut Dii scientes bonum & malum;* nec contenti ea sublimitate suæ naturæ, qua ad imaginem, & similitudinem Dei facti fuerant, adhuc majorem excellentiam desiderabant; quod intolerabilis superbiæ effectus erat. Postea vero pejor, ut Augustinus loquitur, *damnabiliorque superbia fuit*, quando in manifesto crimine deprehensi, non veniam petierunt, aut medicinam implorarunt; sed sola excusatione debitam pœnam se evitare posse sperarunt. Et Adam quidem culpam rejecit in mulierem dicens: *Mulier quam dedisti mihi sociam dedit mihi de ligno, & comedi;* Eva autem serpentem accusavit dicens: *Serpens decepit me*.

7. Ceterum de similitudine Dei, quam Adam superba ambitione expetivit, probe notanda est doctrina S. Thomæ 2. 2. q. 163. art. 2., ubi inquit: „ Duplex est similitudo; una *omnimodæ æquiparantiæ*, & hanc similitudinem ad Deum primi parentes non appetierunt; quia talis similitudo ad Deum non cadit in apprehensione, præcipue sapientis (cujusmodi certe erat Adam in statu innocentiæ). Alia autem est similitudo imitationis, qualis possibilis est creaturæ ad Deum "; & hanc similitudinem dicit S. Doctor Adamum appetiisse *inordinate*, atque in hoc inordinato appetitu positum fuit Adami peccatum.

8. Sed ut hæc plenius intelligantur, iterum est audiendus Angelicus, qui triplicem distinguit similitudinem; *primo secundum ipsum esse naturæ*, & talis similitudo ab ipso creationis principio fuit impressa & homini, & Angelo, ut supra dictum est Sect. I. n. 50. seq. Alia similitudo est, *quantum ad cognitionem*; & ipsam similitudinem primus homo nondum *actu* adeptus erat, sed solum *in potentia*. Tertia similitudo est, *quantum ad potestatem operandi*; & hanc similitudinem, inquit Angelicus, nondum erant *in actu* assecuti neque Angelus, neque homo in ipso creationis principio; quia utrisque restabat aliquid agendum, quo ad beatitudinem pervenirent.

9. Ex his autem ita demum concludit: „ Et ideo cum uterque (scilicet diabolus, & primus homo) *inordinate* divinam similitudinem appetierit, neuter eorum peccavit appetendo *similitudinem naturæ*. Sed primus homo peccavit, principaliter appetendo similitudinem Dei, *quantum ad scientiam boni, & mali*, sicut serpens ei suggessit; ut scilicet *per virtutem propriæ naturæ* determinaret sibi, quid esset bonum, & quid malum ad agendum; vel etiam ut per ipsum præcognosceret, quid sibi boni, vel mali esset futurum: & secundario peccavit appetendo similitudinem Dei, *quantum ad propriam potestatem operandi*, ut scilicet virtute propriæ naturæ operaretur ad beatitudinem consequendam. " Ita S. Thomas luculentissime explicat superbiæ peccatum, quo Adam stulte intumuit, putans se posse per esum fructus vetiti similem Deo fieri, non quantum ad naturam, sed quantum ad cognitionem, & potestatem operandi. Hæc sententia magis declarabitur, solutis nonnullis levibus difficultatibus.

10. Ob. primo. Apostolus Roman. V. 19. explicans peccatum Adami, quo nos omnes sumus constituti peccatores, illud vocat peccatum *inobedientiæ*: *Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi*. Quare Apostolus non dixit *per superbiam?*

11. Resp., Apostolum voluisse imitari Moysem, qui externæ tantummodo inobedientiæ Adami historiam nobis reliquit. At vero neuter negavit internam Adami depravationem, ex qua illa inobedientia tanquam ex causa orta est; ideo enim Adam non obedivit divino præcepto, quia voluit similis Dei fieri per scientiam boni, & mali, & per potestatem operandi *inordinate* appetitam, ut mox explicatum est n. 9. S. Augustinus in fine Libri XI. *de Gen. ad lit.* de peccato Adami loquens, illud *conscriptum fuisse*, *ait sicut legi ab omnibus oporteret*, *etsi a paucis hæc intelligerentur*, *sicut oporteret*; nimirum de interna, quæ præcesserat, Adami corruptione.

12. Ob. secundo. S. Ambrosius super Lucam c. 4. loquens de tentatione, qua diabolus Jesum Christum tentavit: *Si filius Dei es*, *dic*, *ut lapides isti panes fiant*, hæc habet: „ Tria præcipua docemur esse tela Diaboli, quibus ad vulnerandam hominis mentem consuevit armari, gulæ unum, aliud jactantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, unde jam vicerat; scilicet a gula, qua Adamum vicit.

13. Resp. cum S. Thoma art. laud. ad 2. ... „ In peccato primorum parentum etiam gula locum habuit; dicitur enim Gen. III. 6.: *vidit mulier*, *quod lignum esset bonum ad vescendum*,

„ *dum*, *& tulit de fructu ejus*, *& comedit*. „ Non tamen ipsa bonitas, & pulchritudo cibi „ fuit primum motivum ad peccandum, sed po- „ tius suasio serpentis, qui dixit: *aperientur ocu-* „ *li vestri*, *& eritis sicut dii;* quod appetendo, „ superbiam mulier incurrit: & ideo peccatum „ gulæ derivatum est ex peccato superbiæ ".

14. Ob. tertio. Diabolus tentans Evam, illi promisit per comestionem fructus vetiti scientiam boni, & mali: fuit ergo primum ejus peccatum inordinatus appetitus scientiæ, qui non ad superbiam pertinet, sed ad curiositatem.

15. Respondet S. Thomas ad 3., appetitum scientiæ in primis parentibus ortum fuisse non solum ex curiositate, sed etiam, imo principaliter *ex inordinato appetitu excellentiæ;* unde & in verbis serpentis tentatoris præmittitur: *Eritis sicut dii;* & postea subditur: *scientes bonum*, *& malum*.

16. Ob. quarto. Peccatum protoparentum potius videtur fuisse *infidelitatis*, quia non crediderunt Dei comminationi: *In quacumque die comederis ex eo* (fructu), *morte morieris* Gen. II. 17.; unde etiam S. Augustinus in fine Libri XI. *de Gen. ad litt.* scite observat, peccatum Adami non vocari peccatum seductionis, ut vocata fuit inobedientia Evæ, quæ dixit: *Serpens seduxit me*. Revera S. Paulus 1. ad Timoth. II. 14. *Adam*, inquit, *non est seductus: mulier autem seducta in prævaricatione fuit*. Quæ verba considerans S. Augustinus Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 11. Adam non fuisse seductum dicit, sed *scientem*, *prudentemque peccasse;* peccavit igitur Adam peccato infidelitatis, non superbiæ.

17. Resp. cum S. Augustino, qui in eodem Libro cap. 30. bene animadvertit, mulierem non fuisse serpenti credituram, „ nisi jam inesset men- „ ti amor ille propriæ potestatis, & quædam de „ se superba præsumptio, quæ per illam tenta- „ tionem fuerat convincenda, & humilianda ". Quæ S. Augustini verba S. Thomas admonet, non esse sic intelligenda, „ quasi superbia præcesserit „ suasionem serpentis, sed quia statim post sua- „ sionem serpentis invasit mentem ejus elatio, ex „ qua consecutum est, ut crederet verum esse, „ quod Dæmon dicebat ". Ceterum laudatus S. Augustinus ibidem arbitratur, quod Eva putaverit, Deum *alicujus significationis causa* dixisse, *si manducaveritis*, *morte moriemini*. Quod postea facilius potuit credere Adam, quando Evam eo cibo mortuam non esse, cernebat.

18. Quomodo autem Adam non fuerit seductus, sed ex immodico uxoris amore peccaverit, explicat Hipponensis Doctor in fine Libri XI. exemplo Salomonis, qui mulierum amori resistere non valens, in idololatriam lapsus est: „ Faciens, quod „ sciebat non esse faciendum, ne suas, quibus „ deperibat, atque diffluebat, mortiferas delicias „ contristaret. Ita & Adam, posteaquam de ligno „ prohibito seducta mulier manducavit, eique de- „ dit, ut simul ederent, noluit eam contristare .... „ non quidem carnis victus concupiscentia, quam „ nondum senserat in resistente lege membrorum „ legi mentis suæ; sed amicali quadam benevo- „ lentia, qua plerumque fit, ut offendatur Deus, „ ne homo ex amico fiat inimicus ". Vid. etiam Lib. XIV. *de Civit. Dei* c. 11.

19. Demum Adami peccatum non fuisse infidelitatis, ita ostendit idem S. Doctor. „ Sed etiam- „ si virum propter aliquam mentis elationem, „ quæ Deum internorum scrutatorem latere non „ poterat, sollicitavit aliqua experiendi cupiditas, „ cum mulierem videret, accepta illa esca non „ esse mortuam ..... non tamen eum arbitror, si „ jam spirituali mente præditus erat, ullo modo „ credere potuisse, quod eos Deus ab esca illius „ ligni invidendo vetuisset ".

20. Ceterum non desunt sancti Patres, qui Adamum fuisse *seductum*, asserere non dubitarunt. Imo & ipse S. Augustinus Lib. XIV. *de Civ. Dei* c. 11. postquam dixisset, Adam non fuisse seductum, quia *scivit*, quod faciebat esse peccatum, subdit: *Sed inexpertus divinæ severitatis in eo falli potuit, ut veniale crederet esse commissum*, quæ certe fuit aliqua deceptio. Verum S. Thomas Lect. 3. in 1. ad Tim. II. quo erat acumine ingenii, utrumque conciliavit, duplicem distinguens *seductionem*, scilicet in *universali*, & in *particulari eligibili*, quæ secunda est *ignorantia electionis*. „ Mulier autem fuit seducta ignorantia „ in *universali*, quando scilicet credidit, quod „ serpens dixit. Sed vir non credidit hoc, sed „ deceptus fuit in particulari, scilicet quod ge- „ rendus esset mos uxori, & cum ea comedere „ deberet, & inexpertus divinæ severitatis credi- „ dit, quod facile ei remitteretur ". Atque hac distinctione potest dici Adam sub diversa ratione *seductus*, & non *seductus*. Non seductus ignorantia in *universali*, seductus autem ignorantia in *particulari eligibili*; *quicumque enim peccat*, *seducitur ignorantia electionis in particulari eligibili* (a).

21.

(a) Multæ aliæ excogitatæ sunt objecti Paulini textus explicationes. S. Augustinus Lib. XI. *de Gen. ad litt.* cap. postremo videtur S. Thomæ interpretationem indicasse, dicens: *Alio modo quodam etiam ipse* (Adam) *deceptus est;* non quod crediderit falsæ serpentis promissioni: *eritis sicut dii*, ut credidit Eva, *quam proprie seductionem appellavit Apostolus;* sed quod eum *propter aliquam mentis elationem.... sollicitavit aliqua experiendi cupiditas*, *cum mulierem videret accepta illa esca non esse mortuam*. Alii verba Apostoli ita supplenda esse putarunt: Adam non est seductus *primus*, cum Eva fuerit prius seducta. Alii vero alio modo ea suppleverunt: Adam non est seductus *a serpente*, sed a muliere. Alii demum dixerunt, Adam proprie non posse dici *seductum*, vel *deceptum* a muliere, quia hæc non animo fallendi, ac decipiendi dedit viro de

21. Sed objicit sibi Angelicus, ignorantiam esse pœnam peccati; adeoque non potuisse præcedere ipsam peccatum. Respondet autem, eam ignorantiam proprie non præcessisse in Eva seducta, *quia statim ad verba serpentis fuit elata, eo quod alius esset de ea sollicitus, & ex illa elatione seducta est; unde elatio præcessit*. Ita acute Angelicus, qui idem asserit de Adamo Quæst. XXII. *de verit.* art. 6. ad 11.

22. Ob. ultimo. Ex tota historia tentationis, & lapsus primorum parentum constat, illos divinam similitudinem appetiisse non alia de causa, quam ut scirent bonum, & malum: *Eritis sicut Dii*, inquit tentator, *scientes bonum, & malum*. Sed appetitus scientiæ est homini naturalis, secundum illud Philosophi in princ. *Metaphys. Omnes homines natura scire desiderant*: non ergo peccarunt peccato superbiæ, appetendo illam similitudinem, quæ est homini naturalis.

23. Respondet huic difficultati S. Thomae art. 2. ad 2. „ Quod appetere similitudinem Dei ab„ solute, quantum ad scientiam, non est pecca„ tum; sed appetere hujusmodi similitudinem *i„ nordinate*, idest supra mensuram suam, pec„ catum est „. Multa, eaque præclara ad hanc rem illustrandam habet S. Augustinus Serm. II. in Psal. LXX. explicans ea verba: *Deus, quis similis tibi?* Ubi ita Adamum cum Deo loquentem inducit: „ Ego autem, ait Adam miser, & „ in Adam omnis homo, cum volo esse *perverse* „ similis tibi, ecce quid factus sum, ut de ca„ ptivitate ad te clamem: cui bene erat sub re„ ge bono, captivus factus sum sub meo seducto„ re, & clamo ad te, quia cecidi abs te. Et un„ de abs te cecidi? Cum quæro esse *perverse* si„ milis tibi „. Alia plura addit S. Pater, ut ostendat, tam Angelum Deo rebellem, quam Adamum *perverse*, & *superbe* eam similitudinem Dei appetiisse, ad quam tamen uterque factus fuerat.

24. Ex his, quæ dicta sunt, aperte liquet, primum quidem protoparentum peccatum fuisse superbiam, sed multa alia ex hac pestifera radice pullulasse crimina. Primo enim ex hac superbia nata est curiositas sciendi, quod Deus illo tempore eos latere volebat, inde perniciosa prurigo experiendi, an vere essent comminationes secuturæ illico mortis; quæ prurigo conjuncta fuit cum quadam incredulitate, & cum quodam contemptu divini præcepti. Accessit etiam gulæ vitium in muliere, quæ videns, *quod lignum esset bonum ad vescendum .... tulit de fructu ejus, & comedit*: in viro autem inordinatus erga feminam amor, quo violare præceptum divinum maluit, quam illam contristare. Quamobrem Deus ita ipsum objurgavit: *Quia audisti vocem uxoris tuæ, & comedisti* &c. Gen. III. 17. Quæ omnia, & fortasse alia plura sub *inobedientiæ* nomine S. Paulus Roman. V. 19. complexus est.

25. Sed S. Augustino culpa omnium detestabilior visa est, quod infelices illi nostri parentes a Deo reprehensi, non humiliter veniam postulaverint, quod debitæ pœnitentiæ fuisset indicium, sed vanas, & frivolas quæsierint excusationes. „ Sed est pejor, inquit S. Pater Lib. XIV. *de* „ *Civ. Dei* cap. 14., damnabiliorque superbia, „ qua etiam in peccatis manifestis suffugium ex„ cusationis inquiritur: sicut primi illi homines, „ quorum & illa dixit: *Serpens seduxit me, &* „ *manducavi*, & ille dixit: *Mulier, quam dedi„ sti mecum, hæc mihi dedit a ligno, & edi*. „ Nusquam hic sonat petitio veniæ, nusquam im„ ploratio medicinæ &c. (a) „.

26. Hæc summatim nobis innuisse sufficiat de illo primo peccato, quod S. Augustinus Lib. I. *Oper. imperf.* cap. 105. Tomo X. vocat *ineffabiliter grande*. Gravissimum nempe fuit, tum attenta primorum hominum integritate, & fortitudine, qua facillimum ipsis erat cuicumque Dæmonis tentationi resistere, tum attento ipso præcepto, quod levissimum in se erat; ac denique attenta terribili pœnæ comminatione, nempe mortis subeundæ, quæ ipsos a violando Dei mandato absterrere debebat. Bene S. Thomas 2. 2. quæst. 163. art. 3. advertit, peccatum primi hominis non fuisse gravius omnibus aliis peccatis humanis *secundum speciem peccati*, subdit autem, secundum conditionem personarum peccantium illud habuisse *maximam* gravitatem (b).

27. Peccatum primorum hominum debitæ subsecutæ sunt pœnæ, quarum & nos miseri Adami posteri participes facti sumus. De his inferius agemus duce S. Thoma 2. 2. quæst. 164. art. 2. In præsentiarum autem satis fuerit monere, inter eas pœnas potissimum enumerari mortem jam antea Adamo comminatam Gen. II. 17. Sed quæstio exoritur, quomodo ad litteram fuerit divina illa comminatio adimpleta: *in quacumque die comederis ex eo, morte morieris?* Certum est enim, nostros Protoparentes multis postea sæculis supervixisse.

28.

fructu vetito. Quælibet harum explicationum suos habet patronos. Sed illa S. Thomæ videtur solidior, & principiis Ethicæ magis accommodata, in qua solet, & debet duplex illa ignorantia admitti in *universali* scilicet, & in *particulari eligibili*, seu in ipso electionis actu, ut suo loco dicetur.

(a) Non hic autem otiose ea persequemur, quæ Rabbini Cabbalistæ de peccato Adami inepte prorsus, & insulse commenti sunt, præcipue ex famoso illo libro, quem Angelus Raziel de cælo detulisse Adamo ab iis fingitur. Illum librum, ut maxime arcanum diu servarunt; sed anno 1071. R. Isaac Ben-Abraham Amstelodami edidit in 4.

(b) Solent increduli hanc totam Mosaicam peccati primorum Parentum historiam, ut fabulam commentitiam explodere. Sed ipsius vindicias alibi egimus, scilicet Tomo I. Dissert. II. de supernaturalis revelationis necessitate cap. V. n. 99. & seq.

28. Hanc quæstionem breviter expediunt, qui putant, ibi intelligi mortem animæ, non corporis: *duæ enim sunt viræ*, inquit S. Augustinus in Psalm. LXX. Tomo IV. „ Una corporis, altera animæ, sicut vita corporis anima, sic vita animæ Deus. Quomodo si anima deserat, moritur corpus, sic anima moritur, si deserat Deus“. Homo itaque per peccatum gratia sanctificante spoliatus, atque a Deo desertus, illico post esum cibi vetiti mortuus est, non in corpore, sed in anima. S. Gregorius Papa Lib. VI. Epist. 31. hanc sententiam amplexus est. S. vero Gregorius Nyssenus Lib. I. contra *Eunomium* utramque mortem corporis, & animæ intellexit (*a*).

29. Verum si omnia bene perpendantur, mors a Deo tunc comminata corpus potissimum respiciebat, dicente Apostolo Rom. V. 12., *per peccatum mortem intrassé in mundum*, quæ verba intelligi certe debent de morte corporis, cui omnes Adæ posteri obnoxii facti sunt. Accedunt & illa Gen. III. 19., quibus Deus Adamo peccatori excusationem suæ sententiæ significavit, dicens: *pulvis es, & in pulverem reverteris*, vel ex versione LXX. *terra es, & in terram reverteris*, quæ nonnisi de morte corporis accipi possunt.

30. Quanquam recte etiam dici potest, utramque mortem in illa comminatione comprehendi. Quod S. Augustinus explicuit Lib. XIII. *de Civ. Dei* cap. 12. inquiens: „ Cum ergo requiritur, quam mortem Deus primis hominibus fuerit comminatus .... utrum animæ, an corporis, an totius hominis, an illam, quæ appellatur secunda, respondendum est, *omnes* ..... Quando ergo dixit Deus primo illi homini, quem in paradiso constituerat, de cibo vetito: *Quacumque die comederitis ex eo, morte moriemini*, non tantum primæ mortis partem priorem, ubi anima privatur Deo; nec tantum posteriorem, ubi corpus privatur anima; nec solum ipsam totam primam, ubi anima & a Deo, & a corpore separata punitur: sed quidquid mortis est usque ad novissimam, quæ secunda dicitur, qua est nulla posterior, comminatio illa complexa est“.

31. Quomodo autem hæc divina mortis corporalis comminatio fuerit illico adimpleta, non uno modo a veteribus sanctis Patribus explicatum est, ut videri potest apud Petavium Lib. II. *de opificio sex dierum* c. 10. S. Thomas 2. 2. qu. 164. art. 1. ad 8. ita respondet cum S. Augustino Lib. XI. *de Gen. ad litt.* c. 32. *Hæc mors* (scilicet corporis) *ea die accidit, qua factum est, quod Deus vetuit .... quia corpus nostrorum Protoparentum duxit morbidam, & mortiferam qualitatem*. Vel sicut idem S. Augustinus dicit Lib. I. *de peccat. merit. & remiss.* cap. 16. Tom. X. „ Quamvis annos multos postea vixerint, illo tamen die mori cœperunt, quo mortis legem, qua in senium veterascerent, acceperunt“. Et S. Jo. Chrysostomus Hom. XVII. in Gen. utitur similitudine eorum, qui in humanis judiciis damnantur ad mortem; quamvis enim executio sententiæ differatur, dicuntur tamen quadam ratione ea die mori, qua sententiam mortis accipiunt. Hinc etiam S. Hieronymus in lib. *de traditionibus hebr.* probat interpretationem Symmachi, qui illa verba: *morte morieris*, ita vertit: *mortalis eris*. Alii demum ex hebraicæ linguæ genio vertendum putarunt: *certissime morieris* (*b*).

32. His omnibus addendum est, primos Parentes gravissimi sui peccati pœnitnisse, veniaque a Deo accepta salvos factos esse, Hinc Ecclesia eos pro hæreticis habuit, qui primos nostros parentes damnatos esse dicebant, ut videri potest apud S. Irenæum Lib. III. *cont. Hæreses* cap. 34. & seq., apud Epiphanium, & Philastrium in *hæresi Encratitarum, & Tatiani*, ac demum apud S. Augustinum *Hæres.* 25. Quamvis autem hujus dogmatis nullum expressum documentum habeatur in sacris litteris, id tamen certa traditione constare asserit S. Augustinus Serm. 164. inquiens: „ De primo homine, quod eum Christus ex inferis solverit, tota fere Ecclesia consentit. Quod eam non inaniter credidisse, credendum est, undecumque hoc traditum sit, etiamsi canonicarum Scripturarum hinc expresse non proferatur auctoritas“.

33. Sed de his accuratius postea agetur; nunc ad majora festinamus, scilicet ad propagationem primi illius peccati ad omnes posteros; quod gravissimum Religionis nostræ dogma, ut qua par est diligentia exponamus, & vindicemus, primo brevem peccati originalis notionem trademus, deinde eos, qui illud negare cœperunt, paucis commeme-

(*a*) Verba ejus hæc sunt: *Multas annorum centurias post inobedientiam vixit primus homo: neque tamen mentitus est Deus, cum dixit: in quacumque die comederitis, morte moriemini: nam eo ipso, quod alienatus est a vera vita, eadem die mortis in eum confirmata sententia est: postea vero interjecto tempore temporalis mors Adamum consecuta est.*

(*b*) Aliqui Sancti Patres mortem corporis appellarunt *beneficium*, & *misericordiam* Dei, non quasi negarent, eam vere esse primi peccati pœnam, sed quia nobis peccandi finem imponit. Ita inter alios S. Gregorius Nazianz. Orat. 42. nunc 38. num. 15. de Adam inquit: *mortem, ac peccandi præcisionem elucratur, ne malum immortale sit. Ita pœna ipsa in misericordiam cessit.* S. etiam Ambrosius *de bono mortis* cap. 4. *Invenimus*, inquit, *mortem finem esse peccati, ne quo esset vita diuturnior, eo fieret culpa numerosior*. Eodem sensu alii Patres intelligendi sunt. Id observavit S. Augustinus Lib. V. *contra duas Epist. Pelagian.* cap. 4. aliquos nempe disputasse *de bono mortis*, quia scilicet prædicanda est misericordia Dei, *quod in bonos usus convertitur pœna peccati*. Ceterum explodenda omnino est absurda illa Joan. Lockii in *Christianismo rationi consona* cap. 1., aliorumque paucorum opinio, existimantium, nomine mortis significari corporis, & animæ destructionem impiis comminatam.

memorabimus: ac demum peccati originalis propagationem in omnes homines omni argumentorum genere demonstrabimus.

CAPUT II.

Quid sit peccatum originale, & quinam illud inficiati sunt?

34. Naturam peccati originalis accurate, atque omnino exponere, difficillimum est; neque enim in ea determinanda Theologi conveniunt, qua de re dicemus inferius. Interim ne videamus de fictitio, aut ignoto dogmate cum Pelagianis pugnare, illa ejusdem notio sufficiat, de qua nedum Theologi, sed fideles omnes conveniunt, illius scilicet nomine verum peccatum intelligi, quod in utero matris contrahimus, a protoparentum nostrorum culpa in nos derivatum; & quod peccatum naturæ dicitur, a culpis actualibus diversum.

35. Primus hujus dogmatis oppugnator communiter creditur Theodorus Mopsuestiæ (nobilis in Cilicia secunda oppidi) Episcopus. Hic enim, teste Mario Mercatore *in Commonitorio* I. docebat: „ Adam, & Evam fuisse a Deo mortales creatos, nec quemquam posterorum sui prævaricatione transgressi læsisse, sed sibi tantum nocuisse, seque mandati reos apud Deum fecisse, alterum penitus nullum. *Hinc inferebat*, infantes, qui nascuntur, in eo statu esse, in quo Adam fuit ante prævaricationem, & etiamsi non baptizentur, habere vitam æternam". Et hæc quidem primo oretenus spargere Theodorus cœpit, post autem edito volumine in quinque Libros distributo suos errores confirmare sategit; cujus tamen operis nonnisi excerpta quædam habemus apud Photium *in Bibl.* Cod. 177. (a).

36. Idem Marius Mercator postea addit, a Theodoro Mopsuesteno iisdem erroribus infectum fuisse Ruffinum quemdam, qui Romam veniens temporibus Athanasii Papæ illos Pelagio communicavit. Hic autem in iis propagandis adeo laboravit, ut hæresis ab eo nomen acceperit, & communiter hæresis *Pelagiana* vocaretur, cujus, teste S. Augustino in Lib. *de Natura, & Grat.* cap. 6. duo erant veluti suprema capita, scilicet *naturam hominum neque in parvulis medico, quia sana est, neque in majoribus gratiæ adjutorio egere, quia sibi sufficiens est ad justitiam* (b).

37. Et quidem prima gravissimæ hujus controversiæ origo repetenda videtur a corporali hominum morte, quam Theodorus, ejusque asseclæ naturæ consectarium, non vero peccati ab Adamo patrati pœnam esse volebant, dicentes, *Adamum ita factum esse mortalem, ut sive peccaret, sive non peccaret, moriturus esset*. Catholici autem merito cum Apostolo contendentes, mortem intrasse in mundum per peccatum, consequenter docebant, ideo omnes homines esse morti obnoxios, quia omnes in Adamo peccaverunt. Inde nata est quæstio de peccato originali, adeo ut totum fere belli pondus ad hoc dogma conversum fuerit. Id eruitur ex verbis Mercatoris supra num. 35. relatis, & ex S. Augustino pluribus in locis.

38. Quanquam postea Pelagiani validissimis Catholicorum argumentis pressi, eo devenerunt, ut faterentur, mortem intrasse in mundum propter peccatum Adami, solum negantes, simul cum morte corporis etiam peccatum primi parentis in omnes pertransiisse; quorum sententiam, ut absurdissimam, merito reprehendebat S. Augustinus Lib. IV. *contra duas epist. Pelagian.* cap. 4. inde enim consequebatur, pœnam transiisse sine culpa: „ Et innocentes parvulos injusto supplicio puniri, trahendo mortem sine meritis mortis, quod de uno solum mediatore Dei, & hominum homine Christo Jesu catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati pœnam sine peccato subire dignatus est". Synodus vero Arausiana II. anno 529. eamdem sententiam condemnavit Can. 2. *quia injustitia Deo datur*, dicendo, *pœnam infligi sine culpa*.

39. Nos hic tantummodo de transfusione peccati originalis omni argumentorum genere stabilienda, & vindicanda solliciti erimus. Nam quæ ad gratiæ necessitatem contra eosdem hæreticos Pelagianos propugnandam pertinent, alibi pro virili nostra accurate, copioseque tradentur. Licebit autem nobis aliquanto prolixiores esse: agitur enim de dogmate, in quo ut S. Augustinus ajebat, *Christianæ Religionis summa consistit* Lib. I. *cont. Jul.* c. 7. Et quanta possumus diligentia, eludendæ sunt dæmonis fraudes, qui hunc gravissimum morbum nobis tegere curat, ne illi debita adhibeatur medicina (c).

40.

(a) De Theodoro Mopsuesteno consulendi sunt Socrates Lib. VI. *Hist. Eccl.* cap. 3. & Sozomenus Lib. VIII. cap. 2. Patria fuit Antiochenus, & una cum S. Jo. Chrysostomo Libanii Sophistæ, atque Andragathii Philosophi auditor; deinde causarum forensium patronus; quo munere dimisso monasticam vitam aliquamdiu exercuit, ac tandem sæc. IV. desinente Episcopatum Mopsuestenum consecutus est, quem annis 36. usque ad mortem administravit. Post mortem vero cognita perverse ejus doctrina in Synodo V. an. 553. fuit ejus memoria damnata.

(b) P. Bern. de Rubeis in Dissert. *de peccato originali* c. 5. & in *Monumentis Ecclesiæ Aquilejensis* c. 14. contendit, Mercatorem lapsum esse in accusando Ruffino, deceptum scilicet testimonio Cœlestii, qui in Concilio Carthaginensi a Paulino compulsus eorum dicere nomina, a quibus suos errores hauserat, Ruffinum nominavit, *qui Romæ mansit cum S. Pammachio*: at vero Cœlestium virum dolosum, & mendacem nullam mereri fidem.

(c) Idem S. Augustinus *de peccato origin.* cap. 24. *In causa*, inquit, *duorum hominum, quorum per unum*

40. Fuit autem hæc Pelagiana hæresis sæpius in Ecclesia damnata. Primo ab Aurelio Carthaginensi Episcopo in Concilio Carthaginensi anno 412., & iterum in alia Synodo 68. Episcoporum anno 416. Rursus eodem anno Milevi in Numidia ab Episcopis 61. in Concilio congregatis. Horum autem Conciliorum decreta, ut infallibili munirentur auctoritate, missa sunt ad summum Ecclesiæ universæ Pastorem Innocentium Rom. Pontif. Cum autem fuissent ab ipsius supremo judicio confirmata, tunc dicere potuit Sanct. Augustinus Serm. 131. *de verbis Evangel. S. Joannis: Causa finita est: utinam aliquando finiatur error* (a).

41. Sed etiam Zosimus natione Græcus, Innocentii in Apostolica Petri cathedra successor eamdem hæresim in Cœlestio damnavit, celebri illa decretoria Epistola, quæ *Tractoria* nuncupata est; cuique omnes Episcopi subscribere coacti sunt, oblata resipiscentibus venia, indicta vero contumacibus excommunicatione.

42. Zosimo sese adjunxit Honorius Augustus, decreta in Pelagium, Cœlestium, eorumque asseclas exilii pœna. Hujus autem Imperatoris pro Religionis puritate conservanda zelum imitati postea sunt Valentinianus III., seu potius Placida Augusta ejus Mater, quæ regnum nomine Filii tunc septennis administrabat, ac Theodosius junior, qui anno 430. agente potissimum Mario Mercatore, omnes Pelagianos Constantinopoli expulit.

43. Neque hic prætermittenda est alia Pelagianæ hæreseos condemnatio solemnis facta in Concilio Ephesino œcumenico anno 431. Cum enim Pelagiani nondum quiescerent, ac Synodum generalem postularent, quam tamen S. Augustinus minime necessariam esse dicebat (Lib. IV. *ad Bonifacium*, & alibi) Patres Ephesini, qui ad condemnandum Nestorium convenerant, etiam Pelagianos condemnarunt (b).

44. Crucem eruditis figit quidam hujus Synodi Canon, qui Pelagianis aperte favere videtur, & refertur a S. Gregorio Magno Lib. VII. Epist. 30. *ad Eulogium* his verbis: „ De Adæ anima, quia „ in peccato mortua non fuerit, eo quod Diabo„ lus in cor hominis non ingrediatur, & si quis „ hoc dixisset, anathema esset “. Hoc autem anathematismo Pelagii error non damnari, sed potius confirmari videtur.

45. Baronius ad annum 431. n. 78. putavit, hunc Canonem tribuendum esse conciliabulo Ephesino, quod Joan. Antiochenus, ut Nestorianorum, ita & Pelagianorum patronus celebravit. Baronio adstipulantur Jansenius, Vossius, Usserius, aliique. Repugnat autem Card. Norisius Lib. II. *Hist. Pelagian.* cap. 9. contendens, nec Julianum, nec alium quemquam Pelagianorum schismaticæ Jo. Antiochani Synodo subscripsisse; imo nec Episcopos illius conciliabuli Pelagiano luto hæsisse; ac demum concludit: “ quemdam Pelagianum acta „ Synodi suis annotationibus correxisse, & dictum „ catholicum *Ephesinæ* Synodi expunxisse, addi„ to Canone Pelagiano “.

46. Verum (ut supra Diss. I. in not. ad n. 293. observavimus) P. Mich. Le-Quien in notis ad Lib. *de hæresibus* Sancti Joann. Damasceni num. 80. in aliam sententiam multo probabiliorem abivit, demonstrans, canonem illum fuisse in Ephesina Synodo editum contra Messalianos, nullatenus autem Pelagianis favere. „ Nam quamvis ca„ tholica sententia sit, animam Adæ peccato mor„ tuam esse, & Diabolum in cor illius, qui pec„ cat, ingredi; attamen hæc blasphema sunt jux„ ta Messalianorum sensum. Scilicet duas in quo„ libet homine animas ponebant, communem u„ nam, cælestem alteram, qua per peccatum ex„ clusa mortuus homo censeretur: insuper Diabo„ lum cum homine peccatore *οὐσιῶδῶς* consubstan„ tialiter conjungi, nec ulla baptismi, alteriusve „ Sacramenti virtute abigi, nisi per orationem. „ Hæc Gregorium latuerunt, cum lues ista ad „ occiduas partes non penetrasset “. Ita doctissimus hic Dominicanus.

47. Post Synodum Ephesinam Pelagiana hæresis ubique prostrata Ecclesiam vexare desiit, usque

venundati sumus sub peccato, per alterum redimimur a peccatis; per unum præcipitati sumus in mortem, per alterum liberamur ad vitam; quorum ille nos in se perdidit, faciendo voluntatem suam, non ejus, a quo factus est; iste nos in se salvos fecit, non faciendo voluntatem suam, sed ejus, a quo missus est: in horum ergo duorum hominum causa proprie fides Christiana consistit. Et alibi sæpe S. Doctor hoc peccati originalis dogma capitale, & fundamentale nostræ Religionis appellat.

(a) Sanctissimus Pontifex Innocentius Synodi Carthaginensis Litteris respondens (Epist. 181. inter Augustinianas) primo eos Patres laudat, quod *antiquæ traditionis exempla servantes, & Ecclesiasticæ memores disciplinæ*, ad ipsius supremum judicium confugissent, cum non humana, sed divina sententia decretum sit, ut *quidquid, quamvis de disjunctis, remotisque provinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, nisi ad hujus Sedis notitiam perveniret; ut tota hujus auctoritate justa, quæ fuerit, pronuntiatio firmaretur.* Similiter Patribus Milevitanis respondens (Epist. 182. inter Augustinianas) *Diligenter*, inquit, „ & congrue „ Apostolici consulitis honoris arcana .... super anxiis „ rebus, quæ sit tenenda sententia; antiquæ scilicet „ regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe „ nostis esse servatam “.

(b) Ita autem alloquuntur S. Cœlestinum R. P. in relatione Actorum ad ipsum missa: „ Perlectis in Syno„ do Commentariis Actorum in depositione impiorum „ Pelagianorum, & Cœlestianorum, Cœlestii, Pela„ gii, Juliani, Persidii, Flori, Marcellini, Orontis, „ & eadem cum istis sentientium, quæ a pietate tua „ de ipsis decreta, & constituta sunt, judicavimus & „ nos, ea solida, firmaque permanere debere, & idem „ omnes tecum statuimus, eos pro depositis habentes „.

atque ad ea infelicia tempora, in quibus Novatores excussa suprema, atque infallibili Ecclesiæ auctoritate latissimum omnibus erroribus aditum aperuerunt. Tunc enim Zuinglius obsoletum jam, ac toties proscriptum Pelagianorum errorem contra peccatum originale, una cum multis aliis ab orco revocavit, illud nihil aliud esse definiens, quam *morbum contagiosum*; non autem veram culpam. Qua in re utebatur exemplo illius, qui nascitur servus; non enim propria, sed majorum suorum culpa servus est. Ita habet in *Declarat. de peccato origin.* ad Urbanum Rhegium; ubi etiam consequenter negat Baptismi necessitatem, asseritque, Christianorum filios, si absque hoc lavacro decedant, æternam damnationem minime incurrere. Quanquam Bucerus Zuinglium in quadam confessione peccatum originale agnovisse, falso testatur. Quamobrem sapienter Patres Concilii Tridentini antiquas Pelagianæ hæreseos condemnationes Sess. V. renovandas censuerunt. His tamen obstantibus:

48. Multo apertius purum, putumque Pelagianismum professi sunt Sociniani, qui prava pseudo reformatorum exempla secuti, gravissimas Catholicæ fidei clades intulere. Negant itaque primo peccatum originale: secundo mortem esse illius pœnam: tertio Dei gratiam esse ad bene operandum necessariam, cum naturales arbitrii vires ad totam legem servandam abunde sufficiant. Ita Socinus in *Prælect. Theol.* a cap. 5. usque ad 15. Ab eis autem non admodum abludunt Arminiani, dum Socianismum, sin minus approbandum, saltem benigne tolerandum esse affirmant (*a*).

49. Sed etiam ex Protestantibus non pauci relicta doctrina Lutheri in apertum Pelagianismum prolapsi sunt. Ita inter alios Joannes Salomon Semlerus in Academia Hallensi Professor non incelebris *in Instit. ad Theol. S.* Augustinum ut novatorem accusare audet, Pelagium vero ut orthodoxum defendit, ejusque doctrinam toties ab Ecclesia damnatam ambabus ulnis amplectitur (*b*). Sed hæc pro necessaria brevitate satis.

CAPUT III.

Ostenditur peccati originalis propagatio in omnes homines ex veteri Testamento.

50. Insignis pro hoc inconcusso Religionis nostræ dogmate habetur locus in Psalm. L. ubi David, quanquam ex legitimo connubio, piisque parentibus ortus, dicit: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* In textu autem hebraico expressius dicitur numero singulari prout etiam ex Hebræo vertit S. Hieronymus: *in iniquitate conceptus sum, & in peccato peperit me mater mea.*

51. Quanquam si etiam sequamur vulgatum nostrum interpretem, & pluralem numerum retineamus, nihil detrahitur vi, & efficaciæ hujus Davidici testimonii pro peccato originali. Observante enim S. Thoma 1. 2. quæst. 82. art. 4. ad 1. haud insuetum est Sacris Scriptoribus numerum pluralem pro singulari usurpare: ut cum in Evangelio ad significandam mortem Herodis dicitur: *Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.* Matth. II. 20.

52. Addit Angelicus, peccatum originale potuisse etiam plurali numero enunciari „ vel quia in „ eo præexistunt omnia peccata actualia, sicuti „ in quodam principio; unde est multiplex vir„ tute: vel quia in peccato primi parentis, quod „ per originem traducitur, fuerunt plures defor„ mitates, scilicet superbiæ, inobedientiæ, gulæ, „ & alia hujusmodi; vel quia multæ partes ani„ mæ inficiuntur per peccatum originale ". Quæ An-

(*a*) Multi alii peccatum originale inficiati sunt, ut Anabaptistæ, quemadmodum constat ex *colloquio* Frankentalansi Act. 2. art. 4., & ex *Compendio doctrinæ Anabaptistarum* adjecto *Apologiæ* Galeni Abrahams. Tum etiam Quackeri, quod testatur celebris apud ipsos Robertus Barclajus *in Apologia* Thesi 4. illud quoque data opera oppugnavit Dan. Whitby Anglus in peculiari *Tract. de imputatione divina peccati Adam posteris ejus universis in reatum* Lond. 1711. Jo. autem Sommerus in Tract. *de Justificat.* peccatum originis vocat *fabulam Monachorum*, quasi hoc dogma non sit Monastica institutione multo antiquius. Mitto dicere de aliis quamplurimis Acatholicis, qui directe, vel indirecte hanc fidei nostræ fundamentalem articulum convellunt, aut labefactant.

(*b*) Semlerum breviter quidem, sed nervose confutavit P. Engelbertus Klupfel Ord. Erem. S. August. in Academia Friburgensi Professor pluribus Epist. insertis *novæ Bibl. Ecc. Friburgensis*. Hinc laudatissimus Theologus alios recenset Lutharanos pestilenti hac Pelagianismi lue infectos. Sed notum eruditis est, quantum hac nostra ætate Socinianismus inter Heterodoxos grassetur.

Magis tamen mirari, atque etiam dolere debemus, vel in ipsa Catholicæ Ecclesiæ sinu nonnullos reperiri, qui ab orthodoxa S. Augustini, aliorumque Patrum doctrina non parum hac in parte declinant. Celebris P. Thomas Lemos *in Panoplia* Tomo I. P. II. Tract. I. cap. 19. & seq. ostendit, Lud. Molinam haud recte de peccato originali sensisse. Illustrissimus Bossuetus in opere inscripto *Defense de la tradition, & des Saints Peres* Richardum Simonium, ut restauratorem Pelagianæ hæreseos contra peccatum originale haud immerito redarguit. Denique Franc. Fitzjames Episcopus Svessionensis in sua *Instruct. Pastorali* anni 1760. nobis exhibet, & damnat non paucos, neo leves Harduini, & Berrujeri errores contra hoc dogma. Nec defuere aliqui, qui ut sancta nostræ Religionis mysteria contra hujus ætatis pseudo-philosophos facilius tuerentur, improvido consilio Augustinianam, & veram peccati originalis doctrinam emolliendam, ac labefactandam putarunt.

Angelici doctrina ex S. Aug. deprompta est in *Enchiridio* cap. 44.

53. Certe hunc Davidis locum multi veteres Patres ante hæresim Pelagianam de peccato originali interpretati sunt. Origenes enim Hom. VIII. in Leviticum his verbis ostendi dicit, quod *quæcumque anima in carne nascitur, iniquitatis, & peccati sorde polluitur*. Quam sententiam ex eo confirmat, quod secundum Ecclesiæ observantiam baptisma datur etiam parvulis in remissionem peccatorum. *Et si nihil esset in parvulis, quod ad remissionem deberet, & indulgentiam pertineret, gratia baptismi superflua videretur*. Quod etiam repetit Tomo XV. in Matth. num. 23. & alibi.

54. Sed omisso Origene, ne quis suspicetur, eum intellexisse peccata contracta in alia vita (*a*) (quanquam ad Adami prævaricationem illud Psalmi comma sæpe refert), afferamus alios veteres Patres, de quibus nulla esse potest suspicio. S. Hilarius in Psalm. CXVIII. explicans illa verba David: „ Vivet anima mea, & laudabit te, *inquit*, „ vivere se in hac vita non reputat; quippe qui „ dixerat: ecce in iniquitatibus conceptus sum, „ & in peccatis concepit me mater mea: scit sub „ peccati origine, & sub peccati lege se natum “.

55. S. Ambrosius ad Psal. L. expendens illa verba: „ Ecce in iniquitatibus conceptus sum &c. „ Antequam nascimur, *inquit*, maculamur contagio, & ante usuram lucis originis ipsius excipimus injuriam: in iniquitate concipimur. *Et iterum:* Omnes sub peccato nascimur, quorum „ ipse ortus in vitio est, sicut habes lectum, di„ cente David: ecce in iniquitatibus &c. „ Hieronymum prætereo, & Augustinum, tum alios subsecutos Patres, qui hoc loco potissimum usi sunt, ut ex veteri testamento peccatum originale, contra Pelagianos probarent.

56. Hujus invicti argumenti robur conatus est labefactare post Simonem Episcopium (Lib. IV. *Instit. Theol.* Sect. 5. cap. 9.) Hugo Grotius in Socinianos propensus, quasi illa verba aliud significent, quam David a pueritia sæpius peccasse; & quasi Rex Propheta usus fuerit hyperbolico loquendi genere, ut cum David ipse Psalm. LVII. 4. ait: *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa*. Etiam Job hyperbolice cap. XXXI. 18. dicebat: *Ab infantia mea crevit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum*.

57. At vero, ut recte Bossuetus observat (Comment. in hunc locum), ex quo sacræ Litteræ nonnullis in locis hyperbolice loquantur, non licet inferre, etiam loca planissima, & clarissima esse per hyperbolem explicanda: alias nullum erit in iisdem Scripturis dogma firmiter stabilitum. Sane in Psalmo L. omnia ita clara sunt, ut nihil expressius ad designandum peccatum originale desiderari possit. Ibi enim exprimuntur *peccatum, iniquitas, conceptio, partus;* & in toto illo Psalmo nihil emphaticum, vel hyperbolicum reperitur; & postquam David suum peccatum sæpius confessus est, Dei misericordiam implorans, transit ad ipsius suæ iniquitatis primam radicem, nempe peccatum originale, in quo conceptus fuit. Contra vero in Psalm. LVII. vehementi stylo, & amplificatione usus est David ad exprobrandas peccatoribus suas iniquitates, dicens: „ in corde ini„ quitates operamini, in terra injustitias manus „ vestræ concinnant: elienati sunt peccatores a „ vulva, erraverunt ab utero: furor illis secun„ dum similitudinem serpentis &c. “.

58. Vel etiam dici potest, peccatores jam a vulva, & utero matris peccasse propter concupiscentiam ex originali noxa contractam, quæ eos cum ad usum rationis pervenerint, ad nova semper patranda peccata sollicitat. Certe illud Jobi, quod objiciebat Julianus, *ab infantia mea, &c.* S. August. in Lib. VI. *Oper. imperf.* contra ipsum cap. 129. ita explicabat, ut sint quædam a natura *cognita, quæ in ætate, qua usus incipit esse rationis, sicut ipsa ratio, incipiunt apparere*. Et sic Job quæ naturæ ingenita erant miserationis semina, Dei opitulante gratia adultus evolvit; unde vere dicere potuit: *ab infantia mea &c.* cum e contrario peccatores, qui jam habent ab utero perversæ indolis principia, perduelli prævalente concupiscentia pravis operibus manifestent (*b*).

59. Alium luculentissimum peccati originalis testem in vet. testamento habemus mox laud. S. Jobum, qui cap. XIV. 1. sic ait: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu, qui solus es?* vel ut LXX. interpretes habent: *nemo mundus a sorde; ne infans quidem, cujus est unius diei vita super terram*. Cui lectioni consonat antiqua Vulgata. Hebraicus autem fons ita habet: *Quis detur mundus de immundo? non unus*. Quem Jobi sententiam licet in seipsa perspicuam, ita illustrat Origenes Homil. VII. *in Leviticum* inquiens: „ Sed & ille i„ pse, qui nascitur, sive virilis, sive feminei se„ xus sit, pronunciat de eo Scriptura, quia non „ sit

(*a*) S. Hieronymus Dial. III. contra Pelagianos ita eos alloquitur: *Quod si injusta vobis videtur alienorum remissio peccatorum* (quæ fit per Baptismum) *qua non indiget, qui peccare non potuit, transite ad Amasium vestrum* (nempe Origenem), *qui præterita in cœlis, & antiqua delicta solvi dicit in baptismo; ut cujus in ceteris auctoritate ducimini, etiam in hoc parte errorem sequamini*. Bossuetus tamen non levibus argumentis contendit, doctrinam Origenis hoc in dogmate esse orthodoxam, *Defense de la Tradition, & des Saints Peres* Lib. VIII. cap. 28. Vid. Dan. Huetius in *Origenianis* Lib. II. cap. 2. qu. 7. num. 24.

(*b*) S. Thomas 3. part. qu. 27. art. 6. ad 3. *Miseratio*, inquit, *de qua Job loquitur, non significat virtutem infusam, sed quamdam inclinationem naturalem ad actum hujus virtutis*.

„ sit mundus a sorde, etiamsi unius diei sit vita „ ejus ". Pergit deinde Origenes, & tum ex maledictionibus, quibus Job diem nativitatis suæ execratus est, tum ex verbis David supra allatis colligit, *quamcumque animam in carne nascentem, iniquitatis, & peccati sorde pollui*. Et quamvis Origenes fortasse non primum peccatum Adami, sed quoddam aliud intellexerit, vidit tamen S. Jobum iis verbis voluisse significare aliquod peccatum, quo pueri ex immundo concepti semine nascuntur inmundi.

60. Respondent Sociniani, nomine sordium non peccatum aliquod, sed carnalem partus immunditiam intelligi.

61. Verumtamen falsam esse hanc interpretationem, vel ex eo solo liquet, quod Job de his sordibus loquitur, a quibus *solus* Deus mundare potest, quæ non sunt nisi peccata, quæ sæpius in sacris Litteris vocantur *sordes*, & *immunditiæ*. Isaiæ LXIV. 16., Zachar. 4. & cum in infantibus peccata actualia esse non possint, manifestum sit, nonnisi de peccato originali ibi sermonem esse (*a*).

62. Tertium argumentum ad probandam transfusionem peccati originalis S. Augustinus repetebat ab illa lege Gen. XVII. 14. Abraham data: „ Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia „ pactum meum irritum fecit ". Ex qua lege ita contra Pelagianos colligebat sanctus Pater. Hæc pœna, quæ in phrasi Scripturæ sacræ significat damnationem æternam, certe parvulis infligi non potest propter peccata actualia: debet ergo in iis esse aliquod aliud peccatum, scilicet originale, quod in veteri lege per circumcisionem delebatur (*b*).

63. Neque audiendi sunt, qui voce זכר *Zachar*, quæ in textu hebræo habetur, non *infantem*, sed *adultum* intelligi voluut, qui propterea puniendus sit, non quia pactum Dei cum Adam, sed potius quia pactum circumcisionis cum Abraham, de quo solo ibi sermo est, irritum fecit.

64. Non inquam; primo etenim LXX. Interpretes expresse addunt: *cujus præputii caro octava die circumcisa non fuerit*; & ita quoque legebat S. Augustinus Lib. XVI. *de Civ. Dei* cap. 27. & ante eum S. Ambrosius Epist. 77., atque etiam Origenes Lib. II. in Epistol. ad Rom. num. 13. Deinde quanquam neque in hebraico textu, neque in vulgato interprete illa additio *octava die* habeatur, colligitur tamen aperte ex vers. 12., ubi dicitur: *Infans octo dierum circumcidetur in vobis*: & postea sequitur: *masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit* &c.

65. Pactum vero, de quo ibi sermo est, a S. Augustino loco cit. nihil aliud fuisse creditur, quam lex data Adamo non comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, quia etiam parvuli, *non secundum suæ vitæ proprietatem, sed secundum communem generis humani originem omnes in illo uno testamentum Dei dissipaverunt, in quo omnes peccaverunt*. Et observat etiam S. Doctor, non fuisse dictum *interibit anima illius* &c. quia *hoc* pactum meum, scilicet circumcisionis, irritum fecit, ut ita cogamur ea verba intelligere de pacto Abrahamitico, & non de pacto Adamitico; sed generaliter *pactum meum irritum fecit*, præceptum scilicet Adamo impositum, & in Adamo ab omnibus violatum.

66. Attamen S. Pater minime repugnat, quin laudata verba intelligantur etiam de pacto circumcisionis; sed semper verum erit, animam pueri incircumcisi non deleri de populo Dei, seu non damnari propter violationem pacti circumcisionis, cujus violationis infans reus non est, sed propter originale peccatum, quod tunc sine circumcisione non delebatur.

67. Obj. primo. Celebris est illa Dei sententia apud Ezechielem XVIII. 20. „ Anima, quæ peccavit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem „ filii; justitia justi super eum erit, & impietas „ impii erit super eum ". Quæ sententia justissima etiam aliis in locis repetitur, ut Deuter. XXIV. 16., 4. Reg. XIV. 6., & II. Paralip. XXV. 4.

68. Resp. hanc Dei justissimam sententiam minima repugnare peccato originali, cujus omnes homines rei facti sunt in Adam. Ut enim S. Thomas qu. IV. *de malo* art. 1. ad 19. observat, peccatum primi hominis est quodammodo peccatum totius naturæ; & ideo cum aliquis punitur propter peccatum primi parentis, non punitur pro peccato alterius, sed pro peccato suo. „ Non portant infantes peccatum Adæ, sed suum; nam „ aliud fuit peccatum Adæ, aliud est peccatum „ infantium: illud enim fuit causa, istud effe„ ctus, *inquit S. Anselmus in Lib.* de conceptu „ virginali, & origin. peccato *cap.* 26. ".

69. Ceterum Sanctus Augustinus respondens Juliano hoc idem objicienti Lib. III. *Oper. imperf.* capit. 12. hanc legem pro hominibus latam esse dicebat, non autem pertinere ad Deum; nam sacræ Litteræ nos aperte docent, Deum filiis ob cul-

(*a*) Plura alia hujus divini libri affert, atque acute expedit T. Sherlockius in sua Dissert. de *Judæorum doctrina circa lapsum Adami*.

(*b*) Obiter notandum est cum S. Thoma 3. P. q. 70. art. 4. discrimen circumcisionis a Baptismo ad delendum peccatum originale. In Baptismo enim confertur gratia ex virtute ipsius Baptismi, inquantum est instrumentum passionis Christi jam perfectæ; in circumcisione autem conferebatur gratia, non ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi. Hinc alia etiam erant in veteri Lege peccati originalis delendi media.

culpas parentum pœnas infligere. Exod. XX. 5. „ Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, „ visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam „ & quartam generationem eorum, qui oderunt „ me ". Et multa sunt exempla filiorum innocentium a Deo propter peccata parentum punitorum; ut infantium, qui in diluvio universali, & in combustione Sodomæ perierunt, atque illorum, quos Israelitæ una cum parentibus Dei jussu occiderunt; ex quibus ita Sanctus Doctor concludit: „ Parvuli, quid mali fecerunt? Nonne per suorum parentum peccata, quorum nec conscii, „ nec imitatores esse adhuc poterant, divino judicio pœnam subiere communem? Aliter ergo „ judicat Deus, aliter homini præcipit, ut judicet ". Idem docet Sanctus Thomas 1. 2. qu. 81. artic. 1., & 2. quæst. 108. artic. 4., aliisque in locis.

70. Ob. secundo. Sap. VIII. 19. dicit Salomon de se ipso: *Sortitus sum animam bonam, & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum:* non ergo Salomon fuit peccato originali infectus.

71. Resp. ibi sermonem esse de bonitate quadam naturali, quæ ex corporis temperamento oritur; non autem de bonitate gratiæ. Prima non excluditur a peccato originali, bene vero secunda. Cum autem Salomon bonam indolem sortitus ex liberali educatione magis bonus factus esset, eo facile pervenit, ut corpus servaret a libidinibus incoinquinatum. Vel etiam quod anima illa bona venerit ad corpus *incoinquinatum*, seu immune ab iis defectibus, qui corpus deformant, non autem exclusa originali sorde (*a*).

72. Ob. ult. Nulla invenitur originalis peccati apud Rabbinos etiam Christo posteriores mentio; quod incredibile prorsus esset, si vel ex Scripturis vet. test. vel saltem ex orali traditione doctrina hæc Hebræis innotuisset.

73. Resp. Cum carnales Hebræi multa alia ignoraverint Religionis nostræ mysteria, mirum non est, hoc etiam aperte non cognovisse, & multo minus mirum, Rabbinos Christo posteriores id ignorasse, quandoquidem constat, eos in sacr. Litterarum interpretatione non solum a vero, germanoque sensu enormiter aberrare, sed plerumque adeo ineptire, ut nobis commentitias fabulas, atque aniles fatuitates exhibere non erubescant.

74. Eos tamen non omnino latuisse peccati originalis doctrinam liquet ex celebri apud eos יצר הרע *Jezer arah figmento malo*, quod nihil aliud significat, quam concupiscentiam, fomitem, & pravos affectus, qui a peccato originali procedunt. Unde R. Aben-Ezre ea verba David: *In iniquitatibus conceptus sum* dicta esse vult *propter concupiscentiam plantatam in corde hominis ... quia in hora nativitatis figmentum malum complantatur in corde*. Præterea infantes nasci filios iræ, privatos gratia Dei, ideoque futuri sæculi gloriæ indignos, aperte docetur in Talmud Tract. *Sanedrin* cap. 11. (*b*).

CAPUT IV.

Prob. transfusio peccati originalis ex novo Testamento, & præcipue ex Apostolo Paulo.

75. Ut reliqua Religionis mysteria, ita hoc gravissimum peccati originalis multo apertius in novo, quam in veteri testamento revelatum fuit. Et quidem disertissimus est locus ille Epist. S. Pauli ad Rom. cap. V. 12. & seq., ubi Doctor Gentium antithesim instituit inter Adam, & Jesum Christum Servatorem nostrum; quoniam ille suo peccato nos omnes in mortem, & condemnationem præcipitavit, Christus autem Jesus sua justitia nos in justificationem, & vitam revocavit (*c*).

76.

(*a*) Sanct. Augustinus Lib. X. *de Gen. ad litt.* cap. 18. vult, illum locum Sap. VIII. esse intelligendum de Christo, cujus solius anima erat vere bona, & corpus omnino incoinquinatum.

(*b*) Hæc, aliaque Rabbinorum testimonia videri possunt apud Raym. Martini Ord. Præd. in suo immortali opere, cui titulus *Pugio fidei adv. Mauros, & Judæos* P. III. dist. 2. cap. 6. quod opus illustravit Jos. de Voisin, expilarunt autem Porchetus de Salvaticis *in Victoria fidei*, & Petrus Galatinus *de arcanis catholicæ veritatis*. Consulatur etiam Julius Bartoloccius Ord. Cisterc. *in Biblioth. magna Rabbinica* P. II. in Diss. *de peccato orig.* ubi varia, sibique minime cohærentes afferi de transfusione peccati originalis Rabbinorum sententias.

Afferri poterant ad probandum peccatum originale ex vet. test. etiam verba illa Jeremiæ I. 5. *Antequam exires de vulva, sanctificavi te*, ex quibus S. August. Lib. IV. *Op. imperf.* c. 34. aliique post ipsum, ac præcipue S. Thomas 3. P. qu. 27. art. 6. eruunt, S. Prophetam fuisse in utero matris, non minus quam S. Jo. Baptistam a peccato originali mundatum. Sed quia non insolens est in sacris Litteris, ut verbum *sanctificationis* usurpetur pro *consacratione*, vel *destinatione*, aliquibus hoc argumentum visum est ad revincendos Judæos inefficax: præcipue cum Eccl. XLIX. 9. de eodem Jeremia dicatur: *qui a ventre matris consecratus est Propheta;* eo fere sensu, quo S. Paulus dicit ad Galat. I. 15. *Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ &c.* Hinc Rabbini ea verba Jeremiæ de vera ejus sanctificatione in utero matris nunquam intellexerunt, ut testis est laud. supra Bartoloccius. Cum tamen sæpius in sacris litteris *sanctificatio* sumatur pro emundatione a peccatis, argumentum S. Augustini, & Thomæ contemnendum non est.

(*c*) Totus Pauli contextus ita habet: *Propterea sicut peccatum in hunc mundum per unum hominem intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysem, etiam in eos, qui non pec-*

76. Ita autem loquitur S. Paulus: „ Sicut per „ unum hominem peccatum in hunc mundum in„ travit, & per peccatum mors; & ita in omnes „ homines mors pertransiit, in quo omnes pecca„ verunt “. Quibus in verbis apertissime peccatum originale manifestatur. Primo enim dicitur, *peccatum intrasse in mundum per unum hominem*, nempe Adam; quod quidem de ipsius peccato actuali intelligi non potest, quasi illud fuerit primum in mundo peccatum; nam ante Adam peccarunt Angeli, & Eva etiam peccavit; intravit igitur peccatum Adæ in mundum, idest in omnes ejus posteros. Secundo additur, *per peccatum intrasse mortem*, nam ut supra (Sect. I. n. 97.) ostendimus, Deus fecit hominem *inexterminabilem*, seu immortalem, *invidia autem Diaboli mors introivit in orbem terrarum;* ex hoc autem manifeste consequitur, peccatum intrasse in omnes homines, quia omnes sunt morti obnoxii. Tertio attendenda etiam sunt ea verba *in quo omnes peccavimus;* ut enim scite observavit S. Augustinus Lib. IV. ad Bonifacium n. 7., illud pronomen relativum *in quo* non potest referri ad peccatum, quasi dicat Apostolus, omnes nos peccasse peccato Adami, quia in græco idiomate peccatum est generis feminini ἁμαρτία (a). Neque potest referri ad mortem, quæ in græco est quidem generis masculini; sed nimis insulsum esset dicere *omnes in morte peccasse*. Remanet ergo ut referatur in Adam, in quo omnes nos peccasse dicimur, quia ejus peccatum in omnes generationes transfunditur.

77. Prob. secundo ex eodem S. Paulo in Ep. I. ad Corinth. XV. 21., & seq., ubi eamdem comparationem inter Adam, & Christum instituens inquit: „ Quoniam quidem per hominem mors, „ & per hominem resurrectio mortuorum: & sic„ ut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo o„ mnes vivificabuntur. *Et v.* 47. Primus homo „ de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœ„ lestis: qualis terrenus, tales & terreni; & qua„ lis cœlestis, tales & cœlestes. Igitur sicut por„ tavimus imaginem terreni, portemus & imagi„ nem cœlestis “. Quibus verbis illud de novo repetit, quod scripserat ad Rom. cap. V., nos scilicet in primo homine Adam esse mortuos, quia in eo peccavimus omnes, & in secundo homine, nempe Christo, nos iterum ad vitam resurgere per ejus gratiam, qua vivificamur. Et sicut Christus Dominus nos vivificat, non suo duntaxat exemplo, sed interiore gratia nobis inhærente, ita dicendum est, nos revera mortuos esse in Adamo, non

caverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis J. C. plures abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita & donum; nam judicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ accipientes in vita regnabunt*. Hæc S. Pauli verba non continent sententiam completam, & sensus videtur imperfectus, & suspensus, cum desit alterum comparationis membrum. Qua in re interpretes varie laborant. Probabilior eorum opinio videtur, qui totam hanc periocham suspensam esse volunt usque ad ea verba vers. 18.: *igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*. Ita Cajetanus post S. Augustinum in *exposition. quarumd. proposit. Epist. ad Rom.* proposit. 29. ut nempe S. Paulus primum hominem opponat Christo, ac per illum peccatum, per hunc autem justitia intraverit in mundum. Audiendi autem non sunt Palagius, Ambrosiaster, aliique pauci, qui per *unum hominem* voluerunt intelligi Evam, cum ipsa prior peccaverit, unde Eccl. XXV. 34. *a muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur*. Sed manifestum est ex toto contextu, per unum hominem intelligi Adamum, quem S. Paulus opponit Christo.

(a) S. Augustinus aliquando putavit, illud *in quo* referri ad peccatum, ut sensus sit, in peccato Adami omnes nos peccatores esse factos; sed postea in Lib. laud. ad Bonifacium sententiam correxit.

Hoc S. Pauli testimonio post S. Augustinum usi sunt ad condemnandam hæresim Pelagianam Patres Milevitani anno 416. in Epist. ad Innocentium I. Deinde Episcopi numero ducenti, & quatuordecim in Concilio Africano anno 418. definientes cap. 2., non posse verba Apostoli aliter intelligi, quam tota intellexit Ecclesia, scilicet de transfusione peccati originalis. Tertio Concilium Arausicanum II. an. 529. Ac denique Patres Concilii Tridentini Sess. V., ubi post anathema sis dictum, qui asserunt, parvulos *nihil ex Adam trahere originalis peccati*, ita prosequuntur: *quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus: per unum hominem &c., nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit*. Post tam solemnes, & repetitas Ecclesiæ definitiones, quis non miretur, non solum Erasmum, fidei hac in re non parum suspectæ, sed etiam Richardum Simonium, ac Jo. Harduinum ausos fuisse, alias hujus textus interpretationes approbare, quibus dogma peccati originalis evertitur? Primus quidem in Tom. IX. *Hist. Crit. Comment.* &c. asserere non erubuit, *Patres doctiores aliter hunc Paulinum textum intellexisse, quos propterea verisimile non est, fuisse a memoratis Conciliis condemnatos*. Harduinus autem in hunc locum pag. 446. definitiones tot Conciliorum eludere se posse putavit, inquiens: *Dictum illud Apostoli, in quo omnes peccaverunt, si Trid. Synodus diceret, semper Ecclesiam intellexisse de originali peccato, de Ecclesia intelligeret, non ut Judex pronunciat de aliqua controversia post examen sive a Concilio, sive ab Apostolica Sede institutum: sed ut in scholis docent plerique omnes Theologi. Sed hi sic sensere illa ætate, atque etiamnum ita sentiunt, nullo alio nisi fundamento, quam librorum, quos a Patribus scriptos esse falso putarunt, & adhuc putant. Error autem ille est facti tantum historici, quod non valde interest plebi Christianæ perfecte nosse*. Ubi iterum insinuat damnatum illud suum, & antea inauditum commentum, omnia S. Patrum scripta, ac vetera Ecclesiæ monumenta esse supposititia.

non imitatione tantum, sed generatione, qua ejus peccatum vere contrahimus; ut vere facti simus peccatores per inobedientiam Adami, quemadmodum efficimur justi per obedientiam Jesu Christi.

78. Prob. tertio ex eodem Apostolo, qui Ephes. II. 3. inquit; *Nos omnes ... eramus natura filii iræ, sicut & ceteri*. Quæ verba, quanquam ex se perspicua sint, ita tamen illustrat Augustinus Tract. 44. in Joan.: *Quomodo natura? nisi quia peccante primo homine vitium pro natura inolevit*. Græcus quidem textus habet: ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, quam vocem φύσει aliqui vertunt *prorsus*, sive *omnino*, ut S. Hieronymus in Commentar. Sed S. Augustinus Lib. VI. *cont. Jul.* ex veterum interpretum auctoritate retinendam probat vocem *natura*. Deinde non magna est utriusque versionis differentia, atque hoc etiam modo significatur, nos nasci *omnino* filios iræ, utique propter peccatum originale (*a*).

79. Prob. 4. transfusio peccati originalis ex iis sacræ Scripturæ locis, in quibus asseritur necessitas regenerationis per baptismum, ut generationis vitium tollatur. Joan. III. 3. „ Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum „ Dei; " & vers. 5. Nisi quis renatus fuerit ex „ aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in „ regnum Dei ". Ex quibus verbis indicatur necessitas baptismi, qui datur *in remissionem peccatorum*, ut Ecclesia profitetur in Symbolo. Et cum parvuli nullius peccati actualis rei sint, non potest esse alia ratio eos baptizandi, nisi in remissionem peccati originalis (*b*).

80. Huc spectant etiam exorcismi, quibus ab ipso Apostolorum ævo consuevit Ecclesia spiritus immundos ab infantibus, & catechumenis abigere, antequam baptizentur. Nulla autem alia de causa id fieri consuevit, nisi quia perpetua Ecclesiæ doctrina fuit, nos omnes sub Dæmonis captivitate nasci propter originale peccatum (*c*).

81. Hæc, aliisque invicta S. Augustini argumenta, quibus manifeste demonstratur, omnes nos nasci peccato obstrictos, variis modis eludere tentabant acuti, & cavillosi Pelagiani.

82. Objiciebant itaque primo contra argumentum ductum ex cap. V. Epist. ad Rom., Apostolum esse intelligendum de transfusione peccati Adamitici, non per generationem, sed per imitationem, qua homines peccatores pravum primi parentis exemplum consectantur; quos redarguebat Propheta Oseas cap. VI. 7. *Ipsi autem sicut Adam, transgressi sunt pactum*. Sane inquiebant, si de transfusione peccati *per generationem* loqueretur Apostolus, non solum Adamum, sed etiam Evam debuisset commemorare, quæ utique ad generationem concurrit.

83. Sed hanc perversam Paulini textus interpretationem multis modis explosit magnus Augustinus. Primo enim cur Apostolus non dixit, peccatum intrasse in hunc mundum per Evam, aut per Diabolum, qui ante Adam peccarunt, & quorum exemplum, non minus quam Adami, peccatores imitantur? Præterea de illo peccato loquitur Apostolus, cum quo simul etiam mors intravit in mundum, seu propter quod homines morti obnoxii non sunt: sed morti obnoxii sunt etiam illi, qui Adamum peccando imitati non sunt, nec imitari potuerunt, ut parvuli: ergo &c. Neque vero ad generationem significandam necesse erat, etiam feminam commemorare; more enim apud Scriptores sacros usitatissimo soli viri in genealogiis nominantur. Et Apostolus *Hebr.* XI. 12. de veteribus Patriarchis loquens, eos dicit *ab uno* Abraham ortos fuisse.

84. Objiciebat secundo Julianus,* non esse legendum cum nostro vulgato interprete *in quo omnes peccaverunt* in sensu *relativo*, scilicet *in quo Adamo*; sed potius ex græco textu ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, in sensu *causali*, nempe *quatenus*, vel *quia*, vel *ex quo omnes peccaverunt*, nempe per imitationem. Sicuti dicitur in Psalm. CXVIII.

(*a*) Ferenda nullatenus est paraphrasis Jo. Harduini, qui Apostolum inducit ita loquentem: *Eramus nos Judæi tot vitiis penitus implicati, ut videretur in nobis conversum esse vitium in naturam; ac propterea essemus obnoxii iræ, ac vindictæ Dei, sicut & Gentiles*. Quod iterum confirmat in annotatione addens: *quod a natura est, non potest peccatum esse, neque originale, neque actuale*. At vero Concilium Trident. Sess. VI. cap. 1. inquit: *Cum omnes homines in prævaricatione Adæ innocentiam perdidissent, facti immundi, & ut Apostolus inquit, natura filii iræ &c.* En qualis sit eorum verborum sensus, quem contra Concilii Trid. mentem pervertere tentavit Harduinus.

(*b*) S. Augustinus Lib. I. *contr. Julian.* cap. 4. ita Julianum ipsum alloquebatur: *Si verum est, quod audivimus, te infantulum baptizatum, etiam tu, quamvis a tuis propriis peccatis innocens, tamen quia ex Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima nativitate traxisti, & in iniquitate conceptus es, profecto exorcizatus, & exsufflatus es, ut a potestate erutus tenebrarum transferreris in regnum Christi. O Fili, male ex Adam nate, sed bene in Christo renate, Sacramenta, quibus te peperit, tuæ matri conaris auferre.*

(*c*) Hoc argumento usus est S. Augustinus in Epist. 194. ad Sixtum c. 10., in Lib. II. *Operis imperf.* c. 18., & Lib. III. c. 199., & alibi. Libr. autem III. *contra Jul.* c. 3. ne adversarius ansam cavillandi arriperet, scite observabat, *sic esse homines sub Diaboli potestate, antequam redimantur a Christo, ut tamen Dei potestati non solum hi, sed nec ipse quidem Diabolus subtrahatur*. Eodem argumento usus est etiam S. Cœlestinus in Epist. ad Episcopos Galliarum c. 12. Pulcherrimum est illud epigramma a Sixto III. Fonti baptismali in Basilica Constantiniana positum

Mergere, peccator, sacro purgande fluento,
Quem veterem accipiet, proferet unda novum.
Insons esse volens, isto mundare lavacro,
Seu patrio premeris crimine, seu proprio.
Nulla renascentum est distantia, quos facit unum
Unus fons, unus spiritus, una fides.

CXVIII. *In quo corrigit adolescentior viam suam:* ubi particula *in quo* idem significat, ac *propter quod*. Sic etiam Actor. VII. dicitur: *fugit Moyses in verbo isto*, seu propter verbum istud (*a*).

85. Resp. primo, nihil esse, quod nos cogat a lectione nostra communi recedere, quam omnes antiquæ versiones, & Patres Ecclesiæ latinæ, imo quatuor plane Concilia, scilicet Milevitanum, Carthaginense, Arausicanum II., & generale Tridentinum retinuerunt, a quibus omnibus particula ἐφ' ᾧ in sensu relativo ad Adamum intellecta fuit. Deinde bene observabat S. Augustinus Lib. VI. *cont. Jul.* cap. 24., illam particulam *propter quod* non convenire menti Apostoli; quis enim *ab omni humano sensu tam sit absurdus*, *ut dicat: propter hoc fecit homo iste homicidium*, *quia in Paradiso Adam de ligno prohibito cibum sumsit?* Demum etiamsi illud ἐφ' ᾧ sumeretur in sensu causali, dicendo, mortem in omnes homines transiisse, *quatenus*, *quia*, vel *propterea quod* omnes homines in Adamo peccaverunt, salva adhuc esset Catholicæ Ecclesiæ de peccato originali doctrina. Neque enim inferre liceret cum Pelagio, mortem transiisse in omnes homines, quia omnes peccaverunt in Adamo, ejus prævaricationem imitantes; hoc enim falsum esse apparet in parvulis, in quos etiam mors dominatur, quamvis per imitationem in Adam peccare nequiverint.

86. Neque ad rem nostram faciunt duo parallela loca objecta. Recte enim dicit David interrogando: *in quo*, seu *propter quod corrigit adolescentior viam suam?* Respondet autem: *in custodiendo sermones tuos;* ut sensus sit, propterea adolescentem corrigere viam suam, quia verba Dei, ut oportet, custodit. Et similiter beatissimus Stephanus dicebat *in Actis Apostolorum*, Moysem fugisse *in verbo hoc*, seu propter verbum illius, a quo didicerat, notum in Ægypto fuisse homicidium a se perpetratum. Nescio autem, quomodo ex alterutro loco possint Pelagiani conficere, homines non esse reos peccati Adam, nisi propter imitationem ipsius in peccando. Ita ex S. Augustino laud. loco.

87. Objicitur tertio. Pelagiani contendunt per mortem, quam S. Paulus in omnes homines pertransiisse dicit, mortem animæ esse intelligendam in eos dominantem, qui imitantur peccatum Adæ; vel si intelligere oportet mortem corporis, quæ per peccatum intravit, eam esse referendam ad illos scelestissimos homines, quos divina justitia præmatura, ac terribili morte aliquando punivit; cujus rei exempla plurima occurrunt in veteri Test., ut Sodomitis, in iis, qui universali diluvio perierunt, aliisque, quos sacra historia commemorat (*b*).

88. Resp., Apostolum ibi apertissime distinguere peccatum, & mortem, dum dicit, primo per Adam intrasse in hunc mundum peccatum, & postea per peccatum intrasse etiam mortem. Frustra autem hæc esset distinctio, si mortem animæ intellexisset, quæ a peccato distingui non solet; cum nemo ignoret, per peccatum animam spiritualiter mori: voluit ergo S. Paulus nos docere, homines factos esse obnoxios morti propter peccatum Adami, & ideo mortem pertransire in omnes, quia omnes in Adam peccaverunt; in omnes inquam sine ulla exceptione; nimirum etiam in eos, qui peccatum Adami non imitantur suis peccatis actualibus; quia omnes illud contrahunt per generationem.

89. Vanum est autem confugere ad quædam exempla mortis præmaturæ, & pœnalis, qua Deus nonnunquam insignes peccatores punivit, cum luce meridiana clarius sit, Apostolum ibi loqui de generali lege moriendi, cui omnes obnoxii sunt propter peccatum Adami; non autem de peculiari quorumdam scelestissimorum hominum punitione; unde S. Augustinus recte colligebat, etiam par-

(*a*) Pelagius in Commen. ad hunc locum *In quo omnes peccaverunt*, inquit: *hoc est in eo quod omnes, qui peccaverunt, exemplo Adæ peccant.* Julianus vero apud August. Lib. I. *Operis imperf.* cap. 174. ait: *hoc, in quo omnes peccaverunt, nihil aliud indicat, quam quia omnes peccaverunt.* Hos errorum duces aperte sequuntur Sociniani, ut Crellius, & Slichtingius in Comment. ad hunc vers., atque eorum amicus Jo. Clericus sub nomine Jo. Phereponi in Animadv. ad Epist. S. Augustini 157. & 176., auctoritate utens Erasmi, qui falso contendit, apud Græcos particulam ἐπὶ nunquam significare *in*. Admodum dolemus, etiam Rich. Simonium, Jo. Harduinum, & Isaac Berruyerum iis pollicem pressisse, contendentes, vocem græcam ἐφ' ᾧ posse, & debere verti per adverbia *quia*, *quatenus*, *propter quod*. Rich. Simonium castigavit Bossuetus Lib. VII. *de la Defense de la trad.*, *& des SS. Peres* c. 12., & seq., alios vero duos condemnavit Franc. Fitzjames in sua celebri *Instruct. Pastor.* contra eos P. II. Sect. 5. cap. 2. art. 4. Frustra autem isti Scriptores se tuentur auctoritate aliquorum Interpretum, qui nec multi sunt, nec tanti ponderis, ut cum Augustino, aliisque sanctis Patribus, imo cum numerosissimis, atque etiam œcumenicis Synodis possint conferri. Contra Erasmum vid. Guill. Estius in Comment. ad hunc locum, & contra Pherepoanm P. Laurentius Berti Lib. XIII. *de Theol. Discipl.* cap. 1., ac Lud. Ant. Muratorius sub adscititio nomine Lamindi Pritanii *De ingeniorum moderatione in religionis negotio* Lib. III. cap. 1.

(*b*) Harduinus ita hunc locum suo modo explicat: *Per quamdam prosopopœjam mors eleganter dicitur pertransisse regiones, non ut omnes homines occideret, sed ut inspiceret ob vitam nefariam ex hoc mundo cito tollendos, eo quod graviter peccassent.* A Magistro suo non aberravit Berruyerus. Uterque autem Julianum secutus est, qui apud Augustinum Lib. II. *Op. imperf.* cap. 186. inquiebat: *Igitur illa mors peccato debita, mors pœnalis, regnavit, & ante Legem in eos, qui peccaverunt, sicut in Sodomitis, & his, qui diluvii tempore propter iniquitatem, voluntariam tamen, vel varia sunt ætate consumpti; regnavit & post Legem in his, quos reos prævaricationis invenit.*

parvulos peccasse in Adamo, quia mors in eos quoque pertransiit. Sed audiamus ipsum Sanctum Apostolum, qui mentem suam adhuc apertius exponit v. 14. inquiens: *Regnavit mors ... etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ*, peccato scilicet actuali, peccaverunt tamen in Adam peccato originali.

90. Multo magis desipiebant Pelagiani, quando his argumentis pressi eo tandem confugerunt, ut faterentur quidem, mortem corporalem transisse in omnes propter peccatum Adæ, negabant tamen transiisse ipsum peccatum (*a*). Quos ita redarguebat magnus Augustinus Lib. IV. ad Bonifacium c. 4. „ Si propterea morimur, quia ille (*Adam*) „ mortuus est, ille autem mortuus est, quia peccavit, pœnam dicunt transire sine culpa, & „ innocentes parvulos injusto supplicio puniri, „ trahendo mortem sine meritis mortis; quod de „ uno solo mediatore Dei, & hominum homine „ Christo Jesu Catholica fides novit, qui pro nobis mortem, hoc est, peccati pœnam sine peccato subire dignatus est “. Et Concilium Aransic. II. Can. 2. ita definivit: „ Si quis ... mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est, „ non autem & peccatum, quod mors est animæ, „ per unum hominem in omne genus humanum „ transiisse testatur, injustitiam Deo dabit “.

91. Obj. quarto. S. Paulus ad Rom. V. vers. 13. inquit: *Usque ad Legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur, cum Lex non esset*. Porro inquiebant Pelagiani, si S. Paulus loqueretur de peccato originali, dicere non potuisset, illud regnasse usque ad Legem, sed dicere debuisset, illud semper regnasse etiam post Legem, & post ipsum Christum: *Peccatum itaque* (concludebat Julianus apud Augustinum Lib. II. *Oper. imperf.* c. 199.), de quo Apostolus pronuntiat, *quia usque ad Legem fuerit ... actionis, non nativitatis esse convincitur* (*b*).

92. Resp., si qua est in his Apostoli verbis difficultas, eam premere etiam Pelagianos, & quoscumque alios, qui negantes peccatum originale admittunt peccata actualia, quæ certe non solum usque ad Legem fuerunt, sed etiam post Legem, & adhuc post Christum sunt. Et sicuti post Legem enormiora crimina aliquando visibilibus, magnisque pœnis a Deo punita fuerunt, ita & ante Legem, ut patet in diluvio universali, & in pœnis Ægyptiorum, ac Sodomitarum. Non aliud itaque iis verbis significare voluit Apostolus, quam peccatum originale, & actuale fuisse ante Legem, sicuti & modo est, sed non fuisse imputatum, seu non fuisse cognitum propter tenebras ignorantiæ, quibus homines erant obcæcati; *præsertim ut a Deo puniendum*, ut S. Thomas interpretatur in hunc locum.

93. Ob. quinto. S. Paulus vers. 15. dicit: *Unius delicto* (nempe Adami) *multi mortui sunt*; vers. autem 19. iterum dicit: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obeditionem justi constituentur multi*. Hinc autem sic colligebant Pelagiani: Apostolus non dicit, unius delicto *omnes* mortuos esse, aut peccatores constitutos, sed *multos*, eos nempe, qui ipsius peccatum imitantur; sicuti per Jesu Christi obedientiam non *omnes* justificantur, sed *multi*, qui nempe beneficio ejus redemptionis utuntur.

94. Resp. cum S. Augustino Lib. II. *Op. imperf.* c. 145. per *multos* intelligi *omnes*; revera enim omnes homines multi sunt. Certe cum ibidem Apostolus dicat, mortem pertransiisse in *omnes* homines, & *omnes* peccasse in Adamo, & per unius delictum in *omnes* homines in condemnationem, manifeste apparet, nomine *multorum* intelligi *omnes* posteros Adæ, qui reipsa multi sunt. Acute enim S. Doctor observabat, aliquando *omnes* esse multos, aliquando non esse; ut cum dicitur *omnes capilli*, & *omnes digiti* hominis, primum significat *multos*, alterum *paucos*. Voluit ergo Apostolus nos docere, omnes homines peccasse in Adamo, & mortuos esse, & hos omnes non esse paucos, sed multos.

95. Dices. Apostolus subdit: *Sed non sicut delictum, ita & donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum ... in plures abundavit*. Vult ergo, numerum eorum, qui gratiæ Christi participes sunt, majorem esse eorum numero, qui delicto primi parentis perierunt. Quod verum esse non potest, nisi dicamus, nonnisi eos mori, qui delictum Adæ imitantes peccant, cujusmodi esse non possunt, nisi adulti; gratiæ autem Dei etiam infantes participes esse: non igitur Apostolus per *multos* intellexit *omnes*.

96. Resp. cum eodem S. Doctore, antithesim non esse inter numerum, & numerum, scilicet inter numerum eorum, qui unius delicto mortui sunt, & numerum illorum, quos gratia Christi vivificat. Quis enim nesciat, multo plures in hoc mundo esse peccatores, quam justos? Comparatio Apostoli est inter damnum nobis a peccato Adami il-

(*a*) Ita quoque desipuerunt Sociniani, ut videri potest apud Slichtingium, Crellium, Peripcovium in Comment. ad laud. S. Pauli locum. His addendus Jac. Faber tum in *Comment.*, tum in *Apologia*.

(*b*) Non absimiliter Harduinus in Comment. inquit: *Causalis hæc particula enim perspicue admonet, illud, quod proxime antecessit, in quo omnes peccaverunt, de peccato originali accipi non posse. Admonet enim de eodem peccati genere utrobique sermonem esse, atqui in ipso versu 13. de peccato actuali sermo est: de originali enim non diceretur, usque ad Legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: si quidem & sub lege, atque etiamnum certe est, donec eluatur: ergo & prius illud, in quo omnes peccaverunt, de peccato actuali Apostolus intellexit &c.*

illatum, & beneficium a Christo Domino nobis impertitum, cujus gratia magis abundavit: unde subditur vers. 20.: *ubi abundavit delictum, superabundavit gratia*.

97. Observavit insuper S. Pater, in textu originali græco non haberi *plures* in sensu comparativo, sed *plures* absolute, sed potius *multos*; unde ita Julianum ad silentium redegit (cap. 206.): *non pronunciat Apostolus* plures, sed multos: græce locutus est, πολλοὺς *dicit*, *non* πλείους; *lege*, & *tace*.

98. Simili modo explicanda est alia ejusdem S. Pauli antithesis vers. 18. inter Adamum, & Christum: *igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ*. Non quasi fiat comparatio inter numerum condemnatorum, & numerum justificatorum; sed comparatio solum fit inter causam condemnationis, quæ fuit Adam, & causam justificationis, nempe Christum; qui dicitur justificare omnes homines, non quasi omnes, & singuli reipsa justificationem consequantur, sed quia nemo justificatur, nisi per Christum; *ut sicut sine Adam nullus ad mortem, ita sine Christo nullus ad vitam*. Verba sunt S. Augustini Lib. II. *de nuptiis*, & *concup.* cap. 2. Vel ut explicat S. Thomas 1. 2. qu. 91. art. 3. ad 3., in eo est antithesis S. Pauli, „ quod sicut peccatum Adæ traducitur in „ omnes, qui ab Adam corporaliter generantur, „ ita gratia Christi traducitur in omnes, qui ab „ eo spiritualiter generantur per fidem & baptis„ mum “.

99. Ob. sexto contra quartam probationem ex necessitate baptismi ductam. Parvulis administratur baptisma, non ut mundentur a peccato, sed ut regnum Dei consequantur, dicente Jesu Servatore nostro: *nisi qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei:* Parvulos propterea sine baptismo morientes privari quidem regno Dei, non autem vita æterna, quæ a regno Dei distinguitur.

110. Resp., vanissimam esse, nulloque fundamento innixam hanc regni Dei, ac vitæ æternæ distinctionem, imo a Christo Domino aperte explosam Math. XXV. 34., & 46.; primo enim in die judicii dicetur electis: *venite, possidete paratum vobis regnum*, postea subditur: *ibunt in vitam æternam:* idem est ergo *regnum Dei*, & *vita æterna*.

101. Dicebat Julianus, baptizari infantes, non ut a peccatis liberentur, sed ut Christus augeat in eis sua beneficia, *ut quos fecerat condendo bonos, faciat innovando, adoptandoque meliores* (*a*).

102. Sed hanc Juliani subtilitatem, ut omnino paradoxam, ita irridebat S. Augustinus Lib. III. *cont. Jul.* cap. 3.: „ Pueri ergo in Sacramento „ Salvatoris baptizantur, sed non salvantur, re„ dimuntur, sed non liberantur, lavantur, sed „ non abluuntur, exorcizantur, & exsufflantur, „ sed a potestate Diaboli non eruuntur. Hæc sunt „ sententiarum portenta vestrarum, hæc inopina„ ta mysteria dogmatum novorum “ &c.

CAPUT V.

Ex veteri Ecclesiæ traditione peccati originalis transfusio demonstratur.

103. Antiquam fuisse in Ecclesia, communemque persuasionem transfusionis peccati originalis, vel ex eo solo colligi certo potest, quod statim atque vulgari cœpit impia Pelagii, ac Cœlestii doctrina, illico tanquam nova, & hæretica ab omnibus damnata, atque explosa est, ut supra cap. II. ostensum (*b*) fuit. Ex quo solo apparet, quænam fuerit majorum nostrorum antiqua, & Apostolica doctrina. Ut enim inquiebat S. Augustinus Lib. II. *cont. Jul.* cap. 10., illi sancti Episcopi, qui hæresim Pelagianam condemnarunt, *quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a Patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt*.

104. Præstabit tamen saltem nonnulla veterum Patrum testimonia ad hoc dogma magis confirmandum in medium adducere, exordiemur autem a Græcis. S. Justinus Martyr Sæc. II. *in Dial. cum Tryphone* Christum ad Jordanem venisse dicit: „ humani generis causa quod per Adam in mor„ tem, & fraudem, seductionemque serpentis con„ ciderat, ut interim proprias pro se maligne a„ gentis cujusque culpas taceam “. Deinde *solum* Jesum Christum sine peccato natum esse affirmat. In qua exceptione certe locum non habet perversa interpretatio, qua Pelagiani alia veterum Patrum testimonia eludere nitebantur, fingentes, eos nomine peccati nonnisi mortem, aliasque vitæ miserias intellexisse Adami peccato invectas. Dominus enim, ac Redemptor noster & mortem, & omnes alias infelicis hujus vitæ calamitates pro nostra salute tolerare non recusavit. Solummodo peccatum nec contraxit, nec contrahere potuit.

105. Proximus S. Justino succedit S. Irenæus, qui Lib. V. *adv. hæreses* cap. 15. de Jesu Christo

(*a*) Nondum erupérant Sociniani, & Anabaptistæ, qui negarent parvulos esse baptizandos: neque enim acutissimi Pelagiani omisissent, ut ab invicto hoc S. Augustini argumento se liberarent, isto subterfugio uti, si illud agnovissent.

(*b*) Jo. Garnerius in sua Dissert. II. *in Marium Mercatorem* omnes Synodos studiose collegit, quæ adhuc vivente S. Augustino in causa Pelagianorum habitæ sunt.

sto loquens: *justo caro*, inquit, *reconcillavit eam carnem*, *quæ in peccato detinebatur*; & cap. 16. *Deum in primo Adam offendimus*, *non faciente ejus præceptum*; *in secundo autem Adam reconciliati sumus*, *obedientes usque ad mortem facti*.

106. S. Athanasius exposit. in Ps. L. n. 7. *Omnes*, inquit, *qui ex Adam oriuntur*, *in iniquitatibus concipiuntur*, *proavi sui damnatione collapsi*.

107. Denique, ne nimis longus sim, satis erit laudare S. Gregorium Nazianzenum, cujus potissimum auctoritate S. Augustinus contra Julianum pugnabat. Is ergo in Orat. XXII. n. 13. (novæ edit. 1778.) loquens de seipso in persona totius generis humani: *Totus cecidi*, inquit, *atque ob primi hominis inobedientiam*, *& Diaboli fraudem condemnatus sum*. Et Orat. XXXVIII. num. 4. „ Quemadmodum in veteri Adam mortui sumus, „ ita in Christo vivamus... Ubi enim abundavit „ peccatum, superabundavit & gratia; & si ju„ stus condemnavit, quanto magis Christi passio „ justificavit? " (a).

108. Hos, aliosque Ecclesiæ orientalis Patres causæ suæ patronos advocabat S. Augustinus. Majus tamen ejusdem suæ causæ præsidium in Patribus Ecclesiæ occidentalis reponebat, quos & numero plures, & ex variis Occidentis partibus in unam convenisse sententiam facile ostendebat. Imo putabat, hanc *partem orbis sufficere debere*, *in qua primum Apostolorum suorum voluit Dominus gloriosissimo martyrio coronare*. Addit aliam Occidentis prærogativam, quod scilicet haberet Petri successorem S. Innocentium, qui Pelagianæ hæreseos damnationem in Conciliis Africanis factam suprema sua auctoritate confirmavit; „ quid enim, *ait*, potuit ille vir sanctus Africa„ nus respondere Conciliis, nisi quod antiquitus „ Apostolica Sedes, & Romana cum ceteris tenet „ perseveranter Ecclesia "? Postea sic Julianum alloquitur: „ Non est ergo, cum provoces ad O„ rientis Antistites, quia & ipsi utique Christiani „ sunt, & utriusque partis terrarum fides ista una „ est, quia & fides ista Christiana est ". Ex iis autem multis, quos S. Doctor quasi judices in causa sedere voluit, una cum S. Innocentio quem appellat *posteriorem tempore*, *priorem loco*, nos nonnisi paucos, & celebriores brevitatis causa memorabimus (b).

109. Primo S. Cyprianus in Epist. ad Fidum scripta non suo tantum nomine, sed nomine etiam 66. Episcoporum in Concilio Carthaginensi anno 252. reprobans quorumdam opinionem, debere baptismum infantum usque ad octavum diem instar circumcisionis differri: „ A gratia, *inquit*, „ prohiberi non debet infans, qui recens natus „ nihil peccavit, nisi quod secundum Adam car„ naliter natus contagium mortis antiquæ prima „ nativitate contraxit, *& subdit*, illi remitti non „ propria, sed aliena peccata "; idest non actualia, sed originale. Hoc S. Cypriani testimonio usus est S. Augustinus in Concilio Carthaginensi, quando error Cælestii damnatus fuit. Usus est etiam S. Hieronymus in fine *Dialog. contra Pelagianos*. Neque audiendus omnino est Jo. Clericus, qui cavillandi ansam ex laud. verbis sumpsit, quasi S. P. *rethorice* potius, quam *dialectice* locutus sit, *quia aliena peccata*, *& non propria* juste imputari non possunt. At vero ex toto contextu S. Patris liquet, per *propria peccata* illum intellexisse peccata *actualia*, & per *aliena* peccatum Adami. Vid., si lubet, Lud. Muratorius *de Ingen. moderat.* Lib II. c. 3.

110. S. Hilarius in Ps. CXVIII. vers. penult. de Davide loquens, atque illa ipsius verba referens: *ecce in iniquitatibus conceptus sum*, *Scit*, inquit, *sub peccati origine*, *& sub peccati lege esse se natum*. Et in cap. X. Matthæi „ Cum „ ergo innovamur baptismi lavacro, per verbi „ virtutem, ab originis nostræ peccatis, atque au„ ctoribus separamur (c) ".

111. S. Ambrosii multa collegit S. Augustinus luculentissima testimonia. Nobis pauca sufficient. Lib. II. in Lucam n. 56. „ Solus est, *inquit*, per „ omnia ex natis de fœmina sanctus Dominus Je„ sus, qui terrenæ contagia corruptelæ immacu„ lati partus novitate non senserit, & cœlesti ma„ jestate depulerit. *Et Lib. IV. num.* 67. Omnes „ in Adam morimur, quia per unum hominem „ peccatum intravit in mundum, & per peccatum „ mors, & ita in omnes homines pertransiit, in „ quo omnes peccaverunt. Illius ergo culpa „ mors omnium est. *Et iterum Lib. VII. num.* „ 234. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes; pe-

(a) S. Augustinus Lib. I. cont. Julian. c. 4. vocat S. Gregorium *magni nominis*, *& fama celeberrima illustrem Episcopum*; & postquam aliqua ejus testimonia contra novitiam Pelagianorum hæresim attulit, ita Julianum alloquitur: *Tibi parva in uno Gregorio Episcoporum Orientalium videtur auctoritas? Est quidem tanta persona*, *ut neque ille hoc*, *nisi ex fide Christiana omnibus notissima diceret*, *nec illi eum tam clarum haberent*, *atque venerandum*, *nisi hæc ab illo dicta ex regula notissima veritatis agnoscerent*.

(b) S. Augustinus nullam Tertulliani, sicut neque Origenis mentionem fecit, quamvis ex utroque multa afferri possint pro peccato originali testimonia, fortasse quia, ut conjectatur Bossnetus *Defens* &c. Lib. VIII. c. 28., utriusque auctoritas non magna erat in Ecclesia: primi quidem propter schisma, quo se ab Ecclesia separaverat; alterius vero quia a Theophilo Alexandrino, & ab Anastasio Rom. Pontifice damnatus fuerat.

(c) Postquam S. Augustinus testimonia hujus *Ecclesiæ Catholicæ acerrimi defensoris* retulit, ita Julianum increpavit: *Hunc virum tanta in Episcopis Catholicis laude præclarum*, *tanta notitia*, *famaque conspicuum de peccato originali aude*, *si quid tibi frontis est*, *criminari*.

periit Adam, & in illo omnes perierunt (a). "

112. His omnibus adjungendus est S. Hieronymus, qui ex occidentali ad orientalem transiens Ecclesiam, utriusque fidem apprime cognoscere debuit; præcipue, quia ut S. Augustinus ibid. n. 4. notavit, *omnes, vel pene omnes, qui ante illum aliquid ex utraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserant, legit*. Hæc itaque illius verba refert ex Commentar. in capit. III. Jonæ deprompta: *Etiam parvuli peccato offendentis Adam tenentur obstricti*.

113. Horum itaque, aliorumque veterum Ecclesiæ Patrum auctoritati innixus S. Augustinus ita confidenter potuit Julianum redarguere Lib. II. *de nuptiis, & concupisc.* c. 12. „ Non ego finxi „ originale peccatum, quod catholica fides credit „ antiquitus, sed tu, qui hoc negas, sine dubio „ es novus hæreticus ".

CAPUT VI.

Explicantur aliqui Patres, qui Pelagianæ hæresi patrocinari visi sunt.

114. Ob. primo. S. Jo. Chrysostomus Hom. X. in Epist. ad Rom. celebre illud testimonium Apostoli: *in quo omnes peccaverunt*, unde apertissime peccatum originale probari creditur, ita exponit, ut nullam ejusdem peccati mentionem ingerat, imo potius illud excludere videatur. Nam primo ex illo loco infert quidem, mortem in Adami posteros transiisse, non vero culpam; inquit enim n. 1. de Adamo: *illo lapso, ii etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales*: non dicit *peccatores*, ut significet, mortem tantum, non autem culpam ex Adami peccato in posteros dimanasse. Præterea num. 2. absurdum plane reputat, Adamo peccante, ejus posteros factos esse peccatores; non autem quod facti sint mortales. „ Quod enim, *inquit*, illo „ peccante, & mortali facto, qui ex illo orti sunt, „ tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; „ quod autem ex inobedientia unius alter peccator „ fiat, id quam consequentiam habuerit "? Tertio prosequitur explicans, quid hic significet, nos in Adamo *peccasse*; inquit enim num. 3. „ Quid „ igitur hic significat illud peccatores? Mihi qui„ dem videtur, supplicio obnoxios, & ad mortem „ damnatos. Quod igitur Adamo mortuo omnes si„ mus mortales effecti, id clare, & pluribus o„ stendit Apostolus ".

115. Resp., attento scopo S. Patris mirabile non esse, quod apertam, & expressam peccati originalis mentionem ibi non fecerit. Scopus enim ejus, ut S. Augustinus scite observat Lib. I. *cont. Jul.* c. 6., erat explicare cum Apostolo, *quomodo unius virtute Christi mundus salvatus est*. Respondet autem num. 1., *quomodo uno inobediente Adamo orbis condemnatus est*. Et postea subdit: *quanquam non par sit peccatum gratiæ, nec par sit mors vitæ, nec Diabolus Deo*; & pergit porro ostendere cum Apostolo, multo majus fuisse donum gratiæ Dei, quam damnum peccati: „ Hoc enim, *inquit*, multo magis rationi conso„ num. Alterum enim pro altero pœnas dare, „ non æquum videtur; alterum vero propter al„ terum servari, id certe magis decorum, & con„ sentaneum ".

116. Quanquam vero non eam apertam peccati originalis mentionem fecerit S. Joannes, qualem cuperent adversarii, aliquam tamen, nec omnino obscuram fecit. Etenim n. 1. probat, peccatum, quod teste Apostolo dominabatur in mundo, non fuisse transgressionem legis, *sed illud Adami peccatum inobedientiæ, quod omnia perdidit*. Deinde ibi comparationem instituit inter Adam, & Christum, ut quemadmodum per Christum orbis salutem est adeptus, ita *uno inobediente Adamo orbis condemnatus est*. Hæc comparatio, qua in tota Homilia perpetuo utitur, nulla esset, nisi S. Pater certo credidisset, nobis peccatum Adam vere communicari, quemadmodum vere communicatur gratia, & justitia Christi.

117. Quando ergo S. Pater explicans locum S. Pauli, dicit: Adamo lapso nos factos esse *mortales*; idem est ac si diceret, nos factos esse *peccatores*, ac propterea *mortales*. Pro certo enim habet, mortem esse *pœnam, supplicium, damnationem*; unde etiam num. 3. nos appellat *supplicio obnoxios, & ad mortem damnatos*. Pro certo insuper habebat, pœnam, & supplicium juste infligi non posse, nisi propter peccatum; unde num. 2. inquit, *pœnas neminem debere, nisi ex se peccator fuerit*; consequenter ergo S. Joannes, quando asserit homines ex peccato Adami factos esse *mortales*, eosdem etiam vult factos esse *peccatores*, non quidem peccato actuali, sed originali, quatenus illum reatum habent, qui remansit in Adamo, postquam fructum vetitum comedit.

118. Quando autem ait, consequens non esse, ex inobedientia unius hominis factos esse *peccatores*, debet intelligi de peccato *actuali* Adami, quod illius proprium fuit (neque enim nos cum illo de cibo vetito comedimus), non de peccato *originali*, quod illo peccante omnes contraximus. Et licet utrumque peccatum ibi expresse S. Joannes non distinguat, ex toto tamen sermone hæc distinctio facile eruitur. Quanquam non desunt, qui

(a) S. Augustinus Ambrosium venerabatur ut Patrem, *in Christo enim Jesu*, inquiebat, *per Evangelium ipse me genuit; & eo Christi ministro lavacrum regenerationis accepi*, cujus pro catholica fide gratiam, *constantiam, labores, pericula, sive operibus, sive sermonibus & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus*; & num. 30. elogia refert, quibus Pelagius ipse eum laudavit.

qui contendant, iis verbis non exprimi S. Joannis mentem, sed potius objectionem Judæorum, quos eo in loco confutabat Apostolus, quem ibi exponit (a). Utut res sit, illud præ oculis semper habendum est, tunc nondum hanc materiam fuisse a Sancto Augustino pleno in lumine collocatam, & ab Ecclesia definitam. Unde mirum non est, si nonnulli Veteres non tanta usi sint diligentia, quanta postmodum necessaria fuit.

119. Sic demum *peccatores* dicit significare *supplicio obnoxios*, & *ad mortem damnatos*, non excludendo ab hominibus reatum peccati originalis, sed tantummodo reatum peccati *actualis*; alias injustitiam Deo tribueret, si homines omnino innocentes pœnis subjiceret, quemadmodum contra Pelagianos Synodus Arausicana II. can. 2. definivit. Fortasse autem hunc culpæ originalis reatum non adeo expresse inculcavit, imo nec peccatum nominavit, ne auditoribus suis ansam præberet aliquid de erroribus Manichæorum suspicandi, qui peccata naturæ malæ tribuebant, ut vitari non possent; propterea S. Pater libentius ad populum de peccatis actualibus loquebatur, in quibus humana libertas manifestius apparet.

120. Dices primo. In eadem Hom. inquit S. Pater: „ Non solum nihil nocumenti accepimus „ a morte hujusmodi, & condemnatione, si sa„ puerimus, sed mortales effecti lucrum etiam fe„ cimus ". Quæ sententia omnino falsa, & absurda est, si culpam ex Adamo contraximus.

121. Resp., minime absurdam esse illam S. Joannis sententiam, nisi absurda esse pariter dicamus illa Ecclesiæ verba: *Felix culpa, quæ talem, ac tantum meruit habere Redemptorem*. Sensus autem S. Patris hic est, tale, ac tantum nobis a Christo allatum esse illius peccati remedium, ut, *si sapuerimus*, possimus inde magna lucra referre; quod ibidem illustrat exemplo Martyrum, Apostolorum, atque Patriarcharum.

122. Dices secundo cum Juliano. Idem S. Pater Hom. ad *Neophytos* (quæ injuria temporum periit) decem plane mirabiles baptismi effectus enumerat, quin ullam mentionem faciat deletionis peccati originalis, qui in nostra sententia primus, & principalis est hujus Sacramenti effectus. Imo infantes illos immunes a peccato appellat. „ Hac de causa, *inquit*, etiam infantes baptiza„ mus, cum non sint coinquinati peccato, ut eis „ addatur sanctitas, justitia, adoptio, hæreditas, „ fraternitas Christi, ut ejus membra sint ".

123. Respondebat Sanctus Augustinus, qui laud. Hom. præ oculis habebat, primo versionem illam a Juliano adhibitam minus esse accuratam; ita enim græcus textus habebat, *διὰ τοῦτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζομεν, καίτοι ἁμαρτήματα οὐκ ἔχοντα*, quæ verba ita latine redduntur: *propterea etiam infantes baptizamus, quamvis peccata non habentes*. Secundo hac posita genuina lectione ita S. Pater concludebat: *peccata* dixit parvulos non habere: *intellige propria* (sive actualia), & *nulla contentio est*. Hoc sensu dicebat Apostolus Rom. IX. 11. de Jacob, & Esau *cum nihil boni egissent, aut mali*, scilicet mali actualis; & S. Cyprianus Ep. 69., ad Fidum infantibus remitti dicit *non propria, sed aliena peccata*; & communiter infantes appellamus *innocentes*, quia peccati actualis sunt incapaces (b).

124. Dices tertio. Ibidem addit S. Joannes, baptizari infantes, *ut eis addatur sanctitas*: putavit ergo, eos jam sanctos esse ante baptismum, ac per eum tantummodo accipere gratiæ, seu sanctitatis augmentum.

125. Resp., ibi S. Doctorem excludere eorum opinionem, qui putabant, *cælestem* (baptismi) *gratiam in peccatorum tantum remissione consistere*; merito autem contendit præter peccatorum remissionem baptizatis etiam *sanctitatem addi*.

126. Dices 4. Eccur S. Joannes loco tam opportuno non clarius doctrinam, quam nos propugnamus, de peccato originali exposuit?

127. Respondet S. Augustinus, non esse omnia verba S. Joannis Chrysostomi ad vivum nimis resecanda, *quia in catholica Ecclesia non se aliter intelligi arbitrabatur, & Pelagianis nondum litigantibus securus loquebatur*. Contra vero tunc grassabantur Manichæi, & Messaliani, qui ex doctrina peccati originalis male intellecta impie inferebant, esse in nobis principium malum, quo ad peccatum necessario adigamur. Quæ regula etiam ad nonnullorum aliorum veterum mentem intelligendam mirifice inservit.

128. Dices quinto S. Jo. Chrysostomus Hom. XXXIX. in Epist. 1. ad Cor. exponens illa S. Pauli verba: *Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur*, expresse negat, omnes esse in Adam mortuos *morte peccati*, adductis exemplis Noe, Abraham, & Job; quemadmodum etiam negat, omnes esse in Christo vivificandos; & *ubi sunt*, inquit, *qui abluuntur in gehennam?* Et subdit: *Si hoc quidem dictum est de corpore, stat, quod dicitur. Si autem de justitia, & peccato, nequaquam*. Præterea in Hom. XVII. in eamdem Epist. ad Cor. num. 3. postquam enumeraset illa bona, quæ peccato Adami amisimus, ita pergit: *Quid ergo, inquies, faciam ego? Propter illumne* (Adamum,

(a) Ita inter alios respondet Natalis Alexander in *Panoplia adv. hæreseos* Sec. V. *de peccato orig.* Ita etiam Eminentissimus Cardinalis Gotti cum aliis paucis. Locus sane difficilis est.

(b) Aliqui laudant editionem S. Augustini Basileensem ab Erasmo curatam anno 1520., item alteram Parisiensem anni 1556., ubi textus S. Joannis ita legitur: *Infantulos baptizamus, ut non sint coinquinati peccato*. Hæc tamen lectio parum probabilis videtur.

mum) *peream ? Non sane propter illum. Neque enim tu sine peccato mansisti. Sed si non idipsum peccatum, aliud utique admisisti.* Denique tu Hom. XXIV. in Epist. ad Ephes. num. 5. *Corruptibile*, inquit, *est corpus nostrum, sed anima incorruptibilis. Ne itaque ipsam corrumpamus. Hoc fecit prius peccatum. Quod est autem post lavacrum, potest etiam animam corrumpere;* hoc est, hortatur nos a peccatis post baptismum cavere, quæ animam corrumpunt, quemadmodum corrupta fuit anima Adami per primum peccatum: putavit igitur, animas nostras sine peccatis actualibus esse incorruptas, adeoque &c.

129. Resp. primæ difficultati, ex contextu apparere luculenter, S. Joannem ibi loqui de morte, ac de vita æterna, & nihil certius est, quam non omnes in æternum periisse in Adamo, quemadmodum non omnes salutem adipiscuntur æternam in Christo. Hoc liquido apparet in exemplis allatis justorum, qui Chisti gratia adjuti remissionem peccati, & vitam beatam consequuntur; & in exemplis eorum, qui eadem gratia non vivificantur; alioquin nulli condemnarentur ad gehennam. Cum hac tamen certissima S. Doctoris sententia facile dogma catholicum conciliatur peccati originalis, quo omnes Adami posteri inficiuntur.

130. In alio loco manifestum est, S. Joannem loqui de baptizatis, qui se excusabant a peccatis, eo quod fragile ac mortale corpus accepissent propter Adami culpam. Non enim isti baptizati pereunt propter Adæ peccatum, sed propter propria actualia.

131. In tertio pariter loco de baptizatis iterum sermo est, quorum anima sanata in baptismo corrumpi iterum non potest, nisi per nova peccata actualia; ut sensus sit, mortem corporis oriri ex primo peccato Adami, etiamsi illud per Baptismum remissum sit; non autem mori animam, nisi novis peccatis illam corrumpamus.

132. Ceterum aliis in locis S. Jo. Chrysostomus ita peccatum originale perspicue insinuavit, ut S. August. non dubitaverit, ipsum tamquam suæ causæ patronum sæpius laudare, atque inter alia hoc affert ejus testimonium in Ep. ad Olympiam: *Quando Adam peccavit illud grande peccatum, & omne genus hominum in commune damnavit, de mærore pœnas luebat.* Tum illud, quod ex laud. mox homilia ad Neophytos ita latine vertebat S. Augustinus; „ Venit semel Christus, invenit nostrum chirographum paternum, quod „ scripsit Adam: ille initium induxit debiti, nos „ fœnus auximus posterioribus peccatis “. Ubi observat S. Doctor, primo distingui debitum paterni chirographi, quod hæreditarium nobis inhæsit, ab eis debitis, quorum per peccata nostra fœnus accrevit deinde hoc chirograbum non solum dici *paternum*, sed etiam *nostrum*, ut sciremus, antequam fœnus peccatis nostris posterioribus augeremus, jam illius chirographi paterni ad nos debitum pertinere (*a*).

133. Ob. secundo. Clemens Alex. Libr. III. *Stromatum* num. 16. „ Dicant ergo nobis, *inquit*, „ ubi fornicatus est infans natus; vel quomodo „ sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est o„ peratus? .... Et quando dixit David: in pecca„ tis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit „ me mater mea .... etsi in peccatis fuerit conce„ ptus; sed non ipse in peccato, neque vero i„ pse peccatum “.

134. Resp., hæc a Clemente fuisse prolata non ad excludendam fidem peccati originalis, sed ad explodendam insaniam Encratitarum, Basilidianorum, aliorumque, qui nuptias, filiorumque procreationes tamquam malas stulte condemnabant. Ad hanc autem insaniam confirmandam abutebantur verbis Jobi ex versione septuagintavirali: *Nullus est a sorde mundus, nec si sit quidem una dies vitæ ejus.* Negat ergo, infantes cadere sub Adæ execrationem ratione generationis, quæ mala sit, non autem id negat ratione peccati originalis, de quo ibi quæstio non erat. Excludit etiam ab infantibus peccata nescio quæ actualia, quibus eosdem fuisse in alia vita pollutos comminiscebantur idem Basilidiani; cujus Basilidianorum absurdi erroris sæpe mentionem in iisdem libris Clemens facit (*b*).

135. Ob. tertio. Tertullianus in Lib. *de baptismo* cap. 18. docet, hoc Sacramentum utillus differri ad eam ætatem, qua baptizandi doceri, & Chri-

(*a*) Plura alia S. Augustinus affert, ut ostendat, frustra Julianum conatum fuisse, S. Jo. Constantinopolitanum a suorum Coepiscoporum concordissima societate sejungere, maxime autem Romani Innocentii, Carthaginensis Cypriani, Cappadocis Basilii, Nazianzeni Gregorii, Galli Hilarii, Mediolanensis Ambrosii, aliorumque, quorum illustria ibi collegit testimonia. Sed de orthodoxia S. Jo. Chrysostomi plura videri possunt apud Nat. Alexandrum loco sup. laud., ubi hanc peccati originalis doctrinam copiose tractat, & apud Sixtum Senensem Lib. VI. *Bibliotech. Sanctæ* annot. 236., ubi vindicias Chrysost. agit contra Jo. Fabrum Episc. Viennensem, qui in *Apol. Comment. in Paulum* S. Doctorem Pelagianismi suspectum habuit; ac denique apud Jac. Ben. Bossuet *Defense de la tradition, & des saints Peres* Lib. IX., qui tamen cap. 14. se veritate coactum dicit, ut fateatur, in hoc eloquentissimo Patre non inveniri illa doctrinæ principia adeo profunda, atque inter se connexa, quæ inveniuntur in S. Augustino, Doctorum aquila merito appellato.

(*b*) Addi etiam potest, non tantam esse Clementis auctoritatem, ut ejus patrocinio multum gloriari possint Pelagiani. Vid. Bened. XIV. in Præfat. Romani Martyrologii §. 19. Bellarminus cum aliis nonnullis putavit, Clementem non in propria, sed in Adversariorum sententia hæc protulisse. Hæc tamen responsio arbitraria, potius quam solida videtur, Ellies Dupinius in sua *Biblioth.* Tom. I. Clementem Pelagianis concedere non dubitavit.

Christum nosse valeant, subdens: *Quid festinat innocens ætas ad remissionem peccatorum?* Ita autem locutus non fuisset, si parvulos esse peccato originali pollutos censuisset. Item *de resurrect. carnis* cap. 47. docet, *regnum mortis nihil aliud operari, quam carnis dissolutionem*: non ergo credidit, regnum mortis in peccato consistere, quo omnes infecti sint.

136. Resp., Tertullianum non alio sensu appellasse ætatem parvulorum *innocentem*, quam eo, quo nos etiam eos innocentes appellare solemus, quia nullo actuali peccato infecti sunt, omnique malitia carent; non autem quia etiam culpæ originalis immunes sint; *omnis enim anima*, ipso Tertulliano docente, *tamdiu immunda est, quamdiu recenseatur in Christo per baptismum*. Consuluit quidem, baptismum ad adultam differri ætatem, non quia infantes nulla originali culpa obstrictos censeret, sed quia peccata post baptismum commissa irremissibilia esse putabat. Propterea hanc dilationem baptismi non necessariam, sed tantum utilem esse dicebat: *cunctatio utilior, præcipue circa parvulos:* imo eam adolescentibus innuptis consulebat; *innupti quoque procrastinandi*. Quam tamen dilationem baptismi Ecclesia nunquam probavit, & sæpius SS. Patres contra eam declamarunt.

137. Quando autem de regno mortis disserit, non alium habet scopum, nisi evincendi contra Marcionem, futuram universæ carnis resurrectionem, quam ex eo etiam colligit, quod Christus regnum mortis destructurus sit: non igitur ibi agit de morte per peccatum Adami invecta in mundum, quam alibi explicat (in laud. mox libro *de baptismo*, ubi inquit cap. 5., propriam virtutem baptismi esse destruere mortem lavando peccata); sed agit de morte corporis, cujus regnum destruetur, quando corpus resurget immortale.

138. Ceterum Africanus Doctor non hoc uno in loco peccatum originale confessus est. Sufficiant ea, quæ habet in Lib. *de anima* cap. 40., ubi ait: „ omnis anima eo usque in Adam censetur, „ donec in Christo recenseatur: tamdiu immunda, „ quamdiu recenseatur: peccatrix autem, quia „ immunda, recipiens ignominiam ex carnis socie- „ tate. Quibus verbis admodum perspicue pecca- „ tum originale describitur “.

139. Ob. quarto. S. Optatus Milevitanus Lib. VII. *contra Parmenianum* loquens de nostris Protoparentibus: *Quamvis*, inquit c. 1., „ ab ipsis „ ad vos videatur hæreditaria macula esse tran- „ smissa; tamen in hoc titulo non potestis rei es- „ se cum Patribus vestris secundum judicium Dei, „ qui locutus est per Ezechielem Prophetam di- „ cens: anima patris mea est, & anima filii mea „ est; anima, quæ peccat, sola punietur. Quæ „ res jam & antiquis sæculis in ipsis natalibus „ mundi probata est, dum non pertinuit ad Seth „ filium Adæ patris admissum “.

140. Resp., allata verba explicari debere de peccato actuali, non autem de originali, quemadmodum supra explicata sunt verba Ezechielis ab Optato laudata num. 67. Atque hoc sensu recte dicit non pertinuisse ad Seth Adæ peccatum. Peccatum autem originale perspicue fatetur S. Optatus Lib. IV. ejusdem operis c. 6. inquiens: „ Neminem fu- „ git, quod omnis homo, qui nascitur, quamvis „ de parentibus Christianis nascatur, sine spiritu „ immundo esse non possit, quem necesse sit an- „ te salutare lavacrum ab homine excludi, & se- „ parari. Hoc exorcismus operatur, per quem „ spiritus immundus depellitur “: unde autem spiritus immundus, nisi propter peccatum originale, quo Diaboli servi, & captivi reddimur (a).

141. Ob. quinto. S. Cyrillus Jerosolym. Catech. II. peccatum definit *malum esse ex libero delectu, & voluntariæ animi inductionis germen;* cujusmodi certe non est illud, quod peccatum originis dicitur. Catechesi autem IV. n. 19. „ Ad- „ disce, *inquit*, quod priusquam anima in hunc „ mundum veniret, nihil peccavit; sed cum absque „ peccato venerimus, nunc ex libera voluntate „ peccamus “.

142. Resp., utrobique S. Cyrillum agere de peccato actuali, non autem de originali. Priore in loco contra Manichæos defendit liberum arbitrium, quod singulare in nobis est Dei beneficium, nos autem eo male utentes Dei ipsius legem violando peccamus. Quanquam & primum Adæ peccatum fuit aliquo modo nobis voluntarium, ut infra ostendemus.

143. Altero autem in loco Origenistas confutat, qui animas nostras aliam vixisse vitam somniabant, in qua variis culpis se contaminaverint, atque illa pollutas fuisse in corpora, velut in carceres ad debitam luendam pœnam demissas.

144. Veram autem, & catholicam peccati originalis doctrinam S. Cyrillus multis in locis aperte tradidit, ut cum in Catech. XIII. comparationem instituit una cum Apostolo Paulo inter Adam, & Christum. „ Et quidem, *inquit*, unius viri A- „ dam peccatum mortem inferre mundo valuit. Si „ autem unius ruina mors regnavit in mundum, „ cur non multo magis per unius justitiam regna- „ tura sit vita “? Et in *Procatechesi* enumerans varios effectus baptismi, illum dicit esse *captivis pretium, peccatorum remissionem, mortem peccati, animæ regenerationem*. Cum vero in parvulis nulla sint peccata actualia, quibus isti effectus applicari possint, sequitur ex S. Cyrilli mente, & doctrina, eos baptizari in remissionem peccati originalis.

145.

(a) Dubitatur, an Lib. VII. *contra Parmen.* sit genuinus Sancti Optati fœtus, qui quasi supplementum est aliorum sex; & sex solos enumeravit S. Hieronymus in *Catal. viror. illustr.*

145. Scholion. Nulla ratio habenda est quorumdam veterum scriptorum, in quibus Pelagianæ hæreseos non pauca, nec levia inveniuntur vestigia. Hujusmodi est *Commentarius in Epist. S. Pauli*, qui communiter S. Ambrosio tribuebatur, sed immerito, cum non solum a stylo, verum etiam a doctrina S. Mediolanensium Antistitis omnino abhorreat.

146. Nulla quoque ratio habenda est operis, cui titulus *Quæstiones, & responsiones ad orthodoxos*, quod falso olim fuit S. Justino adscriptum, atque non paucis erroribus scatat, ut videri potest apud P. Prudentium Maran editorem operum S. Justini.

174. Arnobius etiam junior, qui post S. Augustinum vixit, alius ab Arnobio seniore, qui Lactantii præceptor fuit, Pelagiano luto hæsit; nullius proinde est hac in causa auctoritatis.

148. De Theodoreti sententia, qui floruit post Pelagium, haud immerito dubitari potest; fuit enim doctrinæ suspectæ. Et quidem celebrem locum Apostoli supra n. 76. allegatum ita interpretatus est, ut illud ἐφ' ᾧ non significet *in quo*, ut S. Augustinus cum vulgato nostro interprete merito contendebat; *sed quatenus*, ut Julianus Pelagianus volebat: Deinde verba Sancti Pauli explicans, inquit: *non propter primi parentis peccatum, sed propter suum unusquisque mortis decretum suscipit*. Non desunt quidem, qui hujus doctissimi viri verba emolliendi esse censeant, ut sæpius factum est cum aliis veteribus Patribus, quorum locutiones obscuriores erant. Verumtamen in aliis locum habet regula illa Sancti Augustini (supr. n. 127.), quod nondum exorta hac quæstione securius in pace Ecclesiæ loquerentur: in Theodoreto autem locum non habet, qui post iteratas Ecclesiæ definitiones clarius, & apertius loqui debuisset. Fortasse autem veritatem Catholicam, quam corde confitebatur, non adeo perspicue professus est, propter amicitiam, qua ille cum Theodoro Mopsuesteno, aliisque Pelagianis conjunctus erat.

149. Idem dici potest de quibusdam Græcis posterioribus, & præcipue de Photio Schismatico, & Pseudo Patriarcha Constantinopolitano, qui celebrem locum cap. V. ad Roman. more Pelagiano explicavit contra veram Patrum Africanorum intelligentiam, quam non ignorabat, cum illorum Concilia contra Pelagium, & Cœlestium referat in *Biblioth.* Cod. 53., & 54. Sed horum, vel quorundam aliorum pravæ opiniones nullum possunt præjudicium inferre veritati dogmatis Catholici, quod toties Ecclesia contra hæreticos solemniter definivit.

CAPUT VII.

Dissolvuntur objectiones, quibus Pelagiani peccatum originale ex ratione oppugnabant.

150. Pelagiani ex sacris Litteris, sanctorumque Patrum doctrina facile devicti, arcanum peccati originalis mysterium ex ratione multipliciter oppugnabant, ut apparet ex operibus S. Augustini contra ipsos. Ita autem primo quamsæpissime objiciebant. Peccatum sine plena, ac libera nostræ voluntatis electione neque intelligi, neque esse potest; imo S. Augustino regerebant tritam illam definitionem peccati ab ipso traditam, quod nempe sit *voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere*. Item illud, quod dixerat *de vera Religione* c. 14.; *usque adeo peccatum voluntarium malum esse, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*. Jam vero, subdebant, Adami inobedientia nullatenus nobis libera, aut a nobis volita fuit: non igitur &c. (a).

151. Resp. cum S. Augustino, peccatum Adami nobis fuisse voluntarium, & liberum voluntate & libertate Adami, a quo tanquam a primo stipite naturam lethali contagio infectam trahimus; ad quam responsionem firmandam S. Pater verba S. Ambrosii afferebat, dicentis: *Fuit Adam, & in illo fuimus omnes: periit Adam, & in illo omnes perierunt*. Ita Lib. I. *Operis imperf.* cap. 47., & sæpe alias.

152. Hanc S. Augustini doctrinam fidelis ejus interpres S. Thomas ita clarius exponit 1. 2. q. 81. art. 1., inquiens: „ Omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari, ut unus „ homo, inquantum conveniunt in natura, quam „ a primo parente accipiunt.... Sic igitur multi „ homines ex Adam derivati sunt, tanquam multa membra unius corporis: actus autem unius „ membri corporalis, puta manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed volunta- „ te

(a) Nihil frequentius in operibus Pelagianorum apud S. August. hoc argumento occurrit. Libro autem IV. *Oper. imperf.* cap. 104. Julianus ironice S. Doctorem carpebat, quod docuisset, etiam parvulos fuisse in Adamo, ejusque voluntate peccasse, inquiens: *Habuerunt ergo parvuli voluntatem, non solum antequam nascerentur, verum antequam proavi eorum generarentur, & usi sunt electionis arbitrio, priusquam substantiæ eorum semina conderentur*. Postea insultans exclamat: *quæ commenta Orgiis, & Thyrsis aptiora, quam litteris indicasse sufficiat*. S. vero Augustinus postquam hanc potissimam difficultatem dissolvit, ita vaniloquum adversarium ad silentium adigit: *Desine vana garrire, & omnes, qui nondum nati nihil per proprias voluntates agere poterant boni, vel mali, in uno potuisse peccare, in quo per rationem seminis erant, quando ille propria voluntate peccatum illud grande peccavit, naturamque in se vitiavit, mutavit, obnoxiavit humanam, excepto uno homine, qui ex ipso quidem semine, non tamen seminali ratione procreatus est, si potest, intellige; si non potes, crede*.

„ ie animæ, quæ primo movet membrum ... Sic „ igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex „ Adam generato, non est voluntaria voluntate „ ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mo- „ vet motione generationis omnes, qui ex ejus o- „ rigine derivantur, sicut voluntas animæ movet „ omnia membra ad actum. Unde peccatum, quod „ sic a primo Parente in posteros derivatur, di- „ citur originale; sicut peccatum, quod ab ani- „ ma derivatur ad membra corporis, dicitur a- „ ctuale. Et sicut peccatum actuale, quod per „ membrum aliquod committitur, non est pec- „ catum illius membri, nisi inquantum illud „ membrum est aliquid ipsius hominis, propter „ quod vocatur peccatum humanum; ita pecca- „ tum originale non est peccatum hujus personæ, „ nisi in quantum hæc persona recipit naturam „ a primo parente; unde & vocatur peccatum na- „ turæ, secundum illud Ephes. II. 3. eramus na- „ tura filii iræ ".

153. Idem Angelicus hanc ipsam doctrinam, qua mirifice explicatur, quomodo delictum Adami sit unicuique voluntarium, & liberum, repetit aliis in locis, & præcipue Lect. 3. in c. V. Epist. ad Rom., ubi profunde, more suo, observat: „ quod in processu originalis peccati, perso- „ na infecit naturam; scilicet Adam peccans vi- „ tiavit humanam naturam; sed postmodum in a- „ liis natura vitiata inficit personam, dum sci- „ licet genito imputatur ad culpam naturæ vitium „ propter voluntatem parentis (a) ".

154. Dices primo. Etiam Christus Dominus fuit in Adam, a quo generatione carnali descendit, ut patet ex ejus genealogia Lucæ III., nec tamen ejus originalem labem contraxit.

155. Resp., cum S. Thoma IV. *cont. Gent.* cap. 52., Christum descendisse ab Adamo, sicut *de materiali principio*, quia materiam humani corporis ab eo suscepit; non autem descendisse ab Adam *sicut ab agente;* quia virtus formativa corporis Christi non fuit a primo parente derivata, sed fuit virtus Spiritus Sancti. Sanctus autem Augustinus Christum non contraxisse peccatum Adami dicit, quia *ex ipsius quidem semine, non tamen seminali ratione procreatus est*.

256. Dices secundo. Hac posita doctrina sequeretur, peccatum Adami non esse vere, & interne nobis, sed solum externa quadam denominatione nobis attribui; quemadmodum peccatum homicidii non est proprie, & vere in manu, sed solum in voluntate.

157. Resp., exemplum manus a S. Thoma tantummodo afferri ad aliquo modo ostendendum, peccatum Adami fuisse nobis voluntarium, quia ratione naturæ omnes in illo eramus, sicut multa membra sunt in uno corpore; & quemadmodum actio unius membri est illi voluntaria, non voluntate ipsius, sed voluntate animæ, quæ membrum movet; ita peccatum Adami fuit nobis voluntarium, non voluntate nostra, sed voluntate primi nostri parentis, qui omnes suos posteros movet motione generationis. Hoc tamen non impedit, quin peccatum originale intrinsece nobis inhæreat, quia naturam ab Adamo vitiatam omnes accepimus.

158. In art. autem supra laud. quæst. 81. S. Doctor ad 4. ostendit, Deum infundendo animam in corpus coinquinatum, non esse causam peccati, quia *infusio importat respectum ad Deum infundentem, & ad carnem, cui infunditur anima. Et ideo habito respectu ad Deum infundentem non potest dici, quod anima per infusionem maculetur; sed solum habito respectu ad corpus, cui infunditur*.

159. Dices tertio. Si peccatum originale ab omnibus contrahitur, contrahitur necessario: atqui nullum peccatum est necessarium: ergo &c.

160. Resp., labem originalem ab omnibus necessario contrahi, necessitate hypothetica, quæ non excludit eam libertatem, & voluntatem, qua omnes in Adam voluimus, & libere voluimus præce-

(a) Ita egregie S. Thomas post S. Augustinum, ubi obiter observo, neutrum ullam unquam mentionem fecisse pacti illius, vel *expliciti*, vel *impliciti*, quod recentiores aliqui excogitarunt inter Deum, & Adamum; quasi Deus omnes hominum voluntates in voluntate Adami ita concluserit, ut eo peccante, omnes ejus posteri voluisse peccare censerentur, ejusdemque peccati rei constituerentur. Alia prorsus ratione hæc duo Ecclesiæ lumina Pelagianorum difficultatem de medio abstulerunt. Sed hac de re sermo redibit, ubi inferius de peccati originalis propagatione agemus. Alia etiam similitudine usus est Angelicus, ut facilius intelligeremus, quomodo peccatum Adam fuerit infelicibus ejus posteris voluntarium; ita enim ratiocinatur Quæst. IV. *de malo art. 1. Aliquis homo singularis dupliciter potest considerari: uno modo secundum quod est quædam persona singularis; alio modo secundum quod est pars alicujus collegii; & utroque modo ad eum potest aliquis actus pertinere. Pertinet enim ad eum, inquantum est singularis persona, ille actus, quem proprio arbitrio, & per se ipsum facit, sed inquantum est pars collegii, potest ad eum pertinere actus aliquis, quem per seipsum non facit, nec proprio arbitrio, sed qui fit a toto collegio, vel a pluribus de collegio, vel a principe collegii: sicut illud quod princeps civitatis facit, dicitur civitas facere, ut Philosophus dicit; hujusmodi enim collegium hominum reputatur quasi unus homo .... Sic ergo tota multitudo hominum a primo parente humanam naturam accipientium, quasi unum collegium, vel potius sicut unum corpus unius hominis consideranda est; in qua quidem multitudine unusquisque homo, etiam ipse Adam, potest considerari, vel quasi singularis persona, vel quasi aliquod membrum hujus multitudinis, quæ per naturalem originem derivatur ab uno.... Si consideretur iste homo generatus, sicut quoddam membrum totius humanæ naturæ a primo parente propagatæ, ac si omnes homines essent unus homo, sic* (defectus originalis justitiæ collatæ Adamo, & derivandæ in ejus posteros) *habet rationem culpæ, propter voluntarium ejus principium, quod est actuale peccatum primi parentis &c.*

ceptum divinum violare eo modo, quo mox explicatum est.

161. Ob. secundo. Saltem filii parentum baptizatorum deberent esse a peccato originali immunes; non enim parentes *potuerunt ad posteros transmittere, quod ipsi minime habuerunt*, inquiebat Pelagius apud S. Augustinum Lib. III. *de peccat. mer.*, *& remiss.* c. 3. Sane Apostolus Rom. XI. 16. ita argumentabatur: *Si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami*. Et 1. ad Corinth. VII. 14. inquiebat: *Filii vestri ... sancti sunt* (a).

162. Resp. cum S. Thoma 1. 2. qu. 81. art. 3. ad 2., „ peccatum originale per baptismum „ auferri reatu, inquantum anima recuperat gra„ tiam, quantum ad mentem; remanere tamen „ peccatum originale actu, quantum ad fomitem, „ quia est inordinatio partium inferiorum animæ, „ & ipsius corporis, secundum quod homo gene„ rat, & non secundum mentem; & ideo bapti„ zati traducunt peccatum originale; non enim „ parentes generant, inquantum sunt renovati per „ baptismum; sed inquantum retinent adhuc ali„ quid de vetustate primi peccati “. Eademque erat S. Augustini responsio, tum loco laud. in object.; tum etiam Lib. II. *cont. Jul.* cap. 3.

163. Libro autem I. *de nuptiis, & concupisc.* cap. 19. quibusdam exemplis ostendebat, fieri posse, ut de parentibus justis, & sanctis nascantur filii peccato originali obstricti. Sic ex oliva dulci videmus nasci amarum oleastrum; ex purgato tritici grano triticum cum palea; ex semine vitis labruscam; & quod magis ad rem nostram accedit, ex Patre circumciso nascitur puer cum præputio, atque ex parentibus Christianis infans non Christianus.

164. Quod vero additum est ex Apostolo, longe alium habet sensum. Neque nomine *delibationis, & radicis* intelliguntur sanctissimi illi Patriarchæ, a quibus Judæi originem trahebant. Ipsos autem Judæos vocat Apostolus *Sanctos*, non quia reipsa tales essent, sed quia sancti facile esse poterant, si ad delibationem & radicem respicere vellent, & antiquis suis Patribus assimilari. Vid. Guill. Estius in Comment. ad hunc locum.

165. Alterum ex Ep. I. ad Corinth. ad istam quæstionem de peccati origine minime pertinere dicebat S. Augustinus Lib. II. *de pecc. meritis, & remiss.* cap. 25.; neque enim ibi loquitur Apostolus de vera sanctitate, quæ habetur per gratiam, & omne peccatum excludit, sed de alia sanctificatione minus propria: nam immediate antea dixerat: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem*, certe sanctitate non proprie tali: itaque etiam cum subdit: *alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt*, non loquitur de vera sanctitate, quæ exigit immunitatem a peccato, sed de quadam dispositione ad fidem in conjuge infideli, & ad regenerationem in filiis: vel etiam loquitur de legitimo conjugio, ac legitima filiorum regeneratione (b).

166. Dices. Si peccatum Adæ potuit ad omnes ipsius posteros generatione pertransire, eccur ejusdem Adæ pœnitentia, & justitia, quam non multo post Dei misericordia recuperavit, ad nos transire non potuit, cum majoris virtutis in agendo sit bonum, quam malum? Adamum autem iterum pristinam justitiam recuperasse nos dubitare non sinunt verba illa Sapientiæ X. 2. *Eduxit illum a delicto suo*.

167. Resp. Angelicus Lect. 3. in cap. V. Epist. ad Rom. „ Quamvis peccatum Adæ deletum fue„ rit per suam pœnitentiam .... non tamen ejus „ pœnitentia delere potuit peccatum posterorum; „ quia ejus pœnitentia fuit per actum persona„ lem, qui ultra ejus personam non se exten„ debat &c. “

168. Ob. tertio. Doctrina peccati originalis, quo universa natura humana infeliciter vitiata dicitur, revocare videtur impias Manichæorum blasphemias, qui naturam hominis malum esse, ac proinde a Deo malo conditam, comminiscebantur.

169. Resp. hanc ineptam calumniam fuisse a S. Augustino facile dissipatam, ostendendo, naturam humanam fuisse primitus a Deo bonam creatam, ut bona erant, quæcumque Deus fecit; fuisset postea infando illo primi parentis peccato vitiatam; non tamen ita, ut non possit gratia Redemptoris ad pristinam bonitatem revocari. His autem duobus catholica originalis labis doctrina omnino distat a blasphemiis Manichæorum commentis, qui naturam hominis in se malam esse, & a Deo malo creatam fuisse insane contendebant, neque malum posse ratione ulla ab ea separari.

170. Dices peccatum originale, quale a nobis prædicatur, est *naturale*; quod autem est in homine naturale, auctorem habet Deum; ergo & peccati auctor erit Deus, non certe bonus, sed ma-

(a) Simili argumento Calvinus, aliique post ipsum negarunt, pueris fidelium baptizatorum necessarium esse baptismum ad delendum peccatum originale; quorum errorem Tridentina Synodus damnavit Sess. V. his verbis: *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos neget, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti; aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam; unde fit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit*. Sed contra absurdum hunc Calvinistarum errorem latius disputabitur in Tractatu de gratia sanctificante.

(b) Quomodo filii baptizatorum peccatum originale contrahant, ubi rems explicat Angelicus quæst. 4. de malo artic. 6. ad 5. 6. 7., & 8.

malus, qualem invexerunt hæretici Manichæi. Infans etiam, qui nascitur in mundo, est creatura Dei, quæ non potest esse nisi bona; si autem infans nascatur cum peccato, erit malus, adeoque opus erit Diaboli, non Dei.

171. Resp., peccatum originale dici aliqua ratione *naturale*, non quasi sit perfectio quædam, vel pars naturæ humanæ, quæ est a Deo, sed quia est vitium, vel contagium naturæ humanæ; quod vitium nullatenus in Deum refundi potest, cum Deus sit prima causa efficiens, non autem deficiens. Sic etiam in infante, qui nascitur, oportet distinguere naturam, quæ bona est, & Deum habet auctorem, a peccato, quo eadem natura vitiatur. Atque hac distinctione multas Pelagianorum cavillationes S. August. facillime dissolvit.

172. Ob. quarto. Si omnes infantes nascuntur peccato obstricti, ac sub Dæmonis potestate, præstabit a generatione cessare, qua non Deo, sed Diabolo fructificatur. Imo nuptiæ omnino condemnandæ erunt, ne peccata, & inimici Dei multiplicentur. Ac demum nuptiæ erunt illa arbor mala, quæ non potest bonos fructus facere. Ita variis modis cavillabatur Julianus contra catholicam peccati originalis doctrinam.

173. Resp. primæ difficultati, peccatum originale non *per se*, sed *per accidens* consequi ad generationem prolis. Qui enim gignendis filiis dant operam, si pii sunt, homines generare intendunt, qui per baptismum regenerati Deum laudent, atque glorificent: „ Nuptiæ, *inquiebat Sanctus Augustinus Lib. II.* de nuptiis, & concupiscen. „ *cap.* 26. institutæ sunt causa generandi, non „ peccandi; propter quod illa est a Domino be„ nedictio nuptiarum: crescite, & multiplicamini, „ & replete terram. Peccatum autem, quod inde „ a nascentibus eraditur, non ad nuptias perti„ net, sed ad malum, quod accidit hominibus, „ quorum conjunctione sunt nuptiæ ... Non igitur „ (*malum*) ab earum institutione, quæ benedi„ cta est, ad eas venit; sed ab eo, quod ex uno „ homine peccatum intravit in mundum, & per „ peccatum mors, & ita in omnes homines per„ transiit, in quo omnes peccaverunt “.

174. Alteram vero cavillationem diluebat S. Augustinus in fine Lib. I. *contra Julianum*, observando, malam arborem, unde peccatum originale germinat, non esse conjugium, quod sanctum est, sed pravam voluntatem Adami, ex qua peccatum intravit in mundum. „ Nihil valet, *inquit loco* „ *memorato*, ad ipsam quæstionem similitudo il„ la Evangelica; quia non sunt nuptiæ causa pec„ cati, quod trahitur a nascente, & expiatur in „ renascente; sed voluntarium peccatum hominis „ primi originalis est causa peccati “.

175. Instabat Julianus: *Non peccat ille, qui nascitur; non peccat ille, qui genuit: non peccat Deus, qui condidit: per quas rimas inter tot præsidia innocentiæ, peccatum fingis ingressum?*

176. Respondebat vero S. Augustinus Lib. II. *de nupt.*, & *concupisc.* cap. 28. „ Quid quærit „ latentem rimam, cum habeat apertissimam ja„ nuam? Per unum hominem, ait Apostolus. „ Quid quærit amplius? Quid quærit apertius? „ Quid quærit inculcatius? “ Deus bonus creans animas bonas non est certe causa peccati, quod a filiis natis vitio generationis contrahitur, sicuti Deus non est causa idololatriæ, quando creat pecora in armentis, & gregibus impiorum, quæ Demonibus immolanda prænovit, ut inquiebat idem S. Pater Lib. III. *cont. Jul.* cap. 9. Quomodo autem anima a Deo bono creata, dum corpori unitur, peccatum contrahat, difficile quidem captu est; non tamen propterea negandum contra tam perspicua divinorum librorum testimonia. Aliqua tamen de obscurissima hac Quæstione inferius dicentur.

177. Instabat iterum Julianus. Si Deus misericors homini non imputat peccata propria post pœnitentiam, quomodo infantibus imputabit peccatum alienum, quod etiamsi aliquando fuisset, protoparentibus jam justificatis non amplius imputabatur?

178. Respondebat vero S. Augustinus Lib. III. *de peccat. meritis*, & *remiss.* cap. 7. primo negando infantibus imputari peccatum alienum. „ Si quidem in Adam omnes tunc peccaverunt, „ quando in ejus natura illa insita vi, qua eos „ gignere poterat, adhuc omnes ille unus fuerunt “. Quanquam vero illud primum Adami delictum aliqua ratione infantibus dici possit *alienum*, quia quando Adam peccavit, *nondum ipsi agebant vitas proprias*, iisdem tamen omnibus factum est proprium, quando humanam naturam ab Adam peccatore generatione traxerunt. Proprium, inquam, illud peccatum omnibus filiis Adam factum est, non ut *actuale*, sed ut *originale* (*a*).

179. Ob. quinto. Peccatum non potest contrahi per carnem, quia caro non est subjectum peccati. Sed neque per animam, quia ista non descendit ab Adam, neque in eo continebatur, communis

(*a*) S. Pater ad convincendos Pelagianos utebatur etiam argumento ad hominem. Ipsi enim confitebantur, filios parentum baptizatorum esse baptizandos, ut *Christiani fierent. Cur enim*, inquiebat, *non attenditis, eo modo vobis posse dici, de Christianis parentibus Christianos nasci filios debuisse? Cur ergo eos Christianos fieri debere censetis? Numquid in eorum parentibus corpus Christianum non erat, quibus dictum est: nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? ... Quid respondebitis, quare de Christianis non Christianus nascatur, nisi quia non facit generatio, sed regeneratio Christianos? Hanc igitur vobis reddite rationem, quia similiter a peccatis nemo nascendo, sed omnes renascendo mundantur* &c.

nis enim modo omnium Theologorum sententia est, singulas animas in singulis hominibus a Deo creari.

180. Resp. cum S. Thoma 1. 2. qu. 81. art. 1. ad 2., etsi anima non traducatur ex semine, per virtutem tamen seminis traduci humanam naturam a parente in prolem, & simul cum natura humana infectionem peccati; unde etiam virtus seminis dicitur movere saltem *dispositive* ad animæ infusionem. Hæc autem corruptæ naturæ traductio per seminalem generationem est peccati originalis transfusio. Non inficiamur, id non satis perspicue intelligi, vel explicari posse; non tamen propterea negandum est, nisi simul omnia arcana sanctæ Religionis mysteria eadem ratione tollantur. S. Augustinus quibusdam exemplis ad rem hanc declarandam utebatur, ut aquæ purissimæ, quæ statim corrumpuntur, si in fœdum vas immitantur; & quarumdam ægritudinum, quæ a parentibus transfunduntur in filios, unde *de parentibus morbida proles procreatur*. Fatendum est tamen, hæc exempla, aliaque id genus esse a tanto mysterio procul remota (*a*).

181. Inquies. Eccur Deus animam puram, & immacolatam a se creatam, corpori infecto conjungit, ut vitietur & ipsa? Certe nullus sapiens liquorem pretiosum in vas immundum infunderet, ex quo liquorem corrumpendum esse sciret.

182. Resp. Hanc interrogationem, quæ altissimos divinæ Providentiæ, ac Sapientiæ fines attingit, ita expedit S. Thomas 1. 2. q. 83. art. 1. ad 5.: „ Bonum commune præfertur bono singulari; unde Deus secundum suam sapientiam non „ prætermittit universalem ordinem rerum, qui „ est, ut tali corpori talis anima infundatur, ut „ vitetur singularis infectio hujus animæ; præsertim cum natura animæ hoc habeat, ut esse „ non incipiat, nisi in corpore. Melius est autem ei sic esse secundum naturam, quam nullo modo esse; præsertim cum possit per gratiam damnationem evadere “. Meretur legi totus ille S. Doctoris articulus, in quo ostendit, peccatum originale esse in anima, sicut in subjecto, in semine autem corporali, sicut in causa instrumentali. Sed nunquam oblivisci debemus, sancta Religionis mysteria, humiliter esse adoranda, non curiosius investiganda.

183. Idem S. Doctor Quæst. IV. *de malo* art. 1. ad 11. ostendit, non esse imputandum Deo, quod animæ recens creatæ non infundatur justitia originalis; „ quia originalis justitia fuit superaddita primo homini ex liberalitate divina: „ sed quod hoc animæ non detur a Deo, non est „ ex parte ejus, sed ex parte humanæ naturæ, „ in qua invenitur contrarium prohibens “. Ceterum putandum non est, animam *prius* a Deo creari mundam, ac deinde infundi in corpus, ac tandem ex conjunctione cum corpore vitiari. Anima enim, ut mox audivimus ex S. Thoma, *esse non incipit, nisi in corpore;* onde in ipso suæ creationis initio est jam peccato vitiata: ita tamen, ut ejus essentia, quæ *physice* bona est, sit a Deo omnis boni auctore, vitium autem a corpore, in quo creatur. Anima Adami a Deo in ejus corpore incontaminato creata, fuit bona, & sancta: bonæ igitur, & sanctæ essent quoque aliæ animæ, si in corporibus non vitiatis crearentur.

184. Ob. sexto. Christi justitia nonnisi eis prodest, qui in illum credunt, ejusque virtutes in seipsis exprimunt: ergo pariter Adami culpa nonnisi eis oberit, qui eum peccando imitantur. Ita Pelagius apud S. Augustinum Lib. III. *de peccat. mer. & remiss.* cap. 2.

185. Resp. cum eodem S. Doctore retorquendo argumentum exemplo parvulorum, qui in baptismo participes fiunt justitiæ Christi, quamvis in eum actu credere non possint. „ Sicut ergo, *concludebat S. Pater*, eorum, per quos renascuntur justitiæ spiritus trajicit in eos fidem, quam „ propria voluntate nondum habere potuerunt, sic „ eorum, per quos nascuntur, caro peccati trajicit in eos noxam, quam nondum vita propria „ contraxerunt. Et sicuti eos vitæ spiritus in Christo regenerat fideles, sic eos corpus mortis in „ Adam generaverat peccatores; illa enim carnalis generatio est, hæc spiritualis, illa facit filios carnis, hæc filios spiritus, illa filios mortis, hæc filios resurrectionis, illa filios sæculi, hæc filios Dei, illa filios iræ, hæc filios „ misericordiæ, ac per hoc illa peccato originali „ obligatos, ista omni peccati vinculo liberatos “ (*b*).

186. Scholion. Nemini negotium facessere debet, quod aliquando sancti Patres, imo & ipse S. Au-

(*a*) Hanc gravissimam difficultatem eodem modo diluit Angelicus aliis in locis. *Licet in semine*, inquit Lect. 3. in cap. V. Epist. ad Rom., *non sit anima, est tamen in semine virtus dispositiva corporis ad animæ receptionem, quæ cum corpori infunditur, etiam ei suo modo conformatur, eo quod omne receptum est in recipiente per modum recipientis. Et exinde videmus, quod filii similantur parentibus, non solum in defectibus corporalibus, sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricum, sed etiam in defectibus animæ; sicut iracundus iracundum, & amentes ex amentibus nascuntur. Quamvis enim pes, qui est subjectum podagræ, non sit in semine, nec anima, quæ est subjectum iræ, vel amentiæ; est tamen in semine virtus formativa corporalium membrorum, & dispositiva ad animam.*

(*b*) Multo plures difficultates contra peccatum originale ex ratione petitas affert, & solvit S. Thomas Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 52., & Quæst. IV. *de malo* art. 1. In his tamen diutius immorari noluimus tum brevitatis amore, tum etiam quia ex jam dictis expediri possunt. Et etiamsi omnino perspicue solvi nequirent, non propterea nutaret hoc certissimum, ac capitale fidei nostræ dogma tam apertis, & firmissimis Sacr. Script., atque S. Patrum testimoniis confirmatum, & totius infallibilis Ecclesiæ oraculis definitum.

Augustinus, ad designandum peccatum originale usi sint nomine reatus, unde aliqui male putarunt, nihil ad nos transire, nisi meritum pœnæ (a). S. Thomas in II. Dist. 42. quæst. 1. art. 2. totam æquivocationem, quæ in hoc vocabulo esse potest, ita luculenter exponit: „ Reatus dicitur, „ secundum quod aliquis est reus pœnæ, & ideo „ proprie reatus nihil est aliud, quam obligatio „ ad pœnam, & quia obligatio hæc quodammodo „ media est inter culpam, & pœnam, eo quod „ propter culpam aliquis obligatur ad pœnam, „ ideo nomen medii transsumitur ad extrema, ut „ interdum ipsa culpa, interdum ipsa pœna rea„ tus dicatur ".

APPENDIX.

Vindicatur Zosimus R. P. ab hæresi Pelagiana.

187. Sancto Innocentio, qui ut supra num. 40. & seq. diximus, omnia, quæ in Africanis Conciliis contra hæresim Pelagianam decreta fuerant, suprema, atque infallibili sua auctoritate confirmaverat, Zosimus natione Græcus successit. Sub hoc autem Pontifice Pelagius, & Cælestinus novam fortunam experiri voluerunt. Et Cælestius quidem artibus callidæ suæ eloquentiæ fidens Romam venit, ut propius suam causam ageret; & reipsa tantum dolis, & fraudibus valuit, ut Zosimus suspicatus fuerit, eum ex falsa Erotis, & Lazari accusatione præcipiti nimis judicio ab Afris fuisse condemnatum.

188. Ut tamen maturius in re tanti momenti procederet, suos Clericos, & aliquot Episcopos in Basilica S. Clementis Papæ, & Martyris congregavit, ubi primo Cœlestii libellus recitatus fuit, & ipse deinde Cælestius auditus; & cum innocens ab impactis accusationibus visus esset, Zosimus litteras ad Aurelium, & universos Episcopos Afros una cum omnibus in eo Concilio actis misit, jubens, ut *intra secundum mensem venirent*, *qui* (Cœlestium) *præsentem redarguerent aliter sentire*, *quam libellis*, *& confessione contexuit*. Interea tamen Cælestium ab excommunicationis vinculo minime absolvit, clariora documenta expectans, quibus totam hanc controversiam tute definire posset.

189. Magis deinde in sua suspicione confirmatus est, acceptis paulo post litteris a Pelagio una cum dolosa ejusdem fidei professione (b), & cum epistola Praylii Jerosolimitanæ Ecclesiæ Episcopi, qua Pelagius quasi omnino orthodoxus impense commendabatur. His permotus Zosimus iterum ad Aurelium, ceterosque Episcopos scripsit, iisdem mittens tam Pelagii epistolam, & libellum fidei, quam litteras commendatitias Praylii, qui *causæ Pelagii enixius adstipulator intervenerat*; ac concludebat, se minime ambigere earum lectionem parituram esse *in Domino de absoluta ejus* (Pelagii) *fide lætitiam*. (Hæc prostant in Append. Tom. X. Opp. S. Augustini).

180. Receptis hisce Summi Pontificis litteris Episcopi Africani non multo post responsum dederunt. Quanquam autem eorum Epistola non amplius extet, ex iis tamen, quæ Zosimus iis rescripsit, conjicere possumus, primo eos conquestos fuisse, causam jam finitam iterum retractari, deinde Pontificem rogasse, ut interim nihil innovaret, quousque eum de omnibus certiorem facere possent (c). Reipsa autem post aliquod tempus, & probabiliter post celebratam Synodum Carthaginensem 214. Episcoporum, Marcellinum Subdiaconum cum admodum longa Epistola Romam miserunt.

191. Sed jam Zosimus vafritiem Cœlestii, atque Pelagii, ac pestiferam eorum doctrinam, tam de gratia, quam de peccato originali cognoverat, non solum ex memoratis Patrum Africanorum litteris, sed ex iis etiam, quas acceperat ab Episco-

(a) Joann. Fischerus Episcopus in Anglia de Religione Catholica optime meritus, pro qua sub Henrico VIII., cujus institutor fuerat, sanguinem dedit, multosque libros edidit, accusatur, quod in *art. 2. adversus Lutherum* peccatum originale nihil aliud esse dixerit, quam reatum pœnæ, seu obligationem ad subeundam pœnam. Fortasse hoc ejus dictum potest explicari juxta doctrinam S. Thomæ in textu positam.

(b) Nonnulla harum litterarum fragmenta nobis servavit S. Augustinus in Lib. *de peccat. orig.* c. 17. & 21. & in altero *de gratia Christi*, præcipue c. 30. & seq. Integra autem ejus fidei professio, quæ olim S. Hieronymo tributa fuerat, habetur in Append. T. X. Opp. S. Augustini p. m. 96., quæ his verbis concluditur: „ Hæc est fides, Papa beatissime, quam in Ec„ clesia Catholica didicimus, quamque semper tenui„ mus, & tenemus. *In qua si minus perite, aut pa„ rum caute aliquid forte positum est, emendari cupi„ mus a Te, qui Petri & fidem, & sedem tenes.* Sin „ autem hæc nostra confessio Apostolatus tui judicio „ comprobatur, quicumque me maculare voluerit, vel „ imperitum, vel malevolum, vel etiam non catholi„ cum, non me hæreticum comprobabit ". Hæ Pelagii litteræ ad Innocentium directæ erant, cujus mors ignorabatur, unde ad Zosimum delatæ fuerunt.

(c) Zosimus in sua epist. data Kal. Maii 418. primo explicat, quæ & quanta sit dignitas Apostolicæ Petri sedis, quam occupabat, ut nempe *de ejus judicio disceptare nullus auderet*. „ Tamen, *subdit*, cum tan„ tum nobis esset auctoritatis ... nihil egimus, quod „ non ad vestram notitiam nostris ultro litteris refer„ remus, dantes hæc fraternitati, ut in commune con„ sulentes, non quia quid deberet fieri, nesciremus, „ aut faceremus aliquid, quod contra utilitatem Ec„ clesiæ veniens displiceret; sed pariter vobiscum vo„ luimus habere tractatum de illo, qui apud vos (si„ cut ipsi per litteras dicitis) fuerit accusatus, & ad „ nostram qui se assereret innocentem, non refugiens „ judicium ex appellatione pristini, venerit Sedem, „ accusatores suos ultro deposcens, & quæ in se cri„ mina per rumorem falso dicebat illata condemnans ".

scopo Antiocheno Theodoto, qui Pelagianam hæresin in Concilio damnaverat, potissimum vero excitatus a nobilissimo, ac piissimo viro Costantino, qui causæ Catholicorum contra hæreticos impense patrocinabatur (*a*). Cælestium itaque iterum vocavit, ut fidem suam in Conventu Cleri Romani, & aliquorum Episcoporum plene purgaret. Ille autem sibi ipsi diffidens judicium declinavit, Roma aufugiens, aut in aliquo latibulo delitescens: & tunc Zosimus celebrem illi *Tractoriam* emisit, qua impia Pelagianorum doctrina damnata fuit, & cui omnes per orbem Episcopi (paucissimis exceptis, quorum dux, & caput fuit Julianus Eclanensis Episcopus) quo decet obsequio, subscripserunt (*b*).

192. His breviter expositis manifeste apparet, a Zosimo nullum solemne decretum editum fuisse, quo Cœlestius, & Pelagius innocentes declararentur, & multo minus, quo ipsorum errores, ut fidei articuli fidelibus eredendi proponerentur; quamobrem nihil ex hoc loco extundi potest, quo infallibilis Rom. Pontificum auctoritas in definiendis fidei controversiis impetatur. Quæstio igitur duntaxat oriri potest, an Zosimus Pelagianæ hæresi privatim adhæserit, probans tanquam orthodoxam Cœlestii doctrinam, quæ manifeste erat hæretica.

193. Jam vero ad fidem Zosimi vindicandam sufficere potest auctoritas S. Augustini, qui non minus pie, quam vere, pluribus in locis ejusdem defensionem suscepit, præcipue vero in Lib. II. ad Bonifacium capit. 3., & seq., ubi primo S. Pater interrogat: *Quænam tandem epistola venerandæ memoriæ Papæ Zosimi, quæ interlocutio reperitur ubi præceperit, credi oportere, sine ullo vitio peccati originalis hominem nasci? Nusquam prorsus hoc dixit, nusquam omnino conscripsit*.

194. Ulterius quia suspicionem ingerere poterat patrocinium Cœlestio concessum, pergit S. Pater, ostendens hoc factum esse, quando Cœlestius *se litteris beatæ memoriæ Papæ Innocentii, quibus de hac re dubitatio tota sublata est, consentire respondeat*. Unde postea ita concludit: *Cum Sanctus Papa Zosimus hoc tenendum esse, quod isti* (Pelagiani) *de parvulis sentiunt, nunquam dixerit, nunquam scripserit; insuper etiam Cœlestium se purgare molientem ad consentiendum supradictis Sedis Apostolicæ litteris crebra interlocutione constrinxerit, profecto quidquid interea lenius actum est cum Cœlestio, servata duntaxat antiquissimæ, & robustissimæ fidei firmitate, correctionis fuit clementissima suasio, non approbatio exitiosissimæ pravitatis*. Eadem fere habet Marius Mercator in suo *Commonitorio*.

195. Ob. primo. Zosimus probavit libellum Cœlestii ut catholicum; atqui eo in libello aperte negabatur peccatum originale his verbis: *In remissionem autem peccatorum baptizandos infantes, non idcirco dicimus, ut peccatum ex traduce firmare videamur, quod longe a catholico sensu alienum est, quia peccatum non cum homine nascitur, quod exercetur ab homine: quia non naturæ delictum, sed voluntatis esse demonstratur*. Non poterat hæresis Pelagiana clarius explicari: ergo &c.

196. Huic objectioni, quæ potissima est, respondet S. Augustinus loco citato, libellum Cœlestii fuisse a Zosimo probatum, ut catholicum non ratione doctrinæ, quam continebat, sed ratione dispositionis, quam Cœlestius præseferebat, corrigendi omnia, quæ fidei Catholicæ opponebantur, & quæ ipse non tam asserendo, quam proponendo, ac dubitando, & doceri cupiens in eo scripserat. *Cum hoc Cœlestius*, inquit S. Pater, *in suo libello posuisset inter illa duntaxat, de quibus se adhuc dubitare, & instrui velle confessus est, in homine acerrimi ingenii, qui profecto si corrigeretur, plurimis posuisset, voluntas emendationis, non falsitas dogmatis approbata est, & propterea libellus ejus catholicus dictus est, quia & hoc catholicæ mentis est, si qua forte aliter sapit, quam veritas exigit, non ea certissime definire, sed detecta, ac demonstrata respuere*.

197. Veram autem esse hanc S. Augustini responsionem, manifestum fit ex ipsis verbis Cœlestii, qui in suo libello ita protestabatur: *Non ego, quasi auctor alicujus dogmatis definita hæc auctoritate statui, sed ea, quæ de Prophetarum, atque Apostolorum fonte suscepi, vestri Apostolatus offerimus probanda judicio: ut si forte ut hominibus quispiam ignorantiæ error obrepserit, vestra sententia corrigatur*. Hanc animi dispositio-

(*a*) Is amplissimis muniis gestis sæculo renuntians totum se divinis obsequiis mancipavit, ejusque perhonorifica memoria fit in Martyrologio Rom. die 30. Novembris his verbis: *Romæ S. Constantii Confessoris, qui fortiter Pelagianis resistens, earum factione multa pertulit, quæ illum S. Confessoribus sociarunt*. Vid. etiam S. Prosper in *Chronico*.

(*b*) *Tractaria*, non *Tractataria*, ut perperam aliqui scribunt. Vid. Nat. Alexander in *Hist. Eccl.* Sæc. V. cap. 3. art. 4. §. 10., & P. Garnerius in cap. 3. *Commonitorii Marii Mercatoris*. Dolendum est, hoc solemne Apostolicæ Sedis judicium injuria temporum periisse. Aliqua tantummodo ipsius fragmenta supersunt apud S. Augustinum Epist. 19., alias 157., apud S. Prosperum in Lib. contra *Collatorem*, & apud S. Cœlestinum in capitulis adnexis *Epist. ad Episc. Galliæ* c. 5. Ceterum hanc Zosimi historiam nos rudi minerva breviter attigimus, eas omittentes quæstiones, quas accuratiores critici Baronius, Norisius, Garnerius, Pagius, Tillemontius, ac Patres Maurini in præf. ad Tom. X. S. Augustini excitarunt. Nos amplissimum Card. Ursium in Lib. XXVI. suæ *Historiæ Eccl.* secuti sumus; qui tamen ingenue fatetur n. 13., nihil esse in tota historia Pelagiana hoc facto obscurius, cujus seriem, & chronotaxim certo statuere difficillimum est.

tionem, quæ omnino catholica est, Zosimus in Cœlestii libello probavit, non autem quæ contra peccatum originale sensu Pelagiano in eo continebantur.

198. Dices primo. Zosimus videtur probasse fidem Cœlestii, non tam ex mendacibus ejusdem verbis, quibus se paratum esse fingebat ad semetipsum corrigendum, sicubi forte errasset, quam ex verbis ejusdem libelli; inquit enim testimonium integræ Cœlestii fidei esse debuisse ejusdem libellum, quem ipsis Episcopis Africanis exhibuerat (a). Ulterius cum tam patenter Cœlestius in suo libello peccatum originale negaret, debuisset Zosimus apertam hujus hæresis damnationem ab eo exigere. Sane Patres Africani, quibus idem libellus oblatus fuerat in Synodo Carthaginensi, bene observarunt, *non sufficere hominibus tardioribus, & sollicitioribus, quod (Cœlestius) se generaliter Innocentii Episcopi litteris consentire fatebatur; sed aperte eum debere anathematizare, quæ in suo libello prava posuerat*. Cum itaque id non exegerit Zosimus, sequitur &c.

199. Resp., hæc ad summum probare, Zosimum prudenti in toto hoc negotio non fuisse usum œconomia, quod nonnulli haud inviti fatentur. Sed ulterius idem Sanctus Augustinus non improbabiles causas affert, quibus hæc Zosimi indulgentia excusetur. Primo enim in Africa Cœlestii *calliditas aliquanto evidentius innotuerat:* mirum ergo non est, si Patres illi se dolosis libelli Cœlestiani expressionibus decipi passi non sunt. Deinde observat S. Doctor cap. 5. Pelagium, & Cœlestium, ad eorum ingenia non contemptibilia corrigenda, *aliquanto lenius, quam severior postulabat Ecclesiæ disciplina, tractatos fuisse;* & cap. 4. Cœlestium „ suis responsionibus, quibus se beati Papæ Innocentii litteris „ consentire professus est, *fuisse* colligatum, & „ vinculo saluberrimo obstrictum, ne ulterius defendere auderet in baptismate parvulorum non „ dimitti originale peccatum “.

200. Quantum vero ad libellum, iterum respondemus cum eodem S. Augustino, *voluntatem emendationis*, quæ in eo exprimebatur, non vero *falsitatem dogmatis* in eodem contentam fuisse probatam. Addimus ex testimonio Paulini Diaconi in libello, quem ipse Paulinus Zosimo obtulit, Zosimum his interrogationibus fidem Cœlestii intimius explorasse: „ Damnas illa omnia, quæ in „ libello Paulini continentur? ... Damnas illa omnia, quæ damnavimus, & tenes, quæ tenemus? *Et iterum:* vel ea, quæ in libello suo „ exposuit Paulinus? ... Nolo nos circuitu ducas: „ damnas ea omnia, quæ tibi objecta a Paulino, „ sive per famam jactata sunt“? Sanct. autem Augustinus nos certos reddit, Cœlestium respondisse: *damno secundum sententiam beatæ memoriæ præcessoris tui Innocentii*. Hæc Zosimo suffecerunt, ut eam Cœlestii confessionem, tanquam orthodoxam probaret, quia „ & hoc Catho„ licæ mentis est, si qua forte aliter sapit, quam „ veritas exigit, non ea certissime definire, sed „ decreta, ac demonstrata respuere“.

201. Audiatur iterum S. Augustin. *de pecc. orig.* cap. 7. ubi loquens de Cœlestii confessione inquit: „ Hanc ejus prælocutionem venerabilis „ Papa Zosimus tenens, egit cum homine, quem „ falsæ doctrinæ ventus inflaverat, ut ea, quæ „ illi a Diacono Paulino fuerant objecta, damna„ret, atque ut Sedis Apostolicæ litteris, quæ a „ sanctæ memoriæ suo Præcessore manaverant, „ præberet assensum. At ille noluit quidem Dia„coni objecta damnare, sed B. Papæ Innocentii „ litteris non est ausus obsistere; damnaret, imo „ *se omnia, quæ Sedes illa, damnaturum es„se promisit:* atque ita velut phreneticus, ut „ requiesceret, tanquam leniter fotus, a vinculis „ tamen excommunicationis nondum est creditus „ esse solvendus. Sed interposito duorum mensium „ tempore, donec rescriberetur ex Africa, resipi„scendi ei locus sub quadam medicinali senten„tiæ lenitate concessus est. Quoniam revera, si „ deposita pervicaciæ vanitate, quod promiserat, „ vellet attendere, & easdem litteras, quibus se „ consensurum esse responderat, diligenter legeret, „ sanaretur. Sed postea quam ex Africano Epi„scoporum Concilio rescripta directa sunt, quid „ fuerit consecutum, ut justissima in eum sen„tentia proferretur, cuncta legite, quia cuncta „ transmisimus“.

202. Ob. secundo. Facundus Hermianensis Lib. XII. c. 3. aperte asserit: „ beatum Zosimum A„postolicæ Sedis Antistitem contra S. Innocentii „ præcessoris sui sententiam, qui primus Pelagia„nam hæresim condemnavit, fidem ipsius Pela„gii, ejusque complicis Cœlestii ..... tanquam ve„ram, & catholicam laudasse; insuper etiam A„fricanos culpasse Episcopos, quod ab illis hæ„retici crederentur“. Hoc testimonium Auctoris pene coævi (floruit enim sæc. VI.) decretorium videtur: ergo &c.

203. Resp., Facundi verba esse aliquatenus emollienda, ut nihil aliud voluerit, nisi personas Pelagii, atque Cœlestii, a Zosimo fuisse probatas, non autem impias eorum hæreses. Id liquet primo ex duobus aliis exemplis, quæ ibidem refert, scilicet S. Athanasii, qui deceptus Timotheum Apollinaris discipulum, ut apprime orthodoxum Damaso R. P. commendavit; & Concilii Diospolitani, in quo Pelagius absolutus est; quæ duo certe e-

(a) Verba Zosimi hæc sunt: „ In præsenti causa „ nihil præcox, immaturumque censuimus; sed innotescere Sanctitati vestræ super absoluta Cœlestii fide „ nostrum examen, *cui etiam prior libellus ab eo in„trà Africam testimonio apud vos esse debuisset*, ne „ inexploratis, famaque jactantibus tam facile crede„retur &c.“.

exempla ad errorem *facti*, non vero ad errorem *juris* referri possunt. Id liquet secundo ex iis, quae ibidem subdit, scilicet: „ neque Palaestinos „ Episcopos, neque Zosimum haereticos ab Ec„ clesia credi; quia de haereticis bene senserunt; „ sed potius pro merito suae fidei catholicos judi„ cari, & honorari; quoniam non debet crimini „ deputari simplicium non intellecta versutia ma„ lignorum".

204. Ob. tertio. Si reipsa Zosimus fuisset ab haeresi Pelagiana omnino alienus, nec debuisset Caelestium, & Pelagium audire, postquam tam solemniter fuerint a Synodis Africanis condemnati, eorumque condemnatio ab Innocentio suo praedecessore confirmata. Nec ipsos juvare poterit appellatio ad Sedem Apostolicam; nam ut bene Paulinus observabat, eamdem appellationem prosecuti non fuerant, eamque propterea juxta leges resumere non poterant.

205. Resp., potuisse, imo etiam debuisse Zosimum audire Caelestium, & Pelagium ad summa supremum tribunal confugientes, cum se ab erroribus condemnatis alienos profiterentur. Causa quidem juris finita erat, nec eam Zosimus retractavit; sed retractari adhuc poterat causa *personalis* utriusque haeretici; tum quia Zosimus Eroti, & Lazaro eorum accusatoribus, quos calumniatores credebat, diffidens suspicatus est, ambos injuste condemnatos; tum etiam quia eosdem jam emendatos credere poterat. Eo etiam magis poterat eorumdem causam retractare, quia S. Innocentius praeceperat, ut Pelagio, & Caelestio: „ si „ unquam sani, deposito pravi dogmatis errore, „ resipuissent; damnassentque ea, quorum se ipsi „ praevaricatione damnarant, eis medicina solita, „ idest receptaculum suum ab Ecclesia non nega„ retur". Paulinus item in sua epist. ad Zosimum eosdem ab Innocentio damnatos dicit, *si rectam respuant fidem, & in sua perversa doctrina perdurent*.

206. Quanquam vero a jure appellationis fortasse exciderint Pelagius, & Caelestius, poterant nihilominus illud a Summo Pontifice demum impetrare, cum jam non de causa fidei ageretur, an scilicet Pelagiana haeresis fuerit rite damnata, sed de personis, an scilicet Pelagius, & Caelestius hujus haereseos fuerint rite accusati, & convicti; & insuper in ea obstinate perseverarent.

207. Colligite cum amplissimo Card. Jos. Augustino Orsi in Tom. II. „ De irreformabili R. „ P. in definiendis fidei controversiis judicio *Lib.* „ *III. cap.* 36., Zosimum, si in illo judicio de„ ceptus est., nihil utique illius errorem Eccle„ siae, nihil fidei Romanae, nihil Romanorum „ Pontificum auctoritati, nihil Sedi Apostolicae „ nocuisse (a)". Bene etiam laud. eminentissimus Scriptor observat, illud Zosimi judicium non fuisse peremptorium: alias Caelestium ab excommunicationis vinculo absolvisset; nec mandasset Episcopis Africanis, ut *intra secundum mensem* Caelestii accusatores venirent, ut praesentem redarguerent, aliter sentire, quam in libellis, & confessione contexuit. Neque rescripsisset postea: „ se „ non in omnibus Caelestio fidem accommodasse; „ ac demum se in eodem cuncta reliquisse statu, „ in quo dudum fuerant". Nullum ergo in tota hac causa prolatum fuit solemne Apostolicae Sedis judicium, non solum quo Pelagiana haeresis probaretur, quod attentis Christi promissionibus Petro factis evenire non posse credimus; sed neque quo Caelestii, aut Pelagii personae, ut ab errore immunes, absolverentur.

SECTIO III.

De natura, effectibus, & poenis peccati originalis.

CAPUT I.

De Natura peccati originalis, Recensentur ac breviter referuntur Haereticorum errores.

ERROR MASSALIANORUM.

1. Massaliani, qui saeculo V. Ecclesiam Orientalem non parum turbarunt, ineptissime docebant, per peccatum originale *Satanam personaliter habitare cum homine, atque in omnibus dominari*. Addebant porro, illius peccati labem baptismate non abstergi, sed solum jugibus ad Deum precibus, quibus proinde perpetuo vacabant; unde etiam dicti sunt *Massaliani*, vel *Messaliani* a voce ebraica ראלי *Metsalin*, cujus radix est צלא *Tsalà oravit*; graece autem vocabantur Εὐχῖται Eu-

(a) Minime negari potest, errasse Zosimum, quando a Patroclo Arelatensi Episcopo deceptus, Erotis, ac Lazari, qui primi Pelagianam haeresim detexerunt, eamque Africanis Episcopis damnandam detulerunt, fidem suspectam habuit. Eos enim tanquam manifestos calumniatores, & a Sede Apostolica Sacerdotio privatos, & a communione fidelium remotos audiri non debuisse, asserit in sua Epist. ad Aurelium, aliosque Episcopos Africae, ubi etiam multa addit contra utrumque. Deceptus, inquam, fuit Zosimus a Patroclo viro ambitioso, qui ope Constantii in Galliis militiae praefecti Arelatensem Episcopatum occupavit, ejecto inde Erote, quem una cum Lazaro Episcopo Aquensi e Gallia expelli curavit sub praetextu, quod Constantini tyranni partibus adhaeserint. Ceterum Erotis elogium texuit S. Prosper in *Chronico tanquam viri sancti, & discipuli S. Martini. Ambos sanctos Fratres, & Coepiscopos suos appellat S. Augustinus in Lib. de gestis Pelagii* cap. 1.; iisdemque titulis ornati fuere a Patribus Synodi Carthaginensis in Epist. ad Innocentium; ac denique ex historia Ecclesiastica certum est, ambos fuisse de puritate fidei catholicae optime meritos.

Euchitæ, nempe *Orantes*. Ita S. Flaviano Episcopo Antiochano confessus est quidam ex præcipuis sectæ illius coriphæis, nomine Adelphius, quemadmodum fuse narrat Theodoretus Lib. IV. *Hist. Eccles.* c. 11., & post ipsum S. Jo. Damascenus *de Hæresibus* n. 81.

2. Hos autem, aliosque Messalianorum errores fuisse in pluribus Synodis, præcipue autem in œcumenica Ephesina damnatos, testis est Photius *in Biblioth.* Cod. 51. (*a*). Cum autem temporis diuturnitate jam obsoleverint, operæ dispendium esset in iis confutandis immorari; Synodus Tridentina Sess. V. can. 5. anathemati eos subjecit, qui negaverint, *per Jesu Christi gratiam*, *quæ baptismate confertur*, *reatum peccati originalis remitti*.

ERROR MATTHIÆ FLACII ILLYRICI.

3. Neque magis tolerabilis dici potest paradoxa illa Matthiæ Flacii Illyrici opinio, qui asserere non dubitavit, omnibusque ingenii sui nervis evincere conatus est, peccatum originale non esse aliquod accidans, animam fœde deturpans, ut omnium communis est persuasio, sed ipsam animæ substantiam e bona in malam essentialiter commutatam, quomodo aliquando contingit, vinum optimum in acetum acerbissimum converti. Hunc errorem pugnatissime usque ad mortem defendit, plurimis editis libris contendens, hanc ipsam fuisse Magistri sui Lutheri sententiam, utpote qui in Comment. super cap. III. Geneseos aperte statuit, *peccatum esse de essentia hominis*; & in Psalm. L., fœtum in utero matris degentem *peccatum* appellavit (*b*).

4. Quidquid tamen sit de Lutheri mente, perquam facile est, ex sacris litteris ostendere, peccatum originale non esse, nisi aliquod pravum accidens, animam quidem graviter deturpans, non tamen internam ejus substantiam immutans; S. Paulus in Epist. ad Rom. VII. 21. de peccato originali dicebat: *Mihi malum adjacet*; & antea vers. 17. *Quod habitat in me peccatum*; ac demum ad Heb. XII. 1. ita nos exhortatur: *Deponentes omne pondus*, *& circumstans nos peccatum*. Ac semper Scriptores sacri de originis culpa ita loquuntur, ut intelligamus, eam esse animæ maculam, quæ abstergi debet, & potest, quin ejusdam animæ substantia intrinsecus immutetur. Sed necesse non est in tam aperta insania refellenda diutius immorari.

ERROR LUTHERANORUM ET CALVINISTARUM.

5. Longiori refutatione dignus videtur alius error, qui modo inter Protestantes communior est. Contendunt siquidem plerique eorum, peccatum originis situm esse in vitiosa ac rebelli carnis concupiscentia; cumque certissimum sit, hanc concupiscentiam etiam post baptisma in nobis remanere, consequenter dicere debuerunt, peccatum originale Sacramento baptismatis minime deleri, sed solummodo baptizatis a Deo pro sua misericordia non imputari (*c*).

6. Concupiscentiæ autem nomine nobiscum intelligunt internum illud vitium, quo homines perpetuo sollicitantur ad appetanda bona creata *contra ordinem rationis* (*d*). Ut autem sapienter monet Angelicus Lect. 5. in c. V. Epist. ad Galat., quamvis concupiscentia passim vocetur *vitium*

(*a*) Vide, quæ de quodam Synodi Ephesinæ decreto contra Messalianos supra diximus n. 44., & seq. De istis hæreticis consuli potest P. Mich. Le-Quien in notis ad Lib. S. Jo. Damasceni *de Hæresibus*.

(*b*) Matthias Flacius Illyricus ex rigidioribus Lutheranis fuit, & in compilandis famosis *Centuriis Magdeburgensibus* præcipuam habuit partem. In colloquio Vinariensi anno 1560. disputans contra Victorinum Strigelium ea molliore *Synergistarum* factione, quæ ad semipelagianismum declinans peccatum originale nimis extenuabat, eo usque progressus est, ut diceret, peccatum non esse aliquod pravum accidens animam deturpans, ut vulgo putabatur, sed esse ipsam animæ substantiam in malum omnino conversam, quamobrem Flaciani *Substantialistæ* appellati sunt. Non defuerunt, qui totam hanc controversiam, quæ non leves inter Lutheranos excitavit turbas, puram putamque fuisse dicerent logomachiam, mente Illyrici non satis a suis adversariis perspecta. Veruntamen ille satis aperte suam erroneam sententiam explicavit, eamque, quibus potuit argumentis, pertinaciter defendit. Qua de causa etiam Manichæismi haud immerito fuit accusatus: quanquam ab hoc crimine se purgare posse putavit, quia Manichæi substantiam hominis a principio malo malam fuisse creatam blasphemabant, ipse vero bonam a Deo bono conditam fuisse dicebat, peccato autem Adami totam corruptam, malamque effectam. Hac tamen explicatione omne Manichæismi suspicionem a se amovere non potuit. Hinc a mollioribus Lutheranis, qui etiam *Adiaphoristæ* dicebantur, odio habitus, suoque loco motus, post varios casus extorris, & exul Francofurti ad Mœnum misere obiit anno 1578. Ejus scripta, aliaque ad celebrem hanc inter Lutheranos litem pertinentia recenset Jo. Balth. Ritterus in vita ejusdem Flacii germanice edita.

(c) *Peccatum*, inquit Lutherus in *assert. artic. suorum n. 2. remittitur in baptismo*, *non ut non sit*, *sed ut non imputatur. Ecce est*, *& remanet peccatum*, *sed non imputatur*. Quam sententiam S. Augustino perperam tribuit. Imo veritus non est ita ex suo tripode pronuntiare: *In puero post baptismum negare remanens esse peccatum*, *est Paulum*, *& Christum simul conculcare*. Tanta erat istius hæresiarchæ impudens prudentia. *In Assertione* autem art. 3. *Fomes*, inquit, *peccati*, *etsi nullum adsit actuale peccatum*, *moratur animam ab ingressu cæli*. Nec diversa fuit Calvini ejusque gregalium doctrina, scilicet in baptismo originale peccatum, aliaque actualia tegi solum, & non imputari, non autem reipsa tolli, atque omnino deleri.

(*d*) Concupiscentia variis nominibus cum in sacris

tium carnis, seu vitium, quo *caro concupiscit adversus spiritum*, ex ea tamen non solum illa peccata oriuntur, quæ communiantur in delectatione carnis, & *carnalia* proprie nuncupantur, ut sunt luxuria, gula, &c.; sed etiam alia quæcumque, quatenus ex corruptione carnis anima aggravatur, ut dicitur Sap. IX.; intellectus enim debilitatus facilius decipi potest & impediri a sua perfecta operatione; & ex hoc sequuntur hæreses, sectæ, idolorum servitus, inimicitiæ, & alia hujusmodi, quæ S. Paulus in operibus carnis enumerat. Hoc igitur sensu fomes concupiscentiæ dicitur principium omnium peccatorum. Unde etiam idem S. Præceptor 2. 2. q. 53. art. 1. ad 1. docet, omnes defectus virtutum reduci ad peccatum originale. Hoc breviter prænotato haud difficile est demonstrare, peccatum originale reponi non posse in concupiscentia perduelli, quæ etiam post baptismum remanet.

7. Ita definivit Sacrosancta Tridentina Synodus Sess. V. his verbis: „ Si quis per Jesu Christi „ Domini nostri gratiam, quæ in baptismate con- „ fertur, reatum originalis peccati remitti negat, „ aut etiam asserit, non tolli totum id, quod ve- „ ram, & propriam peccati rationem habet; sed „ illud dicit tantum radi, aut non imputari ana- „ thema sit. In renatis enim nihil odit Deus, „ quia nihil est damnationis iis, qui vere conse- „ pulti sunt cum Christo per baptisma in mor- „ tem &c. ".

8. De concupiscentia vero sic ibidem statuitur: „ Manere autem in baptizatis concupiscentiam, „ vel fomitem sancta Synodus fatetur, & sentit; „ quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non „ consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu „ gratiam repugnantibus non valet; quinimo qui „ legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupi- „ scentiam, quam aliquando Apostolus peccatum „ appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam „ Catholicam nunquam intellexisse peccatum ap- „ pellari, quod vere, & proprie peccatum sit, „ sed quia ex peccato est, & ad peccatum incli- „ nat. Si quis autem contrarium senserit, ana- „ thema sit ".

9. Solemnem hanc, & decretoriam Patrum Tridentinorum definitionem, facillimum est, pluribus cum sacrarum Scripturarum, tum sanctorum Patrum testimoniis contra hæreticos confirmare. Et primo verba illa: *In renatis nihil odit Deus* &c. desumpta sunt ex Apostolo Paulo, qui ad Rom. VIII. 1. ita scribit: *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant:* idest, qui carnis concupiscentiæ non obsequuntur. Et antea c. VI. 3. „ An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus „ in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati su- „ mus? Consepulti enim sumus cum illo per ba- „ ptismum in mortem " &c..... Ut autem S. Thomas (in Comment.) scite observat, hæc verba eum iis omnino conveniunt, quæ leguntur ad Gal. III. 27. *Quicumque baptizati estis, Christum induistis;* induere autem Christum ad mentem Apostoli est, exuto veteri homine, renovari, & sanctificari per gratiam Jesu Christi. Unde etiam idem Apostolus 1. ad Corinth. VI. 11. alloquens baptizatos: *Abluti estis*, inquit, *sanctificati estis in nomine Domini Jesu Christi*, & *in spiritu Dei nostri*. Quæ omnia falsa prorsus essent, si macula originalis adhuc post baptismum superesset.

10. Hac etiam de causa Sacramentum baptismi dictum est ab eodem Apost. ad Tit. III. 5. *lavacrum regenerationis*, & *renovationis Spiritus Sancti;* quia scilicet eo Sacramento regeneramur ad novam vitam, & sicut cum S. Ambrosio loquitur S. Augustinus Lib. II. *cont. Jul.* c. 8., *detersa peccatorum colluvione renovamur*. Et majori emphasi S. Jo. Chrysostomus Hom. XXIV. sup. Joann. *In aqua baptismi*, ait, *tanquam in sepulcro caput immergentibus, vetus homo sepelitur, emergentibus inde novus resurgit*.

11. Frustra vero Lutherus, ejusque sectatores nos provocant, ut clariora Spirit. S. oracula proferamus, in quibus dicatur aperte, in renatis nihil esse *peccati*. Frustra, inquam, cavillantur in voce materiali *peccati*; quasi scilicet allata testimonia, quæ dicunt, *nihil esse damnationis* in renatis, eos esse *consepultos per baptismum cum Christo*, *induisse Christum*, *esse ablutos*, *sanctificatos*, *renovatos*, & *regeneratos*, apertissime non evincant, eosdem omni prorsus peccati macula ex Christi misericordia carere (a).

12. Atqui ut propius accedamus ad concupiscentiam, locuIentissime demonstratur, eam in renatis non esse vere, & proprie peccatum, ex S. Jacobo, qui cap. I. 14. suæ epistolæ Canonicæ inquit: „ Unusquisque tentatur a concupiscentia „ sua abstractus, & illectus: deinde concupiscen- „ tia cum conceperit, parit peccatum; peccatum „ ve-

Litteris, tum etiam a SS. Patribus, & a Theologis appellatur; ut *caro*, prout opponitur *spiritui*, *libido*, quæ semper in pravo significatu sumitur, ut illa libeant, quæ non licent: *peccatum*, quia est filia, & parens peccati: *lex peccati*, vel *lex membrorum*, quia ad peccatum inclinat, & in appetitu inferiori, & sensitivo residet: *fomes peccati*, quia in nobis etiam invitis desideria excitat prava. Aliquando etiam appellata est *voluptas*, quia sæpius ad carnalem voluptatem allicit.

(a) In tractatu de gratia habituali copiosius demonstrabitur, in justificatione impii peccata non tantummodo tegi, aut solum non imputari, sed penitus tolli, atque deleri. Verum præsens controversia tantum respicit naturam peccati originalis, quam Novatores sitam esse volunt in concupiscentia, quæ remanet etiam post baptismum; quorum errorem Sacros. Tridentina Synodus jure, meritoque proscripsit, ac propterea hic nonnisi eas difficultates expendemus, quæ directe huc spectant, cetera autem suo loco.

„ vero cum consummatum fuerit, generat mor„ tem ". Quæ verba ita perspicua sunt, ut sine ullo Commentatore intelligamus aperte, primos concupiscentiæ motus, quos inviti patimur, & quibus unusquisque tentatur, distingui a peccato, quod generat mortem. *Profecto in his verbis*, inquit S. Augustinus Lib. VI. *cont. Jul.* c. 15., „ partus a pariente discernitur; pariens enim est „ concupiscentia, partus peccatum. Sed concupi„ scentia non parit, nisi conceperit; nec conci„ pit, nisi illexerit; hoc est, ad malum perpe„ trandum obtinuerit voluntatis assensum ". Quid clarius?

13. Hoc S. Jacobi testimonium valde molestum est adversariis, illudque Calvinus ita interpretatur, ut per *peccatum consummatum* non quodlibet peccatum, sed sola intelligatur impœnitentia finalis, quæ generat mortem æternam. Sed fallitur omnino Calvinus; ex toto enim contextu liquido apparet, beatum Apostolum loqui de singulis peccatis, quorum concupiscentia est causa, accedente libero voluntatis consensu. Dixerat enim versic. praec.: *Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur*; ubi manifestum est, sermonem esse non de impœnitentia finali, sed de omnibus, & singulis tentationibus, quas non Deo, sed concupiscentiæ nostræ adscribendas esse vult.

14. Sunt præterea laudati Tridentini decreti verba veterum Ecclesiæ Patrum doctrinæ omnino consona; præcipue autem S. Augustini, quo nemo profundius peccati originalis naturam perscrutatus est, & cujus patrocinio Novatores vanissime gloriantur. Imo ea ex ipso S. Doctore desumpta sunt in Lib. I. *de peccat. mer. & remiss.* c. 4., ubi de concupiscentia inquit: „ Cum parvulis nasci„ tur, in parvulis baptizatis a reatu solvitur, ad „ agonem manet, non sibi ad illicita consentien„ tibus nihil omnino nocitura ". Multa id genus testimonia afferentur in solutione difficultatum, quæ opponuntur.

15. Ob. primo. Apostolus Rom. VII. 14., & sequ. ita de seipso loquitur: „ Ego autem carnalis „ sum, venundatus sub peccato. Quod enim ope„ ror, non intelligo; non enim quod volo bonum, „ hoc ago, sed quod odi malum, illud facio .... „ Jam non ego operor illud, sed quod habitat in „ me peccatum .... Video aliam legem in membris „ meis repugnantem legi mentis meæ, & capti„ vantem me in lege peccati, quæ est in membris „ meis ". Ex quibus plura colligunt Heterodoxi contra nos: primo, concupiscentiam a S. Paulo aperte vocari *peccatum*, quod habitat etiam in regeneratis, ut certe ipse Apostolus regeneratus erat: secundo, concupiscentia appellari *legem malam*, utpote repugnantem legi mentis; item *legem peccati*: tertio, has locutiones esse intelligendas in sensu proprio, quia concupiscentia omnino est a Deo vetita iis verbis Exodi XX. 17. *Non concupisces*; unde idem Apostolus vers. 7. dixerat: *Peccatum non cognovi, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces* (a).

16. Resp. cum sacros. Trid. Synodo, nomen *peccati* non tribui concupiscentiæ in vera, ac propria significatione, sed latiori sensu, *quia ex peccato est*, & nos *ad peccatum inclinat*. Neque novum, aut insolens est in sacris Litteris, ut peccatum latiori sensu usurpetur. Sic Deut. IX. 21. vitulus ab Israelitis adoratus vocatur *peccatum*, quia infandæ illorum idololatriæ causa fuit. Imo Christus Dominus ab Apostolo 2. epist. ad Corinth. V. vers. ult. dicitur factus *peccatum pro nobis*, *ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*. Nec alia desunt similia sacr. Script. loca, in quibus peccatum latiori sensu accipitur, ut accipitur in loco objecto.

17. Ita Apostoli mentem explicuit ipse S. Augustinus variis in locis suorum operum contra Pelagianos. Audiantur, quæ habet in Lib. I. *contra duas Epist. Pelag.*, cap. 13. *Dicimus, baptismum dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere*. Hæc autem posita doctrina, qua Novatorum error funditus convellitur, ita S. Doctor de superstite concupiscentia disserere pergit: „ Hæc etiam vocatur peccatum, „ non utique, quia peccatum est, sed quia pec„ cato facta est, sic vocatur: sicut scriptura ma„ nus cujusque dicitur, quod manus eam fece„ rit ..... Et ista ipsa carnis concupiscentia in ba„ ptismo sic dimittitur, ut quamvis tracta sit a „ nascentibus, nihil noceat renascentibus ". Alibi vero alia similia exempla addit, *ut locutionis*, quæ a causa efficiente dicitur *lingua*, & *frigoris*, quod dicitur *pigrum*, quia homines pigros facit. Postquam autem multa in hanc rem sapienter disseruit, de sua doctrina omnino certus ita concludit: *Hæc est fidei catholicæ sanitas, quam sanctus ubique seminat Spiritus, non pravitatis hæreticæ vanitas, & præsumtio spiritus*.

18. Hoc itidem sensu minus proprio Apostolus se vocat *hominem carnalem*, *venundatum sub peccato*; quatenus ejus ratio a carnis concupiscentia perpetuo oppugnabatur: unde ad Gal. V. 17. inquiebat: *Caro concupiscit adversus spiritum*. Cum vero hæc concupiscentia rebellis ex primo hominis peccato orta sit, haud immerito homo dicitur *venundatus sub peccato*, idest in servitutem peccati, propter dominium concupiscentiæ, quæ etiam nobis invitis prava excitat desideria.

19. Dices. Hæc phrasis *venundatus sub peccato*

(a) S. Epiphanius *Hæresi* LXIV. n. 25. & seq. refert quædam fragmenta veteris cujusdam Dialogi a S. Methodio Episcopo, & Martyre contra Origenem conscripti, in quo eadem pens, ac nostrorum Novatorum hæresis confutatur; & quæ laudatis potissimum S. Pauli verbis abutebatur. Recta autem illius loci intelligentia ibidem n. 56. exhibetur.

to in aliis Scripturæ sacræ locis hominem significat vere, & proprie peccato obstrictum, quemadmodum servus proprie suo domino obstrictus est. Sic Lib. 3. Regum XXI. 20. Rex Achab dicitur *venundatus*, *ut faceret malum*; & Isaiæ L. 1. dictum est Hebræis: *In iniquitatibus vestris venundati estis*.

20. Resp., hoc sensu intelligi non posse locutionem Apostoli propter alia ejusdam verba subsequentia, quibus dicit, *se velle bonum*, *& mente servire legi Dei*. Intelligi itaque debet de servitute minus propria concupiscentiæ, cui omues justi Dei ope resistere possunt, ne in ipsis regnet.

21. Ad secundum argum. resp. Quando concupiscentia vocatur *lex peccati* residens in membris, nihil aliud innuitur, quam vis ejusdem concupiscentiæ inclinantis nos in peccatum; quæ dicitur residere in membris nostris, idest in appetitu sensitivo per omnia membra diffuso. Dicitur autem *lex*, non vere, & proprie, sed per quamdam similitudinem. *Lex ista peccati*, inquit S. Augustinus Lib. II. *cont. Jul. cap.* 5., „ quæ in membris est corporis mortis hujus, & remissa est „ regeneratione spirituali, & manet in carne mortali: remissa scilicet, quia reatus ejus solutus „ est Sacramento, quo renascuntur fideles; manet autem, quia operatur desideria, contra quæ „ dimicant & fideles. *Et lib.* I. de nuptiis, & „ concupisc. *cap.* 30. *explicat τὸ* captivantem, „ *nempe* captivare conantem, idest ad consentiendum, implendumque cogentem ".

22. Ad 3. resp., nullatenus ab Adversariis probari, peccati nomen in illa Paulina periocha proprie usurpari pro vera culpa propter legem illam in vet. Testamento latam: *non concupisces*, & quam S. Apostolus ibidem memorat, dicens: *Peccatum non cognovi, nisi per Legem; nam concupiscentiam* &c. Communi enim Theologorum doctrina est, ea lege non prohiberi, nisi consensum liberum concupiscentiæ præstitum (præceptum quippe nonnisi liberæ voluntati imponi potest), non autem prohiberi motus concupiscentiæ, quos patimur inviti. Unde etiam Ecclesiastici XVIII. 30. ita præcipitur: *Post concupiscentias tuas non eas*. Audiatur Theologorum princeps Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 122. art. 6. ad 3. „ Per præcepta prohibitiva concupiscentiæ non intelligitur „ prohiberi primus motus concupiscentiæ, qui „ consistit infra limites sensualitatis, sed prohibetur directe consensus voluntatis, quæ est in „ opus, vel in delectationem. "

23. Audiatur etiam S. Augustinus Lib. I. *de Civ. Dei* cap. 25., ubi loquens *de concupiscentiali inobedientia*, quæ in membris nostris habitat, præter nostræ voluntatis consensum, *quanto magis*, inquit, *sine culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?* (*a*).

24. Denique S. Pater Lib. I. *cont. duas Epistol. Pelag.* cap. 13. eorum opinionem refellit, qui dicebant, quotidie nos in oratione Dominica ea verba repetere: *Dimitte nobis debita nostra*, propter carnis concupiscentiam, quam etiam inviti experimur; cum potius oremus, inquit S. Pater: „ propter peccata, quæ fiunt, sive in ejus „ consensionibus.... sive cum per ignorantiam malum quasi bonum placet. *Et Lib. II.* de peccator. mer. & remiss. *cap.* 4. Si desideriis concupiscentiæ carnis illicita voluntatis inclinatione „ consensimus, ad hoc sanandum dicimus: dimitta nobis debita nostra " (*b*).

25. Quando ergo Apostolus inquit: *peccatum non cognovi &c.*, vult, ut intelligamus præceptum illud Decalogi de non concupiscenda muliere, vel re aliena, a gentibus ignoratum, a Christo autem Servatore nostro salubriter renovatum Matth. V. 27. contra falsam Pharisæorum doctrinam, qui nonnisi externos mœchiæ actus prohibitos esse censebant (*c*).

26. Non inficiamur tamen, nobis esse maximopere curandum, ut vel ipsa concupiscentia „ quoad fieri potest, in hac vita minuatur, omnino enim extirpari non potest. *Et hoc*, inquit sæpe laud. Augustinus Tract. 41. in Joan. num. 12., *debet conari omnis, qui tendit ad perfectionem*, *ut hæc ipsa concupiscentia ..... quotidie in proficiente minuatur*. Et si aliquando videtur S. Pater legem illam *non concupisces* extendere ad ipsam etiam desideria, quæ in nobis invitis a concupiscentia excitantur, semper tamen se luculenter expli-

(*a*) Hinc apparet, merito a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. fuisse quasdam Baji propositiones damnatas, quæ huic doctrinæ opponebantur, ut 50. *Prava desideria, quibus ratio non consentit, & quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto: non concupisces*: Et 51. *Concupiscentia, sive lex membrorum & prava ejus desideria, quæ inviti sentiunt homines, sunt vera Legis inobedientia*. Huic autem errori Bajum pertinaciter etiam post damnationem adhæsisse, ostendit P. Laur. Berti *in Augustiniano system. vindic.* Dissert. I. c. 1. §. 7.

(*b*) Hæc S. Doctoris verba liquido demonstrant, quam procul ab ejus doctrina abfuerit Lutherus, qui in *Assert. art.* 2. ut magis evinceret, concupiscentiam etiam in justis esse veri nominis peccatum, commentus est, nos propterea quotidie orare: *dimitte nobis debita nostra*. En quam inaniter de magni Augustini patrocinio Hæresiarcha iste glorietur! Sincerior fuit Calvinus, qui Lib. III. *Instit.* cap. 3. §. 10. confitetur, hoc esse inter ipsum, & Augustinum discrimen, quod Augustinus concupiscentiæ morbum *peccatum* vocare non audeat, *nisi cum vel opus, vel consensus accedit*. *Nos autem*, pergit se magno Doctori præferens, *illud ipsum pro peccato habemus, quod aliqua omnino cupiditate homo titillatur*.

(*c*) Id colligitur ex Josepho Flavio Lib. XII. *Antiquit. judaic.* cap. 13. Imo hic error adhuc grassari videtur apud aliquos Judæos, qui docent solos actus externos, non autem internos divina lege prohiberi. Ita R. David Kimchi in psalm. LXVI.

plicat, ut id sit finis legis, non autem vere, & proprie præceptum, quod nonnisi actus liberos respicere potest, & ita, ut illud consequi sit perfectio, ad quam demum in vita æterna perveniemus: illud autem non consequi sit quædam hujus vitæ miseria, a qua liberari cupiebat Apostolus ad Rom. VII. 24., non autem veri nominis peccatum (a).

27. Dices primo. Plures Patres, & magni nominis Theologi docent, vel ipsos primos concupiscentiæ motus, adut indeliberatos, esse vera peccata. Ita S. Gregorius magnus in epist. ult. ad Anglorum Episcopum, & S. Hieronymus ad illa verba Matth. V. *Qui viderit mulierem &c.* Instar vero omnium Theologorum sit S. Thomas, qui 1. 2. quæst. 74. art. 3. *Motus*, inquit, *sensualitatis rationem præveniens est peccatum veniale*. Unde etiam 3. P. quæst. 41. art. 1. ad 3. consequenter docet, Christum Dominum potuisse quidem tentari a Diabolo, quia *tentatio illa fuit per exteriorem suggestionem*; non potuisse autem tentari a carne: „ quia hæc tentatio non potest esse sine peccato, quia hujusmodi tentatio fit per delectationem, & concupiscentiam; & sicut Augustinus dicit lib. XIX. de Civ. Dei cap. 4., nonnullum peccatum est, quando caro concupiscit adversum spiritum ".

28. Resp., hanc quorumdam Sanct. Patrum, ac Theologorum doctrinam esse intelligendam de iis primis concupiscentiæ motibus, qui habent aliquid admixtum de voluntario, saltem imperfecto; quatenus ratio non ea, qua par est, diligentia cavet, ne hujusmodi motus insurgant. S. autem August. in loco laud. Lib. XIX. *de Civit. Dei* utitur vocabulo *vitii* potius, quam *peccati*, dicens: *Neque enim nullum est vitium, cum sicut dicit Apostolus, caro concupiscit adversus spiritum*. Postea autem *peccatum perpetrari* dicit, quando carni concupiscenti *spiritu succumbente cedimus* (b).

29. Dices secundo. Si concupiscentia mala est, ac propterea a nobis odio habenda, atque pro viribus nostris extirpanda, etiam Deus illam odio habebit; quomodo ergo Patres Tridentini definire potuerunt, in renatis, in quibus concupiscentia remanet, Deum nihil odisse? (c).

30. Resp., Patres Tridentinos locutos esse de illo odio inimicitiæ, quod damnationem infert. Se manifeste explicarunt in sequentibus, dicendo, *nihil esse damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo .... ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur*. Ceterum Deus etiam odit, & nos quoque odisse debemus omnes habitus vitiosos, qui post veram justificationem in nobis remanent, quamvis proprie peccata non sint, nec nos valeant ab ingressu cœli remorari.

51.

(a) S. Thomas qu. 4. *de malo* art. 6. ad 17. *Caritas*, inquit, *diminuit actualem libidinem, inquantum concupiscibilis obedit in statu naturæ corruptæ quin aliquid de motu proprio retineat, etiam præter ordinem rationis. Et ideo omnino non tollitur libido, quantumcumque caritas viæ augeatur.*

(b) P. Thomas de Lemos in *Panoplia* Tomo I. P. 2. Tract. 5. cap. 18. pag. 245. putat, tales motus concupiscentiæ primo primos, & omnino indeliberatos *regulariter* non dari, & propterea S. Thomam docere, in illis esse peccatum veniale, quia *regulariter* poterant aliquo modo impediri. Subdit tamen laud. P. de Lemos, eos in infidelibus peccatum esse, quia sunt voluntarii in sua causa, idest in peccato originali, seu actuali, quibus quasi antecedenter voliti sunt. Ceterum S. Doctor alibi, & sæpe, & perspicue docet, actus omnino indeliberatos esse a quacumque culpa etiam veniali immunes. Sic 1. 2. qu. 80. art. 3. ad 3. *Concupiscentia carnis*, ait, *contra spiritum, quando ratio ei actualiter resistit, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis*. Et clarius adhuc 2. 2. qu. 154. art. 5. ita absolute definit: *Omne peccatum dependet ex judicio rationis; quia etiam primus motus sensualitatis non habet, quod sit peccatum, nisi inquantum judicio rationis reprimi potest: & ideo sublato judicio rationis tollitur ratio peccati*. Et qu. 7. *de malo* art. 6. ad 8. *Primus motus*, inquit, *sensualitatis, qui est ex dispositione corporali, non est peccatum, & hunc appellant aliqui primo primum. Secundus autem motus, qui excitatur ex aliqua apprehensione, est peccatum. Primum cum ratio nullo modo vitare potest, secundum autem vitare potest, quantum ad singulos, non autem quantum ad omnes: quia dum avertit cogitationem suam ab uno, incurrit in aliud, ex quo potest insurgere motus illicitus*. Vid. supra n. 22. Hinc apparet, quam procul absit a doctrina S. Thomæ damnata illa Baji propositio 72. *Motus pravi concupiscentiæ sunt pro statu hominis vitiati prohibiti præcepto: non concupisces. Unde homo eos sentiens, & non consentiens transgreditur præceptum: non concupisces; quamvis transgressio in peccatum non deputetur*; præter duas alias, quas supra memoravimus in not. ad n. 23.

(c) Concupiscentiam esse malam, atque adeo a nobis odio habendam, nemo dubitat, qui eam esse peccati originalis effectum, & actualium peccatorum causam ex fide cognovit. Illi perpetuo resistendum esse sacræ Litteræ, & sancti Patres unanimi consensu clamant. *Mortificate membra vestra*, inquit Apostolus Coloss. III. 5. *quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam &c.* Et S. Augustinus in suis concertationibus cum Pelagianis nihil frequentius repetebat, quam concupiscentiam pudendam, detestandam, ac debellandam esse; imo contra eam institutam esse a Christo Domino illam petitionem: *sed libera nos a malo*. Vid. Card. Bellarminus Lib. VI. *de amiss. gratiæ, & statu peccati* cap. 14. ubi id multis argumentis ostendit. Vid. etiam Lud. Ant. Muratorius *de ingen. moderat.* Lib. III. cap. 3. ubi Jo. Phereponum merito castigat, quod Pelagianorum blasphemias innovans docuerit, concupiscentiam nihil habere in se mali, ut nihil habet mali cupiditas edendi, aut bibendi; & quæ a S. Augustino tanto opere contra Pelagianos disputata sunt, non veretur appellare *mera figmenta*. Sed nimis sero Phereponus, seu Jo. Clericus S. Doctorem reprehendere ausus est; postquam nimirum omnes Patres, & Theologi ejus doctrinam venerati sunt, & Ecclesia universa approbavit.

51. Dices tertio. Concupiscentia a cœlo excluditur: ergo a Deo vere, & proprio odio habetur.

52. Resp. neg. conseq. Nam & alia multa a regno cœlorum excluduntur, quæ nullus hominum peccata esse dixerit. Hujus generis sunt omnes corporis, animique miseriæ, quas tamen una cum morte Dominus, ac Redemptor noster pro nostra salute in se suscipere dignatus est.

53. Inst. 4. Negari saltem non potest, concupiscentiam esse *legem peccati*, quæ æternæ Dei legi repugnat; hoc ipso autem est veri nominis peccatum. Nam S. Joannes ita prima sua Epist. cap. III. 4. dicit, peccatum esse *iniquitatem*, seu (ut habetur in Græco) *ἀνομίαν*, hoc est, transgressionem legis æternæ Dei.

54. Resp., ad peccatum vere, & proprie tale, non sufficere oppositionem legi æternæ Dei, sed requiri, ut hæc oppositio a libera nostra voluntate procedat. Hinc S. Augustin. sæpius asserebat contra Pelagianos, concupiscentiam in renatis esse *malam*, & quandoque etiam appellavit *iniquitatem*, ut Lib. VI. *cont.* Jul. cap. 19.; idem tamen S. Pater constanter negavit, eam esse vere, & proprie peccatum, ut ex dictis hactenus patet, & ex dicendis uberius patebit (*a*).

55. Ob. secundo plura S. Augustini loca, quibus aperte dicit peccatum originale post Baptismum non imputari: censet ergo adhuc illud superesse in concupiscentia rebelli, & tantummodo ex Dei misericordia non imputari ad peccatum. Ita Lib. I. *de nuptiis*, *&* *concupisc.* cap. 25. quærenti, *si concupiscentia in parente baptizato potest esse, & peccatum non esse, cur eadem ipsa in prole peccatum sit?* respondet, *dimmitti concupiscentiam carnis in baptismo, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur*. Ita etiam cap. 31: *Facta est peccati remissio, ut peccatum non imputetur* (*b*).

56. Resp., S. Augustinum dicere, concupiscentiam remanentem post baptismum non *imputari ad peccatum*; quia totum peccatum deletum est, remissum est, ablatum est: non autem quasi ipsum peccatum remaneat in baptizato tectum, & absconditum. Id perspicue explicat S. Doctor in ipso loco cit. cap. 26. inquiens: „ In eis ergo, „ qui regenerantur in Christo, cum remissionem „ accipiunt prorsus omnium peccatorum, utique „ necesse est, ut reatus etiam hujus licet adhuc „ manentis concupiscentiæ remittatur, ut in peccatum, sicut dixi, non imputetur .... hoc est enim non habere peccatum, reum non esse peccati “.

57. Dices. Idem S. Pater concupiscentiam semper nominat *malum*; & Lib. VI. cont. Jul. c. 15. ita energice loquitur: „ Quis autem ita sit imprudens, atque impudens, ita procax, pertinax, „ pervicax, ita postremo insanus, & demens, „ qui cum peccata mala esse fateatur, neget esse malam concupiscentiam peccatorum, etiamsi adversus eam concupiscente spiritu, peccata „ concipere, ac parere non sinatur “?

58. Resp., concupiscentiam certe esse malam, sed non peccatum, nisi ei consentiatur. Ita ibidem se dilucide S. Pater explicat, de illa dicens: *Omni peccato caret* (in baptizatis): *non omni malo ..... omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis*. Prosequitur deinde mala enumerans, quorum concupiscentia est causa, præcipue autem memorat corruptionem corporis, quod aggravat animam, & malum ignorantiæ, *quod a nescientibus innumerabilia perpetrantur mala*. Hinc fit, ut Sancti perpetuo cum ea pugnare debeant, imo & a Deo jugibus precibus postulare, ut, quoad fieri potest, auferatur, exemplo S. Pauli, qui ter Dominum rogavit, ut a se auferretur stimulus carnis, 2. Corinth. XII. 8.

59. Hinc etiam S. Pater ibidem ita concludit: „ Percipitur in baptismate Christiano perfecta novitas, & perfecta sanitas ab eis malis nostris, „ quibus eramus rei; non ab eis, cum quibus „ adhuc confligendum est, ne simus rei “. Quod postea uberius explicat exemplo pravarum consuetudinum, cum quibus homines justificati confligere debent, quia malæ sunt, & ad peccatum sollicitant; non sunt autem peccata, nisi quando eis consentitur. Tanta autem emphasi S. Augustinus concupiscentiam malam esse pronuntiat, quia Pelagiani eam peccati originalis effectum esse negantes, eo dementiæ pervenerant, ut eamdem tanquam naturæ bonum collaudarent. Ceterum aliis in

(*a*) Perdifficilem S. Pauli locum ad Rom. VII. hactenus explicuimus de ipso Apostolo jam renato, & sub gratia constituto. Veruntamen non defuerunt & veteres, & recentiores interpretes, qui eum intellexerunt de homine non sub gratia, sed sub lege, in quo certe concupiscentia peccatum est, seu potius conjuncta cum reatu peccati originalis nondum remisso. Huic interpretationi se quoque aliquando consensisse fatetur ipse Augustinus Lib. IV. *cont. Jul.* cap. 23., & Lib. I. *Retract.* c. 23. Sed postea adoptavit, eique constanter adhæsit. S. Thomas in veterum lectione versatissimus, in *Comment.* ad hunc locum utramque expositionem affert, & cum orthodoxa Ecclesiæ doctrina egregie componit. Sed illam, qua nos usi sumus, tanquam *meliorem* alteri præfert. Eamdem interpretationem tradiderunt Sancti Hilarius, & Gregorius Nazianz. apud eumdem S. Augustinum. Quibus addendus est S. Hieronymus in Dial. 2. adversus Pelagianos.

(*b*) Doctissimus Lemosius pro ea, qua ferebatur in S. Augustinum reverentia continere se non potuit, quin *gravissime ab omnibus reprehendendum* diceret P. Vasquez, *quod non minus falso, quam irreverenter magno post Apostolos defensori gratiæ Augustino tribuere ausus sit, quod faveat errori dicentium, peccatum originale in baptizatis non omnino tolli, sed radi, & non imputari ..... quæ est hæresis damnata in Concilio Tridentino Sess. V.* can. 5. Vid. in Tract. l. de *Læsione liberi arbitrii* c. 20. ubi copiosas doctrinæ S. Patris vindicias agit.

in locis concupiscentiam appellavit *languorem*, & *infirmitatem*; aliquando *corruptionem*, & *vitium* naturæ humanæ, tum etiam *passionem*, & *habitum pravum*.

40. Dices iterum. In eodem Lib. IV. contra Julianum cap. 3. hæc decretoria verba leguntur. „ Sicut cæcitas cordis, quam solus removet illuminator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur, & pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur, & causa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur, ita concupiscentia carnis, adversus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis, & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis, & causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis ". Quemadmodum igitur cæcitas cordis, qua in Deum non creditur, vere, & proprie peccatum est, ita etiam concupiscentia, & pœna peccati originalis, & vere, ac proprie peccatum dici debet, quod pluribus aliis exemplis ibidem S. Pater ostendit.

41. Resp., huic loco, & similibus eam adhibendam esse regulam, qua ipse S. Pater utitur ad explicandum Apostolum Paulum, quando concupiscentiam in renatis vocat *peccatum*, ut scilicet ista vox in sensu minus proprio sumatur, non pro vera culpa, sed pro vitio, & corruptione naturæ: quod vitium cum peccato originali tanquam pœnam contraximus, & nos ad nova peccata sæpius pertrahit. Vide supra num. 16. & seq.

42. Neque vero obest, quod ibi S. Doctor tria in concupiscentia carnis distinguat, scilicet rationem peccati, ejusdem peccati pœnam, ac tandem peccati causam; quo fit, ut non possit vocari peccatum, quatenus est pœna, aut causa peccati, aliter trina illa partitio esset illusoria.

43. Respondeo enim, alia ratione hic sumendum esse *peccati* nomen; scilicet sub generali notione *mali*, ut sensus sit, concupiscentiam esse peccatum, idest malum aliquod, *quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis*; & hæc inobedientia, seu rebellio, & pugna adversus spiritum est certe malum aliquod, & vitium naturæ corruptæ, non tamen vere, & proprie peccatum, nisi ei præbeatur liber voluntatis consensus. Unde etiam notanda sunt illa verba: *& causa peccati est, defectione consentientis*, ubi manifeste ad peccandum requiritur libera voluntatis defectio, seu consensus. Et Lib. VI. *cont. Jul. Gratia*, inquit, *perfecte innovat hominem, quantum attinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem attinet ab omnibus malis*.

44. Dices adhuc. S. Doctor comparat concupiscentiam *cæcitati cordis*, *qua in Deum non creditur*; atqui hæc est vere, ac proprie peccatum: ergo etiam concupiscentia.

45. Resp., hanc comparationem esse imperfectam, ut nihil aliud indicetur, quam quod eo loci contra Pelagianos contendebat Augustinus, scilicet non repugnare illud, quod in se malum est, esse etiam peccati pœnam, & causam. In eo enim totus erat, ut evinceret, concupiscentiam esse malam, utpote non naturalem, sed peccati originalis pœnam. Quia vero Julianus acute cavillabatur, si peccati pœna est, esse laudandam, & bonam, utpote a Dei justitia inflictam, S. Pater varia affert exempla, quibus ostendat, & res malas posse a justo Deo ut pœnas peccatorum adhiberi; atqui inter alia, utitur exemplo cæcitatis cordis, qua sæpe Deus corda superborum digna animadversione punit, quamvis ipsa cæcitas & mala in se sit, & plurimi malorum causa: atque inde concludit contra Julianum, non propterea concupiscentiam esse bonam & laudabilem, quia pœna est peccato originali a Deo justissime inflicta. Jam vero nemo non videt, scopo S. Augustini omnino suffecisse, concupiscentiam esse aliquod malum, seu vitium naturæ; non autem necesse fuisse supponere, concupiscentiam esse in se veri nominis peccatum, quod homines sacra fonte renatos Deo faciat odibiles (a).

46. Et sane cum tam sæpe, & tam perspicue S. Pater in suis libris doceat, totam originalem culpam una cum ceteris omnibus peccatis sacro baptismi lavacro abstergi, tolli, deleri, remitti, ita ut homines plane regenerentur, & toti renoventur; & concupiscentiæ *reatum in omnium peccatorum remissione transire*, ut loquitur IV. ejusd. operis c. 19., quomodo fingi potest, eum tam aperta contradictione potuisse destruere, quod antea docuerat, & semper docere perrexit?

47. Neque vero audiendi sunt, qui ad malæ suæ causæ qualemcumque defensionem dixerunt, S. Augustinum hoc loco doctrinam suam retractasse, sententiamque mutasse. Nihil certe dici potest insulsius, nam idem semper & in libris posterioribus constantissime docuit, nec in Libris *Retractationum* aliquod hujus mutationis judicium præbuit: quinimmo traditam a se doctrinam iterum confirmat Lib. I. cap. 15., inquiens de concupiscentia, *Ideo peccatum vocatur* (ab Apostolo), *quia peccato facta est*, *& pœna peccati est .... Cujus reatus in baptismate solvitur*, *sed infirmitas manet*.

48. Dices postremo. Idem S. Pater Tract. XLI. in Joan., explicans ea verba: *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis*, duplicem distinguit li-

(a) Guillelmus Estius, & nonnulli alii putarunt, S. Augustinum locutum esse de concupiscentia in non renatis, vel de concupiscentia generaliter, quæ in non renatis peccatum est, non est autem peccatum in renatis. Et ita etiam responderunt Catholici in colloquio Vormatiensi.

libertatem, aliam a criminibus, ut sunt homicidium, adulterium &c.; aliam a peccatis: primam, quam *inchoatam* vocat, concedit justis, alteram *perfectam* denegat. *Quare*, inquit, *non est perfecta libertas? Quia video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*; videlicet formitem concupiscentiæ, quem proinde censet esse peccatum etiam in justis. Præterea n. 12. extendens verba Apostoli Rom. VI. 12. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore* observat, non esse dictum: *non sit peccatum*, sed *non regnet*; quia necesse est peccatum esse in membris nostris, scilicet concupiscentiam. Exemplum ponit in ira, subdens, *non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris*, scilicet concupiscentia. Ex quibus postea concludit, non esse in hac vita plenam illam, atque perfectam libertatem, quam Dominus Jesus promisit. Tertio ex Augustini loco illud quoque inserant Novatores, falsum esse, quod Concilium Trident. definivit, *Deus in renatis nihil odisse*; ut enim inquit idem n. 9. S. Pater, Deus *odit omnia peccata, quomodo odit medicus ægritudinem ægroti*.

49. Resp., concupiscentiam a S. Augustino hic vocari *peccatum* lato sensu, quatenus nos semper ad peccatum sollicitat, & sæpius nos vincit ita, ut nemo plane a peccatis saltem venialibus immunis inveniatur, juxta illud Epist. 1. S. Jo. I. 8. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*. Ceterum concupiscentiam non esse proprie, & in se peccatum, Augustinus ipse hoc eodem in loco luculenter docet, inquiens num. 10. *Quidquid peccatum est, a nobis antea deletum est in baptismo*; unde etiam ibidem concupiscentiam vult esse *infirmitatem*, non *iniquitatem*, subdens: *numquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Si non remansisset, sine peccato hic viveremus*.

50. Eadem prorsus ratione intelligenda sunt, quæ sequuntur de regno concupiscentiæ; quamvis enim concupiscentia nunc regnans, vocatur aliquo sensu *peccatum*, vere tamen, & proprie peccatum non est, nisi quando regnat, hoc est, quando illi libere consentitur. Hinc S. Pater Lib. XX. *de Civ. Dei* cap. 26. non dubitavit homines immundos appellare, *excepto uno mediatore, & post lavacrum regenerationis quibusque adhuc parvulis*.

51. Quod tertio loco additum fuit, pura, putaque est cavillatio. Quis enim neget, Deo odio esse omnia omnino peccata? *Non ergo Deus*, fatemur libentissime cum S. Augustino, *quædam peccata damnat, quædam justificat, & laudat: nulla laudat, odit omnia*. Sed intelligendum est de veris peccatis, de quibus eo in loco loquebatur S. Doctor, merito contendens, justos quidem esse sine criminibus, de quibus justa querela est in rebus humanis, non autem sine levibus peccatis, quæ etiam juste odit Deus.

52. Quod si Adversarii pertinaciter contendant, ipsam concupiscentiam effrænem Deo odio esse, non admodum repugnabimus, si id intelligatur de odio minus proprio, quale est in medico contra ægritudinem, a qua liberare conatur infirmum, qua similitudine ibidem utitur S. Augustinus. Vide supra n. 48.

53. Similiter etiam concedemus, ipsa desideria a concupiscentia rebelli in nobis excitata vocari *mala*, & *illicita*, ut enim sæpius dicebat S. Augustinus, nos velle debemus, ut hæc desideria non insurgant; sed si contra nostram voluntatem insurgant, tum operam dare tenemur, ut eis voluntas non obediat, quando in nostra est potestate; & sic adimplebimus illud Apost. Pauli Rom. VI. 12. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus*. Illicita igitur sunt desideria carnis, ac propterea odio habenda, sed proprie non sunt peccata, quando ea patimur inviti, sed solum quando voluntas libere iis consentit. Vid. devota illa S. Augustini oratio, qua a motibus concupiscentiæ involuntariis liberari precabatur Lib. X. *Confession.* cap. 50.

54. Ob. ult. Concupiscentia in non renatis est vere peccatum; ergo etiam in renatis, quia per baptismum ejus natura non mutatur. Hinc dicitur *remanere*.

55. Resp. concupiscentiam remanere post baptismum, sed non eamdem; quia post baptismum non amplius est dominans; imo nobis est prorsus involuntaria, & proinde desinit in ea ratio peccati. „ Quemadmodum, inquit S. Augustin. Lib. „ XIV. *de Trin.* cap. 17. aliud est carere febri- „ bus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta „ est, revalescere; aliud est infixum telum de „ corpore demere, aliud est vulnus, quod eo fa- „ ctum est, secunda curatione sanare: ita prima „ curatio est, causam removere languoris, quod „ per omnium fit indulgentiam peccatorum; se- „ cunda, ipsum sanare languorem, quod fit pau- „ latim proficiendo &c. " Sic etiam habitus vitiosi remanent in homine post ejus conversionem, non tamen sunt peccata, quia non sunt voluntarii.

56. Quæres, si concupiscentia in renatis non est peccatum, sed tantummodo languor, & infirmitas, quare Christus eam non assumpsit, qui tamen alias nostras infirmitates in se assumere non est dedignatus?

57. Resp. S. Thomas 3. P. q. 15. art. 8. Quia Christus perfectissime habuit gratiam, & omnes virtutes, debuit in ipso extingui omnis inclinatio sensualis appetitus contra rationem; nam etiam in nobis quo major est virtus, eo magis debilitatur concupiscentiæ fomes. Porro aliæ infirmitates naturæ non pugnant cum recta ratione, ut pugnat effrænis concupiscentia. Alias igitur infirmitates potuit Christus pro nobis assumere, non autem assumere potuit rebellem concupiscentiam, quamvis peccatum vere, & proprie non sit. Accedit, fomitem concupiscentiæ non posse ordinari ad satis-

sfaciendum Deo pro peccatis nostris, cum potius ioclinet ad contrarium satisfactioni. Vid. totus ille articulus, tum etiam sequens, ubi Angelicus demonstrat, in Christo non fuisse ignorantiam; quamvis & ipsa possit nonnonqoam esse sine peccato.

FALSA ALBERTI PIGHII, AMBR. CATARINI, ALIORUMQUE OPINIO.

58. Ex Lib. S. Anselmi Cantuariensis Episcopi *de conceptu virginali & orig. peccato* c. 26. al. 25. discimos, fuisse aliquos docentes, peccatum origioale nihil esse aliud, quam protoparentis nostri inobedientiam omnibus ejus posteris imputatam. Hanc eamdem falsam opinionem, a S. Episcopo jam explosam, denuo suscitavit sæc. XVI. Alb. Pighius, natione Belga, & multis editis Libris partim ad Mathesim, partim ad Religionem spectantibus admodum clarus (*a*).

59. Hunc secutus est Ambr. Catharinus, qui non solum ore in Concilio Trident., sed etiam aliquibus scriptis, præcipue autem io opusculo de *lapsu hominis, & peccato originali* eviocere conatus est, *actuale peccatum Adæ solum esse singulorum originale, licet fomes, & concupiscentia, & similiter aliæ pœnæ sint in diversis diversæ* (*b*). Atque horum sententiam tuitus est etiam Alph. Salmeron in c. V. Epist. ad Rom. disp. 45., & seq. cum paucis aliis.

60. Sed eam laud. S. Aoselmus ita refellit: „ Considerandum diligenter, quia non portant infantes peccatum Adæ, sed soom. Nam aliud fuit peccatum Adæ, aliud est peccatum infantium; illud enim fuit causa, istud effectus. Adam caruit debita justitia, non quia alius, sed quia ipse deseruit; infantes carent ea, non quoniam ipsi, sed qnoniam alius dereliquit. Non est ergo idem peccatum Adæ, & iofantiom .... Quapropter cum damnator iofans pro peccato originali, damnatur non pro peccato Adæ, sed pro suo. Nam si ipse non haberet suum peccatum, non damnaretur. Jam ergo non portat ioiquitatem Adæ, sed suam, quamvis ideo dicatur portare, quia iniquitas illius peccati fuit causa istius “.

61. Hæc in victaratio desumpta est ex S. Augustino, qoi sæpius, & diserte docet, peccatum Adæ esse causam nostri peccati originalis. Lib. II. *de nuptiis, & concupisc.* c. 26. *voluntarium peccatum hominis primi*, inquit, *originalis est causa peccati*.

62. Non videtur præterea hæc sententia conciliari posse cum Sacros. Trident. Synodi decretis Sess. V. de peccato originali. Docet enim S. Synodus, primo, peccatum Adami *propagatione transfundi*: non ergo per solam imputationem. Secundo *esse unicuique proprium*; & Sess. VI. c. 3. singulos homines *propriam injustitiam contrahere*; per solam autem imputationem peccatum unicuique proprium vere non esset. Tertio eos anathemate ferit, qui dicunt, parvulos *nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam*. Quarto parvulos *ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizari, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt*. Si ergo trahunt homines peccatum ex Adam, quod expiari necesse est; & si parvuli baptizantur io remissionem ejusdem peccati, & vere regenerantur, non imputatione solom, sed vere sunt peccatores. Demum si non aliter homines contrahunt peccatum originale, quam per *imputationem*, eos diceodum erit ab hac contagione liberari per *non imputationem*. Id vero negat Sanctum Concilium, eos anathemate damnans, qui dicuot, per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ io baptismate confertur, reatum peccati originalis tantum *non imputari*. Et de hac opinione, quæ non multos invenit adstipulatores, satis (*c*).

CAPUT II.

Exponitur verosimilior sententia de peccati originalis natura.

63. Explosis illis de peccati originalis natura opinionibus, quæ aut hæreticæ sunt, aut saltem

(*a*) Alb. Pighius, Coloniensis Academiæ illustre membrum, multa edidit opera contra Novatores pro Catholicæ fidei, ac Pontificiæ Auctoritatis defensione, & quidem stylo minus barbaro, quam Scholastici illius ævi solerent. Romæ aliqnandiu vixit ab Adriano VI. evocatus, sed postea in Belgium redux Ultrajecti obiit anno 1543. Dolendum est, eum a tutissima S. Augustini doctrina discessisse, non solum in hac materia peccati originalis, sed etiam, ubi de gratia, Sanctorumque prædestinatione agitur.

(*b*) Card. Pallavicinus in *Hist. Concilii Trid.* Lib. XIII. c. 8. n. 8. scite observavit, Ambrosium Politi, seu Catharinum magna fuisse in hominum æstimatione, dum viveret, sed ejus opera non tanti fuisse habita post mortem, quia in eis a communibus, receptisque aliorum sententiis facile recessit. In indice expurgatorio in Hispania edito ab Ant. de Soto-major verbo ita jubetur: *Delenda sententia, quam cum Alb. Pighio docet, videlicet, non inesse cuique suum peculiare originale peccatum*.

(*c*) Qui plura desiderat, adeat Card. Vincentium Gotti Tom. VI. in I. P. qu. 8. dub. 3. ubi hac de re copiose agit contra Scotistas. Apud eumdem aliæ etiam aliorum Theologorum de natura peccati originalis minus solidæ opiniones refutatæ invenientur. Nobis præstat Thomistarum sententiam breviter exponere, ac confirmare, ut in aliis utilioribus immorari possimus. Ceterum variæ de peccati originalis natura Theologorum opiniones legi possunt etiam apud Cardin. Pallavicini *in Histor. Concilii Tridentini* Lib. VII. cap. 8. & seq.

tem manifeste falsæ, aliisque minus vulgatis brevitatis amore prætermissis, tempus est, ut Thomistarum, aliorumque plurium Theologorum doctrinam, quæ sin minus omnino certa, saltem ceteris omnibus probabilior appareat, exponamus. Deo enim pro sua in nos bonitate placuit, peccati originalis in omnes homines propagationem certissime revelare, ut omnes ad Christum Dominum Redemptorem pro ejusdem remissione, qua par est, fiducia confugerent; ipsi autem non placuit nobis eadem certitudine manifestare, quænam ejus natura sit, aut quomodo ab Adamo in ejus posteros propagetur. Quamobrem Synodi Tridentinæ Præsides, referente ejusdem historiographo Card. Pallavicini Lib. VII. c. 10. nihil a Patribus definiendum censuerunt de hujus peccati natura, de qua inter Theologos controversiæ vigebant. Magnam esse hac in re difficultatem, fatebatur etiam S. Augustinus, dum Lib. I. *de moribus Ecclesiæ Cathol.* c. 22. inquiebat de peccato originali, *nihil esse ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius.*

64. Communiter autem Theologi sententiam Thomæ ex S. Augustino haustam amplectuntur, quam S. Doctor pluribus in locis, præcipue autem in Lib. II. *Sentent.* Dist. 30. q. 1. art. 3. his verbis proponit: " In quolibet peccato est invenire „ aliquid quasi formale, & aliquid materiale. Si „ enim consideremus peccatum actuale, ipsa substantia actus deordinati materialiter in peccato „ se habet: sed deordinatio a fine formale in peccato est, quia ex hoc rationem mali præcipue „ habet. Unde dicitur, quod conversio ad bonum „ commutabile est ibi sicut materiale, & aversio „ a bono incommutabili est sicut formale ... Sicut „ autem peccatum actuale consistit in deordinatione actus, ita etiam peccatum originale consistit „ in deordinatione naturæ. Unde oportet, quod „ ipsæ vires deordinatæ, vel deordinatio virium „ sint, sicut materiale in peccato originali, & „ ipsa deordinatio a fine sit ibi, sicut formale. „ Illa autem pars, quæ per se nata est conjungi „ fini, est ipsa voluntas, quæ habet ordinem finis omnibus aliis partibus imponere, & tunc „ destitutio ipsius voluntatis a rectitudine ad finem, quam habuit in institutione naturæ, in „ peccato originali formale est, & hoc est privatio originalis justitiæ. Vires autem appetitus „ sensibilis sunt natæ recipere ordinem ad finem „ ab ipsa voluntate, secundum quod sibi subjectæ „ sunt: & ideo subtractio illius vinculi, quo quodammodo sub potestate voluntatis rectæ detinebantur, materiale in peccato est. Ex hac autem subtractione sequitur, quod unaquæque vis „ in suum subjectum inordinate tendat, concupiscendo illud; & ideo concupiscentia, qua habiles sumus ad male concupiscendum, peccatum originale dicitur, quasi materiale in peccato originali existens ".

65. Eamdem doctrinam, quam hic longo, & subtili, sed omnino recto ratiocinio deducit, alibi brevius exponit præcipue in 1. 2. q. 82. art. 3., ubi inquit: „ Est attendenda causa originalis peccati ex causa originalis justitiæ, quæ ei opponitur. Tota autem ordinatio originalis justitiæ „ ex hoc est, quod voluntas hominis erat Deo „ subjecta. Quæ quidem subjectio primo, & principaliter erat per voluntatem, cujus est movere omnes alias partes in finem. Unde ex aversione voluntatis a Deo consecuta est inordinatio „ in omnibus aliis animæ viribus. Sic ergo privatio originalis justitiæ, per quam voluntas subdebatur Deo, est formale in peccato originali; „ omnis autem alia inordinatio virium animæ se „ habet in peccato originali, sicut quiddam materiale. Inordinatio autem aliarum virium animæ præcipue in hoc attenditur, quod inordinate convertuntur ad bonum commutabile; quæ „ quidem inordinatio communi nomine potest dici concupiscentia. Et ita peccatum originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter „ vero est defectus originalis justitiæ ". Hæc fusius exponit in qu. 4. *de malo* art. 2., ubi etiam difficultates oppositas acute juxta, ac solide dissolvit: ex quibus nos eas tantum seligemus, quæ majoris momenti videntur.

66. Innumera porro ad hoc ipsum confirmandum ex S. Augustino præsto sunt testimonia. Sed unum sufficiat, quod decretorium est Lib. II. *de pecc. mer. & remis.* c. 4. ubi de concupiscentia inquit: *Cum parvulis nascitur, in parvulis baptizatis a reatu solvitur.* Ubi duo in peccato originali aperte distinguit, *reatum* nempe, seu formale; & *concupiscentiam*, quæ non est nisi materiale, & substratum, & quæ soluto reatu in adultis manet ad agonem. Similibus sententiis plena sunt S. Doctoris scripta, quæ contra Pelagianos ipse exaravit.

67. Objicit primo sibi ipsi Angelicus, peccatum esse contra naturam; concupiscentiam autem esse secundum naturam; est enim proprius actus virtutis concupiscibilis, quæ est potentia naturalis; non ergo &c.

68. Respondet autem, concupiscere secundum rationis ordinem, esse homini connaturale: *concupiscentiam autem, quæ transcendit limites rationis, inesse homini contra naturam; & talem esse concupiscentiam originalis peccati.*

69. Ob. secundo. Per peccatum originale sunt in nobis etiam aliæ passiones: non ergo sola concupiscentia dici potest materia peccati originalis.

70. Respondet cum S. Thoma 1. 2. qu. 82. art. 3. ad 3., passiones irascibiles reduci ad passiones concupiscibiles, sicuti ad principaliores, inter quas concupiscentia vehementius movet, & magis sentitur; & ideo concupiscentiæ attribuitur, tanquam prin-

principaliori, & in qua quodammodo omnes aliæ passiones includuntur (a).

71. Dices. Saltem peccata, quæ dicuntur puræ malitiæ, a concupiscentia nullatenus pendent; & tamen & ipsa a peccato originali, tanquam a prima causa repetuntur: non ergo concupiscentia &c.

72. Resp. cum S. Thoma qu. *de malo* art. 2. ad 7. „ sub peccato originali comprehendi & malitiam, & ignorantiam: sicut enim concupiscentia contracta per originem nihil est aliud, quam destitutio inferiorum virium a retinaculo justitiæ originalis, ita malitia contracta nihil aliud est, quam destitutio ipsius voluntatis ab originali justitia". Hinc est illa pronitas ad eligenda mala, quæ malitia nuncupatur; unde etiam peccata malitiæ a concupiscentia suo modo oriuntur, qualenus concupiscentia ex destitutione originalis justitiæ nata est.

73. Ob. tertio. Per peccatum originale deordinantur omnes animæ partes, sed intellectus est supremus inter animæ partes: ergo peccatum originale magis est ignorantia, quam concupiscentia.

74. Resp. inferiorem partem animæ jam ex peccato corruptam eam esse, quæ obnubilat, & secum trahit rationem; & propterea peccatum originis magis esse concupiscentiam, quam ignorantiam, licet etiam ignorantia inter defectus materiales peccati originalis inveniatur; ignorantia, inquam, illa, quæ est carentia illius scientiæ naturalis, quam homo in primo statu habuisset. Quomodo autem ignorantia ad peccatum originale pertineat, explicat S. Thomas q. 3. *de malo* art. 7. his verbis: „ Sicut ex originali justitia, per quam voluntas Deo conjungebatur, fiebat quædam perfectionis redundantia in alias vires; ita scilicet, quod ratione illustrata cognitione veritatis, irascibilis, & concupiscibilis surtirentur rectitudinem a ratione; ita subtracta originali justitia a voluntate, defecit cognitio veritatis in intellectu, & rectitudo in irascibili, & concupiscibili; & sic ignorantia, & fomes sunt materialia in peccato originali, sicut & conversio ad bonum commutabile in peccato actuali".

75. Ob. quarto. Concupiscentia vel est actualis, vel habitualis; natura autem potest esse peccatum originale. Prima enim est peccatum actuale, non originale. Altera vero non est peccatum; alias homo infectus habitu pravo semper peccaret, ac semper demereretur.

76. Respondet Angelicus, concupiscentiam, quæ pertinet ad peccatum originale, non esse actualem, sed habitualem. Hæc autem concupiscentia habitualis non est qualitas ex frequentibus actibus affecta, quæ hominem facilem, atque expeditum faciat ad concupiscendum, ut in habitibus acquisitis contingit; sed est pronitas ad concupiscendum nata ex hoc, quod vis concupiscibilis non perfecte subditur rationi; postquam enim homo peccando, justitiam originalem amisit, vis concupiscibilis, rupto fræno, rationi rebellis facta est, quemadmodum ratio ipsa Deo rebellavit; & hoc modo peccatum originale materialiter loquendo est habitualis concupiscentia. Quæ quidem habitualis concupiscentia in non renatis fonte baptismatis peccatum est, utpote conjuncta subtractioni gratiæ, seu amicitiæ cum Deo; in renatis autem peccatum non est propter infusionem gratiæ, & caritatis, qua omnis ejus reatus tollitur, ut supra declaratum est sæpius cum S. Augustino.

77. Et bene notat S. Thomas, quod justitia originalis restituitur in baptismo, quantum ad hoc, quod superior pars animæ conjungitur Deo, per cujus privationem inerat reatus culpæ; sed non quantum ad hoc, quod rationi subjiciantur inferiores vires: unde etiam post baptismum remanet fomes concupiscentiæ, cum quo nobis perpetuo luctandum est.

78. Observat insuper idem Angelicus, quod sicut habitus vitiosus, qui est proprius alicujus personæ, est acquisitus ex actibus ipsius personæ, ita & habitualis concupiscentia, quæ pertinet ad peccatum naturæ, est acquisita ex voluntario actu primi parentis; non autem est naturalis proprie loquendo, neque infusa. Ceterum quo sensu peccatum originale sit habitus, exponit S. Doctor 1. 2. qu. 82. art. 1.

79. Dices. Si concupiscentia se habet, ut habitus etiam in baptizatis remanens, & est materiale peccati originalis, quotiescumque hæc propter consensum voluntatis fit dominans, reviviscet in homine peccatum originale, quod est absurdum.

80. Resp. cum Bossueto Lib. IX. *de la Tradition* &c. c. 12., & 13. malitiam (seu formale peccati originalis, quod contraximus) totam sitam esse in prima inobedientia Adami, in quo fuimus omnes. Hæc autem malitia sublata est, quando per baptismum consepulti sumus in Jesu Christo, in eoque renati. Quando vero concupiscentiam in nobis regnare permittimus, non reviviscit amplius peccatum jam dimissum; quia, ut inquit Apostolus, *sine pœnitentia sunt dona Dei*, Rom. XI. 29.: sed novum actuale committitur. Vid. Prop. 74. Baji: *Concupiscentia renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus jam dominatur,* peo-

(a) S. August. Lib. XIV. *de civ. Dei* c. 15. libidinis, vel concupiscentiæ vocabulum, dicit esse generale. *Est enim libido ulciscendi, quæ ira dicitur: est libido habendi pecuniam, quæ avaritia: est libido quomodocumque vincendi, quæ pervicacia: est libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Sunt multa, variaque libidines, quarum nonnullæ habent etiam vocabula propria, quædam vero non habent. Quis enim facile dixerit, quid vocetur libido dominandi, quam tamen plurimum valere in tyrannorum animis, etiam civilia bella testantur.*

peccatum est, *sicut & alii habitus pravi*.

81. Ob. quinto. Peccatum originale idem est in omnibus; non autem eadem in omnibus est concupiscentia, sed in aliquibus ardentior, in aliis remissior: ergo &c.

82. Resp. S. Thomas 1. 2. qu. 82. art. 4. ad 1. „ Soluto vinculo originalis justitiæ, sub quo „ quodam ordine omnes vires animæ continebantur, unaquæque vis animæ tendit in suum proprium motum, & tanto vehementius, quanto „ fuerit fortior. Contingit autem, aliquas vires animæ esse fortiores in uno, quam in alio propter diversas corporis complexiones". Quamvis ergo peccatum originale sit in omnibus æquale, non tamen in omnibus æqualis est concupiscentia. Sic diruta columna lapides superimpositi ruunt, sed non æquali impetu, quia inæqualis est ipsorum gravitas, seu tendentia ad imum.

83. Dices. Corruptio hominis per peccatum originale se extendit etiam ad miserias hujus vitæ, atque ad ipsam mortem; nec tamen in his ponitur materiale peccati originalis: ergo neque in concupiscentia.

84. Resp., has miserias esse pœnam peccati, non autem ullo modo ad ipsam peccati naturam pertinere; quia non spectant ad illas vires, quæ rationi natæ sunt obedire. S. Thomas laud. qu. 4. *de malo* art. 2. „ Superior pars animæ, *inquit*, caret debito ordine ad Deum, qui erat „ per originalem justitiam, & inferiores vires non „ subduntur rationi, sed ad inferiora convertuntur, secundum proprium impetum, & ipsum „ etiam corpus in corruptionem tendit, secundum „ inclinationem contrariorum, ex quibus componitur. Sed superior pars animæ, & etiam „ quædam inferiorum virium, quæ sunt sub „ voluntate, & ei natæ sunt obedire, recipiunt „ hujusmodi sequelam primi peccati, secundum „ rationem culpæ; sunt enim culpæ susceptivæ „ hujusmodi partes. Sed inferiores vires, quæ non „ subduntur voluntati, scilicet potentiæ animæ vegetabilis, & etiam ipsum corpus, suscipit hujusmodi sequelam secundum rationem pœnæ, „ non secundum rationem culpæ". Vid. etiam in II. Dist. 30. qu. 1. art. 3. ad 4.

85. Dices iterum. In brutis apparet concupiscentia non minus, quam in hominibus: nec tamen in iis est peccatum originale: ergo &c.

86. Resp. S. Augustinus, in belluis concupiscentiam non esse rebellem rationi, quam non habent. *Cur*, inquit Lib. IV. *Oper. imperf.* cap. 41., *libido spiritui resistit in homine, quod non facit in pecore, nisi quia pertinet ad naturam pecoris, ad pœnam vero hominis?* Et de pecc. orig. c. 40. *Tantæ excellentiæ in comparatione pecoris est homo, ut vitium hominis est natura pecoris*.

87. Ob. ult. Concupiscentià subsequitur peccatum originale: non igitur potest esse ejus materia. Prob. ant. Ut S. Thomas sæpius repetit, ex quo voluntas hominis a Deo recessit, partes inferiores ei rebelles factæ sunt; & hæc rebellio dicitur fomes, vel concupiscentia; primo ergo &c.

88. Resp. Si loquamur de ipso actuali Adæ peccato, certe primo in eo intelligitur justitiæ originalis privatio, deinde rebellio partis inferioris contra rationem, omniumque virium deordinatio. Sed si loquamur de eodem peccato, prout origine descendit in posteros, tunc utrumque simul est, nempe aversio a Deo ultimo fine, & conversio ad creaturas, seu inordinata rerum creatarum concupiscentia. Peccatum enim originale est peccatum habituale, cujusmodi in Adamo fuit a momento infandæ ipsius inobedientiæ usque ad felicissimum illud punctum, quo divina misericordia eum ad pœnitentiam vocavit. Tunc autem peccati reatus, seu quod in ipso formale est, omnino remissus fuit, mansit tamen concupiscentia, quia justitia originalis non amplius restituta est, quantum ad virium inferiorum subordinationem, & corporis immortalitatem. Eodem ipsissimo modo res se habet in posteris Adæ, qui nascuntur originali labe fœdati, nempe habitualiter aversi a Deo, & inordinate conversi ad creaturas. In regeneratione autem baptismatis tollitur aversio a Deo, in qua situm est formale, seu reatus peccati; remanet vero habitualis fomes concupiscentiæ, quæ ad inordinatam conversionem ad creaturas nos sollicitat, cui tamen auxilio gratiæ Dei resistere possumus, & debemus. Exemplum est simile in habitibus vitiosis, qui repetitis malis actibus acquiruntur. Quando enim peccatum pœnitentia deletur, totus reatus transit, manet tamen habitus pravus, ad eosdem malos actus nos impellens.

89. Cæterum non desunt inter S. Thomæ discipulos, qui putent, concupiscentiam vocari materiam peccati originalis improprie, proprie autem esse ejusdem peccati effectum; privatio enim justitiæ originalis non conjungitur concupiscentiæ, quemadmodum formale peccati actualis conjungitur substantiæ actus pravi. Hinc Sanct. Thomas in II. *Sent.* Dist. 32. qu. 1. art. 1. ad 3. *Non eodem modo*, inquit, *se habet concupiscentia, & fomes ad originalem maculam*, *sicut actus peccati ad maculam actualem: concupiscentia enim etsi quodammodo ad originalem maculam materialiter se habeat*, *non tamen est causa ejus*, *secundum quod in eodem subjecto inveniuntur. Sed actus peccati causat actualem maculam; & ideo non potest contingere*, *ut actus maneat*, *& macula*, *vel reatus transeat*, *sicut in originali manente concupiscentia transit reatus*, *& macula*. Huic sententiæ subscribit Franc. Sylvius cum aliis non ignobilibus Thomistis, quos secutus est P. Car. Ren. Billuart in Tom. II. primæ secundæ Dissert. 6. art. 5. §. 1., quem videndum consolo, maxime in §. 2., ubi sententiam Thomistarum fusius confirmat, & ab objectionibus vindicat.

90.

90. Quæres, *cujus gravitatis sit peccatum originale?*

91. Resp., omnibus certum esse, peccatum originale esse mortale, utpote quod privat hominem gratia, & amicitia Dei, ac proinde beatifica ejus visione, quæ nonnisi per gratiam sanctificantem haberi potest. Certum est etiam, inter peccata mortalia esse omnium minimum, quia, ut sæpius docet S. Thomas, *ubi minus est de voluntario, ibi minus est de culpa*; peccatum autem originale est voluntarium voluntate *naturæ*, non voluntate *personæ*. Hinc *aliqua ratione* est etiam minus peccato veniali. „ Peccatum veniale, inquit Angelicus quæst. 5. de *malo* art. 1. ad 9., originali comparatum quodam modo est majus, & quodam modo est minus. Peccatum enim veniale comparatum huic personæ, vel illi; magis habet de ratione peccati, quam peccatum originale, quia peccatum veniale est peccatum voluntarium voluntate hujus personæ, non autem peccatum originale. Sed peccatum originale comparatum ad naturam est gravius, quia privat naturam majori bono, quam peccatum veniale privet personam, scilicet bono gratiæ. Et propter hoc debetur ei carentia visionis divinæ, quia ad visionem divinam non pervenitur, nisi per gratiam, quam peccatum veniale non excludit "; excludit autem peccatum originale.

CAPUT III.

Qua ratione peccatum originale traducatur in omnes posteros Adæ.

92. Referente S. Thoma 1. 2. qu. 81. art. 1., quidam considerantes, subjectum peccati esse animam rationalem, eamdem animam dixerunt a parentibus in filios simul cum semine traduci; ut sic ex infecta anima infectæ animæ derivari videantur. Hanc sententiam S. Hieronymus Epist. 165. inter Augustinianas, tribuit Tertulliano, Apollinari, & maximæ parti Occidentalium, ut *quomodo corpus ex corpore, sic anima nasceretur ex anima*.

93. In hanc eamdem sententiam propendebat etiam S. Augustinus, quia aptior ei videbatur ad tuendum capitale fidei nostræ dogma peccati originalis contra Pelagianos. Anceps tamen hærebat propter insuperabiles difficultates, quæ sese ultro offerebant; unde Lib. V. *cont. Julian.* c. 4. inquiebat: *Aut utrumque* (nempe anima, & corpus) *vitiatum ex homine trahitur, aut alterum in altero, tanquam in vitiato vase corrumpitur, ubi occultus justitia divinæ legis includitur. Quid autem horum sit verum, libentius disco, quam dico, ne audeam docere, quod nescio*.

94. Neque solus Augustinus, sed & non pauci alii Patres, qui eumdem præcesserunt, vel postea secuti sunt, de animæ origine hæsitarunt; unde S. Prudentius Trecensis Episcopus, qui sæc. IX. florebat, in Lib. *de Prædestinatione adv. Jo. Scotum* c. 16. dicebat, hanc esse *magnam quæstionem a Patribus diu, multumque discussam, sed absque certa definitione relictam*.

95. Sensim tamen, ac sensim illa multorum veterum de animæ traduce antiquata opinione, nemo plane nunc est, qui ambigat, singulas hominum animas in singulis eorum corporibus a Deo creari. Et talis modo, ac tantus est omnium consensus, ut saltem summæ temeritatis notam non effugeret, qui ei repugnaret (*a*).

96. Secundo. Alii hanc sententiam *tanquam erroneam* repudiantes, prosequitur S. Thomas loco laud.: „ conati sunt ostendere, quomodo culpa animæ parentis traducitur in prolem, etiamsi anima non traducatur, per hoc, quod corporis defectus traducuntur a parente in prolem, sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricum, propter aliquam corruptionem seminis, licet talis corruptio non dicatur lepra, vel podagra. Cum autem corpus sit proportionatum animæ, & defectus animæ redundent in corpus, & e converso, simili modo dicunt, quod culpabilis defectus animæ per traductionem seminis in prolem derivatur, quamvis semen actualiter non sit culpæ subjectum (*b*).

97.

(*a*) S. Thomas in qu. 3. *de potentia* art. 9. inter alias sententias de origine animæ has duas annumerat, primo eorum, qui dicebant, *animam filii ex parentis anima propagari, sicuti & corpus propagatur ex corpore*; secundo eorum, qui volebant, *omnes animas a principio extra corpora fuisse creatas simul, & postmodum corporibus seminatis conjunctas*; subdit autem has duas sententias *judicio Ecclesiæ fuisse damnatas*. Item Lib. II. *cont. Gent.* cap. 86. *Est error*, inquit, *Apollinaris, & sequacium ejus, qui dixerunt, animas ab animabus generari, sicut a corporibus corpora*. Ac denique I. P. *Summæ theol.* qu. 118. art. 2. ita absolute pronunciat: *hæreticum est dicere, quod anima intellectiva traducatur cum semine*. Censent tamen aliqui, Angelicum Doctorem hæresis non damnasse, nisi absurdum commentum Apollinaris, & Tertulliani, qui animam educi putarunt ex *incorporeo* quodam semine ipsius animæ. Vid. P. Bern. de Rubeis in Dissert. de *peccato origin.* cap. 63. n. 3., & P. Laur. Berti *de theol. discipl.* Lib. XII. c. 4. Ceterum non desunt, qui hanc de quatidiana animarum creatione doctrinam, utut modo communem, & plane certam, ad fidem minime pertinere judicent, ut Guill. Estius in Lib. II. *Sent.* dist. 17. §. 14. Consuli possunt Card. Henr. Norisius in *Vindiciis August.* cap. 4. §. 3., & Cardin. Robertus Bellarminus Lib. IV. *de amissione gratiæ* cap. 11., ubi varias de origine sententias exponit.

(*b*) Hinc nata est chimerica illa nonnullorum sententia morbosæ nescio cujus qualitatis humano semini ex venenoso serpentis sibilo impressæ, ratione cujus peccatum Adami ex uno in alium hominem perpetuo pro-

97. Hanc quorundam rationem excludit Angelicus, quia: „ dato quod aliqui defectus corporales a parente transeant in prolem per originem, & etiam aliqui defectus animæ ex consequenti propter corporis indispositionem (sicut interdum ex fatuis fatui generantur), tamen hoc ipsum, quod est ex origine aliquem defectum habere, videtur excludere rationem culpæ, de cujus ratione est, quod sit voluntaria. Unde etiam posito, quod anima rationalis traduceretur, ex hoc ipso, quod infectio animæ prolis non esset in ejus voluntate, amitteret rationem culpæ obligantis ad pœnam, quia, ut Philosophus dicit in III. Ethnicorum cap. 5., nullus improperabit cæco nato, sed magis miserebitur ".

98. Tertio. Quidam ad hoc mysterium explicandum commenti sunt pactum aliquod, vel *explicitum*, vel saltem *implicitum* Deum inter, & Adam, ut si iste justitiam originalem fideliter conservasset, ejus posteri eum eadem justitia originali feliciter nascerentur; contra vero si ille suo Creatori ingratus lege violata justitiam, & gratiam sanctificantem amisisset, infelices ejus posteri eum eadem justitiæ, & gratiæ privatione venirent in mundum.

99. Ad quam sententiam magis illustrandam nonnulla addunt; nempe primo omnium hominum voluntates fuisse in Adami voluntate quodammodo inclusas: secundo, Adamum propterea fuisse totius humani generis caput, non solum *physicum*, sed etiam *morale*, quatenus omnium voluntates in sua voluntate continebat: tertio omnibus hominibus imputandam esse divini præcepti violationem, quemadmodum omnibus fuisset imputata ejusdem præcepti observatio; & sic intelligi facile, quod dicit Apostolus, *omnes homines in Adam peccasse;* quia omnes sua voluntate in voluntate Adami contenta libere præceptum Divinum transgressi sunt.

100. Sed primo illud maxime obstat, quod pacti hujus nullum in sacris Litteris vestigium apparet, nullaque illius mentio apud sanctos Patres habetur, præcipue vero apud S. Augustinum, cujus industria plusquam omnium aliorum, pro hoc dogmate adstruendo, & vindicando contra Pelagianos desudavit. Qua in re etiam observare non pigeat, Julianum novæ illius sectæ præcipuum coriphæum, ut catholicam veritatem labefactaret, perpetuo nostris objecisse, nullo modo intelligi posse, quomodo contagium primi peccati Adamitici ad omnes homines propagetur; & ita quidem difficultatem suis argutiis augebat, ut pene totius belli summa ad hoc punctum redacta esse videretur; & tamen S. Augustinus omnes ingenii sui vires ad hanc difficultatem tollendam intendere conatus; nihil unquam innuit de pacto illo, quo recentiores quidem Scholastici facillime originalis labis propaginem explicari posse censent. Nihil quoque solertissimus, atque acutissimus ejus Discipulus S. Thomas de eodem memorat. Quod tantorum virorum silentium satis esse videtur ad novam hanc explicationem explodendam.

101. Non me latent quædam ab Adversariis hinc inde ex sacris Litteris ad illud pactum confirmandum allata testimonia. Sed illa longe alium habent sensum. Sic ex. gr. Gen. XVII. 14. dicitur: *Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.*

102. Verumtamen verba illa in obvio, & naturali sensu referuntur ad pactum circumcisionis initum cum Abrahamo. Quod si etiam referantur ad peccatum originale, ut S. Augustinus retulit (vid. sup. Sect. II. n. 60.) non exprimunt pactum ullum cum Adamo initum, sed potius legem illam Adamo impositam de non comedendo ligno &c. Hinc parvuli non circumcisi morti obnoxii erant propter ejusdem legis violationem.

103. Seclusis itaque omnibus his novis opinionibus, satius erit antiquam S. Thomæ doctrinam amplecti, quam & ipse a veteribus Ecclesiæ Patribus, ac potissimum a S. Augustino, cujus studiosissimus fuit, fideliter didicerat. Ita igitur prosequitur laud. loco 1. 2. qu. 81. art. 1.: „ Et ideo alia via procedendum est, dicendo quod omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari, ut unus homo *&c. Vide supra Sect. II. num.* 152. *Et in resp. ad* 2. Etsi anima, *inquit*, non traducatur, quia virtus seminis non potest causare animam rationalem, movet tamen ad ipsam dispositive; unde per virtutem seminis traducitur humana natura a parente in prolem, & simul cum natura naturæ infectio. Ex hoc enim fit iste, qui nascitur, consors culpæ primi parentis, quod naturam ab eo sortitur per quamdam generativam motionem. *Demum in resp. ad* 3. Etsi culpa, *inquit*, non sit actu in semine, est tamen ibi virtute humanæ naturæ, quam concomitatur talis culpa ". Hæc sæpius repetit Angelicus, quibus nihil disertius dici potest ad hanc obscurissimam materiam illustrandam.

104. Hic autem obiter notandum, Christum Dominum fuisse quidem in Adam aliqua ratione, quatenus ex eo per Beatam Virginem Mariam descendit, non tamen in eo fuisse secundum rationem seminalem, quia ex virili semine natus non fuit. Vid. supra Sect. II. n. 155.

105.

pagetur, cum tamen serpens solam Evam sit allocutus; non vero Adam, ex quo uno tanquam omnium hominum capite noxa illa prima descendit. Alii vero hanc morbosam qualitatem a pomo vetito hauriunt. Sed pomum erat bonum, tantummodo ejus comestio vetita. Memorat quidem Sanctus Augustinus *morbidam quamdam, & pestiferam qualitatem* Lib. XI. *de Gen. ad litt.*, sed his verbis nihil aliud S. Doctor designasse videtur, quam concupiscentiam.

105. Hæc ipsissima est S. Augustini doctrina, qui sæpius a Pelagianis provocatus, ut explicaret, quomodo peccatum originale dici possit nobis voluntarium, & liberum, semper respondit, nobis fuisse voluntarium, & liberum in Adamo, in quo omnes eramus, & a quo generatione descendimus (Vid. sup. Sect. II. n. 151.). Et postquam hanc suam doctrinam magistri sui Ambrosii firmissima auctoritate munivit, observat in postremo Opere *cont. Jul.* Lib. IV. n. 104., dici potuisse a S. Episcopo Mediolanensi, omnes in Adamo fuisse: „ non propter arbitrium singulorum, „ sed propter originem seminis, unde omnes futuri erant: secundum quam originem omnes in „ illo uno erant, & hi omnes unus ille erant, „ qui in seipsis nulli adhuc erant ".

106. Id postea illustrat S. Doctor exemplo Levi, qui dicitur ab Apostolo Heb. VII. 9. *decimatus* a Melchisedech in lumbis Abrahæ, in quibus erat, non secundum substantiam suam, aut voluntatem, sed solum secundum originem seminalem.

107. Et hæc est propagationis culpæ originalis causa prima. Sed præterea idem S. Doctor aliam affert causam proximiorem transfusionis originalis culpæ, nempe concupiscentiam, sine qua generatio non fit. Unde Serm. 151. *de tempore* n. 5. postquam concupiscentiam memoravit ex primo Adami peccato natam: *Ecce*, inquit, *unde trahitur originale peccatum*. *Ecce unde nemo nascitur sine peccato*.

108. Hoc docet Hypponensis Episcopus quamsæpissime; imo in Serm. laud. inde repetit, quod Christus a labe originali immunis fuerit, quia a Virgine sine ulla concupiscentia conceptus fuit. Et Lib. V. *cont. Jul.* cap. 15. „ Hinc apparet, „ *inquit*, illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse in genere humano „ propaginem mali; quia Mariæ corpus, quamvis inde venerit, tamen eam non trajecit in corpus, quod non inde concepit. *Et iterum ibidem:* Caro itaque Christi mortalitatem de mortalitate materni corporis traxit, quia mortale „ corpus ejus invenit; contagium vero peccati originalis non traxit, quia concumbentis concupiscentiam non invenit ". Innumera sunt hujusmodi testimonia.

109. Neque ab hac sententia alienus est magister noster S. Thomas. Nam in qu. 81. sæpius cit. art. 3. ad 2. explicans, quomodo a parentibus baptizatis traducatur peccatum originale, remanere in ipsis baptizatis peccatum originale „ quantum ad fomitem, qui est inordinatio partium inferiorum animæ, & ipsius corporis, secundum quod homo generat, & non secundum „ mentem, & ideo baptizati traducunt peccatum „ originale. Non enim parentes generant, inquantum sunt renovati per baptismum, sed inquantum retinent adhuc aliquid de vetustate primi „ peccati, *scilicet concupiscentiam*. *Et q.* 4. de malo *art.* 6. *ad* 16. Causa, *inquit*, quod aliquis transmittat originale peccatum in prolem, „ est id, quod remanet in eo de peccato originali, etiam post baptismum, scilicet concupiscentia, vel fomes ".

110. Qua tamen S. Doctor semper utebatur, præcisione, & distinctione, ibidem observat, hanc concupiscentiam, quæ dicitur vehiculum culpæ originalis, non esse concupiscentiam *actualem*, quæ in actu generationis excitatur, sed *habitualem*, in qua reponitur materiale peccati originalis. Unde si miraculo hæc libido actualis in generatione omnino removeretur, proles nihilominus contraheret peccatum originale; quia nempe propria ejusdem traducendi via est carnalis generatio ab Adam procedens. Et si contra homo existeret per creationem, aut alio modo, quam per seminalem generationem ab Adam, ille innocens, & a labe Adamitica omnino immunis esset (*a*).

111. Et quia frequenter S. Augustinus ita de actuali concupiscentia loquitur, quasi per ipsius ardorem originalis noxa transvehatur, S. Thomas fidelis ejus interpres id explicat, quod „ libido „ actualis, quæ est in coitu, sit signum concupiscentiæ habitualis, quæ materialiter se habet „ in peccato originali ... Unde Augustinus, cum „ dixit, quod transmittit peccatum, posuit signum „ pro signato ".

112. Et hæc satis sint de obscura, atque implexa illa quæstione, quomodo peccatum Adami propagetur in omnes ejus posteros. Licet autem hæc Sanctorum Augustini, & Thomæ, aliorumque plurium Theologorum doctrina ad fidem minime pertineat, de ea tamen adeo certus S. Augustinus erat, ut in laud. superius Lib. IV. *Operis imperfecti* ita fidenter Julianum allocutus sit: „ Desine vane garrire, & omnes, qui nondum nati nihil per proprias voluntates agere „ poterant boni, vel mali, in uno potuisse peccare, in quo per rationem seminis erant, quando ille propria voluntate peccatum illud grande „ peccavit, naturamque in se vitiavit, mutavit, „ obnoxiavit humanam; excepto uno homine, qui „ ex ipso quidem semine, non tamen seminali ratio-

(*a*) In art. 7. ejusd. quæst. ita Thomas resolvit: *Dictum est supra, quod peccatum originale a primo parente derivatur in posteros, inquantum posteri moventur a primo parente per originem. Manifestum est autem, quod materia non est movere, sed moveri; unde qualitercumque aliquis materialiter procederet ex Adam, vel ex his, qui ab Adam processerunt, nullo modo contraheret originale peccatum, nisi seminaliter propagaretur ex eo. Sicut nec etiam peccatum originale contraheret, si aliquis homo de novo formaretur de terra.* Unde ad 6. concludit, *quod ex hoc, quod Christus fuit conceptus ex Virgine sine virili semine, habuit, quod non contraheret peccatum originale.*

„ tione procreatus est; si potes, intellige; si non „ potes, crede (a).

113. Scholion. Cum hactenus ostensum sit, peccatum originale propagari per seminalem rationem, qua natura ipsa humana propagatur, adhuc curiosius aliqui inquirunt, quomodo anima, quæ spiritualis est, & a Deo sine macula peccati creatur, eamdem maculam contrahat per semen.

114. Omnium autem probabilior eorum sententia videtur, qui dicunt, animam vitiari eo ipso momento, quo corpori jam formato ex semine Adamitico corrupto conjungitur, quomodo si ipsa intraret in corpus vulneratum, aut igne jam ardens, mox doloris sensum perciperet, propter mutuum scilicet animæ ipsius cum corpore, cujus est forma substantialis, commercium. Ita inter alios Innocentius III. in Exposit. Ps. L. inquiens: „ Ex seminibus fœdatis & corruptis concipitur „ corpus corruptum pariter, & fœdatum, cui a„ nima tandem infusa corrumpitur, & fœdatur, „ non ab integritate, vel munditia, quam habuit, „ sed ab ea, quam haberet, si non uniretur fœ„ dato corpori & corrupto ". Ad quam rem declarandam utitur exemplo à S. Augustino sæpius usurpato liquoris, qui contrahit fœtorem vasis fœtidi, cum infunditur.

115. Id tradidit etiam Angelicus in II. Dist. 30. quæst. 1. art. 2. ad 3. dicens: „ Anima, quæ „ tali corpori (*fœdato & corrupto*) infunditur, „ deordinationem culpæ contrahit ex hoc ipso, „ quod hujusmodi corporis forma efficitur; cum „ oporteat, perfectionem perfectibili proportiona„ tam esse ". Et ibidem ad 5.: „ Anima non „ inficitur per infectionem corporis, quasi cor„ pore agente in animam, sed per quamdam col„ limitationem unius ad alterum; quia forma re„ cipitur in materia, secundum conditionem ip„ sius materiæ; cum omne, quod est in altero, „ sit in eo per modum recipientis ". Si quis plura desiderat, adeat Theologos Scholasticos.

CAPUT IV.

Resolvuntur quædam quæstiunculæ de peccato originali.

116. Quæres primo, *an si Eva sola peccasset, ejus peccatum fuisset in nos derivatum?*

117. Respondet S. Thomas 1. 2. quæst. 81. art. 5. negative, hoc autem ratiocinio. „ Dictum est „ supra, quod peccatum originale a primo paren„ te traducitur, inquantum ipse movet ad gene„ rationem naturæ. Unde dictum est, quod si „ materialiter tantum aliquis ex carne humana „ generaretur, originale peccatum non contrahe„ ret. Manifestum est autem secundum doctrinam „ Philosophorum, quod principium activum in „ generatione est a patre, materiam autem mi„ ter ministrat, unde peccatum originale non con„ trahitur a Matre sed a Patre. Et secundum „ hoc si Adam non peccante, Eva peccasset, fi„ lii origiale peccatum non contraherent. E con„ verso autem esset, si Adam peccasset, & Eva „ non ".

118. Sed efficacius idipsum probatur ex sacris Litteris, quæ loquentes de peccato originali semper unum hominem, nempe Adam ejus primum auctorem nominant. *Per unum hominem*, inquit Apostolus Rom. V. 12., *peccatum in hunc mundum intravit*. Ibid. *Unius delicto multi mortui sunt*, tum: *unius delicto mors regnavit per unum*; & 1. ad Corinth. XV. 22. *In Adam omnes moriuntur*. Consequenter etiam Concilium Trident. solius Adæ mentionem fecit, ubi doctrinam peccati originalis exposuit.

119. Neque obest, quod dicitur Ecclesiastici XXV. 53. *A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur*. Non inquam, hæc enim verba tantummodo significant, Evam fuisse primam peccati occasionem, quia præceptum Dei violando prima peccavit, & Adam ad peccatum sollicitavit, unde omnes peccatores, & mortales effecti sumus: non autem quasi ipsa fuisset generis humani caput, quod peccatum intraverit in mundum, & per peccatum mors. Solus enim Adam justitiam a Deo acceperat in posteros transferendam, nisi eam sua culpa infeliciter amisisset, utpote qui *primus formatus est a Deo pater orbis terrarum*, ut dicitur Sap. X. 1.

120. Eodem sensu Sancti Patres vel Evæ soli vel utrique protoparenti nostrarum calamitatum causam attribuunt; unde etiam illa antithesis inter Evam, & Mariam Virginem, quam in suis precibus adoptavit Ecclesia; ut quemadmodum illa nobis mortem, sic ista nobis vitam attulerit. Sic S. Augustinus Lib. II. de *Symbolo* cap. 4. inquit: *per feminam mors, per feminam vita: per*

(a) Nicol. Malebranchius, Guill. Gothofr. Leibnitius, aliique nonnulli recentiores Philosophi, non Theologi, nova excogitarunt systemata ad explicandum arcanum peccati originalis traducem. Sed parum feliciter. Si quia ea exposita, & explosa simul videre cupit, adeat sæpius laud. P. Bern. de Rubeis in *Tract. Theol. de peccato origin.* Venet. 1757. cap. 69., & seq.

In tota autem hac originalis peccati materia nulla fuit sumus exceptione, ne a nostro scopo diverteremus. Amplectimur tamen qua decet veneratione celebrem illam Synodi Trident. clausulam Sess. V. *Declarat hac ipsa S. Synodus, non esse sua intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam, & immaculatam virginem Mariam, Dei Genitricem, sed observandas esse constitutiones fel. rec. Xysti Papæ IV., sub pœnis in eis Constitutionibus contentis, quas innovat.* De qua clausula videri potest Nat. Alexander in *Hist. Eccles.* Sec. II. Dissert. XXI. §. 21.

per Evam interitus, per Mariam salus &c.; & Ecclesia in Festo Annuntiationis: *Mortem, quam femina intulit, femina fugavit*.

121. Nempe Sancti Patres aliquando primum grandis illius peccati exordium consideraverunt, quod certe ab Eva repetendum est. Ceterum frequentissime unius Adam mentionem faciunt, præcipue S. Augustinus in Libris illis, in quibus contra Pelagianos transfusionem primi illius peccati cum Ecclesia Catholica propugnat. Antithesis autem inter Evam & B. Virginem Mariam si attente consideretur, nostræ sententiæ favet. Neque enim B. Virgo Maria nos proprie salvavit, sed nostræ salutis causa dicitur, quatenus Jesum Christum genuit Salvatorem nostrum. Sic etiam Eva nos perdidit, quatenus Adamum ad peccandum pestifera suasione induxit (*a*).

122. Ex his liquet, peccatum Adami propagatum iri in omnes posteros, etiam si Eva minime peccasset, quia Adam caput erat generis humani, ut jam dictum est.

123. Quæres secundo, *an Eva sola peccante saltem mors, aliæque vitæ miseriæ in posteros pertransissent?* Mater enim ad generationem prolis concurrit, subministrando materiam; cum autem ad materiam consequantur passiones, ac moriendi necessitas, sola matre peccante, videtur hac potuisse in ejus filios derivari.

124. Respondet S. Th. laud. art. 5. ad 2. „ Hoc „ non videri conveniens; immortalitas enim, & „ impassibilitas primi hominis non erat ex con„ditione materiæ, sed ex originali justitia, per „ quam corpus subdebatur animæ, quandiu ani„ma esset subjecta Deo. *Adamo igitur non pec„cante*, manifestum est, quod in filiis non esset „ defectus originalis justitiæ; unde non esset in „ eis passibilitas, vel necessitas moriendi ".

125. Quæres tertio, *utrum alia peccata primi parentis, vel parentum proximorum traducantur in filios?*

126. Respondet Angelicus in 1. 2. qu. 81. art. 2. negative. „ Cujus ratio est, *inquit*, quia ho„ mo generat sibi idem in specie, non autem se„ cundum individuum: & ideo ea, quæ directe „ pertinent ad individuum, sicut personales actus, „ & quæ ad eos pertinent, non traducuntur a pa„ rentibus in filios: non enim grammaticus tra„ ducit in filium scientiam grammaticæ, quam „ proprio studio acquisivit. Sed ea, quæ perti„ nent ad naturam speciei, traducuntur a paren„ tibus in filios ... Sicut autem ad personam ali„ quid pertinet secundum seipsam, aliquid ex do„ no gratiæ; ita etiam ad naturam potest aliquid „ pertinere secundum seipsam, scilicet quod cau„ satur ex principiis ejus, & aliquid ex dono gra„ tiæ. Et hoc modo justitiæ originalis erat quod„ dam donum gratiæ toti humanæ naturæ divi„ nitus collatum in primo parente, quod quidem „ primus homo amisit per primum peccatum. „ Unde sicut illa originalis justitia traducta fuis„ set in posteros simul cum natura, ita etiam „ inordinatio opposita. Sed alia peccata actualia „ vel primi parentis, vel aliorum non corrum„ punt naturam quantum ad id, quod naturæ est, „ sed solum quantum ad id, quod personæ est, „ idest secundum pronitatem ad actum. Unde a„ lia peccata non traducuntur ". Vid. etiam Qu. IV. *de malo* art. 8.

127. S. Augustinus aliquando hac de re dubius hæsit; imo *in Enchiridio* cap. 46. *parentum quoque peccatis*, inquit, *parvulos obligari*, *non solum primorum hominum*, *sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt*, *non improbabiliter dicitur*. Attentis tamen iis, quæ postea subdit, haud immerito S. Thomas dixit, Augustinum hac de re quæstionem movisse, & insolutam reliquisse.

128. Alibi autem opinionem negantem aperte professus est. Nam in Epist. 250., quam senior scripsit Auxilio juveni Episcopo, sententiam anathematis ab eodem prolatam contra totam familiam Classiciani improbat, quia crimen patris non potest imputari filio. „ Quomodo, *inquit*, vel „ Deo, vel hominibus justam possumus reddere „ rationem, si animas innocentes pro scelere a„ lieno, ex quo (*fortasse* quod) non trahunt „ sicut ex Adam, in quo omnes peccaverunt, o„ riginale peccatum, spirituali supplicio punia„ mus? Etenim Classiciani filius, etsi traxit ex „ patre primi hominis culpam, sacro fonte ba„ ptismatis expiandam, tamen quidquid, postea„ quam genuit eum, peccati pater admisit, ubi „ particeps ipse non fuit, ad eum non pertinere „ quis ambigit (*b*) "?

129. Quæres quarto, *an Adamo non peccante si aliquis posterorum peccasset, ejus peccatum transfunderetur in filios?*

130. Resp., Certum est, etiam Adamo non peccante, potuisse ejus posteros peccare; neque enim

(*a*) Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* Distinct. 21. §. 8., & 9. in contrariam sententiam inclinat, tanquam *valde probabilem*.

(*b*) P. Petrus Mansi Theologus Augustinianus non incelebris putavit, immane illud Judæorum scelus, quo Jesu Christi Domini nostri mortem a Pilato obtinuerunt cum horribili illa imprecatione: *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros*, traduci a parentibus in prolem usque ad hodiernum diem. Singularem hanc sententiam solide refutavit alter ex eadem Augustiniana familia Theologus multo celebrior P. Jo. Laur. Berti *Theol. Discipl.* Lib. III. cap. 7. Quantum vero ad horrendam illam imprecationem Matt. XXVII. bene observat S. Thomas Quæst. IV. *de malo* art. 8. ad 9., *quod sanguis Christi obligat filios Judæorum*, *in quantum sunt imitatores paternæ malitiæ*, *ipsam approbando*. Nota, juste damnatam fuisse 52. Baji propositionem: *Omne scelus ejus est conditionis*, *ut suum auctorem*, *& posteros eo modo inficere possit*, *quo infecit prima transgressio*.

nim homines nascituri erant confirmati in gratia, quomodo nec ipse Adam confirmatus fuit. Vid. Sect. I. n. 163.

131. Peccatum tamen posterorum non fuisset ad filios derivatum, quia, ut supra dictum est, solus Adam fuit a Deo creatus caput totius generis humani; in eo fuimus omnes, atque in eo omnes peccavimus, ut proinde ejus peccatum recte dicatur peccatum naturæ; quod quilibet homo contrahit, semel ac naturam humanam ab eo seminali virtute accipit. Multæ aliæ excitatæ sunt a scholasticis quæstiones, variis constitutis hypothesibus. Nos has delibavimus, quæ ad illustrandam hanc materiam aptiores visæ sunt.

CAPUT V.

De pœnis peccati originalis in hac vita; & primum quantum ad corpus.

132. Inter alia argumenta, quibus S. Augustinus sæpe premebat Pelagianos, ut peccatum originale faterentur, illud erat etiam ductum ex morte, aliisque innumeris hujus vitæ miseriis; cujus argumenti tantam esse vim observabat, ut vel ipsi ethnici Philosophi sine revelationis lumine cognoverint, has nostras calamitates alicujus ignotæ culpæ pœnas esse. Juliano enim Lib. IV. cap. 12. n. 60. verba Tullii objiciebat, qui in Lib. III. *de republ.* „ Hominem dicit, non ut a „ matre, sed ut a noverca natura editum in vitam, corpore nudo, fragili, & infirmo; animo „ autem anxio ad molestias, humili ad timores, „ molli ad labores, prono ad libidines “. Et iterum cap. 15. num. 78. eumdem Tullium advocabat, qui in extremis partibus dialogi Hortensii cum multa de hominum vanitate, atque infelicitate dixisset, ita colligebat: „ Ex quibus humanæ „ vitæ erroribus, & ærumnis fit, ut interdum „ veteres illi sive vates, sive in sacris, initiisque „ tradendis divinæ mentis interpretes, qui nos *ob* „ *aliqua scelera suscepta* in vita superiore pœnarum luendarum causa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur: verumque sit illud, „ quod est apud Aristotelem: simili nos affectos „ esse supplicio, atque eos, qui quondam cum „ in prædonum Hetruscorum manus incidissent, „ crudelitate excogitata necabantur, quorum corpora viva cum mortuis adversa adversis accommodata quamaptissime colligabantur: sic nostros „ animos cum corporibus copulatos, ut vivos cum „ mortuis esse conjunctos “. Hoc argumento ut dixi, frequentissime urgebat S. Pater Pelagianos, ut ab ipsis etiam invitis peccati originalis extorqueret (a).

133. In eo autem magis illustrando S. Doctor utebatur exemplo parvulorum, qui cum nullius culpæ actualis propter ætatem capaces sint, puniri juste non possunt, nisi propter originalem noxam. Ita autem eorum miserias graphice pingebat in epist. 166. ad Hieronymum cap. 6.: „ Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, „ fame, & siti cruciantur, debilitantur membris, „ privantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus “. Et Lib. III. *Op. imperf.* cap. 48. „ Non enim, *inquit*, numerari possunt mala, quæ „ patiuntur infantes, febrim, tussim, scabiem, „ dolores quorumcumque membrorum, ventris „ fluxum, lumbricos, & alia innumerabilia ex „ ipsa carne existentia, & ipsarum curationum, „ quam morborum plura tormenta: & extrinsecus „ ictus vulnerum, plagas verberum, incursus dæmonum “. Quibus recensitis sic colligebat: „ Nunquid enim in hoc sæculo dici de parvulo „ potest, quod justitia ejus (*scilicet Dei*) super „ ipsum sit; quandoquidem per vitam propriam „ nec juste, nec inique adhuc potest vivere? Quid„ quid igitur pœnarum in hac ætate patitur, quo „ merito patitur, si nullum ex parentibus traxit “?

134. Hoc ipsum argumentum proponit S. Thomas Lib. IV. *cont. Gen.* cap. 52., non quidem ut omnino certum, si revelationem divinam reponamus, sed ut probabile: „ Peccati originalis in „ humano genere *probabiliter* quædam signa ap„ parent. Cum enim Deus humanorum actuum „ sic curam gerat, ut bonis operibus præmium, „ & malis pœnam retribuat, ex ipsa pœna pos„ sumus certificari de culpa. Patitur autem com„ muniter humanum genus diversas pœnas & cor„ porales, & spirituales. Inter corporales potissi„ ma est mors, ad quam omnes aliæ tendunt, & „ ordinantur, scilicet fames, sitis, & alia hujus„ modi. Inter spirituales autem est potissima de„ bilitas rationis, ex qua contingit, quod homo „ difficulter pervenit ad veri cognitionem, & de „ facili labitur in errorem, & appetitus bestiales „ omnino superare non potest, sed multoties ob„ nubilatur ab eis “.

135. Et cum sibi objecisset, hujusmodi defectus tam corporis, quam spiritus non esse pœnales,

(a) Inventi sunt nostra ætate pseudo-Philosophi, qui tam multas, & tam graves vitæ hujus miserias, præcipue autem frequentes nostrorum corporum infirmitates, non aliunde derivatas esse commenti sunt, quam ex usu animalium, quorum sanguis nostro permixtus magnam nobis perniciem attulerit, quasi nullæ fuissent, quando homines solis terræ fructibus vescebantur. Hanc morborum nostrorum causam post multa annorum sæcula tandem detectam versibus illustravit Alex. *Pope* dictus Horatius Anglus in suo Poemate *de Homine*. Hoc poema acriter confutavit Rob. Jac. Alexis Du-Hamel in suis *Epistolis Belgicis*. Eum tamen nonnulli putarunt censura nimium severa usum fuisse contra virum, qui in Anglis Catholicæ majorum suorum religioni constanter adhæsit, & cujus propterea carmina ad bonum, & orthodoxum sensum facile pertrahi poterant, & debebant. Sed hæc viderint alii.

les, sed naturales ex necessitate materiæ consequentes, ita respondet: „ Si quis recte consideret, *satis probabiliter* poterit æstimare, divina „ providentia supposita .... quod Deus superiorem „ naturam inferiori ad hoc conjunxit, ut ei dominaretur, & si quod hujus dominii impedimentum ex defectu naturæ contingeret, ejus „ speciali, & supernaturali beneficio tolleretur &c. „ *Unde ita concludit:* Sic igitur hujusmodi defectus, quamvis naturales homini videantur, „ absolute considerando humanam naturam ex parte ejus, quod est in ea inferius, tamen considerando divinam providentiam, & dignitatem „ superioris partis humanæ naturæ, *satis probabiliter* probari potest, hujusmodi defectus esse „ pœnales: & sic colligi potest, humanum genus „ peccato aliquo originaliter esse infectum. " Vide, quæ dicta sunt Tomo I. Diss. II. n. 94. & seqq.

136. Sed hæc argumenta, quæ sola naturali ratione inspecta nonnisi probabilia sunt, certissima evadunt, si divina oracula consulamus, unde „ ibidem Angelicus sic pergit: „ *Secundum doctrinam fidei* ponimus hominem a principio „ taliter esse institutum, quod quamdiu ratio hominis Deo esset subjecta, & inferiores vires ei „ sine impedimento deservirent, & corpus ab ejus „ subjectione impediri non posset per aliquod impedimentum corporale, Deo, & sua gratia supplente, quod ad hoc perficiendum natura minus „ habebat; ratione autem aversa a Deo, & inferiores vires a ratione repugnarent, & corpus „ vitæ, quæ est per animam, contrarias passiones susciperet. " Et quæst. 5. *de malo* art. 4. „ Absque omni dubio, *inquit*, secundum fidem „ catholicam tenendum est, quod mors, & omnes „ hujusmodi defectus præsentis vitæ, sunt pœna „ peccati originalis ".

137. Sane hæc mortalis nostræ vitæ mala non esse naturæ consectaria, sed pœnas a Deo nobis impositas, luculenter tradit Ecclesiasticus cap. XL. 1. his verbis: „ Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium ". Quibus verbis triumphabat S. Augustinus contra Pelagianos, inferens, Deum aut injustum esse, qui parvulos innocentes hoc gravi jugo premat, aut imbecillum, qui illud auferre non possit, aut improvidum, qui nostrum curam non gerat. „ Deus „ igitur tuus, *sic alloquebatur Julianum Lib. I.* „ Op. imperf. c. 49., in tot & tantis malis, quæ „ parvuli patiuntur aut justitiam, aut omnipotentiam, aut ipsam curam rerum humanarum est „ perditurus ". Quod argumentum efficacissimum reputabat S. Pater, pro fundamento ponens, quod *sub Deo justo miser esse quispiam, nisi mereatur, non potest*. Ibid. cap. 39.

138. Potissimum vero magnus hic Pelagianæ hæresis debellator considerabat mortem, quam pœnam esse peccati originalis ex multis sacr. litterarum locis eruebat Lib. I. *de peccat. mer. & remiss.*; ac primo ex illa comminatione facta Adæ Gen. II. 17. *Morte morieris*; in qua non solam mortem animæ, ut Pelagiani explicabant, sed etiam mortem corporis intelligendam esse ostendebat ex aliis verbis cap. III. 19., quibus Deus Adam pœnam comminatam reapse inflixit, dicens: *pulvis es, & in pulverem reverteris*; quæ certe non aliam mortem significant, quam mortem corporis. Secundo id ipsum ostendebat ex illo insigni Apostoli loco Rom. V. 12. *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors*. Quod intelligendum esse de morte corporis colligebat ex aliis ejusdem Apostoli verbis 1. Corinth. XV. 21. *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum*; ubi cum S. Paulus de resurrectione corporis manifeste agat, etiam de morte ejusdem corporis agere credendum est. Ex quibus, aliisque sacr. paginarum testimoniis adeo S. Doctor de sua doctrina certus erat, ut Lib. XIII. *de Civ. Dei* c. 15. scribere potuerit: „ Constat inter Christianos veraciter catholicam „ tenentes fidem, etiam ipsam corporis mortem „ non lege naturæ, qua nullam mortem homini „ Deus fecit; sed merito inflictam esse peccati: „ quoniam peccatum vindicans Deus, dixit homini, in quo tunc omnes eramus: terra es, & in „ terram ibis ". Nec omittendus S. Thomas, qui Lib. IV. *cont. Gen.* cap. 50. ita ex allato loco Gen. probat, mortem esse peccati originalis pœnam: „ Quia Adam nec eo die, quo comedit, actu mortuus est, oportet sic intelligi, quod dicitur: *morte morieris*, idest necessitati mortis „ eris addictus: quod quidam frustra diceretur, „ si homo ex institutione naturæ necessitatem morieudi haberet. " (a)

139. Porro S. Augustinus hanc sententiam tanta in luce collocavit, ut contrarius Pelagianorum error fuerit in pluribus Conciliis solemniter condemnatus. Nam primo in Concilio Africano anno 418. ita definitum fuit: *Quicumque dixerit, Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit*. Quod deinde a summis Pontificibus Innocentio, & Cœlestino, tum a Synodo Arausicana anno

(a) Aliqui Patres hæc testimonia Scripturæ intellexerunt de morte spirituali animæ, quæ peccatum consequitur. Veruntamen non repugnat, ut etiam simul intelligantur de morte corporis, quam Deus comminatus fuit, & reipsa intulit Adamo peccatori, ejusque posteris. Et id quidem ita evidens est, ut S. Augustinus epist. 193. ad Marium Mercatorem num. 12. non immerito existimaverit, non amplius adversarios suos dicere, *etiamsi non peccasset Adam, fuisse vel corpore moriturum*.

no 529. confirmatum fuit. Unde etiam sacrosancta Trident. Synodus Sess. VI. can. 1. ita statuit: „ Si quis non confitetur, primum hominem, cum „ mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, „ statim sanctitatem, & justitiam, in qua con„ stitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per of„ fensam prævaricationis hujusmodi iram, & in„ dignationem Dei, *atque ideo mortem, quam „ antea illi comminatus fuerat Deus* ..... anathe„ ma sit". Et Can. 2. „ Si quis Adæ prævari„ cationem sibi soli, & non ejus propagini asse„ rit nocuisse...... aut inquinatum illum per ino„ bedientiæ peccatum, *mortem, & pœnas* cor„ poris tantum in omne genus humanum transfun„ disse, non autem & peccatum, quod mors est „ animæ, anathema sit".

140. Quomodo autem peccatum Adami fuerit causa mortis, & omnium defectuum in natura humana, sic explicat Angelicus 1. 2. quæst. 85. art. 5., quia nempe *per peccatum primi parentis sublata est originalis justitia, per quam non solum inferiores animæ vires continebantur sub ratione absque omni deordinatione, sed totum corpus continebatur sub anima absque omni defectu; & ideo subtracta hac originali justitia per peccatum primi parentis, sicut vulnerata est humana natura quantum ad animam per deordinationem potentiarum, ita etiam est corruptibilis effecta per deordinationem ipsius corporis. Subtractio autem originalis justitiæ habet rationem pœnæ, sicut etiam subtractio gratiæ. Unde etiam mors, & omnes defectus corporales consequentes sunt quædam pœnæ originalis peccati* (a).

151. Ob. primo. Si mors, aliæque hujus vitæ nostræ miseriæ essent peccati originalis pœnæ, in iis, qui per baptismum ab originali labe mundati sunt, inveniri non deberent; sed tristi experientia edocemur, non minus baptizatos, quam non baptizatos esse hujusmodi calamitatibus obnoxios: ergo &c. Ita Pelagiani objiciebant S. Augustino.

142. Respondebat autem S. Doctor, remitti per baptismum totum reatum culpæ originalis, non autem reatum pœnæ: & nostram redemptionem nonnisi in fine vitæ esse consummandam. Ita in Lib. III. *contra duas Epist. Pelagian.* cap. 3. n. 5. „ Si a me, inquit, quisquam quæsierit, utrum „ per baptismum salvi facti fuerimus, negare non „ potero, dicente Apostolo: *Salvos nos fecit per „ lavacrum regenerationis, & renovationis Spi„ ritus sancti*. Sed si quæsierit, utrum per idem „ lavacrum omni prorsus modo jam nos fecerit „ salvos, respondebo: non ita est; idem quippe „ item dicit Apostolus: *spe enim salvi facti su„ mus &c.*". Alio etiam in loco idem Apostolus, nempe Roman. VIII. 23. dicit, *nos expectare redemptionem corporis nostri*, quæ erit in fine sæculi, & tunc liberi erimus ab omni prorsus miseria.

143. Quanquam vero hujus divinæ œconomiæ vera causa assignari certo non possit, nisi inscrutabilis divina voluntas, variæ tamen a sanctis Patribus allatæ sunt non improbabiles rationes: atque illa inprimis, quam habet S. Augustinus Lib. II. *de pecc. mer.*, *& remiss.* cap. 31. n. 50., ut in nobis sit fidei, & spei meritum; *quid enim*, inquit S. Pater, *magnum erat, videndo non mori eos, qui crederent, credere se non moriturum? Quanto est majus, quanto fortius, quanto laudabilius ita credere, ut speret moriturus sine fine victurum?* Debemus itaque fide credere, bona spiritualia, & vitam æternam nobis per baptismi regenerationem conferri; eorumque assecutionem in altero sæculo spe salutari expectare.

144. Altera etiam ratio non minus verisimilis est, ut per has pœnalitates peccati originalis gravitatem cognoscamus, ut coram Deo humiliemur, & ut per patientiam merita nostra augeantur. „ Sicut Christus, inquit S. Thomas 3. P. quæst. „ 49. art. 3. ad 3., primo quidem habuit gra„ tiam in anima cum passibilitate corporis, & „ per passionem ad gloriam immortalitatis perve„ nit, ita & nos, qui sumus membra ejus, per „ passionem ipsius liberamur quidem a reatu cu„ juslibet pœnæ, ita tamen, quod primo recipi„ mus in anima spiritum adoptionis filiorum, quo „ adscribimur ad hæreditatem gloriæ immortalis, „ adhuc corpus passibile, ac mortale habentes; „ postmodum vero configurati passionibus, & mor„ ti Christi in gloriam immortalem perducimur, „ secundum illud Roman. VIII.: *Si filii, & hæ„ redes; hæredes quidem Dei, cohæredes au„ tem Christi: si tamen compatimur, ut & con„ glorificemur*".

145. Ob. secundo. Mors est naturalis effectus compositionis humanæ: corpus enim, quod contrariis elementis constat, natura sua corruptioni obnoxium est. Hinc in ipsa hominis definitione ponitur, quod animal mortale sit: non ergo mors, aliaque hujus vitæ mala peccati originalis pœnæ sunt.

146. Resp. cum S. Thoma 2. 2. quæst. 164. art. 1. ad 1., mortem esse quidem naturalem homini attenta materia, ex qua componitur, non autem attenta forma, quæ est anima natura sua immortalis. Deus autem, qui est conditor hominis, suo beneficio ab homine primitus instituto ademit necessitatem moriendi ex materia consequentem. Hoc postea beneficium subtractum est per peccatum primorum parentum. Ita mors & dici potest *naturalis* ratione corporis, quod ex corruptibili ma-

(a) Ex qua S. Thomæ doctrina colligitur, merito fuisse damnatam a summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. illam Bajanam propositionem: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*.

materia compactum est, & est *pœnalis* propter amissionem divini beneficii eximentis a morte.

147. Ita Angelicus; qui etiam subtiliter observat, quod attenta hominis forma, quæ est incorruptibilis, materia etiam, quæ ipsi conjungitur, *si esset possibile*, deberet esse incorruptibilis. *Sicut quod serra sit ferrea, competit formæ, & actioni ejus, ut per duritiem sit apta ad serandum; sed quod sit potens rubiginem contrahere, consequitur ex necessitate talis materiæ, & non secundum electionem agentis: nam si artifex posset, faceret ex ferro serram, quæ rubiginem contrahere non posset*. Hanc doctrinam, eamdemque similitudinem alibi etiam affert S. Doctor, in 1. 2. qu. 85. art. 6., & quæst. 5. *de malo*. art. 5.

148. Et Lib. IV. *cont. Gent.* c. 81. „ Deus, „ inquit, in institutione humanæ naturæ aliquid „ corpori humano attribuit supra id, quod ei ex „ naturalibus principiis debebatur, scilicet *incor-* „ *ruptibilitatem quamdam, per quam convenien-* „ *ter suæ formæ coaptaretur*; ut sicut animæ „ vita perpetua est, ita corpus per animam pos- „ set perpetuo vivere; & talis quidem incorru- „ ptibilitas, etsi non esset *naturalis* quantum ad „ activum principium, erat tamen quodammodo „ naturalis ex ordine ad finem, ut scilicet mate- „ ria proportionaretur suæ naturali formæ, quæ „ est finis materiæ. Animæ igitur præter ordi- „ nem suæ naturæ a Deo aversæ subtracta est „ dispositio, quæ ejus corpori divinitus indita e- „ rat, ut sibi proportionaliter responderet, & se- „ cuta est mors “.

149. Ob. tertio. Mors, aliique defectus corporales, sicut in homine, ita etiam inveniuntur in animalibus brutis; unde illud Eccl. III. 19. *Unus interitus est hominis, & jumentorum, & æqua utriusque conditio*; atqui in brutis hæc non sunt alicujus peccati pœnæ, sed naturæ consectaria: ergo pariter in nobis &c.

150. Resp., easdem reipsa esse, imo fortasse majores miserias hominum, ac brutorum, eumdemque interitum, sed non eamdem causam. In brutis enim, quoniam non solum materia, sed etiam forma corruptibilis est, ex ipsa conditione eorum naturæ sequitur, quod infirmitatibus, aliisque defectibus, ac tandem morti obnoxia sint. In homine autem forma est spiritualis, & incorruptibilis; unde materiam exigeret, *si possibile esset*, incorruptibilem. Quod autem conditione naturæ fieri non poterat, factum fuerat gratuito beneficio Dei conditoris, ut scilicet quamdiu mens hominis esset Deo subjecta, inferiores vires animæ subjicerentur rationi, & corpus animæ. Cum autem mens hominis per peccatum a Deo subjectione recessit, hæc pœna consecuta est, ut nec inferiores vires subjicerentur rationi, nec corpus omnino subjiceretur animæ; unde consequitur mors, & alii corporales defectus. *Vita enim*, inquit Angelicus laud. 2. 2. qu. 164. art. 1., *& incolumitas corporis consistit in hoc quod subjiciatur animæ, sicut perfectibile suæ perfectioni. Unde per oppositum mors, & ægritudo, & quilibet corporalis defectus pertinet ad defectum subjectionis corporis ad animam*.

151. Ob. quarto. Peccatum originale est idem aut æquale in omnibus; sed hujus vitæ calamitates non sunt in omnibus æquales; imo nec ipsa mors æqualiter omnibus supervenit, sed aliquibus citius, aliis tardius, quibusdam unico instanti, quibusdam post longas, ac molestissimas ægritudines: ergo &c.

152. Resp. S. Thomas ibidem ad 4., pœnam peccato originali a Deo inflictam fuisse absolute, & per se æqualem in omnibus, nempe subtractionem justitiæ illius originalis, quæ hominem ab omni miseria immunem servabat; ex hac autem subtractione per accidens consequitur diversitas pœnarum ex aliis causis ortum habens. Sicut si judex jubeat plures homines excæcari, possunt multi alii defectus inæquales inde consequi, ut quod aliquis labatur, vel aliud infortunium incurrat.

153. Inst. Hæc similitudo in hoc deficit, quod judex prævidere non potest omnia mala ex inflicta excæcationis pœna profluentia; & ideo hominem excæcari jubens, non est proprie causa illorum malorum, quæ ex ipsa excæcatione fortuito oriuntur. Deus autem præscius est omnium futurorum eventuum; adeoque ex dispositione divinæ præscientiæ, & providentiæ hujusmodi pœnalitates diversimode in diversis inveniuntur: non ergo sunt peccati originalis pœnæ.

154. Huic difficultati respondet ibidem S. Doctor, id contingere *vel in pœnam paternorum peccatorum, inquantum filius est quædam res patris, unde frequenter parentes puniuntur in prole; vel etiam propter remedium salutis ejus, qui hujusmodi pœnalitatibus subditur, ut scilicet per hoc a peccatis arceatur, aut etiam de virtutibus non superbiat, & per patientiam coronetur*. Quod si hæc non sufficiant, etiam hic repetendum erit illud Apostoli Pauli: *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? ...... Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Roman. IX. 20., & seq. Hanc eamdem diversitatem sæpe videmus etiam in vario ingenio hominum, *quorum nonnulli*, inquiebat S. Augustin. in epist. supralaud. ad Hieron. 166., *tam tardi, & obliviosi sunt, ut ne prima quidem discere litterarum elementa potuerint; quidam vero tantæ sunt fatuitatis, ut non multum a pecoribus differant, quos moriones vulgo vocant*. Quænam autem hujus diversitatis causa afferri unquam poterit præter absolutam, omniumque rerum dominam voluntatem Dei? Hac ipsa Dei voluntate fit, ut propter eamdem originalem noxam aliqui majores, alii minores in hac vita pœnas luant: omnes tamen justas.

155.

155. Ob. 5. Sap. I. 13. dicitur: *Deus mortem non fecit*; sed pœna peccati originalis a Dei justitia infligi debuit: ergo &c.

156. Resp. S. Thomas ad 5., dupliciter posse mortem considerari, scilicet prout quoddam malum est naturæ humanæ, & hoc modo non esse a Deo, sed esse defectum *incidentem* ex culpa derivatum; & prout habet aliquam rationem boni, scilicet justæ pœnæ, & sic esse a Deo. Hinc illud Ecclesiastici XI. 14. *Vita*, & *mors .... a Deo sunt*: „ vita scilicet a donante, mors a vindicante " ut pulchre commentatur S. Augustinus Lib. I. *Retract.* cap. 21., qui etiam Lib. V. *cont. Jul.* cap. 9. *ostendit*, *non sibi adversari eloquia divina*, *quia deceptor hominis causa mortis est diabolus*, *quam non ut primus ejus auctor*, *sed ut peccati ultor intulit Deus*.

157. Ob. 6. Pœnæ non infliguntur ad meritum acquirendum, sed ad peccata punienda; sed hujus vitæ ærumnæ, imo & ipsa mors præbent homini non levem meritorum materiam: ergo &c.

158. Resp., meritum non provenire proprie ex pœni, quibus necessario, & non libere affligimur; sed ex bono earumdem usu. *Quemadmodum injusti*, inquit S. August. Lib. XIII. *de Civ. Dei* cap. 5. laud. a S. Thoma 2. 2. quæst. 164. art. 1. ad 6., *male utuntur*, *non tantum malis*, *verum etiam bonis*, *ita justi bene utuntur*, *non tantum bonis*, *sed etiam malis*. Et quædam mala nos libere patimur, ut patet in morte, quam martyres pro Christi nomine liberrime subierunt. In aliis autem saltem libera nobis est submissio divinæ voluntati, ut in his etiam mereri possimus. Ceterum S. Thomas 1. 2. qu. 87. art. 7. bene observat, *hoc ipsum*, *quod oportet humanæ naturæ medicinas pœnales adhibere*, *est ex corruptione naturæ*, *quæ est pœna originalis peccati*, *in statu enim innocentiæ non oportuisset aliquem ad profectum virtutis inducere per pœnalia exercitia*.

159. Ob. 7. Omnis pœna debet esse afflictiva; talis autem non est mors, quia quando homo non moritur, ea non affligitur; quando autem moritur, eam non sentit, quia omni sensu privatus est: ergo &c.

160. Resp. mortem utique in ipso actu moriendi sentiri non posse; sentiri autem, quando appropinquat, & in eo magis non affligi, quando ejus appropinquatio propter conjunctas infirmitates acerbior, & molestior est. Quanquam & ipsa mortis memoria molestissima iis esse solet, qui nimio terrenarum rerum amore implicati sunt: & sola caritas Dei eam nobis dulcem reddere potest, juxta illud S. Pauli: *Cupio dissolvi* & *esse cum Christo*. Et de pœnis corporis, quibus in hac vita peccatum originale punitur, hactenus dicta sufficiant. Nunc de pœnis animæ, quæ multo graviores sunt.

CAPUT VI.

De pœnis, vel effectibus funestis peccati originalis in hac vita, quantum ad animam (a).

161. Ut ut magnæ sint ærumnæ & calamitates corporis, quibus in hac vita propter originale peccatum obnoxii facti sumus, multo tamen majores sunt clades, quibus anima affecta est; & quas uberius exponere eo magis interest, quo ab hac notitia nostræ justificationis initium desumendum esse recte observavit sacrosancta Tridentina Synodus Sess. VI. de *justific.* cap. 1. inquiens: „ Primum declarat S. Synodus, ad justificationis „ doctrinam probe, & sincere intelligendam oportere, ut unusquisque agnoscat, & fateatur, quod „ cum omnes homines in prævaricatione Adæ innocentiam perdidissent, facti immundi, & ut „ Apostolus inquit, *natura filii iræ*, quemadmodum in decreto de peccato originali exposuit, „ usque adeo servi erant peccati, & sub potestate diaboli, ac mortis, ut non modo Gentes per „ vim naturæ, sed ne Judæi quidem per ipsam „ etiam literam Legis Moysis inde liberari, aut „ surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium „ minime extinctum esset, *viribus licet attenuatum*, & *inclinatum* ". Quibus verbis non solum vult S. Synodus in memoriam revocare dogma transfusionis peccati originalis, verum etiam vulnera per ipsum nobis inflicta, ut ita ad justificationis, & sanitatis gratiam toto cordis animo exquirendam excitemur. Idipsum fuerat multo antea in Concilio II. Arausicano cap. 1. definitum.

162. Sed non pauci Scholastici non alia ratione liberum arbitrium in nobis peccato originali *attenuatum*, & *inclinatum* esse volunt, nisi quia donis supernaturalibus una cum justitia originali expoliatum fuit, ac sibi ipsi relictum, perinde ac esset in puris suis naturalibus, unde hominem in statu naturæ lapsæ non aliter dicunt differre ab homine in puris naturalibus condito, ac differat homo spoliatus a nudo; quia in nudo est mera carentia vestium, in nudato autem est earumdem vestium privatio (b).

165.

(a) P. Thomas de Lemos in *Panoplia Gratiæ* Tom. I. P. II. Tract. I. cap. 15. acute observat, non eamdem omnino esse rationem de morte corporis, ac de ignorantia, malitia, infirmitate, & concupiscentia; quia *mors non dicitur naturæ vulnus*, *sed pœna peccati*; illa autem quatuor dicuntur vulnera, *ex peccato originali naturæ humanæ inflicta*, atque ad animam pertinent. Etiam S. Thomas Quæst. IV. *de malo* art. 6. ad 2. *Pœna*, inquit, *propria peccati originalis est necessitas moriendi*.

(b) P. Lud. Molina in *Concordia* qu. 14. art. 13. disp. 3. hæc utriusque Concilii verba ita interpretatur: „ Loquuntur comparatione virium, quas liberum arbitrium habebat in statu innocentiæ ex præsentia

163. Nomine autem hominis in *puris naturalibus* considerati intelligunt naturam humanam, prout constat ex solis suis principiis constitutivis sine ullo dono supernaturali justitiæ originalis, eamque volunt esse obnoxiam omnibus iis miseriis cum animæ, tum corporis, quibus nunc circumdamur, cum hoc solo discrimine, quod in statu *naturæ puræ* omnia hæc fuissent consectaria constitutionis humanæ, quæ constat ex corpore corruptibili, & appetitibus sensitivis rationi contrariis, in præsenti autem statu sunt pœnæ peccati originalis. Pœnæ, inquam, consequentes subtractionem justitiæ originalis: hac enim subtracta, homo relabitur, ut ipsis quidem videtur, in statu naturæ puræ (*a*).

164. Negari non potest, hanc sententiam placuisse olim pluribus Scholasticis, imo etiam aliquibus Thomistis; sed eam veram principiis Angelici nostri Præceptoris, tum ejus Magistri S. Augustini, aliorumque veterum Patrum, & quod majoris momenti est, menti Conciliorum, quæ contra Pelagianos, ac Semipelagianos pro tuendo dogmate peccati originalis celebrata fuerunt, omnino repugnare ostendit P. Thomas de Lemos in *Panoplia gratiæ* Tom. I. P. II. Tract. I. *De læsione liberi arbitrii per peccatum originale*, cujus doctrinam & nos sequemur. Sit itaque

PROPOSITIO.

Per peccatum Adæ non solum fuit natura humana gratuitis, & supernaturalibus donis spoliata, sed etiam in suis naturalibus potentiis sauciata, infirmata, ac debilior facta, quam fuisset in statu naturæ puræ.

165. Prob. 1. ex celebri illa parabola hominis descendentis ab Jerusalem in Jerico, qui, ut inquit sacer textus Lucæ X. 30., *incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum & plagis impositis abierunt, semivivo relicto:* misericors autem Samaritanus *alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum ..... & curam ejus egit*. Nihil explicatius in rem nostram desiderari potest. Etenim, ut SS. Patres communiter interpretantur (*b*), in homine illo Adam repræsentatur in peccatum lapsus, & a Dæmone expoliatus, atque insuper vulneratus. *Ipse Adam*, inquit S. Augustinus Lib. II. *Quæst. Evang.* quæst. 19., *intelligitur in genere humano ...... latrones Diabolus, & Angeli ejus;* & S. Thomas in II. Dist. 29. quæst. 1. art. 2., Adam, inquit, per peccatum *fuit vulneratus in naturalibus, & spoliatus gratuitis, ut dicitur in Glossa Lucæ X.* (*c*). Ubi hæc duo distincte explicantur; scilicet expoliatio, & insuper talis plagarum impositio, ut miser homo sauciatus, confractus, attritus, uno verbo, semivivus relictus

„ justitiæ originalis, non vero comparatione virium, „ quas habuisset, *si homo in puris naturalibus fuisset* „ *conditus*". Magistro suo subscribit P. Gabr. Vasquez in 1. 2. disp. 138. cap. 2. inquiens: „ Mihi vero summopere placet *communis* sententia, quæ affirmat, „ naturam humanam non fuisse *aliquo positivo vulnere sauciatam* ... sed duntaxat vulneratam fuisse, quia „ spoliata *donis gratiæ* suæ propriæ inclinationi relicta fuit, eodem prorsus modo inclinata, sicut qui „ in pura natura esset." Ita multi alii; immo ipse Card. Bellarminus, in Lib. *de gratia primi hominis* cap. 5. Tomo IV. inquiens: „ Non magis differt status hominis post lapsum Adæ a statu ejusdem in „ puris naturalibus, *quam differat spoliatus a nudo;* „ neque deterior est hominum natura (si culpam originalem detrahas), nec magis ignorantia, & infirmitate laborat, quam esset, & laboraret in puris „ naturalibus condita." Quam sententiam communem esse & ipse contendit, sed falso, ut mox videbimus. Multoque magis falsum est P. de Rhodes, qui in sua *Theol. Schol.* Tom. 1. tract. 4. disp. 4. qu. 2. sect. 3. hæc addidit: *Ita contra sectarios omnes docent orthodoxi omnes Theologi*.

(*a*) Non hic disputabimus, an possibilis sit status naturæ puræ; sed solum aliquanto uberius sententiam Molinæ, ejusque asseclarum explicabimus. Volunt ergo primo, hominem per peccatum originale fuisse donis supernaturalibus expoliatum: secundo, vires proinde naturales fuisse privatas eo vigore, quem ex ipsis donis trahebant: tertio, easdem vires in eo statu remansisse, in quo ex solis suis principiis sine aliquo dono supernaturali fuissent: quarto has vires naturales, neque in Angelis, neque in nobis fuisse per peccatum diminutas: quinto, hoc solum esse discrimen inter naturam lapsam, donisque supernaturalibus expoliatam, eamdemque naturam in puris naturalibus consideratam, quod in natura lapsa exclusio a gloria, carentia gratiæ, & justitiæ originalis habent propriis rationem *privationis*, & pœnæ, non autem in natura pura, in qua non fuissent, nisi *carentia* pura, aut negatio donorum indebitorum.

(*b*) Non pauci aliqui Scholastici, ut temere asseris P. Gabr. Vasques in 1. 2. disp. 138.

(*c*) His addi possunt Origenes Hom. XXXIV. in Luc., Gregorius Nazians. Orat. IV. *de Theol.*, alter Gregorius Magnus Lib. XX. *Moral.* cap. 21., S. Hieronymus in Epist. ad Fabiolam, & in c. XX. Matth., S. Ambrosius Lib. VII. *in Lucam*, S. Jo. Chrysostomus in hunc locum, aliique, quos citat S. Thomas *in Catena aurea*. Nescio autem quo fundamento Bellarminus *de gratia primi hominis* cap. 6. observare potuerit, *non sine causa Dominum prius dixisse, hominem spoliatum; posterius autem vulneratum fuisse, cum tamen contra accidere soleat in veris latrociniis. Nimirum indicare voluisse in hoc spirituali latrocinio, ex ipsa amissione justitiæ originalis nata esse vulnera nostræ naturæ* &c. nam primo dici posset cum S. Basilio apud S. Thom. in Catena aurea, *quod expoliaverunt eum plagis prius impositis: præcedunt enim vulnera nuditatem*. Secundo facile intelligitur, hominem fuisse quasi suis armis expoliatum, ut postea vulnerari posset.

etus fuerit, & certissimæ morti expositus, nisi pius Samaritanus præsto ei fuisset, non eum vestiendo dontaxat, *sed alligando vulnera ejus, & infundendo oleum, & vinum*.

166. Prob. secundo ex Conciliis Arausicano II., & Tridentino, quorum primum can. 1. *per offensam prævaricationis Adæ totum hominem, idest secundum corpus, & animam, in deterius fuisse commutatum*, dicit; can. 13. *arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum;* & can. 23. *liberum arbitrium attenuatum, & inclinatum*. Concilium autem Tridentinum Sess. V. *de pecc. orig.* can. 1. „ Si quis non confitetur, *inquit*, primum hominem, cum mandatum Dei „ in paradiso fuisset transgressus, statim santitatem, & justitiam, in qua constitutus fuerat, „ amisisse .... totumque Adam per illam prævaricationis offensam, secundum corpus, & animam, „ in deterius commutatum fuisse, anathema sit ". Et Sess. VI. cap. 1. peccato originali fuisse liberum arbitrium *viribus attenuatum, & inclinatum* declarat, tametsi non extinctum.

167. Adversarii hæc, aliaque innumera hujus generis testimonia, se facile eludere posse putant, dicentes: *liberum arbitrium attenuatum, inclinatum, infirmatum, atque in deterius commutatum* appellari comparatione virium, quas idem liberum arbitrium habebat in statu innocentiæ derivatas a justitia originali; non vero comparatione virium, quas habuisset, si homo in puris naturalibus fuisset conditus.

168. Verum enim vero si ita nostro marte, & sine gravibus fundamentis ecclesiasticas definitiones explicare liceat, nihil erit tam perspicue, & dilucide sacris canonibus expressum, quod non possit figurate, metaphorice, & minus proprie accipi, & ita distortis interpretationibus depravari.

169. Sed præterea observandum est, in laudatis definitionibus expoliationem gratuitorum a vulneribus inflictis satis aperte distingui; frustra autem esset hæc distinctio, si vulnera nihil essent aliud, quam gratuitorum donorum privatio. Præcipue autem notatu digna est ea Tridentini vox, *liberum arbitrium fuisse attenuatum, & inclinatum*, utique ad malum, qua aliquid plus, quam liberum arbitrium duntaxat *spoliatum* innui, manifestum est, tum ex ipsa vocis significatione, tum ex consueta Concilii phrasi; nam eadem Sess. can. ult. loquens de concupiscentia dicit, eam vocari *peccatum*, *quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat*, quo certe loco nemo somniaverit, verbo *inclinat* solam expoliationem significari.

170. Sed adhuc luculentius nostra sententia probatur ex SS. Patribus, potissimum vero ex S. Augustino, ejusque discipulis. S. Doctor Serm. 152. num. 6. attendens ad parabolam hominis descendentis ab Jerusalem, in qua Adami infortunium graphice depictum est: „ Sunt homines, *inquit*, „ ingrati gratiæ, multum tribuentes inopi, saucíæque naturæ. Verum est, magnas arbitrii li„ beri vires homo, cum conderetur, accepit, sed „ peccando amisit. In mortem lapsus est, infirmus factus est, a latronibus semivivus in via „ relictus est ". Item Lib. *de nat., & grat.* cap. 13. explicans illa verba Psalmi XI. *Sana animam meam. Quid sanatur*, inquit, *si nihil est vulneratum, nihil debilitatum, atque vitiatum?* Ejusdem libri cap. 53. *Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? Vulnerata, sauciata, vexata, perdita est*. Id repetit sexcentis in locis, ut plane prodigio simile videatur, his phrasibus non vera vulnera, sed metaphorice solam gratuitorum expoliationem designare voluisse.

171. Augustini phrasim, & sententiam, adoptarunt Pontifices, & Patres subsecuti. Cælestinus Papa in decretis annexis suæ Epistolæ ad Episcopos Galliæ cap. 1. *in prævaricatione Adæ omnes homines naturalem & possibilitatem, & innocentiam perdidisse*, ait, & c. 9. gratia Dei liberum arbitrium liberari dicit, *ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum*. Post autem Gelasius I. in Epist. ad Episcopos per Picenum, peccato originis *ipsam humanam substantiam depravatam esse*, clamat. S. Prosper *in Carm. de ingratis* v. 584. duplex a peccato nobis vulnus inflictum, scilicet in intellectu, & in voluntate, ita eleganter describit:

Hinc animi vigor obtusus caligine tetra
Induitur, nec fert divinæ fulgura lucis
Lumen iners; hinc arbitrium per devia lapsum
Claudicat &c.

Et S. Fulgentius *de Incarn., & Grat.* cap. 13. loquens de homine lapso. „ Expoliatus, *inquit*, „ vestimento fidei, carnaliumque concupiscentiarum vulneribus sanciatus, sic jacuit oppressus „ ditione peccati, ut nullatenus aliquod bonæ voluntatis initium habere potuisset ".

172. Sed nemo, ut puto, hanc veritatem apertius docuit, & meliore in lumine collocavit, quam S. Thomas, cujus aliqua duntaxat illustriora testimonia seligam, ut brevior sim. In II. *Sent.* Dist. 30. qu. 1. art. 1. ad 3. cum sibi objecisset verba S. Dionysii vulgo Areopag. dicentis, Angelum nihil amisisse de bonis naturalibus sibi collatis, respondet: „ Bona naturalia dicuntur dupliciter, „ vel prout sunt in se considerata, secundum quod „ naturæ debentur ex propriis principiis, & sic „ nec homo, nec Angelus per peccatum aliquid „ naturalium amisit, vel in aliquo diminutus est „ .... Vel secundum quod ordinantur in finem ultimum, & hoc modo in utroque bona naturalia „ diminuta sunt, non quidem penitus amissa, in „ quantum uterque factus est minus habilis, & „ magis distans a finis consecutione, & propter „ hoc etiam homo gratuitis spoliatus dicitur, & „ in naturalibus vulneratus Lucæ X. in Glossa ". Ubi S. Doctor non solum fuisse hominem vulneratum in naturalibus docet, sed ulterius ipsum vulnus quale sit, nobis explicat, quod scilicet aver-

versus sit, & factus magis distans a fine ultimo; ad quem etiam in statu naturæ puræ certe fuisset ordinatus, saltem in ordine naturali.

173. Id repetit Angelicus 1. 2. qu. 85. art. 1. ubi post allatam parabolam hominis descendentis ab Jerusalem &c. hæc habet: „ Bonum naturæ „ humanæ potest tripliciter dici. Primo ipsa prin„ cipia naturæ, ex quibus ipsa natura constitui„ tur, & proprietates ex his causatæ, sicut po„ tentiæ animæ, & alia hujusmodi. Secundo quia „ homo a natura habet inclinationem ad virtu„ tem: ipsa autem inclinatio ad virtutem est quod„ dam bonum naturæ. Tertio modo potest dici „ bonum naturæ donum originalis justitiæ, quod „ fuit in primo homine collatum toti humanæ na„ turæ. Primum igitur bonum naturæ nec tolli„ tur, nec diminuitur per peccatum: tertium ve„ ro bonum naturæ totaliter est ablatum per pec„ catum primi parentis; sed medium bonum na„ turæ, scilicet ipsa naturalis inclinatio ad virtu„ tem, diminuitur per peccatum“ (*a*).

174. Articulo autem 3. declarat enucleatius, quatuor esse vulnera, quæ nobis peccatum originale inflixit, & sunt ignorantia, infirmitas, malitia, & concupiscentia. „ Sunt autem quatuor *in*„ *quit*, potentiæ animæ, quæ possunt esse subje„ cta virtutum; scilicet ratio, in qua est pruden„ tia; voluntas, in qua est justitia; irascibilis, „ in qua est fortitudo; concupiscibilis, in qua „ est temperantia. In quantum ergo ratio desti„ tuitur suo ordine ad verum, est vulnus ignoran„ tiæ; in quantum vero voluntas destituitur ordi„ ne ad bonum, est vulnus malitiæ: in quantum „ vero irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, „ est vulnus infirmitatis: in quantum vero concu„ piscentia destituitur ordine ad delectabile mode„ ratum ratione, est vulnus concupiscentiæ; sic „ igitur ista quatuor sunt vulnera inflicta toti hu„ manæ naturæ ex peccato primi parentis“ (*b*). Et ne quis sibi fingat, hæc vulnera nonnisi in privatione justitiæ originalis consistere, jam dixerat superius qu. 82. art. 1. ad 1.: „ Sicut ægri„ tudo corporalis habet aliquid de privatione, in „ quantum tollitur æqualitas sanitatis, & aliquid „ habet positive, scilicet ipsos humores inordina„ te dispositos; ita etiam peccatum originale ha„ bet privationem originalis justitiæ, & cum hoc „ inordinatam dispositionem partium animæ: un„ de non est privatio pura, sed est quidam ha„ bitus corruptus“. Hæc clariora sunt, quam ut possint solitis adversariorum effugiis eludi (*c*).

175. Ex his autem S. Thomæ doctrinis etiam efficax ratio elici potest. In statu naturæ puræ, qui possibilis dicitur, homo minime esset aversus a Deo saltem *positive*, sed ad summum, ut Scholastici dicere solent, neque ad Deum conversus, neque aversus (quanquam reor, ipsum futurum conversum ad Deum ut auctorem naturæ (*d*); atqui per Adæ peccatum homo *positive* est aversus a Deo, non solum ut fine supernaturali, sed etiam ut auctore naturæ, quia Adam sua culpa non solum legem supernaturalem, sed etiam legem naturalem violavit, præcipue interno peccato superbiæ, quod externam obedientiam præcessit (vid. S. Thom. 2. 2. qu. 163. art. 1., & sup. Sect. II. num. 4.): vires igitur in natura lapsa minores sunt, quam in statu naturæ puræ fuissent; adeoque &c. Audiatur S. Thomas 1. 2. qu. 85. art. 2. „ Bonum naturæ, quod per peccatum „ diminuitur, est naturalis inclinatio ad virtutem, „ quæ quidem convenit homini ex hoc ipso, quod „ rationalis est; ex hoc enim habet, quod secun„ dum rationem operetur, quod est agere secun„ dum virtutem“. Hoc ergo bonum, quod fuisset

(*a*) Bellarminus ad tam clara S. Thomæ testimonia breviter respondet, Angelicum Doctorem hic non disputare *de peccato originis in specie*, *sed de peccato in universum*. Veruntamen non excludi ab hac doctrina *peccatum originis in specie* vel ex iis solis verbis liquet: *tertium bonum naturæ totaliter est ablatum per peccatum primi parentis*. Vult ergo Angelicus tam peccato originali, quam aliis actualibus *illud bonum naturæ diminui, quod est inclinatio ad virtutem*. Præterea ubi loquitur de solo peccato originis, eamdem doctrinam tradit, qu. 82. art. 1. ad 1., in II. *Sent.* Dist. 30. qu. 1. art. 3. ad 3. Vid. supra n. 172.

(*b*) Notandum est cum nostro Lemosio in hoc Tract. *de læsione lib. arb.* cap. 16. duplicem distingui ignorantiam; aliam *puræ negationis*, quæ in statu naturæ puræ locum habuisset, in quo homo nasceretur tanquam tabula rasa, & in potentia ad omnia intelligibilia, ut S. Thomas loquitur cum Magistro Sententiarum in II. dist. 2. qu. 2. art. 2.; aliam autem ignorantiam *pravæ dispositionis*, quæ est *inclinatio positiva intellectus ad falsum*. Et hanc secundam ignorantiam S. Doctor appellat vulnus inflictum per peccatum originale. Eamdem S. Augustinus dicebat, qua *non solum indocti, sed indociles nascimur*.

(*c*) Card. Cajetanus in Comment. ad hunc locum ita scribit: „ Peccatum originale est *languor naturæ*, „ etiam *absolute*, quoniam consistit in contraria dispo„ sitione non solum justitiæ originali, sed *sanitati na*„ *turali ipsius hominis, inquantum rationalis* .... *Natu*„ *ralia enim nostra etsi non sint ablata a nobis, sunt* „ *tamen infirmata*“.

(*d*) S. Thomas quodl. 1. art. 8. „ Quia possibile fuit „ Deo, inquit, ut hominem faceret *in puris naturali*„ *bus*, considerandum est, ad quantum dilectio (Dei) „ naturalis se extendere possit“. Refutata postea illorum opinione, qui dicebant hominem in puris naturalibus existentem diligere Deum plusquam seipsum naturali dilectione *secundum amorem concupiscentiæ*, non autem *secundum amorem amicitiæ*, docet, quod cum Deus sit bonum commune totius universi, *qualibet creatura suo modo naturaliter plus amat Deum quam seipsam: insensibilia quidem naturaliter, bruta vero animalia sensitive, creatura vero rationalis per intellectualem amorem, qui dilectio dicitur*. Idem docet I. P. qu. 60. art. 5. Homo ergo in statu naturæ puræ fuisset conversus ad Deum, ut auctorem naturæ.

set in statu naturæ puræ, per originale peccatum fuisse amissum dolemus; adeoque &c.

176. Addo perpetuam S. Thomæ doctrinam, quod concupiscentia perduellis, qualem nunc experimur, non fuisset in statu naturæ puræ. Nam 1. 2. quæst. 82. art. 3. ad 1. „ Quia in homine, „ *inquit*, concupiscibilis naturaliter regitur ratio„ ne, intantum concupiscere est naturale, inquan„ tum est secundum rationis ordinem. Concupi„ scentia autem, quæ transcendit limites rationis, „ inest homini contra naturam, & talis est con„ cupiscentia peccati originalis". Quod iterum repetit qu. 85. art. 3. ad 3., qu. 4. *de malo* art. 2. ad 1., & 2., & alibi (*a*).

177. Accedit, homines post peccatum Adami nedum esse destitutos amicitia, & protectione Dei, cujus facti sunt inimici, sed etiam in Satanæ captivitatem redactos. „ Cum omnes homines, inquit „ Conc. Trident. Sess. VI. cap. 1., in prævarica„ tione Adæ innocentiam perdidissent, facti im„ mundi, &, ut Apostolus inquit, natura filii i„ ræ .... usque adeo servi erant peccati, & sub „ potestate diaboli, ac mortis &c.". Hinc neces„ sitas exorcismorum; quos Ecclesia in baptismo adhibet, *ut princeps hujus mundi foras mittatur*, quemadmodum ait S. Augustinus Lib. II. *de nuptiis*, & *concup.* cap. 18.; & adhuc clarius Optatus Milevit. Lib. IV. num. 6. „ Neminem fu„ git, *inquit*, quod omnis homo, quamvis de „ parentibus christianis nascatur, sine spiritu im„ mundo esse non possit, quem necesse sit ante „ salutare lavacrum ab homine excludi, & sepa„ rari; hoc exorcismus operatur, per quem spi„ ritus immundus depellitur". Hæc autem infelix servitus, & captivitas certe non fuisset in statu naturæ puræ, in quo nullum regnasset peccatum. Alligati igitur diaboli vinculis, nisi per gratiam Christi liberentur, multo minus in bonum etiam naturale possunt, quam in statu naturæ puræ potuissent (*b*).

177. Ob. I. S. Dionysius vulgo Areopagita c. 4. *De div. nomin.*, de dæmonibus loquens: *Nec angelica munera*, inquit, *his tributa aliquando permutata*, *sed integra sunt*, *penitusque conspicua*; quod autem de Angelis malis, idem etiam de homine lapso dicendum. Id ipsum docet Angelicus; nam in II. Dist. 30. qu. 1. art. 1. ad 5. hæc eadem Dionysii verba expendens inquit: „ Nec homo, nec Angelus per peccatum aliquid „ naturalium amisit, aut in aliquo diminutus est. „ *Item loquens de integritate primi hominis*, „ Manifestum est, *inquit* I. P. *qu.* 95. *art.* 1., quod „ illa subjectio corporis ad animam, & inferio„ rum virium ad rationem non erat naturalis, a„ liquin post peccatum mansisset, cum etiam in „ dæmonibus data naturalia post peccatum per„ manserint".

179. Resp. ad 1. cum S. Thoma 1. 2. quæst. 85. art. 1. ad 1., Dionysium loqui de bono *primo* naturæ quod *est esse*, *vivere*, & *intelligere*; sed ut docet ibidem Angelicus in corpore articuli, aliud est bonum naturæ, nempe inclinatio ad virtutem, & hoc bonum per peccatum Adæ diminutum est, *quatenus omnes vires animæ remanent quodammodo destitutæ proprio ordine*, *quo naturaliter ordinantur ad virtutem*; & *ipsa destitutio vulneratio naturæ dicitur*. (Vid. etiam art. 3.) Unde etiam in loco objecto (ex Lib. II. *Sent.*) bona naturalia dupliciter considerat, vel secundum quod debentur ex principiis propriis, & *sic nec homo*, *nec Angelus* per peccatum aliquid naturalium amisit, aut in aliquo diminutus est; vel secundum quod ordinantur in finem ultimum; & hoc modo „ in utroque bona na„ turalia diminuta sunt, non quidem penitus a„ missa, inquantum uterque factus est minus ha„ bilis, & magis distans a finis consecutione, & „ propter hoc etiam homo gratuitis spoliatus di„ citur, & in naturalibus vulneratus (*Vid. sup.* „ *n.* 173.)" Negabunt ne Adversarii, bona naturalia hujus generis, inquantum ordinantur ad finem, esse in dæmonibus diminuta, quorum voluntas est in malo pertinacissime obstinata? Pari modo etiam in homine diminuta sunt &c.

180. Quod autem dicit S. Thomas I. Part. quæst. 95. art. 1., *subjectionem corporis ad animam*, & *inferiorum virium ad rationem non fuisse naturalem*: *alioquin* &c. explicaudum est ex doctrina ejusdem S. Doctoris, ut non fuerit *naturalis*, quasi fluens ex principiis hominis constitutivis, prout in se considerantur; bene autem prout homo *naturaliter* erat ordinatus ad bonum, & non ad malum. Vid. n. 175.

181. Inst. Ex his S. Thomæ verbis, *ipsa desti-*

(*a*) Card. Bellarminus hoc ipsum docuisse videtur *de gratia primi hominis* c. 7. inquiens: *Vitia omnia privationes sunt naturalium bonorum: idest naturalis rectitudinis*, *non qualis in primo homine fuit*, *sed qualis esse potuit*, *si in puris naturalibus conditus fuisset*; *natura enim creata sine justitia*, & *sine peccato* (*id enim vocamus in puris naturalibus*) *suam quandam habet rectitudinem*, *quatenus videlicet nullam habet vitii curvitatem*. Ex qua doctrina facile colligitur, rectitudinem illam, quam homo habuisset in puris naturalibus, sublatam nunc esse per concupiscentiam rebellem, quæ nos ad peccandum inclinat.

(*b*) Videri potest Celsissimus D. Martinus Gerbert Ord. S. Ben. Monast., & Congreg. S. Blasii in Sylva nigra Abbas, & S. R. I. Princeps in *Vet. Liturgia Alemanica* P. I. pag. 424., & seq., ubi etiam observat, alicubi a Lutheranis fuisse hos exorcismos conservatos, imo laudat quoque Pauli Sperlingii ejusdem sectæ hominis disputationem inauguralem *de antiquissimo exorcismi in baptismo ritu nequaquam temere*, *multoque minus tumultuarie vel rejiciendo*, *vel abrogando*.

stitutio vulneratio est, apparet, effectum peccati originalis in sola privatione consistere, seu destitutione, vel expoliatione donorum gratuitorum; unde idem S. Thomas 1. 2. qu. 82. art. 1. ad 3. „ Quamvis, *inquit*, ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio in actum inordinatum, non „ directe, sed indirecte, scilicet per remotionem „ prohibentis, idest originalis justitiæ, quæ pro- „ hibebat inordinatos motus; *& art.* 3. Privatio „ originalis justitiæ, per quam voluntas subde- „ batur Deo, est formale in peccato originali ". Hinc communiter peccatum originale appellari consuevit *removens prohibens*, quod expresse asserit S. Thomas 1. 2. qu. 82. art. 2. tum qu. 85. art. 5., & alibi. Accedit & illud, quod idem Angelicus habet in II. *Dist.* 31. qu. 1. art. 1.: „ Unde factum est, ut primo homine peccante, na- „ tura humana, quæ in ipso erat, sibi ipsi re- „ linqueretur, ut consisteret secundum conditio- „ nem suorum principiorum. *Et clarius adhuc* „ *in Dist.* 30. *qu.* 1. *art.* 1. Facta deordinatione „ a fine per peccatum .... relictus est homo in il- „ lis tantum bonis, quæ eum ex naturalibus prin- „ cipiis consequuntur ".

182. Resp. distin. Apparet, effectum *adæquatum* peccati originalis in sola privatione consistere, *nego; inadæquatum conc.* Si loca adducta S. Thomæ integra afferantur, penitius examinentur, & cum aliis conferantur, facile constabit, Angelicum considerare quidem privationem justitiæ originalis, tanquam præcipuum, & formalem peccati effectum, non tamen ut totum, & adæquatum. Nam in primo loco objecto ita pergit: „ Quatuor sunt vulnera inflicta toti humanæ na- „ turæ ex peccato primi parentis .... inquantum „ & ratio hebetatur præcipue in agendis, & vo- „ luntas induratur ad bonum, & major difficul- „ tas bene agendi accrescit, & concupiscentia ma- „ gis exardescit ". Anne ista omnia, quæ S. Thomas non solum ex peccatis actualibus, sed etiam ex originali consequi docet, sunt meræ negationes?

183. In secundo etiam loco clare se explicat Angelicus e vestigio subdens: *Sicut etiam ex ægritudine corporali indirecte sequitur inclinatio ad motus corporales inordinatos*. Aptius exemplum in rem nostram inveniri non potest, qui contendimus, peccato originali naturam humanam, veluti quadam spirituali ægritudine attenuatam, & debilitatam, quam certe ægritudinem in statu naturæ puræ homo non habuisset. Clarius se explicat Angelicus in quæst. 82. art. 1. ad 1. Vid. supra num. 174.

184. Truncatum item exhibent Adversarii testimonium ex art. 3.; quod si integrum detur, non solum non labefactat, sed mirifice potius confirmat sententiam nostram; nam ita pergit Angelicus: „ Omnis autem alia inordinatio virium ani- „ mæ se habet in peccato originali, sicut quid- „ dam materiale. Inordinatio autem aliarum vi- „ tium animæ præcipue in hoc attenditur, quod „ inordinate convertuntur ad bonum commutabile; „ quæ quidem inordinatio communi nomine po- „ test dici concupiscentia, & ita peccatum origi- „ nale materialiter quidem est concupiscentia, for- „ maliter vero est defectus originalis justitiæ ".

185. Non itaque admitti debet illud quorumdam Theologorum adagium, peccatum originale non esse, *nisi removens prohibens*, perinde ac columna sustinens fornicem si removeatur, fornicem non trudit deorsum, sed tantum ingenitam ejusdem gravitatem non impedit. Et quando S. Præceptor alicubi appellavit peccatum originale *removens prohibens*, non totum ejusdem effectum designare voluit, sed præcipuum duntaxat, scilicet remotionem justitiæ originalis, qua inferiores animæ vires rationi subdebantur, & corpus animæ. Hæc tamen non fuit unica, & tota clades nobis per peccatum illata, ut ex Angelico eodem jam declaratum est; peccatum nempe illud, postquam justitiam abstulit ab anima, infecit, & corrupit ejusdem animæ potentias, viresque labefactavit, ut minus aptæ sint ad resistendum concupiscentiæ rebelli, & ad superandas difficultates, quæ identidem occurrunt. Melius itaque originalem noxam comparaveris vi alicui, quæ & columnam submoveat, & novum simul ictum fornici imprimat, quo majore præcipitio ruat (*a*).

186. Quamvis demum S. Thomas in I. Dist. 31. qu. 1. art. 1. & alibi dicit, ex peccato consequi *derelictionem naturæ humanæ sibi ipsi &c.*, id non debet intelligi cum exclusione illorum vulnerum, quæ inflicta fuisse potentiis animæ alibi, & sæpe, & constanter, & luculentissime tradit.

187. Inst. 2. S. Thom. 1. 2. qu. 87. art. 7. „ Principaliter, *inquit*, pœna originalis peccati „ est, quod natura humana sibi relinquitur de- „ stituta auxilio originalis justitiæ, sed ad hoc „ consequuntur omnes pœnalitates, quæ ex defe- „ ctu naturæ hominibus contingunt; *& in* Com- „ pendio Theol. *cap.* 195. Pœna (*peccati origi-* „ *nalis*) *inquit*, non est, nisi subtractio eorum, „ quæ supernaturaliter primo homini divinitus sunt „ concessa, per ipsum in alios derivanda ": ergo &c.

188. Resp. recte id dici a S. Thoma, sed non con-

(*a*) Magister Lemos in hoc Tract. *De læsione lib. arb.* c. 5. hoc dictum S. Thomæ, aliorumque Theologorum, quod peccatum originale sit *removens prohibens* &c., restringendum esse probat ad aliquos tantum effectus, scilicet ad mortem, & ad motus appetitus insurgentes præter, aut contra rationem; non autem extendendum ad vulnera nobis per peccatum inflicta. *Quis enim*, subdit, *sibi persuadeat nullum majus nocumentum peccatum originale, quod vera culpa animæ est, humano generi attulisse, quantum ad vires animæ infirmandas, extenuandas, & inclinandas, quam afferret Deus, si per seipsum sine aliqua hominis culpa ab eo tolleret originalem justitiam &c.*

contra nos, qui ultro fatemur, primam, & principalem peccati originalis pœnam fuisse privationem justitiæ originalis; sed non solam; eam enim consecutæ sunt aliæ pœnæ, vel *pœnalitates* tum corporis, tum animæ, quibus locus certe non erat, quamdiu originalis justitia hominem protegebat. Neque etiam valde repugnaverim, si quis vulnera ex peccato originali nobis inflicta, *proprie* ejusdem peccati pœnas appellare noluerit, sed potius fuoestos peccati effectus; quatenus peccatum ex sui natura hominem avertit a Deo, & ad creaturas convertit, unde minus expeditus, & potens est ad bonum operandum, ac malum declinandum. Vide supra not. ad c. VI.

189. Inst. 3. S. Thom. 1. 2. qu. 85. art. 1. hoc videtur ponere discrimen inter peccatum originale, & actuale, quod istud diminuit naturalem inclinationem ad virtutem, quia per actus pravos fit quædam inclinatio ad vitium virtuti contrarium; id autem in peccato originali non contigit, ac propterea ipsum S. Doct. in sola destitutione justitiæ originalis constituit: ergo &c.

190. Resp. discrimen a S. Thoma inter peccatum originale, & actuale non in eo constitui, quod istud, secus ac alterum, inclinationem rationis ad virtutem diminuat, sed solum in modo, quo per utrumque peccatum inclinatio ad virtutem diminuitur; etenim peccato actuali diminuitur per generationem habitus contrarii; peccato autem originali diminuitur per vulnus ignorantiæ in intellectu, malitiæ in voluntate, infirmitatis in irascibili, & concupiscentiæ effrænis in appetitu sensitivo, ut supra cum eodem Angelico explicatum est (num. 172.): quamobrem homo etiam per peccatum originale a Deo aversus fit, & ad bonum commutabile conversus.

191. Id potest magis confirmari ex doctrina S. Thomæ 1. 2. qu. 82. art. 1. ubi inquirit, an peccatum originale sit habitus? Ita autem respondet: „ Sicut supra dictum est, duplex est habitus. Unus quidem, quo inclinatur potentia ad agendum, sicuti scientiæ, & virtutes dicuntur habitus, & hoc modo peccatum originale non est habitus. Alio modo dicitur habitus dispositio alicujus naturæ ex multis compositæ, secundum quam bene se habet, vel male ad aliquid; & præcipue cum talis dispositio fuerit quasi in naturam conversa, ut patet de ægritudine, & sanitate: & hoc modo peccatum originale est habitus; est enim quædam inordinata dispositio proveniens ex dissolutione illius harmoniæ, in qua consistebat ratio originalis justitiæ: sicut etiam ægritudo corporis est quædam inordinata dispositio corporis, secundum quam solvitur æqualitas, in qua consistit ratio sanitatis. Unde peccatum originale languor naturæ dicitur.

192. Inst. 4. Homo per actuale peccatum inclinatur ad aliud simile, non vero in cetera omnia; id autem non potest contingere in peccato originali: ergo &c.

193. Respond. per peccatum originale homo pronus efficitur ad bonum delectabile creatum sine debito ordine, & relatione ad Creatorem. Hæc inclinatio est fomes omnium peccatorum in genere; ex diversis autem circumstantiis oritur, quod homo potius ad unum, quam ad aliud commutabile bonum convertatur, & tendat.

194. Ob. 2. Communis Theologorum loquendi modus evasit, hominem in statu naturæ lapsæ non differre ab homine in statu naturæ puræ, nisi ut spoliatum a nudo. Exemplum hujus rei habemus, inquit Bellarminus, in Samsone, qui post crines resectos cum insignem illam fortitudinem divinitus acceptam amisisset, infirmus factus dicitur, quanquam infirmior non esset, ac ceteri homines esse solent Jud. XVI. 17. Quamobrem S. August. Lib. XIII. *de Civit. Dei* cap. 13. de Adam, & Eva ait: „ Postquam præcepti facta transgressio est, confestim gratia deserente divina, de corporum suorum nuditate confusi sunt. *Et Lib. IV. cont. Jul. cap. ult.* Quid est, *inquit*, gustato cibo prohibito, nuditas indicata, nisi peccato nudatum, quod gratia contegebat? Gratia quippe Dei magna ibi erat, ubi terrenum, & animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia non habebat in nudo corpore quod puderet, spoliatus gratiæ sensit, quod operire deberet.

195. Resp. Quod dicitur, naturam lapsam non differre a pura, nisi ut spoliatum a nudo, cum distinctione accipiendum est: nempe relate ad supernaturalium donorum amissionem concedi potest (ab iis saltem, qui possibilem agnoscunt statum naturæ puræ); non autem quantum ad reliquos peccati originalis effectus, scilicet vulnera in omnibus animæ potentiis, inclinationem ad malum, languorem, ægritudinem &c. Idest culpa originali primo quidem fuit homo gratuitis spoliatus, & factus proinde ei similis, qui nudus fuisset, sed præterea plagis impositis, vulneribusque confossus semivivus relictus est.

196. Exemplum Samsonis non est simile quantum ad omnia, nisi addantur etiam excæcatio, & catenarum constrictio, quæ postea subsecuta sunt. *Judicum* XVII. 21.

197. Testimonia S. Augustini nec minimum obsunt; neque enim S. D. asserit, fuisse hominem peccato solummodo gratia spoliatum; per exclusionem scilicet vulnerum inflictorum, quæ alibi tota, qua potuit, energia declaravit, ut cum Lib. *de Nat. & grat.* c. 53. *Natura*, inquit, *vulnerata, sauciata, vexata, perdita est*. Vide sup. num. 170.

198. Ob. tertio. Intelligi non potest, quid sit istud vulnus peccato primi hominis naturæ humanæ inflictum: vel enim consistit in subtractione alicujus realis, ac physicæ perfectionis potentiarum animæ, vel in additione alicujus habitus, vel qualitatis animam inclinantis ad malum. Neutrum autem esse potest; non primum, quia per pec-

peccatum originale nulla physica, & realis perfectio, vel potentia animæ detracta est. Neque secundum; nulla enim entitas, aut qualitas positiva ex peccato originali dimanavit, quæ animæ inhæreat; nisi dicere velimus, peccatum originis esse aliquam morbidam qualitatem animæ inhærentem: quæ antiqua fuit quorumdam Scholasticorum opinio, jamdiu explosa. (Vide sup. num. 96. in not.): ergo &c.

199. Resp. vulnus ex peccato originali inflictum consistere in appositione alicujus impedimenti, saltem moralis ad verum, & primum bonum cognoscendum, ut par est, & amandum. Hoc autem impedimentum, quod dixi *saltem morale*, oritur ex positiva aversione a Deo, & conversione ad creaturas, quam peccatum intulit. Hinc quanquam Adversariis concederemus, easdem esse animæ potentias post peccatum, ac essent in natura pura quantum ad entitatem, seu physice (quod aliqui negant (*a*),) certum est tamen, vires non esse æquales, sed per peccatum aliquantum diminutas; nam ejusdem potentiæ vires imminui censentur, semel ac aliquod impedimentum ipsi ad agendum apponitur. Unde S. Augustinus in Lib. *de perfectione justitiæ* cap. 2. inquit: *Intantum* (natura) *sana non est, inquantum id, quod faciendum est, aut cæcitate non videt, aut infirmitate non implet*. Et S. Thomas 1. 2. qu. 85. art. 2. similitudinem affert corporis diaphani, cujus virtus ad transmittendam lucem diminuitur *ex parte nebularum supervenientium*.

200. Inst. Homo quantum ad corpus non fuit in deterius commutatus, nec debilior factus, ac fuisset in statu naturæ puræ: ergo nec quantum ad animam; neque enim apparet ratio, cur animæ plus detrimenti, quam corpori peccatum originale afferre debuerit.

201. Resp. Dato antecedenti, quod ab omnibus non conceditur, neg. cons. Cum enim subjectum peccati originalis fuerit anima, non corpus, mirabile videri non debet, animam fuisse etiam majori pœna mulctatam, quam corpus. Quemadmodum docente Sanct. Thoma 1. 2. quæst. 109. art. 2. ad 3. *magis est natura humana corrupta per peccatum, quantum ad appetitum boni, quam quantum ad cognitionem veri;* quia peccatum Adami, utpote peccatum puræ malitiæ, magis fuit in voluntate, quam in intellectu. Accedit & illud, quod per gratiam sanantem, & sanctificantem homo deperditam justitiam iterum recuperat: *hoc enim*, inquit S. Augustin. *de spiritu, & littera* cap. 27. *agit Spiritus gratiæ, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quippe contra naturam est; quod utique sanat gratia*. Nec tamen corpus in melius reformatur (*b*).

202. Concludamus hoc caput, observando, si volumus veram peccati originalis doctrinam profiteri, & ab omni fermento Pelagianæ hæresis cavere, hæc nobis confitenda esse: primo hominem per peccatum originale fuisse donis omnibus supernaturalibus spoliatum, ac proinde etiam viribus supernaturalibus, quæ ab originali justitia promanabant: secundo vires naturales non tales remansisse post peccatum, quales fuissent in habitu-ri in puris naturalibus; sed rationem fuisse obscura-

(*a*) Aliqui volunt physicas naturæ vires esse per peccatum originale in nobis diminutas, vel ex morbida aliqua qualitate, quæ generatione transfundatur, quomodo transfunduntur quidam morbi ex parentibus in filios: vel etiam ex vitio corporis, quod pejus modo dispositum est, quam fuisset in statu puræ naturæ, quod etiam conforme videtur laud. sup. n. 166. Conc. Trid. definitioni, scilicet totum Adam *secundum corpus*, & animam in deterius commutatum fuisse.

(*b*) Solent autem Adversarii plures S. Thomæ discipulos, & commentatores afferre, Capreolum, Cajetanum, Conradum, Medinam, Ferrariensem, Soto, aliosque, quos suæ sententiæ adstipulari putant, ex eo potissimum, quod peccatum originale appellare soleant *removens prohibens*. Veruntamen probabile est, eos nonnisi primarium peccati originalis effectum designare voluisse, non excludendo alia funesta ejusdem consectaria. Vid. Lemos in *Panoplia gratiæ* P. II. tract. I. cap. 18. ubi cum sibi aliquos S. Thomæ discipulos objecisset, generaliter respondet, nihil aliud eos sentire, quam quod ipse ex S. Thoma explicuerat: „dixisse nempe, peccatum originale esse quidem removens prohibens, *quantum ad aliquid*, non autem „esse *purum*, ac *solum* removens prohibens *quoad omnes defectus*, quod patitur modo genus hominum „post ruinam. Et quando Medina dicit, hanc esse „communem Theologorum sententiam, juxta hunc modum debet intelligi id dixisse, & non alias, licet „id ipse non satis explicaverit.... Similiter cum dixit, „quod homo in puris naturalibus, & homo in natura „lapsa habet se, *sicut homo nudus & nudatus*, intelligit, quantum ad illa dona gratuita, respectu quorum se habet solum, sicut nudus, & nudatus.... „Quod si Medina aliud sentiat, ut ejus verba significare videntur, manifeste contra sententiam S. Thomæ, S. Augustini, & veritatem ipsam, satis supra „fundatam, & approbatam dicit: *nullo modo sustinendus est*“. Hujus nostri Magistri vestigiis inhærentes, dicimus & nos, si Scholasticorum aliqui a veteri SS. Augustini, & Thomæ doctrina incaute recessissent, ab iis merito nobis recedendum esse: quemadmodum Jo. Baptista Gonet, *re*, ut inquit, *maturius discussa, & attentius ponderata*, a seipso recedendum esse putavit in quarta editione sui *Manualis* an. 1681. tract. 8. *de homine* c. ult. n. 1. Ceterum spissam Theologorum catervam pro nostra sententia allegare nobis perfacile esset. Sane Emin. Card. Lud. Vinc. Gotti T. VI. in I. P. S. Thomæ q. 10. dub. 1. scribere non dubitavit: „exploratum apud omnes esse, peccatum „primi parentis non solum humanam naturam infirmasse, eam spoliando supernaturalibus donis illi concessis, sed ulterius eam in pluribus sauciam, seu „ægram reliquisse, imo effecisse“. Et postea varia, & gravia nobis inflicta vulnera diserte enumerat, & describit. Hanc eamdem sententiam, saltem ut probabiliorem defendit P. Billuart *de Gratia* Dissert. II. art. 3.

ratam tenebris ignorantiæ, *pravæ dispositionis*, unde tanta difficultas oritur in vero bono apparenti internoscendo; voluntatem per malitiam esse a vero bono aversam, irascibilem infirmatam ad difficultates superandas: unde ille *languor*, ac *morbus* toties a S. Augustino, ejusque discipulo S. Thoma commemoratus; ac demum effrænem concupiscentiam multo ardentiorem, fortioremque effectam, quam in puris naturalibus fuisset. Quæ omnia nos sollicitos reddere debent ad implorandam Jesu Christi salutiferam gratiam, qua sola ab inflictis vulneribus sanari possumus.

COROLLARIUM

Contra Voltairium, aliosque ejusdem furfuris hujus œvi pseudo-Philosophos.

203. Increduli, & falsi quidam nostrorum temporum sapientes, cum peccatum originale negent, consequenter etiam negant, has multas, magnasque, quibus conflictamur, miserias esse ejusdem peccati pœnas, sed easdem appellant humanæ naturæ consectaria: quas vero superiore sectione descripsimus, status naturæ innocentis felicitates ut imaginarias irrident, eumque statum similem esse dicunt decantato apud veteres Poetas aureo Saturni sæculo. Demum, si illos audiamus, mundus qualis nunc est, talis semper fuit, imo nec alius esse potest propter immutabiles illas leges, quibus a sapientissimo ejus opifice (nempe ad ipsorum mentem a fatali necessitate) primo conditus est.

204. Verumtamen primo aliqui haud inepte suspicantur, fabulosum illud aureum Saturni regnum nihil esse aliud, quam antiquam traditionem status innocentiæ, a quo homo culpa sua excidit; corruptam tamen, & commentitiis fabulis permixtam. Multas similes traditiones a prima mundi origine, vel saltem a Noe, qui fuit secundus humani generis parens, viguisse inter Gentiles, & inde varias fabulas natas, ostenderunt viri docti, atque inter alios Hugo Grotius Libro I. *de Verit. Relig. Christ.* in adnot. ad §. 16., & multo copiosius Petr. Dan. Huetius in *Demonstr. Evang.* Prop. IV. §. 6. Deinde degenerem hunc humanæ conditionis statum non Poetæ solum, sed etiam nobiles Philosophi, & acuti naturæ contemplatores, ut Tullius, & Plinius, sola ratione duce subodorati sunt, ut supra n. 152. & seq. ostensum est. Ac demum omnem prudentem dubitationem omnino tollunt divina oracula, quibus utriusque naturæ innocentis, & lapsæ discrimina luculentissime comprobata sunt.

205. Falluntur autem, & fallunt turpissime Adversarii, cum hanc felicissimi primi status mutationem impossibilem fuisse dicunt, quia alias mutatæ fuissent primariæ, & invariabiles naturæ leges. Neque enim nos dicimus, propter Adami culpam in nos transfusam *essentialia* hominis aliarumque rerum prædicata fuisse mutata, quod certe sine primarum, atque essentialium naturæ legum variatione fieri non potuisset; sed totam mutationem ponimus in prædicatis *accidentalibus*: nempe homo, qualis a Dei sapientissimi manibus prodivit, innocens erat, justus, sanctus; postea sua libertate perverse abutens factus est inobediens, peccator, ac Deo suo rebellis. Erat primo felix Paradisi incola, deliciis affluens, & immortalis; postea ad labores damnatus, ærumnis, morbis, atque ipsi morti subjectus. Quid in hac mutatione absurdi, cum similes accidentales mutationes quotidie videamus, atque experiamur?

206. Audiatur S. Th., qui I. P. q. 25. art. 6. id totum ita egregie explicat: „ Bonitas alicujus „ rei est duplex: una quidem, quæ est de essen- „ tia rei, sicuti esse rationale est de essentia ho- „ minis; & quantum ad hoc bonum *Deus non* „ *potest facere aliquam rem meliorem, quam* „ *ipsa sit, licet possit facere aliquam aliam ea* „ *meliorem:* sicuti etiam non potest facere qua- „ ternarium majorem: quia si esset major, jam „ non esset quaternarius, sed alius numerus; sic „ enim se habet additio differentiæ substantialis „ in definitionibus, sicut additio unitatis in nume- „ ris. Alia bonitas est, *quæ est extra essentiam* „ *rei;* sicut bonum hominis est esse virtuosum, „ vel sapientem; *& secundum tale bonum pot-* „ *est Deus res a se factas facere meliores.* „ Simpliciter autem loquendo qualibet re a se fa- „ cta potest Deus facere aliam meliorem ". Similiter etiam ab opposito potest Deus ex inscrutabilibus suæ adorabilis providentiæ finibus permittere, res a se creatas a primæva sua perfectione degenerare, quod in natura humana certissime factum est (*a*).

207. Atque ut hæc magis intelligantur, bene perpendenda sunt, quæ idem Angelicus habet in resp. ad 1. Sibi enim ita objecerat: „ Videtur „ quod Deus non possit meliora facere ea, quæ „ facit. *Quidquid enim Deus facit, potentissi-* „ *me, & sapientissime facit;* sed tanto fit ali- „ quid melius, quanto fit potentius, & sapien- „ tius:

(*a*) Videri possit contra Voltairium, aliosque ipsius similes Rob. Jos. Alexius Du Hamel in epist. IX. *Belgica:* ubi sensibilibus exemplis ad oculum ostendit turpem ipsorum paralogismum, qui contra omnes Logicæ regulas ex iis, quæ nunc in nostro mundo apparent, fictitium esse colligunt felicem illum primævæ innocentiæ statum. In qua tamen epistola illud displicet, quod §. 14. suis adversariis concedat, hunc mundum esse omnium possibilium *perfectissimum*, si in tota sua extensione sumatur, prout præteritum, præsens, & futurum simul comprehendit. Vid. quæ in Tomo III. pag. 372. seq. contra *Optimismum* mundi dicta sunt.

„ tius: ergo Deus non potest aliquid facere me-„ lius quam facit ".

208. Cui difficultati, quam Philosophi *Optimismi* defensores quotidie recoquunt, ita S. Doctor subtiliter respondet, cum dicitur: „ Deum *posse* „ *aliquid facere melius*, quam facit, si ly *me-* „ *lius* sit nomen, verum est: qualibet enim re „ potest facere aliam meliorem. Eamdem vero „ potest facere meliorem quodammodo, & quo-„ dammodo non (nempe non quantum ad boni-„ tatem essentialem, sed solum quantum ad bo-„ nitatem accidentalem). Si vero ly *melius* sit „ adverbium, & importet modum ex parte facien-„ tis, sic Deus non potest facere melius, quam „ *sicut* facit; quia non potest facere ex majore „ sapientia, & bonitate. Si autem importet *mo-* „ *dum ex parte facti*, sic potest facere melius, „ quia potest dare rebus a se factis *meliorem mo-* „ *dum essendi, quantum ad accidentalia*, licet „ *non quantum ad essentialia* ". En quomodo facile cavillatio enodetur eorum, qui putant non potuisse hominem aliter esse, quam nunc sit, & commentitiam esse duplicis status naturæ distinctionem, scilicet status naturæ integræ, & status naturæ corruptæ.

209. Neque vero omnino presse, atque ad litteram sumenda sunt quædam S. Augustini verba, qui Lib. IV. de Gen. ad litt. cap. 16. inquit de Deo: *Bona facere si non posset, nulla esset potentia; si autem posset, nec faceret, magna esset invidentia: quia ergo est omnipotens, & bonus, omnia valde bona fecit*. Primo enim S. Pater non dicit, omnia a Deo facta esse *optima*, sed *valde bona*; quæ phrasis est Mosaica: & etiam Ecclesiastici XXXVI. 21., ubi dicitur: *Universa opera Domini bona valde*. Secundo quod dicit, magnam futuram in Deo *invidentiam*, si bona, quæ poterat facere, non fecisset, non ita accipiendum est, quasi Deus citra invidentiæ notam non potuerit hæc non creare, oppositum enim ibidem docet S. Augustinus, dicens de Deo: *Nam etiam sic dici posset nullis egens bonis, non a factis in seipso requiescendo, verum omnino nulla faciendo:* imo totus ibi est S. Pater, ut probet, Deum nulli aliquid debere, sicut nulla re indiget. Illud demum animadvertendum est, quod idem S. Doctor de suis libris *de Genesi ad litteram* fatetur Lib. II. Retract. *cap.* 24. scilicet „ in eo opere plura quæsita, quam in-„ venta fuisse; & eorum, quæ inventa sunt, pau-„ ciora firmata; cetera vero ita posita, velut ad-„ huc requirenda sint ".

210. Non absimiliter intelligendus est S. Augustinus cum in *Enchiridio* cap. 10. inquit: *Bona sunt singula, quæ Deus fecit; sed simul universa valde bona, quia ex omnibus consistit universitatis admirabilis pulchritudo;* ita nempe ut nihil majus, meliusque fieri a Deo potuerit.

211. Sanctum enim Augustinum explicat S. Thomas I. P. qu. 25. art. 6. ad 3. „ Universum „ (suppositis istis rebus) non potest esse melius „ propter decentissimum ordinem his rebus attri-„ butum a Deo, in quo bonum universi consi-„ stit. Quorum si unum aliquod esset melius, „ corrumperetur proportio ordinis; sicut si una „ chorda plus debito intenderetur, corrumpere-„ tur citharæ melodia. *Posset tamen Deus alias* „ *res facere, vel alias addere istis rebus factis:* „ *& sic esset illud Universum melius* ". Et art. præced. sic totam hanc difficultatem jam explicaverat: „ Ordo a divina sapientia rebus inditus, „ in quo ratio justitiæ consistit (ut supra dixe-„ rat qu. 21. art. 2.), *non adæquat divinam* „ *sapientiam sic, ut divina sapientia limitetur* „ *ad hunc ordinem*. Manifestum est autem, quod „ tota ratio ordinis, quam sapiens rebus a se fa-„ ctis imponit, a fine sumitur. Quando igitur fi-„ nis est proportionatus rebus propter finem fa-„ ctis, sapientia facientis limitatur ad aliquem „ determinatum ordinem: sed divina bonitas est „ finis improportionabiliter excedens res creatas: „ unde divina sapientia non determinatur ad ali-„ quem ordinem rerum, ut non possit alius re-„ rum cursus effluere. Unde dicendum est sim-„ pliciter, quod Deus potest alia facere, quam „ quæ fecit ".

212. Et ibidem in resp. ad 1. „ Quia, inquit, „ potentia (Dei) intelligitur, ut exequens, vo-„ luntas autem, ut imperans; & intellectus, & „ sapientia, ut dirigens: quod attribuitur poten-„ tiæ secundum se consideratæ, dicitur Deus pos-„ se *secundum potentiam absolutam*, & hujus-„ modi est omne illud, in quo potest salvari ra-„ tio entis. Quod autem attribuitur potentiæ di-„ vinæ, secundum quod exequitur imperium vo-„ luntatis justæ, hoc dicitur Deus posse facere „ *de potentia ordinaria* ". Ac demum ad 3. Li-„ cet, inquit, iste cursus rerum sit determinatus „ istis rebus, quæ nunc sunt, non tamen ad hunc „ cursum limitatur divina sapientia, & potestas. „ Unde licet istis rebus quæ nunc fiunt, nullus „ alius cursus esset bonus, & conveniens; tamen „ Deus posset alias res facere, & alium eis im-„ ponere ordinem (a) ".

CAPUT VII.

Peccato originali exstinctum prorsus non fuit liberum nostræ voluntatis arbitrium (b).

213. Cum loquimur de libero nostræ voluntatis arbitrio, non eam libertatem intelligimus, quæ im-

(a) Hæc omnia addi possunt iis, quæ de mundi Optimismo Leibniziano diximus in fine Tomi III. pag. 370. & seq.

(b) Non disputamus hic contra veteres, novosque Fatalistas, qui omnia in hoc mundo inevitabili necessitate evenire arbitrantur; hos enim suo loco confutabi-

immunis tantummodo est a coactione, & libertas *voluntatis* appellari solet, quam sola externa vis, & coactio tollit, sed intelligimus libertatem *arbitrii*, quæ excludit quamcumque veram, absolutam, & invincibilem necessitatem. Dixi *absolutam*, *& invincibilem*; neque enim inficiamur, ex peccato originali quamdam in nobis factam esse boni agendi difficultatem, & in malum pronitatem, quæ non incongrue appellari potest *moralis* quædam necessitas; quod ex dictis in superiore capite abunde liquet, & etiam ex sequentibus magis declarabitur.

214. Hæc libertas, quam hic propugnaturi sumus, vocatur a plerisque libertas *indifferentiæ*: a quo vocabulo nec nos abhorremus, dummodo illo significetur vera, & intrinseca nostræ voluntatis potestas ad actum ponendum, vel non ponendum; vel etiam ad ponendum actum oppositum; non autem si intelligatur *indeterminatio*, vel *suspensio* ab omni actu; hæc enim suspensio non requiritur ad libertatem, ut alibi demonstratum est Tom. II. Diss. V. n. 250. multoque minus si credatur, ad hanc libertatem *indifferentiæ* necessarium esse commentitium illud virium æquilibrium, quod nonnulli ad veram libertatem requiri docuerunt, quodque loco opportuniore refellemus.

215. Jam vero libertatem arbitrii ita explicatam adhuc superesse in statu naturæ lapsæ probatur primo ex sacris litteris. Moyses enim Deuter. XXX. 19. populo mandata Dei proponens: „ Testes, *ait*, invoco hodie cœlum, & terram, „ quod proposuerim vobis vitam, & mortem, benedictionem, & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum; & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci „ ejus “. Josue etiam XXIV. 15. ita Israelitas allocutus est: *Optio vobis datur; eligite hodie, quod placet, cui servire potissimum debeatis* &c.

216. Clariora adhuc sunt, & invictum libertatis argumentum nobis præbent, quæ Jesus filius Sirach habet Eccl. XV. 14. & seq. „ Deus ab „ initio constituit hominem, & reliquit illum in „ manu consilii sui: adjecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te... Apposuit tibi aquam, & ignem; „ ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante „ hominem vita, & mors, bonum & malum: „ quod placuerit ei, dabitur illi “. Quibus verbis luculenter apparet, liberum arbitrium fuisse homini in prima sui conditione collatum, neque originali culpa prorsus ablatum, quamquam fuerit infirmatum, & diminutum.

217. Et ne longiores simus sine necessitate afferendo alia testimonia, nemo ignorat, omnes sacras litteras utriusque testamenti plenas esse promissionibus, & comminationibus, præceptis, consiliis, exhortationibus, terroribus, atque reprehensionibus, quibus certe non esset locus, si nullum in nobis superesset bene, vel male operandi arbitrium. Ut enim recte observavit S. Augustinus *de corrept.*, *& grat.* cap. 2., *ubi ad aliquid faciendum*, *vel non faciendum in divinis monitis opus voluntatis exigitur*, *satis liberum demonstratur arbitrium*. Idemque S. Pater in Libro *de grat. & lib. arbitrio* ita caput secundum exorditur: *Revelavit autem nobis* (Deus) *per scripturas suas sanctas*, *esse in homine liberum voluntatis arbitrium*. Cum vero multa attulisset ad hoc comprobandum earumdem Scripturarum testimonia, atque in cetera allata a nobis verba ex Ecclesiastico, ita concludit: *Ecce apertissime videmus expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium* (a).

218. Sed quoniam S. Augustini patrocinio potissimum gloriari solent liberi arbitrii hostes, non abs re erit, nonnulla alia hujus S. Doctoris testimonia afferre, præcipue ex iis libris, quos orta jam Pelagiana hæresi conscripsit. Nemo enim dubitat, eum ante hujus hæresis ortum strenue, ac fe-

mus. Nec disputamus contra Manichæos, aliosque hæreticos, qui a duobus rerum omnium principiis, bono, & malo, homines necessario agi, atque omnino trahi effutierunt. Sed libertatem nostram vindicamus contra novos hæreticos, qui eam homini innocenti a Deo concessam fuisse fatentur, peccato tamen originali prorsus extinctam volunt. Et Lutherus quidem art. 36. inter damnatos a Leone X. dixit, *liberum arbitrium post peccatum esse rem de solo titulo*; & in asseri. eorumdem articulorum liberum arbitrium vocavit *figmentum*, *seu titulum sine re*; imo & librum contra Erasmum *de servo arbitrio* scripsit, etsi postea solita sua inconstantia hæc omnia ita emollivit, ut teste Bossueto VI. *Avertissement aux Protestans*, ad oppositam Pelagianorum hæresim deflexerit; a quibus nec procul abest ea Calvinianorum secta, quæ vocatur *Arminianorum*, ut fidem facit ipse Bossuetus in *Præf. expos. fidei*, necnon in *Hist. variat. Eccl. Protest.* Lib. VIII. cap. 24. & 51. Calvinus nomen libertatis negare non est ausus, fortasse propter S. Petrum auctoritatem, quorum testimonia satis multa contra eum attulerat Alb. Pighius; sed eam solam agnovit, cui opponitur coactio; fatetur enim Lib. II. *instit.* cap. 5. §. 5. *si coactioni opponitur libertas*, *liberum esse arbitrium si hoc sensu liberum vocetur*, *quia non cogatur*, *aut violenter trahatur externo motu*, *sed sponte agatur sua*.

(a) Ex quo Sanct. August. utatur vocabulo *revelationis*, colligendum non est, libertatem arbitrii solum fide credendam esse, non autem posse rationibus comprobari, ut quidam obscuriores Theologi putarunt: nempe Buridanus qu. 1. super Lib. III. *Ethic.* & Andreas de Castro in Sent. dist. 45. Neque enim S. Augustinus rationis argumenta eo loco excludebat; sed validioribus sacrar. Scripturarum momentis utebatur. Unde S. Thomas in qu. VI. *de malo* art. un. postquam opinionem contrariam *hæreticam* pronuncievit, subdit esse etiam contra sanam Philosophiam; *subvertit* enim *omnia principia Philosophiæ moralis*; quod S. Doctor copiose demonstrat.

feliciter contra Manichæos pro humana libertate pugnasse, ut apparet ex ejus operibus *contra Faustum*, & ex tribus libris *de libero arbitrio*. Jam vero hoc satis esse videri potest, quod cum Pelagiani, eorumque surculi Semipelagiani perpetuo de S. Augustini doctrina conquererentur, quod sub gratiæ nomine fatalem induceret necessitatem, & in ejus systemate nulla amplius superesset libertas, eorum querelis nunquam cessit invictus gratiæ Doctor, eorumque accusationes, ut putidas calumnias contemsit, eosdemque tamquam *inflatores*, *corruptores & præcipitatores* liberi arbitrii, non autem ut assertores refellebat, quod scilicet gratiam Dei aut prorsus tollerent, aut saltem nimium extenuarent, ut vires liberi arbitrii plus æquo amplificarent.

219. Præterea, cum Pelagiani S. Patri objecissent hæc S. Hieronymi verba ex secundo contra Jovinianum libro: *Liberi arbitrii nos condidit Deus; nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur: alioquin ubi necessitas, nec corona est;* S. Pater id indigne ferens, quasi liberum negando arbitrium huic objectioni locum præbuisset, ita sis respondit in Lib. *de nat. & grat.* cap. 65. *Quis non agnoscat? Quis non toto corde suscipiat? Quis aliter conditam humanam neget esse naturam?* Et in Epist. 215. *Fides sana catholica*, inquiebat, *neque liberum arbitrium negat sive in vitam malam, sive in bonam: neque tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid*. Et infinitus essem, si omnia, quibus aperte Augustinus liberum arbitrium confessus est, exscribere vellem.

220. Ita pariter indignabatur Pelagio S. Hieronymus in Epist. ad Ctesiphontem inquiens: *Frustra blasphemas, & ignorantiam auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare; damnetur ille, qui damnat*. Ita etiam Auctor Libror. *de vocat. Gentium* Lib. I. cap. 8. neque gratia, neque peccato liberum arbitrium tolli ostendit, inquiens: „ Nec quia spiritu Dei agitur, ideo se „ putet homo liberum arbitrium non habere; quod „ nec tunc quidem perdidit, quando Diabolo vo„ luntate se dedit, a quo judicium voluntatis de„ pravatum est, non ablatum ". S. etiam Prosper *in resp. ad capit. Gallor.* Sent. 6. ita absolute definit: *Qui dicit, quod liberum arbitrium in homine nihil sit ... non est catholicus*. Ac denique S. Bernardus Serm. 81. *in Cantica* hæc habet: „ Arbitrii libertas est plane divinum quid„ dam refulgens in anima, tanquam gemma in „ auro. Ex hac nempe inest illi inter bonum qui„ dem, & malum, necnon inter vitam, & mor„ tem, sed & nihilo minus inter lucem, & te„ nebras, & cognitio judicii, & optio eligendi ... „ Unde & liberum nominatur arbitrium, quod li„ ceat versari in his pro arbitrio voluntatis. Inde „ homo ad promerendum potis ". Cetera brevi„ tatis causa prætereo.

221. Sed ex his paucis, quæ allata sunt, abunde liquet, merito in Concilio Constantiensi damnatam fuisse eam propositionem Jo. Wiclefi n. 27. *Omnia de absoluta necessitate eveniunt;* atque in Concil. Trident. Sess. VI. can. 5. ita contra Calvinum, aliosque Sectarios definitum: *Si quis hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum, & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a satana invectum in Ecclesiam, anathema sit;* ac demum jure ab Innocentio X. proscriptam fuisse tertiam Jansenii propositionem: *Ad merendum, & demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione*. Mitto plures alias similes propositiones Apostolico Roman. Pontificum stigmate confixas; inter quas sunt istæ Mich. Baji 39. *Quod voluntarie fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit*; 66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali;* & 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit*.

222. Ob. primo. S. Paulus Roman. VII. 15. & seq. multa habet, quibus suam captivitatem deplorat, inquiens: „ Quod enim operor, non in„ telligo; non enim quod volo bonum, hoc ago; „ sed quod odi malum, illud facio ... Nunc au„ tem jam non ego operor illud, sed quod habi„ tat in me peccatum ... Nam velle adjacet mi„ hi, perficere autem bonum, non invenio. Non „ enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod „ nolo malum, hoc ago ... Video autem aliam le„ gem in membris meis repugnantem legi mentis „ meæ, & captivantem me in lege peccati ". Hæc, & alia, quæ ibi S. Paulus de seipso scribit, aperte demonstrant, nullam esse in nobis arbitrii libertatem, qua illud bonum agamus, quod volumus.

223. Resp. hæc omnia exponi debere de motibus indeliberatis concupiscentiæ, quæ dicitur *malum*, quia ex peccato procedit, & ad peccatum inclinat; ita tamen, ut iis motibus voluntas non consentiat, nisi libere, iisdemque cum adjutorio divinæ gratiæ resistere possit. Unde idem Apostolus ad Gal. V. 17. *Caro*, inquit, *concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem*. Vide, quæ de hoc loco S. Pauli dicta sunt supra num. 16. & seq. (a).

224. Dices. Sacræ litteræ asserunt, nos in statu

(a) S. Thomas Lect. 3. ad hoc caput observat, hæc omnia posse dupliciter intelligi; uno modo de eo, *qui est subjectus peccato, qui quidem in universali intelligit, non esse operandum peccatum, tamen victus suggestione Dæmonis, vel passione, vel inclinatione perversi habitus operatur illud ... contra conscientiam faciens ... Alio modo*, ait, *potest intelligi de eo, qui est in gratia constitutus, qui quidem operatur malum*,

tu naturæ lapsæ servos esse *peccati*, aut *corruptionis*. Nam primo Christus Dominus Judæis se liberos esse jactantibus respondit Joann. VIII. 34. *Amen amen dico vobis*, *quia omnis*, *qui facit peccatum*, *servus est peccati*. Pariter S. Petrus 2. Epist. II. 19. de quibusdam dicebat, *eos servos esse corruptionis; a quo enim quis superatus est*, *hujus & servus est*. Quod etiam sæpius repetit Apostolus Paulus ad Roman. c. VI. imo in 2. Epist. ad Timoth. II. 26. quosdam commemorat, qui a diabolo *captivi tenentur ad ipsius voluntatem:* nullum ergo est in peccatoribus liberum arbitrium.

225. Resp. peccatores dici *servos peccati*, *& captivos diaboli* sensu latiore: non quasi libero voluntatis arbitrio sint prorsus expoliati, sed qoia pravis habitibus implicati, voluntarie obediunt peccato, & diabolo, sicuti servi obediunt domino. Verba autem postrema S. Pauli *ad ipsius voluntatem* ab aliquibus interpretibus referuntur, non ad diaboli, sed ad Dei voluntatem qua permittit, aliquos diaboli captivitate teneri. Audiatur S. Bernardus Serm. 81. *in Cant.* n. 7. *Voluntas est*, *quæ se*, *cum esset libera*, *servam fecit peccati peccato assentiendo*.

226. Ob. secundo. S. August. *in Enchiridio* cap. 30. Tom. VI. inquit: „ Libero arbitrio ma„ le utens homo & se perdidit, & ipsum: sicut „ enim qui se occidit, utique vivendo se occidit, „ sed se occidendo non vivit ... ita cum libero pec„ catur arbitrio, victore peccato amissum est li„ berum arbitrium “. Hoc sæpius repetit S. Pater; imo & S. Cœlestinus Papa, & Synodus II. Arausicana, & Ecclesia Lugdunensis, & alii Patres non pauci iisdem plane verbis usi sunt ad explicandum lethale vulnus per peccatum originale nostro libero arbitrio inflictum (*a*).

227. Resp. hic S. Augustini, aliorumque Patrum locutionibus duntaxat significari, fuisse peccato primi parentis extinctam libertatem omnem, non *naturalem*, sed *supernaturalem* ad faciendum bonum salutare, & in ordine supernaturali, nisi Christus Dominus sua gratia nobis hanc ipsam libertatem restituat. Sensus itaque est, nos peccato Adæ justitia originali privatos, factosque diaboli captivos non posse viribus liberi arbitrii aliquid boni supernaturalis agere, seu ut ibidem loquitur S. Doctor; *meritis operum nostrorum reparari*; sed nos hoc posse cum gratia Domini nostri Jesu Christi reparante, & sanante, quæ necessaria omnino est ad amissam justitiam recuperandam.

228. S. Augustinus ita perspicue suam mentem aperit, ut non alio indigeat interprete, quam seipso. Et quidem primo in Epist. 217. ad Vitalem c. 4. *Liberum arbitrium*, inquit, *ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus*, ubi manifeste declarat, in quo sita sit hæc liberi arbitrii jactura, nempe *ad diligendum Deum*. Deinde in eadem Epistola hoc arbitrium per gratiam Dei recuperari inter alia fidei dogmata numerat, inquiens: *Scimus*, *eos*, *qui corde proprio credunt in Dominum*, *sua id facere voluntate*, *ac libera arbitrio*. Tertio eo ipso in cap. 30. Enchir. postquam dixisset, nos propter Adami culpam factos esse servos peccati, ita subdit: „ ac „ per hoc ad peccandum liber est qui peccati ser„ vus est; unde ad juste faciendum liber non e„ rit, nisi a peccato liberatus, esse justitiæ cœ„ perit servus ... Sed ad bene faciendum ista li„ bertas unde erit homini addicto, & vendito, „ nisi redimat, cujus illa vox est (Joan. VIII. „ 36.), *Si vos Filius liberaverit*, *tunc vere li„ beri eritis?* Quod antequam fieri in homine in„ cipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio „ in bono glorietur opere, qui *nondum est liber „ ad operandum bene*, nisi se vana superbia in„ flatus extollat? “ Hæc sæpius repetit S. Doctor, ut Lib. XIV. *de Civit. Dei* cap. 11. inquiens: „ Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum, cum „ vitiis, peccatisque non servit. Tale datum est „ a Deo, quod amissum proprio vitio, nisi a quo „ dari potuit, reddi non potest.

229. Hæc certe sufficerent, ut cognoscamus, quam libertatem S. Doctor amissam intelligat. Sed adhuc apertius mentem suam exposuit Lib. I. *contra duas epist. Pelag.* cap. 12., ubi Juliano catholicis objicienti, quod docerent, *primi hominis liberum arbitrium periisse*, ita secure nomine omnium respondet: „ Quis nostrum dicat, quod „ primi hominis peccato perierit, liberum arbi„ trium de humano genere? Libertas quidem pe„ riit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso „ fuit, habendi plenam cum immortalitate justi„ tiam, propter quod natura humana divina in„ diget gratia, dicente Domino: *Si vos Filius li„ beraverit*, *tunc vere liberi eritis:* utique libe„ ri ad bene, justeque vivendum “. Totum illud caput exscribendum foret, ubi cum Apostolo Pau-

non quidem exequendo in opere, *vel consentiente mente*, *sed solum concupiscendo secundum passionem sensibilis appetitus; & illa concupiscentia est præter rationem*, *& intellectum; quia prævenit ejus judicium*, *quo adveniente talis operatio impeditur*. Pergit postea Angelicus duplici hoc modo omnia Apostoli verba exponere; ita ut concupiscentia vere, & proprie peccatum non sit, nisi quando ei liber rationis consensus accedit.

(*a*) Verba S. Cœlestini in Epist. ad Episcopos Galliæ cap. 24. hæc sunt: „ In prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem, & innocentiam perdidisse, & neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere “. Synodus Arausicana autem cap. 6. ita definivit: „ Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi, non potest reparari. Quod „ amissum, nisi a quo potuit dari, non potest red„ di “. Ac denique S. Remigius in *de tribus Epistolis* nomine suæ Ecclesiæ ajebat: „ in Adamo perditum liberum arbitrium in operibus mortuis liberum „ esse posse, in vivis non posse “.

Paulo uberius explicat in eo periisse liberum nostrum arbitrium per peccatum Adami, quod sine gratia Salvatoris, quæ nos ad justitiam regeneret, nihil boni ad salutem æternam pertinens nos operari possumus. Similia sæpius ingeminat S. Pater contra Pelagianos, qui negantes peccatum origuale, asserebant, liberum hominis arbitrium etiam nunc posse opera salutis æternæ meritoria perficere, quemadmodum poterat Adam in justitia originali constitutus. Eademque est mens, & doctrina aliorum Patrum, qui Augustini verba sua fecerunt (*a*).

230. Inst. primo. Si hæc fuisset S. Augustini de libero arbitrio doctrina, illam in statu naturæ lapsæ approbasset peccati definitionem, quam antea tradiderat, scilicet quod *sit voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere;* atqui S. Pater hanc definitionem ad solum statum naturæ innocentis, non autem ad statum naturæ lapsæ pertinere sæpius docet. Nam Lib. I. *Oper. imperf.* Juliano eam definitionem objicienti ita cap. 47. respondet: „ Ipse est Adam, quem nostra illa definitio, „ qua tibi placuit, intuebatur: *Et iterum cap.* „ 104. Ista definitio peccati ejus est, quod pec„ catum tantummodo est, non quod etiam pœna „ peccati; quia periit libertas non peccandi. *Ac* „ *demum cap.* 105. *ita Julianum affatur:* Mul„ tum erras, qui vel necessitatem nullam putas „ esse peccandi, vel eam non intelligis illius pec„ cati esse pœnam, quod nulla necessitate com„ missum est“. Et ne ullus supersit de Augustini mente dubitandi locus, idem repetit etiam in Lib. I. *Retractat.* cap. 15. declarans, eam definitionem *propterea veram esse, quia id definitum est, quod tantummodo peccatum est* (quale fuit Adæ peccatum), *non quod etiam pœna peccati:* ut sunt nostra peccata.

231. Resp. Definitionem illam peccati *suo modo* etiam ad statum naturæ lapsæ pertinere, ex ipso S. August. aperte liquet. Nam in Lib. *de duabus animabus* cap. 11. ejusdem definitionis quasi rationem reddens inquiebat: „ Etiamne hi „ libri obscuri mihi scrutandi erant, ut disce„ rem, neminem vituperatione, suppliciove dignum „ esse, qui aut velit, quod justitia velle non pro„ hibet, aut id non faciat, quod facere non po„ test? Nonne ista cantant & in montibus pasto„ res, & in theatris Poetæ, & indocti in circulis, „ & docti in Bibliothecis & magistri in scholis, „ & antistites in sacratis locis, & in orbe terrarum „ genus humanum“? Porro cæcus est, qui non videat, hæc S. Augustini verba nonnisi illi libertati, qua nunc fruimur, adaptari posse, quam omnes sive docti, sive indocti fatentur, atque experiuntur. Non ita autem est de libertate Adami, de qua nec rudes aliquid sciunt, nec docti cum rudibus loqui solent.

232. Non uno tamen sensu dicere potuit S. Augustinus, illam definitionem peculiariter spectare ad peccatum personale Adami, quod tantummodo peccatum fuit, non autem ad illud, quod etiam pœna peccati est. Et quidem primo, peccatum originis etiam a parvulis contrahitur, quorum nondum est velle, aut nolle; unde idem S. Doctor in laud. cap. 47. Lib. I. *Op. imperf.* recte infesebat, quod si nullum contraheretur peccatum, nisi quando liberum esset ab eo abstinere, sequeretur, peccatum originale *non esse in parvulis, qui nondum voluntatis utuntur arbitrio.* Secundo quia S. Augustinus etiam concupiscentiam, quæ est in renatis, appellabat *peccatum*, quamvis latiore significatione, quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Quamobrem ibidem affert exemplum Apostoli dicentis Rom. VII. 20. „ non „ quod volo, facio bonum, sed quod nolo ma„ lum, hoc ago...... Nam ei, qui dicit: quod „ nolo malum, hoc ago, abstinere inde liberum „ non est“. Motus autem concupiscentiæ indeliberati etiam nobis invitis insurgunt, unde huic peccato non potest definitio Augustiniana adaptari. Tertio quia in natura lapsa, quamvis supersit adhuc vera libertas, cum ea tamen perfectissima comparari non potest, quæ fuit in Adamo. Id observat idem S. Pater ibidem inquiens: „ Mul„ ta sunt, quæ agunt homines mala, a quibus „ eis liberum est abstinere: sed nulli tam libe„ rum est, quam illi (*Adam*) fuit, qui Deo „ suo, a quo erat conditus rectus, nullo prorsus „ vitio depravatus adstabat“. Demum ad hanc libertatis infirmitatem magis confirmandam affert S. Augustinus etiam exempla peccatorum ignorantiæ, & cæcitatis cordis, quæ *quadam* necessitate committuntur, *morali* tamen, non vera, & propria; cujus generis etiam peccandi necessitas, quæ oritur ex peccandi consuetudine, qua pariter utitur S. Pater contra Pelagianos laud. c. 105. inquiens: „ Etiam secundum vos peccandi necessi„ tas, unde abstinere liberum non est, illius pec„ cati pœna est, a quo abstinere liberum fuit, „ quando nullum pondus necessitatis urgebat“. Quis autem dicat, necessitatem *pravæ consuetudinis* esse veram necessitatem, quæ liberum tollat arbitrium? Definitio itaque illa peccati aliquo sensu

(*a*) S. Bernardus, qui Augustinianam doctrinam in suo Tract. *de grat. & lib. arb.* complexus est, c. 3. triplicem libertatem optime distinxit, scilicet *a peccato, a miseria, a necessitate; & hanc ultimo loco positam,* inquit, *contulit nobis in conditione naturæ, in primam restauramur a gratia, media nobis reservatur in patria. Dicatur igitur prima libertas naturæ, secunda gratiæ, tertia vitæ, vel gloriæ.* Hanc triplicem libertatis divisionem adoptavit etiam S. Thomas, unde I. p. q. 83. art. 2. ad 3. similem difficultatem solvens: *Homo*, inquit, *peccando liberum arbitrium dicitur perdidisse, non quantum ad libertatem naturalem, quæ est a coactione, sed quantum ad libertatem, quæ est a culpa & a miseria.*

su pertinet ad solum actuale peccatum Adami, & aliquo sensu ad peccata etiam, quæ in statu naturæ lapsæ perpetrantur.

233. Inst. 2. S. Aug. Lib. 1. *Oper. imperf.* cap. 105. ita Julianum alloquitur: „ Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse pœnam, quod nulla necessitate commissum est“: ubi autem est necessitas, ibi certe nulla arbitrii libertas.

234. Resp. S. Doctorem ibi non loqui de necessitate *naturali*, & proprie tali, sed de necessitate quadam *morali*; quæ nihil est aliud, quam magna propensio ad malum per concupiscentiam inducta, & magna difficultas ad operandum bonum propter vulnera ab originali peccato nobis inflicta. Id patet ex ipso contextu, ubi ad hanc probandam peccandi necessitatem utitur etiam sententia Pelagianorum, qui a consuetudine peccandi quamdam induci necessitatem concedebant (*a*). Deinde etiam Julianum monet, ut cogitet, *quid appetendum, quid vitandum sit in agenda vita, quanto labore discatur*. Demum necessitatem peccandi commemorat, quam affert ignorantia illa culpabilis, de qua rogatur Deus iis verbis Psalmi: *ignorantias meas ne memineris*.

235. Inst. 3. Idem S. Pater in Lib. *de perfect. justitiæ* cap. 4. *Quia*, inquit, *peccavit voluntas, secuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas*.

236. Resp. S. Patrem loqui de impotentia resurgendi a peccato, in quam ex perversa Adami voluntate lapsi sumus, nisi Deus sua gratia ab eo nos liberaverit; ac propterea non dicit secutam esse *necessitatem peccandi*, *sed peccatum habendi*. Agebat enim ibi cum Cælestio de peccato originali; & Hæresiarchæ quærenti: „ per quid efficitur homo cum peccato, per naturæ necessitatem, an per arbitrii libertatem? *Resp. Augustinus*, per arbitrii libertatem factum, ut esset homo cum peccato, *& postea subdit*, *secutam esse* peccatum habendi duram necessitatem donec tota sanetur infirmitas, & accipiatur tanta libertas, in qua sicut necesse est, permaneat beate vivendi, & nunquam peccandi voluntaria, felixque necessitas“. Impotentia autem resurgendi a peccato sine gratia nostræ non officit libertati.

237. Inst. 4. S. Augustinus non aliam in hoc statu agnoscit libertatem, quam voluntatis, quæ a Græcis τὸ ἑκούσιον, seu *spontaneum* dicitur, & quæ coactionem quidem excludit, non autem simplicem necessitatem. Ita aperte in Lib. *de nat. & grat.* cap. 46. inquiens; Perabsurdum est, ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram, quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus, nescio qua, & bona constrictione naturæ: nec dicere audemus, ideo Deum non voluntatem, sed necessitatem habere justitiæ, quia non potest velle peccare.“ Ita etiam in *Enchiridio* cap. 105. „ Voluntas, ait, aut voluntas non est, aut libera dicenda est, qua beati esse sic volumus, ut esse miseri non solum nolimus, sed nequaquam prorsus velle possimus.“ Hinc S. Thomas fidelis semper habitus S. Augustini interpres I. P. qu. 82. art. 1. ad 1. explicans simile S. Augustini dictum, inquit: *Necessitas naturalis non aufert libertatem voluntatis*. Innumera veterum Patrum, imo & Scholasticorum ad hoc probandum testimonia agglomerat Jansenius Lib VI. *de grat. Salvatoris*.

238. Resp. id facile explicari posse ex doctrina S. Thomæ generaliter a Theologis recepta, scilicet aliam esse libertatem voluntatis, quæ solam excludit coactionem, non autem naturalem necessitatem (& de ea loquitur S. Augustinus in locis objectis), aliam libertatem arbitrii, quam Græci προαιρετικὴν, idest *electivam* nominarunt, quam alibi sæpe S. Doctor commemorat, & defendit, tam contra Manichæos, qui eam negabant, quam contra Pelagianos, qui eamdem a S. Augustino negari calumniabantur. Præter loca superius n. 218. seq. allata insigne est illud S. Doctoris testimonium *de gratia Christi* c. 47. ubi agens de concordia liberi arbitrii cum divina gratia: *Ista quæstio*, inquit, *ita est ad discernendum difficilis, ut cum defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri*. Ubi primum tam Dei gratiam, quam liberum arbitrium admitti vult. Deinde si per liberum arbitrium solam libertatem voluntatis intelligeret, cui non opponitur nisi externa coactio, nulla certe fuisset difficultas utrumque conciliandi. Quis enim unquam somniabit, posse a gratia voluntatem cogi, cum gratia faciat nos ex nolentibus volentes (*b*)?

239. Ceterum ad mentem S. Augustini, aliorum-

(*a*) Clarius supra c. 91. hanc necessitatem peccandi a Pelagianis admissam in memoriam revocavit Juliani, inquiens: „ Te audi saltem, ubi dicis propter consuetudinem peccatorum scriptum esse *non quod volo ago, sed quod odi, facio*. Quomodo ergo post peccata liberum est, quorum etsi non propagine, quia non vultis, certe tamen consuetudine, quam solam huic *necessitati* victi, contortique conceditis, sic perdidit libertatem &c.“ Ceterum etiam in sacris Libris haud raro necessitatem latiore significatione usurpari, facile est demonstrare, ut Jud. XI. 7. 1. Reg. XIII. 12. & Dan. XIV. 29. quibus omnibus locis significatur quædam agendi necessitas, quæ tamen libertati omnino non opponitur.

(*b*) S. Thomas q. 22. *de verit.* art. 5. *Sicut*, inquit, „ *potest accipi ex verbis Augustini, duplex est necessitas scilicet coactionis, & hæc in voluntatem cadere nullo modo potest, & necessitas naturalis inclinationis ... Unde & voluntati ipsi inest naturalis quidam appetitus sibi convenientis boni. Et præter hoc habet appetere*

rumque Veterum probe assequendam duo observare oportet. Primo nonnumquam libertatem *voluntatis* fuisse ab eis confusam cum libertate judicii, seu arbitrii. Ita S. Augustinus Lib. III. *de lib. arb.* capit. 3. dixit, *nos non necessitate, sed voluntate peccare*; ubi certe nomine *voluntatis* intellexit liberum arbitrium, cui soli necessitas opponitur. Rursus eodem in loco postquam dixisset, voluntatem esse in nostra potestete, subdit: *porro quia est in potestate, libera est nobis: non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest non esse, quod habemus.* Quibus verbis a voluntate non solum coactio, sed etiam necessitas naturalis excluditur; quæ enim necessario agimus, in nostra potestate esse, nemo dicet. Sic etiem S. Bernardus Serm. 81. *in Cantica* inquit: *ubi voluntas, ibi & libertas*; loqui autem de libertate arbitrii, quæ naturalem necessitatem non compatitur, eperte liquet, tum ex toto illo sermone, tum etiam ex Tractatu *de grat., & lib. arb.*, ubi cap. 2. inquit: *ubi necessitas, jam non voluntas*: & iterum: *ubi necessitas est, libertas non est, nec meritum.*

240. Alterum observatione dignum est, quod aliquando nomine *coactionis* non solum externem violentiam intellexerunt, sed etiam simplicem necessitatem, ita ut coactionem a voluntate excludentes etiam naturalem necessitatem excluderent. Sic S. August. in Lib. *de duabus animabus* cap. 10. eam voluntatem, qua peccatur, definivit *animi motum, cogente nullo.* Cui definitioni & illa consonat, quem tradit S. Prosper *contra Collatorem* c. 9. ubi *liberum arbitrium*, inquit, *idest rei placitæ spontaneus appetitus.* Imo & S. Thomas in II. *Sent.* dist. 25. qu. 1. art. 4. *Liberum arbitrium*, inquit, *dicitur ex eo, quod cogi non potest*, & art. 5. *Libertas in sui ratione negationem coactionis excludit*; & etiam I. P. qu. 83. art. 2. ad 3. explicans verba S. Augustini supra n. 226. objecta: *Homo male utens libero arbitrio &c.* inquit: „ Homo peccando liberum arbi„ trium dicitur perdidisse non quantum ad liber„ tatem naturalem, quæ *est a coactione*, sed „ quantum ed libertatem, quæ est a culpa, & a „ miseria “.

241. Sane in his locis (idemque judicium sit de aliis) coactionem non sumi in proprio, strictoque sensu *pro violentia*, sed in latiore pro absoluta necessitate, manifeste patet. Nam S. Augustinus Lib. I. *Retractat.* c. 15. suam libertatis definitionem ad nostros protoparentes in statu innocentiæ maxime spectare dicit: „ Qui primi in „ paradiso fuerunt humano generi origo mali, „ nullo cogente, peccando; quia & scientes con„ tra præceptum fecerunt, & ille tentator suasit, „ ut hoc fieret, non coegit “. Ubi nemo non videt, coactionis nomen a S. Doctore usurpari, prout non solum necessitati ebsolutæ, sed etiam ignorantiæ opponitur. Nec alia mens fuit S. Prosperi, qui S. Augustino fideliter adhæsit.

242. Sed adhuc luculentius S. Thomas declarat, quo sensu coactionem sumat, prout nempe non solum externam violentiam, sed etiam naturalem necessitatem includit. Docueret quippe in supra laud. Distinct. 25. Libri II. Sentent. artic. 2. duplicem esse coactionem; alteram *sufficientem*, quæ *compulsio* vocatur, seu violentia; & hoc modo compelli posse ait eas vires, quæ sunt organis affixæ *earum actibus violenter extortis*: alteram *insufficientem*, quæ vocatur *impulsio*, seu simplex necessitas; ut ex. gr. intellectus *demonstrationis vi cogitur*; eodemque modo *cogitur*, seu necessitate adigitur voluntas a bono in communi, quod non potest non velle. Recte igitur Angelicus definivit liberum arbitrium, quod *cogi non potest*, scilicet neque *coactione compellente*, seu violentia, neque coactione *impellente*, seu necessitate (a).

243. Ceterum non video, quomodo de mente S. Thomæ dubitari possit, cum sæpe, & dilucide hanc duplicem libertetem distinguat, voluntatis scilicet, & arbitrii, quarum prima solam coactionem, & violentiam excludit, altera vero etiam naturalem necessitatem. Sic in qu. 22. *de verit.* artic. 6. „ Voluntes, *inquit*, de necessitate appe„ tit finem ultimum, ut non possit ipsum non „ appetere. Sed non de necessitate eppetit ali„ quid eorum, quæ sunt ad finem “. Et paulo post libertatem voluntatis in tribus considerat: „ Scilicet quantum ad actum, inquantum „ po-

aliquid secundum propriam determinationem, non ex necessitate; & qu. 24. ert. 1. ad 20. hanc ipsam difficultatem solvens hæc habet: *Sicut de primis principiis non judicamus ea examinantes, sed naturaliter iis assentiamus, & secundum ea alia omnia examinamus, ita & in appetibilibus de fine ultimo non judicamus judicio discussionis, vel examinationis, sed naturaliter epprobamus; propter quod de eo non est electio, sed voluntas. Habemus ergo respectu ejus liberam voluntatem, cum necessitas naturalis inclinationis libertati non repugnet secundum Augustinum* in V. *de Civit. Dei*; *non autem* (habemus) *liberum judicium, cum non cadat sub electione.* En, quomodo Angelicus eccurate distinguit libertatem voluntatis, cui non repugnat necessitas naturalis inclinationis, & libertatem judicii, seu arbitrii, qua utimur in electione, & quomodo utraque admitti debeat; altera quidem circa finem ultimum, altera circa media.

(a) Hic usus promiscue sumendi coactionem vel pro violentia, vel pro naturali necessitate adeo invaluerat apud veteres, ut ipse Julianus Eclanensis, Pelagianus ille liberi arbitrii inflator, apud S. Augustinum Lib. I. *Op. imperf.* cap. 82. ite libertatem definierit: „ Li„ bertas arbitrii possibilitas est, vel admittendi, vel „ vitandi peccati, *expers cogentis necessitatis* “. Imo etiam Ecclesia nonnunquam *coactionis* vocem in sensu minus proprio adhibuit; ut cum Hymno canit Deo: *Ipsa te cogat pietas, ut mala nostra superes parcendo* &c. & in Evangelio Lucæ XXIV. de duobus discipulis dicitur, quod coegerunt Jesum, ut maneret cum ipsis.

„ potest valle, vel non velle; & quantum ad objectum, inquantum potest velle hoc, vel illud; & quantum ad ordinem finis, inquantum non potest velle bonum, vel malum “. Sed etiam in Summa Theologica eamdem doctrinam frequenter repetit; ut 1. 2. qu. 10. art. 4. ubi inquit: „ Quia voluntas est activum principium non determinatum ad unum, sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam movet, quod non ex necessitate ad unum determinet, sed remanet motus ejus contingens, & non necessarius, nisi in his, ad quæ naturaliter movetur “. En, quomodo Angelicus sub ipsa efficaci Dei motione intactum remanere doceat liberum voluntatis arbitrium, ab omni necessitate immune, nisi in iis, in quibus voluntas est naturaliter determinata, ut in appetitione ultimi finis. Si quis veterum testimonia hac de re desiderat, adeat Petavium Lib. III. *de opificio sex dierum*, ubi multis capitibus de hac materia præcipue contra Jansenium disputat.

244. Ob. tertio. Libertas, quæ post lapsum Adami in nobis superest, talis esse debet, ut sufficiat ad meritum, vel demeritum; sed ad meritum, vel demeritum non requiritur libertas arbitrii, seu immunitas a necessitate, sed sufficit libertas voluntatis, seu immunitas a coactione: ergo &c. Prob. minor ex S. Thoma, qui in Lib. III. *Sentent.* dist. 12. qu. 2. art. 1. ad 2. inquit: „ Quamvis removeatur a Christo potentia peccandi, non tamen ponitur coactio, quæ voluntario contrariatur, *& laudis rationi tollit* “. Et ad 3. „ Impotentia coactionis, quæ opponitur voluntario, tollit rationem meriti, & demeriti, non impotentia, quæ est ex perfectione in bonitate, vel malitia, quia hæc voluntarium non tollit, sed ponit voluntatem confirmatam ad motum “.

245. Resp. S. Thomam nomine *coactionis* ibi intelligere non solum proprie dictam violentiam, sed etiam necessitatem naturalem: *per impotentiam* vero ortam ex perfectione in bonitate, vel malitia intelligere necessitatem non absolutam, & naturalem, sed improprie talem, seu impotentiam, quæ est voluntaria, & libera. Id colligitur primo, quia alias S. Thomas sibi enormiter contradiceret; alibi enim apertissime tradit, ad meritum non sufficere immunitatem a coactione, sed omnino requiri immunitatem a naturali necessitate. Quæst. VI. *de malo* artic. un. „ Quidam, inquit, posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate moveatur ad aliquid eligendum; non tamen ponebant, quod voluntas cogeretur: non enim omne necessarium est violentum, sed solum id, cujus principium est extra ..... Hæc autem opinio est hæretica: *tollit enim rationem meriti, & demeriti in humanis actionibus* “. Et iterum q. 24. *de verit.* art. 1. „ Absque omni dubitatione, inquit, hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit, *cum sine libero arbitrio non possit esse meritum, vel demeritum, justa pœna, vel præmium* “. Præterea id ipsum colligitur ex scopo S. Doctoris, qui erat ostendendi Jesum Christum laudari, & mereri potuisse, quamvis peccare non poterat. At vero constans Angelici præceptoris doctrina est, ad meritum, & demeritum requiri voluntatis dominium supra proprios actus, quod dominium non habetur, nisi per libertatem arbitrii a naturali necessitate immunem. Hinc in eodem Lib. III. Dist. 8. q. 1. artic. 2. agens de merito Jesu Christi inter alias conditiones ad meritum, exigit, ut agens „ *sit dominus suæ actionis*: alias per actionem suam non significatur ad aliquid habendum, nec laudatur; & ideo ea, quæ aguntur *per necessitatem naturæ, vel etiam per violentiam, non merentur* “. Quibus verbis ad meritum perspicue requirit non solum immunitatem *a coactione*, seu violentia, sed etiam *a necessitate naturæ*.

246. Inst. Et tamen S. Doctor in eo ipso loco cum sibi ita objecisset: „ Naturalibus non meremur propter hoc, quod sunt determinata ad unum: sed liberum arbitrium in Christo erat determinatum ad bonum; ergo ipse per liberum arbitrium mereri non potuit; ita respondet ad 5. Dicendum, quod si etiam (liberum arbitrium Christi) esset determinatum ad unum numero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non potest; tamen ex hoc non amittit libertatem, aut rationem laudis, sive meriti, quia in illud *non coacte, sed sponte tendit; & ita est actus sui dominus* “: tota ergo ratio &c.

247. Resp. primo, hanc responsionem ab Angelico afferri, non ex sua, sed ex aliorum mente. Nam antea difficultatem solverat his verbis: „ Liberum arbitrium Christi non erat determinatum ad unum secundum numerum, sed ad unum secundum genus, scilicet ad bonum, quia in malum non potest; sed tamen hoc potest facere, & non facere; & hoc non excludit libertatem arbitrii, quia posse peccare nec est libertas arbitrii, nec pars libertatis, ut dicit Anselmus in Dial. de lib. arb. cap. 1. “ Quanquam vero postea addat aliam responsionem, quæ in objectione allata est, alibi tamen, ubicumque debuit hanc difficultatem solvere, semper prima usus est (*a*).

(a) Ita quæst. 29. *de verit.* art. 6. ad 1. inquiens: *Licet anima Christi esset determinata ad unum, secundum genus moris, scilicet ad bonum, non tamen erat determinata ad unum simpliciter: poterat enim hoc, vel illud facere, & ideo libertas in eo remanebat, quæ requiritur ad merendum.* Et 3. P. qu. 18. art. 4. ad 3. *Voluntas Christi*, inquit, *licet sit determinata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel aliud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium confirmatum in bono, sicut ad beatos.* Alibi

284. Resp. secundo cum Lemosio Tom. II. *Panopliæ gratiæ* Tract. V. c. 12. S. Thomam neque respectu ipsius actus diligendi Deum in Christo (quatenus homo viator erat) admisisse voluntatis necessitatem, sed eam arbitrii libertatem, quæ ad meritum requiritur. Cum enim in corpore ejusdem articuli expresse docuerit, (ut mox vidimus num. 245.), ad meritum requiri eam libertatem, quæ non solum violentiam, sed etiam *necessitatem naturæ* excludat, quis credat, tantum Doctorem intra paucas lineas sui ipsius oblitum, in contrariam abiisse sententiam? Cur non potius illud verbum *non coacte* commode explicemus de exclusione non solum veræ coactionis, sed etiam necessitatis absolutæ? atque etiam illud *sponte* idem significare intelligamus ac *libere?* Præcipue cum ibidem addat Angelicus: *& ita est actus sui dominus;* quod dominium in eo non reperitur, qui necessitate naturæ ad unum est determinatus.

CAPUT VIII.

De pœnis peccati originalis in altera vita.

249. Cum S. Augustinus in celebri sua Epistola 166. cap. 7. testatus sit, magnis se coarctari angustiis, nec, quid responderet, prorsus invenire, quando de pœnis parvulorum agebatur, qui de corpore exeunt sine Christianæ gratiæ sacramento: quanto magis nos meticulosos esse oportet, quando ad hanc ipsam materiam pertractandam accedimus, quæ licet tum superiori ætate, tum nostris etiam temporibus diu, multumque a viris doctissimis examinata fuerit, tantis tamen adhuc tenebris involuta est, ut nihil omnino certo, ac dilucide pronunciari posse videatur? Præcipuas enumerabimus aliorum opiniones; deinde quid hac in re, præeuntibus scholæ nostræ Magistris, sin minus certum, saltem probabilius, nobis videatur, quam brevissime fieri poterit, exponemus.

250. Primo Pelagiani, eorumque surculi Semipelagiani, quorum primi peccatum originale prorsus tollebant, alii vero admodum extenuabant, nullam aliam parvulis decedentibus sine regenerationis lavacro pœnam infligi putabant, quam exclusionem a regno cælorum, propter illa verba Christi Domini Jo. III. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Exclusis vero a regno cælorum, alio in loco, quem determinare nesciebant, vitam æternam ipsis a Deo concedi comminiscebantur (*b*).

251. Cujus autem generis esset illa vita, requies, salus, ac felicitas æterna, quam Pelagiani parvulis sine baptismo decedentibus tribuebant extra regnum cælorum, haud facile est determinare, dum nihil de hac re omnino perspicue apud Sanctos Patres, qui contra hanc parvulorum beatam vitam pugnarunt, expressum invenitur. S. Augustin. *de Præd. Sanct.* cap. 13. Pelagianos laborasse ait, ut quærerent parvulis extra regnum Dei *nescio cujus suæ felicitatis locum: maxime quando convincuntur, non eos habere posse vitam æternam &c.* quibus verbis etsi non aperte definiatur, quæ esset ista parvulorum non baptizatorum salus, ac beatitudo, innuitur tamen eamdem ipsam non esse, qua Beati fruuntur in regno Dei. Unde communis Theologorum opinio invaluit, Pelagianos confinxisse beatitudinem nescio quam ordinis mere naturalis, qua parvuli exclusi a regno cælorum in perpetuum potirentur (*a*).

252.

autem omnino statuit, nullum esse dominium voluntatis supra suos actus, nisi habeat potestatem eligendi. Sic I. P. qu. 82. art. 1. ad 3. inquit: *Sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc, vel illud eligere. Electio autem non est de fine, sed de his, quæ sunt ad finem. Unde appetitus ultimi finis non est de his, quorum domini sumus.*

(*a*) Pelagius, teste S. August. *de peccato origin.* cap. 21. quærentibus quonam in loco pueri morientes sine baptismo degerent, respondere solebat: „ *Sine* „ *baptismo parvuli morientes, quo non eant, scio; quo* „ *eant, nescio*, idest, ut S. Doctor commentatur, „ non ire in regnum cælorum scio; quo vero eant, „ ideo se nescire dicebat, quia dicere non audebat, „ in mortem illos ire perpetuam". Idem S. Pater Lib. II. *de Anima, & ejus origine* cap. 12. dicit, hæreticos Pelagianos ausos fuisse, *non baptizatis parvulis dare quietis, & salutis locum, etiam præter regnum cælorum;* ac propterea *justissime Conciliorum catholicorum, & Sedis Apostolicæ auctoritate fuisse damnatos.*

(*b*) Videri potest Dion. Petavius Lib. IX. *de Præd.* cap. 11. ubi etiam id probat ex vulgari apud Pelagianos adagio: *Habet gratia, quod adoptet, non habet unde, quod diluat* apud Auct. Lib. *de voc. Gent.* Lib. II. cap. 8. Si enim gratiam sanctificantem per baptismum parvulis conferri censebant, ut possent in regnum cælorum introire, profecto sine hac gratia sanctificante, quæ est ordinis supernaturalis, parvulos beatitudinis supernaturalis, qualis est visio Dei intuitiva, capaces esse consequenter asserere non potuerunt. Addo testimonium S. Augustini Lib. II. ad *Bonif.* cap. 6. ubi sic Pelagianos alloquitur: *Regenerationis lavacro adoptari filios hominum in filios Dei, non negatis, imo & prædicatis.* Qui igitur parvuli non erant per baptismum adoptati in filios Dei, neque hæredes regni Dei, nec cohæredes Christi esse poterant; ut proinde Pelagianos non aliam suis parvulis felicitatem, quam ordinis naturalis tribuisse, certissimum videatur. Id etiam apertius eruitur ex verbis ejusdem S. Patris in Lib. *de hæres.* n. 88. Tom. VIII., ubi Pelagianorum errores exponens, inquit, eos docuisse: „ parvulos propterea „ baptizari, ut regeneratione adoptati admittantur ad „ regnum Dei, *de bono* (hoc est de beatitudine na- „ turali) *in melius translati* (hoc est ad Dei visio- „ nem)... Nam etiamsi non baptizentur, promittunt „ eis extra regnum quidem Dei, sed tamen æternam, „ & beatam *quandam vitam suam*". Et Lib. II. Op. imperf. cap. 113. redarguit Pelagianos, quod facerent

252. Ab hac sententia non admodum abludere videtur eorum opinio, qui parvulis cum originali peccato decedentibus negant quidem beatitudinem illam supernaturalem, quæ oritur ex visione Dei intuitiva; aliam tamen concedunt ordinis mere naturalis, quæ sita sit in visione Dei, non intuitiva, sed abstractiva, quæ tamen multo perfectior illa sit, quam viatores in hoc mundo etiam acutissimi consequi possint. Porro ex hac cognitione Dei entis perfectissimi oriri debet aliquis naturalis ejusdem Dei amor, unde felicitas infantium augebitur. Neque putant, iis defuturas Angelorum visitationes, & supernaturales consolationes. Ac demum post universalis judicii diem eosdem resumptis corporibus, non qualia morientes reliquerunt, sed ad perfectam ætatem jam provectis, atque impassibilitatis dote exornatis, in hoc mundo repurgato, ac renovato vitam habituros immortalem (a).

253. Reipsa Card. Bellarminus Tom. IV. *Controv.* Lib. VI. cap. 9. hanc sententiam, non minus quam alteram Pelagianorum, non solum *falsam*, sed etiam *hæreticam existimandam esse*, pronunciat. Cui Bellarminianæ censuræ equidem subscribere non possum (b); libentissime tamen subscribo P. Thomæ Lemosio, qui Tract. I. *de læsione liberi arbitrii per pecc. origin.* cap. 22. eam probat esse falsissimam, quia in parvulis *peccatum originale verum culpam esse*, *non confitetur*.

254. Huic laxiori quorundam Theologorum opinioni e diametro opposita est Scholæ Augustinianæ doctrina post Gregorium Ariminensem in II. *Sent.* dist. 33. qu. 3., parvulos scilicet propter

duas æternas felicitates: unam, quæ sit in regno Dei; alteram, quæ sit extra regnum Dei.

Pelagianos autem non concessisse infantibus nisi beatitudinem naturalem, opinio communis est apud Theologos, paucis exceptis, inter quos est Florentius Conrius Archiepiscopus Thuamansis in Hibernia in suo *Tractatu de statu parvulorum sine baptismo decedentium ex hac vita* cap. 23. (qui tractatus invenitur ad calcem operum Corn. Jansenii *de gratia*). Huic autem communi sententiæ non ita pridem sese opposuit vir doctus, & pluribus editis libris de quæstionibus hac nostra ætate infeliciter suscitatis admodum clarus Jo. Vinc. Bolgeni in opere inscripto *Stato de' Bambini morti senza Battesimo* Maceratæ 1787.; cap. enim 2. P. II. probare nititur, Pelagianos parvulis concessisse illam ipsam supernaturalem felicitatem, qua ceteri Beati fruuntur, in visione intuitiva Dei sitam; & solum eosdem exclusisse a regno cælorum, ubi alii Beati eadem visione fruuntur. Aliqua certe affert non contemnenda argumenta deprompta potissimum ex Libro *Hypognasticon*, vel *Hypomnesticon*, qui olim fuit S. Augustino tributus, & modo invenitur in Appendice X. Tomi operum ejusdem S. Patris. Vereor tamen, ne talia sint, quæ communem sententiam convellere valeant. Conf. Bellarminum Lib. VI. *de statu peccati* cap. 1.

(a) Ita senserunt Hier. Savonarola, Ambr. Catharinus, Alb. Pighius, Alph. Salmeron, Lud. Molina, Greg. Martinez, aliique pauci, quibus non ita pridem accessit P. Barsanti in tribus libris italice scriptis *de futura renovatione cælorum, & terræ, ejusque incolis* anno 1780. in 4. Non erit inutile aliquod hujus doctrinæ specimen propriis horum Scriptorum verbis exhibere. Ambr. Catharinus in Opusculo *de statu parvulorum sine baptismo decedentium*, quod simul cum aliis ejusdem Auctoris opusculis Lugduni prodiit anno 1542. hæc inter alia scribit: *Istis parvulis, qui humanam naturam sine crimine habebunt, illa, quæ humanæ naturæ convenit, & quodammodo ipso jure debetur, felicitas dabitur. Noscent ergo, quatenus naturalis cognitio se extendere possit, Dominum Deum, & substantias separatas longe super omnes Philosophos ... Non sunt futuri proprie exules a regno Dei, sed relegatis magis similes: unde probabile mihi videtur, quod non carebunt Angelicis revelationibus, & visitationibus etiam eorum, qui erunt in cælis, qui sic recreabunt eos, & solabuntur, ut præter divinæ visionem Majestatis nihil deesse intelligamus .... Probabilissimum judicavi, quod quidam dicunt, habitationem eorum fore super hanc terram, quia proprius est locus hominum, ubi contemplabuntur opera Dei.* Eadem fere ante Catharinum scripserat Savonarola Lib. III. *Triumphi crucis* cap. 9. Plurimi autem Molinistæ post Magistrum suum in *Concordia* qu. 23. art. 4., & 5. disp. 1. memb. 9. eamdem beatitudinem naturalem pueris inexpiatis concesserunt; & Franc. Suarez in 1. 2. disp. 9. Sect. 6., eorumdem habitationem *probabiliter* in hoc mundo futuram asserit. Liberalior fuit his parvulis Card. Cælestinus Sfondrati in suo *Nodo prædestinationis dissoluto*, cujus inter alias hæc propositio est: *Infantes baptismo non tincti ad aliquid quod ipsa vita æterna melius sit, destinantur.* Vid. Liber inscriptus *Augustiniana Ecclesiæ Romanæ doctrina a Card. Sfondrati nodo extricata.* Horum, aliorumque similes sententias nuper collegit, & illustravit P. Barsanti in Lib. III. Operis supra memorati, contendens, primo parvulos resurrecturos in florida juvenili ætate impassibiles, & immortales; secundo futuros incolas hujus mundi renovati; tertio vitam in hoc mundo ducturos æternam, tranquillam, & felicem, mutuo conversantes; quarto eosdem Deum creatorem, & benefactorem suum *aliquo modo* amaturos dilectione naturali. Cum tamen fateatur, eosdem esse per peccatum originale aversos a Deo, non subscribit illi quorumdam sententiæ, quod perfectam Dei dilectionem, & beatitudinem in ordine naturali habituri sint. Demum in eis futurum esse asserit *illum spiritum philosophicum, qui meditatur, spiritum memoriæ, qui meditata simul colligit, & spiritum imaginationis creatricis:* quod colligit ex perfecta, constantique constitutione organorum in corporibus resumptis. Unde etiam infert, omnia in eis futura mutuæ amicitiæ, & conversationis solatia, & gaudia. Sed de his omnibus legendus est hic auctor non infacundus, nec ineruditus.

(b) Illustrissimus Petrus de Godoy ex Prædicat. Familia ad Episcopatum Oxomensem assumtus in 1. 2. q. 83. tract. 4. disp. 38. §. 8., quanquam hanc sententiam non approbat, illam tamen nullam censuram mereri asserit. Reipsa ii Theologi sive veteres, sive recentiores, qui eam adoptarunt, imo mordicus defenderunt ex quadam inutili erga illos parvulos commiseratione, in Ecclesia tolerati sunt, & tolerantur; quod nullo modo fieret, si possent hæresis accusari, ut Bellarminus contendit.

pter peccatum originale obnoxios esse pœnæ tum damni, tum sensus, non secus ac torquentur damnati propter peccata actualia in inferno; cum hoc solum discrimine, quod infantium pœna erit in comparatione omnium mitissima. Hanc sententiam solito suo fervore defendit inter Thomistas P. Hyac. Serry. in Tract. III. disp. 5. *de natura lapsa* Tom. IV.

255. Tertia opinio quasi media inter utramque, quam defendit laud. mox Thomas de Lemos, & plurimi alii, ut communior inter Scholasticos appellari possit, est, parvulos decedentes cum peccato originali nulla prorsus beatitudine perfruituros; imo contra eos vere damnari; pœnam tamen ipsis debitam propter solum peccatum originale, non esse pœnam sensus, sed solum pœnam damni, scilicet privationem visionis beatificæ Dei, quam sententiam & nos propugnabimus, postquam errorem Pelagianorum, aliorumque quorumdam Theologorum opinionem de beatitudine parvulorum naturali exploserimus. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Certum est, parvulos decedentes sine baptismo in æternum damnari: nec ullo modo ferenda est illa sententia, quæ iisdem æternam tribuit beatitudinem, sive ordinis supernaturalis, sive etiam ordinis solum naturalis.

256. **P**rob. Ex doctrina Ecclesiæ, quæ tanquam fidei dogma ab omnibus credendum proponit, peccatum originale, *quod mors est animæ*, adeoque veri nominis peccatum, *in omne genus humanum transfundi, & esse unicuique proprium;* atque hoc peccatum etiam parvulis *regenerationis lavacro expiari debere, ad vitam æternam consequendam.* Ita Synodus Tridentina Sess. V. Jam vero hac posita certissima fidei doctrina, quis neget, infelices illos parvulos, qui sine regenerationis lavacro culpa originali obstricti ex hac vita decedunt, ejusdem originalis noxæ pœnam luere, nempe damnationem æternam?

257. Porro clamat Apostolus Paulus ad Rom. V. 18. *Per unius delictum in omnes homines in condemnationem;* & aliquis dicere audebit, eosdem pueros salutaribus undis minime a peccato mundatos, non condemnationem, sed etiam habere perpetuam? S. Augustinus Lib. I. *de pecc. mer. & remiss.* cap. 12. hunc ipsum locum Apostoli expendens, vult „ Ideo dictum judicium ex uno „ delicto in condemnationem, quia sufficeret ad „ condemnationem, etiamsi non esset in homini- „ bus, nisi originale peccatum .... quod non tan- „ tum a regno Dei separat, quo parvulos sine „ accepta Christi gratia defunctos intrare non pos- „ se ipsi etiam (*Pelagiani*) confitentur, verum „ & a salute, ac vita æterna facit alienos &c. “ Et postea cap. 16. „ Potest, inquit, recte dici parvulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros. Multum „ autem fallit, & fallitur, qui eos in damnatio- „ ne prædicat non futuros, dicente Apostolo, *ju- „ dicium ex uno delicto in condemnationem* “. Et nimius essem, si omnia, quibus S. Augustinus explosa quacumque beatitudine parvulos in damnatione, quanquam omnium mitissima, futuros esse probavit, in medium afferre vellem.

258. Ea tamen prætermittere non possum, quæ habet Lib. II. *de anima, & ejus origine* c. 12. ubi inquit: „ Novellos hæreticos Pelagianos justis- „ sime Conciliorum Catholicorum, & Sedis Apo- „ stolicæ damnavit auctoritas, eo quod ausi fue- „ rint, non baptizatis parvulis dare quietis, & sa- „ lutis locum præter regnum cœlorum “. Et si quis cavillari velit, quasi S. Doctor ideo tantummodo Pelagianos damnatos dixerit, quod parvulis extra regnum cœlorum plenam, perfectamque beatitudinem ordinis supernaturalis tribuerent, cum tamen nostri Theologi nonnisi felicitatem quamdam naturalem ipsi concedant (*a*): si quis, inquam, ita cavillari velit, facile convincetur ex iis, quæ Augustinus habet paulo superius in eodem Opere Lib. I. cap. 9. inquiens: „ Non baptizatis parvulis „ nemo promittat, inter damnationem regnumque „ cœlorum quietis, vel felicitatis cujuslibet, at- „ que ubilibet quasi medium locum. Hoc enim „ eis etiam hæresis Pelagiana promisit “. Quibus non supernaturalis solum, sed etiam naturalis cujuslibet generis beatitudo luculenter excluditur.

259. Reipsa hanc sententiam, quæ parvulos ab æterna damnatione eximit, atque in beata quadam vita constituit, fuisse sæpius ab Ecclesia proscriptam, patet primo ex Concilio Diospolitano in Palæstina, quod referente S. Aug. ep. 186. olim 106. cap. 9. Pelagius coegit anathematizare eos, qui dicunt, *infantes, etiamsi non baptizentur, habere vitam æternam.* „ Unde fit, inquit S. „ Augustinus, ut infantes non baptizati non so- „ lum regnum cœlorum, verum etiam vitam æ- „ ternam habere non possint “. Quod iterum, iterumque in Conciliis Carthaginensi, & Milevitano definitum fuit, & a sanctæ memoriæ Innocentio I. confirmatum. S. etiam Gelasius Papa in Epist. ad Episcopos per Picenum impiam, & profanam declarat doctrinam cujusdam Senecæ Pelagiani asserentis, parvulos *sine sacro baptismate pro solo originali peccato non posse damnari.* De-

(*a*) Ita olim respondisse Gregorium de Valentia, refert P. Thomas de Lemos laud. Tract. c. 23. ubi hanc responsionem invicte refellit; primo quidem ex Card. Bellarmino; deinde ex variis Conciliis, ac potissimum ex Gelasio Papa, qui contra Pelagianos ostendit, parvulis non regeneratis non solum regnum cœlorum, sed etiam vitam quamcumque beatam sacris oraculis denegari.

Demum hæc catholica veritas apertissime definita videtur in Sess. ultima Concilii œcumenici Florentini, his verbis: „ Credimus ... illorum animas, „ qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, „ pœnis tamen disparibus puniendas „. Unde etiam Catechismus Rom., ubi de Baptismo agit n. 51., ita Sacramentum baptismi hominibus necessarium esse docet: „ Ut nisi per baptismi gratiam „ Deo renascantur, in sempiternam miseriam, & „ interitum a parentibus .... procreentur „.

260. Ne autem longior sim in multis coacervandis Sanct. Patrum, præcipue autem Augustini testimoniis, satis erit illam theologicam rationem ex sacris litteris erutam expendere, qua frequentissime Patres ipsi usi sunt contra Pelagianos. Nimirum infantes ante baptismum *natura sunt filii iræ*, *sub potestate tenebrarum*, *captivi Satanæ*, *servi Diaboli;* quod etiam Ecclesia insinuare voluit institutis exsufflationibus, & exorcismis, quibus spiritus immundus a baptizandis ejicitur (a). Quomodo ergo credere possumus, eosdem infantes filios iræ, Deo exosos, & sub Dæmonis captivitate decedentes, futuros in alia vita naturali quadam felicitate beatos, & non potius miseros, & infelices, peccati, quod secum traxerunt, pœnas luere? Merito proinde Theologi saniores concludunt, non posse infantibus decedentibus sine baptismo felicitatem aliquam ordinis etiam naturalis tribui, quin ipsis peccatum originale negetur. „ Si originale peccatum, *inquiebat S. Anselmus* „ *in Lib.* de conceptu virginali *cap.* 27., est aliquod peccatum, necesse est omnem hominem „ in eo natum, illo non dimisso damnari „.

261. Altera ratio desumitur ex loco illis parvulis destinato, nempe inferno, ut mox vidimus ex definitione Concilii Florentini. Et quamvis non pauci Theologi *inferni* nomine non intelligant horrendum illum carcerem, in quo damnati torquentur propter peccata actualia, sed limbum, locum scilicet prope infernum, omnes tamen, quotquot sunt melioris notæ, ut sancti Doctores Thomas, & Bonaventura, Jo. Scotus, Alexander Alensis, Albertus magnus, docent, eosdem esse in atro aliquo loco subterraneo, & tenebricoso, ubi certe nulla beatitudo esse potest. Absurdum vero est fingere cum aliquibus, eosdem infantes esse post resurrectionem corporum ab hoc carcere liberandos, ut mundum renovatum inhabitent. Nullum enim habetur hujus novæ sententiæ fundamentum; sed potius etiam ad ipsos extenditur lex illa generalis Eccles. XI. 3.: *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit*. Quæ verba post S. Hieronymum communiter intelliguntur de hominum statu post mortem, qui erit immutabilis.

262. His perpensis concludere possumus cum Lemosio: „ tales parvulos sine baptismo decedentes veros miseros esse, vere perire, vere perpetua morte adstrictos teneri, vere ire in condemnationem, ac vere esse damnatos. Ad omnia „ enim ista absolute, & simpliciter verificanda „ sufficit, illos pœnam damni, & carentiam perpetuam divinæ visionis habere propter peccatum originale, quæ vera macula, & culpa in „ ipsis est „. Reipsa hæc etiam est phrasis S. Thomæ, qui pluribus in locis eosdem pueros in æternam *damnationem* ire consentit. 3. P. qu. 68. art. 9. pueros baptizandos esse docet, ut sicut „ per Adam *damnationem* incurrerunt nascendo, „ ita per Christum salutem consequantur renascendo „; & Lect. I. in cap. II. epist. ad Ephesios illa verba: *eramus natura filii iræ*, ita exponit: idest *vindictæ*, *pœnæ*, *& gehennæ*. Et Lect. I. in cap. VIII. ad Rom. postquam dixisset cum Apostolo, *nihil damnationis esse iis*, *qui sunt in Christo Jesu*, subdit: *Illis vero*, *qui non sunt in Christo Jesu*, *damnatio debetur*.

263. Ob. primo cum Catharino verba Apostoli ad Rom. V. 18. *Per unius* (nempe Christi) *justitiam in omnes homines in justificationem vitæ;* tum alia 1. Corinth. XV. 26. dicentis: *Novissima autem inimica destruetur mors*, ac demum illa Christi Domini Joann. XII. 31.: *Nunc princeps hujus mundi* (nempe Diabolus) *ejicietur foras*. Hæc cum generaliter dicta sint, pertinent etiam ad illos infantes, ut intelligamus, eos tandem aliquando esse justificandos, & liberandos ab umbra mortis, atque a potestate Diaboli eripiendos, ut felicem vitam degant.

264. Resp. primo, hæc argumenta nimis probare; probant enim, si quid valent, etiam omnes alios damnatos esse a morte liberandos; quia nulla ratio est, ut objecta Scripturarum testimonia restringantur ad parvulos, & non potius extendantur ad omnes; nam Christus Dominus noster effusa sua caritate *dedit semetipsum redemptionem pro omnibus* 1. ad Timoth. II. 6.; *& ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi:* epist. 1. Joan. II. 2. Reipsa, ut S. Thomas observat Lect. 3. in objectum locum 1. ad Corinth. Origenes inde erroris sui occasionem sumpsit, quod omnes da-

(a) Vide, quæ supra n. 177. dicta sunt; iisque adde, quæ leguntur in cap. 12. adnexo Epistolæ Sancti Cœlestini P. ad Episc. Galliæ, ubi dicitur: *Illud etiam, quod circa baptizandos in universo mundo S. Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu: cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quam exorcismis, & exsufflationibus Clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ac tunc vere appareat, quomodo princeps hujus mundi mittatur foras* &c. Qua de re sæpius agit S. August. contra Pelagianos, præcipue in postremo opere cont. Jul. In reconciliandis autem peccatoribus Ecclesia exorcismis non utitur, quia illi per baptismum in Christi familiam jam adoptati a primæva illa dæmonis captivitate liberati fuerunt.

damnati, & ipse etiam Diabolus, quem sub mortis nomine intelligebat, essent in fine mundi subjiciendi Christo, & salvandi.

265. Resp. secundo, sensum Apostoli esse, omnes eos homines in Christo justificari, quibus ejusdem sanguinis pretium per Sacramenta applicatur; quæ applicatio iis infelicibus pueris, qui eorumdem Sacramentorum exortes obierunt, fieri amplius non potest. Item omnes inimicos esse Christo Servatori nostro subjiciendos, quod omnes in passione sua devicit, scilicet Diabolum, cujus furorem compescuit, peccatum, quod pretioso suo sanguine expiavit, & tandem novissime mortem, quæ post universalem resurrectionem non amplius deseviet. Multoque facilior explicatu est promissio Jesu Christi Joan. XII., scilicet Diabolum, qui vocatur princeps hujus mundi, *tunc* esse ejiciendum foras, quia in morte ipsius Christi, quæ jam imminebat, erat ejus regnum destruendum; destruendum, inquam, per Sacramenta a Christo instituta, & maxime per baptismum, quo a potestate Dæmonis liberantur infantes.

266. Objicit secundo Catharinus ea verba Dan. XII. 2.: *Multi de his, qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium*. Ex quo autem Propheta dicat *multi*, non *omnes*, contendit, aliquos ex mortuis superesse, qui neque in vitam æternam, neque in opprobrium resurgent, sed in locum medium.

267. Resp., illud Danielis vaticinium a sanctis Patribus communiter referri ad universalem corporum resurrectionem. Nec interest illa vox *multi*; debet enim intelligi de omnibus hominibus, qui certe sunt multi. Sed etiamsi illo vatioinio non fuisset prædicta omnium hominum resurrectio, nimis contorta esset Catharini illatio, ut inter evigilantes in vitam æternam, & evigilantes in opprobrium, medii essent infantes, qui evigilarent in beatitudinem nescio quam naturalem.

268. Objicit tertio ex ratione: quod conveniens non sit, illos pueros fraudari eo fine, qui eis secundum naturam competit, nimirum felicitate naturali, maxime ea, quæ capitur ex contemplatione Dei. Ulterius cum illi infantes non sint proprie *exules* a regno Dei, sed magis similes relegatis, probabile est, eos non carituros commercio Angelorum, a quibus multa beneficia accipiant, ut nihil aliud iisdem desit, quam visio divinæ majestatis. Demum, cum certe sciamus, renovandos esse cœlos, terramque instaurandam, pronum est conjicere, in ea ipsos habitaturos, postquam corpora resumserint: terra enim est propria habitatio hominum, juxta illud Psalmi CXIII.: *terram dedit filiis hominum*. Et reipsa, cui usui futura est terra renovata, & repurgata, toties in sacris litteris promissa, & expectata, nisi ut ab hominibus incolatur? Sed a quibus hominibus? Non a damnatis, quorum carcer est infernus, nec a beatis, qui regnant in cœlis. Ergo ab infantibus non baptizatis, qui resurgent in ea juvenili ætate, ad quam terminatur motus augmenti, & a qua incipit motus decrementi, ut docet S. Thomas pluribus in locis (*a*).

269. Resp. ad primum, cum fides nos doceat, eos parvulos reatu peccati originalis obstrictos teneri, facile intelligi, eosdem justa Dei punitione ea etiam felicitate privari, quæ illorum naturæ conveniret, si ab omni culpa essent immunes.

270. Ad secundum dico, sine ullo fundamento parvulos illos appellari *relegatos*, non autem *exules* a regno cœlorum, cum propter peccatum originale omni jure exciderint ad beatam illam patriam, quam solis filiis suis Deus destinavit. Non inficiamus quidem, nonnulla beneficia iis a Deo conferri, quia quidquid in natura ipsorum boni est, Deo in acceptis referre debent; & ut inquit S. Thomas in II. *Sentent.* Dist. 33. qu. 2. art. 2., *participant multum de divina bonitate, & perfectionibus naturalibus*; & in resp. ad 5. *Quamvis pueri*, inquit, *non baptizati sint separati a Deo, quantum ad illam conjunctionem, quæ est per gloriam, non tamen ab eo sunt penitus separati, imo sibi conjunguntur per participationem naturalium bonorum; & ita etiam de se gaudere poterunt naturali cognitione, & dilectione*.

271. Postremum de renovatione cœli, & terræ, ut hæc post diem judicii ab iis feliciter inhabitetur, qui in regnum cœlorum introire non possunt propter defectum baptismi, plane commentitium est; neque enim nullum habetur fundamentum credendi, tunc mutandam esse illorum sortem, ut a loco illo exeant, quo antea detinebantur. Innovandum esse, & repurgandum mundum, docet S. Thomas in Supplem. quæst. 91. art. 1., sed non propter parvulos illos; potius ut beatorum oculis, qui

(*a*) Catharinus commentans ea verba S. Petri 2. Epist. III. 13. *Novos vero cœlos, & novam terram, secundum promissa expectamus*. „ In quem usum, inquit, „ nova terra, si nullus habitaturus sit in ea? Idcirco „ congruentissime creditur a multis, eos, qui pecca- „ to proprio non merebuntur infernum, nec tamen a „ Christo recepti fuerunt per gratiam, quales pueri „ absque baptismo decedentes, hanc novam multo pul- „ chriorem terram, puram ab omni inquinamento, & „ corruptione possessuros, ubi perpetuo laudabunt Do- „ minum Deum “. Negari non potest, hanc sententiam aliquibus interpretibus placuisse; non tamen credendum est Nicolao Lyrano, qui in cap. IV. Ecclesiastes vult, pueros illos habituros sortem magis delectabilem, quam possit haberi in vita præsenti, *secundum omnes Doctores, qui loquuntur de dormientibus in solo peccato originali*. Hanc quorumdam opinionem illustrare, ac credibilem reddere multo studio conatus est P. Barsenti in opere superius laud. *Della futura rinnovazione de' Cieli, e della Terra, e de' suoi abitatori* Lib. III.

qui Dei essentiam videri non possunt, *solatium congruum præbeatur*, *inspiciendo divinitatem in suis effectibus corporalibus*, *in quibus manifesta indicia divinæ majestatis apparebunt*. Aliam etiam rationem addit ibidem ad 5. Angelicus, qua probatur, hanc mundi renovationem fieri non debere, nisi propter electos, quia nempe illa innovatio *cedet in augmentum gloriæ hominis: sicut aliquis homo meretur*, *ut ornatioribus vestibus induatur*. Hoc certe meritum in illis infantibus peccato originali infectis inveniri non potest. Idem sentire videtur S. Augustinus, dum in Lib. XX. *de Civitate Dei* cap. 16. putat, hoc fieri debere, *ut mundus in melius innovatus apte accommodetur hominibus etiam carne in melius innovatis;* hominibus inquam beatis; nam infantibus sine baptismo decedentibus non alium S. Pater locum tribuit, quam infernum. Illa autem verba Psalmi: *terram dedit filiis hominum*, de hominibus in hac vita communiter intelliguntur, quorum habitationi terra destinata est.

272. Ob. quarto. Beatitudo naturalis consistit in cognitione, & dilectione Dei; utramque habebunt illi infantes; ergo &c. Prob. minor; cum enim, docente S. Thoma (sup. num. 270.) infantes illi *multum participent de divina bonitate*, *& perfectionibus naturalibus*, certe non carebunt ea cognitione Dei, quæ viribus naturæ haberi potest: hanc autem cognitionem consequetur naturaliter amor summi boni, quod cognoscunt: ergo & ea beatitudo, quæ ex cognitione, & dilectione Dei oritur.

273. Resp. cum P. Lemos, naturalem beatitudinem proprie dictam requirere perfectiorem Dei cognitionem, & dilectionem, quam infantes illi habere possint; cum propter peccatum originis sint *habitualiter* a Deo aversi; & ulterius requirere locum delectabilem, qualis certe non est locus ille subterraneus, & tenebricosus, in quo illi infelices ex communi Theologorum opinione detinentur (*a*).

274. Ob. ult. cum Card. Sfondrato. Parvuli innocentes sunt, quia non habent personale peccatum; ergo &c.

275. Resp., non habere peccatum personale, idest actuale, & propria voluntate commissum; habere tamen originale, quod ex definitionibus Ecclesiæ est unicuique proprium; & nonnisi regenerationis lavacro abluitur.

276. Inst. Parvuli illi subtracti sunt a periculo peccandi; hoc autem beneficium majus est, quam sit gratia Christi, quia peccatum in genere mali majus est, quam gratia Christi in genere boni, unde etiam idem Auctor colligit, neminem esse, qui considerans hujus vitæ pericula, non potius eligeret, si optio daretur, eorum parvulorum statum.

277. Resp., absonam prorsus esse hujus eximii viri hac in parte doctrinam. Primo videtur, eum non considerasse omni ex parte illorum puerorum statum. Sunt quidem extra peccati actualis periculum; sed tamen sunt peccato originis infecti, adeoque gratia Dei orbati, imo *filii iræ*. Secundo quis ferat illam propositionem, *immunitatem a peccandi periculo esse donum majus*, *quam Christi gratiam?* Quasi peccandi periculum sit reipsa aliquod malum morale, cum potius esse possit merendi occasio, juxta illud: *Qui potuit transgredi*, *& non est transgressus*. Et aliud Apostoli: *Fidelis Deus*, *qui non patietur vos tentari supra id*, *quod potestis*, *sed faciet etiam cum tentatione proventum*. 1. Cor. X. 13.

PROPOSITIO II.

Communior, *& probabilior sententia est*, *parvulos decedentes sine baptismo nulla affici pœna sensus* (*b*).

378. Præmittendum censeo, nullam hac in parte esse Ecclesiæ definitionem. Quæ enim ad probandam superiorem propositionem attulimus Rom. Pontificum, ac Conciliorum decreta, tantum respiciunt æternam infelicium illorum puerorum damnationem, quæ ad solam pœnam damni, seu exclusionem a beatifica Dei visione restringi potest, quin addatur etiam pœna sensus. Reipsa autem si Ecclesia definivisset, eam damnationem etiam in pœna sensus consistere, nec tam multi, gravesque Theologi contrarium ausi essent defendere, nec fuisset eorum opinio hactenus tolerata, imo & laudata, ut mox videbimus (*c*).

279. Et quidem S. Thomas eorum certe princeps

(*a*) Putant aliqui Thomistæ, non aliam in illis pueris esse posse Dei dilectionem, quam *naturalem*, & necessariam, quæ fertur in Deum, prout est naturale essendi principium; cujusmodi est in dæmonibus, & damnatis. Vid. Card. Gotti T. VI. in 1. Part. qu. 3. dub. 3. §. 6. Aliqui tamen in illis admittunt etiam quamdam dilectionem Dei liberam, sed admodum imperfectam, quæ stare potest cum aversione habituali ab ipso Deo, ut fine ultimo; nam parvuli illi aversi quidem a Deo *habitualiter* sunt propter peccatum originis nondum deletum; non autem *actu*, quia nullius actualis peccati rei fuerunt, nullamque proinde aversionem a Deo actu habuerunt. Nec est credendum, eosdem post mortem in hanc deordinatam conversionem ad creaturas, & aversionem a Deo incidere; ut enim inquit S. Thomas qu. 5. *de malo* art. 3., *post mortem in anima non mutatur dispositio voluntatis*, *neque in bonum*, *neque in malum; unde cum pueri ante usum rationis non habuerint actum inordinatum voluntatis*, *neque etiam post mortem habebunt*.

(*b*) Hanc sententiam *communem* Sanct. Patrum & Theologorum appellant S. Thomas quæst. V. *de malo* art. 2., & S. Bonaventura in II. Diss. 33. quæst. 1., ac post eos P. Thomas de Lemos Tract. 1. cap. 24. T. I. P. II.

(*c*) Guill. Estius in Lib. II. *Sentent.* dist. 33. §. 8. postquam præcipua utriusque partis momenta expendit, nihil certi affirmandum putavit, inquiens: *In hac*

ceps in II. *Senten.* Dist. 33. qu. 2. art. 1. id primo ostendit ex Apocal. XVIII. 7., ubi de peccatore sub figura Babylonis dicitur: *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Sed in peccato originali nulla est sensibilis delectatio, sicut nulla est operatio; ergo peccato originali non debetur pœna sensibilis. Quæst. autem V. *de malo* idem Angelicus, postquam art. 1. probasset, parvulos decedentes cum peccato originali puniri pœna damni, pergit postea, & art. 2. probat argumentis satis gravibus, peccato originali non deberi pœnam sensus. Et primo utitur auctoritate Innocen. III. R. P., qui in Decretal. Lib. III. tit. 42. cap. *Majores* hæc habet: *Pœna originalis peccati est carentia visionis Dei, actualis vero pœna peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus.* Frustra autem cavillantur Adversarii, doctissimum illum Pontificem non addidisse particulam *tantum*, ut inde probari possit, infantes *tantummodo* pœnam damni habere; hæc enim particula restrictiva *tantum* ibi subintelligitur; alias nulla afferretur differentia inter originale, & actuale peccatum, si utrique eadem pœna deberetur (a).

280. Deinde tres affert sui asserti rationes, sane non contemnendas; quarum præcipua, ni fallor, hæc est: „ quod pœna proportionatur culpæ: „ & ideo peccato mortali actuali, in quo invenitur aversio ab incommutabili bono, & conversio ad bonum commutabile, debetur pœna damni, scilicet carentia visionis divinæ, respondens conversioni. Sed in peccato originali non „ conversio, sed sola aversio, seu aliquid aversioni respondens invenitur; scilicet destitutio animæ a justitia originali, non debetur pœna sensus, sed solum pœna damni, scilicet carentia „ visionis divinæ.

281. Huic S. Thomæ rationi illud obstare videtur, quod intelligi non potest, voluntatem illorum infantium esse per originem aversam a Deo, quin sit eodem tempore conversa ad creaturas; præcipue propter concupiscentiam, quæ inclinat ad bona sensibilia. Et ulterius pœna sensus non solum debetur conversioni ad creaturas, sed etiam multo magis aversioni a Deo.

282. Verumtamen etiam in iis pueris admittamus aliquam conversionem *habitualem* ad creaturas, propter peccatum originale, cujus materiale, ut supra docuimus num. 76., & seq., est concupiscentia habitualis; non tamen in iis admitti potest conversio *actualis*, vel concupiscentia *actualis*; utpote quia cujuscumque operationis, & actus in vita incapaces fuerunt (b), neque aversio illa *habitualis* a Deo, in qua moriuntur, orta est ex actu propriæ illorum voluntatis, sed voluntatis Adami, modo supra Sect. II. num. 151. & seq. explicato. Peccato autem actuali debetur tum pœna damni, tum pœna sensus, quia in illo est vera actualis aversio a Deo, & conversio ad creaturas, & utraque a propria voluntate procedens. Hinc pœna sensus proportione respondet oblectationi in creaturis: *quantum in deliciis fuit &c.* (sup. n. 279.).

283. Dices cum Franc. Sylvio in 1. 2. qu. 85. art. 6. qu. 2., S. Thomam hæc omnia, quæ cum junior esset ex communi, quæ tunc in scholis vigebat, opinione docuerat, seniorem postea, doctioremque factum retractasse. Nam primo in Lib. III. *contra Gent.* c. 159. absurdum reputat, esse aliquos homines, *qui nec beatitudinem consequantur, nec pœnam patiantur a Deo.* Hujusmodi autem essent pueri originali culpa infecti, si pœnis sensibilibus obnoxii non essent. Prosequitur autem S. Doctor loquens: „ Contrarium „ ostenditur ex eo, quod dicitur Matth. XXV., „ quod omnibus in divino judicio existentibus dicetur: Venite ..... possidete paratum vobis regnum, vel discedite in ignem æternum “, quibus probatur, nullum esse medium locum parvulis reservatum. Ulterius in Lect. V. ad cap. V. epist. ad Rom. aperte asserit, omnes, qui nascuntur ex Adam, incurrere *condemnationem* per ejus

igitur opinionum contrarietate imprimis scire oportet, neutram a suis auctoribus (excepto Fulgentio) tanquam fidem tenendam asseri, aut oppositam velut hæreticam damnari; quare & nos hanc de sensibili pœna quæstionem in medio relinquentes, dicimus, rationes utrinque allatas non omnes ejusmodi esse, quæ efficaciter concludant &c. Ita eximius iste Theologus, qui nunquam dixit, aut putavit, ut nuperi quidam Theologi asserunt, hunc esse articulum fidei ab omnibus Patribus post S. Augustinum clarissime assertum, imo a pluribus Conciliis definitum, obscuratum tamen propter Scholasticorum auctoritatem. At vero quis unquam credat, Scholasticos ausos fuisse non solum veteri Patrum traditioni, sed etiam Conciliorum Lugdunensis, Florentini & Tridentini definitionibus refragari? Et si id ausi fuissent, quomodo Pastores Ecclesiæ in utramque aurem dormitassent? Unde etiam cl. P. Berti *de theol. disc.* Libro XIII. c. 8. postquam agnovit, tria Scholasticorum lumina D. Thomam, Scotum, & S. Bonaventuram mitiorem sententiam adoptasse, subdit: *Ob quorum auctoritatem absit, ut huic assertioni vel minimam erroris notam nos audeamus impingere.*

(a) Quæstio nata erat, cur peccatoribus *amentibus* vel *dormientibus* non posset administrari baptismus, sicut confertur pueris, ut ita saltem ab originali peccato liberarentur, respondet autem sapientissimus ille Pontifex, id fieri non posse, quia *talis non careret visione Dei propter originale dimissum, & cruciaretur in gehenna perpetua propter reatum criminis actualis;* & originale quidem sine suscipientis consensu in baptismo remitti, *actuale vero, quod consensu contrahitur, sine consensu minime relaxari.*

(b) Quis non exhorreat damnatam illam Mich. Baji doctrinam in proposit. n. 48. *Peccatum originis est habituali parvuli voluntate voluntarium, & habitualiter dominatur parvulo, eo quod non gerit contrarium voluntatis arbitrium.* Et 49. *Ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus decedens sine regenerationis sa-*

jus peccatum, & insuper peccatum Adæ ita dominari, ut homines ducat in *mortem temporalem*, *& æternam*. Tertio Lect. I. in cap. II. ad Ephes. ita explicat celebrem textum Apostoli: *Eramus natura filii iræ*, *vindictæ*, *pœnæ*, *& gehennæ*. Demum in *Summa theol.* 1. 2. qu. 81. art. 1., & alibi frequenter docet, peccatum originale esse *veram culpam*, atque etiam explicat, quomodo fuerit omnibus voluntarium; ut proinde illi omnes pœnæ debeantur, quæ veris peccatis debentur (a).

184. Verum hæc omnia argumenta sunt longius petita, & quæ omnem vim suam amittunt, quando consideramus Angelici doctrinam in *Summa theologica*, quæ est veluti ipsius ultimum testamentum. Quanquam autem beata morte præventus ad illum locum pervenire non potuit, qui opportunus erat huic materiæ data opera pertractandæ, nonnulla tamen in aliis locis tradidit, quæ aperte demonstrant, eum nunquam a sua sententia recessisse. Sic 3. P. qu. 1. art. 4. cum statuisset, Christum præcipue fuisse incarnatum ad tollendum peccatum originale, ita sibi objicit secundo loco: „ Peccato originali non debetur pœna sen„ sus, sed solum pœna damni, ut in secundo ha„ bitum est; sed Christus venit pro satisfactione „ peccatorum pœnam sensus pati in cruce, non „ autem pœnam damni ..... ergo principaliter ve„ nit ad deletionem peccati actualis, quam origi„ nalis “. Audiamus modo, quid huic objectioni S. Doctor respondeat. „ Ad secundum dicendum, „ *inquit*, quod peccato originali in futura retri„ butione non debetur pœna sensus. “ Et q. 52. art. 2. in 2. arg. „ Dolores, *inquit*, non sunt in „ inferno Patrum, neque in inferno puerorum, „ qui non puniuntur pœna sensus propter pecca„ tum actuale, sed solum pœna damni propter „ peccatum originale. “ Et quanquam hoc dicat in objectione, non tamen id inficiatur in responsione. Item 1. 2. qu. 87. art. 4. postquam observasset, in peccato duo esse, nempe aversionem ab incommutabili bono, quod est infinitum, & inordinatam conversionem ad bonum commutabile, quod est finitum, subdit: „ Ex parte igitur aver„ sionis respondet peccato pœna damni, quæ e„ tiam est infinita; est enim amissio infiniti bo„ ni, scilicet Dei. Ex parte autem inordinatæ con„ versionis respondet ei pœna sensus, quæ etiam „ est finita. “ En quomodo Angelicus constanter inhæreat doctrinæ jam antea traditæ, quod peccato originis, in quo non est nisi aversio a Deo, correspondeat sola pœna damni, non autem sensus. Quid plura? Ibidem q. 89. art. 6. hæc habet in argum. *Sed contra: Pro peccato originali puniuntur homines in limbo puerorum*, *ubi non est pœna sensus*, *ut infra dicetur*. Quod tamen dicere non potuit, immatura morte sublatus.

285. Quæ autem objecta fuere, facili negotio diluuntur a nobis, qui ultro fatemur, infantes propter peccatum originale justam damni *pœnam* a Deo *pati*, incurrere *damnationem*, *& mortem æternam*, esse *filios iræ*, *vindictæ*, *pœnæ*, *gehennæ*; & si placet, dicimus etiam eosdem *igne* torqueri, quatenus, ut ipse S. Thomas explicat in II. Dist. 33. qu. 2. art. 1. ad 1. „ Supplicium „ quandoque nominat solam pœnam damni, quæ „ est carentia divinæ visionis: sicuti etiam nomi„ ne *ignis* frequenter in Scriptura quælibet pœ„ na figurari consuevit “. Dubium itaque esse non potest de constanti Angelici Præceptoris nostri mente, quod pueris in solo originali decedentibus nulla infligatur sensus pœna. Eademque sententia fuit S. Bonaventuræ, Scoti, omniumque plane Scholasticorum usque ad tempora Gregorii Ariminensis, qui sæc. XIV. hac de re anceps hæsit (b).

286. Neque vero deest huic sententiæ etiam veterum Patrum patrocinium. Nam S. Ambrosius in Lib. II. *de Abraham* cap. ult. de parvulis non regeneratis ita scribit: *Habeant tamen illam apertam pœnarum immunitatem*, *nescio an habeant regni honorem*; innuens nempe, eos nullatenus posse in regnum Dei introire, simul tamen esse posse a pœnis immunes (c).

287. Clarius adhuc loquitur S. Gregorius Nyssenus in Orat. *de infantibus*, *qui* morte immatura abripiuntur; sub finem enim inquit: „ Imma„ tura mors infantium neque in doloribus, aut „ mæstitia esse eum, qui sic vivere desiit, in„ telligendum esse nobis suggerit, neque &c. “ Tomo III. p. 238.

288. Deinde illustris est locus S. Gregorii Nazianzeni Hom. XI. n. 23., ubi de iis loquens, qui ideo sine baptismo decedunt, quia accipere illum non possunt, inquit: “ Nec cælesti gloria, „ nec

cramento, *quando usum rationis consecuturus erit*, *actualiter Deum odio habeat*, *Deum blasphemet*, *& legi Dei repugnet*.

(a) Clar. Jo. Baptista Guadagnini in opere nuper edito, cui titulus *Esame della riflessioni teologiche*, *e critiche &c.* T. I. pag. 287. & seq. his, aliisque similibus argumentis sibi visus est, liquido ostendisse, S. Thomam a priore sententia, in quam se in juvenili ætate a Scholasticis incaute abripi passus fuerat, in doctrina Sanct. Patrum postea magis versatum recessisse, miraturque, Thomistas id nondum advertisse &c.

(b) Ita enim habet in Comment. ad Lib. II. *Sent.* dist. 33. *Quia hujus quæstionis non vidi partem aliquam expresse determinatam ab Ecclesia*, *& tremendum mihi videtur negare auctoritates Sanctorum*, *& e contra etiam non est tutum contraire communi opinioni*, *& consensui Magistrorum nostrorum*, *idcirco neutri parti alteram præferens*, *dijudicationem eorum lectori relinquo*.

(c) Suspicatur Maurinus editor, hæc verba, *& alia nonnulla*, *quæ Pelagianismum sapiunt*, *ab hæretico aliquo fuisse intrusa*. Verumtamen primo hic non apparet Pelagianismi vestigium: deinde esset necessaria veterum aliquorum Codicum auctoritas ad hanc adulterationem confirmandam.

„ nec suppliciis a justo Judice afficientur, utpote „ qui licet signati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc jacturam passi potius „ fuerint, quam fecerint. Neque enim qui dignus „ supplicio non est, protinus honorem quoque meretur; quemadmodum nec quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur". Hoc S. Gregorii principium nemini melius, ut puto applicari potest, quam parvulis illis, qui nec honore cœlestis gloriæ digni sunt, utpote gratia habituali destituti, nec inferni supplicia sunt promeriti propter actuale aliquod peccatum.

289. Satis autem non est respondere cum doctissimis auctoribus postremæ edit. Parisinæ 1778. in Præfat. pag. 60., voluisse solum S. Gregorium, infantes non esse supplicio afficiendos, quod baptismo caruerint, quia defectus ille baptismi eisdem crimini verti non potest. Id quidem verum est; sed si S. Pater censuisset, pœnas peccati originalis esse sensibiles, id hoc loco tam opportuno dicere non prætermisisset, sicut non prætermisit memorare pœnam damni, scilicet cœlestis gloriæ privationem. Ulterius consideratione digna est illa S. Patris sententia: *Nec quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur*; qua ostendit medium quoddam esse posse inter pœnas sensibiles, & præmium, quale nos infantibus concedimus (*a*). Quamobrem celebris S. Gregorii Commentator Nicetas Annot. 21. in illam Orat., „ Tres, *inquit*, ut opinione assequor, gra„ dus existunt. Unus eorum, qui superuis deli„ ciis perfruuntur: alter eorum, qui suppliciis „ æternis excruciantur: medius eorum, qui nec „ cœlestis regni voluptates sentiunt, nec pœnis „ ullis torquentur, in quo & pueruli, qui bapti„ smo perfusi non sunt, constituerentur".

290. Demum S. Thomas suam sententiam probat etiam auctoritate S. Bernardi, qui Serm. III. in Paschate dicit, ignem inferni *non sæviturum, nisi in propriam voluntatem*; sed originale peccatum non est peccatum propriæ voluntatis; consequitur enim ex voluntate aliena, nempe Adæ: ergo peccato originali non debetur pœna sensus. Ita Angelicus qu. V., *de malo* art. 2. in arg. *sed contra*. Et quanquam inficias non eo, sermonem illum S. Bernardi habitum fuisse ad adultos, ex iis tamen verbis consequens fit, igne inferni non torqueri reprobos, nisi propter peccata actualia, quæ propria voluntate committuntur.

291. Sed hæc satis sint, ut ostendatur, communem Scholasticorum opinionem nec ignotam veteribus Patribus fuisse, nec improbabilem. Nunc argumenta Adversariorum expendere debemus, quæ & multa sunt, & gravia, & quæ, ut inquit Eminentis. Card. Vincentius Gotti, eorumdem sententiam *in Scholis catholicis adhuc probabilem relinquunt*.

292. Ob. primo. In descriptione judicii universalis, quæ habetur Matth. XXV., cum omnes homines collocandi sint, vel ad dextram Christi judicis, vel ad sinistram, parvuli certe non erunt in parte dextra, sed erunt in parte sinistra, adeoque ad ipsos etiam pertinebit ea terribilis sententia: *discedite maledicti in ignem æternum*; qui quidem ignis non potest nisi in proprio significatu accipi; utpote quo & Dæmones, & reprobi comburendi sunt. Idipsum etiam significatur apud eumdem Matthæum illa parabola tritici congregandi in horrea, & zizaniorum, quæ comburi debent: ita enim eamdem Christus concludit: " Sic „ erit in consummatione sæculi: exibunt Angeli, „ & separabunt malos de medio justorum. Et mit„ tent eos in caminum ignis, ubi erit fletus, & „ stridor dentium".

293. Id magis confirmatur ex visione Joan. Apocal. XX. 12., ubi inquit: " Et vidi mortuos „ magnos, & pusillos, stantes in conspectu thro„ ni, & libri aperti sunt .... & judicati sunt mor„ tui &c. .... Missi sunt in stagnum ignis. Et qui „ non est inventus in libro vitæ scriptus, missus „ est in stagnum ignis: „ ubi nomine pusillorum nonnisi infantes intelligi possunt. Hinc Ecclesia in Symbolo *Quicumque* ita profitetur: " Omnes „ homines resurgere habent cum corporibus suis, „ & reddituri sunt de factis propriis rationem; „ & qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; „ qui vero mala, in ignem æternum; " ut nullus sit locus medius.

294. Resp., etiamsi concedatur, infantes solo peccato originali obstrictos ante Christi tribunal extrema die esse sistendos, imo & judicandos (*b*); non tamen inde sequi, sententiam Christi Judicis æque ad illos pertinere in omnibus, ac ad reprobos adultos. Id manifestissime patet ex adjunctis; neque enim ad eos dirigi potest ea Christi objurgatio: *esurivi enim* &c., quæ aperte indicat, reprobos judicandos esse, & condemnandos propter actualia ipsorum peccata, quæ in parvulis nulla sunt. Pœna igitur damni etiam ad parvulos spectabit, non autem pœna ignis.

295.

(*a*) Quanta fuerit apud S. Augustinum S. Gregorii Nazianz. auctoritas, visum est supra in nota ad n. 107. Sect. I.

(*b*) Putarunt aliqui, illam descriptionem judicii factam apud Matthæum non comprehendere, nisi illos adultos, qui in Ecclesia fuerunt. Id doceri contendunt a S. Augustino *de Fide*, & *operibus* cap. 15. Tom. VI. Quæ tamen sententia non paucis, nec levibus est obnoxia difficultatibus. Alii dixerunt, eos quidem præsentes judicio universali futuros, non tamen ut judicandos, siquidem nihil boni, vel mali egerunt, sed tantummodo ut videant *gloriam judicis*, quemadmodum loquitur S. Thomas in IV. dist. 47. q. 1. art. 3. q. unic. 1. ad 3. Sed S. Doctor veram suam mentem hac de re exposuit in Lect. 2. in c. 5. epist. 2. ad Cor.; ubi explicans illud: *Omnes nos manifestari oportet ante Tribunal Christi*, docet primo, nullum esse excipiendum ab illo judicio, quia Apostolus dicit

295. Quod si quis omnino contendat, etiam pœnam ignis spectare ad parvulos, tunc dicendum cum S. Thoma, *nomine ignis frequenter in Scriptura quamlibet pœnam figurari*. Sic in Psal. LXV. 10. dicitur: *probasti nos Deus: igne nos examinasti: transivimus per ignem, & aquam*. Et, ut alia omittam, satis est consulere S. Augustinum, qui qu. IX. in Josue Tom. III. quærit, quare Josue præceperit, Achan propter sacrilegom furtum lapidari, cum Dominus eumdem igne cremari jussisset? ita vero respondet: „ Ignis „ nomine pœnam potuisse significari. Scriptura „ testis est in Deuteronomio, ubi dicitur ad filios „ Israel: & eduxit nos de fornace ferrea ex Ægypto; ubi utique duram tribulationem intelligi voluit.

296. Eodemque modo explicandi sunt similes loquendi formulæ apud Matth. III. 12.: „ Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igne inextinguibili; *tum XIII.* „ 36. Colligite primum zizania, & alligate ea in „ fasciculos ad comburendum “. Quibus in locis aut pueri non comprehenduntur, aut si comprehenduntur, nomine ignis nonnisi illorum damnatio in genere intelligi debet.

297. Textus autem ex Apocal. XX. si integer afferatur, manifeste ad solos adultos pertinet, nullatenus vero ad parvulos. Dicitur enim ibi: „ judicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in „ libris, secundum opera ipsorum ... Et judicatum est de singulis secundum opera ipsorum “. Quæ verba non possunt parvulis convenire, ut manifestum est. Nomine igitur *pusillorum* ibi non intelliguntur parvuli, sed potius ignobiles; ut sensus sit, cujuscumque conditionis homines esse judicandos, ac pro meritis eorumdem operum præmia, vel pœnas recepturos. Et sic etiam intelliguntur verba Symboli *Quicumque*, & similia S. Pauli Apostoli 2. ad Cor. V. 10. dicentis: „ Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, „ prout gessit, sive bonum, sive malum “: quæ certe ad parvulos referri proprie nequeunt.

298. Dices. S. Aug. in epist. 217. alias 107. ad Vitalem n. 17. „ Scimus, *inquit*, etiam parvulos secundum ea, quæ per corpus gesserunt, „ recepturos vel bonum, vel malum. Gesserunt „ autem non per seipsos, sed per eos, quibus pro „ illis respondentibus, & renuntiare Diabolo dicuntur, & credere in Deum.

299. Resp., his verbis S. Doctorem non vera infantium opera, quæ nulla esse potuerunt, designare, sed fidem habitualem, quam receperunt in baptismo, vel non receperunt sine baptismo morientes; ut perinde sit, ac si diceret, parvulos esse judicandos, atque adeo vel præmio donandos, si Sacramentum fidei perceperunt, vel damnandos propter peccatum originale, si illud non fuerit Sacramento expiatum: unde quod prius dixerat, ita postea explicat: „ *quæ per corpus gesserunt*, id- „ est tempore, quo in corpore fuerunt, quando „ per corda, & ora gestantium crediderunt, vel „ non crediderunt, *quando baptizati, vel non baptizati sunt, quando carnem manducaverunt*, „ *vel non manducaverunt, quando & sanguinem biberunt, vel non biberunt*.

300. Ob. secundo. Sacræ litteræ aperte tradunt, nos propter peccatum originale esse natura *filios iræ*, & *sub potestate Diaboli*; unde S. Aug. Lib. III. *Op. imperf.* cap. 200. ita colligebat: „ Si autem non eruitur de potestate tenebrarum, „ & illic remanet parvulus, quid miraris, in igne æterno cum Diabolo futurum, qui in Dei „ regnum intrare non sinitur “? Neque vero fas est dicere cum Ambr. Catharino, Diabolum ab illis pueris ejiciendum foras in die novissimo, ut nihil juris amplius in illos habeat; macula enim peccati originalis non abluitur, nisi per lavacrum baptismi: quousque igitur in eis remanebit peccati primi reatus (remanebit autem in æternum), Diaboli mancipia erunt, cujus servitutem *duram, miseramque* S. Patres una cum Augustino appellare solent.

301. Resp., utique infantes a peccato non emundatos esse *filios iræ*; ac propterea damnationem subire æternam Dei visione orbatos. Esse etiam sub potestate Diaboli; qui tamen hanc potestatem non exercet pro sua voluntatis nequitia, sed quantum illi divina justitia permittit. De iis inquit S. Bernard. Serm. 69. in Cant. „ Mortui „ in quo & nati, iræ filii permanebunt: iræ nixerim, non furoris, quia ut piissime creditur, „ & humanissime gemitur, mitissimæ sunt pœ- „ næ, totum, quo addicti sunt, aliunde trahentibus “. Quousque autem Diabolum in illos infantes Deus sævire permittat, neque in sacro Dei e-

omnes, bonos, & malos, magnos, & parvos. Secundo non omnes esse discutiendos, quia Sancti, qui totaliter adhæserunt Christo, *non discutientur, quia jam Dei sunt*, & sedebunt alios judicantes. Illi vero, qui nullatenus adhæserunt Christo, neque per fidem, non indigent discussione: *Sed illi, qui cum Christo aliquid habent, scilicet fidem, & in aliquo recesserunt a Christo scilicet per mala opera, & prava desideria, discutientur de his, quæ contra Christum commiserunt. Unde quantum ad hoc soli Christiani peccatores manifestabuntur ante tribunal Christi; item erit in judicio prolatio sententiæ, & quantum ad hoc omnes manifestabuntur*. De pueris vero ita statuit secundum glossam: *Non judicabuntur pro his, quæ ipsi gesserunt per se, sed de his, quæ gesserunt per alios, dum per eos crediderunt, vel non crediderunt, baptizati, vel non baptizati fuerunt. Vel damnabuntur pro peccato primi parentis*. Ven. Beda in Proœmio Canticorum non dubitat asserere, eum, qui negat parvulos in finali judicio judicandos, *contradicere catholicæ fidei, quæ etiam parvulos judicandos confitetur*.

eloquio manifeste revelatum est, neque hactenus definivit Ecclesia.

302. Ob. tertio longam sanctorum Patrum catervam, qui post S. Augustinum claris, rotundisque verbis parvulos in inferos simul cum damnatis inextinguibili igne torqueri asserunt. Paucos pro necessaria brevitate allegabimus. Primo S. Augustinus non solum id sæpe repetit, sed etiam ex sacris litteris probat; nam in Serm. 194. observat, pueros futuros in extremo judicii die in sinistra parte, adeoque audituros sententiam illam judicis, *discedite* &c.; eosque proinde futuros *procul dubio in igne æterno*; & totus est, ut contra Pelagianos, nullum esse probet medium locum inter dexteram, & sinistram, ubi ponantur infantes, unde etiam concludit: *Qui non in dextra, procul dubio in sinistra: ergo qui non in regnum, procul dubio in ignem æternum*. Quam sententiam S. Doctor constantissime tenuit usque ad extremum vitæ suæ; nam etiam in *Opere imperf.* contra Jul. Lib. III. c. 200. & alibi id ipsum constanter repetit.

303. S. Fulgentius Ruspensis Episcopus in Lib. *de fide ad Petrum* hanc doctrinam ut firmissimum Ecclesiæ dogma proponit, inquiens cap. 27. „ Firmissime tene, & nullatenus dubites, non solum homines ratione utentes, verum etiam parvulos ... qui sine Sacramento sancti baptismatis „ de hoc sæculo transeunt, ignis æterni sempiterno supplicio puniendos". Quod iterum confirmat in Lib. I. *de veritate prædestinationis* cap. 12.; eique subscribunt omnes illi sancti Episcopi Africani, qui pro fide catholica exilio in Sardiniam deportati fuere, in Lib. *de Incarnatione, & gratia*. Quid plura? In ipso codice Decretorum Dist. 4. cap. 3. *de Consecr.* hæc eadem S. Fulgentii verba sub nomine S. Augustini relata sunt.

304. Insuper sancti Patres appellant parvulos non baptizatos *vasa iræ*, *vasa contumeliæ apta in interitum*. Ita Episcopi Africani in Epist. Synod. cap. 13. Ita enim S. August. in fine Lib. I. *Oper. imperf.*, ubi observat, Apostolum Paulum non distinxisse aliqua vasa media inter vasa *in honorem*, & vasa *in contumeliam*. Ab aliorum testimoniis recensendis supersedeo; & qui illa videre cupit, facile apud Adversarios inveniet, maxime apud Dion. Petavium Lib. IX. *de Præd.* c. 10., apud P. Jo. Laur. Berti Lib. XIII. *de theol. discipl.* cap. 8., & apud Card. Norisium *in Vindiciis August.* cap. 3. §. 5. Satis fuerit breviter colligere, pueros illos *miserrimos*, dici, *interminabili incendio deputatos*, *æternis ignibus ardere*, *sempiterno ignis supplicio una cum Diabolo condemnatos*, *æterna pati tormenta* &c. Locutiones vero tam energicæ, & tam sæpe repetitæ certe aliquid plus significare videntur, quam meram visionis Dei beatificæ privationem.

305. Resp. S. Thomas: „ quod tormenti, supplicii, gehennæ, & cruciatus, vel si quod simile in dictis Sanctorum invenitur, est large „ accipiendum pro pœna, ut ponatur species pro „ genere. Ideo autem Sancti tali modo loquendi „ usi sunt, ut detestabilem redderent errorem Pelagianorum, qui asserebant in parvulis nullum „ peccatum esse, nec eis aliquam pœnam deberi. *Ita Quæst. V.* de malo *art.* 2. *ad* 1.; *&* „ *in II. Sent. Dist.* 33. *qu.* 2. *art.* 1. *ad* 1. *similiter respondet*, supplicium non nominare „ pœnam sensibilem, sed solum pœnam damni, „ quæ est carentia divinæ visionis; sicuti etiam „ nomine ignis frequenter in Scripturis quælibet „ pœna figurari consuevit.

306. Et quia inter objectos sanctos Patres præcipue eminet S. Augustinus, unde alii non solum doctrinam, sed etiam verba ipsa hauserunt, observandum est, hunc insignem Pelagianæ hæreseos debellatorem certum quidem omnino fuisse de illorum infelicium parvulorum damnatione, seu exclusione a regno cœlorum, & a vita æterna; quamobrem id proponebat tamquam firmum, & inconcussum fidei nostræ dogma. Sed non ita certus videtur fuisse de qualitate hujus damnationis; quod ex variis ejus locis colligi potest. Primo enim nunquam expresse revocavit, quæ dixerat Lib. III. *de lib. arb.* c. 23., ubi quæstioni, qualis in judicio deputabitur locus infanti, qui nihil boni, aut mali fecit? ita respondet: „ Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media quædam inter recte factum, atque peccatum, & sententia judicis media esse non possit „ inter præmium, & supplicium. *Secundo in „ ep. ad S. Hieron.* 166. c. 6. *hæc habet:* Sed „ cum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis, „ mihi crede, coarctor angustiis, nec quod respondeam, prorsus invenio: non solum eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quo necesse est, trahantur, si de corpore exierint sine christianæ gratiæ sacramento „ *&c.* "; ubi de damnatione puerorum nihilum quidem hæsitat; sed magis se coarctari angustiis fatetur, ubi inquiritur *de pœnis*, *quas habet illa damnatio*. Tertio quia sæpe appellavit pœnam parvulorum *mitissimam:* nam in *Enchiridio* cap. 93. inquit: „ mitissima sane omnium „ pœna erit eorum, qui præter peccatum, quod „ originale traxerunt, nullum insuper addiderunt. „ *Et Lib. II.* de peccat. meritis, & remiss. *c.* „ 16. Potest, *ait*, proinde dici, parvulos sine baptismo de corpore exeuntes in damnatione omnium mitissima futuros ". Quod repetit magis asseveranter in Lib. V. *contr. Jul.* c. 11. addens hæc verba probe notanda: *Quæ, & qualis, & quanta erit, quamvis definire non possim; non tamen audeo dicere, quod eis ut nulli essent, quam ut ibi* (nempe in ea damnatione) *essent, potius expediret*. Jam vero ex his S. Augustini verbis recte, ut opinor, concludebat S. Thomas, eos parvulos non torqueri pœna ignis; *quia pœna ignis inferni est gravissima*.

307.

507. Id ipsum de Fulgentio potiore jure dicendum videtur; ejus enim verba *firmissime crede* &c. optimum habent sensum, si explicentur de damnatione parvulorum, quatenus est privatio æternæ beatitatis, non vero si κατὰ τὸ ῥητὸν *ad litteram* intelligantur de pœna ignis; errasset enim hic magnus S. Augustini discipulus, si hanc sententiam inter firmissima nostræ fidei dogmata recensuisset. Unde etiam Glossa in cap. *Nullæ de Consecr. Dist. 4.* dicit: „ Carentia visionis „ Dei est pœna ignis, de qua intelligendus est „ Canon *firmissime* desumtus ex Fulgentio “.

508. Hos autem infelices parvulos *vasa iræ*, *& filios iræ* recte appellari fatemur, utpote peccato originali infectos, justeque damnatos, quanquam in comparatione aliorum reproborum pœna omnium mitissima; nec ita ut eis expediret potius non esse, quomodo aliis damnatis certe expediret; ut enim de quodam illorum dicebat Jesus Matth. XXVI. 24., *bonum erat ei, si natus non fuisset* (*a*).

509. Inst. primo. S. Augustinus, aliique Patres non solum dicunt, miseras illas puerorum animas esse igne torquendas, sed ituras in infernum cum diabolo; atqui in inferno ignis inextinguibilis ardet: ergo in eo etiam illas animas comburi, dicendum est, nisi fingere velimus, Deum miraculo vim illius ignis cohibere, quemadmodum fecit in fornace Babylonis.

510. Resp., nos non esse admodum sollicitos de illarum animarum receptaculo, utrum sit in inferno damnatorum, an in loco ipsi vicino, qui *Limbus* passim vocari solet. Quidquid id sit, quemadmodum in ipso carcere infernali alii plus, alii minus pro diversitate meritorum igne torquentur, quin ad miraculum confugiamus, ita sine miraculo poterunt illi infantes ab actione ignis præservari; ut enim sæpius S. Thomas observavit, cum ille ignis non agat virtute suæ naturæ, sed secundum justitiæ divinæ ordinem, potest, & debet in aliquas animas magis, minus in alias, & in aliquas nullo modo vim suam exercere.

511. Inst. secundo. Si liceat ita libere explicare testimonia Scripturarum, & sanctor. Patrum, poterimus etiam alios damnatos a pœna ignis eximere. Recte S. Augustinus *de fide*, *& oper.* cap. 16. T. VI. hanc evasionem præoccupavit inquiens: „ Neque illud dici poterit, in quo nonnulli seipsos seducunt, dicentes, ignem æternum „ dictum non ipsam pœnam æternam „. erit ergo „ æterna combustio, sicut ignis.

512. Resp. neg. seq.; de aliis enim damnatis nimis clara, ac sæpius repetita sacr. litterarum, sanctorumque Patrum loca, atque universalis Ecclesiæ, ac Theologorum consensus fateri nos adigunt, eos vero, ac perpetuo igne comburi, multisque aliis tormentis, ac suppliciis a divina justitia puniri. Hunc consensum non haberi de sensibilibus infantium pœnis ipsi Adversarii nostri concedere debent, nisi velint sententiam nostram hæreseos nota proscribere (*b*).

513. S. autem Augustinus in loco objecto loquitur de adultis, eorumque errorem explodit, qui solam fidem ad salutem necessariam esse docebant. Utitur vero ad eos refellendos sententia Judicis Dei contra reprobos: „ ite in ignem æternum; quos non increpat, *inquit S. Pater*, quia „ in eum non crediderunt, sed quia bona opera „ non fecerunt. *Unde postea concludit*: erit ergo æterna combustio, sicut ignis: & eos in illum ituros veritas dixit, quorum non fidem, „ sed bona opera defuisse, declaravit “; quæ S. Doctoris verba miseris illis infantibus adaptari non possunt.

514. Inst. tertio. Quæ S. August. scripsit Lib. III. *de lib. arb.* cap. 23., expresse postea revocavit in Lib. *de dono persev.* cap. 12., tum in epist. 166. ad Hieron. ergo &c.

515. Resp. neg. ant., saltem quoad ad pœnas parvulorum sensibiles, non in utroque loco solum statuit, pro certo habendam esse æternam illorum infantium damnationem; de qua dubitari minime potest; non autem definit, eam damnationem non solum consistere in privatione æternæ felicitatis, sed etiam in inflictione pœnæ alicujus sensibilis. En ejus verba in primo loco: „ Si „ quando libros *de lib. arb.* laicus cœpi, presbyter explicavi, adhuc *de damnatione* infantium „ non renascentium, & de renascentium liberatione dubitarem, nemo, ut opinor, esset tam „ injustus, qui me proficere prohiberet; atque in „ hac dubitatione remanendum esse judicaret “.

Post

(*a*) In *Supplem.* S. Thomæ q. 98. art. 3. quæritur, utrum damnati recta, & deliberativa ratione vellent non esse? Ibi autem respondetur: *Non esse* potest dupliciter considerari. Uno modo secundum se: & sic „ nullo modo est appetibile, cum non habeat aliquam „ rationem boni, sed sit boni pura privatio. Alio modo potest considerari, inquantum est ablativum pœnalis vitæ, seu alicujus miseriæ; & sic *non esse* „ accipit rationem boni, ut dicit Philosophus V. *Ethicorum* c. 1.; & per hunc modum melius est damnatis *non esse*, quam miseros esse ... Et secundum „ hoc damnati possunt præeligere *non esse* secundum „ deliberativam rationem “.

(*b*) P. Laur. Berti, qui erat non solum eruditione, sed etiam modestia ornatus, non probat, quæ durius Nicol. l' Herminier contra Thomistas scripsit. Multoque minus probari potest acerbior stylus, quo Florentius Coorius ex Ordine Minorum ad Archiepiscopatum Tuamensem assumtus, usus est in suo Tract. *de statu parvulorum* supra memorato. Valde dolet, debere nos in hoc numero etiam P. Hyac. Serry collocare; quo enim erat ingenii fervore, non potuit se a quibusdam mordacibus verbis cohibere, quibus non solum insignes Theologos, sed prima etiam Theologorum lumina sanctos Thomam, & Bonaventuram carpere visus est. Sed nota est eximii hujus viri aculeata scribendi ratio, qua non tam alios vellicare, sed lectoribus placere studebat.

Post autem explicat, quomodo nec tum dubitaverit, *non regenerator transire in mortem secundam*. Eademque phrasi utitur in laud. epist. ad S. Hieron., inquiens: „ Non tamen *de damna-* „ *tione* eorum parvulorum ... tunc aliquid dicen- „ dum putavi &c. "

516. Inst. quarto. S. August. in ep. 166. ad Hier. dicit, eas parvulorum animas in ultimo judicio recepturas corpus *ad pœnam*; sed corpus non est obnoxium nisi pœnæ sensibili: ergo &c.

518. Resp., corpora etiam illorum infelicium esse suo modo punienda, pœna tamen negativa, idest carentia dotium spiritualium, quibus ornabuntur Sanctorum corpora, non autem pœna positiva sensibili, qualis est ignis combustio.

518. Ob. 4. cum Petavio. In Conc. Florent. *in decreto unionis* definitum fuit, illorum animas, qui in actuali mortali peccato, vel *solo originali* decedunt, mox in infernum descendere, *pœnis tamen disparibus puniendas*. Hæc eadem verba reperiuntur in confessione Fidei edita a Mich. Palæologo Græcorum Imperat. in Concil. II. Lugdunensi anno 1274.

519. Resp., ea verba *pœnis disparibus puniendas*, posse, ac debere non de inæqualitate solum, sed plane de pœnarum diversitate intelligi, ut alia sit pœna peccati actualis, alia originalis. Scholastici porro, qui ea ætate vixerunt, certe sententiam mutassent, si eam a Concilio œcumenico damnatam credidissent. Quod cum non fecerint, argumentum præbent gravissimum, allata verba esse non de inæqualitate solum, sed plane de diversitate pœnarum intelligenda.

520. Quo loco etiam notare opportunum erit, hic dici non posse cum aliquibus modernis, veritatem hanc fuisse Scholasticorum argutiis ita obscuratam, ut non amplius fuerit explicitum dogma fidei ab omnibus credendum. Quomodo enim quæso hæc obscuratio non fuisset sublata per apertam definitionem Concilii? Et quomodo tolerari potuisset Scholasticorum protervia, si eidem definitioni se submittere recusassent? Quin potius dicamus, sapientissimos illius Synodi Patres noluisse communem Scholasticorum doctrinam proscribere, & contentos fuisse confirmare id, quod alias fuerat definitum, pueros baptismate inexpiatos damnationem incurrere; quæcumque postea fuerit ea damnatio, sive in sola divinæ visionis privatione positiva, sive in combustione infernalis ignis. V. T. I. Diss. III. ad num. 77.

521. Ob. 5. Parvuli in hac vita propter originale peccatum affliguntur pœna sensus, ut supra n. 133. demonstratum fuit: cur ergo non affliguntur similiter in altera vita, ubi gravius peccata a Deo puniuntur?

522. Respondet S. Thomas art. sæpius laud. et II. *Sent.* ad 5., & Quæst. V. *de malo* art. 2. ad 5., non esse eamdem rationem de pœna sensibili ante mortem, & post mortem; quia ante mortem pœnæ sensibiles consequuntur necessitatem naturæ, quæ passibilis est; & ideo etiam, ut supra notavimus n. 152., non sunt eædem in omnibus parvulis; in alia autem vita omnis pœna tantummodo procedet ex ordine divinæ justitiæ, quia ille est status recipiendi pro meritis. Unde cum divina justitia non exigat, ut pueris, qui cum solo originali peccato decedunt, pœna sensus debeatur, nihil ab externis agentibus pati poterunt. Ubi etiam (nempe in. II. *Sent.*) docet Angelicus, corpora illorum infantium, quæ resurgent in ætate perfecta, futura impassibilia: „ non defectu potentiæ ad patiendum, sed defe- „ ctu exterioris agentis in ipsa; quia post resur- „ rectionem nullum corpus erit agens in alterum; „ præcipue ad corruptionem inducendam per a- „ ctionem naturæ: sed erit actio tantum ad pu- „ niendum ex ordine divinæ justitiæ ... Corpora „ autem Sanctorum erunt impassibilia, quia de- „ ficiet in eis potentia ad patiendum, & ideo im- „ passibilitas erit in eis dos, non in pueris ".

523. Ob. 6. Qui vere contrahunt Adami peccatum, eamdem pœnam merentur, quam ille promeritus est; sed Adam non solum damni, sed etiam sensus pœnam promeritus est: ergo cum pueri &c.

524. Resp. cum S. Thoma, non eodem modo ad nos pertinere illud primum peccatum, atque ad Adam; pertinet enim ad Adam *per propriam voluntatem*, & fuit ejus *actuale peccatum; & ideo ei pro hujusmodi peccato pœna actualis debebatur. Sed ad alios pertinet per originem, & non per actualem voluntatem; & ideo aliis pro hujusmodi peccato non debetur pœna sensibilis*. Ita S. Thomas ad 4.

525. Ob. 7. Si aliquis decedat cum peccato originali, & veniali simul, patietur perpetuo pœnam sensus; sed pœna perpetua non debetur peccato veniali; ergo hæc pœna sensibilis correspondebit peccato originali, cui debetur pœna perpetua.

526. Respondet S. Thomas ad 8., quod hæc propositio non videtur multis esse possibilis: „ quia „ defectus ætatis quamdiu excusat a peccato mor- „ tali, multo magis excusat a peccato veniali, „ propter defectum usus rationis. Postquam vero „ usum rationis habent, tenentur saluti suæ curam „ agere. Quod si fecerint, jam absque peccato „ originali erunt, gratia superveniente. Si autem „ non fecerint, talis omissio est eis peccatum mor- „ tale (a).

527.

(a) Hanc doctrinam postea omnino adoptavit, & probavit S. Doctor 1. 2. qu. 89. art. 7. ubi in argum. sed contra hæc habet: *Pro peccato originali puniuntur homines in limbo puerorum, ubi non est pœna sensus; ut infra dicetur: in infernum autem detruduntur homines propter solum peccatum mortale; ergo non erit lo-*

527. „ Si tamen esset possibile, quod aliquis „ cum peccato originali, & veniali decederet, di„ co, quod puniretur pœna sensus æterna; æter„ nitas enim pœnæ concomitatur carentiam gra„ tiæ, ex qua provenit æternitas culpæ. Et inde „ est, quod peccatum veniale in eo, qui decedit „ cum mortali, quia numquam remittitur, æter„ na pœna punitur propter gratiæ carentiam. Et „ similis ratio esset, si quis decederet cum origi„ nali, & mortali peccato “.

528. Dices. Peccatum originale, cum sit peccatum mortale, est gravius, quam veniale; atqui peccato veniali debetur non sola carentia visionis Dei, sed etiam pœna sensus: ergo &c.

529. Resp., discrimen esse in ratione *voluntarii;* nam peccatum veniale est voluntarium voluntate personæ, originale autem sola voluntate *naturæ*, & propter hanc diversitatem S. Thomas non dubitavit asserere, peccatum originale esse *quodammodo minus* peccato veniali, quia hoc *magis habet de ratione peccati*, quia est voluntarium *voluntate hujus personæ*. Vide quæ dicta sunt num. 91.

530. Ob. ult. Cum pœna damni sit multo major, quam pœna sensus, si illa miseris illis infantibus infligitur, multo magis infligetur altera, quæ est minor.

531. Resp. Etiamsi id verum sit, consideratis illis duabus pœnis separatim, falsum tamen omnino est, si ambæ simul conjungantur. Unde si infelices illæ animæ utraque pœna punirentur, multo gravius punirentur, nec esset illorum pœna mitissima. Non potest illis subtrahi pœna damni, quia cum sint privati justitia originali, non possunt ad supernaturalem beatitudinem visionis Dei pervenire, potest tamen a Dei misericordia illis subtrahi pœna sensus, quia immunitas ab hac pœna non repugnat illorum statui.

532. Scholion. Nos minima usi sumus ea phrasi, quæ apud nonnullos frequentar usurpatur, vocando patronos confutatæ sententiæ *Immites infantium tortores*, quemadmodum illi appellare nos solent *misericordes puerorum patronos;* neque enim illis prodest nostra misericordia, si durissimis inferni cruciatibus uruntur, neque eisdem oberit aliorum sævitia, si reipsa non cruciantur; neque nos, qui vivimus, sumus judices mortuorum. Negari tamen non potest, nostram sententiam non modicum solatium afferre iis commiserandis parentibus, qui pueros inexpiatos sine sua culpa misere amittunt. Nimis enim eorumdem afflictio augetur, si credant, eosdem esse perpetuo igne excruciandos. Idem tamen cum sciant, eos esse æterna felicitate privandos, satis solliciti esse debent, ne eorum culpa summo illo, & ineffabili bono priventur.

533. Quæres primo, *an pueri ex pœna damni internam sentiant animi afflictionem?*

534. Resp. Card. Rob. Bellarminus, postquam Lib. VI. *de amiss. gratiæ*, *& statu peccati*, cap. 4. & 5. nostram sententiam de sola pœna damni peccato originali debita propugnavit, cap. 6., & seq. multis argumentis probare contendit, *probabile esse*, parvulos ex ea pœna damni internum animi dolorem passuros, *quamvis mitissimum:* oppositam tamen opinionem, quod nempe nullam prorsus illi parvuli afflictionem sentiant, etiam probabilem reputat, *propter auctoritatem S. Thomæ*, *S. Bonaventuræ*, *& aliorum multorum illustrium Theologorum*.

535. „ Ceterum, *inquit*, hunc dolorem in eis „ levissimum, mitissimumque multis de causis fu„ turum, tum quod dispositionem ad beatitudi„ nem nonnisi remotissimam habuerunt: tum quod „ intelligent, non propria negligentia se tantum „ bonum amisisse; unde etiam verme conscientiæ „ carebunt: tum quod delicias neque cælestes, „ neque terrenas unquam gustaverint; facile enim „ iis bonis caremus, quibus numquam assuevi„ mus: tum denique quod videbunt, plurimos „ esse in eodem gehennæ carcere se multo infe„ liciores, ad quorum sortem ipsi quoque perti„ nere potuissent, si diutius sibi vivere contigis„ sent “. Hæc doctiss. iste Cardinalis.

536. Verumtamen S. noster Præceptor omnis prorsus doloris illos pueros immunes futuros putavit: cujus hanc rationem adducit in II. *Sent.* Dist. 33. q. 2. art. 2. „ Si pueri non baptizati post „ mortem dolorem interiorem habeant, aut dole„ bunt de culpa, aut de pœna. Si de culpa, „ cum a culpa illa ulterius emendari non pos„ sint, dolor ille erit in desperationem inducens. „ Sed talis dolor in damnatis est vermis conscien„ tiæ: ergo pueri vermem conscientiæ habebunt: „ & sic non esset eorum pœna mitissima. Si au„ tem de pœna dolerent, ergo cum pœna eorum „ juste a Deo sit, voluntas eorum divinæ justi„ tiæ obviaret, & sic actualiter deformis esset, „ quod non conceditur: ergo nullum dolorem in„ teriorem sentient “. Ita in argum. *Sed contra*.

537. In quæst. autem V. *de malo* art. 3., ubi denuo hanc materiam ex instituto pertractat, primo observat, nihil prodesse, ut illis pueris subtrahatur exterius tormentum sensus, si attribuitur eis interior animi afflictio, quæ est multo magis pœnalis, & magis opponitur mitissimæ illi pœnæ, quam Augustinus eis attribuit.

538. Deinde ita explicat, qua ratione possint carere æterna beatitudine, quin interno aliquo dolore propter tanti boni jacturam afficiantur: „ A„ nimæ puerorum, inquit, naturali quidem co„ gnitione non carent, qualis debetur animæ se„ cundum suam naturam, sed carent supernatu„ rali cognitione, quæ hic in nobis per fidem plan-

eat, in quo posset puniri ille, qui habet peccatum veniale cum originali sola. Deinde vero alia ratione probat, non posse peccatum veniale esse cum solo peccato originali. Quod repetit 3. Part. qu. 90. art. 4. ad 3.

„ plantatur, eo quod nec hic fidem habuerunt in „ actu, nec sacramentum fidei susceperunt. Pertinet autem ad naturalem cognitionem, quod anima sciat, se propter beatitudinem creatam, „ & quod beatitudo consistit in adeptione perfecti „ boni. Sed quod illud bonum perfectum, ad „ quod homo factus est, sit illa gloria, quam „ Sancti possident, est supra cognitionem naturalem; unde Apostolus dicit 1. Corinth. II. 9. „ quod *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec* „ *in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus* „ *diligentibus se*. Et postea subdit: *Nobis autem* „ *revelavit Deus per spiritum suum*. Quæ quidem revelatio ad fidem pertinet. Et ideo se „ privari tali bono animæ puerorum non cognoscunt; & propter hoc non dolent, sed hoc, quod „ per naturam habent, absque dolore possident".

339. Sed hæc pro necessaria brevitate satis; cum enim hæc quæstio neque ex divinis eloquiis, neque ex aperta Patrum doctrina resolvi possit, operæ pretium non est in ea diutius immorari. Plura cupientibus dabit S. Doctor in utroque loco laud. & qui eum secuti sunt Scholastici.

340. Quæres secundo, *an nostra suffragia prosint pueris in limbo detentis?*

341. Resp. S. Th. negative *in Supplem.* q. 71. art. 7. & primo loco nititur auctoritati S. Augustini, qui Serm. 32. *De Verbis Apost.* inquit: *Suffragia non prosunt illis, qui sine fide operante per dilectionem hinc exierunt*: tales autem sunt pueri sine baptismo denati: ergo &c.

342. Deinde id probat hac ratione: „ Pueri „ non detinentur in limbo, nisi quia deficiunt a „ statu gratiæ: unde cum per opera vivorum status mortuorum mutari non possit, maxime quantum ad meritum essentialis præmii, vel pœnæ, suffragia vivorum pueris existentibus in limbo prodesse non possunt".

APPENDIX

De statu naturæ puræ.

343. Postquam in superioribus de variis naturæ integræ, de statu justitiæ originalis, & de statu naturæ lapsæ copiose, & abundanter locuti fuimus, aliqua adjicienda videntur de statu naturæ puræ, de cujus possibilitate magna controversia post Bajum, & Jansenium in Scholis Catholicis acerrime agitari cœpit, & adhuc fervet. Ut autem qua majore fieri potest, perspicuitate procedatur, primo exponendum est, quid proprie sit hic naturæ puræ status: deinde quænam fuerit hujus quæstionis origo, & quinam præcipui utriusque partis patroni. Demum breviter, ac modeste nostra opinio de eo aperienda erit. Quamvis autem supra in not. ad num. 163. aliqua status naturæ puræ delineatio præmitti debuerit, hic tamen aliquanto fusius exponendus est.

§. I. *Exponitur status naturæ puræ*.

344. Ac primo quidem facile conveniunt omnes Theologi in prima definitione *naturæ puræ*; ut scilicet illud explicet, quod *naturæ humanæ ex suis principiis constitutivis omnino convenit, quocumque alio semoto, quod extrinsecus adveniat, ipsi indebitum*. Sed postea magna oritur controversia, quid illud sit, quod naturæ humanæ ex suis principiis conveniat, & quid sit illi indebitum.

345. Honoratus Tournely Tomo IV. *de Gratia* Quæst. II. art. 3. ita illum statum describit: „ Status naturæ puræ ille dicitur, in quo nasceretur homo sine gratia, & sine peccato; *obnoxius tamen morti, ceterisque miseriis, quæ* „ *naturam ipsam consequuntur*. Distinguitur status ille a statu innocentiæ, quia careret omni „ dono supernaturali: a statu naturæ lapsæ, quia „ nullum in eo esset peccatum naturæ, seu originis: a statu naturæ integræ, quia *nullum esset auxilium ordinis naturalis, quo natura in* „ *officio contineri possit*: denique a statu naturæ lapsæ non reparatæ, vel etiam non reparandæ; primo, quia finis hominis in statu naturæ puræ esset merces naturalis: non ita in „ statu naturæ lapsæ non reparatæ, vel etiam „ nusquam reparandæ; secundo quia in statu naturæ puræ nasceretur homo sine peccato; tertio, quia in statu naturæ puræ carentia gratiæ „ esset per modum simplicis negationis; in statu „ vero naturæ lapsæ per modum privationis, quia „ privatur homo eo dono, quo antea ornatus fuerat; & discrepat uterque ille status, sicut homo nudus a spoliato; hic nempe amisit, quod „ alter nondum habuit: quarto denique quia *ignorantia, concupiscentia, mors & aliæ naturæ nostræ miseriæ* in statu naturæ puræ non „ essent effectus, & pœna peccati, sicut in statu „ præsenti, sed essent *appendices* naturæ humanæ, seu ut loquitur S. Augustinus, *primordia* „ *naturalia*".

346. Porro ex hac status naturæ puræ descriptione facile deducuntur hæc corollaria. Primo languorem, qui modo est in natura lapsa ex subtractione justitiæ originalis, etiam futurum in statu naturæ puræ, eamdemque ignorantiam, ac difficultatem ad bonum; ita ut tota differentia inter hunc statum, in quo sumus, & statum naturæ puræ unice consistat in peccato originali, quo nascimur coinquinati. Sed hoc peccatum originale ex recitatis Tournely verbis non est, nisi *carentia gratiæ per modum privationis*; cum in natura pura eadem esset carentia gratiæ, sed *per modum negationis* (a).

347.

(a) P. Thomas de Lemos *de lesione lib. arb.* c. 20. similibus ex verbis Lud. Molinæ solido ratiocinio ostendit, hinc sequi, verum & proprie dictum peccatum originale non admitti, sed tantum ipsis pœnam,

347. Secundo inferunt, quod homo in statu naturæ puræ non ordinaretur ad finem *supernaturalem*; ad illum enim finem consequendum necessaria est gratia, quæ nulla admittitur in natura pura. Ordinaretur ergo ad finem *naturalem*, nempe ad cognoscendum Deum, ut auctor est naturæ, eumque hac ratione amandum. Sic etiam beatitudo illi statui conveniens non esset visio Dei intuitiva, quæ est ordinis supernaturalis, sed sola cognitio Dei abstractiva; qualem concedunt etiam pueris decedentibus cum solo peccato originali.

348. Tertio dicunt, hominem in eo statu non teneri ad actus supernaturales, qui sine gratia elici nequeunt, sed solum ad præcepta legis naturalis adimplenda, ad quorum observantiam generalis concursus Dei naturæ præsto esset. Et quemadmodum (addunt aliqui) qui ea præcepta observaret, non consequeretur illam summam beatitudinem, quæ in intuitiva Dei visione posita est, ita qui eadem violaret, non foret gehennæ pœnis, sed aliis multo mitioribus puniendus.

349. Quarto, quanquam homo modo sit in statu naturæ lapsæ, & per gratiam reparatæ, ipsum tamen volunt considerandum esse in duplici ordine, nimirum in ordine mere naturali, in quo relictus est post expoliationem donorum supernaturalium; & in ordine supernaturali, ad quem iterum evectus est per gratiam Jesu Christi nostri Redemptoris. Hinc ipsum dicunt ad duplicem finem ordinari, naturalem unum, scilicet ad Deum cognoscendum, & amandum, ut auctor naturæ est; & alium supernaturalem, nempe ad Deum cognoscendum, & diligendum, ut auctor est supernaturalis, auctor scilicet gratiæ, & gloriæ. Ad primum finem consequendum sufficere vires naturæ, quæ intactæ post peccatum remanserunt: ad alterum vero finem semper, & omnibus præsto esse divinæ gratiæ supernaturalia auxilia, quæ Dominus, ac Redemptor noster pretiosissimi sui sanguinis oblatione nobis omnibus promeruit. Id maxime apparet in infantibus non baptizatis, quibus cum supernaturalem beatitudinem concedere nequeant, defectu baptismi, sine quo nemo introibit in regnum cœlorum, beatitudinem tamen nescio quam tribuunt ordinis mere naturalis, qualis fuisset destinata homini in puris naturalibus constituto. Quod autem de parvulis dicitur, potiore jure dicendum erit de Fabriciis, Regulis, Fabiis, Scipionibus, aliisque decantatis heroibus paganis, qui in moralibus virtutibus ordinis naturalis excelluerunt.

350. Quinto hinc etiam deducitur, sin minus omnia, pleraque saltem naturalis legis præcepta, quantum ad substantiam adimpleri posse, tentationes superari, & Deum super omnia diligi solis viribus naturæ, sed in ordine solum naturali; ut autem hæc omnia in ordine supernaturali, & *meritorie* exerceantur, necessariam esse gratiam, quam tamen Deus omnibus liberalissime donat, ut homo in ordine supernaturali, & *meritorie* ea faciat, quæ aliunde in ordine mere naturali suis viribus facere potest. Unde quod Christus dixit Joan. XV. 5. *Sine me nihil potestis facere*, restringi debet ad opera ordinis supernaturalis, quæ sine Dei gratia facere non possumus.

351. Quantum vero attinet ad eas cum animi, tum corporis miserias, quas supra c. V. & VI. diximus esse promeritas peccati originalis pœnas, vel funestos ejusdem effectus, assertores status naturæ puræ easdem etiam sine peccato futuras fuisse contendunt, si homo in puris naturalibus conderetur, utpote naturæ humanæ consectaria. Cum enim hominis corpus ex variis, sibique contrariis elementis coagmentatum sit, necessario tam externis, quam internis incommodis, atque ipsi mortali dissolutioni obnoxium esse debebat. Cum pariter homo duabus dissimilibus partibus constet, anima scilicet, & corpore, & cum utriusque objecta diversa sint, & quandoque sibi opposita, fieri non poterat, quin appetitus sensitivus, qui fertur in res delectabiles, non sæpe opponeretur rationi; in quo sita est concupiscentiæ pugna, qua caro concupiscit adversus spiritum. Hæc, aliaque naturæ puræ consectaria videri possunt apud Theologos Scholasticos, præcipue Molinistas, & apud Honoratum Tournelium, cujus descriptionem naturæ puræ supra num. 345. attulimus.

§. II. *De statu naturæ puræ existentia.*

352. Pelagiani, qui neque peccatum originale neque gratiæ necessitatem confiteri volebant, nos in statu naturæ puræ omnino collocabant; qua in re a profana Ethnicorum philosophia initio suæ hæresis non procul aberant (a). Postea tamen argumentis sancti Augustini, vocibus omnium Catholicorum, ac definitionibus Ecclesiæ pressi aliqua gratiarum supernaturalium dona agnoscere cœperunt, saltem ut valde ad bene operandum utilia; & tunc a statu naturæ puræ aliquatenus recesserunt; ac multo magis recesserunt, quando gratiam sanctificantem ad vitam æternam conse-

quen-

nempe privationem gratiæ, aliorumque donorum supernaturalium; quorum tamen carentia etiam esset in statu naturæ puræ, licet non per modum *privationis*, aut *pœnæ*. Hinc est etiam, quod pueris decedentibus sine baptismo Theologi assertores status naturæ puræ facile concedunt beatitudinem quamdam ordinis mere naturalis, in qua vitam jucundam, & felicissimam degant; qualis fuisset in statu naturæ puræ sine peccato. Vide supra n. 252.

(a) Pelagius apud S. Augustinum *de peccato originali* c. 13. inquiebat: „ Omne bonum, ac malum, quo „ vel laudabiles, vel vituperabiles sumus, non nobi„ scum oritur, sed agitur a nobis: capaces enim u„ triusque rei, non pleni nascimur, *& ut sine virtu„ te, ita & sine vitio procreamur:* atque ante actio„ nem propriæ voluntatis id solum in homine est, „ quod Deus condidit “.

quemdam necessariam esse confessi sunt (quod suo loco ostendemus). Non ita tamen recesserunt, quin hominem una simul in statu naturæ puræ considerarent; docentes scilicet, eum etiam sine gratia posse bonum operari, Deum diligere, & ad naturalem quamdam beatitudinem pervenire. Vid. sup. num. 251. Illi insuper errori pervicaciter hæserunt, miserias hujus vitæ, ac mortem non esse peccati originalis pœnas, sed naturæ humanæ consectaria (a); qua de causa, ut supra ostensum est num. 139. ab Ecclesia condemnari meruerunt.

353. Nulla igitur, ut equidem puto, controversia esse potest inter Catholicos, an status naturæ puræ unquam extiterit. Quamvis enim, ut alias monuimus Sect. I. num. 71., fide certum non sit, Adamum fuisse in gratia sanctificante creatum, dubitari tamen non potest, ipsum creatum fuisse in justitia originali. Id enim luculenter docet S. Thomas Lib. IV. *Contr. Gent.* cap. 52. inquiens: „ *Secundum fidei doctrinam ponimus*, hominem a principio taliter esse institutum, quod quandiu ratio hominis Deo esset subjecta, inferiores vires ei sine impedimento deservirent, & corpus ab ejus subjectione impediri non posset per aliquod impedimentum corporale, Deo, *& sua gratia* supplente, quod ad hoc perficiendum natura minus habebat ". Ubi sapienter monet Thomas Lemosius, illud *sua gratia*, non significare gratiam justificantem, sed justitiam originalem, quæ fuit donum *gratuitum* primo parenti collatum.

354. Addit insuper laud. Lemosius Tract. I. *de læsione liberi arbitrii* cap. 3., non esse assentiendum *aliquibus gravibus Doctoribus*, qui hanc veritatem nolunt pertinere ad fidem; sed magis assentiendum S. Thomæ, qui expresse docet, *id pertinere ad fidei doctrinam*. Et sane doctrina fidei est, hominem nunquam moriturum, si non peccasset (vide supra n. 139. & sequ.): immortalitas autem erat donum gratuitum justitiæ originalis; quam procul dubio homo non habuisset in puris naturalibus constitutus: consequenter ergo *secundum fidei doctrinam* homo non fuit in puris naturalibus creatus, sed saltem in justitia originali. Dico *saltem*; certum enim puto, quanquam *non de fide*, ipsum fuisse in gratia sanctificante creatum.

355. Neque vero obest, quod idem Angelicus S. Doctor 1. 2. quæst. 109. art. 3. referat, ac nulla censura notet illam quorumdam opinionem, qui dicebant, *primum hominem in solis naturalibus constitutum fuisse*. Non inquam id obest, quia ibi S. Doctor, ut ex toto contextu apparet, per hominem *in puris naturalibus constitutum*, non intelligit ipsum expoliatum etiam dono justitiæ originalis, sed solum carentem dono gratiæ sanctificantis; unde in corpora articuli non nominat naturam *puram*, sed naturam *integram*, in qua homo sine auxilio gratiæ sanctificantis, & cum solo auxilio gratiæ moventis potuisset diligere Deum super omnia.

356. Clarius adhuc loquitur S. Doctor in Quæst. IV. *de malo* art. 2., ubi cum sibi objecisset auctoritatem Magistri Sententiarum docentis, primum hominem fuisse conditum *in justitia originali*, non autem *in gratia gratum faciente*, respondet: „ Originalis justitia includit gratiam gratum facientem; nec credo verum esse, quod homo sit creatus *in naturalibus puris*: " nempe in sola originali justitia. Et hoc sensu sæpius a S. Thoma sumi *pura naturalia*, nempe per exclusionem solius gratiæ sanctificantis, non autem per exclusionem justitiæ originalis, testatur, & probat laudatus supra Thomas Lemosius in lectione S. Thomæ versatissimus (b). Indubitatum itaque esse debet, statum naturæ puræ, qualis supra descriptus fuit num. 345., nunquam extitisse.

§. III.

An possibilis sit status naturæ puræ?

357. Cum Michaeli Bajo, ante 200. & amplius annos Regio in Academia Lovaniensi Professori, visum fuisset, Theologos Scholasticos ea sententia, quæ admittit possibilem esse statum naturæ puræ, enormiter abuti ad enervandam inconcussam S. Augustini doctrinam de peccati originalis pœnis, & effectibus, ac de necessitate, & efficacia gratiæ ad vulnera primævæ culpæ sananda,

(a) „ Pelagiani, inquit Card. Rob. Bellarminus in Lib. unico *de Gratia primi hominis* cap. 5., cum in primo homine nullum supernaturale donum, sed naturales tantum facultates agnoscerent, & simul adverterent, nihil in homine nunc desiderari, quod ad naturam humanam constituendam requiratur, in eam sententiam venerunt, ut existimarent, per Adami peccatum nihil omnino homines perdidisse, *talemque nunc quoque esse humanam naturam, qualem initio primus homo de manu conditoris acceperat* ".

(b) Verba S. Doctoris laud. art. 2. hæc sunt: „ Homo in statu naturæ *integræ* poterat operari virtute suæ naturæ bonum, quod est sibi connaturale, absque additione *gratuiti doni* (nempe gratiæ sanctificantis), licet non absque auxilio Dei moventis. Diligere autem Deum super omnia est quiddam connaturale homini, & etiam cuilibet creaturæ non solum rationali, sed irrationali, & etiam inanimatæ, secundum modum amoris, qui unicuique creaturæ competere potest ... Et ideo dicendum est, quod homo in statu naturæ *integræ* non indigebat dono gratiæ superadditæ naturalibus bonis ad diligendum Deum *naturaliter* super omnia, licet indigeret auxilio Dei, ad hoc eum moventis ". Hanc duplicem status naturæ puræ acceptionem, quæ non solum apud alios quandoque invenitur, scilicet pro statu etiam justitiæ originalis, sine gratia sanctificante, bene observandam esse, monet P. Th. de Lemos cap. 6., ut omni remota æquivocatione in hac difficili materia procedatur.

da, negavit possibilem esse statum naturæ puræ, omnino contendens, non solum justitiam originalem, sed etiam ipsam gratiam sanctificantem homini debitam esse, ut Deus salva sua justitia, & bonitate sine illis hominem creare non potuerit.

358. Non leves hæc doctrina in Belgio excitavit tumultus (a), ad quos sopiendos sanctissimus Pontifex Pius V. solemnem edidit constitutionem, quæ incipit *Ex omnibus*, & in qua plures propositiones ad hanc materiam spectantes proscriptæ fuerunt; nempe

XXII. *Humanæ naturæ sublimatio, & exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis, & proinde naturalis dicenda est, & non supernaturalis.*

XXVII. *Integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio.*

XXXIV. *Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur, ut auctor naturæ, & gratuiti, quo Deus amatur, ut beatificator, vana est, & commentitia, & ad illudendum sacris litteris, & plurimis veterum testimoniis excogitata.*

XXXVI. *Amor naturalis, qui ex viribus naturæ exoritur, ex sola Philosophia per elationem præsumptionis humanæ, cum injuria crucis Christi defenditur a nonnullis Doctoribus.*

LV. *Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur* (b).

LXXVIII. *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.*

LXXIX. *Falsa est Doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari, & institui sine justitia originali.*

359. Quantum vero spectat ad statum naturæ puræ, Baji sententiam adoptavit Corn. Jansenius, eamdemque tribus integris libris illustrare, ac defendere conatus est in suo *Augustino* ab Urbano VIII. damnato.

360. Demum inter centum, & unam propositiones Paschasii Quesnelli in celebri Bulla *Unigenitus* a Clemente XI. anno 1713. proscriptas hæc etiam est num. XXXV. *Gratia Adami est sequela creationis, & erat debita naturæ sanæ, & integræ.* Ut autem opinatur Card. Gregorius Selleri Ord. Præd. Tom. VI. sui operis pro defensione Bullæ *Unigenitus*, hujus damnatæ propositionis „ radix in eo sistit, quod Author absolute „ negat, possibilem esse statum naturæ puræ; ita „ quod per ipsum Deus non potuisset condere hu„ manam naturam cum connaturaliter tantum de„ bitis, & absque ullo indebito, & ab eadem non „ postulato. Quoties enim Deo possibile non erat, „ naturam humanam producere sine gratia, ma„ nifeste sequitur, *ipsam esse sequelam creatio„ nis*, sicuti sequuntur proprietates: & esse natu„ ræ ipsi connaturaliter debitam, sicuti ei debita „ sunt cuncta connaturalia. Substituendo Author „ hujusmodi erroneum principium secutus est Ba„ jum, & Jansenium, absolute detestantes possi„ bilitatem status naturæ in suis puris naturalibus „ &c. " Hactenus amplissimus hic Cardinalis in Opere, cui titulus: *Propositiones a sanctissimo Domino fel. record. Clemente XI. damnatæ in Bulla Unigenitus Filius Dei &c.* Romæ 1718.-1727. Vol. VIII. in 4.

361. Non obstantibus tamen his Pontificiis oraculis aliqui *insigniter docti* Theologi (c) omnino contendunt, statum naturæ puræ esse impossibilem; quorum sententia hæc est. Primo hominem a Deo creatum ad imaginem suam, rationis, & libertatis compotem, non potuisse ordinari ad finem tantummodo naturalem, in quo perfecta, ac plena beatitudo consistere nequit; sed ordinari necessario debuisse ad finem supernaturalem, scilicet ad Deum ut auctorem gratiæ, & gloriæ; & quoniam innatum ei tributum est perfectæ beatitudinis desiderium, ad divinam bonitatem pertinuisse, ut etiam illa media supernaturalis ordinis ei suppeditarentur, quibus hunc finem assequi posset, attenta nimirum benefica Dei providentia, quæ nulli creaturæ denegat media ad finis sui consecutionem necessaria.

362. Secundo negant, potuisse hominem creari a Deo cum perduelli concupiscentia, qualem nunc experimur, & quæ certo certius est funestus peccati originalis effectus; nempe ut Concilium Tridentinum definivit Sess. V. *ex peccato est, & ad peccatum inclinat:* qua de re multa habet emi-

(a) Nonnulla doctrinæ Bajanæ capita fuerant antea a sacra facultate Parisiensi proscripta. Cardinalis etiam Commendonus multam operam impenderat, ut errores, qui a Bajo in Belgio disseminabantur, in ipso ortu præfocarentur, sed frustra. Bajus postea una cum Hesselio falsis ejusdem doctrinæ principiis imbuto, nomine Regis Catholici interfuit Concilio Tridentino. In eo tamen Concilio nihil de his controversiis actum fuit, ea prudentia, ut inquit Card. Pallavicinus ejusdem Concilii historiographus Lib. XV. cap. 7., qua solent Principes urgentibus externis hostibus, discordias civium internas sopire, aut dissimulare. Absoluto autem Concilio cum malum eageretur, S. Pius V. diligenti præmisso examine Kal. Octobris anno 1568. Pontificio oraculo 79. Baji propositiones damnavit *in globo*, ut dicitur, idest non apposita singulis propositionibus propria censura vel *qualificatione*; cujus damnationis *in globo* exemplum antea dederunt & Leo X. contra Lutherum, & Concilium Constantiense contra Jo. Wiclefum. Eadem Piana Constitutio fuit postea a Gregorio XIII. anno 1579. solemniter promulgata; & ab Urbano VIII. anno 1641. confirmata, ac toto Christiano orbe recepta, ut nullatenus audiendi sint, qui illius Bullæ auctoritatem in dubium revocare audent.

(b) Hæc propositio vera est, si intelligatur de homine, qualis nunc nascitur *cum peccato originali*. Sed Bajus docebat, non potuisse hominem creari cum carentia gratiæ, seu sine justitia originali; prout clarius mentem suam aperuit in proposit. LXXIX.

(c) Ita eos vocat Card. Bellarminus Lib. unico *de*

-rentissimus Cardinalis Norisius in *Vindiciis Augustinianis* cap. 3. §. 2.

363. Inficiantur denuum, potuisse a Deo justo creari hominem, obnoxium sine ulla sua culpa morbis, aliisque miseriis, quibus nos propter labem originalem modo juste punimur, & multo minus morti, quæ maximum, & ultimum malorum reputatur.

364. Neque multum laborant hujus sententiæ patroni, ut eam a damnata Baji doctrina toto cœlo distare ostendant. Et primo perquam facile est id ostendere evidentia facti; cum nemo ignoret, eamdem sententiam in Scholis catholicis palam & ubique defendi, non reclamantibus summis Ecclesiæ Pastoribus, qui profecto non sinerent, proscriptos olim errores iterum in scenam revocari (a). Multi insuper ex iis ipsis, qui statum naturæ puræ possibilem esse mordicus defendunt, fatentur ingenue, contrariam sententiam, prout in scholis catholicis defenditur, ab Apostolicis fulminibus intactam hactenus remansisse; quorum nomina recenset P. Laur. Berti in laud. Dissert. II. *August. System. vindicati*.

365. Præterea observant, propositiones Baji non fuisse omnes ut *hæreticas*, immo neque in omni sensu damnatas, ita enim habet Pontificium diploma: „ Quas sententias stricto coram nobis e„ xamine ponderatas, *quanquam nonnullæ ali„ quo pacto sustineri possent*, in rigore tamen, „ & proprio verborum sensu ab assertoribus in„ tento hæreticas, erroneas, suspectas, temera„ rias, scandalosas, & in pias aures offensionem „ immittentes, *respective*, ac quæcumque super „ iis verbo scriptoque emissa præsentium aucto„ ritate damnamus, circumscribimus, & abole„ mus (b).

366. His præmissis, qui statum naturæ puræ possibilem esse negant, multis argumentis probant, doctrinam in Bajo damnatam haud esse diversam ab errore Lutheri, qui in Comment. cap. III. Genes. statuerat: „ Adami justitiam non fuisse „ quoddam donum, quod ab extra accederet, se„ paratum a natura hominis, sed fuisse vere na„ turalem, ut natura Adæ esset diligere Deum, „ credere Deo, agnoscere Deum, & hæc tam na„ turalia fuisse in Adamo, quam naturale est,

„ quod

Gratia primi hominis cap. 5. Ipsorum fere omnium nomina, & opera recenset P. Jo. Laur. Berti in Dissert. II. *Augustiniani Systematis vindicati* cap. I. contra duo opuscula, quorum primi hic erat titulus: *Bajanismus redivivus in scriptis PP. FF. Bellelli, & Berti*; alterius autem: *Jansenismus redivivus in scriptis PP. FF. Bellelli, & Berti*. Utrumque opusculum prodiit anonymum, sed tributum fuit D. Saleoni Archiepiscopo Viennensi in Galliis. Hic auctor in art. 3. *Bajanismi redivivi* §. 2. n. 9. infeliciter probare nisus est, omnes Baji errores in hac materia ab Apostolica Sede condemnatos in hac propositione includi: *Impossibilis est status naturæ puræ*. Etiam Jo. Jos. Languet Archiepiscopus Senonensis *Judicium* edidit *de operibus theologicis FF. Bellelli, & Berti*, in quo §. 8. laudatos insignes scriptores aperte accusat, quod Baji *damnatam doctrinam instaurare non vereantur*. Sibi non defuit eximius Theologus P. Laur. Berti & copiosissimas suæ, suorumque Consodalium doctrinæ vindicias egit, easque amplissimis munita approbationibus Romæ edidit; & cum prius in Additamento ad Lib. XII. *de disciplinis theologicis* quæstionem hanc definire noluisset, contentus tantummodo *errorum damnatorum nubeculas* a suis Consodalibus dispellere, & modeste aperire, quid possit *majori probabilitate defendi*, calumniis postea suorum Adversariorum lacessitos statum naturæ puræ impossibilem esse, aperte docuit.

(a) Vel hoc solum cohibere debuisset Lutheranum Frider. Cottam, ne in adnot. ad pag. 250. Tom. IV. *Locor. theologic.* Jo. Gerhardi imprudenter scriberet, hanc sententiam, *ceu erroneam, & hæreticam* fuisse a Clemente XI. in Constit. *Unigenitus* damnatam. Cotta deceptus fuit a Jo. Frickio, qui in sua *Inclementia Clementis examinata* plura alia falsa venditavit. Hæc ipsa evidentia facti magis cohibere debuisset Nic. Ghezzium ab omni Jansenismi nota huic sententiæ imponenda; qui tamen in sua *Declaratione, & protestatione anno 1754. jussu S. Indicis Congregat.* edita mentem suam clarius exposuit. Ceterum satis erit hac de re consulere doctissimum P. Jo. Laur. Berti in Dissert. II. Apologetica *Systematis Augustiniani vindicati*, ubi discrimina affert insignia inter damnatas Baji, ac Quesnelli propositiones, & non paucorum Theologorum sententiam de impossibili naturæ puræ statu, quin necesse habuerit confugere ad infelicem illam evasionem, qua usus est Corn. Jansenius Lib. II. *de statu naturæ puræ* cap. postremo, ubi primo duobus summis Pontificibus Pio V., & Gregorio XIII. nomen opponit veteres Pontifices *partim doctissimos, partim sanctissimos*, Innocentium, Zosimum, Bonifacium, Xistum, Cælestinum, Leonem, Gelasium, Hormisdam, & Joannem II., qui doctrinam S. Augustini probarunt, laudarunt, ac suam fecerunt, quasi vero hæc nunquam satis commendata doctrina fuerit in Bajo damnata (quæ pura putaque est Jansenii, & paucorum aliorum calumnia). Deinde post multa verba tandem concludit: *nihil opportunius dici posse, quam Rom. Ecclesiam, cui non minus pax, quam eruditio filiorum suorum cordi est, prudentiæ directricis censuram edidisse*; scilicet Baji sententiam, *non tamquam falsam, sed ut pacis inimicam* tantisper vitandam censuisse, quia contraria communiter tunc erat apud Scholasticos recepta. Longe aliter se defendunt Theologi illi Catholici, qui statum naturæ puræ, ut chimericum, & impossibilem repudiant; nempe jure meritoque damnatam esse Baji doctrinam asserunt, sed ab ea se procul distare ostendunt.

(b) Aliqui post illa verba *sustineri possent*, nullam omnino virgulam apponendam, sed eamdem virgulam transferendam esse post alia verba *ab assertoribus intento* volebant: ut nempe Pontificis mens non fuerit, damnare eas propositiones *in rigore, & proprio sensu ab assertoribus intento*, sed in alio sensu minus proprio, quem habere possent. Verumtamen eos falli ostendit P. Natalis Alexander in *Hist. Eccl.* Sæc. XV. & XVI. cap. 2. art. 14. Idem tamen P. Natalis consentit Gabr. Vasquezio, qui plerasque illarum propositionum damnatas fuisse censet, *ob asperam duntaxat oppositæ sententiæ censuram, quæ offensionis causa fuit, non ob illarum falsitatem, seu ob errorem, quem*

„ quod oculi lumen recipiant ; *& paulo post in-* „ *quit idem Lutherus :* Porro hæc probant , ori- „ ginalem justitiam esse de natura hominis , ea „ autem per peccatum amissa , non mansisse in- „ tegra naturalia , ut Scholastici delirant “ . Negabat igitur Hæresiarcha Lutherus , justitiam primi hominis donum fuisse Dei supernaturale , docens , non potuisse hominem sine illa a Deo creari .

567. Hanc autem ipsam Lutheri , ejusque gregalium sententiam damnatam fuisse in Bajo testis est Venerab. Card. Bellarminus , qui *in Lib.* unico *de Gratia primi hominis* cap. 1. post relata Lutheri verba ita pergit : „ Huc etiam referri de- „ bent articuli quidam ante paucos annos a duo- „ bus summis Pontificibus damnati Pio V. & Gre- „ gorio XIII. Sic enim habet art. 22. *Humanæ* „ *naturæ sublimatio , & exaltatio , in consor-* „ *tium divinæ naturæ debita fuit integritati pri-* „ *mæ conditionis , ac proinde naturalis dicenda* „ *est , non supernaturalis* . Et art. 27. ita se ha- „ bet : *Integritas primæ conditionis non fuit in-* „ *debita humanæ naturæ exaltatio , sed natu-* „ *ralis ejus conditio* “ . Multaque alia similia testimonia virorum doctissimorum facile est agglomerare , dicentium articulos Baji falsos , & damnatos esse in sensu ejusdem Baji , contendentis integritatem primi hominis , etiam quatenus comprehendebat gratiam habitualem , fuisse naturalem , & ipsi naturæ humanæ debitam . Atque ex hoc falso principio Bajus ejusque sectarii impossibilem esse eruebant statum naturæ puræ (*a*) .

568. Hoc autem principium rejicere , ac detestari se profitentur Catholici illi Theologi , qui statum naturæ puræ possibilem esse existimant . Primo enim contra Bajum , Lutherum , eorumque gregarios aperte asserunt , justitiam originalem , prout gratiam sanctificantem includit , non esse naturalem , aut partem naturæ humanæ , sed donum Dei supernaturale . Secundo asserunt quidem , non potuisse hominem sine hoc dono supernaturaliter creari ; non tamen *propter exigentiam creaturæ , sed propter decentiam creatoris ;* quatenus Deum non deceret , hominem ad suam imaginem creatum iis mediis privare , quibus posset ad suum ultimum finem pervenire ; eumque innocentem morti , aliisque hujus vitæ calamitatibus opprimi ; & quod adhuc pejus est , violentis perduellis concupiscentiæ motibus ad malum jugiter inclinari .

569. Atque ad hæc omnia doctrinæ capita confirmanda innumeris propemodum utuntur Sanctorum Patrum , potissimum vero S. Augustini testimoniis , quibus se demonstrare posse confidunt , ista ægritudines , mortem , ignorantiam , ac præcipue perduellem concupiscentiam esse originalis peccati pœnas , ut nullæ sine nostra culpa esse potuissent . Ita fere Augustiniani recentiores , Norisius , Bellelli , aliique , quorum vindicias tanta doctrina P. Laur. Berti egit , ut nemo amplius audeat huic sententiæ tetram Bajanismi , Jansenismi , aut Quesnellismi notam inurere , quanquam eadem sententia possit ex multis aliis capitibus valide oppugnari , ut reipsa a multis doctissimis viris oppugnatur (*b*) .

570. Huic etiam sententiæ subscribunt quidam ex Dominicanorum Familia , quamvis non multi , docentes , statum naturæ puræ esse quidem absolute possibilem sola spectata infinita Dei potentia : minime tamen convenientem spectata ejusdem Dei providentia , ac proinde minime possibilem *de potentia Dei ordinaria ;* quamvis possibilis sit *de potentia Dei absoluta* (*c*) . Atque ad id ostendendum potissimum utuntur auctoritate S. Thomæ

su-

contineant . Videri potest Vasquezius ipse in 1. 2. disp. 189. c. 18.

(*a*) Hunc fuisse errorem Baji juste a S. Sede proscriptum , multi *testati sunt* , etiam ex illa schola quæ docet , possibilem esse statum puræ naturæ . Unum laudare sufficiat nostrum Jo. Bapt. Gonet , qui in Disput. *de statu naturæ puræ* art. 1. §. 3. ita ingenue scribit : „ Licet inter damnatos Baji articulos 27. sic habeat : „ *Integritas primæ creationis non fuit indebita naturæ* „ *humanæ exaltatio , sed naturalis ejus conditio , &* „ 55. *Deus non potuisset ab initio creare hominem ,* „ *qualis nunc nascitur ;* inde tamen concludi non pot- „ est *efficaciter* , opinionem , quæ impossibilitatem sta- „ tus naturæ puræ , præcise quantum ad donum inte- „ gritatis adstruit , in hac Bulla fuisse damnatam , sed „ tantum aliam , quæ præterea negat , *sine gratia san-* „ *ctificante , qua absolute rectum , & justum constituit* „ *hominem* condi a Deo potuisse . Hoc enim ut recte „ observat Estius , intentum erat Baji in citatis arti- „ culis ; ita ut 27. intelligeretur ab eo de integritate , „ *ut comprehendit gratiam habitualem absolute justifi-* „ *cantem ;* & 55. de homine nascente modo *cum pri-* „ *vatione talis gratiæ* “ . Ita etiam censet Lemosius *de lapsiana lib. arb.* c. 3. n. 5.

(*b*) Præter Scriptores a P. Berti recensitos , commemorari meretur P. Viator a Coccaleo doctus hujus ævi Cappucinus in *Tentamine theol.* Tom. III. Dissert. III. cap. 8. in nonnullis epistolis , ac præcipue in Adnot. VIII. & seq. in S. Prosperum , ubi naturæ puræ systema accusat *Pelagianismi , Manichæismi , Epicureismi , Philosophismi* , ac denique *Atheismi* . Heu quantum malum ! Etiam Petrus Tamburini in sua Dissert. *de summa catholicæ de Gratia Christi doctrinæ præstantia , utilitate , ac necessitate* cap. 13. & in hujus Dissert. defens. Vol. II. totam plane Christianam Religionem eo systemate everti , evincere conatus est . Nec minus contra hypothesim possibilis status naturæ puræ debacchatur auctor Libri , cui titulus *Tournelly convaincu d' erreurs* &c. a Cologne 1769. vol. 3. in 8. qui est D. Mongenot. Ord. S. Ben. Cong. SS. Vanæ , & Idulphi T. I. Bone Deus ! Anne ita cæcutiisse credemus tot , & tam insignes , non solum Molinianæ , sed etiam Thomisticæ Scholæ Theologos , ut apertum præcipitium non viderent ? Solum ne aliquibus recentioribus post Bajum , & Jansenium illud cavere reservatum erat ? Apage immodicas , intemperantesque censuras . Enormes hujus Systematis abusus explodendi omnino sunt , ex iis tamen contra modestos alios ejusdem defensores argumentum sumere non licet .

(*c*) Quid sit potentia Dei *absoluta* , & quid potentia Dei *ordinaria* , superius cum S. Thoma num. 212. explicatum est .

supra num. 134. allegata ex Lib. IV. *Cont. Gent.* cap. 52. ubi postquam docuit, corporis, animique defectus pœnas esse peccati originalis, ita sibi objicit: *Posset aliquis dicere, hujusmodi defectus tam corporales, quam spirituales non esse pœnales, sed naturales defectus ex necessitate materiæ consequentes* &c. Huic autem objectioni ita occurrit Angelicus: „ Si quis recte consideret, satis *probabiliter* poterit æstimare, *divina providentia supposita, quæ singulis perfectionibus congrua perfectibilia coaptavit*, quod Deus superiorem naturam inferiori ad hoc conjunxit, ut ei dominaretur &c. ... Sic igitur hujusmodi defectus, quamvis naturales homini videantur, absolute considerando humanam naturam ex parte ejus, quod est in ea inferius, *tamen considerando divinam providentiam & dignitatem superioris partis humanæ naturæ, satis probabiliter* probari potest, hujusmodi defectus esse pœnales (a) ".

§. IV.

Quid probabilius in hac tam celebri controversia determinari possit?

571. Nos doctissimum P. Thomam de Lemos in his controversiis, tamquam ducem post Angelicum Doctorem sequentes, primo dicimus, originalem justitiam, in qua creatum fuisse Adamum, tamquam fide certum supra num. 355. posuimus, *neque ex principiis naturæ fluxisse, nec aliquo modo naturæ fuisse debitam*. Ita expresse S. Thomas I. P. qu. 100. art. 1. dicens: *Justitia originalis, in qua primus homo conditus fuit, fuit accidens naturæ speciei, non quasi ex principiis speciei causatum, sed tantum sicut quoddam donum divinitus datum toti naturæ*.

572. Ulterius ibidem ad 2. S. Doctor pro certo habet, perfectæ justitiæ originalis radicem fuisse gratiam sanctificantem, quod superius qu. 95. art. 1. aliisque in locis abunde probaverat (vid. sup. pag. 206. num. 70.). Si autem gratia sanctificans erat radix originalis justitiæ, cum plusquam certum sit, gratiam sanctificantem non fuisse ex principiis naturæ, sed fuisse donum supernaturale, & gratuitum, manifeste sequitur, ad mentem Angelici Doctoris, etiam justitiam originalem fuisse donum gratuitum, & humanæ naturæ indebitum.

573. Ex hac inconcussa S. Thomæ doctrina infert laud. Lemosius in Tract. I. *De læsione lib. arb.* c. 3. justitiam originalem non fuisse *naturæ debitam, nec homini connaturalem, si in puris naturalibus conderetur*. Non multum vero referre putat, an justitia illa originalis dicatur „ in sua entitate naturalis, vel supernaturalis, dummodo concedatur, illam non esse naturæ debitam, nec ex principiis naturæ causatam, sed merum donum gratuito homini datum ".

574. Dicimus secundo cum eodem Lemosio cap. 4., potuisse Deum *absolute* creare hominem *in puris naturalibus ipsi naturæ debitis, absque ordine aliquo ad supernaturalem finem, cum solo ordine ad finem naturalem, qui posset cum generali Dei concursu illi statui proportionato per aliquod breve tempus Deum auctorem naturæ super omnia diligere, & totam naturalem legem implere. In hoc omnes sine controversia conveniunt* (b). Hactenus doctissimus iste Scholasticus, qui studiose illam particulam restrictivam adjecit, *per aliquod breve tempus*; quia ut homo contra insurgentes tentationes in Dei amore, & perfecta legis naturalis observantia diu, & usqoe in finem perseveraret, indiguisset peculiaribus, atque extraordinariis divinæ providentiæ auxiliis, quibus utique posset Deus hominem ad suum finem naturalem perducere.

575. Dicimus tertio, ad Dei providentiam pertinere, ut, si talem hominem in pura natura crearet,

(a) Ita pius & doctus Theologus Vinc. Contensonius Lib. VIII. *Theol. mentis & cordis* Dissert. I. cap. 2. specul. 2. cui hunc titulum præfixit: *Status naturæ puræ est quidem de potentia Dei absoluta, & extraordinarie possibilis, non tamen conveniens, subindeque nec possibilis de potentia ordinaria*. Eidem sententiæ subscribunt P. Thomas Leonardi, qui in Universitate Lovaniensi Sæc. elapso floruit: *De prima hominis institutione* Lib. I. cap. 1., P. Hyac. Serry in Tract. *De variis humanæ naturæ statibus* Disput. I. Prælect. IV. & P. Ant. Goudin in Tract. *de gratia Dei* Quæst. II. art. 1. §. 1. concl. 2., ubi tamen vult, dici non debere *simpliciter*, hominem non potuisse creari in statu naturæ puræ *secundum ordinariam providentiam, sed secundum providentiam, quæ nunc est*. Denique sapientissimus Thomas de Lemos de *læsione liberi arbitrii*, cum cap. 4. dixisset, *nec vertendum esse in dubium, potuisse Deum creare hominem in puris naturalibus ipsi naturæ debitis, absque ordine aliquo ad supernaturalem finem, cum solo ordine ad finem naturalem*, postea in cap. 13. omnino supponit, *non fuisse conveniens, ut Deus hominem a principio in puris, ac solis naturalibus conderet, ut S. Thomas docet IV. cont. Gentes cap. 52.* Quod autem conveniens non est, nec possibile reputari potest *de potentia ordinaria*, seu ut loquitur Angelicus ibi citatus, *attenta Dei providentia*.

(b) Id luculenter traditur a S. Thoma Qu. IV. *de malo* art. 1. ad 14. ubi inquit: „ Carentia divinæ visionis (quæ est finis hominis supernaturalis) dupliciter competit alicui: uno modo sic, quod non habeat in se, unde possit ad divinam visionem pervenire, & sic carentia divinæ visionis competere ei, *qui in solis naturalibus esset etiam absque peccato*: sic enim carentia divinæ visionis non est pœna, sed defectus consequens omnem naturam creatam, *quia nulla creatura ex suis naturalibus potest pervenire ad visionem divinam*. Alio modo potest alicui competere carentia divinæ visionis hoc modo, ut habeat in se aliquid, ex quo debeatur ei, quod careat visione divina; & sic carentia visionis divinæ est pœna & originalis, & actualis peccati ".

ret, illa particularia auxilia eidem conferret, quibus posset *diu* totam legem implere, & in bono *usque in finem perseverare;* quod Lemosius primo probat ex Apostolo, qui ad Roman. VII. expositis concupiscentiæ rebellis viribus se infelicem reputabat, inquiens vers. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Se ipsum autem consolabatur, illico subdens: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Hinc recte infertur, infelicissimum futurum fuisse hominem in statu naturæ puræ, nisi aliquod peculiare habuisset divinum auxilium, quo insurgentes tentationes superaret, & in observantia legis Dei posset usque ad finem perseverare.

376. Id ipsum præterea Lemosius probat ex doctrina S. Augustini, qui Lib. *De correpť. & gratia* cap. 11. „ Si adjutorium, inquit (quo posset permanere si vellet) vel Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset, quia non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset permanere, si vellet, non utique sua culpa cecidissent; adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent “. Si igitur homo in suis naturalibus puris non habuisset, quo posset, si vellet, diu legem servare, & in bono rationis permanere, non utique ipse sua culpa cecidisset.

377. Objicit postea sibi Lemosius alia verba S. Augustini, qui in Lib. I. *Retract.* cap. 9. postquam dixisset, *ad miseriam justæ damnationis pertinere ignorantiam, & difficultatem, quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis suæ,* ita subdit: *Quamvis ignorantia, & difficultas, etiamsi essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus, sed laudandus esset Deus.* Respondet autem, S. Doctorem supponere, quod si illa essent primordia naturæ, Deus sua providentia adjutorium daret naturale, quo posset homo bene operari, si vellet, & in bono perseverare: unde semper Deus esset laudandus. Nec fundamento caret ista responsio; nam in Lib. III. *de libero arb.* cap. 20. Dom. I. ubi eadem verba habet, ita subdit: „ Non enim mediocria bona sunt, non solum quod anima est, sed etiam quod facultatem habet, ut *adjuvante Creatore* seipsam excolat, & pio studio possit omnes acquirere, & capere virtutes, per quas *& a difficultate cruciante, & ab ignorantia cæcante liberetur.* Quod si ita est, non erit nascentibus animis *ignorantia, & difficultas supplicium peccati,* sed proficiendi admonitio, & perfectionis exordium “.

378. Ob. sibi ulterius, hominem ex puris suis naturalibus non potuisse mortem evitare, quin tamen teneretur divina providentia aliquod peculiare auxilium ei tribuere, quo se ab interitu defenderet: similiter ergo non teneretur divina providentia homini in statu naturæ puræ ea auxilia suppeditare, quibus posset in bono perseverare.

379. Cui objectioni respondet, negando paritatem; quia aliud est, corpus ex contrariis elementis compositum dissolvi: aliud, non posse hominem in bono perseverare. Primum est homini connaturale, dicente S. Augustino Lib. VI. *de Gen. ad lit.* cap. 25. Homo *mortalis erat conditione corporis animalis; immortalis autem beneficio Conditoris.* Alterum vero opponitur ipsi naturæ hominis ratione præditi, ut sine sua culpa non possit naturalem suum finem assequi, sed necessario debeat ab illo deficere (a). Quamquam vero in statu naturæ puræ, mortem effugere non potuisset, non autem mors tam immatura, molesta, ac violenta fuisset, ut modo in pœnam peccati facta est.

380. Quærit postremo Lemosius, an illud speciale auxilium, quod in statu naturæ puræ Deus homini daret, esset homini debitum, an non? Respondet vero: „ non esse debitum illi statui, sed Deum ipsum debere sibi, & providentiæ suæ (supposito, quod talem hominem condere vellet) illi dare tale speciale auxilium, quo posset diu totam naturæ legem servare, & in illa perseverare, si vellet; sicut & modo gratia infallibiliter contrito homini datur, nec tamen contrito homini debetur; sed sibi ipsi Deus debet, & legi, quam statuit, talem gratiam dare “.

381. Quantum vero attinet ad concupiscentiam, eam duplicis generis esse Lemosius observat cap. 5. Alia est enim concupiscentia insurgens quidem contra rationem, sed quæ per rationem ipsam vinci, & superari potest; & hanc futuram in statu naturæ puræ, facile concedit. Sed alia est concupiscentia ita rationi repugnans, ut vinci, & superari nequeat; ea nimirum, de qua dicebat Apostolus Rom. VII. 23. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Et hanc concupiscentiam omnino negat futuram fuisse in statu naturæ puræ; est enim unum ex vulneribus nobis per originale peccatum

(a) Neque enim Theologia communiter probatur, quod Franc. Suarez in Opusc. *de justitia* Sect. V. n. 11. pag. 804. edit. Lugdun. 1600. scripsit: „ Deum absque injustitia posse quodcumque malum illi (personæ, quam punit) inferre, *vel ultra meritum culpæ, vel etiam sine culpa* “. Quæ sententia etiam Vasquezio, & nonnullis aliis tribuitur. Allegantur quidem hæc S. Augustini verba in Serm. I. in Psalmum LXX. *Quis enim ei (Deo) diceret, quid fecisti, si damnaret justum?* Sed editores Maurini putarunt, locum esse corruptum, & legendum cum Ms. Corhejensi optimæ notæ: *Si damnaret injustum.* Id confirmatur ea contextu; inferius enim num. 15. S. Pater idem repetens: *Quid ergo,* inquit, *tu si massam istam iniquitatis damnas, quisquam tibi dicet injuste fecisti?* Præterea alibi S. Pater omnino contrarium docet, ut in Libro *de duabus animabus* cap. 12. Tom. VIII. inquiens: *Omnes fatentur, & malas animas juste, & eas, quæ non peccarerunt, injuste damnari.*

catum inflictis (Vide supra num. 174. & seq.); & est contra hominis naturam: ex quo enim homo sit ex contrariis partibus coagmentatus, sequitur quidem inferiores potentias aliquando appetere objecta sibi propria; ita tamen ut pars superior illas possit moderari, illisque resistere, cum præter rationem in sibi propria feruntur; non autem oportet concupiscentiam esse effrenatam, cui ratio non possit resistere. Illud enim primum non est vulnus, sed conditio naturæ. At hoc secundum manifeste vulnus est, ex peccato proveniens, & in peccatum incliuans. Ita fere iisdem verbis Lemosius.

582. Et hæc doctrina est S. Thomæ, qui in Quæst. IV. *de malo* art. 2. ad 1. inquit: „ Aliquid potest esse naturale homini dupliciter: uno modo, inquantum est animal, & sic naturale est ei, quod concupiscibilis feratur in delectabile secundum sensum, communiter loquendo. Alio modo, inquantum est homo, idest animal rationale; & sic naturale est ei, quod *concupiscibilis feratur in delectabile sensus secundum ordinem rationis*. Concupiscentia ergo, per quam prona est vis concupiscibilis, ut feratur in delectabilia sensus *præter ordinem rationis*, *est contra naturam hominis*, *inquantum est homo*, *& pertinet ad peccatum originale* ". Et ibidem ad 2. " Sicut vis concupiscibilis naturalis est homini secundum naturam institutam, ita & quod subdatur rationi, est ei naturale, secundum id, quod dicit Philosophus in 5. de Anima, quod appetitus sensitivus sequitur appetitum rationis, sicut sphæra movetur a sphæra ".

583. Eadem repetit Angelicus 1. 2. qu. 82. art. 3. ad 1.; cum enim sibi objecisset, peccatum originale non posse esse concupiscentiam, quia hæc est secundum naturam, peccatum autem contra naturam, ita respondet: " Quia in homine concupiscibilis *naturaliter* regitur ratione, intantum concupiscere est homini naturale, *inquantum est secundum rationis ordinem*. Concupiscentia autem, *quæ transcendit limites rationis*, *inest homini contra naturam*: & talis est concupiscentia originalis peccati ". Et sibi semper constans Angelicus ibid. q. 85. art. 3. ad 3. „ Concupiscentia, *inquit*, intantum est naturalis homini, inquantum subditur rationi; quod autem excedat limites rationis, hoc est homini contra naturam ".

584. Ex quibus omnibus apparet, duplicem esse concupiscentiam distinguendam; alteram, quæ insurgit quidem, sed a ratione refrænari potest; & hæc fuisset in statu naturæ puræ; alteram, quæ rationis frænum non tolerat; & cum hæc sit contra naturam hominis ut rationalis est, non oritur ex naturalibus ejus principiis, sed ex peccato. Imo Lemosius pro acumine sui ingenii triplicem distinguens hominis statum, scilicet naturæ puræ, naturæ integræ, sed sine gratia sanctificante (cujusmodi a Magistro sententiarum, & aliis quibusdam admissus fuit), & naturæ lapsæ, in quo nos sumus, hoc inter omnes tres status discrimen ponit, quod homo in statu naturæ integræ talem haberet vigorem per originalem justitiam, ut nec ignorantiam pravæ dispositionis in intellectu, nec malitiam in voluntate, nec aliquid in appetitu inferiori sentiret, quod vel contra, vel præter rationem esset: in statu naturæ corruptæ hæc omnia experimur, ut vulnera ex peccato inflicta: status autem naturæ puræ esset quasi medius inter utrumque; ut motus quidem concupiscentiæ insurgerent *præter rationem*, seu ratione minime advertente; aut etiam *contra rationem*; ita tamen, ut ratio ipsa posset illos compescere. *Et ista est*, concludit Lemosius, *sine dubio mens S. Thomæ*.

585. Repugnat huic doctrinæ P. Hyac. Serry in Tract. *de variis humanæ naturæ statibus* Disput. I. Prælect. 4 contendens, omnem prorsus concupiscentiam esse a statu naturæ puræ eliminandam; quia concupiscentia etiam talis, quæ possit a ratione domari, est semper mala; sicuti rebellio subditi contra Regem, militis contra Ducem, & famuli contra Dominum semper mala esset, etiamsi in Rege, in Duce, in Domino tanta esset virium copia, ut facile possent rebelles comprimi.

586. Veruntamen clarissimus hic auctor facile animadvertere debuisset, concupiscentiam, quam admittimus in statu naturæ puræ, esse quidem malam, hoc est vitium, aut defectum naturæ, non autem *culpam*, nisi ratio officio suo non recte fungens ipsa consentiat. Ceterum S. Thomas I. P. qu. 81. art. 3. ad 2. eodem utitur exemplo, ut ostendat, absolute fieri posse, ut pars inferior contra superiorem insurgat, quanquam illi subjecta esse deberet, observans, animam dominari corpori *despotico principatu*, quo fit, ut corporis membra in nullo resistere possint imperio animæ; intellectum autem, seu rationem dominari appetitui sensibili *principatu politico*; ita nempe, ut appetitus reniti possit imperio rationis. Appetitus enim sensitivus movetur, non a ratione solum, sed etiam ab imaginatione, & sensu: unde si imaginemur aliquod delectabile, quod ratio vetat, vel triste, quod ratio præcipit, appetitus resistit rationi; illa tamen resistentia non imputatur ad culpam, nisi quando ratio ei cedit, atque consentit.

587. Corn. Jansenius opponit Lib. III. *De statu naturæ puræ* cap. postr. si concupiscentia effrenis a statu naturæ puræ removeri debet, debere etiam pari ratione omnes alias pœnas corporis, & potissimum mortem, ab eodem statu removeri.

588. Sed in nostra sententia nullum habet locum hæc Janseniana objectio; excludimus enim solum illam effrenem concupiscentiam, quæ transcendit limites rationis, non autem aliam concupiscentiam, quæ rationi subderetur, ut dictum est